Google

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk http://books.google.com/

Bernard Moses.

IN MEMORIAM
BERNARD MOSES

SKÅNES

Historia

OCH

Beskrifning.

LUND,

TRYCKT UTI BERLINGSKA BOKTRYCKERIET,

1850.

UNIV. OF CALIFORNIA

SKÅNES
KONSTHISTORIA
FÖR
MEDELTIDEN

AF

C. G. BRUNIUS.

Architectura est scientia pluribus disciplinis et variis eruditionibus ornata, cujus judicio probantur omnia, quæ ab ceteris artibus perficiuntur opera.

VITRUVIUS.

LUND,

HOS FÖRLÄGGAREN C. W. K. GLEERUP.

KÖPENHAMN, GYLDENDALSKA BOKHANDELN. | CHRISTIANIA, HOS FEILBERG & LANDMARK.

1850.

NA1289
S6B7

BERNARD MOSES

BERLINGSKA BOKTRYCKERIET I LUND.

Förteckning öfver Respektive Subskribenter.

Bergen:

Möhl, A. W. 4

Borgholm:

Albin, F., Kommissionslandtmätare 1
Beijer, J. W., Kongl. Hofstallmästare, R. S. O. 1
Brunius, A. W., Provinciallåkare 1
Lidén, J., M. Doktor 1
Melén, J. J., Prost 1
Melén, O., Kyrkoherde 1
Melén, M., Häradsskrifvare 1
Petersson, A., Kyrkoherde 1
Rydström, W., Häradshöfding . . . 1
Segrell, Z., Kontraktsprost 1
Siljeström, C. M., Kronofogde . . 1
Söderström, J., Handlande 1

Borås:

Holmén, P. N., Handlande 1
Stjernefeldt, Claes, Kammarjunkare 1

Båstad:

Bergström, J., Kommissionslandtmätare 1
Hallonstén, A. C., Postmästare . . 1
Lindberg, J., f. d. Skeppare . . . 1
Norgren, A. F., Färgare 1
Petersson, J. C., Handlande . . . 1
Renström, G., Apothekare 1
Tiljander, J. R., Handlande . . . 1

Carlskrona:

Hoflund, J. V., Kontraktsprost . . 1
Kihlgren, C. A., Krigskommissarie 1
Psarski, V., Collega Scholæ . . . 1
Rääf, C., Rektor 1
Sjöbohm, C. M. J., Lagman och Politie-Borgmästare. 1
Sparre, P. G., Öfverste, C. S. O. 1
Tilosius, R. 1
Vigren, G. A., Kyrkoherde 1

Christianstad:

Ahlberg, L., Skollärare 1
Berggren, J. O., Kyrkoherde. . . 1
Borgström, A., Kyrkoherde 1
Borgström, M., Kyrkoherde . . . 1
Cavallin, B. E., Collega 1
Cederschiöld, E., Slottspredikant . 1
Collin, C. J., Pastorsadjunkt . . . 1
Danielsson, H., Professor och Prost 1
Danielsson, C., Komminister . . . 1
De la Gardie, R., Grefve 1
Ekeroth, E., M. Doktor 1
Elg, S. C., Prost 1
Ewerlöf, v. Häradshöfding 1
Falck, P. S., Kontraktsprost . . . 1
Feuk, G. A., Pastorsadjunkt . . . 1
Grenander, P., Kyrkoherde. . . . 1
Grubb, L., v. Pastor 1
Herslow, P. J., Prost 1
Hörman, O., Regementspastor . . 1
Kullberg, Löjtnant 1
Lange, J. E., Tullförvaltare . . . 1
Ohlsson, J., v. Pastor 1
Olin, P. O., Prost 1
Schaar, C. J., Prost 1
Simonsson, N. Th., Rector Scholæ 1
Starck, C., Th. Doktor och Kontraktsprost 1
Ström, P. S., Kongl. Hofpredikant och Kontraktsprost 1
Sällskapet i Christianstad 1
Wallengren, O. P., Kyrkoherde . 1
Weydling, J. P., Hofrättsadvokatfiskal 1
Weydling, O. P., Student 1

Christinehamn:

Adlersparre, C. 1
Adlersparre, R. 1
Andersson, C. J., Vågmästare . . 1
Berggren, M. Th., Bruksägare . . 1
Hagberg, C. A., Bruksägare . . . 1
Hammarhjelm, C. 1
Lindberg, C., Bruksägare 1
Nordenfeldt, M. Ch., Fröken. . . 1
Nordenfeldt, O. 1
Wahlund, E., Borgmästare 1
Wahlund, G., Bruksägare 1

Cimbritshamn:

Brorström, T. P., Prost 1
Cöster, F. O., Prost 1
Kemner, Chr. L., Prost. 1
Kropp, J. A., v. Pastor. 1
Malmqvist, A. P., Kyrkoherde . . 1
Nykiörck, E., Prost. 1

783722

Engelholm:

Gahm, G. S., Kyrkoherde 1

Fahlun:

Athenæum 1
Bagge, J. S., Professor 1
Bergs-skolan , ... 1
Bergsten, C. P., Bergsbruksidkare 1
Bohm, O., Collega Scholæ 1
Bolin, J. W. j:or, Rådman 1
Falhem, F. F., Bergsrådman . . . 1
Fornmark, E. G., Bergsrådman . 1
Husberg, C. G., Konstmästare . . 1
Lundhqvist, G. A., Geschvorner . 1
Ramsaij, V., E. O. Bergselev . . 1
Wallman, C., f. d. Bergmästare, R. W. O. 1

Falkenberg:

Ericsson, P. E., Kyrkoherde . . . 1

Frederikshall:

Stang, C., Adjunkt 1

Götheborg:

Berger, C. W., Tullförvaltare, R. W. O. 1
Berggren, M. W., Kammarskrifvare 1
Bruhn A., Th. Doktor och Biskop, C. N. O. 1
Dickson, J. j:or, Grosshandlare . 1
Dymling, C. J., Grosshandlare . . 1
Ekman, J. J., Grosshandlare . . . 1
Ekman, P., Politie-Borgmästare, R. N. O. 1
Ekman, P. W., Possessionat . . . 1
Enander, L. P., Kamrerare 1
Fryckman, A., Grosshandlare . . . 1
Fåhræus, O. I., Landshöfding, C. m. st. k. N. O. 1
Greig, W., Bryggare 1
Gren, J. O. 1
Hagman, L. O., M. Doktor 1
Hammarén, Fr., Grosshandlare . . 1
Ingelman, M. 1
Karström, W., Tulldistriktschef, R. W. O. 1
Kjellberg, V., Grosshandlare . . . 1
Koch, R., Grosshandlare 1
Leffler, J. A., Stadsmäklare . . . 1
Levgren, A. G., Grosshandlare . . 1
Levgren, C. L., Grosshandlare . . 1
Levgren, A. W., Grosshandlare . 1
Lindgren, A. F., Rådman 1
Lindström, J., Handlande och Fabrikör 1
Löwenhjelm, C. G., Grefve, Generalbefälhafvare, C. m. st. k. N. O., R. S. O. 1
Magnus, E., Grosshandlare 1
Malmberg, B. C., Arkitekt 1
Olsson, M., Handelsbokhållare . . 1
Palmstedt, C., Professor, R. N. O. 1
Peterséns, A. af, Fortifikationskapten 1
Poleman, E., Bränneriidkare och Distillatör 1
Risberg, G., Phil. Mag., Kammarskrifvare 1
Schönbeck, C. G., M. Doktor, Professor 1
Thulin, B., Jernhandlare 1
Thomée, E. C., f. d. Stadsmäklare 1
Tranchell, Th. W., Grosshandlare 1

Halmstad:

Brummer, Fr., Kapten 1
Hallberg, C. J., Tullförvaltare . . 1
Hammar, C. M., Possessionat . . 1
Hane, C., Landssekreterare 1
Kollberg, C. M., Handlande . . . 1
Kuylenstjerna, C., Löjtnant 1
Lewenhaupt, P. A., Grefve, Landshöfding, R. S. O. 1
Lindberg, E., Prost 1
Mellquist, L. N., Kyrkoherde . . 1
Smitt, J. J., Provinciallläkare . . . 1
Sydow, D. P. von, Apothekare . 1
Toll, Florus, Öfverstelöjtnant, R. S. O. 1
Wallberg, J., Handlande 1
Åberg, L., Rektor 1

Helsingborg:

Essen, G. von, Grefve, Öfverste, R. S. O. 1
Lincke, H. A. 2
Rosenblad, O. B., Prost 1
Skånska Hussar-Regementets Bibliothek 1
Tornerhjelm, R., Ryttmästare . . 1
Wieselgren, P., Th. Doktor och Prost, L. K. N. O. 1

Helsingfors:

Kisileff, F., Brukspatron 1
Meuller, E. A., Bokhandlare . . . 1

Tavaststjerna, Stabskapten 1
Weckström, M., Post-Expediteur 1

Hudiksvall:

Claesson, C. E., Skollärare . . . 2

Jönköping:

Gyllenhaal, H., Hofrättsnotarie . . 1
Nordström, J. H. 1
Palm, J., Hofrättsnotarie 1
Rosengren, J. M., Konrektor . . . 1

Köpenhamn:

Gyldendalska Bokhandeln 2

Köping:

Barkén, M., Rektor Scholæ 2
Bellander, O. R., Kontraktsprost 1
Iverus, J. F., Akademiefogde. . . 1

Laholm:

Möller, P., Ryttmästare. 1
Olander, A. P., Handlande 1

Landskrona:

Carlström, J. H., Prost 1
Dunér, N., Prost 1
Herström, A., Murgesäll 1
Hofverberg, C. J., Prost 1
Scholander, H. P., Prost 1
Thestrup, G. A., Th. Doktor och Kontraktsprost 1
Tullberg, J. W., Kongl. Hofpredikant och Prost 1
Åkerberg, H. S., Kyrkoherde . . . 1

Laurvig:

Trampe, J., Grefve, Kapten. . . . 1

Linköping:

Adelsvärd, J. C., Friherre, Öfverste Kammarjunkare, C. m. st. k. W. O., R. S. O. 1
Burén, A., Juris Doktor 2
Carlsvärd, C. W., Regementsskrifvare 1
Charly, Regementsauditör 1
Duse, C. J. W., Direktör 1
Ekman, C. A. Regementsskrifvare 1
Fallenius, Lektor 1
Friesendorff, Friherre, Öfverstelöjtnant 1
Gyllencreutz, Fr., Fröken 1
Hedrén, J. J., Th. Doktor, Biskop, C. m. st. k. N. O. 1
Holmqvist, Fr., Regementsauditör 1
Johansson, J. F., Lektor 1
Jungqvist, Kapten 1
Laurenius, L., Th. Doktor, Domprost 1
Loenbom, N. S., Regementspastor 1
Metzén, K. J., Consistoriinotarie . 1
Moberg, S. W., Phil. Magister . 1
Möllersvärd, Heloise, Fröken. . . 1
Nordén, G., Landskamrerare . . . 1
Nyström, A. B., Ekonomie Direktör 1
Nyström, A., Konduktör 1
Nyström, J. R., Konduktör 1
Palmstjerna, C. O., Friherre, Landshöfding, R o. C. af K. M. O. 1
Petersson, P. G., Assessor 1
Petrelli, C. M. I., Lektor 1
Sondén, A. F., Lektor 1
Soop, Åke, Kammarherre 1
Stackelberg, A., Grefve. 1
Swedenborg, M. Doktor 1
Wallberg, Notarie. 1
Wallman, I. H., Lektor 1
Westman, P., Lektor 1
Westman, J. G., Handlande . . . 1

Lund:

Ahnfelt, C. N., v. Pastor 1
Ahnfelt, P. G., Prost 1
Andersson, G., v. Rektor. 1
Andersson, S., Inspektor 1
Beckfriis, C., Grefve 2
Berling, E., Akademie Bibliothekarie 1
Blomstrand, F. Th., Docens . . . 1
Broome, G., Prost 1
Cavallin, S., Docens 1
Cavallin, S. G., Student 1
Cedergren, H. F., Kontraktsprost 1
Cederschiöld, M., Akademie Adjunkt 1
Coyet, C. A., Friherre 1
Dahl, P., Professor och Kontraktsprost 1
Dahlberg, G. A., Kyrkoherde. . . 1
Dreijer, J. A., Smedmästare . . . 1
Eklund, P., Kyrkoherde 1
Engdahl, S. G., Kongl. Hofpredikant och Kontraktsprost 1
Eriksson, E., Prost 1

Faxe, V., Th. Doktor, Biskop, C. m. st. k. N. O., R. af k. Carl XIII:s O. 1
Grönberg, N. M., Kontraktsprost 1
Gyllenkrook, A. G., Friherre, Öfverste Kammarjunkare, C. W. O., R. N. O., L. K. W. A. 1
Hagberg, C. A., Professor 1
Hansson, O. W., Prost 1
Holmgren, G. L., Kyrkoherde . . 1
Holst, A. B, Prost 1
Krok, N. M., Kontraktsprost . . . 1
Liljeborg, V., Akademieadjunkt . 1
Ljungberg, C. F., Murmästare . . 1
Malmqvist, A., Timmermästare . . 1
Malmström, M., Kyrkoherde . . . 1
Menander, J., Bibliotheksamanuens 1
Monikander, N. P., Kyrkoherde . 1
Mörck, B., Kyrkoherde 1
Nilsson, J., Kanslist. 1
Nilsson, P., Trägårdsmästare . . . 1
Nilsson, Pehr, Hemmansägare i Stäfvie 1
Nilsson, Pehr, Åbo i Sjöstorp . . 1
Nilsson, S., Kontraktsprost 1
Norsell, A., Prost 1
Olander, O. L., Prost 1
Pihl, M. W., Domkyrkoadjunkt . 1
Quiding, E., Seminariiföreståndare 1
Quiding, J. A., Consistoriinotarie . 1
Quiding, J. N., Kontraktsprost . . 1
Ramel, H., Friherre 1
Reuterdahl, H., Th. Doktor, Domprost, Professor, L. N. O. . . . 1
Rietz, E., Docens och R. D. D. O. 1
Rundström, A., Kyrkoherde . . . 1
Schlyter, C. J., Professor, R. N. O. 1
Segebaden, H. von, Löjtnant . . . 1
Sjöberg, N., Prost 1
Sommelius, G. M., Rector Scholæ 1
Stenberg, J., Murmästare 2
Thott, T. K., Grefve, Major, R. S. O. 2
Tornberg, C. J., Professor 1
Truzell, J., v. Pastor 1
Trägårdh, C. E. 1
Tullberg, C. G. 1
Wengberg, A., Hofrättsauskultant 1
Wingren, P. A., Prost 1
Witthoff, N., t. f. Kronofogde . . 1
Wrangel von Brehmer, C. G., Friherre 2
Åkerman, J., Kontraktsprost . . . 1
Öberg, H., Kongl. Hofpredikant, Prost 1

Malmö:

Bager, L. J., Handlande 1
Barkman, P. G., Handlande . . . 1
Borgström, E., Kyrkoherde . . . 1
Dieden, J. H. j:or, Handlande . . 1
Ewerlöf, J. G., Kronofogde . . . 1
Flensburg, N. J., Prost 1
Gullander, A. P., Th. Doktor och Kontraktsprost, L. N. O. . . . 1
Gullberg, K., Kronolänsman . . . 1
Hindbeck, J. D., Prost 1
Hultman, P. A., Stadskomminister 1
Hwasser, A. W., Kyrkoherde . . . 1
Hörlander, H. P., Kyrkoherde . . 1
Kinberg, J. H., Kontraktsprost . . 1
Nibelius, J. S., Prost 1
Palmqvist, L. G., Prost. 1
Pettersson, J., Kontraktsprost . . 1
Posse, Fr. S., Grefve, Landshöfding, C. m. st. k. N. O., C. S. O., C. K. D. D. O. 1
Sylvan, C., Kontraktsprost 1
Tollin, I., Prost 1

Mariestad:

Linroth, K., Friherrinna, född Sack 1
Nordenfeldt, F. E., Kapten . . . 1

Norrköping:

Bonde, Gustaf, Grefve. 1
Bonde Trolle, G., Grefve, H. Excellens, Öfverste Kammarjunkare, C. m. st. k. N. O. 1
Collin, J. G., Professor. 1
Eschelsson, O., Grosshandlare . . 1
Haglund, J. B., Kyrkoherde . . . 1
Malm, C. Th., Stadsarkitekt . . . 1
Norstedt, Chr. 1
Nordström, G., Landssekreterare . 1
Printz, C. R. 1
Rinman, G. 1
Sjögren, C. Th. 1
Wetterbergh, C., M. Doktor . . . 1
Widén, A. J., Adjunkt 1
Wåhlin, J. P., Th. Doktor och Prost 1

Skara:

Cronholm, L. A. 1

Stockholm:

Falkman, L. B., Öfverdirektör, R. W. O. och K. D. D. O. 1
Rappe, C. G., Kapten 1

Strengnäs:

Berglund, C. O., Domkyrkosysloman 1
Brantenberg, Konrektor. 1
Gymnasii Bibliotheket. 1
Holmström, H. O., Th. Doktor, Biskop och C. m. st. k. N. O. 1

Strömstad:

Brunius, D., Consul 1
Bååth, J., Häradshöfding 1
Högberg, C. G., Stadskassör . . . 1
Thulin, C. G., Öfveruppsyningsman 1
Winberg, J. G., Provinciallåkare . 1

Söderköping:

Jonsson, Joh., Kanalbyggmästare . 1
Lewenhaupt, C. M. 1
Printzsköld, P. R., Löjtnant . . . 1
Saltza, von, Grefve 1

Sölvitsborg:

Gullander, P. E. G., Kyrkoherde 1
Hammar, O., Kontraktsprost . . . 3

Trelleborg:

Ekelund, J. G., Prost 1
Härstedt, J., Pastorsadjunkt . . . 1

Uddevalla:

Bundsen, F., Possessionat 1
Hallman, J. F. 1
Koch, M., Major 1
Nordberg, H. J., Kronobefallningsman 1
Nordvall, J., Komunissionslandtmätare. 1
Rodhe, J., Collega Scholæ 1
Swahn, G., Kapten 1
Westerdal, A., Lagman, R. N. O. och W. O. 1

Westervik:

Carlsson, K. P., v. Häradshöfding 1
Cullberg, C. S., Öfverinspektor . 1
Sparre, E. Knutsson, Friherre, Kabinettskammarherre, R. S. O. . 1

Wexiö:

Nordin, D., Kontraktsprost, Th. Doktor, L. N. O. 1

Wisby:

Appeltofft, T. A., Sjukhusläkare . 1
Bergman, C. J., Collega Scholæ . 1
Bildt, H., Öfverstelöjtnant 1
Cramér, J. H., Rector Scholæ . . 1
Gymnasii Bibliotheket. 1
Hallström, C. F., Th. Doktor, Biskop och L. N. O. 1
Hohenhausen, M. S. von, Landshöfding; C. m. st. k. S. O. . . 1
Klingwall, N., Handlande 1
Klintberg, A. C., Prost. 1
Lyth, A. J., Gymnasiiadjunkt . . . 1
Lyth, J. E., Konrektor 1
Matthiesen, S. J., Borgmästare . 1
Stenberg, F., Kyrkoherde 1
Strussenfelt, A. L. von, Häradshöfding 1
Säwe, P. A., Collega Scholæ . . 1

Ystad:

Ahlgren, O. P., Kyrkoherde . . . 1
Berlin, C. G., Prost 1
Borg, A., Apothekare 1
Bruzelius, M., Prost 1
Carlström, P., Kyrkoherde 1
Cederberg, J. D., Kyrkoherde . . 1
Cederlöf, P. L., Kyrkoherde . . . 1
Duvander, G. M., v. Pastor . . . 1
Grönvall, L., Kontraktsprost . . . 1
Hemberg, F. E., Possessionat . . 1
Hendeberg, S., vice Rektor . . . 1
Holmberg, L. P., Kontraktsprost 1
Julius, J. H., Kyrkoherde 1
Lindström, J., Tullförvaltare . . . 1
Lundh, J. F., Collega Scholæ . . 1
Morsing, J. Th., Kamrerare . . . 1
Nilsson, H. A., Consul 1
Nilsson, H., Kammererare 1
Nordström, L. J., Kontraktsprost, L. N. O. 1
Petersson, S., Kyrkoherde 1
Psilander, N. C., Kongl. Hofpredikant, Prost 1
Ringius, M. Doktor 1
Rosenblad, Fr., Öfverstelöjtnant, R. S. O. 1
Struppen, C. M., Prost 1
Sylvan, Th., Lagman 1

Södergren, L., Kyrkoherde	1	*Åmål:*	
Tegnér, Chr., Prost.	1	Dahlgren, J. E.	1
Wetterlind, J. F., Fabrikör . . .	1	Kihlgren, N., Prost	1
Winquist, C. M., Kontraktsprost .	1	Lignell, A., Prost	1
Åkerblom, C. A., Handlande . . .	1	Stenbäck, J., Prost	1

Förord.

Hvarje sant konststycke är ett uttryck af sin tid och vittnar om densammas tänke- och lefnadssätt. En konsthistoria måste alltså vara af synnerligt intresse för envar, som söker en närmare kännedom om vårt slägtes intellektuela utveckling. Då vi från medeltiden, som i många afseenden är lärorik, ha lika sparsamma som otillfredsställande underrättelser, så äro dess talrika konstalster och byggnadsverk så mycket vigtigare, emedan vi deraf inhämta säkra upplysningar om dåtidens kulturförhållanden.

Man har först i våra dagar börjat allmännare inse vigten af ett grundligare studium af medeltidens konstnärliga verksamhet, och ett sådant måste, emedan man hittills hunnit föga intränga deri, medföra stora svårigheter. Detta förhållande gäller isynnerhet för Skandinavien, hvarest man mer än ett århundrade med ihärdighet arbetat och ännu arbetar på utredande af fornlemningar från våra halfvilda förfäder under hedendomen, men hvarest man med en beklagansvärd liknöjdhet betraktat de betydelserika konstsaker och herrliga byggnadsverk, som våra insigtsfulla föregångare under den katholska tiden efterlemnat. Ja, man har så föga bekymrat

sig om medeltidens djupsinniga konstförmåga, att de der företrädesvis bort ej allenast rätt värdera dithörande minnesmärken utan på det omsorgsfullaste vårda sig om desammas bibehållande, varit just de, hvilka hufvudsakligen påyrkat ett skoningslöst förstörande eller vanställande deraf.

Då arkitekturens skaplynne under en längre period aldraminst under medeltiden icke kan på ett genomgripande sätt uppfattas af ett och annat konstverks undersökning och beskrifning; så har jag under hela femton år med synnerligt intresse undersökt, afteckнat och beskrifvit Skånes gamla konstsaker och byggnadsverk för att genom idkeliga jemförelser få ett tillfredsställande begrepp om denna forntids konstnärliga verksamhet. Sedan biskopen m. m. V. Faxe, som länge och lifligt intresserat sig för samlingar rörande nämnda landsorts forminnen, stiftat ett sällskap för utgifvande af densammas historia och beskrifning, har jag genom ett sammandrag af mina arkitektoniska anteckningar ansett mig böra dertill gifva ett bidrag, hvilket nu lemnas i allmänhetens händer. Detta bidrag, som blifvit nog vidlyftigt, inskränker sig likväl till det vigtigare, emedan detsamma skulle i annat fall blifvit alltför kostsamt. Jag måste mest beklaga, att, ehuru plancher vid ett sådant arbete äro i högsta grad upplysande, jag dock nödgats blott meddela ungefär en tiondedel af de teckningar, som jag med ospard möda samlat. Det lärer för en sakkännare ej behöfva något urskuldande, att hellre geometriska än perspektiviska teckningar blifvit under sådana omständigheter meddelade; enär de förre äro för vetenskapsmannen, de sednare för dilettanten. Enhvar med arkitektoniska insigter kan af en geometrisk ritning med lätthet fatta en byggnads per-

spektiviska förhållande, men han får deremot af en perspektivisk skildring ett onöjaktigt begrepp om densammas egentliga anordning. Inga plancher af Lunds domkyrka, Helsingborgs kärna och Glimmingehus äro här bifogade, emedan de särskilda beskrifningar, hvilka jag utgifvit öfver dessa märkvärdiga byggnader, åtföljas af sådana, hvadan jag ansett det vara af mera intresse att nu meddela plancher af konstverk, som ej förut blifvit genom teckningar bekäntgjorda.

Ehuru medeltidens byggnader genom skiljaktiga anordningar gifva den sakkunnige granskaren temligen bestämda uppgifter rörande sina olika åldrar och ändamål; så har jag likväl sökt ur trovärdiga krönikor och dels tryckta dels handskrifna diplomer samt andra tillförlitliga källor hämta alla de upplysningar, som kunnat erhållas. De vigtigare i detta arbete åberopade handskrifter, hvilka ej äro allmänneligen kända, böra i korthet omnämnas.

Den märkvärdigaste af dessa handskrifter är en urkund på pergament i qvartformat, som finnes i samma band med och nästföre Memoriale fratrum eller det såkallade Necrologium Lundense nemligen Minnesboken, och hvilken innehåller en klosterordning eller ritual. Denna handskrift är, att dömma af både innehåll och bokstafsdrag, lika gammal som Memoriale fratrum, alltså samtidig med domkyrkan, och den består af 32 blad och är indelad i 35 kapitel. Det är ganska märkvärdigt, att berörda urkund, som under titel af Consvetudines Canonicæ belyser åtskilligt rörande den äldsta kyrkans anordning, ej blifvit af häfdeforskare begagnad, ännu mindre utgifven. — Diplomer rörande Lunds domkyrka blefvo 1494 samlade och afskrifne af kantorn Bo Jönsson. Denna samling, som

man kallat Tabularium eller Registrum Ecclesiæ Lundensis, Diplomatarium Boecii Johannis och Codex Capituli Lundensis, innehåller vigtiga upplysningar ej allenast om domkyrkan utan äfven om Skåne och om hela Norden. På universitetets bibliothek finnas två afskrifter af berörda samling, af hvilka den ena utgör två qvartband af S. Lagerbring, den andra två folioband af J. Liljegren, och jag har i detta arbete åberopat densamma under titel af Dipl. Eccl. Lund. — En samling diplomer om Skåne har genom J. Langebeks försorg blifvit i afskrifter gjord till S. Lagerbrings tjenst. Denna samling, som sträcker sig ifrån 1314 till 1655 och utgör ett drygt qvartband, finnes på universitetets bibliothek, och den har jemväl blifvit för meranämnda arbete rådfrågad. — Doktorn och prosten C. S. Rönbeck i Åsum har under en lång lefnad samlat en mängd handlingar, uppsatser och en del ritningar rörande Skåne, hvilka, utgörande 21 folioband, blifvit skänkta till Lunds universitet. Då åtskilligt af sant intresse kan ur denna källa med kritisk blick hämtas, så har densamma blifvit för närvarande arbete begagnad. — Öfverdirektören och riddaren L. B. Falkmans sakrika Förteckningar öfver handlingar om Skåne, Halland och Blekinge i kongl. Danska geheimearkivet ha gifvit mig vigtiga upplysningar. Genom dessa förteckningar, hvilka, utgörande två starka folioband, den förtjenstfulle författaren i vackra afskrifter öfverlemnat till universitetets bibliothek, har jag blifvit iståndsatt att med historiska vittnesbörd styrka åtskilligt, som jag i annat fall blott kunnat enligt sannolikheter påstå.

Af tvenne skäl har jag ansett mig böra i korthet redogöra för de vigtigare förbättringar och utvidgningar, som under min ledning blifvit verkställda å flere af Skånes gamla kyrkor. Jag har nemligen trott, det framti-

den vore fullt berättigad att veta, huru jag i berörda afseende tillvägagått, liksom jag för ingen del vill stå inför dess bedömmande till ansvar för byggnadsföretag, hvarmed jag icke haft någon befattning eller hvartill jag ej uppgjort några ritningar. I sammanhang härmed bör jag nämna, att liksom stiftets vördade styresman doktorn och biskopen m. m. V. Faxe har i afseende på stiftets kyrkor många år igenom hedrat mig med dess förtroende; så ha domkyrkorådets ordförande doktorn, professorn och ordensledamoten H. Reuterdahl och detsammas ledamöter nitälskat för domkyrkans restaurerande. De kyrkoherdar, hvilkas kyrkor under min tillsyn blifvit iståndsatta till- eller ombyggda, ha äfven ådagalagt synnerlig omtanka för dessa företag, och det torde tillåtas mig att bland dessa herrar nämna doktorerne och prostarne G. A. Thestrup, A. Kahl, prostarne M. och J. Bruzelius samt N. M. Krok. Likaledes ha doktorn, prosten och ordensledamoten A. P. Gullander samt handlanden P. G. Barkman m. fl. visat en berömvärd omsorg för en genomgripande iståndsättning af Peterskyrkan i Malmö; ett arbete, som sistliden sommar började.

Då mitt hufvudsakliga syftemål varit att vetenskapligt behandla ifrågavarande ämne, har detta arbete blifvit, jag medgifver det mycket gerna, mindre lättläst; men jag vågar dock hoppas, att hvarje sakkännare skall deri finna åtskilligt, som belyser medeltidens byggnadsväsende, samt att mången skall, sedan den nya tidens förstöringsbegär hunnit ytterligare nedbryta och vanställa provinsens gamla byggnader, söka i denna nog tråkiga afhandling hvad han ej mera kan finna i verkligheten. Jag föranledes till denna förmodan af den sorgliga betraktelsen, att vidpass fyratio kyrkor i Skånes städer och ungefär lika

många å dess landsbygd blifvit nedbrutna, om hvilka helgedomar vi i artistiskt afseende blott veta, att de funnits vid reformationstiden. Härtill kommer, att vidpass femtio landtkyrkor blifvit på mindre än hundra år vanställda genom högst opassande tillbyggnader. Huru ett sådant vandaliserande tillgått, och huru man efter berörda tidskifte i Skåne utöfvat byggnadskonsten, tillhör en särskild afhandling, hvartill jag samlat en mängd teckningar och beskrifningar, hvilkas utgifvande jag väl skulle önska, men som jag deremot ej kan i betraktande af flere åligganden hoppas. Det är visserligen en beklaglig sanning, att Skånes konsthistoria såsom sådan egentligen både börjar och slutar med medeltiden. Men denna landsort har likväl ej få byggnadsverk, hvilka, ehuru tillkomne efter reformationen, förtjena en närmare undersökning. För öfrigt äro flere af den nyare tidens byggnadsföretag så beskaffade, att desamma närmare granskade lära oss, huru vi icke böra tillvägagå, och äfven en slik kunskap är något värd.

Lund i Januari 1850.

C. G. Brunius.

Innehåll.

Första Afdelningen.
Medeltidens byggnadsväsende i allmänhet.

Den christliga byggnadskonstens införande i Danmark . . . . . 3.
Blick på den kyrkliga byggnadskonsten . . . . . 7.
Kyrkornas skepp och kor under rundbågsåldern . . . . . 10.
Kyrkotorn såsom försvarsverk . . . . . 13.
De äldsta kyrkornas yttre och inre anordning . . . . . 18.
Kyrkorna under öfvergångs- och spetsbågsåldern . . . . . 23.
Vapenhus . . . . . 27.
Byggnadsämnen och murningssätt . . . . . 29.
Byggnadsmedel och arbetsbiträden . . . . . 36.
Andelige såsom byggmästare utrikes . . . . . 39.
Andelige äfven byggmästare i Norden . . . . . 47.

Andra Afdelningen.
Stifts- stads- och landtkyrkor.

Skånes båda stiftskyrkor . . . . . 55.
Kyrkor i rundbågsstil med aflångfyrkantiga torn i vester . . . . . 115.
Kyrkor i rundbågsstil med fyrkantiga eller runda torn dels samtidiga dels yngre . . . . . 157.
Kyrkor i rundbågsstil dels utan dels med moderna torn . . . . . 179.
Kyrkor i rundbågsstil med raka altarväggar . . . . . 195.
Kyrkor i äldre öfvergångsstil . . . . . 218.
Kyrkor med raka altarväggar i spetsbågsstil . . . . . 225.
Kyrkor med tre- och flersidiga altarväggar i spetsbågsstil . . . . . 235.
Kyrkor med tre- och flersidiga altarväggar i sednare öfvergångsstil 280.

Tredje Afdelningen.
Kloster, städer, slott och herresäten.

Klosterväsende . . . . . 299.
Kloster i Lund . . . . . 306.
Kloster på landsbygden i Skåne . . . . . 315.

Kloster i Skånes öfriga städer . . . . . 330.
Skånes städer . . . . . 342.
Blick på medeltidens befästningssätt . . . . . 369.
Försvarsverk och oroligheter i Skåne . . . . . 372.
Lemningar efter borgar i Skåne . . . . . 396.
Slott och herresäten . . . . . 402.

Fjerde Afdelningen.
Bildande konst.

Sinnebilder . . . . . 467.
Dopfuntar eller dopstenar . . . . . 476.
Altarbord och altarskåp . . . . . 518.
Väggskåp samt uttömnings- och vigvattenstenar . . . . . 547.
Krusifixer och kors . . . . . 552.
Korstolar . . . . . 561.
Murankaren, kyrkodörrar och gallerskrank . . . . . 569.
Bildstoder . . . . . 574.
Ljusstakar och ljuskronor . . . . . 577.
Ringklockor . . . . . 580.
Monstranser och kalkar . . . . . 589.
Rökelsekar och tvagningskärl . . . . . 595.
Dopfat . . . . . 602.
Messekläder . . . . . 604.
Vägg- och takmålningar . . . . . 606.
Glasmålningar . . . . . 615.
Mynt . . . . . 617.
Sigiller eller insegel . . . . . 633.
Vapen . . . . . 656.
Grafvårdar . . . . . 669.

Första Afdelningen.

Medeltidens byggnadsväsende i allmänhet.

Den christliga byggnadskonstens införande i Danmark.

Knut den Store, som uppsteg på thronen 1014 och afled 1035, var den förste konung, som allvarligen bemödade sig om christendomens införande i Danmark. Sedan han stadgat sitt välde i England, införde han derifrån flere andeliga till Danmark, hvarest han byggde kyrkor och troligtvis stiftade kloster. Att Knytlingasaga skolat vid nämnde konungs regering räknat i Lunds stift 353 kyrkor, är ett uppenbart misstag; emedan denna uppgift anföres under Knut den Heliges tid och således vidpass ett halft sekel derefter [1]). Det är sannolikt, att de helgedomar, som här uppstått i Knut den Stores tid, varit enligt landets sed byggda af trä och att dessa således snart försvunnit. Denne utmärkte konung, som mest vistades i England och på allt sätt bemödade sig om att gagna detta rike och vinna sina undersåtares välvilja, gjorde isynnerhet der allt för christendomens utbredande. Han utgaf lagar, hvari han förbjöd dyrkan af afgudar, solen, månen, elden, floder, stenar, träd, och han byggde der flera kyrkor och kloster af sten, hvaribland några

---

[1]) Se E. Pontoppidan, Annal. Eccl. Dan. Dipl. Th. I. s. 87. Jem för Knytlingasaga, C. 32.

voro ganska ansenliga. Då christendomen i England redan slagit djupare rötter, och då den mäktige konungen ville hufvudsakligen på ingifvelse af sin drotining, en Engelsk prinsessa, göra sig älskad af hennes landsmän; så var det ej underligt, om han der uppförde helgedomar på ett helt annat sätt än i Danmark; åtminstone lärer intet antagligt bevis kunna härpå anföras, att någon kyrka af sten blifvit under bemälde konungs regering uppförd i Skåne. De första kyrkor, som byggdes i Schleswig, Ribe och Aarhus, voro af trä. Domkyrkan i Roskild, hvilken 1027 bestod af trä, blef af Knut den Stores syster Estrid, enka efter Jarlen Ulf, uppförd af sten [2]). Den äldsta kyrkan i Lund var tvifvelsutan likaledes byggd af trä.

Sven Estridsson, som 1048 eller 1065 stiftade ett biskopssäte i Lund och ett i Dalby, grundlade Heligkorskyrkan på sistnämnda ställe, hvilken Harald Hein skall fortsatt och Knut den Helige fullbordat [3]). Denna helgedom är tvifvelsutan den första, som blifvit af sten uppförd i Skåne. Egino, som fått sitt säte i Dalby, var en nitisk och oförfärad man, och bedref med stor framgång hedningarnes omvändelse. Norden var då, såsom en samtidig häfdetecknare intygar, i besittning af stora rikedomar, som erhållits på vikingståg. De nyomvände framburo till Egino en mängd dyrbarheter, som han vägrade att emottaga; men han uppmanade dem deremot att härmed bygga kyrkor, understödja fattiga och friköpa fångar [4]). Eginos embetsbroder i Lund, Henrik, var overksam och liderlig, efter hvars frånfälle den förstnämnde blef ensam biskop i Skåne. Sven Estridsson byggde på de förnämsta stäl-

---

[2]) Suhm Hist. T. III. s. 641. [3]) Script. Rer. Dan. T. III. p. 318, 319. [4]) Adamus Br. Hist. Eccl. cap. 115. Suhm Hist. T. IV. s. 275, 276.

lena många herrliga kyrkor, och han tilldelade helgedomar, som andra uppfört, ansenliga gåfvor[5]). Under denne konungs regering funnos, enligt en samtidigs intyg, 300 kyrkor i Skåne[6]).

Efter Sven Estridssons bortgång 1076 blef hans son Harald Hein konung, som äfven nitälskade för kyrkors byggande. Han uppförde Allhelgonakyrkan vid Lund och blef 1080 begrafven i Heligkorskyrkan i Dalby[7]). Dennes broder Knut, som sedermera fick namn af den Helige, har under sin korta regering visat sig högst verksam för uppförande af herrliga kyrkor. Han grundlade vidpass 1083 domkyrkan i Lund och gjorde 1085 stora anslag till dervarande kapitel och en lärdomsskola, grundlade S. Albani kyrka i Odense och fullbordade domkyrkan i Roskild, och han har dessutom byggt många helgedomar i sitt rike[8]). Sedan konung Erik Ejegod hos påfven utverkat inrättande af ett erkebiskopssäte i Lund, som Ascer 1104 intog, började Skåne att ännu mer utmärka sig i berörda afseende. Konung Nils den Gamle bidrog, oaktadt sin oroliga regering, till kyrkors byggande, och hans fromma drottning Margareta utmärkte sig isynnerhet genom gåfvor till helgedomars prydande. Erkebiskopen Ascer invigde 1123 kraftskyrkan i Lund, och hans efterträdare Eskil helgade 1145 hela byggnaden. Den sistnämnde har företrädesvis gjort sig ryktbar genom flere klosters stiftande i Skåne. Alla dessa vigtiga inrättningar fingo ansenliga kyrkor och boningshus af sten. Då Skåne under

---

[5]) Aelnothi Hist. S. Canuti Regis. Script. Rer. Dan. T. III. s. 333 och 340. Saxo Gramm. Hafn. 1644 p. 201. [6]) Adamus Br. Hist. Eccl. cap. 214. [7]) Aelnothi Hist. S. Canuti Regis Script. Rer. Dan. T. III. p. 339. Pontoppidan, Annal. Eccl. Dan. Dipl. 1 Th. s. 216. [8]) Chronicon Erici Regis. Script. Rer. Dan. T. I. p. 160.

denna tidrymd sönderslets af borgerliga oroligheter, hvari Eskil var mycket inblandad, kan man förundra sig öfver dylika företags utförande. Men erkebiskopen använde härtill en stor del af sina arfvegods och flere furstar samt andelige och verldslige efterföljde hans oegenyttiga föredöme.

Det var emellertid isynnerhet förbehållet Valdemar den Store, som efter yttre fienders kufvande och inre oroligheters dämpande beredt Danmark ett välsignelserikt lugn, att mycket utmärka sin styrelse med uppbyggande af många kyrkor och kloster. Absalon, hvilken såsom härförare både till lands och vatten varit denne store konung behjelplig att kufva alla fiender, blef såsom erkebiskop i Lund hans egentliga biträde vid helgedomars uppförande. Många af de kyrkor, som uppstått under de föregående konungarna, hade de Vendiska sjöröfvarne förstört, och många af dessa kyrkor voro byggda af trä, hvadan de förfallit. Valdemar, som regerade från 1157 till 1182, använde en stor del af sitt krigsbyte på uppbyggande af nya kyrkor, och gjorde dessutom stora uppoffringar på landets befästningar. Absalon invigde Åsums och Gumlösa märkvärdiga kyrkor i Skåne. Efter Valdemar den Store uppstego hans båda söner efter hvarandra på Danmarks thron, under hvilkas ärofulla regeringar detta rike ytterligare uppblomstrade genom goda författningar och stora landtvinningar. Knut VI, som regerade tvenne, och Valdemar II eller Sejer, nära fyra årtionden, nitälskade båda efter tidens sed för andeliga stiftelser, och utmärkte sig genom många herrliga byggnadsföretag. Absalons närmaste efterträdare, erkebiskoparne Andreas Sunesson och och Uffo visade sig äfven mycket nitiske för kyrkliga angelägenheter. Pontoppidan förmenar, att de aldraflesta

kyrkor, som finnas i behåll, blifvit under Valdemar den Stores regering byggda; Suhm tyckes dock komma sanningen närmare, då han yttrar, att nästan alla landtkyrkor och mångfaldiga stadskyrkor blifvit uppförda under Valdemar I, Knut VI och Valdemar II [9]).

Blick på den kyrkliga byggnadskonsten.

Då vi ifrån denna tid sakna alla närmare underrättelser om det sätt, hvarpå byggnadskonsten utöfvades, och man således endast kan af de byggnadsverk, hvilka från samma tid ännu äro i behåll, dömma härom; så, enär blott kyrkor men deremot inga kloster, slott eller fästen äro öfriga i Skåne, kunna endast kyrkor här tagas i betraktande. Huru Skånes äldsta träkyrkor varit inrättade, kan, sedan de alla försvunnit, numera icke utredas. De ha troligtvis i mer eller mindre mån liknat de urgamla träkyrkor, som ännu finnas i Norrige, hvilka röja till grundidéen rundbågsstil, men till sina detaljer fornnordisk timmermanskonst. Dessa kyrkor äro nemligen sammansatta såsom skiftelius och prydas med invecklade drakslingror, vidunderliga djurgestalter m. m., som erinra om runstenarnas sirater. Här kan endast bli fråga om Skånes stenkyrkor, som, oaktadt sednare tiders förstörings- och förändringsbegär, lemna rikt ämne till betraktelser.

Rom hade redan före och under kejsartiden flere offentliga byggnader för rättegångars afdömmande samt allmänna och enskilda angelägenheters uppgörande. En så-

---

[9]) Pontopp. Annal. Eccl. Dan. Dipl. Th. I. s. 243. Suhm Hist. T. VIII. s. 68.

dan byggnad, som kallades *βασιλικὰ*, det är kunghus, var aflångfyrkantig och fördelades genom kolonnrader i mellan- och sidoskepp under kroppåstak. Den hade vanligtvis å ena gafveln en halfrund utbyggnad för tribunalen och å den andra en eller flere samt å sidorna några ingångar. Efter christendomens antagande såsom statsreligion blefvo dessa byggnader använde till hållande af gudstjenst. En sådan byggnad fick nu namn af *κυριακὰ*, det är Herrans hus, och häraf kommer benämningen kyrka. Det södra sidoskeppet bestämdes för männen, det norra för qvinnorna, och högaltaret ställdes framför rundelen och presterne förrättade korsång och messeläsning i öfra delen af mellanskeppet. Kejsar Constantinus, som byggde en mängd nya kyrkor, bibehöll samma grundform, hvilken han använde för Sofiakyrkan i Konstantinopel, och Justinianus bibehöll vid hennes ombyggande samma grundidé. Kyrkorna fingo sedermera i anseende till behof af större utrymme sidobyggnader i form af så kalladt Grekiskt eller Latinskt kors, af hvilka det förra har lika långa armar, det sednare en stam, som är vida längre än hithörande tvärträ. Småningom blefvo kyrkorna försedda med torn, hvilka, hufvudsakligen beräknade på försvar mot öfverrumplingar, lemnade i de nedersta afdelningarna platser för de nyomvända, och som, efter uppfinning af ringklockor, stundom inrymde sådana i de öfversta. Den aflångfyrkantiga grundformen, som Byzantinerne kallade *δρομικὸν* eller *νάρθηξ*, gällde både för långhus och tornbyggnad; men det förra hette dock såsom den egentliga kyrkan *ναὸς*, gremium, den sednare såsom förplats *νάρθηξ*, *αὐλὴ* eller *προναὸς*, ferula, vestibulum. Rundelen fick namn af *ἄψις* och concha, altarplatsen af *θυσιαστήριον*, sanctuarium, och prestplatsen dernedanför af *πρεσβυτέ-*

ριον. Dessa benämningar innebära sina egna lättfunna förklaringar. Dromikon antyder detsamma som långhus; ty liksom den egentliga kyrkan så hade äfven tornet en aflångfyrkantig grundplan, ehuru de hade olika storlek och motsatt riktning. Narthex, som äfven betyder kista, betecknar ett aflångfyrkantigt rum, hvilket gäller såväl om skeppet som förplatsen, hvadan korrymden stundom fick samma benämning [10]). Aule och pronaos äro gamla benämningar på förplatser. Absis, rundel, och concha, snäcka, voro passande namn på de halfrunda utbyggnaderna, som fingo takhvalf i snäckform. Thysiasterion offer- eller altarplatsen och presbyterion prestplatsen äro träffande benämningar.

De Christne vände sig vid förrättande af sina böner åt öster. De byggde derföre sina kyrkor från vester till öster och förlade högaltarna åt detta håll, hvadan Procopius säger, att presterne böra hålla sina heliga förrättningar mot den uppgående solen [11]). Denna christliga byggnadsriktning blef såsom en helig grundsats iakttagen till dess den gamla tidens betydelsefulla sinnebildslära och kyrkliga byggnadskonst gått under, och ett ytligt och missförstådt studium af den klassiska ålderdomens byggnadsverk fört till ett högst villkorligt förfarande vid kyrkobyggnader. Då ifrågavarande grundidé och byggnadslinea varit ända från Constantini tid gällande för kyrkors uppförande och spridt sig öfver hela christenheten och bibehållit sig under hela medeltiden och återfinnes i alla våra gamla helgedomar; så har jag trott det vara skäl

---

[10]) Paulus Silent. 428. *Χῶρος ὅδε Γραικοῖσι φατίζεται ἀνδράσι νάρθηξ.* Goar. Euchолog. p. 19. *Νάρθηκες λέγονται ναῶν ἄρχαὶ.* [11]) Procop. de ædif. p. 321. *πρὸς ἀνίσχοντα τὸν ἥλιον, ἵνα δὴ ὀργιάζειν τοῖς ἱερεῦσι θέμις.*

att, innan jag öfvergår till mitt egentliga ämne, i största korthet vidröra dessa ej ovigtiga förhållanden.

Kyrkornas skepp och kor under rundbågsåldern.

De största stenkyrkor, som här blifvit under rundbågsåldern uppförde, ha Latinsk korsform. Skåne har, såvidt man vet, endast fått under denna tid tvenne sådana, nemligen en i Dalby och en i Lund, hvilka båda uppstått såsom stiftskyrkor och derföre fordrat ett stort utrymme och synnerlig ansenlighet. Den förra af dessa har ett, den sednare tvenne torn i vester, och bådadera ett länghus med dubbelt högre och bredare mellan- än sidoskepp, och den förra har haft liksom den sednare har ett tvärskepp och ett rundslutet kor, hvilka utbyggnader varit lika breda och höga som motsvarande mellanskepp. Heligkorskyrkan i Dalby innehåller en liten fyrkantig krypta, som ligger i vester, och derpå ett rum, hvilket troligtvis varit ett kanikkor; domkyrkan i Lund deremot en stor halfkorsformig krypta, hvaröfver sträcka sig tvärskepp och kor med dithörande rundel. Hvardera af dessa kryptor, som således äro till läge och storlek mycket olika, har icke allenast tvenne dörröppningar, hvilka inleda från länghuset, utan jemväl en sådan, som lemnar tillträde utifrån. Det påstående, att dylika helgedomar aldrig varit utifrån utan blott inifrån tillgänglige, saknar således grund. Samma kryptor äro försedda med små rundslutna ljusöppningar och betäckas med tunnhvalf, som, korsande hvarandra, hvila på vägg- och hörnpilastrar, de förre med, de sednare utan halfkolonner, samt på pelare och kolonner. Dessa två stiftskyrkor äro de enda i Skåne, hvilka ega egentliga kryptor, och den förstörda Allhelgonakyrkan vid Lund

har jemväl haft en sådan, och har, att dömma af gjorda iakttagelser vid anställda gräfningar, haft liksom de förstnämnda ett rundslutet kor och fristående kolonner, som uppburit takhvalf. I de båda kryptor, som äro i behåll, finnas brunnar, hvilka genom stentrummor få friskt vatten, och samma förhållande har likaledes ägt rum i den krypta, som blifvit förstörd. Ingen lärer numera bestrida, att dessa kryptor varit begagnade till gudstjenst, och att dervarande brunnar tillkommit för att med deras heliga vatten förrätta döpelsen m. m. Flere altaren voro stiftade i Lunds krypta, vid hvilka dagliga messor höllos, och enligt ett uråldrigt påbud skulle inom större kyrkor finnas heliga brunnar för nyssberörda ändamål.

Stads- lands- och klosterkyrkor, hvilkas storlek bestämdes efter de kyrkosökandes antal och stiftelsernas tillgångar, bestå af ett aflångfyrkantigt skepp, ett smalare och kortare samt jemförelsevis lägre kor och ett ännu smalare och lägre halfrundt utspräng i öster, ett aflångfyrkantigt stundom qvadratiskt sällan rundt torn i vester. En större kyrka, hvari alla dessa partier äro samtidige, har följande anordning. En hufvudingång på midten af tornets vestra sida samt en sidoingång från söder och en från norr inleda midtemot hvarandra till skeppets nedra ända. Oftast saknas dock hufvudingången i vester. Af dessa var den vestra för högtidliga processioner, den södra för män, den norra för qvinnor. En gammal författare säger, att männen fingo sin plats till höger och qvinnorna till venster i anledning af de förras företräde framför de sednare [12]). Då ett sådant företräde grundar sig på uråldrig plägsed, som ännu gäller vid offentliga till-

---

[12]) Goar Euchолog. p. 16.

fällen och framförallt vid kyrkliga förrättningar, synes denna förklaring vara ganska antaglig. Tornets ljudhål delas af en midtkolonn, hvarpå en bred tvärsten hvilar för uppbärande af tvenne derpå sammanstötande rundbågar, hvaröfver en större sådan med några tums framsprång kastar sig. Kyrkans, skeppets och korets fönsteröppningar äro mycket små med runda betäckningar. De ha både ut- och invändigt ansenliga smygar, och fönsterrutorna ha alltid varit på det närmaste anbragte midt i murarna. Skeppet har fått tvenne högst trenne sådana fönsteröppningar å hvarje sida, korset deremot en eller två och utsprånget en eller tre, hvilket lämpar sig efter kyrkans storlek. Alla fönsterbröstningar äro mycket höga, dock så att skeppets äro högre än korets och utsprångets de lägste. Att fönsteröppningarne sällan hålla 1 fot i bredd och 3 fot i höjd är lätt förklarligt deraf, att en starkare belysning var mindre behöflig, då endast presten läste messan, och deraf att fönsterglas var under medeltiden mycket dyrköpt, hvadan man måste somligstädes åtnöja sig med blott väf, flätverk eller galler för att hindra fåglars inflygande. Att åter fönsterbröstningarne fingo en ansenlig höjd nemligen från 6 till 12 fot och derutöfver, härleder sig deraf, att ingen skulle under gudstjensten kunna utifrån inblicka i Herrans hus [13]).

Flere kyrkor från rundbågsåldern finnas i Skåne, hvilka, saknande halfrunda utsprång, ha åt öster raka gaf-

---

[13]) Acta Mediol. Nulla permittatur fenestra, ex qua foris stans missam quis possit videre, sed inædificentur omnes duorum ad summum mensium spatio; alioquin Ecclesiæ ipsæ interdicantur, donec id præstitum sit. Fenestræ omnes vitro, vel saltem tela contectæ sint atque etiam clatratæ, præsertim in Parochialibus, nisi alta admodum sint. Opportunum autem videretur, ut rete etiam ramni vel saltem fili essent contextæ, ne in Ecclesiam possent aves intrare et nidos construere.

velmurar med en eller tre fönsteröppningar. Stora Herrestads och Dagstorps kyrkor ha dylika altarväggar med ett litet rundfönster å hvardera. Deremot ha kyrkorna i Cimbrishamn, Trelleborg och flerestädes å sina släta gafvelmurar åt öster tre helt smala mycket höga fönsteröppningar, af hvilka den mellersta är vida ansenligare än de öfriga. Dylika korslut äro i äldre Engelska kyrkor ganska vanliga. Den der klart uppfattar, hvilken skön belysning från öster sprider sig öfver Herrans bord, inser lätt, huru djupt den heliga byggnadskonsten sjunkit, då nästan alla sådana korgaflars fönsteröppningar blifvit igenmurade, medan man deremot täflat att å skeppen upphugga stora rakbetäckta fönsterlufter i likhet med dem, hvilka brukas i boningshus.

Kyrkotorn såsom försvarsverk.

Då hastiga öfverrumplingar voro vid och jemväl en tid efter christendomens införande vanliga och förödfvades såväl af utländska som inhemska fiender, begagnades de äldsta kyrkorna såsom tillflyktsorter och försvarsplatser. Knut den Helige förföljd af bönder, som gripit till vapen emot honom, sökte skydd i en kyrka i Odense, hvarest hans omgifning tappert ehuru förgäfves försvarade sig. Grefve Gerhard af Holstein belägrade 1333 Uby kyrka, som således begagnades till fäste [14]). Enligt en gammal sägen skall en Ingemar med jungfru Hoffred och några stallbröder tagit sin tillflykt till Maria kyrka i Näsums socken, hvarest Lave Ladmundsson, flickans fästman, innebrände dem. Sedan lät Lave Ladmundsson på ett annat ställe uppbygga Näsums kyrka, som jemväl helgades

[14]) Script. Rer. Dan. T. I. p. 191.

Maria. En gammal folkvisa, som var för ett sekel till baka vanlig i orten, vittnar ytterligare om denna tilldragelse [15]).

För att kunna i kyrkorna så mycket bättre försvara sig uppför, dervid torn. De äldsta kyrkorna i tryggare trakter sakna derföre torn eller ha efter klockors införande i norden fått sådana. Urgamla torn äro så byggda, att klockor ej kunna deri upptagas, hvarföre fristående torn flerestädes sedermera tillkommit t. ex. vid Löderups, Borreby och Stiby kyrkor. Vårfrukyrkan i Köpenhamn kallas 1210 ett kastell, castrum [16]). Denna kyrka var ännu 1520 treskeppig med koromgång samt torn i vester. Mellanskeppet var mycket bredare och högre än sidoskeppen och koromgången, och tornet bestod af fyra afdelningar, hvaraf den nedersta omfattades af sidoskeppen och de öfra hade skottgluggar [17]). År 1343 utverkade sig abboten Henrik och konventet i Sorö rättighet af biskopen Johan i Roskild och kapitlet derstädes mot stort vederlag och betydlig ersättning att nedbryta Petersborgs kyrka och utjemna höjden, hvarpå hon stod; emedan klostret vore i fara, om dess fiender befästade sig der [18]). Biskopen Sven i Aarhus bannsatte 1342 dem, som intogo kyrkotorn och kyrkor samt der inlade beväpnade och bågskyttar och begagnade dem såsom fästen och förskansningar utan kapitelherrarnes uppdrag, vilja och samtycke [19]).

---

[15]) Rönb. Saml. s. 120, 121. [16]) Suhm Hist. T. IX. s. 27. [17]) Pontopp. Origines Hafn. s. 146. [18]) Suhm Hist. T. XIII. s. 87. [19]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 438. Omnes et singuli, qui turres vel ecclesias per armatos et sagittarios muniunt, occupant et usurpant, ut fortalitia et munitiones inde faciant absque prelatorum et capitulorum suorum auctoritate, voluntate et consensu, ipso facto excommunicationis sententiam incurrant cum suis fautoribus, auxiliatoribus et consiliariis universis.

Att dylika beteenden varit vid denna tid allmänna, visar det beslut, som fattades på ett kyrkomöte, hvilket erkebiskopen Peder med lydbiskopar, prelater och abboter 1345 höll i Helsingborg. I detta beslut klagades deröfver, att verldslige våldsamt slogo under sig andeliges qvarlåtenskap, i kyrkor och på kyrkogårdar fängslade, sårade, stympade eller dödade menniskor eller tvungo dem genom hunger att utkomma och med våldsam kränkning af kyrkliga fri- och rättigheter stundom grymt plundrade dem, och stundom begagnade kyrkor och deras torn samt helgade platser till kasteller och gjorde desamma till försvarsverk och fästen tvertemot kanoniska stadgan, som med den apostoliska myndigheten förbjöd lekmän att under straff af bannlysning begagna kyrkor såsom kasteller eller att taga desamma i besittning [20]). Icke dessmindre fortforo dylika grymheter, och kyrkor och deras torn blefvo på enahanda sätt framgent använde, hvadan erkebiskopen Nils Jönsson 1376 bekräftade och kungjorde nyssberörda beslut [21]). I anledning af dylika våldsamheter höll erkebiskopen Magnus 1383 ett kyrkomöte i Malmö och skildrade med ungefär lika ordalag de verldsliges tilltag samt förklarade dem, hvilka gjorde sig härtill skyldiga, bannsatte [22]). Erkebiskopen Peder Lycke, som 1425

---

[20]) Dipl. Eccl. Lund. N:o 415. Bona eciam clericorum decedencium rapiunt violenter et sibi inbursant, homines in ecclesiis et cimiteriis capiunt, vulnerant mutilant vel occidunt, seu per subtractionem alimentorum ipsos exire compellunt et quandoque ab eisdem violenter abstrahunt in gravem subversionem ecclesiastice libertatis. Interdum ecclesias et turres ecclesiarum et loca sacra incastellant et municiones et fortalicia inde faciunt contra inhibicionem sacri canonis, qui sic dicit sub districtione anathematis prohibemus ecclesias a laicis castellari aut in servitutem redigi auctoritate apostolica. [21]) Dipl. Eccl. Lund. N:o 416. [22]) Suhm Hist. T. XIV. s. 122, 123.

höll ett kyrkomöte i Köpenhamn, förnyade för enahanda förbrytelser samma straff [23]).

Borreby kyrka, i Jerrestads härad belägen, hvilken nedrefs för ett årtionde tillbaka, hade ett torn, som enligt allmän sägen tjent till fäste. Detta torn, hvilket åt norr och söder hade en ansenlig bredd, var nära hälften smalare i vester och öster samt innehöll större och mindre hvälfda rum, af hvilka ett kallades lönnkammaren. Man uppkom på trappor i murarna, som voro försedda med skotthål. I öfra afdelningen, som hade större skotthål och betäcktes med hvalf, fanns ett ansenligt hjul med jernkuggar, som skolat enligt folktron fordom begagnats i händelse af anfall, men hvilket ofelbart tjent till upphemtning af materialier vid reparationer [24]).

Då det alltså är obestridligt, att de äldsta kyrkotornen endast blifvit byggde för att deri kunna i händelse af fiendtliga anfall försvara sig, så måste äfven der funnits behöfliga vapen för detta ändamål. Härför kunna jemväl historiska vittnesbörd åberopas. Valdemar Atterdag anbefallde bönderna vid ett fälttåg infinna sig med kyrkornas blidor, som kallades kirkeskytt [25]). När samme konung sedan angrep Jutländska bönderna, som gjort uppror, hade dessa tagit sin tillflykt till kyrkorna, hvarest tvifvelsutan försvarsvapen funnos.

De fleste torn, samtidige med äldre kyrkor i rundbågsstil, äro åt söder och norr lika breda med eller något bredare än skeppen, men deremot helt smala åt vester och öster, så att deras grundplaner innehålla två ända

---

[23]) Dipl. Eccl. Lund. N:o 417. [24]) Jemför S. Bring de Territorio Jerrestad, Lond. Goth. 1760. p. 33, 34. [25]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 529. Ballistæ ecclesiarum. Hvidfeldt Krön. s. 510. Suhm Hist. T. XIII. s. 312.

till tre qvadrater i tvärriktning, och de bilda således ej sällan imponerande hufvudfasader. Somliga torn, hvilka fått jemförelsevis en betydlig bredd, ha blifvit vid sista tredjedelen af höjden tvådelade och utgöra tvenne små fyrkantiga torn med några fots afstånd sinsemellan; en anordning, som gifver det hela utseende af en liten katedral med tvenne torn i vester. Ett sådant utseende hade den sköna Mariakyrkan i Vä, innan hon för få årtionden sedan undergick en lika bedröflig som tanklös vandalisering, och ett sådant har ännu kyrkan i Färlöf, ehuru äfven hon icke undsluppit fåkunnighetens tilltag.

Vid Bollerups, Hammarlundas och Blentarps kyrkor finnas i vester alldeles runda torn, hvilka äro smala och ha genomgångar till skeppen samt tvådelade gluggar och koniska betäckningar. Dessa torn äro alla uppförda af tuktad eller huggen grå- sand- eller kalksten utan inblandning af tegelsten och härröra från den äldre rundbågstiden. Då runda torn vid kyrkor äro i alla länder sällsynta, är det märkligt, att i Skåne finnas tre sådana, och att utom dessa Hammarlöfs, Önnarps, Säby och Dagstorps kyrkor ha liknande torn, af hvilka de trenne blifvit kort före reformationen uppförde, det fjerde ej långt derefter.

Slutligen ådagalägga de äldsta kyrkorna i Skåne, att man beräknat deras läge för begagnande såsom försvarsplatser. Dessa helgedomar äro nemligen uppförda å dominerande höjder, der sådana varit att tillgå. Så ligga t. ex. Dagstorps, Boderups, Skifvarps, Hörups, Mellby i Albo härad och Raflunda kyrkor m. fl. på ganska ansenliga landthöjder. Å Skånes slättland har man valt passande kullar för uppförande af kyrkor, som med sina ringmurar höja sig liksom kastell öfver fälten. Så visa sig Kyrkoby, Husie, V. Skreflinge, Svedala och Fru Ahlstads

kyrkor o. s. v. Att dylika lägen fordom beräknades såsom nödiga försvarsplatser ses på det solklaraste af Stora och Lilla Slågarps kyrkor, som intaga två små dock temligen höga kullar, hvilka i rak linie blott äro ett tusen steg aflägsna ifrån hvarandra. Dessa kyrkors ringmurar omsluta samma kullars öfra kanter och framstå å den omgifvande slätten såsom två uråldriga fästen. Hvarest man ej iakttagit berörda anläggningssätt, saknas en passande höjd i trakten, eller tyckes någon större by velat i närheten uppföra sin helgedom, liksom man nödgats i städer använda de tjenligaste platser, som funnits inom desammas förskansningar.

De äldsta kyrkornas yttre och inre anordning.

De kyrkor, som tillhöra rundbågsåldern, ha merendels alldeles släta murytor och en låg sockel i en mycket skrå vinkel. Någon gång finnas likväl å skepp, kor och torn pilastrar i hörnen, men ännu oftare förekomma å korrundelar pilastrar med och utan halfkolonner. Släta murar sakna merendels gesimsbågar och bekransas endast med enkla, två- eller tresprångiga taklister. Men pilasterprydda murytor deremot ha enkla eller dubbla gesimsbågar och stundom derpå taklister profilerade med staf och karnis. Kyrkorna i Hör och Hammarlunda m. fl. ha, på berörda sätt ornerade, korrundelar, och domkyrkan i Lund samt Mariakyrkan i Vä siras med pilastrar och halfkolonner, dubbla gesimsbågar och karnisade taklister. Skeppen och koren betäckas alltid med kroppåstak, som äro nära vinkelräta, rundelarne med halfkoniska vattentak. Tornen ha äfven kroppåstak med gafvelrösten, som siras med nichfördjupningar. Om tornen äro bredare åt vester och

öster, så ha de sina gafvelrösten åt motsatta håll. Om tornen deremot äro qvadratiska, så äro deras gafvelrösten än anbragta i vester och öster, än i söder och norr; en anordning, som hufvudsakligen beror på den inre konstruktionen. Detta förhållande skall längre fram närmare utredas, helst man icke vill vid gamla kyrkors förbättrande begripa, att detsamma kan lika litet vara godtyckligt, som något annat varit eller är godtyckligt uti den heliga byggnadskonsten. Någon gång ha qvadratiska torn fått fyra sirliga gafvelrösten. Sådana ha tornen vid Lunds domkyrka varit, innan man för mer än ett halft sekel tillbaka vandaliserade hennes vattentak. Skeppens och korens gafvelrösten ha merendels tinnar, nemligen sex mindre å hvarje sida och en större å midten; men tornens gafvelrösten, som äro mindre, ha fyra tinnar å hvarje sida och en större i midten. Det lärer icke vara svårt att inse, att det förra antalet betecknar Apostlarna och Christus, det sednare Evangelisterna och Christus, och att man således förfar utan sakkännedom, då man godtyckligtvis på annat sätt inrättar tinnade gafvelrösten. Runda torn ha koniska betäckningar, men sakna tinnar. Kyrkornas och tornens vattentak blefvo tidigt försedda med bly eller hålsten. Bly upplades liksom i sednare tider i skifvor, som öfverfalsades. Hålsten, ett slags rännformigt taktegel, var bredare i ena än andra ändan och lades radvis vidöppen och derpå radvis omvänd; så att den undre var bredast uppåt, den öfre deremot bredast nedåt.

Ifrågavarande kyrkor äro till sitt inre på följande sätt inrättade. En större vanligen ganska ansenlig bågöppning å skeppets östra gafvelmur lemnar tillträde till koret, som åter å dess östra gafvelmur står genom en bågöppning i förening med rundelen derinnanför. Den förra

har mer eller mindre sirliga listverk vid vederlagen, och på yttre sidan deraf ligga stundom två lejon midtemot hvarandra, hvilka symbolisera christendomens seger, hvadan densamma blifvit ansedd för och fått benämning af triumfbåge; den sednare nemligen mellan koret och rundelen är alltid enklare och kallas tribunbåge. Härvid behöfver knappast erinras, att triumfbågen måste uti en enskeppig kyrka, som saknar korsarmar, ha temligen framspringande vederlagsmurar för att kunna uppbära det gafvelröste, som hvilar derpå; då den tvertom uti en korsformig kyrka motsvarar skeppets vidd; emedan likväl nog starka vederlagsmurar erhållas för uthärdande af dithörande gafvelröstes tryckning. Der ett torn tillkommit på samma tid som kyrkan, finnes i skeppets vestra gafvelmur en större eller mindre bågöppning, hvarigenom förplatsen och skeppet förenas med hvarandra. Denna bågöppning har ofta i större kyrkor blifvit två- eller fyrdelad. Man har nemligen uppsatt en gröfre fyrkantig midtpelare och kastat deremellan tvenne föreningsbågar och öfver dessa åter en bredare hufvudbåge, eller man har å hvardera sidan om en midtpelare anbragt en kolonn och deremellan spänt fyra föreningsbågar med en enda hufvudbåge deröfver för uppbärande af skeppets vestra gafvelröste och tornmuren derpå. Om man velat gifva tornet en ansenligare höjd eller anbringa dess gafvelröst i öster och vester; så finnes i tornets öfra afdelning en väldig bågöppning, som motsvarar kyrkovinden. Det är högst förvånande, att våra arkitekter ej kunna inse nyttan och nödvändigheten af denna urgamla och lika enkla som naturliga konstruktion.

I de äldsta kyrkorna gjordes altarborden af fullt murverk till följe af en urgammal föreskrift, på det att

intet orent skulle deri undanstickas [26]). Dock gjordes en öppning i altarbordets skifva, hvari helgonlemningar, inneslutne uti en blydosa, nedlades och betäcktes. Vidare bör i afseende på altarinrättningen följande märkas. Såväl de större som de mindre kyrkorna från denna tid hade ett högaltare samt två sidoaltaren. Det förra sattes alltid midtför eller midtunder tribunbågen, de sednare deremot vid yttre sidan om triumfbågen, uti hvars vederlagsmurar rundbetäckta nichfördjupningar, dels med halfcirkelformiga, dels med skråa, sällan med rätvinkliga smygar, men alla med platta bottenmurar, voro anbragte. Dessa nicher fingo tvifvelsutan helgonbilder. Under en sednare tid måste man frångått denna grundsats att för altarbildernas uppställning inrätta nicher, emedan kyrkor i spetsbågsstil icke ha dylika, och emedan de nicher, hvilka utgjort prydnader för de äldstas triumfbågar, blifvit vid uppdragande af hörnpilastrar för takhvalf, som tillkommit under spetsbågsåldern, till stor del undandöljda.

Roms basilikor, våra äldsta kyrkors förebilder, voro betäckta med kroppåstak, så att allt dithörande tvärvirke var invändigt synligt. Det är således ganska naturligt, att man i Norden använde likdana betäckningar. Detta byggnadssätt öfverensstämde dessutom med våra hedniska förfäders vanliga bruk. Man bör derföre ej föreställa sig, att våra gamla kyrkor genast fingo takhvalf. Den äldsta stiftskyrkan i Skåne, nemligen den ansenliga Heligkorskyrkan i Dalby, hade till en början basiliketak. Domkyr-

---

[26]) Acta Mediol. Altare unumquodque esse debet hujusmodi necessario. Lapideum vel saltem lateritium ita exstructum aut reconcinnatum, ut fenestella foramenve nulla ex parte relinquatur, ubi quidquam asservari possit aut recondi, nisi forte reliquiæ Sanctorum sint, sed si columellis erit suffultum, neque in eo quidquam subtus ponatur.

kan i Lund gör väl härifrån ett undantag, men hennes takhvalf ha icke blifvit inslagne förr än mot medlet af tolfte seklet; hvaremot alla af nära 200 bland Skånes äldsta kyrkor ursprungligen haft basiliketak, men af hvilka de aldraflesta sedermera fått takhvalf i sednare rundbågs-, öfvergångs- eller spetsbågsstil, och de kyrkor äro ganska få, hvilka bibehållit sina trätak. Att så tillgått visar sig deraf, att de hörn- och sidopilastrar, som uppbära takhvalfven, äro uppdragna vid ej sammanbundna med omgifningsmurarna, att ursprungliga fönsteröppningar till en del och stundom helt och hållet bortskymmas af takhvalfven, samt att afputsade och målade murytor finnas derofvanom. Detta förhållande inses jemväl klarligen af de skiljaktiga stilar, som uppenbara sig i omgifningsmurar och takhvalf. De halfrunda utbyggnaderne i öster om koren ha deremot alltid blifvit liksom i basilikorna betäckte med halfva, släta kupol- eller hjelmhvalf. Tornets nedersta afdelning är öfverspänd med ett tunnhvalf, som merendels har sina vederlag i vester och öster, men sällan i norr och söder. Härpå följande afdelning har stundom en likadan anordning. Öfversta afdelningen, som har tvådelade skotthål, saknar särskild betäckning. Tornets mellersta afdelning, hvilken åt kyrkan haft en stor eller flere mindre bågöppningar, stundom med sido- och midtkolonner, ha tvifvelsutan varit bönrum, hvarifrån de andelige kunnat, utan att ses, väl öfverskåda menigheten [27]). Uppgången till tornet har alltid legat i midten af de tjocka murarna med ingång från förplatsen. En mängd sådana

---

[27]) Acta Mediol. Oratorium separato, quantum fieri poterit, loco positum atque disjuncto, in quo possit sacerdos in solitudine se colligere et orare.

uppgångar äro ännu i behåll, och få sin belysning genom mycket smala temligen höga rakbetäckta öppningar. Såsom en ovanlighet bör anmärkas, att, ehuru skeppen och koren fått under ifrågavarande tid basiliketak; så finnas dock några få kyrkor, hvilkas kor blifvit uppförda med tunnhvalf, som naturligtvis ha sina vederlag i norr och söder. Sådana äro Stora Uppåkra, Håslöfs, Skabersjö, Nöbbelöfs i Ljunits härad, Sjörups, Bjeresjö, Ingelstorps, Jerrestads, Valleberga, Borrie och Vä kyrkor. Ännu märkligare är Ingelstads kyrka, som, uppförd i ren rundbågsstil, har öfver skepp och kor samtidiga tunnhvalf.

Under den sednare rundbågsåldern började man i Skåne bygga ansenligare kyrkor med takhvalf, hvarföre deras omgifningsmurar höllos tjockare. Långhusets omgifningsmurar i Dalby kyrka ha endast 3 fot 6 tum i tjocklek, men långhusets i Lunds domkyrka hålla deremot 6 fot, och ha dessutom yttre och inre pilastrar, af hvilka de sednare förstärkas med halfkolonner. Dalby kyrka är icke uppförd för bärande af takhvalf, men väl Lunds domkyrka. Gumlösa kyrka, hvilken 1191 invigdes, är den äldsta, hvars skepp har ursprungliga takhvalf, hvadan desamme ha lika anordning som de, hvilka finnas i Dalby och Lunds kryptor.

Kyrkorna under öfvergångs- och spetsbågsåldern.

Under rundbågsstilens utöfning började här en öfvergång till spetsbågsstilen, och den förra bibehölls tills den sednare framträdde i sin fulla renhet. Det kloster, som 1267 stiftades i Ystad, fick en ansenlig kyrka i öfvergångsstil. Borrie kapell byggdes 1319, på hvilket år Peterskyrkan i Malmö grundlades; det förra är likväl i

den renaste rundbågsstil, den sednare deremot i en utbildad spetsbågsstil.

I öfvergångsstilen framträda rena rundbågar jemte några spetsbågar och såväl ut- som invändigt mera framspringande pilastrar, samt dels runda dels spetsiga gesimsbågar, som likna klöfverblad. Under denna byggnadstid fingo koren dels halfrunda, dels flerkantiga utsprång, stundom raka altarväggar, och skeppen försågos dels med basiliketak, dels korshvalf; dörr- och fönsteröppningarne förstorades, af hvilka de sednare någon gång tvådelades. Gafvelröstena pryddes med rikare nichfördjupningar, och tornen fingo en qvadratisk grundplan och en ansenligare hojd.

Denna öfvergångsstil blef snart förvandlad till spetsbågsstil. Omgifningsmurarne förtunnades, de yttre pilastrarne öfvergingo till sträfpelare och de inre förstärktes med stafverk; dörr- och fönsteromfattningarne blefvo nu vida ansenligare, korens utsprång åt öster mångkantiga, triumfbågarne utvidgades, basiliketaken utbyttes mot lätta korshvalf, rundbågen blef helt och hållet utträngd af spetsbågen, och allt utfördes i en lättare anordning och fick ett mera uppåtsträfvande utseende. Tornen uppfördes med beräkning på inrymmande af ringklockor, den öfversta afdelningen försågs med temligen stora ljudöppningar utan midtpelare. De största kyrkor, som under spetsbågsåldern uppstått i Skåne, äro Mariakyrkan i Helsingborg, Peterskyrkan i Malmö och den fordna stadskyrkan i Båstad. Alla dessa kyrkor äro treskeppiga med mångsidiga kor, och ha fyrkantiga pelare med afskurna hörn. Sidoskeppen, som sträcka sig omkring korrymden, äro på det närmaste hälften smalare och lägre än mellanskeppen, och alla ha torn, som äro något yngre än sjelfva byggna-

derna. Spetsbågsstilen, som kort efter fjortonde seklets början här framträdde i sin fulla glans, visade sig under det femtondes ingång allt mer och mer nalkas sitt förfall, ehuruväl Valdemar Atterdag, Margareta och Erik af Pommern låto omkring denna tidrymd uppföra en mängd ansenliga byggnader. Men makten och penningen uträtta föga der, hvarest en lefvande tro och en högre anda saknas i verkställigheten. Sistnämnde konung lät i sin nyanlagda stad Landskrona uppföra en treskeppig kyrka, med koromgång i öster och torn i vester. Denna ansenliga kyrka, som blifvit för nära ett sekel tillbaka nedrifven, hade väl hufvudsakligen samma anordning, som de nyssnämnda, men en villkorlighet i grundutstickning och en osäkerhet i bågslag samt en godtycklighet i prydnader, som röjde bristande insigt och hållning. Taklisterne utgjordes af mycket breda, helt låga bågslag; en skärande motsats till dörr- och fönsteröppningarnas skarpspetsiga betäckningar. Med denna sednare öfvergångsstil började byggnadskonsten allt mer och mer förfalla. Snart användes rundbågen i förening med spetsbågen, dels enligt behof, dels af infall. Mot reformationstiden blefvo helt låga rund- och spetsbågar använde, utan ringaste orsak till en sådan förtryckning. Takhvalfven blefvo under denna tidrymd utförde i de villkorligaste former. Stundom uppbäras kant- och korsbågar af pilastrar, stundom hvila de på framspringande knoppar; än äro fälten helt flacka, än högt uppspända. Den äldre medeltidens djupsinniga sinnebildslära har vid denna tid lemnat rum för godtyckliga och narraktiga infall.

Ringklockor skola först i tolfte seklet blifvit i Tyskland allmännare använda vid gudstjensten [28]). I Norden

[28]) J. Kreuser, Kölner Dombriefe, Berlin 1844. s. 33.

kommo, såsom Lunds Gåfvobok visar, ringklockor ej i allmännare bruk förrän framuti det följande seklet. Vi ha ofvanföre ådagalagt, att våra äldsta kyrkotorn endast uppstått till försvarsverk. Då ringklockor ansågos för oumbärliga för gudstjenstens firande, blefvo dels torn, dels staplar uppförde för deras inrymmande. Detta är orsaken, hvarföre flere välbyggda kyrkor från rundbågsåldern fått ansenliga torn i spetsbågsstil, t. ex. kyrkan i Åhus och Cimbritshamn, och att flere kyrkor fått sådana under den sednare medeltiden, hvilka ej stå synnerligen väl tillsammans med deras anordning. Kyrkan i Torekow har tvenne sådana, nemligen ett å skeppets samt ett å korets norra sida. Kyrkan i Skanör har ett torn å skeppets södra och klosterkyrkan i Lund ett å skeppets norra, och klosterkyrkan i Ystad ett å korets södra sida. Några kyrkor från rundbågsåldern ligga på sådana branter, att torn ej kunna utan stor svårighet dervid uppföras i vester, t. ex. i Raus, Svedala, Oderljunga o. s. v. Andra kyrkor, ehuru försedde med torn beräknade på försvar, ha, såsom vi ofvanföre anmärkt, sedermera fått alldeles fristående torn för ringklockor.

Föregående framställning visar, att kyrkorna under hela medeltiden icke till sin grundidé undergingo någon hufvudförändring; en naturlig följd deraf, att gudstjensten alltigenom bibehöll enahanda ritual med få undantag. Likväl blefvo altarne genom enskilda stiftelser talrikare. Vid reformationstiden räknades i Lunds domkyrka omkring sextio altaren, och i Malmö och Helsingborgs stadskyrkor funnos äfven några, samt i hvarje landskyrka tre, stundom flere sådana. På detta sätt blefvo kyrkorna fullsatta med altaren, som, dels placerade vid sidomurarna, dels vid pelarna och dels å gångarna, störde deras inre

harmoni; men hvilka dock ingåfvo en helig vördnad och andakt, som man åtminstone ej känner vid inträdandet i nutidens salonglika kyrkor med deras lika kala som ödsliga tomhet.

Vapenhus.

De aldraflеste af Skånes kyrkor ha under den sednare medeltiden undergått en yttre förändring, som bör närmare skärskådas. Hvarje gammal kyrka har antingen haft eller har ännu ett vapenhus å skeppets södra eller norra sida, eller ett sådant framför hvardera af dess ingångar. Högst sällan finnes något vapenhus, som tillkommit under rundbågsåldern; men intet enda, som icke är yngre än sjelfva kyrkan. Ja, de fleste vapenhus visa sig påtagligen härröra ifrån den sednaste medeltiden. Tvenne vapenhus blefvo 1485 byggde vid domkyrkan i Roskild [29]). Dylika utbyggnader ha således ej ursprungligen varit nödvändiga beståndsdelar af kyrkor. Ett vapenhus har en fyrkantig grundplan och helt låga omgifningsmurar samt kroppåstak med vattenfall åt vester och öster. Gafvelmuren, som prydes med ett sirligt röste, har å midten en dörröppning och en liten ljusöppning på hvarje sida derom, men sällan några fönsteröppningar å sidomurarna. Det inre betäckes merendels med platt trätotten, mycket sällan med takhvalf. Invändigt äro bänkar murade omkring väggarna. Man inser lätt, att vapenhusen, som misspryda kyrkorna, tillkommit för ett behof, hvilket numera icke finnes; ty såsom förplatser ha de icke varit nödvändiga, och till förekommande af drag,

---

[29]) Hvidfoldt, Krön. s. 986.

hvarom man föga bekymrade sig i gamla dagar, äro de icke ärnade. Man kan således på goda skäl antaga, att dessa tillbyggnader varit bestämda för inrymmande af vapen.

Våra hedniska förfäder gingo alltid beväpnade, och en sådan plägsed fortfor äfven under medeltiden. Vid eller kort efter christendomens införande kunde ej någon våga eller ens påtänka en så uråldrig landsseds afskaffande, och menigheten, som alltid plägat å resor och till samlingar medföra sina vapen, har tvifvelsutan dermed inträdt i Herrans hus. Så länge höga och låga med den djupaste vördnad nalkades helgedomarna, hade ock ett förbud mot inträde deri med vapen varit mindre behöfligt; men i den mån denna vördnad minskades, blef deremot ett sådant nödvändigare till förekommande af rysvärda missdåd, hvarpå exempel ej saknas. Då omsider förbud utfärdades mot inträdande med vapen i kyrkorna, uppfördes utbyggnader för desammas förvarande under gudstjensten, och de ha således deraf fått sin benämning [30]). Huru svårt det varit att här utrota denna fornnordiska landssed att allestädes bära vapen, inhemtas deraf, att ett öppet bref **1617** utfärdades till bönderna i Skåne, Halland och Blekinge med befallning, att de, hvilka brukade, då de foro till kyrka eller tingsställe, beväpna sig och medtaga sina bössor, hvaraf oordning ofta blifvit en följd, ej fingo hädanefter gå beväpnade [31]). Denna, såsom det tyckes, nödvändiga författning, lärer dock härstädes varit mer än obehaglig; ty en konglig förklaring ankom **1639** till länsmannen, att allmogen endast vid

---

[30]) J. Loccenius, Antiquit. Sveogoth. Franc. et Lips. 1676 p. 119.
[31]) Kongl. Br. d. 9 Maj 1617.

kyrka och tingsställe, men ej på resor i lofliga ärenden, må förmenas medföra vapen [32]).

Somligstädes har ett vapenhus fått lika höjd som ett vanligt torn med gafvelrösten åt söder och norr; den nedersta afdelningen betäckes stundom med korshvalf, de öfra deremot med bjelklager. Ett sådant vapenhus i förening med klockrum finnes vid södra sidan af kyrkan i Skanör, och ett likadant i Vä och Knislinge, och å norra sidan af kyrkan i Husie o. s. v.

Byggnadsämnen och murningssätt.

Det är bekant, att Norden var vid christendomens införande uppfylld af herrliga skogar, som lemnat ymnigt virke till träkyrkors uppförande. Sedan man börjat i Danmark bygga stenkyrkor, lärer man från England hemtat qvadersten [33]). Då Skåne likvisst på många ställen har god tillgång på grå- sand- och kalksten, och alla dess kyrkor, som äro af dylika byggnadsämnen uppförda, endast innehålla sådana stenarter, som här finnas; så lärer qvadersten från England blott blifvit hemtad till Ribe och några andra ställen i Danmark, hvilka sakna tillgång på tjenlig byggnadssten. Att man i Skåne blott begagnat härvarande stenarter är så mycket troligare, som våra äldre kyrkor merendels äro uppförda af sådana stenarter, som varit närmast att tillgå. Kyrkorna i Vä, Åsum, Strö, Vinslöf, Munkarp, Hör, Näs m. fl. bestå af fast sandstensqvader, hemtad ur närbelägna sandstensbrott. Kyrkorna i Raus, Asmundtorp, Borgeby, Lomma m. fl. äro

---

[32]) Kongl. Br. d. 6 Maj 1639. [33]) Pontopp. Annal. Eccl. Dan. Dipl. I. Th. s. 88.

uppförda af lös sandstensqvader, som fås på några stäl-len af denna kuststräcka. Lunds domkyrka består af lösare och fastare sandsten, som blifvit hitförd från olika håll. Ganska många kyrkor i sydöstra delen af Skåne t. ex. Stora Herreštad, Löderup, Hofby, Cimbrits, Tomerup och Tryde äro byggda af kalksten, som der finnas i mycken-het. Färlöfs kyrka består till stor del af huggen grå-stensqvader. Flere kyrkor, som tillhöra den sednare rund-bågsåldern, äro uppförda af tegelsten, nemligen Trelle-borg, Maglarp, Gumlösa, Felestad, Björka, Hoby m. fl. Alla de kyrkor från denna tid, hvilka ej äro byggda af qvader- eller tegelsten, bestå af tuktad grå- hall- sand- eller kalksten, men sockel- och hörnstycken, dörr- och fönsteromfattningar samt bågslag och ornamenter äro ar-betade af berörda stenarter, allteſter som dessa varit att tillgå. Kusten af Cimbritshamn har betydliga sträckor af en mycket hård hvitglänsande hall- eller sandsten, som låter bryta sig i vackra block och hvilken blifvit använd i flera kyrkor deromkring. I trakten af Trelleborg är myc-ken brist på alla dessa stenarter, men deremot finnes der mycken till en del ganska stor flintsten, som blifvit använd i dervarande kyrkor. Boderups och Tommarps kyrkor äro uppförda af idel flintstycken med undantag af socklar, hörn, dörr- och fönsteromfattningar samt bågstyc-ken, hvilka äro af huggen sandsten. Skegrie, Stora Ham-mars och Höjs kyrkor äro till stor del byggda af flint-sten, med likartade omgifningar som de nyssberörda. Tuff-sten, som består af en pipig, kalkaktig sammangyttring med inblandade strån och blad, finnes i Skåne. Denna stenart, ehuru lättarbetad, har mycken sammanhållning och motstår vittring, hvadan den blifvit använd i några kyrkor; men den har likväl blifvit i anseende till sin ovan-

liga lätthet hufvudsakligen begagnad till takhvalf, nemligen innan tegelsten här användes. Kryptorna i Dalby och Lund ha takhvalf af denna stenart. Kritsten, passande till byggnadsqvader, erhålles i Stevensklint på Seland, hvarest mycken sådan blifvit både i äldre och nyare tider bruten för byggnadsbehof. Någon sådan måste under rundbågsåldern liksom under sednare tider hemtats till Skåne. Kyrkorna i Bjeresjö, Vestra Ahlstad och flere från samma tid innehålla sådan qvadersten.

Huru man här arbetat qvaderstenen, bör så mycket mindre förbigås, som murverks fasthet och prydlighet i betydlig mån beror derpå. Större sandstensqvader, bruten i mäktigare och fastare lager, är vanligtvis ifrån $1\frac{1}{2}$ til $2\frac{1}{2}$ fot lång, och ifrån 1 till $1\frac{1}{2}$ fot hög, samt oftare under än öfver 1 fot djup. Mindre sandstensqvader, hemtad från lösare och tunnare lager, håller 1 till 2 fots längd, 6 till 9 tums höjd, vidpass 1 fots djup, och har ofta blifvit blott grofhuggen. Gråstensqvader liknar merendels större sandstensqvader, hvaremot kalkstensqvader blott i socklar, hörn och omfattningar har större dimension, men den är föröfrigt hälften mindre. Ligg- och byggsidor ha stundom blifvit något underhuggne för att dymedelst bereda fina fogar. Men detta arbetssätt, som åsyftar ett yttre prål, föranleder inre svaghet. Också märkes ett sådant misstag sällan i denna tidens byggnader, men det är tyvärr så mycket vanligare i våra dagar. Qvaderstenen är till ytor, hörn och listverk med synnerlig noggrannhet utarbetad, och visar allestädes ett säkert snitt.

Stenhuggarmärken eller såkallade äretecken, hvilka blifvande gesäller togo sig, bestå af större och mindre vinklar, tre- fyr- och mångkanter, enkel- och dubbel-

kors, cirklar m. m., hvilka stundom ha likhet med bokstäfver, någon gång med verktyg. Dessa kännetecken voro en borgen derför, att hvarje gesäll sökte med skicklighet förrätta sitt arbete [34]). Mycket skiljaktiga stenhuggartecken förekomma å murarna i Lunds domkyrka; men jag har deremot ej funnit några å samtidiga landtkyrkors qvadersten. Orsaken till denna egenhet torde möjligtvis ligga deri, att Lund måste på berörda tid haft en större byggnadshytta, hvilken varit med en talrik personal inrättad i öfverensstämmelse med de många, som då funnits både i England och Tyskland, hvaremot stenhuggningen för de mindre kyrkorna måste hufvudsakligen blifvit verkställd af lärlingar, som ej haft äretecken, ja troligtvis till stor del af inöfvade bönder; helst allmogen klagade högljudt öfver det stränga arbete, hvarmed den trycktes i stenhuggerierna.

Den tegelsten, hvilken förekommer i våra äldsta kyrkor, synes, åtminstone till en del, vara utifrån hitförd. Den är mycket fin och fast, väl slagen och äfven väl bränd. Den håller 11 tum i längd, 5 i bredd, $2\frac{1}{2}$ i tjocklek och är röd till färgen, och har fullkomligt motstått vittring. Uti kyrkor från rundbågstiden förekommer sällan någon tegelsten, som blifvit formad för listverk. Man lärer dock redan under Valdemar den Stores tid här tillverkat god tegelsten. Detta förhållande tyckes deraf inhemtas, att erkebiskopen Absalon föreskrifvit i sitt testamente af 1201, att erkedjeknen skulle se hans tegelmästare och stenhuggare till godo, hvilka således måste varit skickliga i sina yrken.

---

[34]) Se C. G. Brunius, Beskrifning öfver Lunds Domkyrka, Lund 1836, s. 102—104.

Grundvalars läggande är af synnerlig vigt, så att de med den möjligen minsta kostnad lofva all erfoderlig bärighet, hvadan något torde här böra anföras, huru man dermed betett sig för våra äldsta kyrkor. Gamla samlings- och offerställen och föröfrigt torra och höglända platser blefvo, såvida sådana voro i folkrikare trakter att tillgå, merendels valda för kyrkors anläggande. Ett så otjenligt läge som det, hvilket man valt för Lunds domkyrka, ha högst få kyrkor i Skåne. Lund var redan långt före christendomens införande en rik och befästad stad, och dess första träkyrka har troligtvis blifvit uppförd i midten deraf, hvarest sedermera domkyrkan blifvit i anseende till platsens helgd anlagd. Då emellertid jordmonen här består af en mycket lös och vattensjuk torfmylla med ett ansenligt djup och qvicksandslager derunder, alltså fordrades en ganska försigtig grundläggning. I grundgrafvar, som varit 16 fot djupa, äro utan pålverk eller bottenstockar breda lång- och tvärmurar uppdragna med kalkbruk både för omgifningsmurar och pelarrader, så att alla dessa grundvalar sammanhålla och stödja hvarandra. Vid detta grundarbete, som icke visar sig fullt motsvara sitt ändamål, kan med mycket skäl anmärkas, att den grundsten, man användt deri, är alltför små, och det kalkbruk, hvarmed den sammanbindes, icke fått, innan grundgrafvarne blifvit fyllda, tillräcklig torka. Men i synnerhet bör det såsom ett fel erinras, att en del sandsten blifvit uti ett dylikt murverk begagnad, hvilken multnat, hvadan sättning naturligtvis inträffat. Menliga följder häraf ha allramest yppat sig i kryptan. Å platser, som haft fast jordmon och hvarest mindre byggnader blifvit uppförde, ha vida svagare grundvalar blifvit använde. För Allhelgonakyrkan vid Lund ha

grundvalarne legat på ett mycket fast lerlager och endast 2 fot under jordytan. På grundstenar, som varit ganska små, har murning med kalkbruk genast börjat. Bottenstycken och baser för kolonner, som igenfunnos vid anställd gräfning, hvilade på blotta stenskärfvor, som blifvit med kalkbruk sammanbundna uti små gropar. Mindre kyrkor, som blifvit uppförda å goda byggnadsplatser, ha ännu enklare grundvalar. Asmundtorps kyrka, som är belägen på en torr sandmark, har grundvalar, hvilka varande blott 1 fot djupa icke ha, oaktadt hennes ansenliga torn, gifvit sig. Jag har funnit samma förhållande vid flere andra kyrkor, och det är lätt begripligt, att grundvalar måste lämpas efter den jordmon, hvari de läggas, och den byggnad, som skall derpå hvila.

Låtom oss nu betrakta de gamles murningssätt. Under rundbågsåldern uppfördes, såsom vi ofvanföre visat, murar, som höllo från $3\frac{1}{2}$ till $6\frac{1}{2}$ fots tjocklek. Deras yttre och inre ytor blefvo med omsorg sammanfogade, och deremellan fylldes med mindre stenstycken och skärfvor, som sammangjötos med tunnt kalkbruk. Man har mellan dessa ytor, som gjordes från 6 tum till 1 fot tjocka, skifte för skifte fyllt på nyssberörda sätt. Qvadersten, som begagnades för större byggnader, blef i hörn och dörröppningar, framförallt i pelare, sammanbunden med jernklammer, hvilka fastgjötos med harts eller bly. Murytor af tuktad gråsten, som här och der fått inspringande bindstenar, ha icke behöft en dylik förstärkning. De murytor, som bestå af tegelsten, äro uppdragna i lika skiften med en kopp och tvenne löpar, och ha ringa djup, men fyllningen deri består af något större gråsten med tegelstycken i kalkbruk. Jag har ingenstädes i sådana murar funnit några jernklammer. Den kalk,

hvilken man användt, har icke legat släckt och sedan blifvit slagen för att begagnas, utan den har blifvit efter behof släckt och med detsamma grusblandad, så att detta murbruk kunnat varmt användas. Emellertid har man icke för alla byggnader valt tjenligt grus, ej heller afpassat ett rätt förhållande deraf till kalken, hvadan man fått ett mindre bindande murbruk. Detta visar sig öfverallt i Lunds domkyrka, hvarest man användt både för fint och för litet grus i kalken, så att dervarande murbruk nästan förlorat all bindningskraft. Ett helt annat förhållande har egt rum i Allhelgonakyrkans murar, hvilka sedan de ett sekel saknat tak, likväl ej kunnat utan största svårighet rifvas, hvadan de blifvit 1693, 1695 och 1707 med minor nedsprängda. Ett stort murstycke, bestående af grästens- och kalkstensskärfvor samt tegelstumpar qvarligger ännu, och visar, att vittring litet eller intet verkar derpå. Det tyckes, likväl som sandsten har i anseende till sin mottaglighet af fukt och värme, en menlig inverkan på kalkbruk, då deremot tegelsten visar sig väl bibehålla detsammas bindningskraft.

Murar uppförde af qvader- och tegelsten blefvo både ut- och invändigt fogstrukne, ej öfverrappade. Ehuru qvaderstenen icke är hållen i lika höga skiften, så gifver den både in- och utvändigt ett mildare intryck än en skimrande afrappning. Tegelstenen med sina regelmässiga skiften är väl också mycket prydligare än en skärande hvitmening. Deremot måste kyrkor, uppförda af någon tuktad stenart, blifvit putsade, och på samma sätt ha alla takhvalf af tuff- och tegelsten blifvit behandlade. Men i sådan händelse blef kalkytan merendels mildrad genom dekorations- eller figurmålning.

Byggnadsmedel och arbetsbiträden.

Innan vi öfvergå till en närmare skildring af de kyrkor, som under rund- och spetsbågsåldern uppstått i Skåne; måste vi taga i närmare betraktande, hvarifrån medel kunnat fås till så många och så ansenliga byggnader, och hvilka uppgjort planer för och haft ledning af dessa företag.

Vi ha ofvanföre sett, att konungar samt både verldslige och andelige herrar gjort af enskilda tillgångar förvånande uppoffringar för kyrkors uppförande och prydande. Ja, furstliga och förnäma fruntimmer lemnade äfven härtill ansenliga bidrag, och menigheterne ha jemväl utan allt tvifvel efter yttersta förmåga understött dessa förvånande företag. Ehuru Danmark ända från christendomens införande och intill Valdemar Seiers regeringstid dels ansträngdes genom yttre inkräktningar, dels sönderslets af inre oroligheter, hvaraf Skåne mäst vidkännas sin dryga del, har likväl detta landskap under samma tidrymd fått sina allraflesta och herrligaste kyrkor. Höga och låga, rika och fattiga, ja nästan alla utan undantag vore hufvudsakligen genomträngda af ett enda syfte, nemligen att på allt sätt befordra andeliga stiftelser. Enhvar hyste i den tiden en lefvande tro derpå, att allt vore här i verlden en obetydlighet i jemförelse med det, som väntade oss i en annan, och att det säkraste sätt, hvarpå allt kunde här försonas och något bättre der förberedas, bestod i uppoffringar för kyrkliga arbeten. Knut den Store, som med svärdet i hand uppstigit på Englands thron, började snart att på det ifrigaste återställa de kyrkor, som hans hedniske landsmän förstört, samt att bygga ansen-

ligare helgedomar än de, hvilka förut uppstått i detta rike. Ibland samme konungs efterträdare i Danmark ha äfven de, som varit mindre kraftfulle och mindre lycklige, handlat i en sådan anda. Liksom Knut den Helige sökte jemväl den svage och ränkfulle Nils den Gamle att efter förmåga befordra kyrkors byggande, och under alla fasor af svekfulla furstars missdåd och inbördes krig förmådde erkebiskopen Eskil att till stor del af enskildta arfvegods göra lika storartade stiftelser, som de, hvilka hans vidtfrägdade efterträdare Absalon tillvägabragte under Valdemar den Stores ärofulla regering. Under en tid, hvilken med all dess fasansväckande oro på berörda sätt genomträngdes af en religiös sinnesstämning, kunde, helst furstars och enskildes lefnadsbehof då voro ganska inskränkte, icke medel saknas för kyrkliga byggnader och andeliga stiftelser, och det kan således ej väcka någon förundran, att dåtiden mäktat i detta afseende utföra, hvad nutiden icke ens kan till en ringa del åstadkomma.

Det kan historiskt bevisas, att konungar, erkebiskopar, klosterbröder och adelsmän med enskildta medel uppbyggt en stor mängd kyrkor i Danmark, hvadan patron- eller kallsrättigheten tillkommit olika myndigheter [35]). Till följe af ett sådant förhållande androgo Danmarks prelater uti en besvärsskrift, hvilken kort före reformationen ingafs till konungen, att kyrkor och kloster, som blifvit af andelige och verldslige herrar, fruar och jungfrur samt borgare och bönder stiftade och uppbyggde på deras egen bekostnad, ohelgades och nedbrötos [36]).

Men äfven tvångsåtgärder blefvo för befordrande af dessa heliga ändamål använde. Att sådana voro af tiden

---

[35]) Jemför Vedel Simonsen, Slotte og Herreborge, s. 46, 47. [36]) Nye Dan. Magazin, 5 B. s. 318.

påkallade, lärer ej kunna bestridas. Man påbjöd nemligen utgörande af tionde till kyrkor och presterskap. Sådan tionde skulle utgå af åkerbruk, boskapsskötsel och fiske. Väl sökte man öfvertyga menigheten derom, att, till följe af gudomliga befallningar och heliga mäns beslut, hvarje christen borde noggrannt utgöra sin tiondegärd för att vinna en tiondedel i himmelen [37]). Emellertid undergick Knut den Helige, som ville för alltid stadga utgörande af tionde i Danmark, martyrdöden, och ehuru de andelige förespådde hungersnöd, pest och andra landsplågor, och sådana olyckor inträffade under nämnde konungs efterträdare Olof Hunger; så gjorde Skåningarne likvisst farliga uppror för att slippa tiondes utgörande. Allmogen klagade jemväl mycket deröfver, att de tryckte af hårdt arbete i stenhuggerierna, och att de plågades med timmers framsläpande ur skogarna [38]). Det fordrades Valdemar den Stores lycka och Absalons kraft för att undertrycka dessa farliga jäsningar, och Dysiefall, som 1181 timade nära Annelöf, blef ett blodigt insegel på tionden, hvilken dock allmogen, som underkastade sig konungens välbehag, halsstarrigt vägrade att utgöra. Då Valdemar fruktade det öde, som drabbat Knut den Helige för tiondens indrifvande, förklarade Absalon, att han gerna såge, det konungen icke blottställde sig i detta fall; men att han deremot hvarken ville eller kunde i någon mån eftergifva något af kyrkornas och presterskapets fordran derpå [39]).

Det kan visserligen tyckas, som allmogen nödgades till stora ansträngningar och uppoffringar för upprättande

---

[37]) Jemför konung Magnus Håkanssons Bref 1267. [38]) Script. Rer. Dan. T. II. p. 621. Suhm Hist. T. VII. s. 586. Pontopp. Annal. Eccl. Dan. Dipl. I. Th. s. 242. [39]) Saxo Gramm. p. 369.

och underhållande af andeliga stiftelser; men då man besinnar, att det varit prester och munkar, som gåfvo nordboarne en helt annan riktning i tanke- och lefnadssätt, som jemte christendomens spridande inrättade många lärdomsskolor, införde bätande åkerbruk och trädgårdsskötsel, och som åtminstone till en början arbetade mera på folkets förädling och landets bästa än egen förmån och vällefnad; så kan man lätt försona sig med ett tidsförhållande, hvilket är den egentliga grundval, hvarpå vi åtnjuta ett lyckligt samhällsskick. Visst är, att de andelige voro de, hvilka i främsta rummet använde både krafter och egodelar till befordrande af fromma och gagneliga inrättningar.

Andelige såsom byggmästare utrikes.

Så länge det förhärjade Rom bibehållit något af sin fordna vetenskaplighet och konstförmåga, blefvo christna basilikor der uppförda af stadens byggmästare [40]). Men en grundligare lärdom och en högre konst, af hvilka den förra är oumbärlig för den sednare, blefvo snart tvungne, att till följe af ett inbrytande barbari taga sin tillflykt inom kapitelhusen och klostermurarna. Andelige och munkar blefvo således de ende, som inom hela christenheten utöfvade byggnadskonsten; ett förhållande, som flere århundraden igenom fortfor, ja långt efter rundbågsålderns upphörande. Om någon verldslig byggmästare uppträdde under spetsbågsåldern, hade denne erhållit sina insigter i de andeliges lärdomsskolor och byggnadshyttor. Då mån-

---

[40]) Onuphrius Panvinius, de præcip. urb. Rom. basilicis, p. 91. per architectos.

gen bland våra såkallade arkitekter, af hvilka en och annan tyckes, märkvärdigt nog, inbilla sig, att en grundligare lärdom är öfverflödig för och har intet att skaffa med en högre konst, torde rentaf anse detta påstående för ett obevisligt infall; så måste vi, ehuru denna framställning numera borde allestädes vara väl bekant, upplysningsvis meddela några historiska vittnesbörd för sanningen häraf.

Benediktinerorden har isynnerhet utmärkt sig för lärdom och konstnärskap. Det var enligt en gammal krönika en mycket vanlig plägsed omkring år 890, att nästan alla Benediktinerkloster hade skolor, som förestodos icke af lekmän utan af munkar, hvilka, utmärkte för sina seder och kunskaper, icke allenast voro lärde i den heliga skrift, utan jemväl i mathematik, astronomi, arithmetik, geometri, ton- tal- och skaldekonst, samt i alla öfriga grenar af verldsliga vetenskaper. Många bland dessa innehade grundlig lärdom i Latin, synnerligen uti Hebreiska, Grekiska och Arabiska [41]). Dylika klosterskolor, som motsvarade nutidens universiteter, utmärkte sig vida framför nutidens högre lärdomsanstalter genom utbildande af de berömdaste byggmästare och de skickligaste handtverkare. Ho inser icke, att denna brist i universitetsundervisningen ej låter rätt ersätta sig genom konstakademier,

---

[41]) Chron. Hirsaug. an. 890. erat his temporibus in monasteriis nostri (Benedictinorum) Ordinis hæc consuetudo celeberrima, ut scholae monachorum in singulis paene coenobiis haberentur, quibus non sæculares homines, sed monachi moribus et eruditione præficiebantur nominatissimi, qui non solum in divinis scripturis docti essent, verum etiam in Mathematica, Astronomia, Arithmetica, Geometria, Musica, Rhetorica, Poesi et in caeteris omnibus sæcularis literaturæ scientiis eruditissimi haberentur. Ex his multi non solum in Romana lingua docti erant, sed etiam in Hebraica, Graeca et Arabica potissimum etc.

hvarest, såsom von Wiebeking anmärker, grundliga studier icke komma i fråga. Pachomius, Cassianus, Basilius, Hieronymus och Benedictus anbefallde munkarna handarbeten, hvaröfver Augustinus skref en särskild afhandling. Under Angelsachsernas välde i England blefvo presterne enligt lag ålagde att flitigt undervisa ungdomen i och uppmuntra dem till handtverk, på det att kyrkorna skulle deraf draga fördel. Hvarje prest borde för att öka sina egna insigter flitigt lära sig ett yrke [42]). Till sådana kunskaper och handarbeten räknades. mekanik, arkitektur, smeds- och timmermanskonst, skomakarearbete, väfveri, åkerbruk m. m. [43]). Bernhardinerorden borde enligt en regel öfva hvarjehanda yrken inom sitt kloster, på det att munkarne ej skulle nödsakas gå derutom. Den hade till följe häraf mästare i alla byggnadsyrken, jemväl klädesväfvare och skomakare, kockar, bagare, trädgårdsmästare m. m. Derföre inrättades ansenliga verkstäder för särskildta yrken, och ibland ett stort antal klosterbröder funnos få, som voro prester, men deremot många byggmästare och handtverkare m. m. Munkarne byggde sig sjelfve hus, verkstäder och kyrkor. Syslolöshet ansågs vara själens fiende, hvarföre bröderna borde på vissa tider sysselsätta sig med handarbeten. Det var till följe häraf helt naturligt, att andelige och munkar sjelfve voro författare till sina byggnadsplaner och verkställare af sina byggnadsarbeten. Vi vilja härpå anföra

---

[42]) Wilkinsius, Leg. Anglosax. docemus etiam, ut sacerdotes juventutem sedulo doceant et ad opificia trahant, ut Ecclesiæ auxilium inde habeant. Docemus etiam, ut quilibet sacerdos, augendæ scientiæ causa, diligenter discat opificium etc. [43]) Thom. de Jesu Exposit. p. 272. sub labore manuum comprehenduntur artes mechanicæ, quæ licite a Religiosis excercentur, ut sutoria, textoria, ædificatoria, fabrilis lignaria vel ferraria et agricultura etc.

några få exempel. Benediktinerordens stiftare, som lefde 480—543, ledde sjelf sin klosterbyggnad, som verkställdes af bröderna, och både han sjelf och hans lärjungar gåfvo ritningar till flera kloster, som uppfördes [44]). Somliga kloster utmärkte sig företrädesvis för sina byggnadsarbeten, hvarföre munkar blefvo derifrån kallade till åtskilliga byggnadsplatser. Abboten Etho, som dog 779, utskickade munkar för att bygga kloster i Murbach och Altach och flerestädes [45]). I Fulda gjorde sig abboterne Egil och Rhabanus Maurus ryktbare genom sina byggnadsritningar, och de bildade flere konstnärer. Rachlof, den sednares lärjunge, byggde i början af nionde seklet klosterkyrkan derstädes. I synnerhet utmärkte sig S:t Gallen såsom den äldsta klosterskola för konster och vetenskaper i Tyskland. Der blefvo Tutilo och Notker ryktbare såsom byggmästare, stenhuggare, målare och guldarbetare. Den förre var äfven berömd såsom skriftställare, den sednare byggde domkyrkan i Lüttich och andra kyrkor.

Dåtidens biskopar voro de, hvilka företrädesvis voro utmärkta konstnärer. Detta ligger också i sakens natur, emedan de lärdaste och snillrikaste män på den tiden valdes till öfverherdar. Ibland biskoparne i Paderborn

---

[44]) Stengelius, Laudes Benedicti p. 50. Cassinense monasterium non ab aliis, quam ab ipsis religiosis derigente S. Patre Benedicto fuit extructum. Anton de Yepes Chronic. Gener. T. I. p. 59. constructa monasteria sunt, operam navante S. Benedicto cum discipulis . . . monasteria cum ab ipso S. Benedicto tum a discipulis delineata. p. 60. quasdam e fundamentis ipse vel ipsius discipuli excitarunt etc. [45]) Pez. Thesaur. T. I. P. 3. p. 636. tantum Augiense monasterium nomen apud regiones et remotiores acquisivit, ut ejus Monachi undique ad construenda coenobia postularentur. Nam duodecim in Alsaciam missi Murbacense, duodecim alii in Bavariam profecti Altachense, alii demum alio expetiti varia coenobia condidere.

var isynnerhet Meinwerck berömd, som uppgjorde planer till flera kyrkor, och hvars klosterskola genom undervisning i bildande konst utmärkte sig framför andra klosterskolor i Tyskland och Italien. Biskopen Bernward i Hildesheim var vid slutet af tionde seklet en mycket prisad byggmästare. Hans efterträdare Gotthard uppförde kathedralen i Goslar samt byggde flera nya kyrkor och iståndsatte de öfriga inom sitt stift. Biskopen Otto i Bamberg, som afled 1139, hade i sin ungdom grundligen studerat byggnadskonsten och fulländade kathedralen i Speyer och lät efter sin plan derstädes bygga ett kloster genom sin byggmästare. Biskopen Johan af Osnabrück uppförde vid början af tolfte seklet sin domkyrka derstädes. Benno II, äfven biskop af Osnabrück, författade för kejsar Henric IV ritningar till slott i Sachsen och i andra länder. Biskopen Witigis byggde kathedralen i Maintz; Henrik I, biskop af Würtzburg, uppförde derstädes Neumünster, och biskop Bruno på samma ställe byggde sin domkyrka [46]). Albertus Magnus, en utmärkt prest och jemväl from munk och sedermera biskop i Regensburg, var grundlig kännare af Latin, Grekiska, Hebreiska och Arabiska, och har skrifvit i dialektiken, mathematiken, fysiken, sedoläran, moralen och theologien. Denne utomordentlige lärdomsidkare var en ej mindre byggmästare. Han uppförde sitt kloster i Köln och utvidgade på det snillrikaste sätt Predikobrödernas kyrka derstädes, hvarföre han blef begrafven i midten af densammas kor. Erkebiskopen Bruno i Köln, broder till kejsar Otto, var stor statsman, utmärkt lärdomsidkare och

---

[46]) C. L. Stieglitz von Altdeutscher Baukunst, s. 173, 175. Id. Geschichte der Baukunst, Neue Ausgabe, s. 605, 606.

derjemte en berömd byggmästare [47]). Pantaleon i Köln är ett verk af honom. Erkebiskopen Konrad i Köln lade 1248 grundvalar till den beundransvärda domkyrkan derstädes med tillhjelp och ledning af biskopen Simon i Paderborn, hvilken företrädesvis firades såsom utmärkt byggmästare [48]). Albertus Magnus skall äfven haft mycken del uti den herrliga byggnadsplanen.

Då man anser Norrmännen ha i Normandi infört en egen byggnadsart, hvilken sedermera öfvergått till England, visar man sig icke känna fornnordiskt byggnadssätt. Vi kunna för ingen del tillägga våra förfäder en dylik heder. De Skandinaver, som nedsatt sig på främmande kuster och antagit christendomen, låto dervarande andelige uppföra för sig helgedomar. Men sedan främlingarne småningom utbildat sig i klosterskolorna, uppträdde mången af dem såsom utmärkta lärdomsidkare och byggmästare. Det tyckes dock vara onekligt, att den kraftfulla anda, som lifvade den Normanniska stammen, gifvit den heliga byggnadskonsten en bestämdare hållning. Detta är det enda skäl, hvaraf den byggnadsart, som idkades under Norrmännens välde, kan rimligtvis kallas Normannisk. Vi vilja med några få exempel visa, att andelige och klosterbröder på denna tid byggde både i Frankrike och England. Före Danskarnas infall i England, blefvo andelige från Frankrike inbjudne för uppförande af kyrko- och

---

[47]) De la Barre, Specil. T. II. p. 737. quam in Ecclesiis sive ampliandis sive restaurandis, quam in privatis et publicis ædificiis componendis sollicitus fuerit etc., actu est mirabile, dictu laudabile. [48]) Kölner Dombriefe, s. 197, 198. Anno Christi 1248, sub Innocentio quarto Papa, et Wilhelmo Cæsare, Conradus Archiepiscopus Coloniensis cum consilio, et industria Simonis Episcopi Paderbornensis, qui tunc in arte architectonica præcipue celebrabatur, admirandæ basilicæ Coloniensis 15. Augusti prima fundamenta posuit.

klosterbyggnader derstädes. Den berömde Lanfranc, som var en utmärkt byggmästare, blef af Wilhelm Erövraren inkallad från ett kloster i Caen och upphöjdes till erkebiskop af Canterbury. Denne erkebiskop uppförde sjelf flere stora kyrkor, och inkallade många andelige, som voro berömda byggmästare. En munk Gundulfus från Caen blef af Lanfranc för sina byggnadsinsigter upphöjd till biskop i Rochester. Gundulfus byggde sin kathedral derstädes och fick af Wilhelm uppdrag att i London uppföra Towerns Hvita Torn [49]). En Normannisk munk Ernulph byggde under Henric I omkring år 1110 ett priori i Colchester, och Roger Poor, äfven Norrman, var utmärkt såsom biskop, fältherre, statsman och byggmästare. Han uppförde kathedraler, borgar och lustslott, och han gaf sina byggnader en så ädel hållning, att de i krönikorna omnämndes såsom utomordentliga företeelser [50]).

Denna korta skildring af munkväsendets egentliga syfte och verksamhet torde vara tillräcklig för att visa, hvarifrån upphofsmännen till medeltidens beundransvärda byggnader utgått, och då Stieglitz, von Wiebeking, Kreuzer, Henry Gally Knight och flere andra utmärkte författare ha med många historiska vittnesbörd ådagalagt, att biskopar, abboter, klosterbröder eller deras lärjungar varit rundbågsålderns byggmästare, äro ytterligare bevis härför öfverflödiga. Vi vilja dock efterse, huru härmed tillgått i Norden; helst lärda forskare icke egnat synnerlig uppmärksamhet åt detta ej ovigtiga förhållande.

Christenheten uppeldades vidpass år 1000 af en förvånande byggnadshåg. Man började vid denna tid att, såsom en gammal författare uttrycker sig, nästan öfver hela

---

[49]) Entwickelung der Architetur von Henry Gally Knight mit einer Einleitung von C. Richard Lepsius, s. 169. [50]) Samme författare, s. 173.

jorden, isynnerhet uti Italien och Frankrike, ombygga sina kyrkor, ehuru de fleste voro väl uppförda och ej tarfvade ombyggnad. Det var, säger han, liksom verlden sjelf ville med afkastande af sin ålderdom framträda och ikläda sig en herrligare kyrkoskrud [51]).

I Hamburg, som var Nordens metropolitansäte, har Alebrandus, erkebiskop åren 1034—1043, varit den förste, som der byggt en kyrka af qvadersten. Han uppförde åt sig ett nytt stenhus, och befästade det med torn och ringmur. Sedan en eldsvåda förhärjat kyrkan i Bremen, lades af samme erkebiskop grundvalar till en ny, hvilken i anseende till hans utomordentliga nit och verksamhet i allt, men synnerligen i byggnadsväg, på första sommaren hann till pelare och bågar samt omgifningsmurar betydligt i höjden. Efter Alebrandi hastiga bortgång intogs erkebiskopsstolen af Adalbertus, som nära tre årtionden innehade densamma. Denne erkebiskop nedbröt och använde stadsmurarna för fortsättning af kyrkobyggnaden, hvarvid han förändrade byggnadsplanen. Samme öfverherde lät nedrifva ett kloster af slipad qvadersten. Han ville nemligen uppföra ett ansenligare, som skulle innehålla matrum, sofrum, källarrum och alla slags verkstäder för bröderna. Adam från Bremen, som sett detta byggnadsföretag, beklagar, att erkebiskopen med sina byggnadsplaner gått mindre klokt tillväga, om hvilka han säger sig ha samtalat med honom [52]).

---

[51]) Martene et Durand, Thesaur. T. III. p. 1689. Infra millesimum dominicæ incarnationis annum, tertio imminente anno, contigit universo pene terrarum orbe, præcipue tamen in Italica et in Gallia innovari ecclesiarum basilicas, licet pleraque decenter locata minime indiguissent etc. Erat enim instar ac si mundus ipse excutiendo semet rejecta vetustate passim candidam ecclesiarum vestem indueret. [52]) Adamus Br. Hist. Eccl. cap. 104, 117, 121.

Andelige äfven byggmästare i Norden.

Det dröjde ej länge innan de andelige i Danmark sökte genom stora byggnader utmärka sig. Biskopen Wilhelm i Roskild, understödd af sin kunglige vän Sven Estridsson, började under Adalberti tid bygga af sten Trefaldighetskyrkan derstädes, hvilken biskopen Sven Norrbagge under samme konungs tid gaf herrliga takhvalf [53]). Biskopen Sven, som mycket berömmes för fromhet, nit, allvar och kraft, skall enligt en nära samtidig författares intyg nästan ombyggt domkyrkan i Roskild, och jemväl uppfört ett kloster af sten åt bröderna derstädes. Han har äfven byggt ett kloster i Ringsted och ett i Slagelse [54]). Att denne biskop sjelf varit byggmästare, torde följande händelse, som Saxo utförligt berättar, närmare utvisa. Om natten före den utsatta dagen för Trefaldighetskyrkans invigning har sakristanen, som efter vanligt bruk hvilade i kyrkan, tyckt sig i sömnen se den aflidne Wilhelm, hvars ben blifvit något flyttade. Vålnaden sade det vara nog, att Sven tillegnat sig hans förtjenst af kórets byggnad, men att denne åtminstone bort lemna hans ben orubbade. Han ville dock icke hämnas på sin efterträdares heliga person, men deremot på dennes kor, hvilket han skulle i grund förstöra; hvarefter vålnaden tycktes med sin staf nedstöta murar och takhvalf. Sakristanen blef derpå med fasa uppväckt af korets instörtning. Invånarne, uppskrämde af olyckshändelsen, tillströmmade och sågo med förvåning helgedomens väktare oskadd fram-

---

[53]) Aelnothi Hist. S. Canuti Regis. Script. Rer. Dan. T. III. p. 338.
[54]) Anon. Roskild. Chron. Script. Rer. Dan. T. I. p. 378.

träda ur stenhoparna. När denne berättade Wilhelms uppdrag, smålog biskopen och sade, att han ej undrade, det ödets skickelse motsvarade den bortgångnes stränga lefnadssätt; men att det icke destomindre skulle bli hans omsorg att återställa byggnadens instörtade delar [55]) Då Sven hade först vid mognare år börjat allvarligare studier, och då han ofelbart var den förste, som här inslagit ett så ansenligt takhvalf, som domkyrkans i Roskild, var det icke underligt, om han, enär klosterbröderne i Norden voro på den tiden ovane vid så betänkliga arbetens utförande, misslyckades i sitt första försök. Då biskopen Wilhelm ofelbart uppdragit korets omgifningsmurar för att efter dåtidens vanliga bruk bära en träbetäckning, så är det temligen naturligt, att de icke mäktat såsom alltför tunna emotstå tryckningen af de takhvalf, som hans efterträdare inslagit. Det är sannolikt, att Sven, hvars heder såsom byggmästare kunnat genom denna händelse förringas i allmänhetens ögon, låtit sakristanen utsprida denna dröm för att öfverslöja sitt misstag med en underbar tilldragelse, hvadan han, seende sig vara i stånd att afhjelpa detsamma genom en ändamålsenligare anordning, med sinneslugn betraktade saken.

Då Knut den Helige förklaras såsom constructor, pater och cultor för Lunds domkyrka, lärer samme konung, hvilken högligen nitälskade för andeliga stiftelser och kyrkor, haft såsom andra snillrika regenter arkitektoniska insigter. Dåvarande biskopen i Lund Richvald är ingenstädes berömd för sina kunskaper, hvadan den förre,

---

[55]) Saxo p. 215. Qui cum antistiti nocturna Wilhelmi mandata prompsisset, subridens præsul, nil se mirari inquit, vitæ ejus severitati fati habitum respondere: suæ nihilominus solicitudinis fore collapsas ædificii partes reficere.

ej den sednare torde uppfattat byggnadsplanen, nemligen i samråd med de andelige, dåtidens ende byggmästare. Det är likväl märkvärdigt, att ingen kapitel- eller kloster-broder nämnes såsom domkyrkans byggmästare, men väl omtalas en Donatus, som kallas architectus eller magister hujus operis och en Regnerus såsom lapiscida eller stenhuggare härstädes. Båda desse ha varit samtidige med hvarandra, hvilket inhemtas af den handstil, hvarmed de blifvit antecknade i brödernas minnesbok [56]). Såväl Donatus som Regnerus måste för uppförande af denna ansenliga och praktfulla byggnad blifvit hit inkallade; enär ett så stort företag tvifvelsutan öfvergått härvarande andeliges byggnadsinsigter. Men det är deremot ganska sannolikt, att såväl nämnde byggmästare som stenhuggare varit andelige; åtminstone nämnes ingenstädes, att de varit gifte. Att båda blifvit inskrifne i minnesboken, hvarest endast konungar och andelige samt klostermedlemmar och deras välgörare infördes, torde äfven vara en följd af andelig gemenskap.

Erkebiskopen Ascer, under hvars långa embetstid kryptan fullbordades och den öfriga kyrkan fortsattes, skildras af en samtidig utlänning som en from, enkel, vettgirig och lärd man, men till sitt yttre rå. Han finnes ingenstädes omtalad för några byggnadsinsigter, hvadan han väl behöft Donatus och Regnerus. Ascers efterträdare, Eskil, hvilken inkallade en mängd Bernhardinermunkar, har ostridigt vidtagit någon förändring i den ursprungliga byggnadsplanen. S. Bernhardus var mycket nitisk i byggnadsväg, och många af hans ordensbröder voro skickliga byggmästare. Mariakyrkan i Vä, hvilken

---

[56]) Necrol. Lund. VI Kal. Nov. och XI Kal. Aprilis.

är ett verk af Bernhardinermunkar, och den herrliga klosterkyrkan i Warnhem nära Skara, hvilken samma ordensbröder uppfört, visa flere afvikelser från den äldre rundbågsstilen i Norden. Om den kyrka, S. Bernhardus uppfört i Clairvaux, jemföres med nämnda kyrkor; så finner man mycken öfverensstämmelse i byggnadssätt, och detta förmärkes äfven i de öfra delarne af domkyrkan i Lund. Att Absalon, lika stor statsman som fältherre, varit en väldig byggmästare, visar sig nogsamt af de kyrkor, kloster och fästen, hvilka han uppfört. Man skall sjelf förstå dylika företag, om man såsom denne befattar sig dermed.

Det skulle leda till alltför stor vidlyftighet att närmare genomgå alla hithörande förhållanden, och detta tyckes så mycket mindre behöfvas, som det lärer vara af det föregående påtagligt, att inga andra byggmästare kunnat på den tiden finnas än andelige och de, som tillhört deras brödraskap och samfund. Man måste emellertid beklaga, att våra årsböcker innehålla föga om hithörande ämnen. De gamle kunde svårligen förutse, att en tid skulle inträffa, då vetenskapsmännen öfverlemnade den högre konsten åt icke vetenskapsmän, och att någon kunde ens betvifla, att de lärdaste och snillrikaste varit byggmästare för våra kyrkor, hvadan någon egentlig anteckning härom troligtvis varit rentaf ansedd såsom alldeles obehöflig.

I Sverige och Norrige ha de andelige äfvenledes visat sig vara verksamma byggmästare. Biskopen Ödgrim i Skara fullbordade med konung Sverkers och allmogens understöd den ansenliga domkyrkan derstädes, hvilken han 1151 invigde. Hans efterträdare Bengt uppförde på egen bekostnad S. Peters och S. Nicolai kyrkor i Skara, samt

byggde jemväl Götala, Agnestads, Dimbo och Wings kyrkor m. m. [57]). Kol, hvilken 1160 blef biskop i Linköping, ombesörjde många kyrkors uppbyggande. Han uppförde af huggen sten en ansenlig bro, hvilken fått namn af honom och bibehållit sig intill sednare tider [58]). Då de talrika kyrkor af huggen sten, hvilka finnas i Linköpings stift, voro 1247 fullbordade, så måste de flesta af dessa stått på samma tid under byggnad. Om således de andelige sjelfve ej varit byggmästare, skulle ett tillräckligt antal insigtsfulla ledare för sådana arbeten ej varit att tillgå. Ruinen af Alvastra klosterkyrka, som invigdes 1180 eller 1185, röjer en så storartad anläggning, en så egen hållning och en så utmärkt konstfärdighet, att munkarne, som dit invandrat, tvifvelsutan ha sjelfve uppfört denna sin helgedom.

Erkebiskopen Eisten i Trondhiem lade efter sin hemkomst från England 1183 grunden till den lika herrliga som ansenliga Christkyrkan derstädes [59]); ett byggnadsverk, hvilket röjer öfvergångsstil, som på den tiden utöfvades i nämnda land. Enligt en Norsk kyrkolag, tillkommen i sednare hälften af trettonde seklet, stadgas, att biskopen råder öfver kyrkorna och deras tillhörigheter, nemligen både tionde och gåfvor. Vidare stadgas, att, om en kyrka upphrinner eller förfaller och tarfvar ombyggnad, en annan skall uppföras der, hvarest och så stor som biskopen bestämmer [60]). Häraf synes således obestridligt, att de andelige fäderne sjelfve ägt enligt lag bestämma, hvarest och huruledes kyrkor borde byggas.

---

[57]) Biskopslängden vid Vestgötalagen, utg. af Collin och Schlyter, s. 306. [58]) A. O. Rhyzelius, Episcop. Sviog. s. 103. [59]) G. Schöning, Domkirke i Throndhjem, s. 22. Suhm Hist. T. VIII. s. 48, 176. [60]) Pontopp. Annal. Eccl. Dan. Dipl. I. Th. s. 789.

Det ligger också i sakens natur, att de borde vida bättre än något verldsligt byggnadsskrå förstå dylika frågor.

Sedan de andeliges välde rotfästat sig och biskoparne hufvudsakligen egnade sig åt verldsliga ärenden och klosterbröderne till stor del förslappades genom vällefnad, öfvergick byggnadskonsten till lekmän, ehuruväl de andelige tyckas länge haft deraf den hufvudsakliga ledningen. Det framstår såsom en märkvärdig företeelse i Nordens konsthistoria, att stenhuggaren Etienne de Bonnueil blef med tio mästare och lika många gesäller 1287 inkallad från Paris för att bygga Upsala domkyrka. Orsaken dertill torde dock böra deri sökas, att Nordboarne på den tiden vanligtvis studerade i Paris och der sågo den nybyggda kathedralen Notre Dame. Också innehöll det arbetskontrakt, som uppgjordes med berörda byggmästare, att den blifvande kathedralen i Upsala skulle utföras efter samma plan som Notre Dame i Paris. Emellertid äro dessa helgedomar hvarken till grundidé, konstruktionssätt eller detaljer lika hvarandra. Att man likväl i Sverige kunde på berörda tid utföra ej mindre sköna konstverk än kathedralen i Upsala, visar sig af Linköpings domkyrka, hvars beundransvärda långhus, då stod under byggnad. Mot reformationen ha de andelige i Norden liksom annorstädes öfvergifvit den högre byggnadskonsten, hvadan de nödgats för konstmässigare arbetens utförande använda lekmän. Erkebiskopen Birger, som 1497 tillträdde sitt vigtiga kall, anlitade en Nederländare van Duren för iståndsättning af Lunds domkyrka, och biskopen Henrik Tidemanni, samtidig med nämnde öfverherde, inkallade Gierlach från Köln för uppförande af en länge påtänkt korbyggnad vid kathedralen i Linköping.

Andra Afdelningen.

Stifts- stads- och landtkyrkor.

Skånes båda stiftskyrkor.

Att Skåne fått tvenne stifts- eller domkyrkor torde med några ord böra förklaras. Sven Estridsson inrättade, såsom vi ofvanför omnämnt, ett biskopssäte i Dalby och ett i Lund, af hvilka Egino intog det förra och Henrik det sednare [1]). Kort derpå blef en stiftskyrka i Dalby grundlagd, men innan densamma fick sin fullbordan, erhöll Egino efter Henriks frånfälle ensam styrelsen öfver båda stiften och afflyttade till Lund samt inrättade ett kanikkkloster i Dalby. Egino omvände hedningar i Blekinge och på Bornholm och annorstädes. Till följe häraf blef detta stift ganska ansenligt. Skånes stift var ännu år 1656 det största i Danmark, och innehöll ej allenast detta landskap utan jemväl Halland, Blekinge och Bornholm [2]). Då häfderne intyga, att Heligkorskyrkan i Dalby blifvit byggd till domkyrka, och hennes storartade anordning ådagalägger ett dylikt ändamål, så bör hon liksom Laurentiuskyrkan i Lund betraktas såsom sådan. Att stiftskyrkan i Dalby tidigt blifvit en klosterkyrka och slutligen en landtkyrka kan i konsthistoriskt afseende ej för-

---

[1]) Adamus Br. Hist. Eccl. cap. 215. Suhm Hist. T. IV. s. 183.
[2]) Arent Berntsen Bergen, Danmarckis och Norgis Fructbar Herlighed. I. B. s. 57—88.

ändra dess ursprungliga ändamål; isynnerhet som flere klosterkyrkor, hvilka här måste såsom sådana betraktas, blifvit efter reformationen använda till sockenkyrkor.

Heligkorskyrkan i Dalby är, såvida man vet, den äldsta, som i Skåne blifvit byggd af sten, och näst domkyrkan i Lund den största, som här uppstått. Konung Sven Estridsson har, såsom vi redan anmärkt i det föregående, grundlagt, Harald Hein fortsatt och Knut den Helige fullbordat denna helgedom. Till följe af dessa förhållanden förtjenar samma helgedom, ehuru i hög grad stympad och förfallen, att närmare kännas.

Heligkorskyrkan har en utmärkt skön belägenhet på en kulle, som å den ena sidan beherrskar en af de fruktbaraste dalsträckningar i Norden, och begränsas å den andra af höjder, hvilka för mindre än ett sekel tillbaka varit helt och hållet öfvervuxna med bokskog. Vid närmare betraktande af den lemning, som är i behåll af denna kyrka, jemförd med säkra underrättelser om hennes forntida anseende och iråkade förfall, kan man med temlig visshet bestämma både hennes ursprungliga anordning och storhet.

Kyrkans grundplan är en Latinsk korsform. I vester ligger en qvadratisk krypta och derpå ett fyrkantigt rum. Långhuset har bestått af ett mellan- och tvenne sidoskepp, det förra dubbelt bredare och högre än de sednare. Tvärskeppet har bildat i norr och söder om midtqvadraten en lika stor sådan, och i öster har åter en likdan qvadrat med halfrundt korslut legat. Denna helgedom har således haft hufvudsakligen samma anordning som domkyrkan i Lund, och röjer alldeles samma grundtal, nemligen åttan.

Kryptan, som invändigt håller 29½ fot i hvarje sida och har mellanskeppets bredd, förstärkes å hvarje sidomur med tvenne väggpilastrar, 3½ fot breda, 1 fot djupa, hvilka motsvaras af hörnpilastrar. De förre prydas med halfkolonner, men de sednare sakna sådana. I midten af kryptan bilda fyra kolonner en fyrkant med lika afstånd sinsemellan och från motsvarande halfkolonner. Både half- och helkolonner ha Attiska baser med enkla skyddsblad, och tärningformiga kapiteler med karnisade kransar. En af dessa kolonner har i stället för bas tvenne lejon, som ligga jemte hvarandra, och ett skaft, hvilket utgöres af fyra liksom vridna stafvar af ett enda block. Sido- och hörnpilastrar sammanbindas med rundbågar, och half- och helkolonner förenas på samma sätt. De nio lika stora qvadrater, som dymedelst uppkomma, betäckas med tunnhvalf, som skära hvarandra. Här finnas således inga korsbågar. Kryptan, som ligger helt och hållet ofvan jord, har en ingång från vester, hvilken är rundbetäckt. Midt i anslagsmurarna framspringa rätvinkliga poster, som uppbära ett dörrfält, hvarå den himmelske Simson, uppbrytande afgrundslejonets gap, föreställes i halfupphöjdt arbete. Anslagsmurarnas yttre hörn prydås med smärta kolonner, hvaröfver en karnisad rundbåge kastar sig. En dörröppning med rätvinkliga, ornamentslösa anslag och halfrund betäckning inleder från kryptans södra hvalfafdelning i mellanskeppet, och en alldeles likadan har infört från dess norra. Mellan båda dessa ingångar finnes en rätvinklig rundbetäckt altarnich och en sådan märkes i östra hvalfafdelningen å södra och norra väggen, af hvilka den södra blifvit i en sednare tid genombruten för anbringande af en större ljusöppning. Tvenne små rundbetäckta ljusöppningar med skråa smygar äro

midtemot hvarandra anbragte i vestra hvalfafdelningen å södra och norra väggen. Det fyrkantiga rum, hvars golfplan utgöres af kryptans takhvalf, har åt vester haft en större ljusöppning samt åt öster stått medelst en båge, som har nära hela mellanskeppets bredd, i förening med detsamma. Detta rum, som ligger flere fot öfver mellanskeppets golfplan, har ofelbart haft derifrån sin uppgång genom nyssberörda båge, hvilken nu tillslutes med en usel korsvirksvägg, hvadan en ny ingång blifvit å norra sidomuren uppbruten. Här har tvifvelsutan varit ett kanikkor. Hela kryptan och rummet deröfver äro uppförde af välhuggen sandsten, men takhvalfven af tuffsten.

I en sednare dock aflägsen tid ha tvenne grofva fyrkantiga väggpelare blifvit uppdragna i denna krypta, nemligen en å södra och en å norra sidan nära midten. Desse väggpelare, som hålla 5 fot i bredd och 6 fot i djup, uppspringa genom takhvalfven till samma höjd som mellanskeppets omgifningsmurar, och förena sig med en rundbåge, hvilken motsvarar detsammas vestra hufvudbåge. Å merberörda rums södra och norra omgifningsmurar samt ifrågavarande bågar hvilar en öfverbyggnad, hvilken naturligtvis är åt vester och öster bredare än åt söder och norr. Samma öfverbyggnad, som tjenar till klockrum, har gafvelrösten åt söder och norr med tvådelade ljudöppningar, hvaröfver lindrigt spetsiga hufvudbågar kasta sig. Underliggande rum betäckes till den östra delen af öfverbyggnaden, till den vestra af ett luttak, som i låg vinkel sluter sig till densammas vestra sidomur. De grofva pilastrarne och bågen deröfver bestå af välhuggen sandsten. Öfverbyggnaden, hvilken har åt norr liksom åt söder haft en temligen stor skråvinklig rundbetäckt fönsteröppning, tillhörer samma tid som merberörda pilastrar och båge,

och består till en betydlig del af tegelsten, samt måste tillkommit för inrymmande af ringklockor.

Mellanskeppet, som synes ursprungligen haft en längd af 112 fot, måste således innehållit fyra hufvud- och fyra bipelare, hvilka alla varit fyrkantige, men de förre dock vida bredare än de sednare. Der finnes blott en hufvud- och två bipelare i behåll. Af dessa sednare har den bredare å inre sidan en nichfördjupning, som inrymmer en helkolonn. Pelarne förenas sinsemellan med rundbågar. Mellanskeppets två qvadrater betäckas med tvenne och södra sidoskeppets motsvarande med fyra korshvalf. Dessa äro de ende lemningarne af hela korsbyggnaden. De förre af dessa takhvalf visa å både kant- hufvud- och korsbågar rundbågs-, de sednare öfvergångsstil. Vid närmare betraktande skönjes klarligen, att kyrkan måste till en början haft träbetäckning, och att takhvalfven tillkommit i en något sednare tid. Jemte hufvudpelaren är å inre sidan en bredare och en smalare pilaster uppdragen, och den motsvarande hufvudpelaren, som efter bågöppningarnas tillmurning inneslutes i norra sidoväggen, visar en likadan förstärkning. De bredare pilastrarne motsvaras af lika tjocka pilastrar, som blifvit i hörnen jemte ingångarna till kryptan uppförde. På dessa hufvudpelares bredare pilastrar och de motsvarande i hörnen hvila grofva kantbågar. Deremot kasta sig öfver hufvudpelarnes smalare pilastrar en väldig skiljobåge, som motsvarar stora bågöppningen till det rum, hvilket ligger öfver kryptan och en skiljobåge, som inneslutes i mellanskeppets nuvarande östra gafvelmur. I kantbågarnas svicklar stå smärta kolonner, som uppbära trestafviga korsbågar. Alla mellanskeppets kant- skiljo- och korsbågar ha rundform, och fälten deremellan äro lindrigt kupiga. Både hufvud- och

bipelare ha å yttre sidorna blifvit förstärkte med en större och en mindre pilaster, och sidoskeppets omgifningsmur har å inre sidan äfven fått sådana. Der finnas jemväl pilastrar i hörnen. Dithörande kant- och skiljobågar äro något spetsige, och hvalfven sakna korsbågar. Pelarne och föreningsbågarne äro uppförde af finhuggen, omgifningsmurarne deremot af grofhuggen sand- och kalksten; alla pilastrar, dithörande bågar och hvalffält utgöras af idel tegelsten. Det lärer således vara uppenbart, att kyrkan ej varit uppförd för mottagande af takhvalf. Detta är så mycket påtagligare, som ingen kyrka i ren rundbågsstil har så oharmoniska pelare och pilastrar. Ett bevis härför kan jemväl hemtas deraf, att en ursprunglig altarnich, hvilken, infattad i södra sidoskeppets yttermur, betäckes med en framspringande rundbåge på låga kolonner med tärningformiga kapiteler, blifvit till stor del igenmurad med en pilaster. Ett ytterligare skäl härför ligger deri, att kryptans omgifningsmurar, som varit uppförda för bärande af takhvalf, äro 5 fot tjocka och ha dessutom pilastrar; då deremot den öfriga kyrkans omgifningsmurar, hvilka bort för större takhvalfs emottagande varit ännu starkare, endast äro $3\frac{1}{2}$ fot tjocka och sakna ursprungliga pilastrar. Härtill kommer slutligen, att både mellanskeppets och sidoskeppets hvalfafdelningar ha sinsemellan ganska olika storlek, en vanlig företeelse i kyrkor, som icke blifvit uppförda för, men sedermera blifvit försedda med takhvalf. Här behöfves knappt erinras, att långhusets försvunna partier måste stått i noga harmoni med de bibehållna.

Tvärskeppet, som tillsammans bestått af trenne qvadrater med korshvalf, har invändigt hållit $95\frac{1}{2}$ fot i längd, $29\frac{1}{2}$ fot i bredd. För några få år sedan qvar-

stod en ej obetydlig del af den norra korsarmen, och grundlinierne af den södra äro ännu ganska märkbara. Korsbyggnaden har naturligtvis haft i anseende till höjd och hvalfbetäckning fullkomlig likhet med mellanskeppets ofvanbeskrifna anordning. Att östra qvadraten, som bildat korrymden, varit åt öster rundsluten, är så mycket vissare, som korrundelen, uppförd af huggen kalksten och lika hög med korsarmarna och mellanskeppet, var 1686 i behåll, och grundvalarne derefter ännu äro tydliga. Korqvadraten lärer enligt vanligheten haft ett korshvalf, men korrundelen hjelmhvalf; det förra måste således tillkommit vid samma tid som mellan- och sidoskeppets takhvalf, det sednare deremot vid kyrkans byggnad.

Ingången till kyrkan å södra sidan af sidoskeppets vestligaste afdelning är rundbetäckt och mycket enkel. Derutanför ligger ett vapenhus, hvilket, ehuru dess gafvelmur siras med kolonner och rundbågar, visar sig vara vida yngre än kyrkan. Detta vapenhus saknar takhvalf. Kyrkans fönsteröppningar, som ursprungligen varit mycket små, ha tid efter annan blifvit af okunniga arbetare upphuggne. Man ser likväl, att de måste både å sido- och mellanskepp varit efter kyrkans grundtal inrättade.

Kyrkans vattentak har troligen haft under katholska tiden såkallad hälsten. Dalbyklosters Prior inköpte 1387 för kyrkans räkning dylikt taktegel [3]). Men korrundelen måste deremot varit betäckt med blyskifvor; ty vid nedbrytningen af densamma funnos flere hopsmälta blystycken.

I kryptans nordöstra hörn finnes en liten brunn omgifven med ett rundt stenkar, hvilken, ehuru knappast 6 fot djup, aldrig tryter friskt vatten, hvaraf det öfverflö-

---

[3]) Script. Rer. Dan. T. VIII. p. 464.

diga utrinner genom en liten stentrumma. En uråldrig vattenledning måste tvifvelsutan finnas här liksom i Lunds krypta; helst en brunn uti den närbelägna klostergården har, ehuru å en vida lägre plats belägen och 100 fot djup, ringa vattentillgång. Detta forntidens heliga vatten besökes midsommarsafton af allmogen, som dricker, deraf i hopp om dess helsogifvande verkan, och offrar vid dylika tillfällen till kyrkan.

Då Heligkorskyrkan i Dalby uppstått såsom stiftskyrka under ledning af Egino, en ibland sin tids verksammaste biskopar, kan hennes fordna ansenlighet lika litet väcka någon förundran, som hennes genom reformationen iråkade förfall. Sedan Dalby kloster med underliggande gods blifvit 1530 disponerade af kronan, började snart den uråldriga och tunghållna kyrkan, som tillhörde detsamma, att förfalla, så att en betydlig del lärer ej långt derefter nedrasat. En fornforskare, som skref 1598, intygar, att han vid denna tid funnit den minsta delen af kyrkan vara oskadd [4]). Hon lärer äfven lidit mycket, då Svenskarne under fejden 1645 lade Dalby i aska [5]). Kyrkoherden i Hellestad, Dalby och Bonderup Sveno Canutius gjorde å en riksdag i Stockholm framställning om Dalby kyrkas stora förfall, hvarpå konung Carl XI den 23 Januari år 1673 låtit bref afgå till landshöfdingen i Malmö, att kronans tertialtionde i Dalby socken skulle efter den tiden anslås till dervarande kyrkas underhåll. Denne konung vårdade sig föga om ett gifvet löfte för konster eller vetenskaper, då det stridde mot några hushållsplaner. Han lät nemligen 1686 ned-

---

[4]) Monumenta præcipua in Schania, Hallandia et Blekingia, illustrata ab H. Chytræo. [5]) J. Åkerman, om Hellestads pastorat, s. 89.

bryta kyrkans korrundel, som var uppförd af huggen kalksten, för att begagna vid uppförande af Tyska kyrkan i Malmö. Samme konung besåg likväl sjelf 1690 kyrkan och lofvade, såsom det heter, en erkläckelig hjelp. Men all sådan uteblef [6]). Emellertid lärer hela mellanskeppets fyra hvalfafdelningar varit i behåll ända till början af förra århundradet, då den östligaste troligtvis nedrasat. Visst är, att den derpå följande hvalfafdelningen eller den tredje i ordningen från kryptan nedramlat 1755; en händelse, som varit antecknad på ett stolräcke vid predikstolen [7]). På denna tid är den grofva och ornamentslösa gafvelmur, som i öster tillsluter mellanskeppet, tillkommen. Sedan har kyrkan blifvit i mån af hennes svaga tillgångar och handtverkarnes klena insigter underhållen. Man har t. ex. för stödjande af norra sidomuren, hvilken fått en betydlig utåtlutning, uppfört en grof sträfpelare, som inom två årtionden blifvit två gånger nedtagen och ombyggd. Till förekommande af mellanskeppets sammanstörtande har en ny sträfpelare 1841 blifvit under min ledning uppförd på $11\frac{1}{2}$ fots afstånd ifrån sidomuren. Från denne sträfpelare kastar sig en spännbåge mot sidomurens svagaste del, så att all fara är å denna sida förekommen. Vid samma tillfälle blef kryptans vestra ingång och norra fönsteröppning, som voro med gråsten och lera igenmurade, upptagne, samt en usel inbyggnad deri bortbruten, så att den märkvärdiga kryptan någorlunda återfått sitt ursprungliga skick.

---

[6]) Relation om Dahlby kyrchias i Torne härad i Skåne tillstånd och för tiden varande boofelligheet die 10 Decembris 1695 af Sveno Canutius, och Rönb. Saml. T. XIII. [7]) J. Åkerman, om Hellestads pastorat, s. 107 och 136.

Laurentiuskyrkan i Lund är en så märkvärdig och så ansenlig byggnad, att det är temligen svårt med en kort framställning åskådliggöra densamma. Då emellertid en utförlig beskrifning redan utkommit, och närvarande arbete icke kan inrymma någon fullständigare skildring af ett sådant byggnadsverk, måste vi af dessa skäl inskränka oss till densammas hufvudsakliga anordning och öden [8]).

Knut den Helige, som uppsteg på thronen 1080 och mördades i ett uppror 1086, grundlade och donerade domkyrkan i Lund. Kryptan invigdes af erkebiskopen Ascer 1123 och kyrkan af erkebiskopen Eskil 1145. Hon är anlagd i Latinsk korsform. Ett treskeppigt långhus, som inrymmer tvenne fyrkantiga torn i vester, sluter sig till en enskeppig tvärbyggnad, hvilken har i söder och norr raka gafvelmurar och öppnar sig åt en fyrkantig utbyggnad i öster med halfrund förlängning och en fyrkantig vinkelbyggnad på hvarje sida derom. Hela kyrkan bildar således ett Latinskt helkors, kryptan deremot ett Grekiskt halfkors.

Långhusets mellanskepp, hvilket är dubbelt bredare och högre än sidoskeppen, intager tornens mellanrum, hvars gafvelmur har å midten en hufvudingång och deröfver en stor tredelad fönsteröppning. Fyra hufvud- och fyra bipelare, som förenas med åtta breda och släta rundbågar och deröfver åter fyra dubbelt större, uppbära hvardera af mellanskeppets båda omgifningsmurar, af hvilka hvarje är genombruten med åtta rundbetäckta fönsteröppningar. Sidoskeppen, som sträcka sig från tornen till tvärbyggnaden, äro naturligtvis kortare än mellanskeppet, som i vester framskjuter mellan tornen, och hvardera

---

[8]) Brunius, Beskrifning öfver Lunds domkyrka.

har ursprungligen haft tvenne dörr- och sex fönsteröppningar.

Halfkorsbyggnaden, hvaraf midtqvadraten ligger med vestra sidan midtför långhuset, omfattas i söder, norr och öster af lika stora qvadrater, med ett halfrundt utspång åt öster, och bildar inunder kryptan och derofvanpå koret. Vinkelbyggnaderne, som utgöra vigtiga murstöd, äro så inrättade, att de innehålla tvenne kapeller och tvenne sakerstior för den nedra och likdana utrymmen för den öfra delen af halfkorsbyggnaden. Midtqvadraten i kryptan, som afskäres ifrån mellanskeppet af tvärbyggnadens vestra sidomur, omslutes å hvarje af dess trenne öfriga sidor med tvenne pelare, inom hvilka fyra kolonner äro så uppställde, att dymedelst nio likstora afdelningar bildas. Södra liksom norra och östra qvadraten innesluter jemväl fyra kolonner, hvilka äro på berörda sätt placerade. I rundelen åt öster inrymmas blott tvenne sådana. Alla pelare och kolonner äro lika höga. Genom en sådan anordning fördelas kryptan i söder och norr samt i öster uti tre lika breda och höga gångar. Kryptan och dithörande kapeller och sakerstior ha ursprungligen varit upplyste af nitton små rundbetäckta fönsteröppningar och ha en mindre och två större ingångar. Midtqvadraten i öfverbyggnaden, som med nära hela sin bredd i vester öppnar sig åt mellanskeppet, har ursprungligen varit kanik- eller mellankor, hvaremot de qvadrater, som ligga åt söder och norr, varit altare- eller sidokor och stå med stora bågöppningar i förening med sidoskeppen; den qvadrat åter, som ligger åt öster, är deremot högkor och innehåller kyrkans högaltare. Mellan- och sidokoren utgöra således tillsammans tvärskeppet, transseptum, hvaremot högkoret med utspränget eller rundelen är det al-

draheligaste, sanctuarium. Hela öfverbyggnaden har tillsammans haft tjugoen större och mindre fönster- samt tre yttre dörröppningar. Både långhuset samt den undra och öfra halfkorsbyggnaden äro öfverspända med takhvalf.

Tornen, som äro samtidige med den öfriga byggnaden, ha hvardera haft blott en ingång, nemligen från motsvarande sidoskepp, och man har deri uppkommit först på vinkeltrappor anlagda vid och sedan på spiraltrappor, uppdragna i murarna. Det tyckes, som hvardera ursprungligen haft sex afdelningar, nemligen nederst ett tunnhvalf och deröfver fem bjelkläger. Af dessa afdelningar har den nedersta ingen ljusöppning, den andra har en ganska liten, den tredje två stora, den fjerde en ganska ansenlig sådan, och de två öfversta å tre sidor öppna båggångar.

Hela kyrkans inre sträckning utgör $269\frac{1}{2}$ fot långhusets längd i midten $158\frac{1}{2}$ fot, detsammas bredd i vester $88\frac{5}{6}$ fot, i öster $86\frac{3}{4}$ fot; tvärskeppets längd $122\frac{1}{2}$ fot, bredd $36\frac{1}{2}$ fot, mellanskeppets höjd under takhvalfvens slutstenar 72, mellankorets 68, sidokorens 64, sidoskeppens under hvalfvens skärningspunkter nära 32, dock äro i anseende till sjunkning somliga afdelningar lägre än andra, och hela södra sidogången omkring 1 fot lägre än den norra. Kryptans inre sträckning från norr till söder utgör $121\frac{1}{2}$ fot, från vester till öster $86\frac{1}{2}$; hennes bredd $36\frac{1}{2}$ och höjd under korshvalfvens skärningspunkter 14. Sidoskeppens höjd ifrån jordytan till takfoten utgör 33 fot, korrundelens 64 och hufvudskeppets taklist har en lika höjd, hvilken motsvarar norra tornets gesimser. Båda tornen, som tvifvelsutan haft en likadan anordning, ha således endast med sina gallerier höjt sig öfver helkorsbyggnaden, hvars gafvelrösten motsvarat desammas tinnar.

Hela byggnadens omgifningsmurar, från 10 till 6 fot tjocka, äro släta med breda hörnpilastrar å tvärskeppet, samt smala väggpilastrar mellan sidoskeppens fönsteröppningar. Å mellanskeppets yttersidor finnes intet spår efter dylika murförstärkningar. Socklarne äro låga och skråkantiga. Gesimser, sammansatta af dubbla rundbågar och derpå ett listverk med staf och karnis, pryda sido- och mellanskepp, tvärbyggnad och norra tornets tredje afdelning, hvarpå detsammas öppna gallerier hvilat. Södra tornet har genom någon vårdslös iståndsättning förlorat sina prydnader.

Korrundelens utvändiga anordning är i synnerhet sirlig. Sockeln har ursprungligen varit profilerad såsom en Attisk bas, på hvilken en slät bröstning, genombruten af kryptans fönsteröppningar, följer. En indragning, som siras med ett bredt listverk, liknande två Attiska baser öfver hvarandra, bildar härefter sockel för öfverbyggnaden, från hvars släta muryta pilastrar med halfkolonner och kragstenar deremellan, som alla förenas med dubbla rundbågar, framspringa. Denna afdelning utgör bröstning för korrundelens fönsteröppningar. Härefter följer åter en indragning, hvarpå kolonner med djurprydda kapiteler äro så ställda, att lika stora föreningsbågar derifrån kasta sig öfver fönsteröppningarna och murfälten deremellan. Denna afdelning, som bekransas med små dubbla rundbågar, slutas med en vågrät 4 fot bred indragning, hvarpå en slät rundmur vid inre kanten höjer sig; fina kolonner på 4 fots afstånd från hvarandra äro deremot placerade i den yttre. Rundmuren och kolonnerne sammanbindas med raka tvärstenar, hvilka uppbära små tunnhvalf. På denna båggång hvilar en slät rundmur, som krönes med staf och

karnis, och en liten dörröppning med en trappa ditleder från vinden.

Fyra temligen höga gafvelrösten ha ursprungligen prydt helkorsbyggnaden. Å det södra har stått en fyrkant omslutande ett kors, å det norra ett vanligt kors och derpå S. Laurentius med sitt halster, å det östra jungfru Marias bröstbild i naturlig storlek; om det vestra haft någon sinnebild är obekant. Af dessa gafvelrösten har det norra, som blifvit omkring 1520 ombygdt, en raksluten ljusöppning, öfver hvilken två drakar slingra sig emot hvarandra; de trenne öfriga, som blifvit mot slutet af förra seklet förändrade, äro alldeles ornamentslösa. Hela korsbyggnaden, som ursprungligen haft kroppåstak, har vid sistberörda tid fått en vanställande brytning. Sidoskeppen betäckas med pulpet- eller luttak; korrundelen har halfkonisk betäckning, hvilken kring foten siras med trekantiga tinnar och med utskjutande vattenrännor deremellan.

Kryptan, som ligger 5 fot under jordytan, höjer sig 8 fot öfver långhusets golfplan. Hennes pelare, som äro aflångfyrkantiga och å sina smalare sidor förstärkte med pilastrar och treqvartskolonner, vetta midtemot hennes fristående kolonner, hvilka åter motsvaras af enkla väggpilastrar med treqvartskolonner. De fyra pelare, som i söder och norr omsluta midtqvadraten, förstärkas å deras vestra och östra sidor med pilastrar, hvilka motsvaras af dubbla väggpilastrar; hvaremot de pelare, som i öster omgifva midtqvadraten, äro å sina södra och norra sidor alldeles släta och öfverensstämma med enkla motstående väggpilastrar. Alla inre väggpilastrar äro lämpade efter tvärbyggnadens tresprångiga hörnpilastrar. Väggarnas alla enkla och de inre af deras dubbla samt hör-

nens motsvarande pilastrar sammanbindas med smala rundbågar. De fyra vestlige pelarne förenas i vester och öster med breda rundbågar, som hvila på deras och de motsvarande väggarnes yttre pilastrar, hvaremot de två östre pelarne och motsvarande väggar förenas med rundbågar, som hvila på de förras södra och norra sidor och de sednares enkla pilastrar. Såväl fristående kolonner som pelarnas och väggarnas treqvartskolonner sammanbindas med smala rundbågar. Alla dessa kant- hufvud- och skiljobågar äro skarpkantiga. De afdelningar, hvilka uppkomma på berörda sätt, betäckas med tunnhvalf, som skära hvarandra. Härifrån gör dock midtqvadratens mellersta afdelning ett undantag, hvilken har små svickelkupor eller såkallade pendentiver och föröfrigt hjelmhvalf med en midtöppning. Hvardera af kryptans vinkelbyggnader utgöres af ett fyrkantigt kapell, hvilket med nära hela bredden står i förening med ena sidoqvadraten, och af en fyrkantig sakerstia med en rundbetäckt ingång från östra qvadraten. Hvarje kapell och sakerstia betäckes med ett korshvalf, som liknar de nyssbeskrifna. Kapellernas öppningar förstärkas med rätvinkliga framsprång, af hvilka den södras äro alldeles slätta, den norras inrymma halfcirkelformiga altarnicher. Pelare och pilastrar ha Attiska baser och karnisade kransar. Kolonnerne ha likdana baser, runda uppåt förtunnade skaft, tärningformiga kapiteler med afrundade hörn och ringar derunder samt sådana kransar som de nyssberörda. Den kolonn, som står närmast sydvestra ingången, har ett skaft, hvarå en qvinna i hukande ställning är afbildad. Hon håller ett barn öfver armarna mot halsen, och söker med ett rep liksom undanrycka detta hvalfstöd. Den kolonn åter, som står midtemot nordvestra ingången, har ett skaft, hvilket

en upprättstående man omfattar i en likadan afsigt. Dithörande bas och kapitel äro låga och krans saknas, emedan denne figur, som föreställer jätten Finn, fordrat någorlunda längd. Några skaft äro räfflade i sicksack, andra i vågor. Ett åter prydes med repomslag på sjömansvis, och ett är slutligen fyrkantigt i likhet med trenne på hvarandra lagda sandpåsar. De fleste kolonnernas skaft äro dock alldeles slätta.

Långhusets hufvud- och bipelare äro mer och mindre aflångfyrkantiga, de förra dubbelt starkare än de sednare. De tvenne östligaste hufvudpelarne äro på alla sidor förstärkta med pilastrar. De tvenne nästföljande ha åt mellangången pilastrar med halfkolonner, åt vester blott halfkolonner. De öfriga hufvudpelarne ha å östra och vestra sidorna halfkolonner. Bipelarne sakna dylika förstärkningar. Från tornens inre hörn framspringa grofva pilastrar till midten af mellanskeppets omgifningsmurar, hvarigenom detsammas vestligaste qvadrat till en del afsöndras från den nästföljande. Likdana pilastrar förstärka de östligaste hufvudpelarna å deras inre sidor, hvadan mellanskeppets närmaste qvadrat på samma sätt afskäres från tvärbyggnaden. Midtöfver hvarje af de öfriga hufvudpelarna framstår vid mellanskeppets omgifningsmur en tunnare och smalare pilaster, som är lika hög med de nyssberörda. Alla dessa större och mindre pilastrar prydas med låga kransar. Sidoskeppen ha midtemellan hvarje dörr- och fönsteröppning en framspringande pilaster med en halfkolonn och i öster smala tvåsprångiga, i vester deremot grofva fyrkantiga hörnpilastrar. Framför södra sidoskeppets östra hörnpilaster har en temligen grof kolonn med Attisk bas och tärningformig kapitel blifvit såsom hvalfbärare uppsatt, men ingen sådan finnes vid det

norras motsvarande hörnpilaster. Norra sidoskeppets vägg- och hörnpilastrar sammanbindas med smala rundbågar, deremot finnas inga dylika kantbågar å södra sidoskeppets sidomur. Mellan sidoskeppens halfkolonner samt motsvarande hufvud- och bipelare äro smala rundbågar spända, hvilka öfverensstämma med de grofva rundbågar, som uppbära tvärskeppets vestra sidomurar. De afdelningar, hvilka på detta sätt uppkomma, betäckas med korshvalf, som ha lindrigt kupiga fält och kantbågar vid norra sidoskeppets yttermur, men föröfrigt inga sådana, och alla sakna korsbågar. Mellanskeppets väggpilastrar uppbära på sina kransar grofva lindrigt spetsiga hufvudbågar, och vid sidorna derom treqvartskolonner, mellan hvilka kragstenar understödjande likdana treqvartskolonner framskjuta ur sidomurarna. Ifrån de kolonner, som hvila på pilastrarnas kransar, kasta sig trestafviga korsbågar med nedhängande slutstenar; men från de kolonner åter, som hvila på berörda kragstenar, uppgå enstafviga tvärbågar, som stödja sig emot samma slutstenar. Vidare kasta sig enstafviga kantbågar mellan kolonnerna jemte hufvudbågarna och sidomurarna, och dymedelst uppkomma korshvalf, af hvilka tvenne fält äro hela, tvenne deremot tvådelade. Alla dessa fält äro lindrigt kupiga. Mellanskeppets alla takhvalf ha ursprungligen haft en sådan anordning, med undantag af afdelningen mellan tornen, hvilken betäckes af ett korshvalf med fyra odelade fält. Tvenne afdelningar, hvilka vid början af fjortonde seklet hotat med instörtning, ha kort derefter fått stjernhvalf.

Hufvudpelarnes fotställningar äro sammansatta af en framspringande grundsten, hvarpå en mycket grof tor eller staf följer och härpå ett listverk i likhet med en Attisk bas. Halfkolonnernas baser äro Attiska med smala

skyddsblad, kapitelerne tärningformige, några ha dock sedermera blifvit ombildade till Korinthiska. Bipelarnes fotställningar äro höga och släta samt sluta med ett likadant ehuru finare listverk. Alla pelarnes kransar äro i jemförelse med deras fotställningar låga och föga utspringande, samt profilerade med staf och karnis. Alla hithörande pilastrar äro jemväl sirade med låga kransar. Sidoskeppen ha temligen höga släta socklar. Halfkolonnernas fotställningar, som framskjuta ur dessa socklar, äro höga och karnisade, baserne Attiska med skyddsblad, kapitelerne bägarlika och prydde med djurgestalter och bladverk. De små treqvartskolonnerne ha mycket enkla baser och bägarlika, bladprydda kapiteler.

Sidokoren förstärkas med grofva väggpilastrar, som motsvara mellanskeppets närmaste hufvudpelare, och högkoret har äfven sådana, hvilka i vester och öster begränsa detsamma. I sidokoren finnas jemväl hörnpilastrar. På dessa vägg- och hörnpilastrar äro på ofvanberörda sätt väggfasta treqvartskolonner anbragta. Hufvud- kors- och kantbågar samt slutstenar finnas jemväl här. Halfkorsbyggnadens och mellanskeppets hvalfförhållanden äro således öfverensstämmande. Den förra saknar dock kragstenar med treqvartskolonner och således äfven tvärbågar, hvadan densammas korshvalf ha odelade, då det sednare deremot har i hvarje korshvalf tvenne tvådelade fält. Norra sidokorets korshvalf, som tillkommit omkring 1520, gör likväl härifrån ett undantag. Alla dithörande fält äro nemligen med enkla nedhängande ryggar tvådelade. Öfver korrundelen höjer sig ett halfrundt hjelmhvalf, hvilket med fyra enstafviga bågar, som hvila på sirliga knoppar, fördelas i fem likstora fält.

Mellanskeppets vestligaste korshvalf har i midten fått en rund öppning, $5\frac{1}{2}$ fot i tvärmått, hvilken omgifves med en staf, hvaremot korsbågarne sluta sig. En mindre öppning finnes i mellanskeppets östligaste korshvalf öster om slutstenen, och åter en sådan i korrundelens hjelmhvalf, mot hvars omgifning dess bågar stödja sig.

Sidokorens socklar äro låga, smala och rätvinkliga; högkorets fotlister deremot profilerade såsom Attiska baser, men något lägre och enklare å södra än å norra sidan. Fotställningarne å tvärskeppets och högkorets pilastrar likna jemväl Attiska baser, men det södra hörnets båda plinter äro mer än hälften lägre än det norras motsvarande. Dessa pilastrar ha liksom hufvud- och bipelare låga kransar, som sträcka sig omkring högkoret och rundelen, men sidokoren sakna sådana.

Tvenne temligen smala trappor, uppdragna jemte de östligaste pelarna på $14\frac{1}{2}$ fots afstånd ifrån hvarandra, ha ursprungligen uppfört ifrån mellanskeppet till mellankoret, och tvenne trappor, anlagda i hvardera af sidoskeppen, nedföra jemte nyssberörda pelare i kryptan, och uppföra jemte sidomurarna till sidokoren. För att uppkomma till kyrkovindarna äro beqväma spiraltrappor uppdragna i tvärbyggnadens vestra sidomurar. Till vinnande af mera utrymme och fasthet för dessa anläggningar har man derför valt de delar af samma sidomurar, hvarest de träffas af sidoskeppens långmurar, och man har af berörda orsaker både ut- och invändigt förstärkt ifrågavarande partier med breda temligen starka framsprång, hvarå smala och höga ljusöppningar äro inrättade. Till hvarje af dessa spiraltrappor inleder en mindre dörröppning från hvarje sidokor. Blott den norra

af dessa spiraltrappor är oskadad; ty den södra har för längre tid sedan blifvit för att förstärka den svaga sidomuren till större delen igenmurad.

Korbyggnadens kapeller äro temligen höga och betäckta med tunnhvalf på vederlagskransar och stå alldeles öppna åt sidokoren. Det södra kapellets öppning minskas genom breda pilastrar, hvilka uppbära en slät rundbåge. Två vinkelkolonner med Attiska baser och tärningformiga kapiteler understödja en likartad rundbåge, som prydes med en vinranka, hvaröfver en karnisad rundbåge med löf- och flätverk kastar sig. Norra kapellets öppning deremot vidgar sig genom en bred tillbakadragning med rundbågig betäckning, och har å yttre kanten ett bredt listverk, som, bestående af staf och karnis, siras med druſklasar och fåglar. Framför och vid sidorna om båda kapellernas öppningar stå smärta och höga kolonner, som ha Attiska baser och Korinthiska kapiteler, och hvilka, med sirliga tvärstenar fästade vid väggarna, uppbära staf- och karnisprydda rundbågar, som sluta sig med vågräta påbyggnader. Det södra kapellets portal står både till kolonner och dithörande båge i noggrann öfverensstämmelse med motsvarande öppning. Norra kapellets portal deremot öfverensstämmer icke med detsammas öppning. Dithörande kolonner stå nemligen hvarandra alltför nära och sträcka sig vida öfver kapellets vederlag, hvadan några fots afstånd uppkommer mellan öppningens betäckning och bågen derutanför. Uti det fält, hvilket på berörda sätt bildas öfver kapellets och under portalens båge, framstår på tvenne vilddjurshufvuden en sexvingad engel, vid hvars fötter tvenne barn omfamna hvarandra, och hvarjemte ett lejon ligger å hvarje sida. Den norra sakerstian betäckes med ett tunnhvalf och har en prydligare

ingång; den södra deremot korshvalf och en enklare dörröppning. Af dessa sakerstior har den förra varit begagnad af erkebiskopen, den sednare af kanikerna.

Högkorets golfplan ligger 1 fot öfver tvärskeppets, och deröfver höjer sig åter högaltarets grundplan, hvarigenom dervarande socklar till en del undandöljas. I hvarje sidokors vestra sidomur mellan ingången till spiraltrappan och gafvelmuren finnes en rundbetäckt murfördjupning eller altarnich, som är temligen vid, men föga djup och karnisad kring kanten. Framför hvarje stå tvenne kolonner på höga framspringande fotställningar. Dessa kolonner uppbära en rundbåge, som med en rak påbyggnad förenar sig med sidoväggen. Kolonnerne, som sakna baser, hvila på lejon, och kapitelerne, som äro dels tärningformige dels bägarlika, prydas med bladverk samt fågel- och menniskofigurer. De kolonner, som tillhöra den södra murfördjupningen, ha skaft, hvilka äro alldeles slätta; de åter, som äro uppställde framför den norra, ha i stället för skaft englar, den ene med tvenne, den andre med sex vingar. Af betäckningarna är den södra skarpkantig, den norra karnisad.

Långhusets hufvud- och sidoingångar, af hvilka den förre är nära dubbelt större än de sednare, ha perspektiviska portaler. Vestra och norra portalerne prydas å hvarje sida med tre kolonner, den södra blott med två sådana, som alla äro anbragte mellan rätvinkliga pelarhörn. Dithörande betäckningar, hvilka äro halfrunda, utgöras af motsvarande rund- och plattstafvar. Kolonner och pelarhörn ha släta Attiska baser, samt bägarlika löf- och djurprydda kapiteler och kransar. Hvarje af hufvudingångens kolonner har å skaftets midt en skarpkantig led, och å betäckningens hvarje rundstaf tre sådana. Sidoin-

gångarnas kolonner ha slätta skaft, men dithörande rund- och plattstafvar sjras med löfslingror samt djur- och fågelskepnader. Vestra portalens poster ha fordom uppburit ett dörrfält, hvarå kyrkans skyddshelgon jungfru Maria och S. Laurentius troligtvis varit afbildade. Å södra portalens dörrfält ses Christi och evangelisternas sinnebilder inom bladringar, och vid sidorna om detsamma framskjuta underdjur. Å norra portalens dörrfält föreställes afgrundens lejon, som med ramarna nedslående en gumse sönderslites af den himmelske Simson, hvars fladdrande hår det fattar med sin draksvans. Öfver denna portal framskjuter en karnisad rundbåge, som uppbäres af två fristående kolonner med Attiska baser och bågarlika löfprydda kapiteler. På dithörande bärstenar ligga vid rundbågens vederlag två lejon, af hvilka det ena har en lugn hållning, det andra gapar öfver en menniska. Vestra portalens inre anslagsmurar ha lindriga smygar, hvilka betäckas af en ganska låg alldeles rak spetsbåge; den ende, som finnes i hela byggnaden. Södra och norra portalerne ha invändigt framsprång, af hvilka det södra betäckes med ett spetsigt röste, det norra med en vågrät skråkant. Inre omfattningarne äro rätvinkliga och prydas med staf och karnis. Af dessa listverk, som uppgå från skarpkantiga grundstenar, har det södra socklar, hvilka likna Attiska baser, men inga vederlagssirater; det norra deremot saknar socklar, men ur vederlagen framskjuter å den ena sidan ett afgrundslejon, som gapar öfver en menniska, å den andra en grip, hvilken biter öfver en gumse.

En ingång å södra och en å norra sidan ha ursprungligen funnits på lika afstånd från tornen, som de tvenne sistberörda stå från sidokoren. Af dessa ingångar har den södra, som för längesedan försvunnit, tro-

ligtvis liknat den norra, hvilken för några år tillbaka förändrades till en fönsteröppning. Den sistberördas anslagsmurar voro in- och utvändigt rätvinkliga och rundbetäckta, och sirades kring yttre kanten med staf och karnis. Fotställningen för detta listverk liknade en Attisk bas, och det östra vederlaget derå pryddes med ett liggande lejon, det vestra med ett bågarlikt kapitel och derpå två drufvor. Posternas båge sirades med en löfranka och deri en fågel. På midten af dervarande dörrfält sågs ett lejonhufvud med omgifvande vinrankor, hvari två fåglar suto emot hvarandra, två sådana hackade på drufklasar och en hare sprang deremellan. Den lilla dörröppning, hvilken å tvärbyggnadens norra gafvelmur nedleder utifrån i kryptan, har både ut- och invändigt vinkelräta anslagsmurar med rundbågig betäckning och är alldeles slät. En trappa, som nedleder i kryptan, ligger i denna dörröppning, hvilken är samtidig med sjelfva byggnaden. Tvärskeppets båda ingångar från öster äro rundbetäckta, och deras anslagsmurar äro ut- och invändigt rätvinkliga och omgifvas till det yttre med en staf och en karnis, men den sydöstra är till det inre alldeles slät, den nordöstra prydes med en karnis. Utanför dessa ingångar ligga raka trappor. Den ingång, som funnits å tvärskeppets norra gafvelmur, midtöfver nedgången till kryptan, hade till alla delar lika anordning med den sistberörda. Denna dörröppning, hvartill ingen trappa uppförd, måste med en betäckt gång ifrån ett närbeläget boningshus inledt i norra sidokoret. Ingångarne från sidoskeppen till kryptan äro temligen breda, men låga med rätvinkliga anslagsmurar och runda betäckningar. Den södra har två karnisade bågar, som prydas med bandrosor, och derofvanför ses å muren Knut den Heliges bröstbild. Den norra har å

hvarje sida en kolonn mellan pelarhörn och djurprydda vederlagskransar, samt ett spetsigt röste deröfver. Sidoskeppens ingångar till tornen, sidokorens till spiraltrapporna samt kryptans och högkorets till sakerstiorna ha anslagsmurar och betäckningar, som likna de nyssberörda; men alla äro släta med undantag af högkorets båda ingångar, af hvilka den södra prydes å yttre bågen med en löfranka och den norra med staf och karnis.

Det är således blott hufvud- och sidoingångarne, som utvändigt ha perspektiviska anslagsmurar och poster med dörrfält; de öfriga deremot ha både ut- och invändigt rätvinkliga anslagsmurar utan dörrfält. Dörröppningarne äro ganska olika till storleken. Hufvudingången är nära dubbelt större än någon af de öfriga, med undantag af södra sidoingången, som jemväl är temligen stor, hvadan dessa båda fått dubbla, de öfriga blott enkla dörrar. Hufvud- och sidoingångarnas anslagsfalsar utgöras af posterna och dörrfälten; de öfriga ingångarne äro till den yttre hälften smalare och lägre än till den inre, hvadan breda anslagsfalsar uppkomma. De yttre dörröppningarne med undantag af den vestra ha uti inre anslagsmurarna bomhål, som äro så inrättade, att man kunnat å ena sidan inskjuta så långa tvärbommar, att de, framdragne från ena till andra sidan, tillslutit dörrarna. Man har således på detta sätt tillstängt alla ingångar med undantag af den vestra, som man igenläst. Detta sätt att tillstänga ytterdörrar var i medeltiden, då låssmide var en outbildad konstfärdighet, mycket vanligt i byggnader med flere ingångar.

Mellanskeppets fönsteröppning öfver hufvudingången upptager största delen af vestra gafvelmurens hela bredd, och en likadan fönsteröppning finnes å tvärskeppets södra

och norra gafvelmurar. Hvarje af dessa fönsteröppningar består egentligen af tre jemförelsevis smala, men höga spetsbågiga fönsteröppningar. Deremellan uppkommande svicklar fyllas af små fönsterrosor. Dessa tre ganska stora gafvelfönster äro ut- och invändigt omfattade af rätvinkliga rund- eller spetsbågiga murfördjupningar. Byggnadens alla öfriga fönsteröppningar ha ut- och invändigt skråa platter och smygar samt rundbågiga betäckningar. En enda af sidoskeppens fönsteröppningar bibehåller sin ursprungliga anordning; de öfriga ha blifvit på ett vårdslöst sätt utvidgade. Denna ursprungliga fönsteröppning är liten, men har deremot en hög bröstning och prydes kring yttre kanten med staf och karnis. Sidoskeppens öfriga fönsteröppningar visa sig ha ursprungligen haft en likadan anordning. Mellanskeppets fönsteröppningar äro något större, men alldeles ornamentslösa. Små rundfönster, som äro anbragte å tvärskeppets norra och södra bröstningar, prydas kring yttre och inre kanterna med staf och karnis. Korrundelen har tre fönsteröppningar, som äro utvändigt profilerade med staf och karnis, invändigt blott med en gröfre staf. Den egentliga korqvadraten upplyses af två temligen breda, mycket höga fönsteröppningar med spetsiga betäckningar, och å tvärskeppets nordvestra sidomur märkes äfven en sådan, hvilka tillkommit långtefter byggnadens fullbordan, men likväl före reformationen. Kapellen upplysas från öster af små fönsteröppningar, hvilkas yttre omfattningar siras med två stafvar och två karniser. Af dessa två fönsteröppningar, har den södra kring yttre bågen bladverk, men är deremot till det inre ornamentslös; den norra saknar yttre löfprydnad, men siras å inre smygen med två stafvar och två karniser, samt tre bladslingror och två underdjur.

Kryptans fönsteröppningar äro både ut- och invändigt något skråa och alldeles släta. De yttre platterne äro nära vågräta, de inre mycket branta och betäckningarne halfrunda. Kyrkans alla oförändrade fönsteröppningar ha i midten af murarna plattlister och deri jernbågar med glasrutor. Kryptans fönsteröppningar ha i midten framstående kanter, som, utvändigt profilerade med staf och karnis, fordom omfattat fönsterbågar.

Tornen, som äro lika stora, ha både till det yttre och inre undergått flere förändringar. Emellertid visar det norra tydliga lemningar af dess ursprungliga anordning, och det södra måste tvifvelsutan varit alldeles lika med detsamma. Socklarne tyckas ursprungligen varit profilerade såsom Attiska baser. Efter hörnpilastrar finnas inga lemningar. Norra tornets nedersta afdelning är alldeles mörk och betäckes med ett ursprungligt tunnhvalf af tuffsten, hvilket hvilar på vederlag i söder och norr. Härpå märkas spår efter bjelklager för fem afdelningar, af hvilka den första haft en liten rakbetäckt ljusöppning åt vester, den andra en stor rundbågig åt vester och en sådan åt norr, den tredje en ganska ansenlig åt norr. Dessa ljusöppningar intaga midten af sidorna och den nederste och de mellerste äro utvändigt släta, invändigt skråvinkliga, den öfverste har till det yttre en perspektivisk omfattning med afvexlande pelarhörn och kolonner samt en rundbågig betäckning med öfverensstämmande listverk, till det inre en rätvinklig omfattning med en likartad rundbåge. På dessa fyra afdelningar, som tillsammans äro lika höga med korsbyggnaden, följa å vestra, norra och östra sidorna båggesimser, på hvilka en båggång vidtager. Hvarje af dessa sidor har på yttre kanten mellan grofva hörnpelare åtta enkla kolonner och fyra kopplade

i midten, hvilka bilda åtta likstora öppningar. Dessa kolonner motsvaras å inre kanten af en slät mur, hvilken, 3 fot tjock, har tvenne helt smala genomgångar med stora smygar och raka betäckningar. Kolonnerne och muren förenas med tvärstenar, på hvilka åtta små tunnhvalf hvila. På detta sätt bildas en båggång, $2\frac{1}{2}$ fot bred, $6\frac{1}{2}$ fot hög. På kolonnerna öfver tunnhvalfven äro jemte hörnpelarna två styltade rundbågar spända och deremellan två dubbelt större, så att alla äro lika höga. Kolonnerne ha dels runda, dels åttkantiga skaft med vanliga baser samt dels tärningformiga, dels bägarlika löf- och figurprydda kapiteler. Öfver dessa fält utspringer en grof gesimsstaf, som siras med bladverk. Derpå följer en $4\frac{1}{2}$ fots indragning och en alldeles slät mur, $1\frac{1}{2}$ fot tjock, $12\frac{1}{2}$ fot hög, hvilken å vestra liksom å norra och östra sidan haft tvenne $2\frac{1}{4}$ fot breda $8\frac{1}{2}$ fot höga genomgångar, med runda betäckningar och karnisade vederlagskransar. I yttre kanterna märkas lemningar efter hörnpelare, tvärstenar och tunnhvalf. Äfven der har således funnits en båggång, hvars yttre sidor bestått af kolonner eller en tunnare mur med skotthål. Detta torn, hvars murar äfven till det inre bestå af välarbetad sandsten, har ursprungligen haft nära 100 fots höjd. Södra tornets äldsta anordning, som väl liknat den nyssberörda, har genom öfra delens ombyggnad med tegelsten blifvit förstörd.

Vi ha ofvanföre ådagalagt, att tornen å våra äldsta kyrkor blifvit uppförde till begagnande såsom försvarsverk. Att Lunds domkyrka jemväl varit beräknad för ett sådant behof inhemtas af tornens ursprungliga gallerier, som varit efter dåtidens bruk dertill passande, och detta märkes äfven af rundelens båggång, som troligtvis derföre fått namn af väktargång. Kyrkan tyckes också varit så-

som försvarsverk begagnad. Då Carl Knutsson 1452 härjade i Skåne, intog och afbrände Lund, försvarade erkebiskopen Tuve med eget folk och några andras biträde domkyrkan och sitt residens. Bemälte konung hade en öfverlägsen styrka och medförde ett på den tiden ovanligt vapen, nemligen tjugo kärrebössor. Kyrkan måste således blifvit såsom ett fast värn anlitad, isynnerhet som erkebiskopens residens då saknade säker befästning, enedan detsamma kort derefter omgafs med en ringmur [9]).

Kyrkan ligger på en kärraktig och vattensjuk plats. Grundvalarne, som bestå af mindre grå- och sandsten i kalkbruk, äro vidpass 15 fot djupa. Omgifningsmurarne, i tornens nedre afdelningar 10, i kryptan 8 och i den öfriga byggnaden 6 fot tjocka, äro till yttre och inre beklädnad uppförde af välarbetad sandstensqvader, med mellanfyllning af sandstensstycken. Kryptans, kapellernas och sakerstiornas takhvalf samt norra tornets tunnhvalf bestå af tuffsten med undantag af kryptans kupolformiga midthvalf, som är af tegelsten. Sidoskeppens, mellan- och tvärskeppets samt högkorets och utsprångets hufvud- kors- och skiljobågar äro af huggen sandsten, men dithörande hvalffält af tegelsten. Alla takhvalf äro 1 fot tjocka med undantag af två yngre, som äro hälften tunnare. Den qvadersten, man användt i kryptan, är ganska lös och har ovanligt små dimensioner och är troligtvis hemtad från hafskusten; den åter, som finnes i den öfriga byggnaden, är något fastare och i större stycken och har ofelbart blifvit bruten vid Hör eller i trakten deromkring. Det tyckes, som man under byggnadstiden förmärkt, att den förre varit mindre pålitlig och derföre valt den sednare, oaktadt ett längre forslande och en svårare bearbetning.

[9]) Chron. Episcop. Lund. Script. Rer. Dan. T. VI. p. 634, 635.

Qvaderstenen är till längd och höjd ganska olika och bildar till följe deraf en ojemn skiftegång. I pelare, pilastrar och omfattningar har qvaderstenen, som har ofta mindre, sällan mer än 1 fots djup, blifvit sammanbunden med jernklammer, hvilka äro fastgjutne med bly. Öfver de grofva hufvudbågar, som betäcka de breda uppgångarna mellan sidoskeppen och sidokoren och hvilka stödja sig emot de östligaste hufvudpelarna, ha stora hjelpbågar blifvit i tvärskeppets vestra sidomurar inslagna, hvarigenom de ofantliga massornas svåra påtryckning blifvit i betydlig mån fördelad. I midten af alla omgifningsmurarna ha tjocka fyrkantiga ekbjelkar blifvit inlagda och med grofva jernbultar förankrade och sammannaglade. Svaga lemningar efter sådana murförstärkningar finnas i många gamla byggnader. Man har förmodligen ej vetat, att äfven det bästa virke snart förstöres, då det beröfvas luftvexling. Jag har flerestädes i domkyrkans murar funnit fint stoft, sällan något ringa trästycke efter dylika ekbjelkar. Det är således ej underligt, om murarne, hvilka ha en alltför tunn yttre och inre beklädnad, äro i anseende till en vårdslös mellanfyllning af sandstensstycken i dåligt murbruk, ganska svaga; isynnerhet då de blifvit svårt skadade af flere eldsvådor, och då de sakna säkra grundvalar, och då de slutligen hårdt anlitas af vidspända bågar och stora takhvalf. Att kyrkan haft vid invigningen 1145 takhvalf, inhemtas af följande tilldragelse. Erkebiskopen Eskil hade 1149 råkat i en öppen fejd med konung Sven Grathe, till följe hvaraf den förre blef af den sednare tillfångatagen och på spe upphissad i en korg under kyrkans takhvalf [10]).

[10]) Chron. Episc. Lund. Script. Rer. Dan. T. VI. p. 624. M. Matthias, p. 35.

Vid kryptans invigning 1123 helgades ett altare derstädes till Johannes Döparen, hvilket förmodligen stått i dervarande rundel. När kyrkan 1145 invigdes till jungfru Maria och S. Laurentius, helgades hennes högaltare, summum altare, samt ett sidoaltare till S. Vincentius och S. Albanus, och nästföljande årsdag åter ett sådant till S. Stephanus och S. Mauritius. Det första af dessa trenne altaren har naturligtvis stått midtframför korrundelen, de andre i kapellerna eller sidokorens murfördjupningar. Här fanns äfven ett nedre altare, inferius altare, som förmodligen stått i mellanskeppet. Kyrkan fick genom särskilda stiftelser många små altaren, som stodo i kryptan, långhuset och korbyggnaden, hvilka kort före reformationen utgjorde enligt en förteckning från denna tid vidpass sextio [11]).

Vi ha ofvanföre omnämnt, att Heligkorskyrkan i Dalby har uti sin krypta en brunn med friskt vatten, som inoch utledes genom trummor. En sådan brunn finnes i härvarande kryptas norra korsarm. Denna brunn innehåller ett ganska godt och alltjemt rinnande vatten, som genom underjordiska rännor ditledes från helgonbacken, och vidare genom tvenne sådana nedledes genom staden. Det vill i sanning synas, som man icke gjort så kostsamma anläggningar, utan att de varit af något vigtigare religionsbruk påkallade, och detta var döpelsens förrättande, som i äldsta tider endast fick med rinnande vatten begås. I kryptans södra kapell finnes en skålformig sten, hvilken till hälften framskjuter ur södra sidomuren, ungefär 3 fot från golfplanen. Från denna sten leder en fin ränna nedigenom muren. En dylik inrättning har äf-

---

[11]) Se härom Brunius, Beskrifning öfver Lunds domkyrka.

ven funnits vid södra sidan om högkorets altare och sådana förekomma i en mängd gamla kyrkor. Dessa stenar ha förmodligen varit begagnade för uttömmande af det handvatten, som presterne begagnade, när de började och slutade gudstjensten.

Efter denna korta öfversigt af byggnadens yttre och inre anordning vilja vi kasta en blick på densammas grundförhållanden för att sedermera skärskåda de skador och förändringar, hvilka den undergått, samt de förbättringar, som derå blifvit tid efter annan gjorda.

Korsbyggnadens midtqvadrat kan med skäl betraktas såsom ett grundmått för hela kyrkan. Mellanskeppet inrymmer fem, tvärskeppet tre och högkoret en sådan. Om denna midtqvadrat antages såsom mellankor, en vanlig inrättning i dylika kyrkor, så är den lika stor som hvarje sidokor eller korsflygel och som högkoret. Midtqvadraten såsom enhet anvisar det grundtal, hvilket man valt för anläggning af en dylik byggnad. I kyrkans hela längd inrymmas, om nemligen korrundelen medtages i beräkning, åtta sådana enheter. Om deremot mellan- och tvärskeppen, af hvilka det förra innehåller fem, det sednare tre enheter, sammanläggas, så erhållas åter åtta. Samma grundtal framträder i alla kyrkans väsendtligare delar. Fyra hufvud- och fyra bipelare å hvarje mellanskeppets sida, således åtta större och åtta mindre, eller åtta å hvarje sida, angifva samma siffra. Tvenne pilastrar med halfkolonner vid tornens inre hörn och sju sådana å hvardera sidoskeppets långväggar göra för hvarje långhusets sida åtta. Två kolonner framför hvardera af sidokorens kapeller och fyra framför motsvarande altarnicher antyda likaledes samma grundtal. Långhuset har ursprungligen haft fem, tvärskeppet tre yttre dörröppningar, tillsammans

åtta. Från sidoskeppen inleda två ingångar i kryptan, två i tornen, från högkoret två i sakerstiorna och från sidokoren två till dervarande vindeltrappor, således tillhopa åtta. Mellanskeppets hvarje omgifningsmur har åtta fönsteröppningar och hvarje sidoskepp åtta dörr- och fönsteröppningar tillhopa. Tvärskeppets hvarje gafvelmur har fyra fönsteröppningar, tillsammans åtta; hvarje sidokor har ursprungligen haft åt vester två, tillhopa fyra, och hvarje motsvarande kapell och sakerstia en sådan, sålunda åter fyra, tillsammans åtta. Tvenne trappor ha, såsom vi visat, ursprungligen ledt från mellanskeppet till mellankoret, tvenne från sidoskeppen i kryptan, tvenne till sidokoren, och tvenne slutligen derifrån till kyrkovindarna, tillhopa åtta. Kryptans pelare och kolonner, inalles tjugofyra, innefatta tre gånger samma grundtal, och dervarande dörr- och fönsteröppningar utgöra tillsammans ett lika antal.

Det tyckes, som ett dylikt förhållande icke kan vara en tillfällighet, helst medeltidens andelige byggmästare arbetade enligt geometriska grunder. Så heter det t. ex. om Albertus Magnus, att han, såsom den utmärktaste byggmästare, följde vid sina byggnadsplaner geometriens rättesnöre och grundsatser [12]). Vi kunna således för ingen del biträda den förmodan, hvarmed en lärd byggnadsforskare framkommit, att nemligen medeltidens lika grundlige som praktiske byggmästare stundom anlade stora kyrkor utan att ha på förhand uppgjort fullständiga planer. Sådant kan ingen med theoretiska och praktiska byggnadsinsigter förmoda, emedan misstag kunna äfven med säkra ritningar yppa sig vid grundutstickning och utfö-

---

[12]) Kölner Dombriefe, s. 194—195.

rande, och dylika misstag förekomma både i Lunds domkyrka och uti en mängd uråldriga välbyggda helgedomar. Deremot är det helt naturligt, att byggnader, som stått mycken lång tid under arbete, och haft åtskilliga ledare, dymedelst ej sällan fått betydliga planförändringar. Af det föregående torde nogsamt inses, att en säker plan blifvit för kyrkan uppgjord.

Yttre anblicken af kyrkan i dess ursprungliga skick har tvifvelsutan varit i hög grad vördnadsbjudande. Inga sträfpelare eller spännbågar störde de höga omgifningsmurarna, som endast å tvärskeppets hörn och mellan sidoskeppens fönsteröppningar förstärktes med pilastrar. Tornen med sina dubbla gallerier, som hade båggesimser och derpå löfprydda listverk och hvilka troligtvis kröntes såsom tornen å flere Engelska kathedraler med sirliga tinnar kring låga betäckningar, måste isynnerhet väckt hos åskådaren en djup känsla. Korutsprångets breda listverk, pilastrar och halfkolonner med dubbla föreningsbågar och deröfver fristående kolonner med större sådana och slutligen en öppen båggång, måste på enhvar, som har något sinne för en högre konst, göra ett varaktigt intryck. Byggnaden, hvars alla fönsteröppningar, med undantag af mellan- och tvärskeppets tredelade, varit helt små, väckte mera allvarliga än lifvande betraktelser, och måste i visst afseende framstått såsom ett kastell.

Kryptans förläggande i öster och utsträckande under tvärskeppet, högkoret och rundelen beredde en ansenlig korböjning, som, sedd ifrån hufvudingången i vester, sätter det allraheligaste i ett herrligare förhållande till helgedomens öfriga delar. Det storartade i en dylik anordning var af medeltidens byggmästare så erkändt, att, sedan kryptor ej mera anlades för andaktsöfningar, hvalf-

byggnader uppfördes under koren för ökande af perspektiviskt intryck. Så äro t. ex. korbyggnaderne inrättade för kyrkan i Skanör och Knutskyrkan i Odense. Ett annat sätt att förhöja perspektivets verkan bestod deri, att länghuset gjordes bredare i vester än i öster. Det härvarande har derföre blifvit öfver 2 fot bredare i vestra än i östra ändan. En dylik anordning är mycket vanlig i våra landtkyrkor. Man har dessutom sökt i Lunds domkyrka att på ett ännu ovanligare sätt förhöja hennes perspektiv. Man har nemligen gifvit länghusets golfplan en omärkbar höjning från vester åt öster till nära $1\frac{1}{2}$ fots höjd. Ett likadant förhållande eger rum i kathedralen uti Orezzo, hvilken grundlades 1256. Detta är, säger en ryktbar konstforskare, ett sällsynt exempel, men det gör en förträfflig verkan [13]). Då man eftersinnar, att sidoskeppen ursprungligen haft mycket små fönsteröppningar, och att mellanskeppets ej heller äro synnerligen stora, hvadan länghuset, ehuru jemväl upplyst af den stora tredelade fönsteröppningen i vester, haft en vida svagare dager än korbyggnaden med sina många fönsteröppningar, af hvilka tvenne i sidokoren äro stora och tredelade och trenne nog ansenliga i rundelen; så är det klart, att korbyggnadens belysning ursprungligen varit mycket öfverträffande. Ehuru sidoskeppens fönsteröppningar blifvit i en sednare tid betydligen utvidgade, så har likväl genom det nya orgelverkets uppsättande för den vestra berörda förhållande till någon del återkommit, hvadan en uppmärksam åskådare, som från vester inträder i kyrkan, ännu kan erfara ett upplyftande intryck af denna imposanta anordning i medeltidens heliga byggnadskonst. Huru upp-

---

[13]) von Wiebeking, Bürgerliche Baukunst. T. II. s. 229.

lyftande har icke denna helgedom varit, då qvaderstenen företedde sin finhuggna yta och ros- och bladprydda fönsterrutor skimrade med bjerta färgor. Emellertid är kryptan det parti, som mäktigast inverkar på åskådaren. Man inträde här, då morgonsolen insläpper sina milda strålar, eller då fullmånan sprider sitt matta sken mellan pelarraderna, och man skall tvifvelsutan hänföras af de allvarligaste betraktelser. Ännu qvarsitta i takhvalfvens hufvudbågar några jernringar, i hvilka lampor eller kronor varit fästade. Att man här under en stark upplysning känt sig kallad till andäktiga själamessor är så mycket troligare, som sådana här fortfarit en längre tid, sedan de upphört i öfra kyrkan. Den, der icke kan rätt fatta hvarföre man under den äldre christendomen byggde kryptor, har aldrig djupt begrundat, huru mäktigt tid och rum inverka på frommia sinnen.

Kyrkan har en mycket enkel ehuru ädel hållning. Murarnas socklar äro till det yttre skråkantiga, till det inre rätvinkliga. Pelarnas och pilastrarnas fotställningar likna Attiska baser och deras kransar bestå af stafvar och karniser. Kolonnerne ha Attiska baser med och utan skyddsblad, kapitelerne äro tärningformiga eller bägarlika. Listverken, af hvilka somliga äro nära 2 fot, några deremot få tum breda, utgöras af staf och karnis. Alla dessa partier variera till proportioner. Således saknas mångfald i former, men deremot finnas löfprydnader och djurgestalter å flere listverk och kapiteler. Några af dessa ornamenter måste efter kyrkans fullbordan blifvit uthuggne; ty flere löfslingror och djurfigurer äro ofullbordade och somliga kapiteler äro från tärningformiga ombildade till bägarlika, och tvenne sådana ha endast blifvit till en liten del omarbetade. Kyrkan har alltså varit

i sitt ursprungliga skick enkel; men flere ansenliga belgedomar af qvadersten ha nära samtidigt uppstått, hvilka till sina detaljer varit vida simplare än denna. Uti den stora ruinen af Alvastra klosterkyrka, hvilken grundlades några år efter invigningen af Lunds domkyrka, bestå alla listverk af idel skråkanter med undantag af ett litet stycke karnis å en enda pelarkrans, och der märkes intet spår efter löfverk eller figurprydnader.

Vid kyrkans närmare skärskådande märkes, att några planförändringar blifvit under hennes byggnad vidtagne. En igenmurad fönsteröppning på midten af kryptans vestra sidomur måste ursprungligen varit begagnad. Då tvenne sidotrappor uppförde från mellan- till tvärskeppet, lärer meningen varit att mellan dessa bibehålla denna fönsteröppning; men då sedermera sidotrapporna mellanrum blifvit, såsom vi skola längre fram visa, för ett ganska vigtigt ändamål taget i anspråk, så torde merberörda fönsteröppning blifvit i yttre kanten tillsluten. Ännu större planförändringar visa sig i sjelfva kyrkan. De fyra hufvudpelare och dithörande föreningsbågar, som utgöra mellanskeppets östra qvadrat, äro högst olika dem, hvilka bilda detsammas öfriga qvadrater. I sidoskeppens östra hörn äro smala, tvåsprångiga pilastrar anbragte; i deras vestra deremot breda ensprångiga. Dessutom har en temligen grof kolonn blifvit såsom hvalfstöd uppsatt vid södra sidoskeppets östra hörn, hvilken icke fått någon motsvarande vid det norra sidoskeppets likartade framsprång. Södra sidokorets inre hörnsprång börjas med en rätvinklig pilaster, som omgifves af två grofva rundstafvar, hvilka alla vid halfva höjden öfvergå till tre likstora rätvinkliga pilastrar. Norra sidokorets motsvarande hörnsprång äro nederst öfverensstämmande med de nyssberördas öfra an-

ordning, men de öfvergå mot halfva höjden till en enda rätvinklig pilaster. Båda sidokorens hörnsprång sluta öfverst med kolonner, hvarmed dessa skiljaktiga hörnsprång icke stå i något passande förhållande. Dylika egenheter äro lätt förklarlige. Man har vid södra sidokorets uppdragande, hvarmed början måhända blifvit gjord, troligtvis ärnat att gifva takhvalfven runda kantbågar, men deremot inga korsbågar. Vid fortsättningen af detta sidokor liksom vid början af det motsvarande måste man beslutat att såsom i kryptan använda rätvinkliga kantbågar, hvilken plan åter öfvergifvits, då man anbragt hörn- och väggkolonner för emottagande af enstafviga kant- och trestafviga korsbågar. Att första meningen icke varit att använda dylika kolonner för uppbärande af kant- och korsbågar, har efter anputsens borthuggning i högkoret visat sig, hvarest qvaderstenen blifvit uthuggen för insättning af dervarande kolonner, som äro tillpinnade med tegelskärfvor. Norra kapellets portal tyckes ej heller varit beräknad för detsammas öppning, emedan de icke stå, såsom sig bör, tillsammans med hvarandra. Denna portal har dock lidit af en eldsvåda, och måste således fått sin närvarande plats före år 1234. Ehuru byggnadsplanen röjer den renaste rundbågsstil, hvars allvarliga hållning allestädes uppenbarar sig i kryptan, så märkes ett närmande till spetsbågsstil i sidoskeppens enklare och en öfvergång dertill i mellanskeppets och korbyggnadens takhvalf.

Af en eldsvåda, som 1172 öfvergick Lund, ledo jemväl domkyrkan och domherrarnes närbelägna boningshus, men de blefvo snart iståndsatte [14]). Några årtionden härefter, nemligen 1234, blef kyrkan helt och hållet af-

---

[14]) Suhm Hist. T. VII. s. 413.

bränd [15]). Eburu de gamle krönikskrifvarne vid detta som vid andra tillfällen icke lemna några närmare upplysningar om denna olyckshändelse, så kunna vi likväl af andra förhållanden få ett någorlunda begrepp om de eldskador, som kyrkan då lidit. Uffo, som var erkebiskop från 1228 till 1251, skänkte 100 mark pemingar till hvardera af kyrkans större takhvalf, 200 mark penningar till hennes fönster och 13 mark guld till hennes predikstol [16]). Då mellan- och tvärskepp samt högkor med rundel ha tillsammans tio större takhvalf, utgjorde Uffos gåfva dertill 1000 mark penningar. Mellan åren 1150 och 1250 skall en tunna spannemål kostat 1 öre eller $\frac{1}{8}$ mark penningar [17]). Uffos gåfva till kyrkans större takhvalf motsvarade alltså 8000 tunnor råg. Myntvärdet stod i Skåne äfven långt efter berörda tid i likadant förhållande till varupris. Stora Jordberga förpantades 1355, så att detsamma med alla tillhörigheter i åker och äng, betesmarker och skogär, fisken och qvarnlägenheter skulle mot 63 mark nya Skånska penningar innehas, nyttjas och brukas utan någon kapitalafkortning, intilldess full betalning erlades [18]). Erkebiskopen Birger köpte år 1503 Ågerups sätesgård med 38 underliggande hemman och en qvarn emot 6150 mark penningar [19]). Då myntets värde från 1234 till sist-

---

[15]) Petri Olai Annal. Dan. 1234 Ecclesia Lucii Roskildensis et Laurentii Lundensis incendio perierunt. Annal. Esrom. Hoc anno majus incendium fuit Lundis, ecclesia totaliter combusta est. Annal. Min. Wisb. MCCXXXIV Ecclesia S. Laurentii Lundensis et Roskildensis incendio perierunt. Script. Rer. Dan. T. I. p. 184, 244, 254. [16]) Lib. Dat. Lund. Vet. XVIII. Kal. Januar. Item (Uffo) ad quambibet testudinem majorem in Ecclesia centum marcas denar. Item ad fenestras Ecclesie CC marcas den. Ad ambonem XIII marcas auri. [17]) J. O. Stiernhöök, de jure Sveon. et Goth. vetusto. p. 142. [18]) Förpantningsbr. 1355. dominica proxima ante diem b. Martini episcopi et confessoris. [19]) M. Matthias, p. 214.

nämnda tid mycket fallit, så torde häraf inses, att Uffos gåfva till kyrkans takhvalf varit ganska betydlig. Häraf torde vara ostridigt, att kyrkans takhvalf vid eldsvådan 1234 instörtat, samt att fönster, predikstol och inredning blifvit alldeles förstörde; ty hvartill skulle annars erkebiskopens utomordentliga anslag användas. Att kyrkans takhvalf vid en eldsvåda nedrasat, ådagalägges af de stora skador, hennes inre murar lidit. Vid den reparation, som blifvit i sednare åren utförd å hennes inre partier, ha icke allenast alla väggarnes nedre delar, pelarnas och kolonnernas fotställningar visat sig vara mycket sönderbrända, utan murarnas och pelarnas öfra sidor befunnos jemväl efter anputsens borthuggning flerestädes eldskadade. Det syntes påtagligen, att nedstörtade sparrar i skråa riktningar stannat mot murarna, hvarå de småningom nedskridit och efterlemnat märken af förbränning och kol på qvaderstenen. De trappor, som ursprungligen uppledt till sidokoren, voro isynnerhet i hög grad sönderbrända, och flere pund bly, hvilket nedrunnit från vattentaken, återfanns under tvärskeppets förslitna och eldskadade golfläggning. Mellanskeppets omgifningsmurar visa sig å sina yttre sidor ha under nedbrinnande af sidoskeppens vattentak blifvit så skadade, att en stor del af qvaderstenen söndersprungit. Då härtill lägges, att ingen eldskada förmärkes å kyrkans större takhvalf, som tvifvelsutan blifvit efter denna eldsvåda ombyggde, så lärer det vara uppenbart, att desamme blifvit för Uffos gåfva inslagne, hvartill en sådan också synes rikligen kunnat förslå. Kryptans takhvalf, som bestå till kant- och skiljobågar af välarbetad sandsten och till alla fälten af huggen tuffsten samt kapellernas och sakerstiornas takhvalf, hvilka äro slagna af samma stenarter, äro ofelbart ur-

sprungliga, emedan inga eldskador förmärkas i samma under- och utbyggnader. För öfrigt ådagalägges af det bly, hvilket vid branden 1234 från vattentaken nedrunnit mellan korbyggnadens golfstenar, att kryptans takhvalf motstått ifrågavarande förödelse. Deremot kan en ombyggnad af kyrkans stora takhvalf med goda skäl antagas, och häraf är det ganska lätt att förklara, hvarföre desamma röja en bestämd öfvergångsstil. Ett dylikt förhållande kunde man ej vänta sig under erkebiskopen Eskil, som inkallade en mängd Bernhardinermunkar, hvilka denna tiden vidhöllo, såsom kyrkorna både i Vä och Varnhem utvisa, ren rundbågsstil. Då Uffo gifvit 200 mark till kyrkans fönster, som enligt ofvangjorda beräkning motsvarade 1600 tunnor råg, lärer meningen varit att insätta målade glasskifvor, isynnerhet som en borgare i Lund, Philippus, prydt kyrkan troligtvis på samma tid med många fönster[20]). Uffos syster, Christantia, gaf jemväl 4 mark lödig till kyrkans iståndsättning[21]). Att erkebiskopen ärnat kyrkan en praktfull predikstol inhemtas nogsamt af hans ansenliga gåfva dertill, nemligen 13 mark guld, som motsvarade 104 mark lödig eller 312 mark penningar. Kyrkan hade dessutom fått tid efter annan flera jordegendomar, hvars afkastning borde användas till hennes underhåll. Hon hade äfven åtskilliga gånger fått aflat, som såldes för samma ändamål. Det tyckes således, som kyrkan kunnat med så stora tillgångar återställas i sitt ursprungliga skick; men sandstensqvadern, som utgör alla murarnas och pelarnas beklädnad, har ganska ringa förmåga att motstå upphettning, hvadan de yppade eldska-

---

[20]) Lib. Dat. Lund. Vet. Kal. Octobris. [21]) Lib. Dat. Lund. Vet. et Rec. XV Kal. Januar.

dorna derå varit så betydliga, att de blott kunnat afhjelpas med insättning af tegelsten. Kyrkan, som ursprungligen måste enligt forntidens bruk icke haft någon anputs, lärer vid denna mindre omsorgsfulla iståndsättning blifvit invändigt afputsad.

Uffos efterträdare Jakob Erlandsson, som efter dåtidens anda var mycket böjd för byggnadsverk, men som olyckligtvis saknade byggnadsinsigter, företog en hufvudvudförändring i kyrkans inredning. Midtemellan de temligen smala sidotrappor, som från mellanskeppet uppledde till mellankoret, var i kryptans vestra långmur å yttre sidan en stor halfrund nich, hvilken sirades nederst med en sockel i likhet af en Attisk bas och öfverst med en löf- och djurprydd betäckning. Denna nich måste höjt sig flere fot öfver mellankorets golfplan och dörrar måste mellan dennas uppbyggnad och motsvarande hufvudpelare varit anbragte vid öfra ändan af nyssberörda sidotrappor. Samma nich, hvilken bestod af finhuggen sandsten, visade eldskada och hade derpå tegelbeklädnad med anputs och målning. Sistnämnde erkebiskop ville nu, sedan kapitelherrarnes antal betydligen förökat sig, utvidga mellankoret genom en inkräktning på mellanskeppet. En grof skiljomur uppdrogs till 19 fots höjd mellan de östligaste bipelarna, hvilka vid rifningen af densamma befunnos å deras öfverbyggda delar sönderbrända och afputsade. Således har kyrkan uthärdat en svår eldsvåda och blifvit till det inre afputsad, innan denna korförändring blifvit företagen. Denna skiljomur hade i midten en raksluten genomgång, som utvändigt pryddes å hvarje sida med fyra förenade kolonner, hvilka uppburo en löfprydd rundbåge. Vid hvarje sida härom voro två halfcirkelformiga nicher, af hvilka hvardera omgafs af två kopplade kolonner och

derpå ornamentslösa spetsbågar. Mellan kryptans långmur och nyssberörda skiljomur voro fyra enkla korshvalf slagna med ingångar från sidoskeppen. På dessa korshvalf lades en golfplan, som motsvarade mellankorets, hvartill en brant trappa uppförde från mellanskeppet. För beredande af större utrymme blefvo de östligaste hufvudpelarne afhuggne till 2 fots djup och 12 fots höjd, hvarigenom de, å sina vådligaste sidor beröfvade all beklädnad af qvadersten, blifvit så försvagade, att de på ett ganska betänkligt sätt kroknat. Men icke nog härmed. Mellan nyssberörda pelares östra sidor och tvärskeppets motsvarande pilastrar uppdrogos 2 fot tjocka, 12 fot höga skiljomurar med ingångar från sidokoren. Då kryptans takhvalf icke varit beräknade för uppbärande af en dylik belastning, är det visserligen ej underligt, om de i längden icke rätt emotstått tryckningen deraf. I mellankoret jemte dessa skiljomurar uppsattes korstolar, så att utgångar lemnades till mellanskeppet och sidokoren samt alldeles fri öppning till högkoret. Sådan var denne erkebiskops inredning, hvarigenom kyrkans svagaste hufvudpelare underminerades, kryptans takhvalf hårdt anlitades, den ursprungliga nichen i midten af mellanskeppets östra ända, hela byggnadens bäst arbetade parti, förstördes och slutligen kyrkans upplyftande perspektiv nästan tillintetgjordes. Högkorets två sträfpelare, mellan hvilka och kapellernas motsvarande yttermurar tunnhvalf varit inslagne och utvidgningar af sakerstiorna derå uppförda, ha under en nu anställd ombyggnad visat sig ingalunda vara ursprungliga. Temligen grofva pilastrar, samtidiga med sjelfva korbyggnaden, ha nemligen funnits under dessa sträfpelare, hvilka bestodo af tegelsten och innehöllo fyrkantiga väggskåp å de delar, som utgjorde sakerstiornas

östra väggar. Det är mer än sannolikt, att, då högkoret efter den härjande eldsvådan gifvit sig och kanikernas förökade antal fordrat sakerstiornas liksom mellankorets utvidgning, Jakob Erlandsson verkställt dessa tillbyggnader. Södra tornets fyra ofantliga sträfpelare, hvilka i starkt sluttande riktningar intaga hälften af detsammas höjd och äro både illa beräknade och vanprydliga, torde vara ett verk af samme erkebiskop. Berörda arbeten undgingo ej samtidens klander. Christoffer I anklagade Jakob Erlandsson inför påfven för åtskilliga grofva tilltag. Konungen anförde bland dessa, att han utvidgat koret i Lunds domkyrka och derigenom förstört konungens och drottningens stolar, att han skadat det ena tornets grundvalar, att han byggt Ås kloster, som ej kunde stå, samt företagit flere andra dåraktiga byggnader [22]). Trängande behof af mera utrymme kunde i betydlig mån rättfärdiga mellankorets och sakerstiornas utvidgning; men sedan ett sådant behof med reformationen upphört, så lärer väl ingen med något klarare begrepp om högre byggnadskonst beklaga dessa vanprydliga, förderfliga och alldeles onyttiga in- och utbyggnaders undanrödjande.

Efter verkställande af ofvanberörda inredning, har åter två eldsvådor utbrutit i Lund, nemligen åren **1263** och **1287**, hvilka olyckor dock icke drabbat kyrkan; men hon befanns likväl kort efter denna tid vara ganska bristfällig. Kapitelherrarne utfärdade under erkebiskopen Esgers frånvaro **1318** ett öppet bref, hvari de klagade öf-

---

[22]) Processus litis inter Christophorum I et Jacobum Erlandi. Script. Rer. Dan. T. V. p. 595. Articuli Regis. Conqueritur .... item de domo Aas, quam dicit stare non posse, defossato Flikingi, de fundamento turris Lundis .... Item de eo, quod augmentatus est Chorus Lundensis, et destructæ sedes Regis et Reginæ.

ver det underslef, bedragare gjorde med försäljning af den aflat, som påfvarne Gregorius IX och Innocentius IV, kardinalen Guido samt erkebiskoparne Uffo och Jöns förunnat kyrkan till inbringande af medel för hennes iståndsättande. Djeknen Peder utskickades med detta bref för insamlande af bidrag till förbättrande af kyrkan, hvars takhvalf hotade med instörtning [23]). Ett bref i samma syfning utfärdades 1324 med tillkännagifvande, huru mycken aflat kyrkan hade att försälja, och djeknen Peder Snäcke afsändes derned för att af de rättrogne insamla allmosor till takhvalfvens iståndsättning [24]).

Mången torde tycka, att de nya takhvalf, som kyrkan efter eldsvådan 1234 fått, icke borde efter några årtiondens förlopp hota med instörtning. Man besinne likväl, att, ehuru murarne blifvit, såsom vi utredt i det föregående, uppförde för mottagande af takhvalf, desamme dock äro i anseende till otjenligt byggnadsämne och dåligt murningssätt föga pålitlige; helst sedan de ankarbjelkar, som äro i murarna inlagde, snart multnat, och sedan qvaderbeklädnaden, som utgör deras egentliga styrka, blifvit i hög grad eldskadad. Härtill kommer åter den vigtiga omständigheten, att kyrkan saknat sträfpelare och spännbågar, som ej tillhöra den äldre rundbågsstilen. Man kan således ej undra deröfver, att de nya takhvalfven, inslagne med upprättstående tegelsten, gifvit sig, och att kapitelherrarne, ej okunnige om möjligheten af dylika murverks nedrasande, voro uppskrämda. Vårfrukyrkan i Ribe hade 1283 under gudstjensten instörtat och Minoriterkyrkan i Wisby hade 1302 förlorat sex takhvalf, och dom-

---

[23]) Dipl. Suhm Hist. T. XI. s. 931, 932. [24]) Dipl. Langeb. Suhm Hist. T. XII. s. 89.

kyrkan i Upsala hade sistnämnda år nedramlat till största delen [25]). Sedan man i Frankrike och England börjat att i stället för trätak gifva större kyrkor stenhvalf, blefvo sidoskeppens omgifningsmurar förstärkte med utspringande sträfpelare, hvarifrån spännbågar kastades mot mellanskeppets yttersidor [26]). Dylika förstärkningar blefvo icke allenast använde, när nya kathedraler uppfördes, utan ofta då gamla, som hade trätak, försågos med stenhvalf.

Man måste vid denna tid funnit sig nödsakad att förstärka kyrkans svaga omgifningsmurar med sträfpelare och spännbågar, hvilka hvarken till storlek eller anordning äro sinsemellan lika, och som ingalunda harmoniera med den öfriga byggnaden. De sträfpelare, som äro uppförde vid sidoskeppens omgifningsmurar, måste efter år 1318 tillkommit. Alldeles visst tyckes det åtminstone vara, att de stjernhvalf, som betäcka mellanskeppets tvenne afdelningar närmast tornen, blifvit omkring sistberörda tid inslagne. De öfriga takhvalfvens kant- kors- och tvärbågar samt slutstenar äro sammansatta af välarbetad sandsten, och dithörande fält af upprättstående tegelsten; dessa stjernhvalf deremot ha stafverk af välformad tegelsten och alla fält af påkantstående sådan, och de röja, olika de andra, ren spetsbågsstil.

Erkebiskopen Carl anlade omkring 1329 ett kapell jemte södra sidoskeppets östra ända, hvarest han valde sitt hvilorum. Detta kapell, som uppför, motsvarade sidoskeppets tvenne hvalfqvadrater och sattes medelst sidomurens genombrytning i förening med desamma. Denna utbyggnad hade höga smala fönsteröpp-

---

[25]) Petri Olai Annal. Dan. och Annal. Min. Wisb. Script. Rer. Dan. T. I. p. 188, 257. [26]) Henry Gally Knight, Entvickelung der Architektur, von C. R. Lepsius. s. 183.

ningar, som vette åt söder, och deröfver ett halfröste med murfördjupningar och tinnar, hvilket ifrån sidoskeppets närmaste sträfpelare slöt sig till korflygelns hörnpilaster. Erkebiskopen Peder Lycke byggde ett ungefär likadant kapell af tegelsten vid södra sidoskeppets vestra ända, hvarest hån 1436 fick sin lägerstad. Båda dessa kapeller hade takhvalf, och det äldre hade namn af S. Dionysius, det yngre af S. Georgius.

Ehuru kyrkan blifvit genom dessa utbyggnader i hög grad vanställd, ville erkebiskopen Birger, som 1497 tillträdde sitt höga kall, anlägga vid norra sidoskeppets vestra ända ett kapell, som skulle motsvara det, hvilket Peder Lycke byggt. Efter grundstenens framskaffande härtill kom tillfälligtvis konung Hans till Lund och afrådde detta företags utförande. Han sade det vara mycket bättre, rådligare och nyttigare att bortbryta de kapeller, som blifvit byggda å kyrkans södra sida och att återställa hennes murar med sådan sten, hvarmed de blifvit till en början uppförde så i anseende till fasthet som prydlighet, än att låta här bygga flere kapeller. Konungen tillstyrkte deremot erkebiskopèn att iståndsätta kryptan, hvars golf helt och hållet stod under vatten, så att ingen gudstjenst kunde der utan svårighet förrättas. Det skulle, sade han, vara Gud, jungfru Maria, Johannes Döparen, kryptans patron, och S. Laurentius mycket täckeligare att förbättra och vidmakthålla en så kostlig och märkvärdig byggnad, än att uppföra ett dylikt kapell. I denna mening instämde jemväl kapitelherrarne, hvadan erkebiskopen lät med synnerlig omsorg förbättra kryptan, hvarifrån han anlade vattenledningar [27]).

---

[27]) Sanctuarium Birgerianum. Suhm, Samlinger till den Danske Hist. I. B. 3 H. s. 28, 29.

En Nederländare, van Duren, som ledde detta arbete, uppehöll sig här såsom kyrkans byggmästare från år 1513 till 1527 och måhända ännu längre tid. På kryptan, som varit mycket förfallen, skall Birger användt stor kostnad [28]). Då nämnde byggmästares stensnitt och stenhuggartecken, som utmärka hans arbeten, ej finnas å väggarna i kryptan; så måste vid berörda tid blott socklar blifvit der insatta, några takhvalf uppkilade och några kolonners fotställningar förbättrade, två vattenledningar anlagde och brunnen ombyggd. Den betydliga kostnad, som erkebiskopen nedlagt på kryptan, lärer således åtgått för hans dyrbara grafvård, ett prydligt brunnskar, en passande golfläggning, ett nytt altarbord, många korstolar m. m., som erfordrades för firande af dagliga messor derstädes. Då van Duren till nyssberörda arbeten blott begagnat sandsten, ha högst få delar deraf bibehållit sig. Han ombyggde större delen af norra sidokoret, som derföre till fönsteröppningar, gafvelröste och takhvalf är mycket olika den öfriga kyrkan och röjer den sednaste spetsbågsstilen. Öfver vederlagen för den stora spetsbåge, som invändigt kastar sig öfver gafvelmurens tredelade fönsteröppning, framskjuta två menniskohufvuden och slutstenen deri siras med ett lindebarn. Midtunder takhvalfvets kantbågar föreställes ett lejon sönderslitande en menniskokropp; en pelikan, som öppnar sitt bröst för sina ungar; en fenix på sitt bål, derunder ett menniskohufvud; en bröstbild, som välsignande upplyfter den högra handen och framräcker ett kors med den venstra, och derunder äfven ett menniskohufvud. Hvarje af takhvalfvets korsbågar prydes med tre sköldar. De nederste inne-

---

[28]) M. Mathias, p. 219, 220.

hålla Evangelisternas sinnebilder, de mellerste gissel med piska, hammare med tång samt spjut och spikar, de öfverste slutligen två händer och två fötter. Å slutstenen märkes en törnekrona, som omgifver ett blödande hjerta. Samme byggmästare uppförde en ganska grof sträfpelare med spännbåge emot södra sidokorets östra hörn. Denne sträfpelare uppdrogs på 19 fots afstånd från samma hörn i skef riktning emot detsamma. Ehuru detta sidokors omgifningsmurar åt sydost gifvit sig betydligen och ovillkorligen fordrat antingen ombyggnad eller ett väldigt slöd, så har likvisst denna förstärkning genom misstag fått en sådan kraft, att densamma på ett ganska betänkligt sätt inåtspänner det parti, hvars utåtsjunkning endast bort dymedelst förekommas. Emellertid är samme sträfpelare och dithörande spännbåge med synnerlig omsorg uppförde af huggen sandsten. Å sträfpelarens sydvestra sida märkas följande halfupphöjda figurer i halfnaturlig storlek, nemligen: jungfru Maria med krona och sitt heliga barn på armarna, båda omgifna af strålglans; till höger S. Laurentius med sitt halster i högra, och en penningpung i venstra handen; till venster Knut den helige med krona, hållande sitt martyrspjut i högra, och ett riksäpple i venstra handen. Jemte jungfru Maria står Oldenburgska, och jemte S. Laurentius Sachsen-Lauenburgska, då regerande konungens och drottningens vapen, samt slutligen jemte Knut den helige Birgers sköldemärke tillika med erkebiskopsmössa, kors- och krumstaf. Det är jemväl mer än sannolikt, att van Duren påbyggt båda tornen, hvarigenom de blifvit nära en tredjedel högre, och fått å alla sidor nichprydda och tinnade rösten. För att uthärda denna tryckning blefvo grofva pilastrar uppdragne i tornens inre hörn, hvaröfver korshvalf spändes i flere

afdelningar öfver hvarandra, och deras gallerier blefvo af samma orsak till största delen igenmurade. Det tyckes äfven, som samme man ombyggt två sträfpelare och spännbågar vid vestra sidan af ingångarna till sidoskeppen. Denne byggmästares arbete ådagalägger med stensnitt, brukberedning och murningssätt en utmärkt skicklighet; men kyrkans ursprungliga byggnadsstil har af honom blifvit helt och hållet förbisedd.

Ifrån reformationen till Skånes förening med Sverige ha inga större förbättringar blifvit å kyrkan verkställde. En ganska kostbar altarprydnad uppfördes 1577 midtför och helt nära den mellersta kortrappan, och en konstrik predikstol 1592 å en af mellanskeppets norra hufvudpelare. Ett nytt urverk uppsattes 1623 vid mellanskeppets vestra ända, och ett stort orgelverk tre år derefter å mellankorets vestra skiljomur; dessutom byggdes omkring samma tid två läktare. Altarprydnad och predikstol, bestående af sand- och kalksten samt marmor, orgelstruktur och läktare af ek, voro enligt dåtidens smak arbetade i barockstil. Man började 1702 göra nya bänkrader i långhuset och träskrank kring nedre altarplatsen, hvilket arbete fullbordades 1706, och samtidigt dermed anskaffades ett nytt tornur.

Kyrkan, om hvars vidmakthållande man föga drog försorg, var vid denna tid mycket förfallen, hvadan man omsider 1735 företog en förbättring å södra sidokorets omgifningsmurar och takhvalf; men man insåg kort derefter nödvändigheten att för byggnadens bestånd inkalla en Tysk murmästare. Från 1759 till 1778 blefvo ganska kostsamma arbeten å kyrkan verkställda. Stora murpartier, som dels voro eldskadade, dels söndervittrade, fingo till det yttre ny beklädnad af huggen sandsten. Hvarje

konstvän måste beklaga, att hufvudingångens stora dörrfält, som remnat, 1768 borttogs och ersattes med en förtryckt båge, passande för en inkörsport i modernt maner.

Man föll 1765 på den olyckliga idéen att modernisera tornen. Början gjordes med det norra, hvars fyra tinnade rösten nedbrötos, hvaremot en ganska låg lanterna påsattes, som mindre anstår en kathedral än ett lusthus. I sammanhang härmed skulle korsbyggnadens vattentak brytas, hvarföre röstenas spetsiga vinklar afstympades. De grofva eksparrarne utbyttes mot klena furusparrar och de tjocka blyskifvorna mot tunna kopparplåtar. Denna vanställande försämring blef för kyrkan så mycket känbarare, som de dryga kostnader, den medförde, påskyndade skatteförsäljning af hennes flesta underhållsgods, hvarigenom mer än hälften af hennes inkomster gått för alltid förlorad.

Ifrån och med 1782 till och med 1785 blefvo till största delen rundelens omgifningsmurar och hela takhvalf ombyggde. Pris vare biskopen O. Celsius, som förekommit en tillkallad arkitekts vandaliska förslag att gifva kyrkan en rak gafvelmur i öster, hvarigenom både kryptan och högkoret blifvit ohjelpligen vanställda. Skada, att, ehuru kyrkan höll sig en byggmästare, detta konstrika parti fått till pilastrar, kolonner, fält och fönsteröppningar 1 fots vridning åt söder, och att dess sköna listverk blifvit på det mest godtyckliga och opassande sätt vid renhuggningen vanställda, samt att dithörande hjelmhvalf fått en hästskoformig hållning och betydliga ojemnheter.

Från nämnda tid till seklets utgång ha åtskilliga delar af kyrkans yttre mursträckor blifvit förbättrade, och sidoskeppens vattentak ha, ehuru föga mer än tjugo år gamla, måst omläggas. Ett gammalt kapitelhus med ingång ifrån rundelen nedbröts 1805; och S. Dionysii och S.

Georgii kapeller raserades 1811; men det arbetades länge, innan muröppningarne hunno fyllas. Södra tornets fyra rösten blefvo 1812 nedtagne, och efter två års förlopp fick omsider detta en lika vanprydlig anordning som det norra. Flere af dessa arbeten, som dels utfördes mot daglön, dels efter enterprenadauktion, ha föranledt rättegångar, hvarpå både kyrkan och enskilda förlorat. Emellertid har kyrkans målsmän sökt ledare för dessa arbeten, hvilka, ehuru visserligen icke svåra att utföra, dock blifvit till största delen förfelade. En spännbåge å långhusets södra sida var 1799 så förfallen, att den måste nedtagas; men man vågade i anseende till dess långa kastning ej återuppdraga densamme, till följe hvaraf mellanskeppets takhvalf fått vådliga remnor. Trenne spännbågar å långhusets norra sida voro 1825 så förfallne, att de hotade med instörtning, hvadan en tillkallad kostnär, som ansåg en ombyggnad af desamma vara outförbar, föreslog grofva undermurningar från norra sidoskeppets hufvudbågar. Genom denna svåra belastning har ej allenast samma hufvudbågar fått ganska betänkliga remnor, utan sidoskeppets yttermur har i betydlig mån gifvit sig och mellanskeppets närmaste sidomur har genomspruckit.

Man hade redan 1817 borthrutit ringmuren å kyrkans norra sida. Den mest storartade delen af denna helgedom, nemligen korbyggnaden, som omgafs med en ringmur och några förfallna bonings- och uthus, frigjordes 1832. Såsom vägg uti ett af dessa uthus begagnades södra sidokorets grofva sträfpelare, så att en ko stod dervid bunden. Att så tillgått vid Nordens äldsta metropolitankyrka torde ej sakna sin märkvärdighet, och spår synes ännu efter den jerndubb, hvarmed klafven varit fästad. Den frigjorda platsen planerades och stensat-

tes och fick namn af Kraftstorg. Sedermera har vestra ringmuren blifvit bortbruten. På kyrkogården helt nära hufvudfasaden låg gamla domskolan, i sednare tider begagnad såsom akademiens laboratorium, och derjemte lågo ett stadshäkte och ett spruthus och tvenne usla korsverkshus samt några stora brädskjul. Dessa i hög grad vanprydliga byggnader raserades och hela platsen derefter planerades.

En genomgripande förbättring af kyrkan blef 1833 företagen, som efter tvenne års afbrott ännu fortgår. Under denna tid ha ganska betydande arbeten blifvit verkställde. Det orgelverk, som 1626 anbragtes å mellankorets vestra skiljomur, har såsom odugligt blifvit borttaget och ett nytt uppsatt i mellankorets vestra ända. Det altare, som 1577 uppsattes vid mellanskeppets östra ända och således stod ungefär i midten af kyrkan, nedtogs och förvarades. Efter undanrödjande af nyssberörda skiljomur och tvärskeppets båda skiljomurar samt af äldre och nyare afskrankningar, ha en ny hufvud- och två sidotrappor blifvit från mellan- och sidoskeppen anlagda. Några pelare, som genom eldskador, borthuggningar, sättningar och krossningar fått högst farliga remnor och krökningar, ha blifvit med den största varsamhet iståndsatte. Flere sönderbrända delar å tvärskeppets och högkorets insidor ha jemväl blifvit till större sträckor återställde, och södra sidoskeppets hela bröstningsmur har invändigt blifvit ombyggd. Mellanskeppets golfplan, som bestod af förslitna och söndersprucknа grafstenar, har långsigenom fått en omsorgsfull golfläggning af slipad kalksten och hela tvärskeppets och båda kapellernas golfplaner, som bestodo af försliten tegel- och kalksten, ha blifvit på berörda sätt omlagde. Ett eld- och inbrottsfritt kassahvalf inrättades

i högkorets södra och ett lika säkert silfverskåp i sakerstians vestra sidomur. Högkorets och rundelens alla fönsteröppningar ha fått jernbågar i symboliska sirater med målade glasskifvor. Sträfpelarne och spännbågarne, som mest blottställas för luftens åverkan, voro, ehuru för få årtionden tillbaka med stor kostnad förbättrade, i hög grad bristfällige. Å långhusets södra sida har den sträfpelare, som 1799 beröfvades sin spännbåge, blifvit från grunden ombyggd, och en ny spännbåge derpå uppdragen. Å samma sida har en annan sträfpelare, hvars svaga spännbåge uppehölls med en grof undermurning, blifvit till öfra delen ombyggd och försedd med en ny spännbåge. Två mycket förfallne sträfpelare med undermurade spännbågar å långhusets norra sida ha blifvit från grunden ombyggde, samt en annan svag sträfpelare till hälften och dess undermurade spännbåge helt och hållet ombyggd. En ansenlig sträcka af mellanskeppets södra bröstning har utvändigt fått ny beklädnad. Alla dithörande fönsteröppningar, hvilka länge varit till nedre delen igenmurade, ha blifvit enligt deras ursprungliga anordning iståndsatte och försedde med jernbågar i rosverk. Södra sidoskeppets hela vattentak har blifvit enligt dess ursprungliga lutningsvinkel omlagdt och vattenlister af huggen sandsten ha i stället för de sönderbrända blifvit insatta.

De tvenne sträfpelare, hvilka sammanhöllo tribunbågen och högkorets gafvelröste, voro i hög grad förfallne. Dessa sträfpelare, som hade $14\frac{1}{2}$ fots framspräng, $8\frac{1}{2}$ fots bredd och 67 fots höjd, med skrå lutning från foten ända upp till spetsen, blefvo för 60 år tillbaka ombyggde och hade sedermera undergått åtskilliga förbättringar, men de voro dock till följe af en illa beräknad konstruktion och ett felaktigt murningssätt så skadade af

inträngande vatten, frost och murröta, att desamma oundgängligen måst till grunden nedtagas och ombyggas. Vid detta arbetes verkställande måste södra och norra sakerstians utvidgningar, hvilka, sammanbyggde med berörda sträfpelare, voro lika förfallne som vanprydlige, bortbrytas, hvarefter betydliga sträckor af högkorets båda yttersidor, som voro mycket skadade, blefvo till det yttre försedde med ny beklädnad. Likaledes blefvo de östra sidorna af båda kapellen från grundvalarna nästan helt och hållet ombyggde, då alla de förstörda fönsteröppningarne återfingo ett prydligt skick samt jernbågar i rosverk med målade glasrutor. Efter nedbrytande af de vanprydliga dörrskjulen, som blifvit under den sednare medeltiden uppförde utanför sidoskeppens östra ingångar, ha kapellens gafvelmurar blifvit iståndsatte, af hvilka den norra var ganska förfallen. Alla dessa arbeten äro utförda med huggen sandsten. Båda kapellernas vattentak voro alldeles odugliga, hvarför nya blifvit upplagde, och vattenlister af huggen sandsten ha blifvit deromkring insatta. Tvärskeppets östra och högkorets norra och södra yttersidor, som hade vattenlister dels af söndervittrad tegelsten, dels af plåtklädda bräder, ha blifvit skyddade med vattennäsor af finhuggen kalksten.

De två trappor, som, bestående af lös sandsten, från öster uppförde i sidokoren, voro i hög grad förslitna och söndervittrade, hvadan de blifvit ombyggda. Dessa nya trappor äro $6\frac{1}{2}$ fot breda och 9 fot höga och bestå af finhuggen grårsten. En betydlig del af norra sidoskeppets yttermur och två dithörande fönsteröppningar samt norra portalens yttre båge och hela mursträckan deröfver ha äfven blifvit restaurerade, hvarvid baser och betäckning äro arbetade af finhuggen grårsten, det öfriga af sandsten.

Den sydöstligaste hufvudpelaren, hvilken till följe af eldskada och borthuggning i betydlig mån remnat och krökt sig, visade trenne år efter en omsorgsfull iståndsättning en fortfarande svaghet, så att de tillputsade sprickorna å närmaste hufvudbågar och omgifningsmurar åter yppade sig. För att med säkerhet förekomma en instörtning af korsbyggnaden inlades tvenne ankaren af tvåtumsjern, af hvilka det ena, som väger 142 lispund 13 marker, sträcker sig långsöfver södra sidoskeppets takhvalf tvärsigenom södra sidokorets och södra tornets omgifningsmurar, det andra, som väger 53 lispund 6 marker, sträcker sig långsigenom södra sidokorets vestra sidomur, nemligen från ifrågavarande hufvudpelares norra pilaster till samma sidokors sydvestra fönsteröppning. Dessa ankaren, hvilka äro på ett eget sätt sammansatta och med grofva splintar och skrufvar anspända, förekomma all ytterligare våda. I långhusets ombyggda sträfpelare äro likadana ankaren inlagda, hvilka sträcka sig tvärsöfver sidoskeppens hufvudbågar och igenom mellanskeppets omgifningsmurar. Dessa ankaren äro i tvenne afseenden högst nödvändiga, emedan sidoskeppens takhvalf, af hvilkas påtryckning pelarraderne och omgifningsmurarne ha i någon mån gifvit sig, dymedelst sammanhållas, och spännbågarnas vederlag, som mycket anlitas af dessa hängande murverk med 37 fots sträckning, få behöfliga förstärkningar. Tribunbågen, som uppbär östra gafvelröstet, har jemväl blifvit med ett sådant ankare förstärkt, då större sträckor af högkorets yttre beklädnad och dess grofva sträfpelare skulle ombyggas. Utan denna försigtighet skulle det 6 fot tjocka och ganska höga gafvelröstet sprängt tribunbågen och förvandlat både högkoret och kryptan till

ruin. Efter de nya sträfpelarnas fullkomliga torkning bör naturligtvis detta ankare borttagas.

Kryptan, som varit länge vanvårdad, hade för några årtionden tillbaka blifvit vidpass 2 fot uppfylld med sand och derpå stensatt. Flere fönsteröppningar voro igenmurade för att bespara sig besvär med insättning af luckor under vintern. Att en underbyggnad, hvilken å en vattensjuk plats till stor del ligger under jorden och som består af en mycket svag och lös sandsten, skulle på detta sätt i hög grad förderfvas af röta och vittring, och att densamma, så vanvårdad, ej skulle länge uthärda tryckningen af sin ofantliga öfverbyggnad, borde man kunnat utan svårighet förutse. Efter påfyllningens borttagande befunnos socklarne och baserne till största delen sönderfrätte och murarnas inre beklädnad ifrån 3 till 4 fots höjd och somligstädes upptill takhvalfven förstörda af vittring och krossning. Några pelare hade fått ända till 3 tum vida remnor, och en mängd qvadersten deri var sönderspräng̀d, och en del hade lossnat, en annan utfallit. De fleste af kolonnernas baser voro så förvittrade, att somliga hade föga mer än hälften i behåll. Många af pelarnas och kolonnernas föreningsbågar voro sönderkrossade och takhvalfven företedde ganska betänkliga sprickor, i hvilka en mängd grofva jernkilar voro indrifna. Nära tvenne år användes på dessa skadors afhjelpande. På flere sträckor ha sjelfva grundvalarne, som till en del bestodo af lös sandsten, måst omläggas med tuktad gråsten. Väggarnas, pelarnas och pilastrarnas socklar samt kolonnernas baser äro nu iståndsatte med finhuggen gråsten. Under de nedtagna kolonnerna lades nya grundvalar af slätbuggna gråstensblock. Alla öfriga förbättringar å dessa partier äro af hård sandsten utförde. De fleste af kryp-

tans fönsteröppningar, af hvilka somliga voro igenmurade, andra vanställde genom fuskiga reparationer, ha blifvit helt och hållet ombyggde; de öfriga, som voro af vittring förderfvade, ha blifvit återställda och alla försedde med smidda jerngaller i olikartade rosverk. Yttre ingången och trappan, som bådadera voro mycket förfallna, ha blifvit restaurerade, och en sirlig gallerdörr deri insatt. Vattenledningar af svartbränd tegelsten ha blifvit i midten af alla gångarna murade och hela golfplanen belagd med eldfast tegelsten. För kolonnernas nedtagning blefvo takhvalfven upplyftade med ett enkelt häftyg, som för detta ändamål uppfanns och hvilket blott kostade 150 riksdaler. Mången torde väl tycka, att sammansättningen af ett dylikt häftyg var en ganska lättfunnen sak. Man besinne dock, att denna hvalflyftare fick sitt enda bottenstöd å en gyttjig och lös jordmon, som efter en kolonns nedtagning skulle till flere fots djup undangräfvas, och att samma machin fick ett föga fördelaktigt tag omkring ett tärningformigt kapitel med afrundade hörn. Detta häftyg var likväl så lätthandterligt, att en gosse inom få minuter kunde dermed på en gång uppspänna fyra takhvalf, och så pålitligt, att det hela veckor förmådde utan den minsta sättning hålla säkert stånd. Således kunde de förmultnade grundvalarne tryggt upptagas och nya nedläggas. Med samma häftyg lyftades de sjunkna takhvalfven till deras ursprungliga höjd, så att sprickorna efter borttagande af jernkilarna blifvit sammantryckta. Ej mindre försigtighet erfordrades vid förbättring af pelarnas och kolonnernas hufvudbågar, af hvilka somliga till hälften, andra nästan helt och hållet ombyggdes, utan att den minsta remna förmärktes på hvalfkuporna, som hvilade derpå. Kryptans brunn, hvilken var från botten byggd af sandsten,

måste till följe af sammansjunkning omsättas. Detta företag var nästan lika betänkligt som de nyssberörda; emedan samma brunn ligger blott på 4 fots afstånd från norra gafvelmuren och lika nära de båda nordligaste kolonnerna; således måste all varsamhet iakttagas, på det att de svaga grundvalarne ej skulle vid en dylik uppbrytning och ombyggnad skadas.

Alla dessa förbättringar ha blifvit utförda i den noggrannaste öfverensstämmelse med byggnadens urgamla anordning och profileringssätt. Äfven har en vida fastare sandsten än den, som finnes i de ursprungliga murarna, blifvit för berörda arbeten anskaffad. Likaledes har murbrukets rätta beredning blifvit noga eftersedd. Då författaren af denna konsthistoria haft ändafrån 1832 ledningen af kyrkans restauration, bör här nämnas, att han icke haft något slags befattning med den nya orgelbyggnaden, och att han föröfrigt till den sakkunnige öfverlemnar ifrågavarande arbetens bedömmande. Emellertid vågar han hoppas, att tiden, hvilken är den skoningslösaste angriparen af alla byggnadsverk, skall åtminstone ett och annat århundrade låta spår qvarstå af de förbättringar, som nu blifvit verkställda.

Enligt en sägen skall kyrkans uppbyggare, jätten Finn, harmsen öfver S. Laureutii lösning af en föresatt fråga, utkastat slutstenen med det yttrande, att kyrkan aldrig skulle bli färdig. Den sanne byggmästaren Donatus kunde, om också högligen belåten med sin vackra befattning, gifvit en likadan spådom; ty de aldrafleste kathedraler, som under medeltiden uppstått, ha aldrig blifvit helt och hållet fullbordade. Det ligger föröfrigt i sakens natur, att en så urgammal och en så ansenlig byggnad som den ifrågavarande skall alltjemt tarfva förbätt-

ringar. Den tunna och lösa murbeklädnaden, den vårdslösa mellanfyllningen och det dåliga murbruket äro föga pålitliga för en hög byggnad, som, öfverspänd med stora takhvalf, ligger å en kärraktig och sumpig plats. Då härtill kommer, att kyrkan mycket lidit af flere eldsvådor och sju århundradens vittring, samt att den ända från reformationen icke fått, såvidt man kan efter de noggrannaste undersökningar utröna, någon synnerlig reparation, med undantag af rundelens ombyggnad och sista årens förbättringar; så är det fastmer nog underligt, att densamma ej blifvit såsom många samtidiga kathedraler förvandlad till en ruin. Man har tid efter annan öfverlastat denna helgedom med lika präliga som kostsamma prydnader, hvilka, utförde i barock- och rococostil samt modernt manér, afvexlat med hvarandra, och man har utbytt tornens tinnade rösten och vinkeltak mot låga lanternor, samt afstympat korsbyggnadens spetsiga kroppåstak och upplagt en bruten betäckning; men man har deremot icke vårdat sig om ett omsorgsfullt vidmakthållande af sjelfva kyrkan. Att således mycket ännu återstår att göra å byggnaden, är ganska lätt att inse; isynnerhet om det, hvilket man förfuskat och vanställt, skall, såsom sig bör, försättas i dess ursprungliga skick.

Svårligen har någon, som haft större byggnadsarbeten under sin ledning, undgått åtskilliga obehag deraf. Jag bör derföre med sann tillfredsställelse nämna, att, under min mångåriga befattning med kyrkans restauration, jag alldrig rönt några sådana. Både stiftets vördade styresman och kyrkans öfrige målsmän ha städse med lika varmt nit omfattat som med synnerlig uppmärksamhet följt detta vigtiga företags utförande. Jag vågar således hoppas, att, då det nu nalkas mot afslutande af denna

befattning, jag icke måtte omsider få någon anledning till att instämma i min föregångare van Durens valspråk:

Dat anbegyn dat heft ein got behagen,
Dat ende dat moct den last dragen.

Innan vi lemna denna märkvärdiga byggnad, torde vi böra med några ord omnämna en tilldragelse, som alltid skall qvarstå såsom minnesvärd i dess häfder. Den 1 September 1845 firades en jubelfest i anledning af kyrkans invigning för 700 år sedan. För denna högtidlighet hade en medalj blifvit slagen, hvarå kyrkan i gammalt skick föreställes å ena, och S. Laurentius med palm och halster å andra sidan; kring den förra läses: IN MEMOR. TEMPLI CATH. LUND. INAUGUR. A. MCXLV, omkring den sednare: JUBILÆUM CELEBRATUM A. MDCCCXLV. Biskopen m. m. V. Faxe utfärdade för denna minnesfest en inbjudning, och en ganska talrik folkskara sammanströmmade för densammas öfvervarande. Äfven från aflägsna orter och jemväl från Köpenhamn tillstädeskommo flere ryktbare män. Sveriges och Norriges kronprins täcktes likaledes öfvervara denna högtidlighet. Första dagen hölls gudstjenst i kyrkan, då biskopen omgifven af tolf assistenter talade från altaret och professorn B. J. Bergqvist predikade. Andra dagen höll professorn C. G. Brunius ett tal ifrån altaret och på aftonen var kyrkan upplyst och en orgelkoncert gafs. Ingen lefvande lärer sett denna helgedom så uppfylld af menniskor, och ett sekel torde förflyta, innan någon får deri se en så talrik samling [29]).

---

[29]) Se Lunds domkyrkas jubelfest den 1 och 2 September 1845. Lund, 1845.

Kyrkor i rundbågsstil med aflångfyrkantiga torn i vester.

Då gudstjensten under medeltiden hufvudsakligen bestod i messeläsning och de andelige ej lekmän fingo några sittplatser, behöfdes inga stora landtkyrkor. Att skeppen äro nog ansenliga i jemförelse med koren ligger deri, att de förra inrymde åhörarna, de sednare blott presterna. Enär skeppen och koren voro under medeltiden afstängde från hvarandra med skiljomurar eller afskrankningar och lekmän ej hade tillträde till sanktuarierna, voro större altarplatser väl nödige i stifts- och klosterkyrkor, men icke så i landtkyrkor; ty kaniker och munkar hade många korstolar, då deremot de få andelige i landtförsamlingarna föga behöfde sådana. Emellertid äro några landtkyrkor temligen ansenliga, men andra deremot ganska små. Af de förre ha skeppen ungefär 28 fots bredd och ända till 50 fots längd, koren vidpass 24 fots sträckning i hvarje sida; af de sednare äro skeppen omkring 18 fot breda och emot 30 långa, och koren ifrån 10 till 15 fot i hvarje sida. Men de fleste skeppen ha ifrån 20 till 24 fots bredd och ifrån 34 till 40 fots längd, koren från 12 till 18 i hvarje sida, och rundelarne äro alltid något smalare än koren. Vid dessa mått, hvilka äro beräknade efter kyrkornas inre förhållanden, bör likväl märkas, att skeppens bredd sällan innehålles jemt tvenne gånger i deras längd, och att koren sällan äro lika breda i vester och öster som i söder och norr. Till följe häraf ha de fleste skeppen fått hörn- och sidopilastrar med två eller tre korshvalf, de störste deremot hörn- och sido-

pilastrar samt tvenne högst trenne midtpelare och derpå sex eller åtta korshvalf. Koren ha aldrig, såvida de ej blifvit förlängda åt öster, fått mera än ett takhvalf. Skeppen, koren och rundelarne äro närà lika höga som breda. Tornen hålla från 35 till 55 fot i höjd till gesimserna, och sällan finnes något sådant från medeltiden, hvilket under- eller öfverstiger denna höjd. Triumfbågarne, som hufvudsakligen rätta sig efter kyrkornas storlek, äro ifrån 6 till 10 fot smalare och i förhållande dertill lägre än koren; men tribunbågarne äro merendels lika stora som rundelarne. Sedan vi således redogjort för landtkyrkornas vanliga dimensioner, tyckas dylika uppgifter kunna med skäl inskränkas till de märkvärdigaste bland de helgedomar, som nedanför beskrifvas.

I Stora Herrestad, en half mil ifrån Ystad, blef 1102 en kyrka grundlagd, som helgades Trefaldigheten[30]). Denna kyrka utgöres af ett tvåqvadratiskt skepp med en ursprunglig ingång å hvarje sida, ett enqvadratiskt kor med rak altarvägg och ett aflångfyrkantigt torn i vester med gafvelrösten åt söder och norr. Skeppet håller i längd $38\frac{1}{2}$ fot, i bredd $22\frac{3}{4}$, koret 16 i hvarje sida, tornet i öster och vester $27\frac{2}{3}$, i norr och söder 12; alla mått äro invändigt tagne. À skeppets södra sida liksom å korets gafvelmur synes spår efter en liten rundbågig fönsteröppning med en hög bröstning. Triumfbågen är rundbetäckt med skråkantiga vederlagskransar. Skeppet och koret ha takhvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar och äro mot vanligheten 1 fot tjocka. Detta murverk består af tegelsten och är en sednare inbyggnad i äldre spetsbågsstil.

---

[30]) Erkebiskopen Birgers bref 1514 d. 29 Maj.

Tornet, som är dubbelt bredare i norr och söder än i vester och öster, innehåller tre afdelningar, af hvilka den nedersta har tunnhvalf med vederlag i vester och öster, de två öfrå deremot bjelklager. En trappa, hvartill man ursprungligen inkommit från nedersta afdelningen, uppleder genom södra sidomuren till de båda öfra afdelningarna. Den nedersta afdelningen har åt skeppet haft en midtpelare med två rundbågar och deröfver en dubbelt större sådan, hvilka alla blifvit för få år sedan bortbrutne, då en ny dörröppning upptogs å tornets vestra sida. Den mellersta afdelningen, som haft en likartad anordning åt skeppet, beröfvades vid samma tillfälle sin midtpelare och sina hjelpbågar. Å vederlagsmurarna för dithörande hufvudbåge, som ensam nu uppbär tornets östra sidomur, framspringa helkolonner, af hvilka den norra har åttkantigt, den södra rundt skaft och båda mycket yfviga kapiteler och kransar, hvarpå berörda hjelpbågar hvilat. Denna afdelning har på midten af vestra långsidan haft en tvådelad glugg. I öfversta afdelningen märkas två gluggar åt vester, tre åt öster, en åt söder och en åt norr, af hvilka fyra äro oförändrade, men de öfriga mer och mindre vanställda. Alla ha ursprungligen varit tvådelade med midtkolonner under små rundbågar samt utvändigt betäckte med halfrunda bågslag, men invändigt med vågräta hällar. Kolonnernas skaft äro åttkantiga och deras kapiteler bägarlika och bladprydda. Tornets socklar, som mycket lidit af vittring, ha nära 1 fots framsprång, hvilket utgöres af en skråkant och derpå en qvartstaf, och dess rösten, som förlorat sina tinnar, äro nichprydda. Alla omgifningsmurar äro uppförda af dels tuktad, dels huggen kalksten. Bågomfattningar och kolonner äro väl arbetade. Allt ligger i utmärkt godt kalkbruk.

Då Skånes alla öfriga kyrkor med aflångfyrkantiga torn i vester ha rundslutna korutsprång eller genom bortbrytningar förlorat desamma, gör denna kyrka härifrån ett undantag; ty ehuruväl hon blifvit både in- och utvändigt vårdslöst öfverrappad, så tyckes dock den raka altarväggen vara ursprunglig; åtminstone förmärkes intet spår efter någon förstörd rundel i öster. Å skeppets norra sida har i sednare tider en högst opassande utbyggnad, som betäckes med två korshvalf, blifvit uppförd, hvilken är alldeles stillös. Kyrkan, som utvändigt höljes af en betydlig jordmassa och omgifves af höga träd, förderfvas af röta och svamp. Då denna byggnad är Skånes äldsta landtkyrka, hvars byggnadsår kännes, så förtjenar hon att med största omsorg vårdas och underhållas.

Tryde kyrka, som ligger jemte landsvägen på en kulle med öppen utsigt åt alla håll, har troligtvis blifvit år 1160 invigd [31]). Denna kyrka, utförd i rundbågsstil, består af torn, skepp, kor och rundel. Alla omgifningsmurar äro med synnerlig omsorg uppdragne af grofhuggen kalksten, men socklar, hörn, omfattningar och bågar af finhuggen sand- och kalksten i ganska godt murbruk.

Tornet, som är dubbelt bredare i norr och söder än i vester och öster, innehåller tre afdelningar, af hvilka de två nedersta ha tunnhvalf med vederlag i vester och öster, den öfversta bjelklager och nichprydda rösten åt söder och norr och derpå kroppåstak. En ursprunglig

---

[31]) I kyrkans altarbord fanns 1830 under en väl tillpassad stenskifva en fyrkantig fördjupning, hvari låg en blydosa, som innehöll tvenne pergamentsremsor samt ihopknutne silke- och linnelappar med smulor af ben och rökelse. Å den ena af dessa pergamentsremsor stod: *ao Xsli MCLX;* å den andra: *reliquiæ XI millia virginum.*

hufvudingång å tornets vestra sida prydes å yttre anslagsmurarna med smärta kolonner mellan rätvinkliga hörn, och med motsvarande språng i halfcirkel öfver ett sirligt dörrfält. I tornets nedersta afdelning märkes vid södra sidan en inbyggnad, som inrymmer en trappa, hvartill en ingång ursprungligen ledt inifrån, men hvartill en annan har i nyare tid blifvit utifrån upptagen. Denna trappa uppförer först genom tornets södra och derpå genom dess vestra sida inpå första afdelningens tunnhvalf, derefter vidtager i norra sidan af den andra afdelningen en annan trappa, som genom muren leder till den öfversta afdelningen. Dessa trappor, som sträcka sig rakt igenom murarna med räta hörnvinklar, bestå af välhuggen kalksten och äro ehuru smala temligen beqväma, samt erhålla genom små aflångfyrkantiga muröppningar en svag dager. Öfversta afdelningen har fyra tvådelade gluggar åt vester och lika många åt öster samt tvenne åt norr, och har ursprungligen haft tvenne åt söder. Dessa gluggars midtkolonner, som ha Attiska baser, runda skaft, tärningformiga kapiteler, uppbära halfcirkelformiga bågar, hvilka utvändigt betäckas med dubbelt större sådana och invändigt med raka kalkstenshällar. Till vinnande af utrymme för dessa trappor ha södra, vestra och norra omgifningsmurarne fått framsprång, som betäckas med skråkanter.

En prydlig bågöppning med tvenne kopplade kolonner å hvarje sida motsvarar hufvudingången och inför er i skeppet, som innehåller tvenne qvadrater och ursprungligen haft nära vestra ändan en enkel rundbågig sidoingång ifrån söder och en ifrån norr. Å midten af skeppets södra och å korets norra sida märkes en helt liten rundbetäckt fönsteröppning med vida yttre och inre smygar och mycket höga bröstningar. Skeppets norra liksom

korets södra sidomur har fordom haft en motsvarande fönsteröppning och rundelen har å midten haft en sådan. Dessa fem små fönsteröppningar ha således gifvit kyrkan en ganska svag belysning. Triumf- och tribunbågen äro lindrigt spetsige. Skeppet och koret, som ursprungligen haft basiliketak, ha sedermera fått korshvalf; det förra tvenne, det sednare ett sådant i spetsbågsstil. Dessa takhvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar, äro slagna med upprättstående tegelsten, och ha i anseende till deras ansenliga bredd och tjocklek utspänt skeppets sidomurar, hvarföre en grof pelare blifvit uppsatt midtunder skiljobågen. Denna pelares fot är aflångfyrkantig och temligen hög, och dess runda stam lemnar en passande plats åt vester för ett altarskåp, som nu saknas. Tornets yttre sträckning i norr och söder är $39\frac{3}{4}$, i vester och öster $16\frac{1}{4}$, från marken till takfoten 56, skeppets inre längd $43\frac{5}{6}$, bredd $28\frac{3}{4}$, korets inre sträckning i vester och öster 16, i söder och norr 22, skeppets höjd ifrån golfplanen till slutstenen $27\frac{1}{2}$, korets $21\frac{1}{4}$ fot.

Bjeresjö kyrka, helgad S. Laurentius, har ett aflångfyrkantigt torn, ett tvåqvadratiskt skepp och ett enqvadratiskt kor med en rundel. Tornets nedersta afdelning, hvilken har en stor genomgång till skeppet och ursprungligen haft små rundbågiga gluggar åt söder och norr, betäckes med ett tunnhvalf, som hvilar på skråkantiga vederlagsgesimser i vester och öster. En fyrkantig inbyggnad i denna afdelnings sydvestra hörn innehåller en spiraltrappa, hvartill en genomgång med tunnhvalf ursprungligen inledt jemte östra sidan. Denna spiraltrappa, som i sednare tider fått ingång utifrån, uppförer till tornets andra afdelning, hvilken har å östra sidan två gluggar

med raka spetsbågar. En trappa i tornets norra sidomur har härifrån uppledt till öfversta afdelningen, som å den östra liksom å den vestra sidan har tvenne, å den södra äfvensom å den norra en glugg. Skeppet har i stället för basiliketak fått tresprångiga hörn- och sidopilastrar och derpå tvenne korshvalf. Dithörande kantbågar hålla 1 fot i bredd och uppbära 3 tum tjocka rundstafvar. Skiljo- och korsbågar äro nedifrån inemot slutstenarna karnisade, öfverst fyrkantiga och fälten deremellan låga. Koret betäckes med ett tunnhvalf på skråkantiga vederlagsgesimser i norr och söder. Rundelen har hjelmhvalf och en liten rundbågig fönsteröppning åt öster.

Tornbågen har halfrund betäckning med skråkantiga och släta vederlagskransar. Triumfbågen, hvilken är mycket större, har likadan anordning, men å hvarje sida en hög altarnich i halfcirkelform. Tribunbågen är äfven rundbetäckt och dess vederlagskransar äro karnisade med blad- och flätprydnader. Tornets socklar bestå af en lodrät underbyggnad, $1\frac{1}{2}$ fot hög, hvarpå en vanlig skråkant samt vidare en stor qvartstaf följa, hvilka tillhopa göra 1 fots indragning. Skepp, kor och rundel ha skråkantiga socklar och dubbla rundbågsgesimser på skråa kragstenar samt häröfver en lodrät fördjupning med tandsnitt och öfverst ett föga utspringande listverk. Tornets omgifningsmurar, trappor och takhvalf äro uppförda af huggen kalksten. Korets, skeppets och rundelens omgifningsmurar samt dithörande tunn- och hjelmhvalf äro af kritsten, men pilastrar och korshvalf af tegelsten. Byggnaden, som är temligen stor, röjer ren rundbågs- med undantag af korshvalfven, som äro i äldre spetsbågsstil.

Tornets öfversta gluggar, som ofelbart haft midtkolonner med rundbågar derpå, äro på ett vandaliskt sätt

utvidgade och dess rösten bortbrutne, samt skeppets ursprungliga dörr- och fönsteröppningar ha likaledes blifvit dels igenmurade, dels utvidgade. Å skeppets södra sida ligger en utbyggnad, hvilken har tunnhvalf med vederlag i vester och öster. Denna utbyggnad, som tyckes tillhöra sista öfvergångsstilen, står i förening med skeppet, och har å södra gafvelmuren en ingång, samt derutanför ett vapenhus med brädbotten och ett gafvelröste åt söder, hvarå står 1775. En motsvarande utbyggnad å skeppets norra sida, som betäckes med ett korshvalf, är i sednare öfvergångsstil, eller den har måhända uppstått 1723, hvilket årtal märkes å densammas vestra sidomur.

På öfversta höjden af en ansenlig kulle ligger Skifvarps kyrka, som utgöres af ett tvåqvadratiskt skepp, ett enqvadratiskt kor och rundel i öster, alla med vanliga takhvalf, och ett aflångfyrkantigt torn i vester. Tornets nedersta afdelning betäckes med ett tunnhvalf, som kastar sig i vester och öster, och en spiraltrappa i södra sidomuren har ursprungligen haft ingång från samma afdelning, men uppförer nu utifrån till den andra, hvarest en trappa i norra sidomuren uppleder till den tredje. Tornets rösten, hvilka ursprungligen vettat åt söder och norr, ha under den sednare medeltiden blifvit utbytte mot andra, som nu höja sig i vester och öster, och detsammas gluggar ha långtefter reformationen blifvit utvidgade. Kyrkan, som till större delen är uppförd af huggen kalksten, har blifvit genom förändringar mycket vanställd. En stor fyrkantig utbyggnad har för några år sedan blifvit anlagd å skeppets norra sida. År 1847 har efter bortbrytande af skeppets södra ingång och dithörande vapenhus en liknande utbyggnad blifvit derutanför

uppdragen. Vid samma tid har en ny ingång blifvit upptagen å tornets vestra sida. Kyrkans alla fönsteröppningar ha jemväl blifvit utvidgade och försedde med karmar samt lång- och tvärposter af trä såsom i boningshus. Byggnadens ursprungliga hållning är till den grad förbisedd, att skeppet och koret fått rundbågiga, då rundelen deremot fått rakbetäckta fönsteröppningar. Södra ingångens dörromfattning var rundbågig med en bred karnis till det yttre, och ett rakt dörrfält hvilade på poster i midten af anslagsmurarna; allt af finhuggen kalksten. Denna omfattning förstördes, och den nya ingången putsades och försågs med en vanlig träkarm.

Glemminge kyrka, som är temligen ansenlig, består af ett aflångfyrkantigt torn i vester, ett tvåqvadratiskt skepp och ett enqvadratiskt kor med rundel. Tornets nedersta afdelning, som betäckes med tunnhvalf på vederlag i vester och öster, har tvenne temligen stora öppningar åt skeppet, hvilka utgöras af rundbågar, som hvila på en fyrkantig midtpelare. I denna afdelning märkes en inbyggnad vid södra ändan med en dörröppning, hvarigenom man uppkommit till tornets andra afdelning, som jemväl har ett likadant tunnhvalf. En deri inbyggd trappa jemte vestra och norra sidomuren uppleder till dess öfversta afdelning, som har å vestra och östra sidorna två gluggar, å norra och södra en sådan. Tornets gafvelrösten vetta åt norr och söder. Skeppet betäckes med två, koret med ett korshvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar och prydas med karnisade korsbågar. Rundelen har hjelmhvalf. Å skeppets södra sida är en dörröppning, som ut- och invändigt har skarpkantiga anslagsmurar med likartade bågar deröfver. Smala skarp-

kantiga poster i midten uppbära på konsollika bärstenar ett ornamentlöst dörrfält. Utanför denna ingång ligger ett vapenhus, hvars gafvelmur siras med nichfördjupningar och båggesimser. Tornets socklar utgöras af en skråkant och en qvartstaf, skeppets, korets och rundelens blott af en skråkant. Alla ursprungliga omgifningsmurar äro uppförde af huggen kalksten, samt tornets båda tunnhvalf och rundelens hjelmhvalf af kalkflis. Alla dessa partier äro i rundbågsstil, och deri finnes ett stenhårdt murbruk. Skeppets och korets korshvalf och pilastrar äro af tegelsten i spetsbågsstil.

En utbyggnad, som ligger å skeppets norra sida och motsvarar dess östra qvadrat, betäckes med tvenne korshvalf, som, sträckande sig i norr och söder, ha högt uppspända fält. Dithörande fönsteröppningar äro ganska breda, men helt låga och rakbetäckta samt försedda med jerngaller. Denna utbyggnad, som uppstått 1749, röjer skicklighet i murning, men intet slags begrepp om en högre konst. Kyrkan har i sednare åren blifvit i hög grad vanställd vid reparationer. Alla gafvelrösten ha mistat sina tinnar, fönster- och ljudöppningar äro förfuskade. Å tornets vestra sida nära detsammas nordvestra hörn har en ingång blifvit uppbruten, och å nedra afdelningens takhvalf har en öppning blifvit upptagen, hvarigenom en stege upplеder. Såväl den nedre som den öfre afdelningen är afskuren med mellanväggar af råsten. Tornets vestra sida har en stark utåtlutning, som torde till en betydlig del härröra från berörda misshandlingar.

Lödeрups kyrka, belägen å en bördig slätt, har likaledes aflångfyrkantigt torn, tvåqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor med vanlig rundel, och å skeppets hvarje

sida ett vapenhus. Tornets södra och norra utsidor förstärkas nära hela bredden och en tredjedel af höjden med $2\frac{1}{2}$ fots framsprång, som ha skråkantiga betäckningar. Nedersta afdelningen har ett spetsigt tunnhvalf med vederlag i vester och öster. Två rundbågiga öppningar med midtpelare inleda derifrån till skeppet. Vid södra sidomuren sträcker sig en trappa från sydöstra till sydvestra hörnet, hvarest den vänder sig, och går sedan i motsatt riktning. Denna trappa, som ursprungligen haft en inre och sedan fått en yttre ingång, uppleder till mellersta afdelningen, hvilken har ett tunnhvalf och en liten glugg åt vester, en åt söder och som äfven haft en sådan åt vinden; alla med stora yttre och inre smygar och rundbågiga betäckningar. Derifrån uppgår en trappa vid den vestra sidomuren till nordvestra hörnet, och vidare jemte den norra till öfversta afdelningen, som, saknande takhvalf, har å södra liksom å norra sidan tvenne, samt å vestra så ock å östra fyra gluggar, af hvilka hvarje haft en midtkolonn med tärninglik kapitel och derpå två rundbågar, men utvändigt en enda rundbåge deröfver, invändigt en rak betäckning. Såväl den nedra som den öfra trappan har varit upplyst genom små aflångfyrkantiga muröppningar med skråa smygar. Tornets socklar bestå af en skråkant och härpå en qvartstaf med kantlister och i hörnen derunder finnas skråkantiga framsprång, som likna skåpfötter. Hela detta torn är ut- och invändigt af huggen kalksten, och dess takhvalf af kalkflis.

Å skeppets södra sida nära dess vestra ända är en enkel ingång med rund betäckning och slätt dörrfält, och å detsammas norra en motsvarande sådan, hvilken dock blifvit något förändrad för att passa till dithörande utbyggnad. Skeppet betäckes med två stjernhvalf, som hvila

på fyrsprångiga hörn- och sidopilastrar. Skiljo- och stjernbågar äro nedifrån till två tredjedelar karnisade och deröfver fyrkantiga. Koret har äfven haft ett takhvalf, hvilket för ungefär ett hundrade år tillbaka nedrasat och blifvit ersatt med träbotten. Rundelen har haft hjelmhvalf och skråkantiga socklar. På midten af skeppets norra sida synas spår efter en lågspetsig fönsteröppning, hvilken, hållande i midten af muren 1 fot 3 tum i bredd och 5 fot i höjd, har stora smygar och hög bröstning. Skeppet, koret och rundelen äro uppförde af huggen kalksten, pilastrarne och stjernhvalfven af tegelsten. Södra vapenhuset, som består af tegelsten, har å gafvelmuren en lågspetsig dörröppning med en liten ljusöppning å hvarje sida derom, och ett röste, som siras med rundbågsgesimser. Norra vapenhuset har spetsigt tunnhvalf med vederlag i vester och öster och mycket små ljusöppningar. Både murar och hvalf bestå af tuktad kalkflis och sakna inre putsning.

Tornets yttre sträckning i långsidan utgör $39\frac{1}{2}$, i kortsidan $20\frac{1}{2}$, höjd från marken till takfoten $48\frac{1}{2}$; skeppets inre längd $42\frac{1}{2}$, bredd $26\frac{1}{2}$; korets sträckning åt öster $19\frac{1}{2}$, i motsatt riktning 19 fot.

Hörups kyrka, annex till Löderup, intager en ansenlig landthöjd, hvarifrån man har en vidsträckt utsigt öfver Östersjön och man i klart väder kan med blotta ögonen se Bornholm. Denna kyrka, som har ett aflångfyrkantigt torn, hade före en nyligen verkställd utvidgning tvåqvadratiskt skepp och enqvadratiskt kor med rundel. Tornets sträckning i söder och norr öfverskjuter skeppets bredd. Nedersta afdelningen innehåller i midten ett rum, hvilket har tunnhvalf med vederlag i söder och norr samt

en rundbågig öppning åt skeppet. I den södra ändan ligger ett likadant rum, hvilket betäckes af ett tunnhvalf med vederlag i motsatt riktning och har rundbågig ingång från nyssberörda rum. I den norra ändan uppleder en spiraltrappa, hvilken ursprungligen haft en dörröppning, som motsvarat det södra rummets ingång, men sedermera fått en yttre dörröppning å norra sidan. Tornets öfra afdelningar betäckas med bjelklager, och dess gafvelrösten, som äro anbragte i söder och norr, hade förlorat sina tinnar och fått utvidgade ghuggar. Skeppet hade tvenne och koret ett korshvalf, rundelen ett hjelmhvalf. Utanför ingången å skeppets södra sida nära vestra ändan låg ett temligen ansenligt vapenhus, som betäcktes med lågspetsigt tunnhvalf med vederlag i vester och öster och som hade midtpå gafvelmuren åt söder en rundbågig dörröppning, hvars poster uppburo en rak spetsbåge. Å skepets norra sida, som äfven haft en ingång, låg ett vapenhus med brädbotten. Der märktes inga socklar eller gesimser. Alla omgifningsmurar äro uppförde af kalksten, alla tunnhvalf af kalkflis, pilastrar och korshvalf af tegelsten. Vapenhusen bestodo äfven af kalksten.

För utvidgning af denna kyrka blef ritning med kostnadsförslag 1836 uppgjord af C. G. Brunius. Men då denna plan var hållen i ren medeltidsstil, så råkade den i uppenbar strid med öfverintendentsembetets åsigter. Enär mer än femtio af Skånes gamla kyrkor fått enligt detta embetes planer tillbyggnader med fönsteröppningar såsom i boningshus och kupiga eller platta brädbottnar; var det mindre underligt, att spetsbågiga fönsteröppningar med rosverk och korshvalf å tresprångiga pilastrar skulle väcka stora betänkligheter. Anmärkningar och förklaringar blefvo häraf en naturlig följd. Efter lång tidsutdrägt meddela-

des en embetsritning, hvilken församlingen slutligen fick utbyta mot en annan plan af nyssnämnde person, under hvars ledning kyrkan omsider blifvit 1848 utvidgad. Detta har så tillgått, att de onyttige vapenhusen, den trånga triumfbågen samt det lilla koret och rundelen blifvit bortbrutne, hvaremot skeppet fått två qvadraters förlängning åt öster med en större rundel för altarplats. Hvarje qvadrat upplyses af en spetsbågig fönsteröppning å hvarje sida och rundelen med trenne sådana. Skeppets förlängning betäckes med två korshvalf, som noga öfverensstämma med de gamla, och rundelen med ett trekupigt hjelmhvalf. En hufvudingång är upptagen på midten af tornets vestra sida, hvarigenom en passande förplats vunnits i detsammas nedersta afdelning. En mindre ingång på midten af rundelen inleder till sakerstian bakom altarplatsen. Denna kyrka, som på berörda sätt inrymmer dubbelt flere åhörare än tillförne, öppnar från vester ett vackert perspektiv och har genom sina rosprydda fönsteröppningar en god belysning, isynnerhet sprider sig en stark dager öfver altarplatsen.

Ingelstads kyrka, belägen på en ansenlig kulle jemte en urgammal herregård af samma namn, utgöres af torn, skepp och kor; alla samtidiga. Tornet, som är aflångfyrkantigt, består af två afdelningar. Första afdelningen, hvilken betäckes med tunnhvalf på vederlag i vester och öster, har två bågöppningar med fyrkantig midtpelare åt skeppet samt vid södra sidan en uppgång med dörröppning inifrån. Denna uppgång utgöres af en inbyggnad, som har en liten ljusöppning åt söder och en sådan åt vester. Andra afdelningen har vid hvarje ända en konisk betäckning, som slutas med en stark rundbåge. Denna

afdelning har åt skeppet en stor bågöppning och midtderemot en liten ljusöppning. På midten af östra och vestra sidomuren och dessa rundbågar har en tredje afdelning i qvadratisk grundform varit uppdragen, hvilken gifvit sig och blifvit till största delen bortbruten, hvaremot ett fyrkantigt torn i sednare spetsbågsstil blifvit å skeppets norra sida uppdraget för inrymmande af ringklockor, hvilket motsvarar ett vapenhus å dess södra. Skeppet betäckes med ett halfcirkelformigt, koret med ett lågspetsigt tunnhvalf, som båda ha vederlag å långmurarna. Triumfbågen är halfrund med skråkantiga vederlagsgesimser, tribunbågen något spetsig. Skeppets södra sida har en ingång, och en motsvarande å dess norra är igenmurad. Båda dessa ingångar ha utvändigt tre rätvinkliga språng och invändigt skråa smygar samt runda betäckningar. Smala poster, anbragte i midten af murarna, uppbära enkla dörrfält på konsoler. Tvenne små fönsteröppningar med höga bröstningar märkas å skeppets norra sida, hvilka äro igenmurade, och en öppen sådan och en utvidgad å dess södra. En likadan fönsteröppning, som är igenmurad, finnes å korets norra sida, och en uppbruten å dess södra. Dessa fönsteröppningar äro rundbetäckta och ha ganska höga bröstningar. En utbyggnad, som tillkommit efter bortbrytande af en rundel i öster, har inunder ett grafrum och utgör ofvanpå altarplats och betäckes med ett korshvalf på tresprångiga pilastrar.

Det ursprungliga tornets, skeppets och korets omgifningsmurar ha utvändigt skråkantiga socklar och visa spår efter likadana taklister i omvänd ställning. Alla omgifningsmurar och takhvalf äro uppförde af vällhuggen kalksten i stora block. Tornets grundplan utgöres af två qva-

drater, och dess sträckning i söder och norr är lika med skeppets bredd. Skeppets längd är $26\frac{3}{4}$, bredd $19\frac{5}{12}$, höjd 25 fot; korets längd i hvarje sida $13\frac{1}{2}$ och dess höjd $21\frac{7}{12}$. Det väcker förundran, att man vågat å höga omgifningsmurar, hvilka blott hålla $3\frac{1}{2}$ fot i tjocklek, och som både ut- och invändigt sakna pilastrar, inslå så ansenliga takhvalf, samt att byggnaden blott visar en enda spricka, nemligen å en båge, som uppburit södra sidomuren af tornets tredje afdelning, och hvilken i anseende till en nödig förtunning för uppgången åt vester ej fått tillräcklig motståndskraft. Denna kyrka är troligtvis en af de äldsta i Norden, och dess ursprungliga torn har icke tillkommit för inrymmande af klockor utan till försvar. Ofvannämnda tillbyggnader, som äro uppförde af grå- och tegelsten, äro en vanprydnad för den uråldriga kyrkan och förtjena ingen närmare skildring. Vi vilja blott erinra, att den utbyggnad, som intager rundelens plats, troligtvis blifvit omkring år 1600 uppförd af Jochim Bylow, som tillika med sin fru, Else Grobe till Ingelstad, hvilar i detta grafkor.

Nära kusten på en bördig slätt ligger HOFBY KYRKA, som består af ett aflångfyrkantigt torn i vester samt tvåqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor och rundel i öster. Midtunder tornets östra sidomur står en fyrkantig pelare, hvarifrån tvenne rundbågar kasta sig emot detsammas närmaste hörn. Ett tunnhvalf, som stödjer sig emot tornets vestra sidomur och dessa rundbågar, betäcker den nedersta afdelningen. Ett likadant tunnhvalf har fordom betäckt den andra afdelningen, som har små ljusöppningar. Den öfversta har bjelklager och utvidgade gluggar. Detta torn, hvilket har en ansenlig höjd, prydes med

timmade rösten, som vetta åt söder och norr. En spiraltrappa, anlagd i tornets sydvestra hörn, har inifrån uppfört till dess öfra afdelningar, men hvilken för byggnadens förstärkning blifvit igenmurad. Man uppkommer nu utifrån på en rak stentrappa. Skeppet har en prydlig dörröppning åt söder och spår efter en likadan åt norr, och betäckes med trenne, koret med ett korshvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar. Rundelen har vanligt hjelmhvalf. Hela kyrkan är uppförd af huggen kalksten, med undantag af skeppets och korets takhvalf och pilastrar, som äro af tegelsten. Utanför nyssberörda dörröppningar ligga vapenhus, det norra af kalksten, det södra af tegelsten och båda ha platta brädtak.

Föga mer än en half mil ifrån sistberörda kyrka och en fjerdedels mil från Brantevik ligger på en ansenlig höjd NÖBBELÖFS KYRKA, som likaledes består af skepp, kor och rundel. Ett aflångfyrkantigt torn i vester har blifvit för skeppets förlängning afbrutet, och ett fyrkantigt torn har sedermera blifvit å vestra sidan derom uppdraget. Det ursprungliga tornets, skeppets, korets och rundelens fotlister äro skråkantiga. Å skeppets södra sida är en dörröppning, och en motsvarande har jemväl funnits å dess norra sida. Södra ingången, hvartill man inkommer genom ett vapenhus, är ut- och invändigt rätvinklig samt rundbetäckt och har i midten poster med konsoler och derpå ett slätt dörrfält. Å skeppets norra sida märkas tvenne, å dess södra en, å korets norra sida likaledes en liten fönsteröppning, hvilka alla ha skråa smygar, runda betäckningar och höga bröstningar och äro igenmurade. Rundelen har åt öster en likadan fönsteröppning. Triumfbågen är halfrund med skråa veder-

lag. I rundelens södra sidomur märkes en liten framstående kolonn, hvars urhålkade kapitel tjent till uttömmande af handvatten, som vid altartjensten begagnats. Skeppet betäckes med två, koret med ett korshvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar. Det ursprungliga tornets bibehållna afdelning, som äfven betäckes med ett korshvalf, har vid södra sidomuren haft inifrån en rundbågig dörröppning till en trappa, hvartill man nu utifrån uppkommer på en stege. Det nyare tornet har å södra sidan en ingång till nedra afdelningen, men ingen genomgång till kyrkan. Man uppgår genom södra och vestra muren till öfra afdelningen, som har en ljudöppning å hvarje sida samt tinnade rösten åt söder och norr. Der finnas blott bjelklager. Kyrkan och det ursprungliga tornet röja ren rundbågsstil och äro uppförde af huggen kalksten, som varit fogstruken. Det nyare tornet är i spetsbågsstil af kalkflis och tegelsten. Alla korshvalfven äro i sistnämnda stil inbyggde af idel tegelsten. Det ursprungliga tornets yttre sträckning i söder och norr utgör $37\frac{1}{2}$ och i motsatt riktning $18\frac{1}{4}$ fot; skeppets inre längd 35, bredd 21 fot; koret håller i hvarje sida $14\frac{1}{2}$ fot.

Nöbbelöfs kyrka, som ligger på föga afstånd från kusten, tyckes med sin höga och fria belägenhet varit ett värn mot landstigande vikingar. Hvad som återstår af kyrkans ursprungliga torn röjer samma grundidé, hvilken vi funnit i Hofby och som vi skola nedanför visa i flera likartade kyrkors väldiga torn. Å norra sidan om denna urgamla kyrka ligger inom ringmuren en ganska hög ättkulle, som håller 110 steg i omkrets. Från denna kulle skådas öfver sädesrika fält en betydlig sträcka af Östersjön, hvarur Bornholm höjer sig. Åt landtsidan framstår i en bördig trakt Tomerups kyrka, en märkvärdig

lemning af den uråldriga staden af samma namn, och icke långt derifrån höjer sig Glimminge fasta stenhus, det enda herresäte från medeltiden, hvilket bibehåller sin ursprungliga anordning. Detta sköna landskap begränsas af höga bokbevuxna åsar. På och omkring denna ätthög växa nio ofantliga hagtornar, af hvilka några ha en mans tjocklek, och hvilka med sina löfrika halfklotformiga kronor öka platsens högtidlighet. Att denna kyrka blifvit förlagd i närheten af en ättkulle visar, att man vid christendomens införande gerna valt för Herrans hus platser, som invånarne egnat sin vördnad. Nekom icke, att man lika väl beräknat detta läge för väckande af andakt som för tillbakaslående af en fiende.

På den ansenliga landtrygg, som sträcker sig ifrån Brantevik till Cimbritshamn, ligger Cimbrits kyrka, hvartill den nyssbeskrifna är annex. Denna helgedom, som har snarlikhet af en urgammal borg och är temligen stor, utgöres af ett aflångfyrkantigt torn i vester samt skepp, kor och rundel. Alla omgifningsmurar ha utvändigt skråkantiga socklar och släta ytor utan taklister.

Tornet, som innehåller fyra afdelningar öfver hvarandra, har en ansenlig sträckning i norr och söder, men är deremot smalt i motsatt riktning. Första afdelningen har åt söder ett fyrkantigt, åt norr ett tresidigt framsprång, hvilka med skråa murar sluta sig till andra afdelningens smalare sidor. Tvärtöfver första afdelningen kasta sig två breda rundbågar, som, hvilande på enkla pilastrar, uppbära i midten ett större och vid hvarje ända ett mindre tunnhvalf, af hvilka det större har sina vederlag i vester och öster, de mindre i motsatt sträckning. En bågöppning, som ursprungligen inledt från skeppet, är

igenmurad, och en ny ingång är utifrån uppbruten i vester. En yttre dörröppning, som är ursprunglig, upplеder från öster på en trappa i tornets södra och vestra sidomurar till andra afdelningen, som har en liten rakbetäckt glugg å de smalare sidorna och två sådana å den vestra. På midten af samma afdelnings östra sida finnes en rundsluten och rundbetäckt nichfördjupning, hvilken omgifves af tvenne tvådelade ljusöppningar med fina midtkolonner och derpå små rundbågar. Der märkas spår efter ett groft bjelklager, som utgjort golf för tredje afdelningen, hvilken haft en rakbetäckt glugg å hvarje smalare sida samt två sådana åt vester och en större åt öster. Fjerde afdelningen, hvilken ursprungligen haft en glugg å hvarje smalare och fyra sådana å hvarje bredare sida, måste genom ombyggnad fått sina små oregelbundna ljudhål. Tornet, som här gafvelrösten åt söder och norr, betäckes med kroppåstak.

Å skeppets södra sida är en dörröppning och derutanför ett vapenhus. Denna dörröppning, som motsvarats af en sådan å skeppets norra sida, har utvändigt tresprångiga anslagsmurar med likartade rundbågar deröfver, invändigt lindriga smygar och i midten poster med konsoler och derpå ett dörrfält med sju liksom sammanflätade rundformer. Triumfbågen har halfrund betäckning med skråa vederlagsgesimser. Alla omgifningsmurar samt tornets och rundelens takhvalf äro uppförde af dels tuktad, dels huggen kalksten, som varit fogstruken. Skeppet betäckes med tvenne, koret med ett korshvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar. Denna inbyggnad består af tegelsten.

Man ser vid första anblicken, att hela kyrkan uppstått under den äldre rundbågsåldern, med undantag af

korshvalfven, som röja vanlig spetsbågsstil. Ehuru tornet ursprungligen haft liksom nu uppgång till andra afdelningen, visar detsamma sig dock vara helt och hållet beräknadt på försvar mot ett fiendtligt anfall. Tornets nichfördjupning och tvådelade ljusöppningar derjemte äro med synnerlig omsorg arbetade. Nichfördjupningen prydes med fotlister, som äro skråkantiga, och vederlagsgesimser, som siras med uppnedvända Attiska baser, och den har vid hvarje sida små fyrkantiga hål. Ljusöppningarnas midtkolonner ha Attiska baser med skyddsblad och kapiteler i likhet med nyssnämnda vederlagsgesimser.

På en mils afstånd från Cimbritshamn ligger å en ansenlig landthöjd Stiby kyrka, som likaledes består af ett aflångfyrkantigt torn, tvåqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor och rundel i öster. Tornets första afdelning, hvilken har två bågöppningar med en midtpelare åt öster, betäckes med ett tunnhvalf, som hvilar på vederlag i vester och öster, samt har två igenmurade gluggar å vestra sidan. En dörröppning jemte skeppets södra sida inleder till en trappa i tornets södra sidomur, hvarigenom man uppkommer till andra afdelningen, hvilken jemväl betäckes med ett likadant tunnhvalf, och har å hvarje sida en glugg, af hvilka den vestra och norra äro små och rakbetäckta, de öfriga större och rundbågige. En trappa i norra sidomuren uppför derifrån till tredje afdelningen, som endast har en större glugg åt söder, och som troligtvis haft flere sådana, hvilka blifvit igenmurade. Hela byggnaden är uppförd af kalksten, som till sockel- och hörnstycken samt omfattningar m. m. är väl arbetad. Att detta torn tillkommit för att derifrån försvara sig mot en fiende visar sig af dess hela anordning. Detta för-

hållande inhemtas äfven deraf, att ett annat torn, hvilket är något yngre än kyrkan, blifvit efter begagnande af ringklockor uppfördt för inrymmande af sådana.

Denna urgamla kyrka har blifvit 1833 utvidgad med en stor tillbyggnad å norra sidan, hvarefter skeppets båda spetsiga korshvalf, som ej passade med den nya brädkupan, blifvit skoningslöst nedbrutna; men korets korshvalf qvarstår, och visar den stora skillnaden, som råder emellan den gamla och den nya tidens byggnadsförmåga.

En fjerdedels mil ifrån Stenshufvud ligger MELLBY KYRKA, som utgöres af ett aflångfyrkantigt torn i vester med tunnhvalf, tvåqvadratiskt skepp med sex korshvalf och enqvadratiskt kor med ett sådant samt rundel med hjelmhvalf. Tornets nedersta afdelning, hvars tunnhvalf hvilar i vester och öster, har en rundbågig öppning åt skeppet och en tillmurad ingång till en trappa, hvartill man nu inkommer utifrån. Denna trappa uppleder genom södra och vestra muren till andra afdelningen, hvilken haft ett bjelklager. Öfversta afdelningen har å hvarje smalare en och å hvarje bredare sida två gluggar, som troligtvis ursprungligen varit tvådelade och tjenat till skotthål. Skeppet har en ingång å den södra och en igenmurad å den norra sidan. Triumfbågen är rundbetäckt. Alla omgifningsmurar samt tornets och rundelens takhvalf äro uppförde af tuktad sandsten, samt sockel- och hörnstycken af huggen sådan. Skeppets sex korshvalf, som äro spetsbågige, hvila på tre åttkantiga midtpelare och tresprångiga sido- och hörnpilastrar; korets korshvalf, som har ansenlig vidd, uppbäres af likadana hörnpilastrar. Alla dessa korshvalf samt pelare och pilastrar äro sednare inbyggnader, hvilka bestå af tegelsten. Tornets

yttre sträckning i söder och norr, hvilken är lika med skeppets yttre bredd, utgör $34\frac{1}{2}$, och i motsatt riktning $18\frac{1}{2}$; skeppets inre längd $44\frac{1}{3}$, bredd $26\frac{7}{12}$ i vester, $27\frac{1}{3}$ i öster; korets inre sträckning i söder och norr $20\frac{1}{2}$, i motsatt riktning $13\frac{5}{6}$; tornets höjd från marken till takfoten $56\frac{1}{2}$; skeppets höjd från golfplanen till slutstenarna 20; korets $16\frac{1}{2}$ fot.

Denna kyrka har en ganska skön belägenhet på öfversta branten af en landthöjd, hvarifrån man njuter storartade utsigter. I söder och vester omfattas åkrar och ängar af småskog; i norr utbreder sig Östersjön med en ansenlig vik, hvarvid det gamla Åhus visar sig på två mils afstånd och derbortom utskjuter Villands härad och slutligen begränsas synkretsen af Blekingska kusten och hafvet; i öster täflar Stenshufvud med denna plats, hvilken genom en ofantlig dalsänkning skiljes derifrån. Då de andelige sökte vid christendomens utbredande genom herrliga tempel inverka på menigheternas sinnen, och då Venderne ej sällan härjade Skånes kuster, och då slutligen inhemska orostiftare ofta störde samhällets lugn; kunde svårligen ett mera passande läge väljas för ett Herrans hus, som borde på en gång vara en väldig borg mot otro och härjning.

Uti en dalsänkning mellan höga ofruktbara landthöjder ligger Brösarps by, hvarest två stora vägar sammanstöta. Denna by domineras af en kulle, hvarpå Brösarps kyrka är belägen. Denna helgedom, som icke är synnerligen stor, består af aflångfyrkantigt torn i vester, skepp med tvenne och kor med ett korshvalf samt rundel med hjelmhvalf. Tornets nedersta och mellersta afdelningar ha tunnhvalf med vederlag i söder och norr, men dess

öfversta blott bjelklager. Från nedersta afdelningen, som har en stor bågöppning åt öster, uppleder en trappa genom södra sidomuren till andra afdelningen, hvilken har en glugg åt vester och en åt öster. Härifrån uppgår en trappa genom norra sidomuren till öfversta afdelningen, som å hvarje sida har en större glugg. Ingången till öfra trappan är igenmurad och sistberörda gluggar ha förlorat sina midtkolonner, hvarefter lemningar qvarligga. Utanför skeppets ingång å södra sidan ligger ett vapenhus, och en ingång å norra sidan har 1806 blifvit bortbruten vid uppförande af en illa passande utbyggnad. Södra ingångens portal prydes å hvarje sida med två väggfasta kolonner, hvilka på karnisade kransar uppbära rundbågar. Vanliga smygar med rundbågig betäckning utgöra inre anslagsmurar och midten intages af rätvinkliga poster med konsoler samt derpå ett slätt dörrfält. De yttre kolonnerne äro enkla, de inre omgifvas af små sådana med bågformiga rösten. Baserne äro Attiska och kapitelerne tärningformiga. Alla omgifningsmurar samt tunn- och hjelmhvalf äro i ren rundbågsstil uppförde af tuktad gråsten och huggen sandsten, men skeppets och korets korshvalf i spetsbågsstil af tegelsten.

I en kullig och stenbunden trakt ligger å en ansenlig höjd FRENNINGE KYRKA, som utgöres af ett tvåqvadratiskt skepp med sex, ett enqvadratiskt kor med ett korshvalf och rundel med hjelmhvalf. Ett aflångfyrkantigt torn, som tvifvelsutan haft flere afdelningar öfver hvarandra, har för längre tid tillbaka blifvit afbrutet till lika höjd med skeppets omgifningsmurar. Sedan har ett fyrkantigt torn blifvit uppfördt på vestra sidan derom. Detta sednare torn har i nedra afdelningen en stor bågöppning åt

öster och inrymmer i den öfra klockorna. Man uppkommer utifrån på en smal spiraltrappa i södra sidomuren, som för inrymmande af densamma fått en pilasterlik utbyggnad. Skeppets sex korshvalf hvila på tre midtpelare och motsvarande sido- och hörnpilastrar; korets korshvalf deremot på blotta hörnpilastrar. Korshvalfven, pelarne och pilastrarne äro vida yngre än omgifningsmurarne, och likna dem, hvilka finnas i Melby kyrka, som, ehuru stor, är något mindre än den ifrågavarande.

Å skeppets södra sida inleder ett vapenhus till en ovanligt smal och ganska hög dörröppning, som utvändigt prydes med en stor karnis och en väggfast kolonn å hvarje sida, hvarpå likartade rundbågar uppstå. Kolonnernas baser äro Attiska med skyddsblad, kapitelerne tärningformiga. Samma dörröppning har inre smygar med rundbågig betäckning och i midten poster med konsoler, hvaraf ett slätt dörrfält uppbäres. En motsvarande ingång har jemväl funnits å skeppets norra sida. Triumfbågen är mycket bred och hög samt rundbetäckt med skråa vederlagsgesimser. Å skeppets och korets norra sida finnas två ganska små fönsteröppningar med skråa smygar och mycket höga bröstningar. Det ursprungliga tornets underbyggnad har i en sednare tid förlorat den midtpelare och de bågar, som uppburit östra sidan, samt det tunnhvalf, som hvilat derpå, och deremot fått ett bjelklager med bräder.

Sjelfva kyrkans och det ursprungliga tornets omgifningsmurar, hvilka å norra sidan äro fogstrukna, bestå af tuktad grå- sand- och kalksten, men sockel- och hörnstycken samt dörr- och fönsteromfattningar m. m. af huggen kalksten. Pelare, pilastrar och korshvalf äro af te-

gelsten; vapenhuset och det nya tornet af gråsten med omfattningar af tegelsten.

I en bördig dal under Linnerödsåsen nära Ringsjön ligger Hörby kyrka, som utgöres af skepp med trenne och kor med ett korshvalf samt rundel med ett hjelmhvalf och ett aflångfyrkantigt torn i vester. En ingång å skeppets södra sida med vapenhus inleder i kyrkan. En ingång å skeppets norra sida blef 1818 bortbruten, då en utbyggnad med kupig brädbotten uppfördes. Södra ingångens yttre anslagsmurar prydas å hvarje sida med en kolonn mellan karnis och platt och derpå en rundbågig betäckning med liknande stafverk; men den inre omfattningen är skråsmygig och rundbetäckt. Poster med konsoler uppbära ett dörrfält, hvarå en stor lilja ifrån en rak stam utbreder sex spiralformiga bladringar. Triumfbågen är hög och rundbetäckt med karnisade vederlagskransar. Kyrkan och tornet, som äro samtidiga, ha skråkantiga socklar. På tornets vestra sida synas å midten lemningar efter en ingång, och dess östra sida åt skeppet är uppbruten. Tornets nedersta afdelning betäckes med ett korshvalf och dess öfversta har två gluggar åt vester, två åt öster samt en sådan åt söder och en åt norr, alla i sednare tider utvidgade. Vapenhuset har en uppgång i vestra sidomuren och ett gafvelröste med spetsiga nichfördjupningar åt söder. Kyrkans och tornets omgifningsmurar bestå af gråsten, samt socklar, hörnstycken och omfattningar af välarbetad sandsten i rundbågsstil, alla korshvalf med sina tresprångiga pilastrar af tegelsten i spetsbågsstil. Tornet, som har skeppets bredd, måste ursprungligen haft ett tunnhvalf. Skeppets och ko-

rets korshvalf äro äldre än tornets, och alla vida yngre än omgifningsmurarne.

Vid stora landsvägen mellan Ystad och Christianstad ligger Efveröds kyrka, som utgöres af skepp med trenne, kor med ett korshvalf, rundel med hjelmhvalf och aflångfyrkantigt torn i vester. Triumfbågen är ansenlig med stora skråkantiga vederlagsgesimser. Tornets nedersta afdelning betäckes med ett korshvalf, och dess öfversta har en tvådelad glugg å hvarje smalare och två sådana å hvarje bredare sida. I dessa gluggar stå midtkolonner, som uppbära rundbågar, och nichprydda rösten höja sig i norr och söder. Korshvalfven hvila på tresprångiga pilastrar. Alla omgifningsmurarne bestå af tuktad gråsten; socklarne äro skråkantiga och bestå liksom hörnstyckena och omfattningarne af huggen sådan, alla samtidigt utförda i rundbågsstil, takhvalfven deremot af tegelsten i spetsbågsstil. En utbyggnad af år 1754 ligger å skeppets norra sida.

Lyngsjö kyrka, belägen en fjerdedels mil ifrån sistnämnda kyrka, har aflångfyrkantigt torn med rösten i söder och norr, tvåqvadratiskt skepp med två korshvalf på tresprångiga pilastrar, ett enqvadratiskt kor med platt brädtak, och lemningar märkas efter en rundel i öster. Tornets nedersta afdelning har på midten af dess vestra sida tydliga spår efter en smal men hög ingång med en karnisad omfattning utvändigt och med vinkelrätta anslag invändigt, och en temligen bred men låg bågöppning med rund betäckning inleder i skeppet. Samma afdelning har ett tunnhvalf med vederlag i vester och öster. Man uppgår i tornets södra sida på en stentrappa till detsammas andra afdelning, som åt vester har en rakbetäckt glugg

och åt skeppet två rundbetäckta ljusöppningar. Hvarje af dessa ljusöppningar är tvådelad af en midtkolonn, som uppbär tvenne små rundbågar under en stor sådan. Emellan samma två ljusöppningar märkes en rundbetäckt altarnich. Denna afdelning har ursprungligen varit liksom den första öfverspänd med ett tunnhvalf, som tillfölje af tornets ansenliga höjd och ringa bredd måst efter yppade sprickor rifvas. Der finnes en tredje afdelning, som har bjelklager och en glugg åt vester, samt en fjerde afdelning äfven med bjelklager och tvenne gluggar å hvarje bredare samt en sådan å hvarje smalare sida, hvilka alla ursprungligen haft midtkolonner under rundbågar, men i sednare tid blifvit genom uppbrytningar och tillmurningar vanställda. En ingång å skeppets södra sida inleder genom ett vapenhus i kyrkan, och en igenmurad ingång märkes å skeppets norra sida. Triumfbågen är halfrund. Å skeppets norra sida finnes två och å dess södra en liten fönsteröppning, som alla äro igenmurade. En fjerde fönsteröppning å skeppets södra sida har, genom uppbrytande af en ny sådan, försvunnit. Å korets norra sida märkes äfven en liten rundbetäckt fönsteröppning, som är igenmurad, och en motsvarande å dess södra har blifvit utvidgad. Alla dessa små fönsteröppningar äro rundbetäckte, och ha höga bröstningar och äro ursprungliga. Kyrkan, som är temligen rymlig och har ansenlig höjd, är uppförd af gråsten med hörnstycken och omfattningar af huggen sandsten.

Köpinge kyrka, hvartill Lyngsjö är annex, ligger å en fruktbar slätt och består af skepp med tvenne och kor med ett korshvalf, samt rundel med hjelmhvalf, ett aflångfyrkantigt torn i vester med skeppets bredd samt

nichprydda tinnade gafvelrösten i norr och söder. Skepp, kor, rundel och torn äro samtidige af tuktad; men socklar, hörnstycken och omfattningar af huggen gråsten. Rundelen har en sockel, som utgöres af en skråkant och derpå en karnis. På denna sockel framstå tio pilastrar, som, 2 fot breda, 4 tum djupa, förenas med rundbågar, af hvilka hvarje har i midten en nedhängande knopp. Af de nio fält, hvilka på detta sätt uppkomma, är det mellersta nära dubbelt bredare än de öfriga, och betäckes med två likadana rundbågar, som sammanstöta på en kragsten. Karnis och pilastrar bestå af sandsten. Tornets öfversta afdelning har till det yttre en bred rundstaf och deröfver en indragning och en tvådelad glugg å hvarje smalare samt två sådana å hvarje bredare sida, samt öfver dessa tvenne små rakbetäckta skotthål å hvarje smalare och trenne sådana å hvarje bredare sida. Alla dessa muröppningar äro ursprungliga. Hvarje af de tvådelade gluggarna har en midtkolonn, som uppbär två styltade rundbågar, hvilka betäckas med en stor framspringande rundbåge. Tornets nedersta afdelning har ett spetsigt tunnhvalf med vederlag i söder och norr, samt en uppgång med spiraltrappa å södra sidan och en fyrkantig utbyggnad med ett korshvalf å den vestra; tillsatser, som troligtvis härröra från den sednaste medeltiden. Ett vapenhus å skeppets södra sida tyckes jemväl vara samtidigt med dessa utbyggnader.

Ett ansenligt grafkor, som betäckes med tunnhvalf och hvilket har deröfver ett högt rum med ett korshvalf, ligger å skeppets norra sida. Denna tillbyggnad, som är hållen i barockstil, är tvifvelsutan uppförd af Arild Ugerup, befallningsman på Helsingborgs slott, hvilken 1587 der fick sin lägerstad, och hvars likplåt af messing ännu qvarhänger i kyrkan. Å skeppets södra sida har en mot-

svarande utbyggnad med kupig brädbotten blifvit 1796 uppförd.

Nära Helgeå på en bördig slätt, föga öfver en half mil ifrån Köpinge, ligger Åsums KYRKA, som består af ett aflångfyrkantigt torn i vester, ett tvåqvadratiskt skepp och enqvadratiskt kor med rundel i öster. Tornet, hvars sträckning i söder och norr öfverskjuter skeppets bredd, är i motsatt riktning hälften smalare och har en ganska ansenlig höjd. Skeppets inre längd utgör $48\frac{2}{3}$, bredd $27\frac{1}{4}$; koret håller i söder och norr $22\frac{1}{6}$, i motsatt riktning $17\frac{5}{12}$ fot.

Tornets nedersta afdelning, hvilken har en stor bågöppning åt öster och tunnhvalf med vederlag i vester och öster, inrymmer i södra ändan en trappbyggnad med en igenmurad ingång dertill. Man uppkommer nu utifrån genom denna inbyggnad till andra afdelningen, hvilken har en stor rundbågig öppning å östra sidan och betäckes med ett bjelklager. Der märkas lemningar efter en hörntrappa, som uppgått till öfversta afdelningen, hvilken har två gluggar åt vester, två åt öster, en sådan åt söder och en åt norr, alla med smärta midtkolonner och långa öfverliggare, hvarifrån små rundbågar med stora deröfver kasta sig. Ofvanom samma gluggar äro aflångfyrkantiga skotthål anbragte, nemligen tre å hvarje bredare och två å hvarje smalare sida. I söder och norr uppstiga spetsiga tinnade gafvelrösten med prydliga nichfördjupningar. Skeppet har ursprungligen haft en ingång och tre fönsteröppningar å södra och troligtvis en likadan anordning å norra sidan, koret har endast haft en fönsteröppning å hvarje sida, men rundelen deremot tre sådana. Alla dessa fönsteröppningar ha, såsom spåren derefter utvisa, varit små,

med runda betäckningar, skråa smygar och höga bröstningar. Omgifningsmurarne äro slåta med skråkantiga socklar, men utan taklister. Under tornets öfversta gluggar framstår en grof bandlist i form af rundstaf. Rundelen siras med fyra smärta kolonner, hvilka på lika afstånd från hvarandra uppbära en bred plattlist. Skeppet och koret ha ursprungligen haft basiliketak; det förra har sedermera fått ensprångiga hörn- och femkantiga sidopilastrar, som uppbära tre åttadelade korshvalf, det sednare har deremot fått tresprångiga hörnpilastrar med ett vanligt korshvalf. Rundelen har ett hjelmhvalf, som hvilar på en karnisad kranslist. Alla omgifningsmurar äro uppförde af tuktad och socklar, hörnstycken, omfattningar, kolonner, listverk, tunn- och hjelmhvalf af finhuggen gråsten i ren rundbågsstil; alla pilastrar och korshvalf deremot af tegelsten i äldre spetsbågsstil.

Ett vapenhus, som legat å skeppets södra sida, och vid hvars ingång två urhålkade stenar stått, är nyligen bortbrutet och ett eländigt förhus bygdt vid tornets vestra sida, hvarå man upptagit en ny ingång. En utbyggnad å skeppets norra sida intager två tredjedelar af dess hela längd, och har ungefär dess halfva bredd samt betäckes med två korshvalf, hvilka motsvaras af två nichprydda gafvelrösten åt norr, samt derpå två kroppåstak. Denna utbyggnad, som är till omgifningsmurar uppförd af gråsten med takhvalf och gafvelrösten af tegelsten, röjer spetsbågsålderns sista öfvergångsstil, men lärer dock tillkommit 1640, hvilket år Henrik Hvitfeldt sökt tillstånd att vid ifrågavarande kyrka bygga ett kapell till begrafningsställe [32]).

---

[32]) Kongl. br. d. 2 Juni 1640.

Till venster om en ingångsport å kyrkogårdens norra sidomur var för mera än två sekler tillbaka en runsten infattad, hvilken här måste närmare skärskådas. Denna minneshäll, hvilken nu står på kyrkogården, är tillhuggen af gråsten och håller 8 fot i höjd, å de bredare sidorna nederst 2, öfverst 1 fot, och å de smalare nära hälften mindre i bredd. Å den ena af de bredare sidorna åro två runrader inhuggne, hvilka, omgifna med vanliga linier, öfverst förenas i bågform. Denna märkvärdiga runsten har till öfra ändan så lidit af tidens åverkan, att redan O. Worms teckning, ehuru onöjaktig, angifver en lucka efter några utplånade mynder, och hans läsning af de två öfversta orden är ej heller antaglig. Då denna runsten efter två århundradens förlopp ännu mera lidit af vittring, är det en fruktlös möda att söka med någon visshet utröna, huru den öfversta delen af dess inskrift skall rätteligen tydas; men följande kan deraf med säkerhet redas: *Krist mario sun hiabi them er kirku . . . . absalon arkibiskup ak asbiorn muli.* Emellertid tyckes denna inskrift ådagalägga, att Absalon börjat och hans broders sonson Asbiörn Mule fulländat Åsums kyrka, af hvilka den förre dog 1201, den sednare 1232 [33]).

Vidpass halfannan mil från Åsum ligger likaledes i en bördig trakt och helt nära Helgeå FÄRLÖFS KYRKA, som

---

[33]) O. Worm meddelar jemte sin teckning af denna runsten följande läsning: *Krist Mariæ sun hialpi dem er Kirchiu dinu gudi Absilon Erkibiscup ok Asbiorn Muli.* O. Worm, Dan. Mon. Lib. III. p. 171, 172. Suhm, som med rättare stafningssätt anfört denna inskrift, anser den vara tillkommen något efter Absalons tid. Suhm Hist. T. VIII. s. 587. Antiqvarien Arent från Altona har, enligt en handteckning 1819, läst *beesthi* i stället för *dinu gudi* utan att tro sig vara säker på detta ord. Rönb. Saml. T. XX.

jemväl utgöres af aflångfyrkantigt torn, tvåqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor med rundel i öster. Tornet, hvilket åt söder och norr öfverskjuter skeppets bredd, men är i vester och öster mycket smalt, innehåller tre afdelningar. En midtpelare och två sidokolonner, hvilka ha lika afstånd från hvarandra och närmaste murhörn, uppbära med fyra rundbågar tornets östra sida. Nedersta afdelningen, hvilken således står med nära hela sin bredd i förening med skeppet, betäckes med tre likstora tunnhvalf, som åtskiljas af två rundbågar med vederlag i vester och öster. Det mellersta af dessa tunnhvalf hvilar på sistberörda rundbågar, de två ytterste ha deremot en motsatt bärning. Mellersta afdelningen har tre likstora rum, hvilka med rundbetäckta genomgångar stå i förening med hvarandra. Dessa rum, hvilkas yttermurar och mellanväggar äro lika tjocka, betäckas med grofva bjelklager, och det mellersta har en ljusöppning åt vester och en åt öster. Tredje afdelningen består af två fyrkantiga småtorn, som hvila på ytter- och mellanmurarna och lemna en öppen plats i midten samt ha rösten åt norr och söder och betäckas med ett gemensamt kroppåstak, hvilket således sträcker sig tvärtöfver mellanliggande plats. Dessa tvillingtorn ha å hvarje sida en tvådelad glugg med en midtkolonn, som uppbär tvenne rundbågar, hvaröfver en stor sådan kastar sig. Å skeppets södra sida nära dess vestra ända finnes en ingång med rätvinkliga anslagsmurar utvändigt samt breda smygar invändigt och fina skarpkantiga poster deremellan. Anslagsmurar och smygar äro rundbetäckta, men dithörande poster ha i öfra ändan framspringande konsoler, hvilka uppbära ett slätt dörrfält. På hvarje sida om ingången står en kolonn, som med en sirlig sträcksten sammanbindes med muren. På dessa

sträckstenar och emot tornets sydöstra hörn hvila rundbågar, som bilda en öppen förplats. Ur det ena af hithörande vederlag framskjuter ett menniskohufvud. Från denna förplats har en dörröppning inledt till en trappgång, uppdragen i södra ändan af tornets nedersta afdelning. Denna uppgång, hvarefter spår märkas, är utbytt mot en trätrappa. Å skeppets norra sida synas smygar af en igenmurad dörröppning, som motsvarat dess södra. En ursprunglig fönsteröppning märkes å skeppets södra och en å korets norra sidomur samt tre å rundelen, alla ganska små, med slåta smygar, runda betäckningar och höga bröstningar. Två sådana fönsteröppningar ha ursprungligen funnits å skeppets, och en å korets hvarje sida, hvilka till en del blifvit genom uppbrytande af stora fönsteröppningar förstörda. Rundelens fönsteröppningar ha jemväl blifvit skadade. Triumfbågen är halfrund, och dertjemte finnas halfcirkelformiga altarnicher. Byggnaden har skråkantiga socklar, men inga gesimsbågar eller taklister. Tvillingtornen siras något nedom gluggarna med rundstafviga bandlister. Kolonnernas baser äro Attiska, och deras kapiteler dels tärningformiga, dels bägarlika. De tvenne kolonner, som uppbära östra sidomuren, och alla de, hvilka stå uti gluggarna, ha i stället för kransar långa konsolartade tvärstenar. Hela byggnaden består af huggen gråsten; sockel- och hörnstycken, dörr- fönster- och bågomfattningar äro omsorgsfullt arbetade; qvaderstenen är temligen stor, och kolonnernas skaft utgöras af hela block. Tornets yttre längd utgör 42 fot, brédd 17, dess nedra och öfra afdelningar tillsammans i höjd 45, hvarje tvillingtorn 20; skeppets inre längd $47\frac{1}{2}$, bredd 28; korets längd $18\frac{1}{2}$, bredd $20\frac{1}{2}$; skeppets och korets omgifningsmurar hålla i höjd 24, run-

delens 22½. Tornets, korets och skeppets omgifningsmurar äro 3½ fot tjocka, rundelens något tunnare.

Skeppet har under spetsbågsåldern fått hörn- och sidopilastrar samt midtpelare, hvilka förenade med kant- och hufvudbågar uppburit sex likstora korshvalf; men koret, som är mycket mindre, har endast fått hörnpilastrar och kantbågar för ett korshvalf. Omkring samma tid har ett vapenhus uppstått vid skeppets södra och en sakerstia å korets norra sida. Alla dessa in- och utbyggnader ha blifvit af tegelsten uppförde. Om denna sköna kyrka på berörda sätt förlorat sin ursprungliga anordning, så har hon deremot 1776 blifvit rentaf vanställd. Man har nemligen å skeppets norra sida uppfört en stor utbyggnad, hvilken står i intet slags harmoni dermed, och man har nedrifvit skeppets takhvalf för att gifva bådadera platt brädtak. Kyrkan har jemväl fått stora fönsteröppningar med träbågar såsom i boningshus, och hon har utvändigt blifvit vårdslöst öfverrappad och rödmålad, så att forskaren blott kan genom närmare undersökning göra sig ett begrepp om det herrliga arbete, som man der uti en aflägsen forntid nedlagt.

Mellan Helgeå och Oppmannasjö höjer sig å en vidsträckt slätt FJELKINGE KYRKA, som utgöres af ett aflångfyrkantigt torn samt skepp, kor och rundel med vanlig anordning. Tornet innehåller tre afdelningar, af hvilka den första och andra betäckas med tunnhvalf, den tredje med bjelklager. På midten af nedersta afdelningens vestra sida märkes en ansenlig portal till en ursprunglig ingång, som är till den nedre delen igenmurad och till den öfra förändrad till en fönsteröppning. Yttre omfattningen af denna portal består af en bred karnis och der-

innanför af en kolonn, som förmodligen sluter sig till en platt. Kolonnens bas utgöres af en stor och en liten tor, af hvilka den förre är slät, den sednare replik och deremellan nedhängande blad. Kranslisten liknar en Attisk bas, hvilken är uppnedvänd. Samma afdelnings östra sida uppbäres af en stor rundbåge, som understödes af tvenne små sådana, hvilka, sirade med djupa karniser, i midten sammanstöta på en kort kolonn, hvars låga kapitel siras med små upprättstående blad. Å södra liksom å norra sidomuren märkes en liten igenmurad ljusöppning. En trappgång i tornets sydvestra hörn uppleder till dess andra och tredje afdelningar, af hvilka den sistberörda har å hvarje bredare sida tvenne tvådelade gluggar och å hvarje smalare en sådan. Öfver dessa gluggar kasta sig å alla sidor rundbågsgesimser. Å tornets södra och norra sidor höja sig rösten, som förlorat sina nichprydnader och tinnar. Skeppet betäckes med två, koret med ett korshvalf, rundelen med hjelmhvalf. Tornets sockel består af en framspringande skråkant med en grof rundstaf derpå, och emellan andra och tredje afdelningen finnes en skråkantig indragning. Skeppets, korets och rundelens socklar äro skråkantige. Utanför skeppets ingång å södra sidan ligger ett vapenhus, och en motsvarande ingång å dess norra har 1763 blifvit bortbruten, då en ny utbyggnad med kupig träbotten der uppfördes. Tornet och kyrkan äro i rundbågsstil uppförde af tuktad grårsten; det förras sockel- och hörnstycken, trappanläggning, kolonner, bågar och listverk af finhuggen sådan, den sednares sockel- och hörnstycken af välarbetad sandsten. Korshvalfven, inslagne af tegelsten, röja spetsbågsstil, och äro således yngre än kyrkan.

Att detta torn varit beräknadt på försvar mot en fiende visar sig genast för enhvar, som känner medeltidens äldsta befästningssätt. I den rättegång, som 1257 fördes emellan Christoffer I och Jacob Erlandsson, besvärade sig konungen deröfver, att erkebiskopen kringgräft Fjelkinge [31]). I vester på ungefär 300 stegs afstånd från kyrkan sträcker sig en bred graf ifrån norr till söder, som tyckes i en forntid varit dragen mellan Helgeå och Lille backe. På östra sidan om denna graf höjer sig en vall med lång sluttning mot densamma. Då denna kyrka ligger i Villands härad och vid stora vägen till och föga mer än en mil ifrån Åhus, så tyckes det, som Jacob Erlandsson, hvilken hade öppen fejd med Christoffer I, velat med detta fasta torn och berörda graf och vall skydda denna sin stad å landsidan.

På föga mer än en half mils afstånd från Fjelkinge och helt nära Helgeå ligger på en liten höjd NOSABY KYRKA, hvarjemte landsvägen framgår. Man finner äfven här ett aflångfyrkantigt torn samt skepp, kor och rundel. Tornets nedersta afdelning har ursprungligen haft ett tunnhvalf med vederlag i vester och öster och två bågöppningar med en midtpelare å östra sidan. Alla afdelningar betäckas nu med bjelklager. Å tornets hvarje smalare sida höjer sig ett röste, af hvilka det södra siras med tre nich- och två rundfördjupningar, det norra med ett dubbelkors och bådadera med tinnar. Tornets öfversta afdelning, som utvändigt prydes med en skråkantig indragning, har å hvarje långsida tvenne och å hvarje kortsida en glugg med midtkolonn. Hela byggnaden är uppförd af tuktad gråsten med sockel- och hörnstycken

[31]) Defossato Flikingi. Script. Rer. Dan. T. V. p. 595.

samt omfattningar af finhuggen sådan. Skeppet och koret, som ursprungligen haft basiliketak, ha sedermera fått korshvalf, det förra två, det sednare ett dylikt, hvilka tillkommit i spetsbågsåldern och bestå af tegelsten. Rundelen har hjelmhvalf af grästen. Skeppets ursprungliga ingångar å södra och norra sidan äro igenmurade och en ny ingång är upptagen i vester. Tornets tunnhvalf och midtpelare under östra sidan äro nyligen bortbrutne och kyrkan illa tilltygad.

Uti en bördig trakt vidpass en half mil ifrån sistnämnda helgedom ligger nära Helgeå FJELKESTADS KYRKA, som enligt nyssberörda anordning bestått af dels tuktad, dels finhuggen grästen. Denna kyrka har för några år sedan blifvit genom skeppets utvidgning åt norr alldeles vanställd, så att densamma fått sin sträckning i söder och norr. Tornet, som likväl har till största delen undgått denna vandalisering, är temligen ansenligt. Den nedersta afdelningen, som i södra sidan haft en inre uppgång, har åt öster en större och en mindre bågöppning med midtpelare; den andra har åt öster två ljusöppningar med midtkolonner under rundbågar; den tredje åt öster en större, åt vester en mindre med rak betäckning; den fjerde har två gluggar åt vester, två åt öster, en åt söder och en åt norr, hvilka tvifvelsutan varit tvådelade. Der finnes blott bjelklager och intet spår efter takhvalf.

Uti en treflig dal mellan skogbeväxta bergshöjder och Helgeå ligger BROBY KYRKA, som har oftanämnda anordning. Tornets nedersta afdelning betäckes med ett korshvalf, de öfra med bjelklager. Skeppet har tvenne, koret ett korshvalf, rundelen hjelmhvalf. Tornets öfver-

sta afdelning har en tvådelad glugg å hvarje smalare, och två sådana å hvarje bredare sida, samt ett nichprydt röste åt söder och ett åt norr. Å skeppets södra sida är en ingång, och en motsvarande å dess norra har i sednare tid blifvit bortbruten vid uppförande af en vanprydlig utbyggnad med kupig träbotten. Alla omgifningsmurar ha skråkantiga socklar, dubbla båggesimser, och äro uppförde af vältuktad gråsten med listverk, hörn, omfattningar och bågar af finhuggen sandsten. Alla korshvalf äro i spetsbågsstil af tegelsten. Kyrkan, som är ansenlig och välbyggd, har lidit af en häftig eldsvåda, som till betydlig del skadat hennes finare partier.

Denna kyrka, som ligger i ett pass mellan stora landsvägen nära Skånes slättland och en bro öfver Helgeå, och hvilken omgifves af en temligen folkrik by, visar sig ha fordom varit ett starkt fäste mot en inbrytande fiende.

Uti en mycket stenbunden fjälltrakt är HÄSTVEDA KYRKA belägen, som har oftanämnda anordning, och hvilken likaledes röjer en hög ålder. Tornet, som är aflångfyrkantigt, har genom oförsigtiga graföppningar gifvit sig och mäst till största delen nedtagas. Skeppet betäckes med två korsbvalf och koret med ett sådant. Skeppets södra sida har en rundbågig dörröppning och en motsvarande är å dess norra igenmurad. Utanför berörda ingång ligger ett vapenhus. Omgifningsmurarne, som äro i ren rundbågsstil, bestå af tuktad gråsten, socklarne och omfattningarne af finhuggen sådan; takhvalfven, som äro spetsbågige, äro inslagne af tegelsten.

En mil ifrån sistnämnda helgedom ligger FARSTORPS KYRKA på en kulle i en målarskön trakt. I närheten ut-

breda sig bördiga fält, som omgifvas af skogbevuxna berg och framglänsande insjöar deremellan. Denna kyrka är jemväl utförd i merberörda anordning. Omgifningsmurarne, som ha skråkantiga socklar, bestå af tuktad gråsten med hörnstycken, omfattningar och kolonner af huggen sådan. Skeppet och koret, som ursprungligen haft basiliketak, ha sedermera fått korshvalf af tegelsten. En stor utbyggnad med kupig träbotten är för tvenne årtionden sedan uppförd å skeppets norra sida, och detsammas korshvalf blefvo då utbytte mot liknande brädbetäckning. Å kyrkans omgifningsmurar synas spår efter en häftig vådeld, som före takhvalfvens inslående härjat densamma.

Att kyrkor med aflångfyrkantiga torn ha en hög ålder inhemtas deraf, att bland trettio sådana alla äro uppförde af dels tuktad, dels huggen grå- sand- eller kalksten, och blott en enda af tegelsten, nemligen MAGLARPS KYRKA, som ligger å den bördiga slätten helt nära Trelleborg. Tornets alla afdelningar ha ursprungligen haft bjelklager, men den nedersta uppförd med en midtpelare och två bågöppningar åt öster, har sedermera fått tresprångiga hörn- och sidopilastrar med två korshvalf; den mellersta har blifvit inredd till klockrum; men den öfversta är bortbruten, och opassande rösten med snerklar äro uppförde åt norr och söder. Skeppet och koret, som haft basiliketak, ha fått korshvalf, som hvila på likadana pilastrar. Rundelen betäckes med ett ursprungligt hjelmhvalf. Triumfbågen, som är halfrund, siras åt vester med en fin rundstaf, och vid hvarje sida derom märkes en skråvinklig altarnich. Skeppet har enligt vanligheten haft en ingång å hvarje sida, hvilka nu äro igenmurade, och en ny är uppbruten å tornets vestra sida. Kyrkans ur-

sprungliga fönsteröppningar, som varit små med stora smygar och runda betäckningar, äro till största delen förstörde genom uppbrytande af nya. Omgifningsmurarne, som äro ovanligt tunna, prydas med socklar, hörnpilastrar och båggesimser, hvilka endast ha 3 tums framspräng. Yttre och inre beklädnaden består af tegelsten, kärnan deremot af flintsten i ganska godt kalkbruk. Denna tegelsten, som är väl slagen och bränd, ligger i vanliga munkband med temligen fina fogar samt yttre och inre fogstrykning, och är 10 tum lång, 5 bred, 4 tjock.

Å skeppets norra sida uppfördes för tre årtionden sedan en vanprydlig utbyggnad, och sedermera har tornets midtpelare och korshvalf blifvit bortbrutne, och hela byggnaden är nu både ut- och invändigt öfverkalkad. Det vore i sanning önskligt, om spridande af mera ljus öfver våra förfäders heliga byggnadskonst skyddade denna herrliga och rika kyrka från ytterligare vandalism.

Ofvanbeskrifna landtkyrkor, som alla hufvudsakligen ha en likadan anordning, böra tvifvelsutan räknas bland de äldsta i Skåne, liksom de ostridigt äro bland de ansenligaste derstädes. Dessa kyrkors aflångfyrkantiga torn, hvilka, sträckande sig i norr och söder, sluta sig till skeppen i vester, röja den äldre medeltidens storartade byggnadsidé. Till följe af den heliga byggnadsliniens riktning, betraktades kyrkans vestra ända såsom hufvudfasad, och gjordes derföre ansenligare än byggnadens öfriga delar. Torn, som ansågos behöflige, blefvo af denna orsak anlagda i vester. Då tvenne torn väl harmonierade med en treskeppig kyrka, så anlades deremot blott ett sådant vid en enskeppig. Om ett enda torn fått enligt sednare tiders grundsats fyra likstora sidor, skulle det antingen

visat sig med en smal sida åt vester såsom en utbyggnad å hufvudfasaden, eller blifvit en ofantlig murmassa, hvilken, sedd ifrån söder eller norr, framställt sjelfva helgedomen såsom en bisak. Ett aflångfyrkantigt torn, hvilket i norr och söder öfverskjuter skeppets sidomurar, får deremot åt vester likasom åt öster en imponerande bredd, men dess smärta sidor åt söder och norr, utsirade med nichprydda och tinnade rösten, gifva en lyftning åt sjelfva kyrkan.

Vi ha i det föregående visat, att våra äldsta kyrkor icke fått några torn för inrymmande af ringklockor, som vid deras uppförande icke här vore i bruk, och att således dessa torn varit beräknade på försvar. De aldrafleste af ofvannämnda landtkyrkor ligga helt nära hafskusten och vid och i närheten af Helgeå samt jemte de större strandvägarna; ett förhållande, som tyckes visa, att deras torn uppstått såsom fasta värn emot Vender och vikingar. Man beredde sig på berörda sätt säkra tillflyktsorter vid hastiga öfverrumplingar, och man hindrade landstigande fienders framträngande å de öppna vägarna. Detta synes så mycket sannolikare, som flere än de ofvanbeskrifna kyrkorna finnas å kusten, hvilka ha en liknande anordning. Jemte landsvägen från Malmö till de gamle städerna Skanör, Falsterbo och Trelleborg ligga Klagstorps, Tygelsjö och Hvellinge kyrkor. Nära kusten och föga mer än en fjerdedels mil från landsvägen mellan Malmö och Ystad ligger Lilla Beddinge, och bredvid landsvägen ligger Östra Vemmenhögs kyrka. Vi ha ofvanföre omnämnt Skifvarps kyrka, som ligger derjemte å en ansenlig höjd. Vid stora landsvägen från Ystad till Christianstad finnas flere sådana kyrkor, hvilka blifvit ofvanför beskrifna, och till dessa kan äfven Maglehems kyrka

räknas. Nära landsvägen från Cimbritshamn till Brösarp ligga, utom Mellby, Hvitaby och Raflunda kyrkor. Att dylika kyrkor förgäfves sökas på sådana trakter, som varit mindre blottställde för fiendtliga öfverraskningar, såsom i närheten af Skånes urgamla hufvudfästning Helsingborg och i provinsens inre folkrikare trakter, kan således lätt förklaras. Att Hästveda och Farstorps kyrkor ha liksom Munkarps kyrka, hvilken med en likadan anordning består af grå- och sandsten, varit behöfliga tillflyktsplatser vid öfverrumplingar i fjällbyggden, synes deremot vara påtagligt.

Kyrkor i rundbågsstil med fyrkantiga eller runda torn dels samtidiga dels yngre.

En mängd kyrkor i Skåne, hvilka till skepp, kor och rundelar likna de föregående, ha dels fyrkantiga, dels runda torn, af hvilka de aldrafleste äro sednare tillbyggnader. Dessa kyrkor äro samtidige med de ofvanbeskrifna, men få deribland stora, många deremot små. Tornen, som merendels ligga i vester med rösten i vester och öster, ha med få undantag uppgångar inifrån, såvida de i sednare tider icke fått sådana utifrån. Att de äldste af dylika torn tillkommit såsom försvarsverk, och de yngre deremot blott för inrymmande af ringklockor, är af det föregående påtagligt. Här bör likväl anmärkas, att alla de torn, hvilka blifvit med skeppens eller korens sidor sammanbyggde, och de, hvilka blifvit å kyrkogårdarna uppförda, äro fyrkantiga och yngre än kyrkorna, samt att desamme äro blott ärnade till inrymmande af ringklockor. Det skulle leda till en alltför stor vidlyftighet att beskrifva alla hithörande kyrkor, hvadan vi nödgas inskränka oss till de märkvärdigare deribland.

Uti en bördig trakt, föga mer än en half mil ifrån kusten och på lika afstånd från Lund, ligger FJELIE KYRKA, som utgöres af tvåqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor, rundel i öster och fyrkantigt torn i vester. Denna kyrka, som är temligen stor, är uppförd af tuktad hallsten med sockel- och hörnstycken samt omfattningar af huggen sandsten. Tornets nedersta afdelning har troligtvis haft en sidomur med bågöppning åt öster och varit betäckt med tunnhvalf, hvarefter spår skönjas. Följande afdelning har åt kyrkovinden en stor rundbåge. Derpå följer åter en afdelning, som med en yttre indragning har å hvarje sida en tvådelad glugg och öfver hvarje sådan två aflångfyrkantiga skotthål, samt rösten i vester och öster. Hvarje glugg har en midtkolonn, som upphär två rundbågar, öfver hvilka en stor sådan kastar sig. Detta torn, hvilket är med synnerlig omsorg uppfördt, visar sig påtagligen ha uppstått till ett fäste. Skeppet betäckes med två, koret med ett korshvalf i spetsbågsstil af tegelsten. Denna temligen höga och väl byggda kyrka har i sednare åren fått å skeppets hvarje sida helt låga utbyggnader med brädbottnar på synliga bjelkar.

En fjerdedels mil ifrån Lund å en liten kulle ligger WALLKÄRRA KYRKA, som något mindre än har en likadan anordning som den nyssbeskrifna. Tornet, som genom en temligen stor bågöppning står i förening med skeppet, lärer ursprungligen haft en uppgång genom södra muren, hvilken är vida tjockare än de öfriga. Nedra afdelningen, hvilken, liksom skeppet och koret, betäckes med korshvalf, har samtidigt dermed fått vid norra sidan en inbyggnad, hvarigenom man uppkommer till andra afdelningen, som har bjelklager. Tredje afdelningen har å hvarje

sida en glugg med midtkolonn och derpå små rundbågar samt nichprydda och tinnade rösten i vester och öster. Hela byggnaden är uppförd i ren rundbågsstil af tuktad grästen, med sockel- och hörnstycken samt omfattningar af huggen sandsten; men korshvalfven äro af tegelsten i spetsbågsstil.

Denna kyrka, som haft ett vapenhus å södra sidan, har 1844 och 1845 fått sidoskepp med korshvalf och nichprydda gafvelrösten. Kyrkans ursprungliga skepp och de nu uppförde ha alldeles lika anordning och storlek, samt åtskiljas af midtpelare. En ny ingång är upptagen å tornets vestra sida. Alla fönsteröppningar, som äro tvådelade och rundbetäckte, prydas med mångfärgade fönsterroser. Detta arbete är utfördt enligt C. G. Brunii ritning och under hans ledning.

En fjerdedels mil ifrån Heljarpsåns utlopp ligger Asmundtorps kyrka, som enligt vanligheten bestått af tvåqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor, fyrkantigt torn i vester och förmodligen en rundel i öster. Skeppet och koret, som äro temligen stora, ha ursprungligen haft platta betäckningar och små rundbågiga fönsteröppningar med höga bröstningar, men sedermera fått korshvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar. Å skeppets hvarje sida fanns en rundbågig dörröppning och derutanför ett vapenhus. Tornet, som haft trenne afdelningar med bjelklager, har öfver den nedersta jemväl fått ett korshvalf. Samma afdelning, som saknat ingång utifrån, har en rundbågig genomgång åt öster. Triumfbågen, som gifvit sig, var äfven rundbetäckt. Vid korets östra ända har en grof altarvägg med en liten dörröppning blifvit uppdragen, och derutanför låg en fyrkantig sakerstia, som betäcktes med ett

korshvalf. Skeppets, korets och tornets omgifningsmurar, som tillkommit under rundbågsåldern, bestå af grofhuggen, men hörnstycken samt dörr- fönster- och bågomfattningar af finhuggen sandsten. Intet spår förmärkes efter fot- eller taklister. Alla pilastrar och korshvalf äro uppförda af tegelsten, tillbyggnaden i öster af gråsten, men ofvanberörda altarvägg af tegelsten i spetsbågsstil. Tornets gluggar, som tvifvelsutan varit tvådelade med midtkolonner, äro utvidgade. Å skeppets och korets inre sidomurar, som varit finputsade, märktes ofvanom korshvalfven spår efter helgonmålningar i hjerta färgor, och öfver skeppet lågo väl arbetade ekbjelkar, som tillhört den ursprungliga betäckningen.

Denna kyrka, som oundgängligen fordrade en utvidgning, har under C. G. Brunii ledning 1843 fått ett tvärskepp, som till omgifningsmurar och takhvalf har det ursprungliga skeppets anordning och nichprydda gafvelrösten i söder och norr. Vapenhusen äro borttagna, de gamla ingångarne igenmurade och fönsteröppningar i deras ställe uppbrutne samt en ny ingång upptagen å midten af tornets vestra sida, så att dess nedre afdelning tjenar till förplats. Skiljoväggen mellan koret och sakerstian är bortbruten och ett rundfönster öppnadt å östra gafvelmuren, hvadan byggnaden invändigt visar en ansenlig längd. Alla öfriga fönsteröppningar ha smärta midtpelare, som uppbära rundbågar inom flersprångiga omfattningar med halfrunda betäckningar. Dörr- och fönsteromfattningar bestå af välbränd tegelsten och alla fönsterbågar äro smidda af jern i rosverk och försedde med hvita och mångfärgade glasskifvor. Koret afstänges från sakerstian med ett sirligt skrank, och altarbordet, som prydes med ett symboliskt kors, står framför detsamma. Altar-

disken är femsidig och prydes med rosverk af jern. Predikstolen är åttkantig och derå förestållas i nichfördjupningar Christus och Evangelisterne. Bänkraderne äro målade i ekfärg och kyrkan betäckes med kopparplåtar.

Nära Trelleborg å en ganska fruktbar slätt ligger Tommarps kyrka, som utgöres af ett aflångfyrkantigt skepp med trenne, ett fyrkantigt kor med ett korshvalf och en rundel med hjelmhvalf samt ett fyrkantigt smalt och temligen högt torn i vester. Skeppet har å hvarje sida haft en dörröppning, som är igenmurad. Man inkommer nu från vester genom tornets nedersta afdelning, hvilken likasom de öfra betäckes med bjelklager. I skeppet märkes en liten rundbågig fönsteröppning, som är igenmurad, och i koret en sådan med små glasrutor. Triumfbågen har rund betäckning, och prydes å södra vederlagsgesimsen med en gumse, å norra med ett lejon. Tornets öfversta afdelning har å hvarje sida en glugg med midtkolonn och rundbågar deröfver, samt nichprydda tinnade rösten i vester och öster. Alla omgifningsmurar bestå af grof flintsten med sockel- och hörnstycken af huggen sandsten, takhvalfven af tegelsten. Alla omgifningsmurar äro i ren rundbågsstil; korshvalfven deremot i spetsbågsstil.

Håslövs kyrka, belägen något mer än en mil ifrån Skanör, har jemväl en liknande anordning. Skeppet, hvars norra ingång är igenmurad, har tvenne spetsbågiga korshvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar. Koret betäckes med ett ursprungligt tunnhvalf med prydliga vederlagsgesimser å sidomurarna, och rundelen, hvars hjelmhvalf äfven utmärkes med sådana, har en liten rundbetäckt fönsteröppning åt öster. Triumfbågen, som är an-

senlig, har halfrund betäckning med hålkälade vederlagskransar. Omgifningsmurarne prydas med rundbågiga taklister och gafvelröstena med tinnar. Å skeppets södra sida ligger ett vapenhus, och å korets norra en sakerstia med korshvalf; båda dessa utbyggnader ha nichprydda gafvelrösten. Triumfbågen, som utträngt skeppets sidomurar, har fått två spännbågar till motstöd; och rundelen, hvilken gifvit sig, har deremot fått två sträfpelare. Tornet, som tillkommit i sednare åren, är i hög grad opassande.

Skabersjö kyrka, som är belägen nära ett urgammalt herresäte af samma namn, liknar de nyssbeskrifna och är temligen rymlig och hög. Skeppets, korets och rundelens omgifningsmurar, uppdragne af tuktad gråsten och huggen sandsten, prydas med skråa fotlister och enkla båggesimser. Tornet, som består af gråsten och tegelsten, är en sednare tillsats. Skeppets två korshvalf ha trestafviga karnisade korsbågar och härröra från spetsbågsåldern och äro af tegelsten. Korets tunnhvalf har i norr och söder vederlagsgesimser och är ursprungligt. Vid skeppets norra sida ligger en utbyggnad, som betäckes af två korshvalf med tryckta och spetsiga kantbågar, och hvilken troligtvis tillkommit vidpass år 1600.

Oxie kyrka, som ligger en fjerdedels mil ifrån Skabersjö, har ursprungligen bestått af tvåqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor och vanlig rundel; alla med skråkantiga socklar och dubbla båggesimser. Af skeppets båda sidoingångar är den södra bibehållen, som till det yttre prydes med två kolonner och har halfrund betäckning. Kyrkan, som är i rundbågsstil uppförd af tuktad gråsten och till socklar, hörnstycken, omfattningar och båggesimser af

huggen sandsten, har sedan fått öfver skeppet två och öfver koret ett korshvalf på tresprångiga pilastrar i spetsbågsstil. Skeppet har under sednare medeltiden fått i vester en ny qvadrat med korshvalf och ett fyrkantigt torn å södra sidan. En sakerstia med korshvalf och nichprydt gafvelröste har omkring samma tid blifvit å korets norra sida uppförd. Tornets nedersta afdelning tjenar till vapenhus, och dess öfversta, hvari man från vester uppkommer genom en femsidig utbyggnad på en spiraltrappa, inrymmer klockorna och har spetsbågiga ljudhål och nichprydda rösten åt söder och norr.

Denna kyrka, som var alltför liten, har 1848 blifvit ytterligare utvidgad. Det lilla koret med rundelen och sakerstian har tillika med den tränga triumfbågen blifvit borthruten, och en treqvadratisk tvärbyggnad med rundel åt öster har i deras ställe blifvit uppförd. Denna tvärbyggnad, som noggrannt öfverensstämmer med skeppets längd, bredd och höjd, ligger med rundelen midtemot detsamma. På detta sätt har kyrkan blifvit en korsbyggnad, hvars hufvudqvadrat omgifves af två sidoqvadrater och i vester motsvaras af ett treqvadratiskt långhus och i öster öppnar sig med hela sin bredd och höjd till rundelen. Tvärbyggnaden betäckes med tre korshvalf, rundelen med ett trekupigt hjelmhvalf. Skeppets två äldsta korshvalf, som fått farliga remnor, äro ombyggde. En hufvudingång är upptagen på midten af skeppets vestra gafvelmur, och en mindre ingång inleder på midten af rundelen. Tre rundbågiga fönsteröppningar upplysa hvarje sidoqvadrat. Två sådana fönsteröppningar och en rund i midten äro anbragte å rundelen. Tvärbyggnaden har åt söder och norr tinnade gafvelrösten med nichfördjupningar och båggesimser. Hela tillbyggnadens socklar äro skrå-

kantiga och dess taklister rundbågiga. Altaret står midtunder tribunbågen, och derbakom höjer sig ett prydligt korskrank, så att en sakerstia med ingång från öster och en genomgång till altarplatsen beredes. Predikstolen är plaserad på södra sidan om tribunbågen. Genom denna anordning kan presten för altaret och å predikstolen mycket väl både ses och höras från alla ställen i hela kyrkan, ehuru hon är något mer än dubbelt större än hon före denna utvidgning varit. Vid inträdande genom den nya hufvudingången visar sig sanctuarium med dess många fönsteröppningar i en högtidlig dager. C. G. Brunius, som uppgjort planen till denna förändring och haft ledningen af dess verkställande, har i båda dessa afseenden noga följt grundidéen i våra förfäders kyrkliga byggnadskonst, och han har således för ingen del framkommit med något nytt; såvida ett upplifvande af det gamla till trots af den nya tidens fuskeri ej skulle af någon så anses.

På en ansenlig landthöjd, som beherrskar Lunds och Malmö slätter, ligger STORA UPPÅKRA KYRKA, hvilken, bestående af ett tvåqvadratiskt skepp och enqvadratiskt kor med rundel, har ett fyrkantigt torn i vester och ett vapenhus å den norra samt två sträfpelare å den södra sidan. Skeppet betäckes med två korshvalf, koret deremot med ett tunnhvalf och rundelen med hjelmhvalf. Tornets nedra afdelning har ett slags stjernhvalf och dess öfra ett bjelklager och rösten i vester och öster. Kyrkans omgifningsmurar samt korets och rundelens takhvalf äro i rundbågs- men skeppets korshvalf i spetsbågsstil. Tornets illa beräknade stjernhvalf samt stickbågiga ljudöppningar och nichfördjupningar röja medeltidens sista öfvergångsstil.

I Ljunits härad föga mer än en mil ifrån Ystad å en bördig höjd ligger Nöbbelöfs kyrka, som likaledes har skepp, kor, rundel och torn. Skeppet betäckes med två höga korshvalf, koret med ett ansenligt tunnhvalf, rundelen med hjelmhvalf. Tornets nedersta afdelning har ett korshvalf, som hvilar på ensprångiga pilastrar. Kyrkans omgifningsmurar samt korets och rundelens takhvalf äro i ren rundbågsstil; skeppets och tornets korshvalf deremot i spetsbågsstil, dock äro skeppets takhvalf vida äldre än tornets.

Sjörups kyrka, belägen vidpass en fjerdedels mil derifrån, har en likadan anordning, och hennes kor betäckes jemväl med ett tunnhvalf.

Östra Herrestads kyrka, belägen föga öfver en mil ifrån Cimbritshamn, utgöres af tvåqvadratiskt skepp med tvenne, enqvadratiskt kor med ett korshvalf och rundel med hjelmhvalf. En ingång å skeppets södra sida med ett vapenhus har å dess norra en motsvarande, som är igenmurad. Ett fyrkantigt torn höjer sig i vester. Skeppets, korets och rundelens fotprydnad består af en skråkant och derpå en stor rundstaf mellan små platter. Å rundelens sockel är denna staf randad i repform. Å skeppets södra sida märkes vid halfva höjden en igenmurad fönsteröppning samt en sådan å detsammas vestra gafvelmur. En igenmurad fönsteröppning finnes jemväl å korets norra sida. Alla dessa fönsteröppningar äro små, ha yttre och inre smygar och halfrunda betäckningar samt höga bröstningar. Tornet är ganska enkelt och vida yngre än kyrkan. Triumfbågen, som har halfrund betäckning, prydes åt vester med två fristående sidokolonner. Lemningar märkas efter bortbrutna rundbågar, som hvilat på dessa sidoko-

lonner och en borttagen midtkolonn. Der har sålunda funnits en liten tvärmur, hvars krans slutat sig till triumfbågens vederlag, och der skönjas ganska tydliga lemningar efter anslag för dörrar och ett bomhål för skottregel.

Detta visar, att tvärmurar, hvarmed långhus och högkor i medeltidens äldsta kathedraler ofta afstängdes ifrån hvarandra, stundom varit anbragte i landtkyrkor. Då likväl dylika afstängningar oftast gjordes af trä i domkyrkor, blefvo de med få undantag utförde af detta material i små helgedomar. I koret och rundelen finnas å motsatta sidor två fyrkantiga murhål, som troligtvis varit begagnade till insättande af messekärl.

Södra dörröppningens yttre omfattning prydes å hvarje sida med tvenne små och en dubbelt större kolonn och derpå en bredare och två smalare skarpkaniga rundbågar; den inre består af vida smygar med halfrund betäckning. I midten af dessa omfattningar framskjuta fina poster med konsoler, hvarpå ett dörrfält hvilar. En slät cirkel, som innesluter en tolfbladig ros och å hvarje sida har två palmlika grenar och en dubbel sådan i midten deröfver, utgör prydnaden af detta dörrfält. Å berörda cirkel läses: CARL: STENMESTER: SCAR: THENNA: STEN: Kyrkans och tornets omgifningsmurar äro af kalksten, listverk, omfattningar och ornamenter af finhuggen sådan. Korshvalfven, som hvila på tresprångiga pilastrar, bestå af tegelsten, och äro yngre än kyrkan och ha vanlig anordning.

Denna kyrka, som visar sig både till grundidé och ornering vara bland de äldsta i Skåne, har i ofvananförda inskrift ett ojäfaktigt vittnesbörd derpå. Denna inskrift är nemligen ristad med sådana bokstäfver, som förekomma i Lunds Minnesboks äldsta anteckningar, och hvilka således

tillhöra slutet af elfte eller början af tolfte seklet. Men samma inskrift är jemväl derföre märkvärdig, att en namnteckning från rundbågsåldern ej finnes å någon annan kyrka i Skåne, och att denna uppgifver en stenhuggare i en aflägsen forntid, hvarifrån man af Minnesboken blott känner Regnerus, som arbetat å Lunds domkyrka.

Å en bördig trakt i närheten af flere fasta kyrkor i rundbågsstil ligger INGELSTORPS KYRKA, hvilken ursprungligen bestått af tvåqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor och rundel, men sedermera fått en förlängning och ett torn i vester. Skeppet betäckes med två korshvalf, koret med ett lågspetsigt tunnhvalf, rundelen med hjelmhvalf, och deras socklar utgöras af en vanlig skråkant och derpå en stor qvartstaf med två fina randlister, så att murlifven få 1 fots indragning. Skeppets södra ingång prydes till det yttre å hvarje sida med en kolonn mellan en inre platt, som utgör anslag, och en yttre karnis, som omgifver det hela. Kolonnernas baser ha någon likhet med Attiska. Kapitelerne äro tärningformiga med enkla blad. Östra kolonnens skaft föreställer en biskop, som med full messeskrud och korsprydd klöfhatt håller i högra handen en bok och har vid venstra sidan en kräckla eller krumstaf. Kransarne utgöras af uppnedvända skråkanter, hvarå skildras åt vester en liggande man och ett lejon, åt öster ett likadant lejon samt ett lejonhufvud i rosverk. Betäckningen är halfrund i tre afdelningar, af hvilka den innersta, som är skarpkantig, prydes med en vinranka och deri två menniskohufvuden, tvenne djur och två fåglar; den mellersta, som är rund, prydes med bladverk samt ett glupande djur framför ett menniskohufvud; den yttre har endast en bred karnis. Ett dörrfält, som hvilar på

anslag med stora konsoler, prydes med två rosor inom cirklar och öfver hvarje ses två korslagda bladslingror. Norra ingången, som är igenmurad, har utvändigt två kolonner, hvilka äro ordnade på ofvanberörda sätt, och dess kransar bestå af släta skråkanter. Koret har en ansenlig höjd i jemförelse med dess bredd och dithörande tunnhvalf hvilar på vederlagsmurar i söder och norr, hvilka ha vidpass 6 tums framsprång. Å korets norra sida märkes en rundbetäckt fönsteröppning, som är tillmurad. Triumfbågen är lågspetsig och under dess kransar finnas anslag och vederlag för bågar, som tillhört en skiljomur eller afstängning med genomgångar. Tribunbågen är jemväl lågspetsig. Alla socklar, hörnstycken, dörr- och fönsteromfattningar, triumf- och tribunbåge samt tunn- och hjelmhvalf äro samtidiga och bestå af huggen kalksten. Skeppets korshvalf äro vida yngre och hållne i spetsbågsstil samt bestå af tegelsten.

Till vinnande af utrymme har skeppets vestra gafvelmur blifvit under spetsbågsåldern bortbruten och en ny qvadrat med korshvalf uppförd i vester, samt derutanför ett torn med rösten åt norr och söder. Detta torn, hvilket har aflångfyrkantiga och runda fördjupningar samt ljudöppningar med stickbågiga betäckningar, röjer sednare öfvergångsstil. Utanför södra ingången ligger ett vanligt vapenhus.

Då sådana socklar, som finnas å skepp, kor och rundel, väl förekomma å flere kyrkors aflångfyrkantiga och å ett enda rundt torn, men deremot icke å någon annan af Skånes talrika helgedomar än Östra Herrestads kyrka; så lärer Carl Stenmester äfven byggt Ingelstorps kyrka, som ligger på föga mer än en mils afstånd från densamma. Om detta så förhåller sig, visar sig deraf, att

spetsbågen, hvilken redan i tionde seklet användes i Tyskland, äfven varit under den första rundbågsåldern begagnad i Norden. Detta förtjenar att anmärkas, enär en berömd byggnadsforskare säger sig ej känna något exempel för spetsbågens användning i norra Europa före öfvergången från den gamla till den nya stilen mot år 1200 [35]).

Wallberga kyrka, som är annex till och ej ligger långtifrån Ingelstorps kyrka, har ett mycket högt kor och en ansenlig rundel i öster, det förra med tunnhvalf, den sednare med hjelmhvalf och bådadera äro af huggen kalksten uppförde i rundbågsstil. Kyrkan, som blifvit för ett halft sekel sedan utvidgad, har korsform med kupol. Några få steg från kyrkans södra sida står ett torn, hvilket i norr och söder har nichprydda rösten med tinnar. Detta torn, hvilket blott tillkommit för inrymmande af klockor, har en uppgång i södra sidomuren och tvådelade ljudöppningar, hvilkas kolonner ofelbart tillhört en äldre byggnad.

Jerrestads kyrka, som, helgad S. Johannes, tillhört Tomerups kloster och nu är annex till Cimbritshamn, har ett tvåqvadratiskt skepp med tvenne korshvalf, enqvadratiskt kor med tunnhvalf, rundel med hjelmhvalf och fyrkantigt torn i vester med bjelklager. En dörröppning å skeppets södra sida inför genom ett vapenhus. En motsvarande dörröppning å skeppets norra och en å korets södra sida äro igenmurade. Skeppets, korets och rundelens omgifningsmurar äro uppförde af huggen kalksten,

---

35) C. Richard Lepsius ueber die ausgedehnte Anwendung des Spitsbogens in Deutschland im zehnten und elften Jahrhundert s. 14 uti Henry Gally Knight ueber die Entwickelung der Architektur.

som är temligen stor, isynnerhet i korets tunnhvalf. Rundelens hjelmhvalf är äfven af kalksten, men skeppets korshvalf äro deremot af tegelsten. Skeppets portaler prydas med tre stora rätvinkliga hörnsprång och halfrunda betäckningar samt derinom med ett vanligt dörrfält. Kyrkan är i jemförelse med dess bredd ansenligen hög. Triumfbågen rundbetäckt med skråkantiga vederlagslister. Å korets norra sida finnes en smal och låg fönsteröppning med hög bröstning och rundelen har åt öster haft en sådan, båda med halfrunda betäckningar. Tornet är vida yngre än kyrkan, och intet spår märkes till genomgång dem emellan. Å yttre sidan af skeppets vestra gafvelmur märkas lemningar efter en grof sträfpelare, som efter tornets uppförande varit obehöflig, och derföre blifvit bortbruten.

Bollerups kyrka, belägen helt nära Bollerups herregård jemte vägen mellan Ystad och Cimbritshamn, har aflångfyrkantigt skepp, fyrkantigt kor, rundel i öster och rundt torn i vester; allt af huggen kalksten. Skeppets, korets och rundelens socklar utgöras af en vanlig skråkant, tornets deremot af en sådan och derpå en platt och en qvartstaf. Triumf- och tornbågen äro rundbetäckte med skråkantiga vederlagslister, och den förre håller $10\frac{3}{4}$ fot i bredd, $14\frac{1}{3}$ i höjd; den sednare 8 i bredd, 15 i höjd. Om triumfbågen har en vanlig, så har deremot tornbågen en ganska ovanlig storlek. Å skeppets södra sida ligger ett vapenhus, som är yngre än kyrkan, och å samma sida märkes en liten fönsteröppning med rundbågig betäckning. I tornet, som har två bjelklager, synas spår efter ett tillärnadt hjelmhvalf, och å dess midt två små aflångfyrkantiga skotthål samt öfverst tre sådana. Tornet, ehuru helt och hållet af huggen kalksten och i samma stil som kyr-

kan, visar sig dock vara något ehuru föga yngre än densamma. Skeppet betäckes med två, koret med ett korshvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar och bestå af tegelsten och äro utförde i spetsbågsstil. Rundelen har hjelmhvalf af kalkflis.

Ingen lärer bestrida, att berörda torn uppstått under rundbågsåldern och att detsamma blott tillkommit för en fiendes afslående. Den urgamla herregården derjemte, hvilken å den sidan, hvarest kyrkan ligger, varit mest blottställd för anfall, har således i samma torn haft ett säkert utanverk. Så ligger, såsom vi ofvanför visat, å den höjd, hvarest lemningar finnas efter Ingelstads fordna herresäte, en kyrka af samma namn, hvilken äfven vid dess uppförande varit beräknad på försvar.

Hammarlunda kyrka har hufvudsakligen samma anordning, som den sistberörda. Skepp, kor och rundel prydas med dubbla båggesimser. Rundelens yttermur har till halfva höjden en slät bröstning, och derpå stå halfkolonner med Attiska baser, vridna skaft och tärningformiga kapiteler. Mellan dessa kolonner framskjuta kragstenar och det hela krönes af takfotens båggesimser. Å skeppets södra sida är en rundbågig ingång, som prydes med en karnis. Derutanför ligger ett vapenhus. Skeppet betäckes med korshvalf, som hvila på tresprångiga hörn- och sidopilastrar och hå lindrigt spetsiga kant- och skiljobågar och karnisade korsbågar. Koret betäckes med ett korshvalf, som uppbäres af tvåsprångiga pilastrar med liknande kant- och korsbågar. Ett rundt torn höjer sig i vester, hvars nedra afdelning står i förening med skeppet och betäckes med ett korshvalf utan kant- och korsbågar. Detta torn, hvilket är uppfördt af gråsten med

skråkantiga socklar af huggen sandsten, visar sig till följe af bristande förtagningar vara yngre än kyrkan; men det har likväl en hög ålder.

Holmby kyrka, som ligger en fjerdedels mil derifrån, har fyrkantigt torn i vester, men för öfrigt nyssberörda anordning. Skeppet och koret betäckas med korshvalf. Rundelen, som har hjelmhvalf, siras utvändigt med en hög bröstning och derpå stå vridna halfkolonner, som i förening med kragstenar uppbära dubbla båggesimser. Å skeppets södra sida är en ingång med vapenhus derutanför, och å korets norra ligger ett grafkor.

Nära en half mil ifrån Trelleborg ligger Hammarlöfs kyrka, som utgöres af tvåqvadratiskt skepp med tvenne, enqvadratiskt kor med ett korshvalf, rundel med hjelmhvalf och rundt torn i vester. Tornet, hvars nedersta afdelning har korshvalf och uppgång i norra sidomuren, prydes med ett röste åt vester och ett sådant åt öster. Rundelens taklister bestå af dubbla rundbågar. Triumfbågen har halfrund betäckning, hvars vederlag utmärkas med liggande lejon, som gapa öfver menniskor. En utbyggnad med korshvalf ligger å korets norra och en med brädkupa å skeppets södra sida. Kyrkan är uppförd af tuktad gråsten och huggen sandsten. Tornet består af gråsten och tegelsten och är yngre än kyrkan. Den norra utbyggnaden, hvars gafvelröste prydes med nichfördjupningar, härrör från den sednare medeltiden; den södra är en skröplig utvidgning i nyare smak.

Efverlöfs kyrka, belägen nära landsvägen midtemellan Lund och Ystad, har ansenlig storlek. Denna kyrka utgöres af tvåqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor och run-

del i öster, hvilka alla prydas med skråkantiga socklar och enkla rundbågsgesimser. Å skeppets södra sida nära vestra ändan finnes en ingång, som utvändigt siras med en stor karnis och staf och har slätt dörrfält. Å skeppets norra sida och på midten af dess vestra gafvelmur synas spår efter tillmurade ingångar. Rundelen har trenne små rundbetäckta fönsteröppningar, som äro ursprungliga. Triumfbågen är halfrund och vid hvarje yttre sida derom märkes en smal, hög, halfcirkelformig altarnich.

Ett fyrkantigt torn, som ligger i vester, har rundbågiga ljudöppningar, men dess rösten äro bortbrutne. Detta torn är yngre än kyrkan. Skeppet betäckes med sex korsbvalf, som hvila på fyra hörn- och fyra sidopilastrar samt två midtpelare och tvenne gafvelpilastrar, af hvilka sednare den ena är uppdragen framför genomgången i vester, den andra vid midten af triumfbågen. Alla pilastrar äro tresprångiga. Pelarne ha fyrkantiga fötter samt åttkantiga stammar och kransar. Förenings- och kantbågarne hålla 1 fot i bredd och äro mycket spetsige. Korsbågarne äro blott 6 tum tjocka och derpå ligga kantstenar. Fälten äro starkt uppspända. Koret betäckes med ett korsbvalf, rundelen med halft hjelmbvalf. Vid vestra sidan om den pilaster, som är uppdragen framför triumfbågen, står ett altarbord, hvaröfver samma pilaster har en aflångfyrkantig genombrytning. Kyrkans omgifningsmurar äro i ren rundbågsstil utförde af tuktad gråsten med sockel- och hörnstycken samt dörr- fönster- och bågomfattningar af finhuggen sandsten; alla korsbvalf, pilastrar och pelare i sednare spetsbågsstil af stor tegelsten.

Hesslunda kyrka, som är belägen jemte landsvägen ungefär midtemellan Lund och Engelholm, består af skepp,

kor och rundel samt ett fyrkantigt torn i vester. Ett vapenhus ligger å skeppets södra sida, som har en dörröppning och en motsvarande har tvifvelsutan funnits å dess norra. Fyra tvåsprångiga pilastrar å skeppets hvarje sida, hvilka motsvaras af fyra likartade midtpelare, alla med lika afstånd ifrån hvarandra, uppbära sex korshvalf, som utgöra detsammas betäckning. Korets takhvalf bestå af en mindre och en större afdelning, af hvilka den förre är tunnhvalf, den sednare korshvalf, som båda hvila på ensprångiga pilastrar med afskurna hörn. Tornet, som har skeppets bredd, är ganska lågt, och dess nedre afdelning, som öppnar sig med nära hela sin bredd åt vester, betäckes med ett korshvalf utan pilastrar och har å norra yttersidan en liten fyrkantig utbyggnad med en spiraltrappa, hvarpå man uppkommer i dess öfra afdelning. Skeppet, koret och rundelen äro i ren rundbågsstil; tornet, takhvalfven och vapenhuset i yngre spetsbågsstil.

Kyrkan, ehuru temligen stor, är ibland de mindre, af hvilka skeppen fått sex korshvalf. De tvåsprångiga pilastrarne och pelarne äro mindre vanliga. Koret, som har vida mindre sträckning i norr och söder än i vester och öster, har derföre fått öfver den ena tredjedelen ett tunnhvalf, öfver de två andra ett korshvalf. Denna ovanliga anordning har tillkommit för beredande af mera fasthet, och tunnhvalfvet har blifvit anbragt i vester, emedan korets sidomurar der stärktes genom deras förening med skeppets östra gafvelmur.

Af de många kyrkor, hvilka med skepp, kor och rundel fått fyrkantiga torn i spetsbågsstil, intager Rirskatslösa kyrka, annex till den sistberörda, ett utmärkt rum. Denna kyrka ligger i en skogrik trakt under södra

åsen. Skeppet, som å hvarje sida haft en ingång med vapenhus derutanför, betäckes med två, koret med ett korshvalf på tvåsprångiga pilastrar, rundelen med hjelmhvalf, och tornets nedersta afdelning har ett korshvalf utan pilastrar. En liten fyrkantig utbyggnad å tornets norra sida innehåller en vindeltrappa, som uppförer till andra afdelningen och derifrån till den tredje, som inrymmer ringklockorna och har tvenne ljudöppningar å hvarje sida samt tinnade rösten i vester och öster. Hvarje ljudöppning, som har en fyrkantig midtpelare med två spetsbågar och derpå en rund genombrytning, omfattas af en stor spetsbåge. Tornets rösten utmärka sig med smala och spetsbetäckta nichfördjupningar, som siras med inre bågar och cirklar.

Torekows fiskläge, som ligger å en ödslig strand under åsens höga branter en mil ifrån Båstad, liknar en liten stad med en ansenlig KYRKA, som, helgad jungfru Thora, år 1344 fick ett beskärmelsebref af Magnus Smek [36]). Denna kyrka består af ett tvåqvadratiskt skepp och enqvadratiskt kor med rundel. Skeppet har en rundbågig ingång med dörrfält å södra och en sådan å norra sidan, samt utanför den förra ett vapenhus och utanför den sednare ett större fyrkantigt torn. Skeppet, som ursprungligen haft små rundbågiga fönsteröppningar med stora smygar och höga bröstningar, har i stället för basiliketak fått åtta korshvalf, som hvila på tresprångiga hörn- och sidopilastrar samt fyra åttkantiga midtpelare. Koret, som blifvit betydligen utvidgadt å södra sidan och derå fått en dörröppning, har å norra ett mindre, fyrkantigt torn och betäckes med ett stort korshvalf. Det större tornet be-

---

[36]) Kongl. br. die sancti Erici regis et martyris 1344.

står af tre afdelningar med bjelklager och har en spetsbågig ljudöppning å hvarje sida samt rösten åt söder och norr; det mindre är något lägre och har nederst en afdelning med korshvalf, öfverst små ljusöppningar samt rösten åt vester och öster. Kyrkans ursprungliga omgifningsmurar äro uppförda af dels tuktad, dels huggen grå- och sandsten, vapenhuset och tornen af grästen, korshvalfven samt pelarne och pilastrarne af tegelsten. Skeppets, korets och tornens rösten äro tinnade.

Man behöfver knapt erinra, att kyrkans omgifningsmurar äro i rundbågsstil; men vapenhuset, tornen och korshvalfven i spetsbågsstil. Det större tornet tjenar till förplats och klockrum, det mindre innehåller en sakerstia och derpå tomrum, och båda dera ha ingångar till de öfversta afdelningarna från vinden. Det vill synas, som dessa torn, hvilka vetta åt landsidan, varit beräknade på försvar. Ehuru denna helgedom är utförd efter särskilda planer, stå dess äldre och yngre partier väl tillsammans med hvarandra. Anblicken af de olika takbrytningarna och vexlande trappgaflarna göra ett angenämt intryck, och detta Herrans hus framstår såsom en andelig borg på en klippig kust. Kyrkan är ganska ansenlig; ty skeppets längd utgör 56, bredd i vester $37\frac{1}{2}$, i öster 40; korets sträckning i hvarje sida $27\frac{1}{2}$; skeppets höjd 19, korets 25 fot.

Vestra Vrams kyrka, belägen nära två mil från Christianstad under åsen jemte landsvägen, har ursprungligen bestått af tvåqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor och rundel; alla med skråa fotlister. Triumfbågen är hög med halfrund betäckning och skråa vederlagskransar. En ingång å skeppets södra sida har haft en motsvarande å

dess norra, och en liten fönsteröppning med stora yttre och inre smygar märkes å korets norra sida. Denna kyrka, som är i rundbågsstil uppförd af tuktad gråsten, med socklar, hörnstycken och omfattningar af huggen sådan, har under spetsbågsåldern fått korshvalf och blifvit förlängd med en qvadrat åt vester och med ett fyrkantigt torn derutanför. Tornets nedersta afdelning, som betäckes med ett korshvalf, öppnar sig med hela sin bredd åt den nya qvadraten, hvilken likaledes har ett sådant. En trappa, anlagd i tornets södra och vestra sidomurar, upplеder till dess andra afdelning, hvarifrån man uppkommer på stege till ringklockorna. Ett vapenhus ligger å skeppets södra sida och en stor utbyggnad med träbotten å dess norra, af hvilka det förra synes vara samtidigt med takhvalfven, det sednare är deremot en usel utvidgning från en nyare tid. Den nya qvadraten och tornets omgifningsmurar äro uppförde af gråsten utan fotlister; alla korshvalfven, af hvilka de trenne östligaste hvila på tresprångiga pilastrar, men de öfriga sakna sådana, bestå af tegelsten.

Jemte Finja sjö ligger i en skön men föga bördig trakt FINJA KYRKA, som, temligen stor, har tvåqvadratiskt skepp med tre korshvalf, enqvadratiskt kor med ett sådant, rundel med hjelmhvalf samt fyrkantigt torn i vester med tinnade rösten åt söder och norr. Alla omgifningsmurar äro i rundbågsstil med sockel- och hörnstycken samt omfattningar af huggen gråsten; takhvalfven med tresprångiga pilastrar i spetsbågsstil af tegelsten. Å skeppets södra sida är en ingång och derutanför ett vapenhus. Denna ingång siras utvändigt med karnis och qvartstaf och likadana rundbågar deröfver. Östra posten ut-

göres af en halfkolonn, den vestra af en pelare, hvilka uppbära ett slätt dörrfält. Å östra anslagsmurens listverk ligger ett lejon, å det vestra ett sådant med ett menniskohufvud i munnen. En dylik ornering är å en ingång från söder högst ovanlig. Denna omfattning, som är arbetad af grofkornig sandsten, har invändigt vanliga smygar.

Knislinge kyrka, belägen på en höjd jemte landsvägen emellan Christianstad och Broby, är ansenlig och består af skepp med kor och har troligtvis haft rundel. Skeppet, som fått en qvadratisk förlängning åt vester, betäckes med tre stjernhvalf, som hvila på femsprångiga pilastrar, och spår efter en igenmurad ingång märkes å hvarje sida och en ny sådan är upptagen å vestra gafvelmuren. Ett fyrkantigt torn höjer sig å skeppets södra sida. Detta torn, hvars nedersta afdelning tjent till vapenhus, har en ingång å vestra sidan och en trappgång i östra muren samt rösten åt norr och söder. Koret har ett stjernhvalf, som uppbäres af tresprångiga pilastrar, och vid dess östra ända ligger en tresidig utbyggnad, som tjenar till sakerstia med grafrum derunder. Kyrkans alla gafvelrösten äro tinnade. Skeppet och koret äro byggde af tuktad gråsten med socklar och hörnstycken af huggen sandsten i enkel rundbågsstil, takhvalfven af tegelsten i sednare spetsbågsstil. Tornet, som består af grof gråsten med omfattningar af tegelsten, härrör från sednaste medeltiden, och sakerstian, som är af idel tegelsten, har i nyare tider tillkommit.

Skeppets ansenliga vidd och höjd har, då sträfpelare saknas, fordrat synnerlig omtanka vid takhvalfvens inslående, derföre har man, hvilket är föga vanligt, der anbragt femsprångiga pilastrar, som i betydlig mån minska

bredden på och öka styrkan för kant- skiljo- och korsbågar. Man har deremot för korets takhvalf, som har vida mindre sträckning, användt tresprångiga pilastrar, emedan detsamma ej har en så betydlig vidd.

Den vanprydliga sakerstian eller grafkoret, som i öster intager rundelens plats, hvarest en herrlig belysning borde enligt den högre konstens grundidé sprida sig öfver altarplatsen, och ett ej mindre vanprydligt dörrskjul utanför nya ingången i vester och slutligen en hufvud- och två sidoportar med grindstolpar af tegelsten, hvilka intaga kyrkogårdens norra sida likasom stängsel vid ett boningshus, ådagalägga i jemförelse med denna herrliga kyrka, som har minst en ålder af sex århundraden, vår tids vanliga oförmåga att finna det passande vid ett Herrans hus. Att likväl der ej saknas, såsom vid mången patronel kyrka, god vilja att hålla helgedomen i ett värdigt skick, synes både af det inres och yttres hvitkimning samt af kyrkogårdens planering.

Kyrkor i rundbågsstil dels utan, dels med moderna torn.

Ibland de talrika kyrkor, hvilkas anordning utgöres af tvåqvadratiskt skepp och enqvadratiskt kor med rundel i öster, finnas i Skåne ganska många, som dels sakna torn, dels i sednare tider fått sådana. Vi kunna alltså af detta slags kyrkor, hvilka tvifvelsutan äro samtidiga med de ofvanbeskrifna, blott anföra några af de märkvärdigare. Orsaken hvarföre dessa kyrkor ej fått några torn är af det föregående lätt att inse; man har nemligen icke trott sig vid deras uppförande deruti behöfva

försvarsverk, och man har efter begagnande af ringklockor uppsatt trästaplar för inrymmande af sådana.

Strö kyrka, belägen i Östra Göinge härad, innehåller tvåqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor och rundel. En dörröppning å skeppets södra och en å dess norra sida äro igenmurade. Skeppet betäckes med två stjernhvalf, som hvila på femsprångiga, koret deremot med ett körshvalf, hvilket uppbäres af tresprångiga pilastrar. Triumfbågen har halfrund betäckning. Omgifningsmurarne, som till största delen väl bibehållit sig, äro uppförde af finhuggen sandsten i temligen höga skiften och rundelen har hjelmhvalf, som jemväl består af sandsten. Pilastrarne och takhvalfven äro i sednare spetsbågsstil af tegelsten.

Skeppets längd utgör $50\frac{1}{2}$, bredd i vester $27\frac{2}{3}$ och i öster $27\frac{1}{3}$ fot; korets sträckning i söder och norr $19\frac{1}{2}$, i öster och vester $16\frac{3}{4}$; skeppets höjd från golfplanen till slutstenen $20\frac{5}{6}$, korets något lägre. Till följe af kyrkans ansenliga vidd och höjd, har skeppet fått, då man nemligen velat undvika midtpelare, stjernhvalf på femsprångiga pilastrar, koret deremot ett korshvalf med vanlig anordning.

Ett fyrkantigt torn i vester, hvilket 1837 uppfördes af gråsten, är till sin anordning lika opassande som till sitt murningssätt ovaraktigt. Då man med fägnad ser kyrkans omgifningsmurar vara utvändigt förskonade för afrappning, måste man deremot beklaga, att de blifvit invändigt afputsade. Alla fönsteröppningarne äro på ett opassande sätt utvidgade och en skröplig sakerstia uppförd å korets norra sida. Den sköna rundelens nymodiga utsiring med stafvar af trä och bågar i vattenfärg med mera småprål röjer vår tids vanliga fåkunnighet i den heliga byggnadskonsten.

Vidpass en mil ifrån Strö kyrka ligger VINSLÖFS KYRKA, som till anordning är lika med och till storlek något mindre än densamma. Skeppets, korets och rundelens omgifningsmurar äro uppförde af välarbetad sandsten i ren rundbågsstil. Skeppet betäckes med två, koret med ett korshvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar. Vid skeppets vestra ända har 1759 ett torn uppstått, hvars nedersta afdelning har ett tunnhvalf, de öfriga ha bjelklager. Tornet siras med fina sidopilastrar, som likna följare å en träbyggnad, och med en kalottformig betäckning, hvilken passar en vaktkur. Ett vapenhus i spetsbågsstil ligger å skeppets södra sida, och en utbyggnad med kupig träbotten har 1773 blifvit uppförd å dess norra. Denna vackra kyrka, som således blifvit i sednare tider illa behandlad, har nyligen fått två nya fönsteröppningar med omfattningar af huggen sandsten samt jernbågar och målade glasskifvor i gammal medeltidsstil.

MÄLBY KYRKA, belägen i Vestra Göinge härad, består likaledes af skepp, kor och rundel och har ansenlig storlek. En ingång å skeppets norra sida med ett vapenhus derutanför har haft en motsvarande å dess södra. Skeppet, som fått en förlängning åt vester, betäckes till sin ursprungliga del med sex korshvalf, hvilka uppbäras af femkantiga sido- och trekantiga hörnpilastrar samt åttkantiga midtpelare, till sin nyare del deremot med ett korshvalf, som är dubbelt bredare i norr och söder än i öster och vester. Koret har ett enda korshvalf, som hvilar på tresprångiga hörnpilastrar, och rundelen har vanligt hjelmhvalf. Norra ingångens yttre omfattning prydes med en vacker karnis, staf och platt samt fina randlister; dess inre är vinkelrät och midten intages af vanliga an-

slag. Midtpelarne ha enkla fotställningar och kransar; kant- och föreningsbågarne siras med vanliga randlister. De ursprungliga omgifningsmurarne äro uppförde af tuktad gråsten och huggen sandsten i rundbågsstil, korshvalfven deremot af tegelsten i spetsbågsstil.

Ungefär på midten af den mer än tvenne mil breda åsen och ett stycke från landsvägen mellan Hörby och Vrams gästgifvaregårdar ligger i en högst ödslig, stenbunden och ofruktbar trakt LINNERÖDS KYRKA å en liten kulle. Denna kyrka, bestående af tvåqvadratiskt skepp och enqvadratiskt kor och rundel med hjelmhvalf, är uppförd i rundbågsstil af tuktad gråsten med sockel- och hörnstycken samt omfattningar af huggen sandsten. Man inkommer genom ett vapenhus å skeppets södra sida och spår märkes efter en ingång å dess norra. Fotlisterne prydas med en liten staf och derpå en stor karnis; en ganska ovanlig anordning. Södra dörröppningen är rundbetäckt med slätt dörrfält. Triumfbågen har vanliga vederlagsgesimser och halfrund betäckning. Skeppet har två, koret ett korshvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar. Vid skeppets vestra ända ligger en nyare tillbyggnad.

Då denna kyrka ofelbart tillhör en aflägsen forntid, hvarunder denna fjälltrakt varit till aldrastörsta delen skogbevuxen och ganska få invånare kunnat der lifnära sig; så väcker det vid första påseende förundran, att en så välbyggd och kostsam kyrka kunnat der uppstå, enär man med rika kassor i våra dagar uppför helgedomar, som i alla afseenden äro skröpliga. När vi likväl besinna, att på den tid, hvarunder Skånes många herrliga tempel uppstodo, enhvar lifvades af det samnaste intresse för helgedomars byggande, och att presterne ensamt ledde dy-

lika företag, samt att en högre konst ej medgaf något fuskeri i denna väg; så är dylika kyrkors tillkomst i högst ofruktbara nejder lätt förklarlig.

På norra sidan om icke långt från Ringsjön ligger Hörs KYRKA, som är ganska ansenlig. Skeppet och koret prydas med dubbla båggesimser, rundelen med två vridna halfkolonner och kragstenar samt rundbågar derpå. Skeppet har blifvit under spetsbågsåldern utdragit åt vester, då en ursprunglig dörromfattning blifvit å den nya gafvelmuren använd. Denna dörromfattning prydes till det yttre med två grofva kolonner mellan breda listverk, som uppbära motsvarande bågslag, och har ett dörrfält, hvarå två lejon med uträckta tungor ligga mot hvarandra. Skeppets ursprungliga del betäckes med trenne korshvalf, dess förlängning i vester med tvenne och koret med ett sådant; rundelen med vanligt hjelmhvalf. Triumfbågen är temligen smal, men mycket hög med halfrund betäckning. En stor utbyggnad blef 1769 uppförd å skeppets norra sida och ett fyrkantigt torn 1821 vid dess vestra ända, bådadera äro lika opassande.

NORRA SVALÖFS KYRKA, som ligger två och en half mil i norr ifrån Lund, har en likadan anordning som men är vida mindre än den nyssbeskrifna. Skeppet betäckes med två korshvalf och koret med ett sådant, rundelen med hjelmhvalf. En fyrkantig förlängning finnes i vester med brädbotten och ett vapenhus ligger å skeppets södra sida. Rundelens yttre är till nedre hälften slätt och har å den öfra fem fält, hvilka, 6 tum djupa, betäckas med dubbla rundbågar, som hvila på halfkolonner och kragstenar deremellan. Halfkolonnerne ha dels släta, dels blad-

prydda baser, vridna skaft och tärningformiga kapiteler. Omgifningsmurarne äro uppförde af tuktad grästen, hörnstycken och alla omfattningar af huggen sandsten i rundbågsstil, korshvalfven enligt vanligheten i spetsbågsstil.

Kjells Nöbbelöfs kyrka, belägen en half mil i söder från den sistnämnda, består af tvåqvadratiskt skepp och enqvadratiskt kor med rundel. Skeppet, som betäckes med två korshvalf, har i vester en tillbyggnad med ett sådant, alla på tvåsprångiga pilastrar. Koret betäckes med ett korshvalf, som deremot hvilar på tresprångiga pilastrar, och rundelen har hjelmhvalf. En ingång å skeppets södra sida med vapenhus derutanför har fordom haft en motsvarande å dess norra. Triumfbågen, som är rundbetäckt, har skråa vederlagskransar. De äldsta partiernas omgifningsmurar äro uppförde af tuktad grästen med hörnstycken och omfattningar af huggen sandsten, tillbyggnaden och vapenhuset af idel grästen, alla pilastrarne och korshvalfven af tegelsten. Skeppet, hvars bredd utgör $16\frac{1}{2}$ fot, är till äldsta delen blott $30\frac{1}{2}$ långt; korets sträckning i söder och norr $11\frac{2}{3}$, i vester och öster $9\frac{1}{4}$; skeppets höjd $14\frac{3}{4}$, korets $13\frac{3}{4}$.

Södra ingången, hvilken är till yttre och inre omfattningen ombyggd, har utvändigt fått en stickbågig, invändigt en vågrät betäckning af tegelsten; men i midten qvarstå poster, som på sirliga konsoler uppbära ett rundbågigt dörrfält af välhuggen sandsten. Detta dörrfält, som isynnerhet å en liten kyrka förtjenar stor uppmärksamhet, omgifves af en framstående kant och prydes i midten med en treskaftad kolonn, som uppbär två släta rundbågar. På detta sätt bildas två fördjupningar jemte hvarandra och deröfver en svickel. I vestra fördjupningen står

Abraham, som med venstra handen framdrager Isak öfver ett bål af korslagda stockar och med den högra upplyfter ett svärd. Öfver gossen, som fasthålles i håret och stödjer sig med händerna mot bålet, ses en vädur. I östra fördjupningen står S. Göran på draken, som ligger på ryggen och utträcker gadden. Detta helgon, hvilket har utslagna vingar och gloria, förer en smal spetsig sköld i den venstra och nedstöter med den högra handen ett korsprydt spjut i gapet på draken, som har långa vingar, två fötter och en mångslingrig svans. I svickeln mellan de rundbågar, hvilka betäcka dessa fördjupningar, och yttre omfattningen, ses en engel, som, skildrad i bröstbild och med gloria, utsträcker två vingar och håller två sådana korslagda öfver midjan. Denne engel framhåller med sin högra hand nyssberörda vädur i bakfötterna. På vestra bågen läses: RAFAEL ANGELVS, på östra: BASILISQ. Dessa bildverk äro ingalunda blotta skildringar af Abrahams offer och S. Görans strid, utan rent symboliska föreställningar; ty dermed betecknas, att den der följer Herrans bud bistås i sin nöd af en himmelens engel, och att afgrundens redskap, basilisken, afvärjes med sanningens sköld och bekämpas med trons korsspjut. Figurerne äro på urgammalt sätt lindrigt upphöjda och bokstäfverne äro fornromerska, och de ådagalägga således en hög ålder.

Ibland detta slags helgedomar utmärker sig FELESTADS KYRKA, hvilken, annex till den sistberörda, äfven består af tvåqvadratiskt skepp och enqvadratiskt kor med rundel. À skeppets södra sida är en dörröppning och spår efter en motsvarande märkas å dess norra. Omgifningsmurarne ha skråkantiga socklar samt skeppets och korets båda sidor svaga hörnsprång. Skeppets och run-

delens takfot utgöres af blotta tandsnitt, korets deremot af rundbågar med tandsnitt deröfver. Södra dörröppningens yttre omfattning är tvåsprångig med spetsiga bågar derpå; dess inre är rätvinklig med stickbågig betäckning. I midten af triumfbågens hvarje sida märkas rätvinkliga anslag för kordörrar, som naturligtvis blifvit för lång tid sedan borttagne. Skeppet har två spetsiga korsbvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar, koret ett kupolhvalf med korsbågar, hvilka uppbäras af konsolartade hörnkolonner, rundelen upplyses af en liten fönsteröppning åt öster och betäckes med vanligt hjelmbvalf. Hela byggnaden, som till sockeln består af sandsten, men för öfrigt af tegelsten med fogstrykning, röjer äldre öfvergångsstil med undantag af skeppets takhvalf, som blifvit något sednare inslagne och äro i vanlig spetsbågsstil. I rundelens södra sida vid altarplatsen framstår ett bågarformigt kapitel, som saknar skaft. Detta kapitel, som består af sandsten, prydes med löfverk och är urhålkadt för handvattens uttömmande. Skeppets inre längd utgör $31\frac{7}{12}$, bredd $20\frac{5}{12}$; korets sträckning i söder och norr $14\frac{1}{2}$, i motsatt riktning 12; skeppets och korets höjd under korsbågarnas slutstenar $16\frac{2}{3}$ fot. Omgifningsmurarne äro 3 fot tjocka, rundelens betäckning 1 fot, men skeppets och korets hälften tunnare. Det väcker förundran, att Felestads socken, som utgöres af $2\frac{3}{4}$ oförmedlade hemman, uppfört en sådan helgedom på mindre än en fjerdedels mils afstånd från moderkyrkan.

Enligt en kunglig befallning 1605 skulle Felestads kyrka, som nedramlat, åter uppbyggas [37]). Denna kyrka visar sig likväl vara sådan den i trettonde eller fjortonde seklet uppstått, och är således ingalunda efter reforma-

---

[37]) Kongl. br. d. 20 Maj 1605.

tionen ombyggd. Vid skeppets vestra gafvelmur finnas lemningar efter ett torn, hvilket, vida yngre än kyrkan, bestått af gråsten och till följe af vårdslös murning nedrasat. Det har troligtvis varit detta torn, om hvars återställande befallning utgått, men ej kommit till verkställighet.

LACKALÄNGA KYRKA, som är belägen tre fjerdedels mil ifrån Lund jemte landsvägen till Landskrona, består af aflångfyrkantigt skepp och fyrkantigt kor med rundel. Skeppet har två, koret ett korshvalf och rundelen ett hjelmhvalf. Omgifningsmurarne, som äro uppförde i enkel rundbågsstil, bestå af tuktad gråsten och huggen sandsten. Korshvalfven, som hvila på tresprångiga pilastrar, ha karnisade skiljo- och korsbågar samt låga fält och äro något yngre än omgifningsmurarne. En rundbetäckt ingång å skeppets södra sida har utvändigt rätvinkliga anslag, invändigt skråa smygar och utanför ligger ett vapenhus. En motsvarande ingång å skeppets norra sida är förändrad till en fönsteröppning. Rundelen har åt öster en liten fönsteröppning med halfrund betäckning. Triumfbågen, som är rundbetäckt, har å hvarje yttre hörn en kolonn med tärningformigt kapitel. Å triumfbågens vederlagsmurar framstå fyrkantiga anslag och likartade stycken af sönderbrutna rundbågar, som svarat emot och sammanstött på en midtpelare. Vi se således der lemningar efter en skiljomur, hvilken haft två kordörrar.

Då Lackalänga församling genom förbättradt åkerbruk fått dubbelt flere invånare än densamma för få årtionden sedan räknade, så har kyrkan, ehuru temligen stor, blifvit alltför liten. Till följe häraf har C. G. Brunius uppgjort en plan till kyrkans utvidgning. Enligt denna plan, som vunnit nådig stadfästelse, skall skeppet efter nedta-

gande af den remnade gafvelmuren i vester förlängas med två qvadrater, hvilka skola till storlek och anordning noga öfverensstämma med detsamma. Den nya gafvelmuren i vester skall i midten innefatta ett fyrkantigt, smalt och högt torn och å den ena sidan derom innesluta en trappa till klockorna och å den andra en sådan till orgelläktaren. Tornets öfversta afdelning får ett rundbågigt ljudhål å hvarje sida och tinnade rösten åt vester och öster. En större ingång skall införa genom tornets nedersta afdelning, hvilken, betäckt med ett korshvalf, blir en passande förplats, och en mindre ingång å rundelen skall inleda till sakerstian bakom altarplatsen. Fönsteröppningarne, som bli rundbågige, skola på urgammalt sätt prydas med bladverk, och en större fönsterros anbringas öfver vestra ingången. Genom denna utvidgning får kyrkan en längd, hvilken väl passar med hennes bredd och höjd, och presten kan, ehuru dubbelt större utrymme vinnes, från alla platser väl ses och höras.

Stångby kyrka, belägen en half mil ifrån den sistberörda, nämnes i erkebiskopen Absalons testamente af år 1201. Denna kyrka består af skepp, kor och rundel med skråkantiga socklar och rundbågiga taklister. Omgifningsmurarne äro uppförde af tuktad gråsten med hörnstycken och omfattningar af sandsten. Ett vapenhus å skeppets södra sida blef 1843 nedbrutet och en ny ingång upptagen å skeppets vestra gafvelmur, hvarest en stor rundbetäckt öppning påträffades. Det vill synas, som denna öppning, hvars omfattning bestående af huggen sandsten saknade både yttre och inre smygar och anslag, varit ärnad till genomgång för ett blifvande torn. Samma öppning var så stor, att södra ingångens prydliga portal med

dithörande dörrfält kunde deri inpassas. På detta sätt blef denna portal, som vid vapenhusets nedtagande utbröts för att i dess ställe anbringa en fönsteröppning, räddad från förstöring.

I en sandig trakt ungefär en mil ifrån Dalby ligger Björka kyrka, som utgöres af tvåqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor och vanlig rundel. En dörröppning finnes å skeppets södra sida och en sådan är igenmurad å dess norra. Koret har jemväl haft en ursprunglig ingång å södra sidan. Å skeppets liksom å korets norra sida märkes en smal men hög fönsteröppning med ansenlig bröstning, och rundelen upplyses af två sådana. Omgifningsmurarne, som äro helt tunna, prydas utvändigt med fina hörnsprång och ha, dubbla socklar samt trebladiga gesimsbågar med tandsnitt deröfver. Skeppets dörröppningar siras å hvarje sida med en halfkolonn. Triumfbågen, dörr- och fönsteröppningarne äro alla rundbetäckte. Dörröppningarne ha utvändigt rätvinkliga och invändigt skråa omfattningar, men de ursprungliga fönsteröppningarne ha både ut- och invändigt vida smygar. I rundelens södra sida märkes en rundbetäckt fördjupning, och der framför en halfkolonn för uttömning af handvatten vid altartjensten. Skeppet betäckes med två, koret med ett korshvalf, som äro yngre än omgifningsmurarne; men koret har ett kupolhvalf, som är samtidigt med detsamma. Hela kyrkan är uppförd af tegelsten. Ett vapenhus ligger å skeppets södra sida, hvilket har ett gafvelröste med nichfördjupningar och tinnar och betäckes med platt träbotten.

Lyngby kyrka, som ligger halfannan mil sydost från Lund, har likaledes tvåqvadratiskt skepp och enqvadratiskt

kor med rundel. En dörröppning å skeppets norra sida motsvaras af en igenmurad å dess södra. Spår efter en liten fönsteröppning med hög bröstning märkes å skeppets hvarje sida. Omgifningsmurarne ha utvändigt lina hörnsprång samt trebladiga båggesimser. Dörröppningarne prydas utvändigt med två halfkolonner mellan tre hörnsprång och ha invändigt skråa smygar. Triumfbågen är halfrund utan vederlagskransar. Skeppet har fått två, koret ett korshvalf i spetsbågsstil. Omgifningsmurarne äro i rundbågsmen korshvalfven i spetsbågsstil; allt af tegelsten. Kyrkan har åt vester blifvit förlängd med en qvadrat och åt öster med en sakerstia, båda af gråsten med platta träbottnar.

Simlinge kyrka, som är helt liten, ligger en half mil söder om landsvägen nära midtemellan Malmö och Ystad. Denna kyrka utgöres af tvåqvadratiskt skepp och enqvadratiskt kor med rundel. Omgifningsmurarne äro $2\frac{1}{2}$ fot tjocka och ha 3 tums hörnsprång. Skeppets taklister bestå af tandsnitt, hvarunder en framspringande platt uppbäres af små kragstenar. Koret och rundelen ha båggesimser. Skeppet betäckes med två vanliga korshvalf, som tyckas vara något yngre än sjelfva kyrkan. Koret har ett korshvalf och rundelen ett hjelmhvalf, som båda dera synas vara samtidiga med omgifningsmurarna. Korets östra gafvelröste, som håller $2\frac{1}{3}$ fot i tjocklek, hvilar på rundelens hjelmhvalf. Man inkommer genom en dörröppning å skeppets södra sida och en igenmurad sådan märkes å detsammas norra, hvilka äro likasom triumfbågen rundbetäckte. Fönsteröppningarne äro genom upphuggningar vanställde. Kyrkan, uppförd af tegelsten med fogstrykning, har till sitt yttre blifvit afrappad, till sitt inre hvitmenad, och hon är förövrigt illa underhållen.

Två och en fjerdedels mil från Ystad nära landsvägen till Malmö, låg TULLSTORPS KYRKA, som 1846 nedrefs. Denna kyrka utgjordes af aflångfyrkantigt skepp och fyrkantigt kor med rundel. Man inkom genom ett vapenhus å skeppets södra sida och en igenmurad ingång märktes å dess norra. Skeppet hade i vester fått en tillökning, hvarigenom det blifvit en tredjedel längre. Triumfbågen var rundbetäckt med vanliga vederlagskransar. Södra ingången var rundbågig och hade utvändigt rätvinkliga anslag, invändigt vida smygar och deremellan fina poster med konsoler och derpå ett slätt dörrfält. Sex korshvalf, som hvilade på tresprångiga hörn- och sidopilastrar samt en rund midtpelare närmare vestra ändan och en grof bärbåge vid den östra, utgjorde skeppets betäckning. Koret hade ett korshvalf, som uppbars af tresprångiga hörnpilastrar; rundelen hjelmhvalf. Omgifningsmurarne, som röjde ren rundbågsstil, bestodo af tuktad gråsten med fotlister, hörnstycken och omfattningar af huggen kalksten. Vestra gafvelmuren, som visade sig vara något yngre, hade fina hörnsprång samt lemningar efter båggesimser; pilastrarne och korshvalfven bestodo af tegelsten, men rundelens betäckning af kalkflis. Skeppets korshvalf hade en ganska ovanlig anordning, emedan midtpelaren hade hälften kortare afstånd från vestra än östra gafvelmuren. Der hade alltså bort ytterligare finnas en midtpelare, hvarigenom alla skiljobågar fått en lika lång sträckning i vester och öster. Genom denna felaktiga anordning, som tillkommit för beredande af utrymme, hade vådliga remnor yppat sig. Skeppets längd utgjorde 50, bredd $22\frac{1}{2}$; korets sträckning i söder och norr $16\frac{1}{4}$, i vester och öster $13\frac{3}{4}$; skeppets höjd från golfplanen till slutstenen $15\frac{1}{4}$ fot; korets något mindre.

Då denna kyrka var för liten och ej kunde i anseende till dess vådliga remnor samt betydliga bredd och längd i jemförelse med dess ringa höjd utvidgas; så har en ny kyrka, hvartill C. G. Brunius uppgjort plan, blifvit i densammas ställe uppförd, hvilken 1848 invigdes. Den nya kyrkan är utförd i Grekisk korsform med tresidigt korslut i öster. Den vestra, södra och norra sidoqvadraten har å hvarje hörn två sträfpelare, den östra har liksom korslutet blott en sträfpelare i hvarje hörn. Korsbyggnaden har åt vester, söder och norr gafvelrösten och betäckes med kroppåstak. Midtqvadratens hvarje inre hörn förstärkes med tvenne fyrkantiga framsprång, som sinsemellan förenas med starka rundbågar, och pendentiver äro i dithörande svicklar inspända. På detta bågverk hvilar ett åttkantigt torn, hvilket har en tvådelad ljudöppning och ett röste å hvarje sida och betäckes med en hög åttkantig spira, som slutar med ett korsprydt klot. Midtqvadraten och alla sidoqvadraterne äro sinsemellan lika stora och hvarje betäckes med ett korshvalf, som hvilar på tresprångiga hörnpilastrar; korslutet har trekupigt hjelmhvalf. På hvarje sida om hufvudingången i vester utspringer en tornlik femkant, som innehåller en spiraltrappa, nemligen till orgelläktaren och vinden. En mindre ingång inleder från öster till en sakerstia bakom altarplatsen. Sidoqvadraterne och korslutet ha på midten af hvarje sida en tvådelad fönsteröppning med undantag af vestra gafvelmuren, som öfver hufvudingången har en stor fönsterros. Omgifningsmurarnas och sträfpelarnas socklar äro skråkantiga. Korsbyggnadens och korslutets taklister bestå af rundbågar, som skära hvarandra, och dess vestra gafvelröste har i midten en korsfördjupning och krönes med likartade gesimsbågar, men dess två öfriga gafvel-

rösten siras med trebladiga nichfördjupningar. Tornets åtta rösten krönas med trebladiga rundbågar. Sträfpelarne ha skråa betäckningar med vattenfall åt framsidan. Kyrkans inre längd utgör i vester och öster 99 fot, i söder och norr 87, bredd i hvarje riktning 28, höjd från golfplanen till korsskärningen 26; tornets höjd ifrån golfplanen till öfra murkanten 40. Korsbyggnaden, takhvalfven och tornet äro uppförde af tegelsten, som är till det yttre fogstruken, till det inre finputsad. Omgifningsmurarne hålla, pelare och pilastrar oberäknade, blott $2\frac{1}{2}$ fot i tjocklek.

Den raserade kyrkan låg på nedersta sluttningen af en stor landthöjd, nära omgifven af prestgården och andra hus. Skada, att församlingen ej kunnat oaktadt vederbörandes framställning förmås att uppflytta kyrkan ett par hundra steg till en torrare, rymligare och friare plats än den gamla. De nya grundvalarne ha således måst läggas å en kyrkogård, hvarest man under flere århundraden öppnat grafvar, och hvarest jordmånen är vattensjuk. Att kyrkan skulle å en mera passande plats göra ett djupare intryck på åskådaren är helt naturligt; men hvad värre är, byggnaden kan i en framtid lida af nyssberörda förhållande; och prestgården, hvars uthus och halmstackar stå alldeles invid kyrkogårdsmuren, måste utflyttas, såvida man ej vill blottställa helgedomen för en vådeld.

Konung Erik Menved utverkade 1319 påfvens tillstånd att uppföra ett kapell för invånarne i Borrie, hvilka hittills sökt Herrestads kyrka[38]). En rik bonde, som hette Bo, anslog ett frälsehemman till prestebol och en helge-

[38]) Erkebiskopen Birgers bref den 29 Maj 1514.

dom uppförde, hvilken fick namn af Borrie och som ännu är i behåll. Denna kyrka, som, annex till Stora Herrestad, är föga mer än en åttondedels mil aflägsen derifrån, består af ett tvåqvadratiskt skepp med platt trätak, enqvadratiskt kor med tunnhvalf och rundel med hjelmhvalf. Å skeppets södra sida nära dess vestra ända är en rundbågig ingång med slätt dörrfält, och en ingång har midtderemot funnits å skeppets norra sida. Triumfbågen har å hvarje sida åt vester en grof halfkolonn, som i närmaste hörn motsvaras af en qvartkolonn, hvilka förenas med halfrunda betäckningar. Detta parti, som, i midten öppnande sig till koret, har å hvarje sida en halfrund altarnich, liknar en Romersk triumfbåge. Halfkolonnerne ha Attiska baser med skyddsblad, räfflade skaft och Doriska kapiteler. Qvartkolonnerne sakna deremot baser och ha låga kransar. På södra halfkolonnens kapitel ligger ett lejon, som söndersliter en menniska, och på qvartkolonnens krans derbakom sitter en man till häst. Korets tunnhvalf hvilar på vederlag i söder och norr, hvilka prydas med framspringande listverk. Hela byggnaden har utvändigt dubbla båggesimser. Skeppets inre längd utgör blott $28\frac{1}{2}$ fot, bredd 17 samt höjd äfven 17; korets sträckning i vester och öster $10\frac{1}{6}$, i motsatt riktning $12\frac{1}{3}$, höjd $18\frac{5}{6}$. Byggnaden är uppförd af tuktad gråsten och välformad tegelsten; omfattningarne, listverken, kolonnerne och figurerne bestå af kalk- och sandsten. Ett litet vapenhus ligger å skeppets södra sida, och ett torn, hvilket i en sednare tid uppstått vid dess vestra ända, har, illa uppfördt af gråsten, nedramlat.

Kyrkor i rundbågsstil med raka altarväggar.

Vi öfvergå till de kyrkor, hvilka ungefär samtidiga med de ofvanbeskrifna jemväl ha skepp och kor, men i stället för rundelar i öster raka altarväggar. Dessa helgedomar, hvilka dels ha, dels sakna torn, äro vida färre än de förberörda. Dock finnas många kyrkor, som efter rundelarnas bortbrytande fått i deras ställe en- och tvåqvadratiska förlängningar med raka altarväggar och korshvalf. Vi måste här inskränka oss till skildrande af de märkvärdigare bland detta slags kyrkor, af hvilka somlige äro ganska ansenliga, men de flesta temligen små.

Redan 1161 nämnes CIMBRITSHAMNS KYRKA, som var helgad S. Nicolaus [39]). Denna kyrka har tvåqvadratiskt skepp och likadant ehuru mycket mindre kor med rak altarvägg. En ingång å skeppets södra sida har haft en motsvarande å dess norra och en ingång finnes å korets södra sida. Yttre omfattningen af skeppets södra ingång har å hvarje sida en kolonn mellan två rätvinkliga hörnsprång med likartade rundbågar derpå, och i midten af muren framstå poster, som på konsoler uppbära ett slätt dörrfält; inre omfattningen är rätvinklig och rundbetäckt. Den motsvarande ingången å norra sidan är utvändigt igenmurad, men har invändigt en likadan anordning. Korets ingång har till det yttre en rätvinklig, till det inre en skråkantig omfattning med halfrunda betäckningar. Kyrkan har ursprungligen haft tvenne små fönsteröppningar å skeppets och tvenne å korets hvarje sida

[39]) Valdemar I:s skyddsbref för Tomerups kloster 1161.

samt tvenne å det förras östra och tvenne motsvarande å dess vestra gafvelmur och slutligen trenne å det sednares raka altarvägg; alla med yttre och inre smygar, runda betäckningar och höga bröstningar. De fleste af dessa fönsteröppningar äro dels igenmurade, dels utvidgade. Omgifningsmurarne, hvilka ha skråa socklar, hålla 3 fot i tjocklek och äro till hörnstycken och alla omfattningar af huggen kalksten; det öfriga af tuktad sandsten eller såkallad hallsten.

Kyrkan, som ej varit beräknad för bärande af takhvalf, har under spetsbågsåldern fått sådana. Två åttkantiga pelare äro nemligen anbragta i skeppet, hvilka motsvaras af tresprångiga hörn- och sidopilastrar samt en bärbåge i öster. Dessa pelare och pilastrar förenas med hufvud- och kantbågar, hvarpå sex korshvalf hvila. I koret, som är hälften smalare, äro blott tresprångiga hörn- och sidopilastrar uppdragne, hvilka, sammanbundna med hufvud- och kantbågar, understödja tre korshvalf. Skeppets inre längd utgör $61\frac{5}{6}$ fot, bredd 44 i vestra och $44\frac{1}{2}$ i östra ändan; korets längd $33\frac{1}{3}$, bredd $20\frac{1}{2}$ i vestra och 21 i östra ändan; skeppets höjd under korsskärningen $24\frac{3}{4}$; korets $17\frac{3}{4}$.

Vid skeppets vestra ända höjer sig ett torn, hvilket, troligtvis härrörande från den sednare medeltiden, saknar takhvalf. Detta torn, hvilket i vester och öster invändigt håller $24\frac{1}{2}$ fot och i motsatt riktning 19 samt ifrån marken till takfoten 61, har fyra bjelklager, rakbetäckta ljus- och ljudöppningar samt rösten åt söder och norr. Omgifningsmurarne hålla 6 fot i tjocklek och äro uppförde af tuktad sandsten. Samma torn, hvilket haft ingång från kyrkan, har sedermera fått en sådan utifrån, och tyckes ursprungligen haft i nordvestra hörnet en spi-

raltrappa, som i anseende till detsammas svaghet blifvit igenmurad, och det måste af denna orsak fått i dess sydvestra hörn en grof sträfpelare. Skeppets södra sida har ett vapenhus och dess norra två grofva sträfpelare, genom hvilka stöd detsammas tunna omgifningsmurar motstå takhvalfvens utåtspänning.

Man har trott Åhus kyrka vara vid christendomens införande i Skåne uppförd af Lybeckarna [40]). Om en kyrka så tidigt uppstått derstädes, har den ofelbart varit liten och byggd af trä. Åhus var 1149 en bondby [41]). Det är troligt, att erkebiskopen Eskil, som nämnda år fick af konung Sven Grathe Åhus i förlikning, der anlagt ett fast slott, hvarjemte en stad bildade sig. Kanske utlänningar redan under Eskils tid ha i anseende till dervarande goda hamn inflyttat för idkande af handel, och det synes således vara sannolikt, att Lybeckarne i sednare hälften af tolfte seklet uppfört Åhus kyrka, som sedermera under olika tider blifvit i vissa delar förändrad och tillbyggd.

Åhus kyrka, som är enligt sägen helgad S. Helena, har ett aflångfyrkantigt skepp, ett likformigt ehuru mindre kor med rak altarvägg samt ett aflångfyrkantigt torn i vester. Å skeppets hvarje sida ligger ett vapenhus, och å korets norra en mindre sakerstia. Dessutom ligger ett kapell vid södra vapenhusets östra sida.

Skeppet har en ingång från hvarje vapenhus och en sådan från tornets nedersta afdelning, och upplyses af två fönsteröppningar å södra och tre å norra sidan. Koret har en mindre ingång från söder och en genomgång å

---

[40]) P. Munck, Dissert. de Willandia, Londini Goth. 1751 p. 39, 40. [41]) Saxo Gramm. p. 254.

norra sidan till sakerstian samt två fönsteröppningar å södra sidan. I skeppet äro tre grofva pelare uppdragne på lika afstånd från hvarandra och närmaste omgifningsmurar. Af dessa pelare är den mellersta åttkantig, de öfriga fyrkantiga. Hufvud- kant- och korsbågar, som sammanhålla åtta sexdelade korshvalf, hvila på pelarnas kransar och motsvarande konsoler å omgifningsmurarna. Koret betäckes med två vanliga korshvalf, hvilka åtskiljas af en grof hufvudbåge, som upphäres af pilastrar, men dess vestra korshvalf hvilar med sina kant- och korsbågar på menniskohufvuden, dess östra på svickelkolonner.

Tornets nedersta afdelning, som betäckes med ett sexdeladt korshvalf, har ingen genomgång från vester, men deremot åt söder liksom åt norr en mycket stor bågöppning, hvilken intager nära hela dess bredd och har en ganska ansenlig höjd. Derpå följa sex afdelningar med tjocka bjelklager. Af dessa afdelningar ha de nedre små oregelbundna ljusöppningar, den öfversta å hvarje sida två stora ljudhål med midtpelare. Södra vapenhuset betäckes med ett korshvalf, som hvilar på svickelkolonner. Kapellet derjemte har två korshvalf, hvilkas skiljo- och korsbågar utspringa ur omgifningsmurarna. Norra vapenhuset betäckes med tvenne och sakerstian med ett korshvalf. Hufvud- och utbyggnader ha höga gafvelrösten och kroppåstak. På midten af tornets betäckning, som sluter sig till rösten i söder och norr, höjer sig en ganska ansenlig spira. En spiraltrappa uppleder från koret till vinden och en sådan från tornets första till dess andra afdelning.

Kyrkan har en betydande storlek. Skeppets inre längd utgör 103 fot, bredd i vester $42\frac{5}{6}$, i öster $39\frac{2}{3}$; höjd under korsskärningen 37; korets inre längd $59\frac{1}{2}$, bredd $26\frac{1}{2}$, höjd 31; tornets inre sträckning i söder och norr

27, i motsatt riktning 17; höjd ifrån marken till taklisten $105\frac{1}{3}$, kroppåstak och spira tillsammans 100.

Kännaren ser vid första anblicken, att denna kyrka härrörer från ganska skiljaktiga byggnadstider. Skeppet, hvars tjockare murar äro i rundbågsstil uppförde af tuktad gråsten med skråa socklar och skarpa hörnstycken af sandsten, har sedermera fått åt vester en utdragning, hvilken har något tunnare murar och motsvarar en fjerdedel af hela dess längd. Skeppets östra gafvelmur, som består af tegelsten och utvändigt har 5 tum tjocka, $1\frac{1}{2}$ fot breda hörnspräng, är en ombyggnad, hvilken klarligen yppar sig i den spetsiga triumfbågen, som prydes å midten och vid slutstenen med rundstafvar. Öfver triumfbågen, hvilken åt vester omgifves af altarnicher, är en hjelpbåge inslagen för gafvelröstets uppbärande. Der måste ursprungligen funnits ett vida mindre kor, i hvars ställe dess nuvarande vestra afdelning med en rundel åt öster blifvit uppförd. Ifrågavarande utvidgningar röja äldre öfvergångsstil och äro, såsom det tyckes, nära samtidige med skeppets takhvalf, hvarå för ett sekel tillbaka fanns följande inskrift med gammal munkstil i blå färg: *Me fecit Magister Hefmenus*[42]). Ej synnerligen långt efter berörda förändringar har koret i stället för rundelen fått en qvadratisk förlängning med rak altarvägg. Denna tillbyggnad, som äfven består af tegelsten, prydes likasom korets äldre afdelning med yttre hörnspräng, och har åt öster tre smala, höga, rundbetäckta fönsteröppningar, af hvilka den mellersta är högre än de öfriga. Å den breda skiljobågen mellan korets korshvalf skönjas tydliga spår efter den fordna rundelens halfva hjelmhvalf, som haft

---

[42]) Rönb. Saml. T. XIII. s. 116.

tvenne gördelbågar. Skeppets och korets gafvelrösten, af hvilka det förra är alldeles slätt, det sednare siras med tre nichfördjupningar, sakna bådadera tinnar.

Södra vapenhuset och kapellet derjemte äro byggde af tegelsten; det förra i äldre spetsbågsstil, det sednare i yngre öfvergångsstil. Vapenhuset har åt söder en dörröppning och deröfver ett gafvelröste med fyra nichfördjupningar men utan tinnar. Kapellet, hvartill en stor bågöppning inleder ifrån vapenhuset har tvenne sådana till skeppet, och åt söder tre stora fönsteröppningar med stickbågiga betäckningar och deröfver ett gafvelröste med en rad stora runda och derpå tre rader små stickbågiga fördjupningar samt tretton tinnar. Norra vapenhuset består af grästen och har en ingång från norr och deröfver ett slätt gafvelröste utan tinnar. Sakerstian har åt söder en fönsteröppning och åt norr en sådan samt ett gafvelröste, som saknar prydnader.

Tornet, som består af tegelsten, röjer en ganska sen spetsbågsstil. De stora genomgångarne ha utvändigt rätvinkliga hörnsprång, men invändigt inga anslagsfalsar och ha aldrig haft några portar. Det yttersta af dessa hörnsprång betäckes med en rundbåge, som i midten sluter sig till en tredelad nichfördjupning. Alla inre hörnsprång betäckas med spetsbågar. Ljus- och ljudöppningarne ha dels spetsiga, dels stickbågiga betäckningar. Röstena vetta åt söder och norr, och hvardera prydes med nio tinnar och två rader spetsiga nichfördjupningar. Tornets kroppåstak har ansenlig höjd, och dithörande spira är utförd i barockstil.

Ehuru denna kyrka undergått ganska stora förändringar, har dock skeppets södra ingång förblifvit alldeles oskadad. Denna ingång, som håller $4\frac{1}{4}$ fot i bredd och

9 i höjd, har utvändigt perspektiviska anslagsmurar och invändigt stora smygar. Hvarje anslagsmur prydes med två kolonner mellan rätvinkliga hörn. Kolonnerne ha Attiska baser med skyddsblad och bägarlika kapiteler och hörnen ha dermed öfverensstämmande fotställningar; det hela krönes med hålkälade listverk. Vestra sidans kapiteler och kransar prydas med följande föreställningar: en sittande menniska håller en drake, som biter i hennes kinder, och en annan lutande sig omfattar två drakar, som bita i dess bröst; derefter framskjuter ett större menniskohufvud med låg mössa; vidare ses löfverk; och slutligen ett mindre menniskohufvud med bart hår. Å östra sidans motsvarande partier märkas en örn, som nedhukande sig biter i kapitelets ring; en större bröstbild med skägg och mössa upplyfter högra handen till välsignelse; fyra lejon omgifvas af flätverk; derjemte framblickar ett litet menniskohufvud med skägg, mustacher och mössa. Anslagsmurarnas listverk uppbära en betäckning, som består af trenne mot hvarandra lutande rundbågar, hvilka med sina stafvar motsvara kolonnerna och hörnen. I midten af muren framskjuta poster, hvarpå ett trebågigt fält hvilar. Denna portal består af kalk- och sandsten, som är välarbetad och finslipad. Vid vestra sidan om portalen är en liten ko och derbakom en ringklocka utbuggne, och vid östra sidan märkes en liten fördjupning och derunder en framstående vigvattensten med en fyrkantig urhålkning.

Skeppets norra ingång, hvilken äfven haft sirliga anslagsmurar, visar likadana smygar som å den södra. Denna ingång, som förlorat sina prydnader och fått en enkel omfattning af tegelsten, bibehåller blott en karnisad båge och poster samt ett rakslutet dörrfält af sandsten. In-

gången å skeppets vestra gafvelmur prydes å hvarje sida med en kolonn mellan två hörnsprång. Baserne äro Attiska. Norra kapitelet föreställer en man, hvilken omfattar tvenne djur, och storken, som bjuder räfven till måltid; södra kapitelet har löfverk. Betäckningen i halfcirkelform är sammansatt af stafvar, som motsvara nyssberörda sidosprång. Der märkas jemväl poster, hvilka upphära ett trebågigt dörrfält. Båda dessa ingångar äro på det närmaste lika stora som den förstberörda.

Vestra portalen har troligtvis tillhört skeppets norra ingång och blifvit vid detsammas utvidgning åt vester flyttad från sin egentliga plats. Att samma portal ej blifvit arbetad för sitt nuvarande ställe inhemtas äfven deraf, att de inre smygarne ej äro, såsom de nyssberörda, skråvinklige utan rätvinklige. I södra vapenhusets gafvelmur, i tornets norra sida och i båda röstenas öfversta tinnar, äro groteska djurfigurer och sirliga ornamenter i ren rundbågsstil inmurade, hvilka ingalunda passa för de ställen, som desamma nu intaga. Dessa prydnader, hvilka äro arbetade af sandsten, måste tillhört den ursprungliga triumfbågen och korbyggnaden.

Korets södra dörröppning är helt liten och har en omfattning med hörnsprång af tegelsten samt enkla poster och slätt dörrfält af kalksten. Vapenhusens och sakerstians dörröppningar ha hörnsprång och spetsiga betäckningar, allt af tegelsten.

Intet spår finnes efter skeppets ursprungliga fönsteröppningar; men väl märkas smala, höga, rundbetäckta sådana, med höga bröstningar och vida smygar. Dessa sednare fönsteröppningar ha tillkommit, när skeppets takhvalf blifvit inslagne, och äro nu igenmurade, hvaremot nya oregelbundna och opassande blifvit enligt infall uppbrutne.

Korets östra och norra fönsteröppningar äro jemväl igenmurade, och de södra på ett fuskigt sätt utvidgade. Kapellets tre södra fönsteröppningar äro de ende, som ej blifvit vandaliserade, förmodligen derföre, att de tillkommit i sista öfvergångstiden och att de till följe deraf, så närma sig nutidens byggnadsmanér, att de svårligen kunnat genom förändringar förfuskas.

Takhvalfven, som ha en ej obetydlig vidd, utgöras af upprättstående tegelsten, hvadan skeppets och korets omgifningsmurar, af hvilka de äldste äro alldeles släta och de yngre förstärkas med fina hörnspräng, något gifvit sig. Sidobyggnaderne ha således varit nödvändiga förstärkningar, hvarjemte tre grofva sträfpelare ha sedermera blifvit uppdragne, hvilkas usla konstruktion röjer sednare tiders bedröfliga oförmåga i den högre byggnadskonsten.

Ehuru Åhus kyrka genom in- och tillbyggnader undergått betydliga förändringar, och blifvit efter reformationen vanställd genom opassande fönsteruppbrytningar och eländiga murstöd; så lärer ingen konstkännare utan vördnad nalkas denna märkvärdiga helgedom. Om man icke med en ofantlig altartafla i barockstil, uppsatt i midten af koret, afskurit det inres perspektiv och igenmurat altarväggens tre höga fönsteröppningar, skulle denna kyrka göra ett helt annat intryck, än det, hvilket man nu erfar vid inträde deri. De der med ensidighet klandra bortlagande af tvärmuren och orgeln derpå i Lunds domkyrka, och som med envishet yrka upptimrande af en kolossal altarprydnad i midten af dess tvärskepp, torde vid närmare betraktande af Åhus kyrka fatta, såvida de nemligen äga något sinne för en högre byggnadskonst, förändrade åsigter.

Gumlösa kyrka, som ligger i Vestra Göinge härad en half mil ifrån landsvägen mellan Quiinge och Broby gästgifvaregårdar, grundlades af Thrugotus Ketelson och blef den 26 Oktober 1191 invigd af erkebiskopen Absalon i närvaro af erkebiskopen Erik från Throndhiem och biskopen Stenar från Wexiö. Denna kyrka helgades Christus, jungfru Maria, Apostlarne Paulus och Matthias och alla helgon, och en mängd reliqvier inlades vid detta tillfälle i dervarande altarbord. Thrugotus Ketelson, som samlat reliqvierna, lät i ena väggen insätta en förteckning på desamma. Denna förteckning, hvilken äfven underrättade om invigningen och betäcktes med en glasruta, blef 1669 af ställets kyrkoherde borttagen och reliqvierna, som förvarades i altarbordet, undanskaffades; allt till följe af dåtidens lika vanliga som barnsliga nit för den Lutherska bekännelsen. Kyrkans grundläggare hvilar i sin sköna helgedom under en enkel grafsten [43]).

Gumlösa kyrka, som förtjenar både för hennes ansenlighet, rena byggnadsstil och bestämda byggnadstid konstforskarens noggranna undersökning, består af ett tvåqvadratiskt skepp, ett enqvadratiskt kor med rak altarvägg och ett fyrkantigt torn i vester. I hvarje af skeppets inre hörn framstår en ensprångig pilaster, som håller i hvarje sida 10 tum, och å midten af hvarje långsida en pilaster, som, $4\frac{5}{12}$ fot bred med 10 tums framsprång, framtill förstärkes af en temligen grof halfkolonn med tärningformig bas och liknande kapitel. Hörn- och sidopilastrarne sammanbindas med rundbågar och halfkolonnerne äfven med en sådan. Derpå hvila korshvalf, som

---

[43]) H. Chytræus, Mon. Præc. S. Bring, Mon. Scan. p. 304, 305. S. Bring de Gothungia, p. 65, 66, 67. Script. Rer. Dan. T. V. p. 377—379. Suhm Hist. T. VIII. s. 225, 226.

utan korsbågar ha tunnformiga kupor. Koret har jemväl i hörnen ensprångiga pilastrar, som förenas med halfrunda kantbågar, af hvilka ett likadant korshvalf uppbäres. Tornets nedersta afdelning, hvilken har en stor rundbågig öppning åt öster, betäckes med ett likformigt korshvalf utan pilastrar samt utan kant- och korsbågar. Derpå följer en afdelning, som har en ingång till vinden och en liten raksluten ljusöppning å hvarje sida och betäckes med ett bjelklager. Tornets öfversta afdelning har en liten raksluten ljusöppning å hvarje sida. Triumfbågen är rundbetäckt och vid hvarje sida derom finnes en rätvinklig rundbågig altarnich, $2\frac{2}{3}$ fot bred, $1\frac{5}{12}$ djup och 6 hög.

Hela byggnadens yttre har en sockel, som är 2 fot hög med 6 tums framsprång och sluter sig med en skråkant till murens lif. Alla yttre hörn förstärkas med ungefär $1\frac{5}{6}$ fot breda, 5 tum tjocka pilastrar, och midten af skeppets hvarje sida har en dubbelt bredare pilaster och derutanför en fin sträfpelare. Skeppets och korets pilastrar förenas med dubbla gesimsbågar. Det förras gafvelmurar sakna både pilastrar och gesimsbågar; det sednares deremot prydes med bådadera. Skeppets östra gafvelröste krönes med tretton tinnar, af hvilka den öfversta har en cirkelfördjupning. Korets gafvelröste har nio tinnar, hvaraf den mellerste siras med ett dubbelkors. För öfrigt äro dessa gafvelrösten alldeles släta. Tornets pilastrar, som likna de nyssberörda, sluta vid takfoten, och dess rösten, som vetta åt vester och öster, ha hvardera nio tinnar och fyra rundbetäckta nichfördjupningar, hvilka, uppgående från samma höjd, uppbäras af hörnens pilastrar och fyra små kragstenar.

En ingång å skeppets norra och en å dess södra sida, nemligen å midten af dess vestra qvadrat, har in-

ledt i kyrkan. Norra ingångens portal, som är bibehållen, har 2 fots framspräng och består af fyra särskildta murspräng, hvilka afvexla med hörn och rundstafvar. Södra portalen är bortbruten och dörröppningen igenmurad. Dessa ingångar ha rätvinkliga anslagsmurar och halfrunda betäckningar. Tornet har å södra sidan en ingång, som tvifvelsutan blifvit i en sednare tid inrättad. Kyrkans ursprungliga fönsteröppningar ha alla varit små med höga bröstningar samt med in- och utvändiga smygar och halfrunda betäckningar. Skeppets hvarje qvadrat har haft å hvarje sida två fönsteröppningar helt nära hvarandra; korets hvarje sida en sådan och dess gafvelmur två temligen nära hvarandra.

Skeppets inre längd utgör 41 fot, bredd $19\frac{1}{2}$, höjd ifrån golfplanen till slutstenen 22; korets längd i hvarje sida $14\frac{1}{2}$, höjd $16\frac{1}{2}$; tornets grundrymd är något mindre än korets, och dess nedre afdelning har skeppets höjd; tornets höjd ifrån marken till takfoten är $47\frac{1}{2}$.

Omgifningsmurarne ha $3\frac{1}{2}$ och takhvalfven 1 fots tjocklek. De förre bestå af en yttre och en inre beklädnad af välformad och välbränd tegelsten i såkallade munkband, med temligen fina fogar samt mellanfyllning af gråsten; de sednare äro slagne af upprättstående tegelsten; allt uti ganska godt kalkbruk. Denna tegelsten, som är af fin lera med passande tillsats af sand, är mörkröd och håller 11 tum i längd, 5 i bredd och $3\frac{1}{4}$ i tjocklek. Byggnaden, ehuru blott fogstruken är mycket väl bibehållen; så att ingen skada förmärkes hvarken genom sättning, remnande eller vittring. Alla valtentak äro belagde med tegelpannor.

Ehuru denna kyrka, hvars skepp, kor och torn äro samtidigt byggde, blifvit mindre än mången annan van-

ställd genom förändringar och tillsatser, vittnar hon dock om sednare tiders vandalism. Vid tornets södra sida har, såsom spår derå utvisa, en utbyggnad med spiraltrappa uppledt inifrån till dess andra afdelning. Denna utbyggnad måste af bristande underhåll förfallit och blifvit nedrifven. Man uppkommer nu inifrån på en stege genom en vårdslöst uppbruten öppning å nedersta afdelningens takhvalf. Den släta altarväggen har invändigt blifvit till en betydlig del urhålkad. Det är sannerligen svårt att inse, hvarföre man företagit ett så mödosamt, onyttigt och oskickligt arbete. Icke nog dermed. Man har å korgafvelns yttre sida inhuggit en ofantlig grafsten, hvarå två okända personer förestållas, och hvilken, ehuru ofulländad, påtagligen visar sig vara i barockstil och således mer än fyra hundrade år yngre än kyrkan, hvadan hon skäligen bort förskonas för en dylik pålappning. En prålig och illa passande läktare är 1755 uppsatt å skeppets norra sidomur och predikstolen af 1764 är likasom altarprydnaden i rococomanér. Skeppets södra halfkolonn har blifvit till stor del borthuggen för att derå uppsätta en lika ful som obetydlig minnesvård och en utbyggnad med kupig träbotten har 1797 blifvit uppförd vid detsammas södra sida. Denna utbyggnad, som lätt kunnat sättas i full harmoni med den sköna kyrkan, så att densamma dertill bildat en korsarm, har ej det ringaste som öfverensstämmer med hennes ursprungliga anordning. Kyrkan har i sednare åren fått större fönsteröppningar, som erinra om ett slags spetsbågsstil, men hvilka tyvärr ingalunda passa med hennes rena rundbågsstil. Således vittnar allt, hvilket man i sednare tider der utfört, om en total obekantskap med forntidens heliga byggnadskonst, hvilket måste beklagas, då fråga är om ett sådant Herrans hus som detta, hvartill

högst få, kanhända intet motstycke kan i Norden framtes. Lyckligtvis har man hittills förskonat denna herrliga kyrka för yttre rappning eller putsning.

Halfannan mil ifrån Lund nära landsvägen till Landskrona på en mycket ansenlig landthöjd, som öfverst är ganska brant och har ringa omfång, ligger DAGSTORPS KYRKA, som utgöres af tvåqvadratiskt skepp och enqvadratiskt kor med rak altarvägg. Skeppet betäckes med två korshvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar; koret har ett kupolhvalf, hvars korsbågar uppbäras af svickelkolonner. Man ingår genom ett vapenhus å skeppets södra sida. Å altarväggen märkes ett litet rundfönster med stora smygar. Skeppets vestra gafvelmur har en mycket hög öppning med halfrund betäckning och derutanför ligger ett rundt torn med bjelklager och koniskt vattentak. Skeppets och korets omgifningsmurar äro i rundbågsstil uppförde af tuktad gråsten med hörnstycken och omfattningar af huggen sandsten; det förras korshvalf i spetsbågsstil, det sednares kupolhvalf i äldre öfvergångsstil; alla af tegelsten.

Ehuru den stora öppning, som finnes å skeppets vestra gafvelmur, påtagligen visar, att der ursprungligen funnits ett torn; så finner man vid närmare granskning, att det nuvarande hvarken har en hög ålder eller rätt anstår kyrkans anordning. Der måste ursprungligen funnits ett fyrkantigt torn, som passat med ofvanberörda öppning och tjenat till fäste. Kyrkans branta läge gifver också full anledning till den förmodan, att ett ursprungligt torn genom den lösa jordmånens undansjunkning nedrasat. Ett dylikt förhållande inhemtas deraf, att Jörgen Brade fick 1589 kunglig befallning att låta af stenen i ett gammalt kapell på Ålstorps mark föranstalta återuppbyggande

af Dagstorps nerfallna torn, hvilket var såsom sjömärke af vigt [44]).

Från kyrkogården, som har en mycket ojemn plan, skådas med blotta ögonen Landskrona, Lund, Malmö och Köpenhamn samt nära femtio kyrkor utom de, hvilka räknas å Seländska kusten.

Önnarps kyrka, belägen i en bördig trakt ungefär midtemellan Näsbyholm och Jordberga ej långt från landsvägen, består af tvåqvadratiskt skepp och fyrkantigt kor med rak altarvägg samt ett rundt torn i vester. Å skeppets södra sida är genom ett vapenhus en rundbågig ingång och midtderemot har äfven funnits en sådan. Korets gafvelmur, hvarå märkes en igenmurad fönsteröppning, har ett röste, som prydes med fyra nichfördjupningar, af hvilka hvarje håller 2 fot i bredd och de tvenne mellersta äro något högre än de öfriga. Alla dessa nichfördjupningar ha sidokolonner med Attiska baser och tärningformiga kapiteler. Triumf- och tornbågen äro rundslutne. Skeppet betäckes med två korshvalf, som hvila på tresprångiga, koret med ett sådant, hvilket uppbäres af tvåsprångiga pilastrar. Tornets nedersta afdelning har ett kupolformigt korshvalf. En trappgång i norra sidomuren uppförer till tornets andra afdelning, hvarifrån en stege uppleder till dess tredje. Fyra gluggar upplysa sistberörda afdelning. De gluggar, som vetta åt öster, norr och söder, ha midtkolonner med rundbågar derpå; den åter, hvilken vetter åt vester, är enkel och stickbågig. Mellan hvarje af dessa gluggar märkas två fyrkantiga skotthål. Skeppet och koret sakna taklister, men tornet har

---

[44]) Kongl. br. d. 18 Mars 1589.

små båggesimser. Tornets betäckning är sammansatt af en kärnbjelke, som genomgår hela dess öfversta afdelning och sträcker sig till spirans spets, samt af ett stjernbjelklag, hvari åtta sparrar äro intappade, hvilka vid deras halfva höjd förstärkas med handbjelkar i stjernform. Skeppets, korets och nedre delen af tornets omgifningsmurar äro uppförde af tuktad grästen med hörnstycken och omfattningar af huggen sandsten; takhvalfven och tornets öfra del deremot af tegelsten. Omgifningsmurarne äro utförde i rundbågsstil, takhvalfven i spetsbågsstil, och tornets öfra del röjer en sednare ombyggnad.

Trelleborgs fordna stadskyrka består af ett tvåqvadratiskt skepp och ett likadant dock mindre kor. Skeppets dörr- och fönsteröppningar ha genom förändringar blifvit förfuskade. Å korets hvarje sida finnas två och å altarväggen tre fönsteröppningar, af hvilka de förra blifvit utvidgade, de sednare äro mycket smala och höga. Af dessa tre fönsteröppningar, som alla ha ut- och invändigt skråa smygar och runda betäckningar, är den mellersta något bredare och högre än de öfriga. Två grofva ensprångiga pilastrar, hvilka, anbragte å skeppets hvarje sidomur, ha ifrån hvarje gafvelmur och sinsemellan lika afstånd, uppbära grofva hufvudbågar. Svickelkolonner, hvilka framskjuta ur alla hörn och vinklar, understödja kant- och korsbågar, hvaremellan låga kupor äro inspända. Således består skeppets betäckning af tre korshvalf. På midten af korets hvarje sidomur finnes en bred pilaster, hvarpå en grof hufvudbåge hvilar, hvadan dess betäckning utgöres af två korshvalf, hvilka ha nyssberörda anordning. Yttre fotlisterna, som äro 2 fot höga, utmärka sig med en skråkant och derpå en qvartstaf. Korets omgifnings-

murar ha fina hörnsprång och dess gafvelröste rundbågsgesimser. Det tyckes, som äfven den öfriga byggnaden haft dylika prydnader. Triumfbågen har halfrund betäckning med skråkantiga vederlagsgesimser. Alla ursprungliga bågslag äro halfrunda med undantag af korets breda hufvudbåge, hvilken är lindrigt spetsig. Omgifningsmurarnas yttre och inre ytor äro uppförde af god tegelsten; mellanfyllningen består af grästen. Pilastrarne och takhvalfven, som äro samtidige med omgifningsmurarna, bestå af idel tegelsten. Skeppets inre längd utgör 73 fot, bredd i vester 34, i öster 33; korets längd 40, bredd 25½; skeppets höjd 31, korets blott 22. Skeppets omgifningsmurar äro 4 fot tjocka, korets något tunnare.

Kyrkan, som varit för liten, har sedan blifvit å skeppets norra sida utvidgad med fyra qvadrater och å dess södra med två, hvilka alla betäckas med korshvalf. Dessa qvadrater, som äro hälften smalare än och stå i förening med skeppet, ha å norra sidan två, å södra ett nichprydt gafvelröste, samt röja äldre spetsbågsstil. Derefter har åter en utbyggnad med ett korshvalf tillkommit åt norr, så att kyrkan dymedelst fått ett fullständigt sidoskepp åt detta håll, och samtidigt dermed har en sakerstia med ett korshvalf blifvit uppförd å korets norra sida. Dessa sednare utbyggnader ha gafvelrösten åt norr och äro i yngre spetsbågsstil samt röja föga skicklighet i anläggning och murning.

Kyrkan, som måhända haft sin hufvudingång å vestra gafvelmuren, har 1617 fått derjemte ett fyrkantigt torn, hvari man uppkommer på en spiraltrappa vid dess södra sida. Denna tillbyggnad, som är utförd i barockstil, har för att rättas efter en förbigående gata fått en ganska sned ställning mot kyrkan. Tornets nedersta af-

ster genom tornets nedersta afdelning, hvilken med hela sin bredd står i förening med skeppet, och som upplyses af tvenne tvådelade fönsteröppningar med rosverk. Tvenne rundbågiga ljudöppningar å tornets hvarje sida gifva detsamma ett lätt utseende. Hela denna byggnad är utförd i rundbågsstil.

Lilla Slågarps kyrka, som ligger nära landsvägen mellan Malmö och Ystad, består af tvåqvadratiskt skepp med tvenne korshvalf och enqvadratiskt kor med ett sådant. Spår märkas efter en rundel, i hvars ställe en liten fyrkantig utbyggnad med tunnhvalf under spetsbågsåldern tillkommit. Skeppet och koret ha skråkantiga socklar och enkla båggesimser. Triumfbågen har halfrund betäckning och omgifves af halfcirkelformiga, rundbetäckta altarnicher. Både triumfbågens och altarnichernas hörn prydas med smärta kolonner, som ha Attiska baser med skyddsblad och bägarlika kapiteler med sirliga kransar, af hvilka motsvarande rundstafvar å betäckningarna uppbäras. Skeppets och korets omgifningsmurar äro uppförde af gråsten med fot- och taklister af sandsten; triumfbågen och altarnicherne af huggen kritsten. Takhvalfven, som hvila på tresprångiga pilastrar, härröra från spetsbågsåldern och bestå af tegelsten. En skröplig utbyggnad å skeppets södra och en vid korets östra ända med platta brädbottnar och ett torn i vester med vanlig lanternbetäckning äro i sednare tider tillkomne.

Sallerups kyrka i Oxie härad har tvåqvadratiskt skepp med tvenne korshvalf, som, hvilande på tvåsprångiga pilastrar och svickelkolonner, bestå af 2 fots skiljo- och 1 fots kantbågar med kupollika kupor och hälstens tjocklek.

Koret, som ursprungligen varit enqvadratiskt med rundel, är tvåqvadratiskt med två korshvalf, af hvilka det vestra liknar skeppets, det östra hvilar på ensprångiga hörnpilastrar och har för öfrigt vanlig anordning. Ett fyrkantigt torn höjer sig i vester. Den nedersta afdelningen betäckes med ett korshvalf och en trappgång i norra sidomuren uppleder till den andra, hvarifrån en stege vidtager till den tredje, hvilken har en tvådelad ljudöppning å hvarje sida samt rösten åt vester och öster. En sakerstia ligger å norra sidan af korets vestra qvadrat. Skeppet har skråkantiga socklar och dubbla båggesimser, och gafvelrösterna äro tinnade. Skeppet och den ursprungliga delen af koret äro i rundbågsstil, tornet tyckes vara nära samtidigt med deras kupolartade takhvalf; deremot har rundelen, hvarefter grundstenar märkas, sedermera blifvit rifven och ersatt med en ny qvadrat, som härrör från den sednare medeltiden. Kyrkan är uppförd af grå-sten med omfattningar och listverk af huggen sandsten; tornet och utbyggnaderne samt takhvalfven bestå af tegelsten.

Torrlösa kyrka, som ligger två och en half mil ifrån Lund och två ifrån Landskrona, har treqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor, och är uppförd af tuktad gråsten med hörnstycken och dörromfattningar samt triumfbåge af huggen sandsten i rundbågsstil. En liten fyrkantig utbyggnad i öster, hvilken består af grå- och sandsten, betäckes med ett spetsigt tunnhvalf af tegelsten. Denna utbyggnad är vida yngre än skeppet och koret, hvilka ha korshvalf med tresprångiga pilastrar och höga fält af tegelsten.

Utanför ingången å skeppets södra sida låg ett vapenhus, som nedrefs 1844. Detta vapenhus, hvilket åt

söder hade en dörröppning och ett gafvelröste med tinnar, bestod af gråsten med hörnstycken af huggen sandsten. Dörromfattningen, som pryddes med en rundstaf och en karnis, hade å hvarje sida en tvådelad ljusöppning med en midtkolonn och derpå två rundbågar; allt af huggen sandsten. Då samma vapenhus, ehuru enligt stilförhållande och stensnitt vittnande om en ganska hög ålder, ej hade några förtagningar med skeppets sidomur, visar det sig, att, såsom vi ofvanför anmärkt, våra äldsta kyrkor ej haft några sådana förplatser.

Å korets södra sida ligger en tornlik byggnad, som, uppförd 1614 af Tage Tott Ottessön, inunder består af ett grafrum med ett tunnhvalf, ofvanpå af ett högt kapell med ett stjernhvalf på tresprångiga pilastrar. En mindre ingång å södra sidomuren inleder i kapellet, hvilket har en stor bågöppning åt koret, och derifrån finnes en låg ingång till grafrummet, hvari Tage Tott Ottessön och hans fruar Hilvig Rantzou och Kirsten Ugerup hvila. Hela byggnaden röjer sednare medeltidsstil med undantag af ingångarna, som ha förtryckta betäckningar. Man kunde således falla på den förmodan, att detta grafkor uppstått före reformationen, om man under medeltiden plägat vid landtkyrkor uppföra dylika. Byggnaden, som enligt ett årtal med stora jernsiffror å södra sidomuren är uppförd 1614, ådagalägger likväl, att man i Skåne länge vidblifvit medeltidens konstutöfning; ett förhållande, hvilket flere andra byggnader bekräfta.

Då denna kyrka var alltför liten och hon ej kunde i anseende till sina bristfälliga omgifningsmurar och takhvalf samt ofördelaktiga läge i närheten af en bäck lämpligen utvidgas, så har en ny kyrka blifvit enligt ritning af C. G. Brunius anlagd några hundra steg derifrån på en

ansenlig höjd. Denna kyrka, som är nära fullbordad, har Grekisk korsform med rundel i öster och fyrkantigt torn i vester. Hufvudqvadraten håller liksom de omgifvande 36 fot i hvarje sida, och hela byggnaden är utförd i ren rundbågsstil.

Burlövs kyrka, som ligger nära landsvägen mellan Lund och Malmö, utgöres af ett tvåqvadratiskt skepp och tvåqvadratiskt kor med rak altarvägg samt fyrkantigt torn i vester med två gluggar å hvarje sida och rösten åt söder och norr. Skeppets takhvalf, hvilka äro kupolformiga och 1 fot tjocka, ha korsbågar, som uppbäras af svickelkolonner; men skiljo- och kantbågar, af hvilka den förre är dubbelt bredare än de sednare, äro spetsige och hvila på tvåsprångiga pilastrar. Tornets nedersta afdelning betäckes med ett likartadt korshvalf, som hvilar på ensprångiga hörnpilastrar. Koret har korshvalf med höga fält. Kyrkan, som uppstått under rundbågsåldern och är temligen ansenlig, har fått takhvalf i öfvergångsstil och hon lärer ursprungligen haft enqvadratiskt kor med rundel, hvilka bådadera blifvit för vinnande af utrymme bortbrutne, då en utvidgning blifvit omkring år 1600 verkställd.

Fosie kyrka, belägen en half mil ifrån Malmö på en landtböjd, hvarifrån man ser städerna Lund, Landskrona, Malmö och Köpenhamn, har ett skepp med tvenne korshvalf och ett torn i vester, hvars nedra afdelning betäckes med ett sådant, och hvars öfra innehåller klockrum. Skeppet har i stället för koret 1615 fått en förlängning med tvenne korshvalf i en mycket oren spetsbågsstil. Denna kyrka har före Skånes förening med Sverige tillhört Köpenhamns lärosäte, hvadan detsamma verkställt ifrågava-

rande utvidgning. Östra gafvelmuren, som är raksluten, har i sitt snerkelprydda röste en liten fyrkantig sten, hvarå läses: *anno N. C. 1615 hanc sacram ædem augeri curabat Universitas Hafniensis ProCuratore Cl. J. Longomontano.* Detta är ett ytterligare bevis derpå, att man länge vidblef medeltidens byggnadssätt, och att man lätt kan, såvida man saknar en öfvad blick, misstaga sig om en kyrkas byggnadstid.

Kyrkor i äldre öfvergångsstil.

Då Skånes aldrafleste kyrkor blifvit under rundbågsåldern uppförde, så låter det lätt förklara sig, hvarföre ganska få förete den byggnadsart, som utöfvades, innan spetsbågsstilen hann sin utbildning. Enär kyrkor i äldre öfvergångsstil ej uppfördes förr än man allmännare förstod att bereda god tegelsten, så finnes ingen sådan helgedom af huggen grå- sand- eller kalksten. Att alla detta slags helgedomar ha raka altarväggar ådagalägger, att, ehuruväl några få urgamla kyrkor med sådana finnas i Skåne, desamme dock äro med högst få undantag yngre än de, hvilka ha rundelar i öster.

Håstads kyrka, som ligger en mil ifrån Lund, består af ett tvåqvadratiskt skepp, ett enqvadratiskt kor med rak altarvägg och ett fyrkantigt torn i vester. Skeppet har utvändigt släta murytor, koret deremot fina hörnpilastrar, och det förra har gafvelrösten med några enklare nichfördjupningar, det sednare ett sådant med fina båggesimser och sirliga nichfördjupningar, alla med runda betäckningar. Tornet, som hvilar med sin östra sida på skeppets vestra gafvelmur, har rösten åt vester och öster.

Triumfbågen är ansenlig och rundbetäckt. Å skeppets och korets norra sidor och gafvelmurar märkas små igenmurade fönsteröppningar, af hvilka två ha halfrunda, två deremot lindrigt spetsiga betäckningar, men alla ut- och invändigt vida smygar. Skeppets ingång å den södra sidan är rundbetäckt, och en sådan har jemväl funnits å den norra. På breda dock föga framspringande pilastrar, anbragte midtpå skeppets långsidor och midtemot hvarandra, hvilar en ovanligt grof rundbåge, som åtskiljer detsammas båda korshvalf. Kant- och korsbågar, som äro halfrunda, uppbäras af pilastrar, och alla fält äro lindrigt kupiga. Korets korshvalf röjer å sina kantbågar en lindrig tillspetsning, men dithörande fält ha samma hållning som de förre. Skeppets och korets socklar bestå af väl tuktad gråsten, men deras omgifningsmurar och takhvalf af tegelsten, och de äro väl utförde i äldre öfvergångsstil. Omgifningsmurarne, som ursprungligen varit fogstrukne, äro dock något äldre än takhvalfven. Tornet, som består af gråsten, är mycket yngre än kyrkan och saknar både takhvalf och trappgång och har ingen genomgång till skeppet. Utanför södra ingången ligger ett vapenhus, hvars gafvelröste har några nichfördjupningar.

Kyrkan har en ovanligt låg belägenhet på sluttningen i en däld, hvadan koret något gifvit sig och dess gafvelmur blifvit å midten förstärkt med en grof stråfpelare, som borttagit all belysning från öster. Då de gamle högst sällan valde ett så opassande läge för sina helgedomar, torde vid kyrkans uppförande en större by der legat, hvadan en fördelaktigare plats ej kunnat derför erhållas.

Säby kyrka, som ligger nära en half mil ifrån Landskrona, består af ett tvåqvadratiskt skepp och enqvadra-

tiskt kor med rak altarvägg; det förra har platt trätak med synliga bjelkar, det sednare deremot korshvalf med halfrunda kantbågar. Man inkommer genom ett vapenhus å skeppets södra sida, och en motsvarande ingång å dess norra är igenmurad. À skeppets vestra gafvelmur märkas spår efter en liten spetsbågig fönsteröppning och efter en sådan å altarväggen. Triumfbågen är rundbetäckt. Vid skeppets vestra ända höjer sig ett rundt torn, hvilket har ingång från söder och bjelklager samt konisk betäckning. Detta torn tillhör sednare öfvergångsstil och har troligtvis uppstått i början af sextonde seklet. Skeppet och koret äro uppförde af tegelsten, tornet deremot af gråsten. Skeppet är invändigt 35 fot långt, $22\frac{1}{6}$ bredt i vestra, $20\frac{1}{2}$ i östra ändan och $13\frac{3}{4}$ högt från golfplanen till brädbottnen; koret från öster till vester $13\frac{3}{4}$ långt, ifrån söder till norr $15\frac{1}{4}$, och högt under slutstenen $13\frac{3}{4}$; tornet håller i inre tvärmått från söder till norr 13, i höjd från marken till öfra murkanten 28.

Eljaröds kyrka, belägen jemte landsvägen nära midtemellan Ystad och Christianstad, utgöres af ett tvåqvadratiskt skepp med tvenne korshvalf, enqvadratiskt kor med ett sådant och rak altarvägg. Skeppets inre längd $42\frac{1}{2}$ fot, bredd $27\frac{2}{3}$, höjd under slutstenen $17\frac{1}{3}$; koret håller i hvarje sida 23, i höjd $17\frac{1}{3}$ under slutstenen. Triumfbågen har halfrund betäckning med karnisade vederlagslister. Skeppets takhvalf hvila på tresprångiga pilastrar med smala rundstafviga kransar; korets deremot på tvåsprångiga pilastrar med breda karnisade kransar och svickelkolonner deröfver. Alla kantbågar hålla 1 fot, men alla korsbågar deremot hälften mindre. Skeppets korsbågar sakna kantlister, men korets prydas med runda sådana. En ingång

å skeppets södra sida har en lindrigt spetsig betäckning. Å skeppets vestra gafvelmur märkas två smala, höga, rundbetäckta fönsteröppningar med skråa yttre och inre smygar och höga brōstningar, och två sådana å korets altarvägg, hvilka alla äro igenmurade. Omgifningsmurarne ha fotlister, som bestå af tvenne skråkanter öfver hvarandra, och sakna, ehuru blott 3 fot tjocka, yttre pilastrar. Å vestra gafvelmuren märkas lemningar efter tre nichfördjupningar och lågspetsiga båggesimser. Två sträfpelare å korets altarvägg äro troligtvis sednare tillsatser. Hela byggnaden, hvars omgifningsmurar och takhvalf äro samtidigt utförde i äldre öfvergångsstil, består af tegelsten i munkband, och den har ursprungligen varit in- och utvändigt fogstruken, men blifvit i sednare tider till det yttre öfverrappad och till det inre öfverkalkad. Der märkes ingen huggen sten. Å skeppets södra sida ligger ett vapenhus och vid dess vestra gafvelmur en låg och usel tornbyggnad, som båda äro yngre än kyrkan och bestå af grāsten.

Rinkaby kyrka består af ett tvåqvadratiskt skepp med tvenne lindrigt spetsiga korshvalf, som hvila på fyrsprångiga pilastrar, och af ett enqvadratiskt kor med ett kupolformigt korshvalf, hvilket upphāres af svickelkolonner. Å altarväggen, som är raksluten, märkas tre smala, höga, likstora, rundbetäckta fönsteröppningar, och en sådan å norra sidan, hvilka alla äro igenmurade. Skeppet har å södra sidan en ingång och derutanför ett vapenhus, och det har i sednare tider fått en förlängning åt vester. Triumfbågen har halfrund betäckning. Kyrkan är utförd i äldre öfvergångsstil. Omgifningsmurarne och takhvalfven, som äro samtidiga, bestå af tegelsten.

Ifö kyrka, helgad S. Ursula, är aflångfyrkantig och håller invändigt 35 fot i längd och 20 i bredd. Östra gafvelmuren har en liten lågspetsig fönsteröppning och deröfver en rad tandsnitt samt ett röste med tre tinnar och under spetsen en cirkelformig fördjupning med en liten ljusöppning deri. Triumfbåge och kor saknas, hvilket är en ganska egen anordning. Denna kyrka, som består af tegelsten, skall vara uppförd mellan åren 1223 och 1228 af erkebiskopen Andreas Sunesson [45]).

Byggnaden, hvilken ursprungligen haft basiliketak, har i sednaste spetsbågsåldern fått två korshvalf på femsprångiga pilastrar. Ett torn, hvilket 1820 uppfördes vid vestra gafvelmuren, har många remnor. Vid kyrkans norra sida ligger S. Ursulas källa, hvars vatten erkebiskopen Andreas Sunesson skall vid ett tillfälle förvandlat i vin, och hvartill man ännu i förra seklet offrade.

Vånga kyrka, som ligger i en förtjusande bergstrakt å en höjd vid norra ändan af Ifö sjö, består af ett fyrkantigt skepp och ett sådant men något mindre kor, och hon tyckes vara nära samtidig med den sistberörda. Skeppets och korets omgifningsmurar, hvilka äro af tegelsten, ha 3 tums framspringande socklar; men de sakna både yttre och inre pilastrar. Altarväggen är rak. En rundbågig ingång å skeppets södra sida inleder genom ett vapenhus i kyrkan, som aldrig haft någon triumfbåge eller några takhvalf. Ett nyare torn står vid skeppets vestra och en sakerstia vid korets östra ända. Skeppets sträckning i vester och öster utgör $35\frac{5}{12}$ fot, i motsatt riktning $36\frac{1}{3}$; korets sträckning i vester och öster blott $19\frac{1}{4}$, men i motsatt riktning $34\frac{1}{4}$.

---

45) P. Munck, Dissert. de Willandia p. 50.

Att koret står med hela sin bredd i förening med skeppet är en anordning, hvilken är högst ovanlig i Skånes, men deremot ganska vanlig i Smålands och Bohus-läns äldsta kyrkor. Vånga kyrkas skepp och kor, hvilka bådadera ha större sträckning i söder och norr än i väster och öster, måste liksom Ifö kyrka betraktas såsom ett enda långhus. Det lider dock intet tvifvel, att skeppen och koren i dylika helgedomar varit enligt medeltidens ritual afstängde från hvarandra med träskrank.

Emtslöfs kyrka, annex till Broby, består af ett tvåqvadratiskt skepp och enqvadratiskt kor med rak altarvägg. En dörröppning å skeppets norra sida helt nära dess vestra gafvelmur har å den södra haft en motsvarande, hvilken är igenmurad. Norra ingången har stickbågig betäckning, men dess yttre omfattning, som bildar ett litet framsprång, är spetsbågig, och sluter sig med en vågrätt skråkant till sidomuren. På midten af skeppets hvarje sida märkas tydliga spår efter en liten rundbågig fönsteröppning med skråvinklig omfattning till det yttre och inre samt med hög bröstning. Triumfbågen är rundbetäckt, och vid hvarje sida derom finnas skråvinkliga altarnicher, som äfven äro rundbetäckte.

Byggnadens socklar, $2\frac{1}{2}$ fot höga, äro alldeles släta och sluta sig med tvenne små skrålister till murlifven. Både socklarne och murlifven förstärkas med $1\frac{3}{4}$ fot breda, 4 tum tjocka hörnsprång, hvilka vid takfoten sammanbindas med gesimsbågar. Skeppets gafvelmurar sakna dylika hörnsprång, men korets ha deremot sådana. Berörda gesimsbågar bildas af fyra afsatsvis öfver hvarandra framskjutande skiften, så att hvarje sådan har likhet af ett tinnadt röste. Öfver skeppets gesimsbågar framspringer

ett enkelt skifte och öfver korets ett tandsnitt och derpå äfven ett enkelt skifte. Skeppets vestra gafvelröste prydes nederst med ett vågrätt tandsnitt, som ifrån båda ändar uppgår i tretton afsatser. Detta gafvelröste, hvars midt intages af en korsformig fördjupning med en liten ljusöppning å hvarje sida, krönes med vanliga tinnar, som, lämpade efter nyssberörda anordning, tillsammans utgöra femton. Kyrkans omgifningsmurar äro till sitt yttre och inre från jordytan uppförde af välslagen och välbränd tegelsten, 10 tum lång, $4\frac{1}{2}$ bred, $3\frac{1}{2}$ tjock i munkband med temligen fina fogar; kärnan består på vanligt sätt af grårsten, allt i godt kalkbruk.

Byggnaden, som ursprungligen haft basiliketak, har sedermera fått två korshvalf öfver skeppet och ett sådant öfver koret. För besparande af utrymme ha inga hörn- och sidopilastrar blifvit för takhvalfvens bärning uppdragne, utan inhuggningar i murarna gjorda för anspänning af skeppets skiljobåge samt såväl dettas som korets korsbågar och kupor. Då kyrkans omgifningsmurar, ehuru väl uppförde, ej hålla fullt 3 fot i tjocklek, så var detta sätt att inslå takhvalf ganska vågsamt, enär sträfpelare saknas. Till följe häraf ha betänkliga remnor uppkommit, hvilka dock nyligen blifvit sammanskrufvade med tre grofva ankarstänger.

Skeppets inre längd utgör $39\frac{2}{3}$ fot, bredd $23\frac{1}{2}$; korets längd $19\frac{1}{6}$, bredd $17\frac{3}{4}$; skeppets höjd från golfplanen till korsskärningen $19\frac{1}{3}$, korets något mindre. Å skeppets norra sida ligger ett vapenhus, hvars gafvelröste prydes med nichfördjupningar och tinnar. Detta vapenhus, som är något yngre än kyrkan, är jemväl uppfördt af tegelsten med mellanfyllning af grårsten.

Kyrkor med raka altarväggar i spetsbågsstil.

Skåne har ganska få kyrkor med raka altarväggar i spetsbågsstil. Dessa kyrkor ha troligtvis uppstått i fjortonde och femtonde seklerna, under hvilken tidrymd flere gamla kyrkor ha, såsom vi ofvanför anmärkt, samtidigt fått åt öster utvidgningar med raka altarväggar. Att dessa nybyggnader och utvidgningar äro utförde af tuktad gråsten och tegelsten, är af det föregående uppenbart.

Vidpass en mil ifrån Åbus ligger NYMÖ KYRKA, som utgöres af tvåqvadratiskt skepp, enqvadratiskt kor med rak altarvägg och fyrkantigt torn i vester. Skeppets och korets omgifningsmurar, hvilka sakna yttre pilastrar, ha socklar, som framspringa 3 tum. Skeppets takgesims utgöres af ett, korets af tre liggskiften, och bådadera ha nichprydda och tinnade gafvelrösten. En ingång å skeppets södra sida har spetsig betäckning, och derutanför ligger ett vapenhus. Triumfbågen är halfrund, och lemningar märkas under dess vederlag efter anslag och låga bågar, som i förening med en midtpelare bildat en skiljomur, hvilken haft lika höjd som samma vederlag. I midten af den öppning, hvilken ursprungligen funnits öfver skiljomuren, qvarsitter ett litet krucifix. En förrostad dörrhake för portar finnes å hvarje anslag. Skeppet betäckes med två, koret med ett korshvalf, alla på fyrsprångiga pilastrar. Då kyrkans omgifningsmurar, som äro helt tunna, ej varit uppförda för att bära takhvalf, ha fyrsprångiga pilastrar blifvit nödvändiga. Tornets nedersta afdelning betäckes med ett tunnhvalf, som kastar sig ifrån vester till öster, och dess öfversta afdelning har å hvarje sida en

tvådelad ljudöppning med fyrkantig midtpelare. På denna afdelning följa höga rösten åt söder och norr, af hvilka det ena siras under tinnarna med små nichfördjupningar, det andra med sicksackförsänkningar. Skeppets och korets omgifningsmurar, pilastrar och betäckningar bestå af tegelsten. Tornets omgifningsmurar äro af gråsten, men dess takhvalf af tegelsten.

Helt nära Beckaskog är KLABY KYRKA belägen. Denna kyrka har tvåqvadratiskt skepp och enqvadratiskt kor med rak altarvägg. Bådadera ha höga socklar med 6 tums framsprång och lika starka hörnpilastrar. Gesimserne utgöras af två liggskiften. Korets gafvelröste siras med en större mellan två mindre nichfördjupningar, af hvilka den mellerste betäckes med förskjutna liggskiften, de omgifvande med lindrigt spetsiga bågar. Vid den större märkes en liten korsfördjupning och jemte de mindre äro små cirkelfördjupningar anbragte. Under hela detta parti sträcker sig en rad tandsnitt. I midten af skeppets gafvelröste ses ett stort dubbelkors, och å hvarje sida en spetsbågig nichfördjupning. Triumfbågen är halfrund. Skeppet betäckes med två korshvalf på femsprångiga, koret med ett stjernhvalf på tresprångiga pilastrar i spetsbågestil. Hela denna byggnad är uppförd af tegelsten. Förbanden bestå till största delen af en löpare och en kopp.

Ehuru således omgifningsmurarne synas vara i äldre öfvergångsstil, och takhvalfven tyckas vara yngre än desamma; så lärer dock denna byggnad tillkommit kort före reformationstiden. Ett fyrkantigt torn höjer sig i vester med tinnade rösten åt söder och norr. Detta torn, hvilket är yngre än kyrkan, består af gråsten. En utbyggnad med kupig träbotten har 1790 blifvit uppförd å skep-

pets norra, och predikstolen med altarbordet derunder står vid detsammas södra sida.

I Albo härad och S. Olofs socken, som fordom kallades Lunkinde, ligger en trädbevuxen landthöjd, hvilken omgifves af sköna fält och täta bokskogar deromkring. På denna landthöjd märkas några svaga lemningar af ett kapell, efter hvars nedbrytande en ganska ansenlig KYRKA, helgad S. OLOF och benämnd efter samma helgon, blifvit vidpass trehundrade steg derifrån i söder uppförd. Vid sluttningen af landthöjden och 400 steg i söder från kyrkan uppväller S. Olofs källa med det herrligaste vatten. Kyrkans ansenlighet och prydlighet väcka i denna ofruktbara nejd med skäl förvåning. Då denna byggnad, ehuru minst 500 år gammal, i anseende till sitt isolerade läge undergått föga förändringar och till stor del bibehållit sina ursprungliga altaren och bildverk, förtjenar den i hög grad konstforskarens uppmärksamhet.

Kyrkan består af ett tvåqvadratiskt skepp, hvilket betäckes med sex och ett likadant ehuru mycket mindre kor, som betäckes med två stjernhvalf och har rak altarvägg. Skeppet håller 41 fot i bredd, $61\frac{1}{2}$ i längd och $28\frac{1}{3}$ i höjd; koret 21 i bredd, 35 i längd och 21 i höjd. Ehuru skeppets omgifningsmurar äro 4 fot tjocka, förstärkas desamma i yttre hörnen med sträfpelare såväl å vestra gafvelmuren som å båda långsidorna. Skeppets sydvestliga hörn har dock blott en mycket grof i stället för två mindre sträfpelare; emedan deri inrymmes en spiraltrappa, som inifrån uppleder till takhvalfven. Skeppets östra gafvelmur, hvartill koret sluter sig, saknar sträfpelare, emedan detsamma icke behöft sådana åt öster men väl åt vester. En tiokantig och en rund pelare, hvilka

ha sinsemellan och från skeppets omgifningsmurar lika afstånd, motsvaras af framspringande kragstenar. Skiljobågar, 1 fot breda, som ha fina kantlister, förena dessa pelare och kragstenar och uppbära sex takhvalf med 6 tum tjocka kors- och stjernbågar. Korets omgifningsmurar hålla endast $3\frac{1}{2}$ fot i tjocklek; men då de invändigt förstärkas med fyrsprångiga hörn- och sidopilastrar och takhvalfven hvila på 1 fot breda kantbågar, ha yttre sträfpelare varit obehöfliga. En större dörröppning på midten af vestra gafvelmuren samt en mindre sådan å norra och en å södra långsidan ha inledt i skeppet, hvartill man nu endast inkommer genom den sistberörda. Tvenne tvådelade fönsteröppningar med mycket höga bröstningar å vestra gafvelmuren och trenne sådana å hvarje långsida ha ursprungligen upplyst skeppet. Af dessa fönsteröppningar, som noga motsvarat de särskilda takhvalfvens afdelningar, äro de tvenne åt vester alldeles oförändrade. De mellersta å hvarje långsida ha för ganska lång tid sedan blifvit vid uppförande af vapenhus igenmurade, och de öfriga ha i sednare tider blifvit genom uppbrytningar vanställde. Dörröppningarne prydas utvändigt med trenne hörnsprång och ha invändigt vinkelräta smygar, och fönsteröppningarne ha tre yttre och två inre hörnsprång. Koret upplyses med två fönsteröppningar å hvarje sida, hvilka äfven blifvit genom uppbrytningar förfuskade. Skeppets vestra gafvelröste, som har blott elfva tinnar, prydes i midten med två dubbla och vid hvarje sida med tre enkla nichfördjupningar och deröfver med tre cirkelfördjupningar. Skeppets och korets östra gafvelrösten ha 1814 förlorat sina tinnar. Omgifningsmurarne och takhvalfven äro samtidige, alla bågar och kupor äro temligen spetsiga och röja en utbildad hållning. Kyrkan, som är uppförd af tuktad grå-

sten med omfattningar, pelare och takhvalf af tegelsten, har ofelbart varit ursprungligen fogstruken, men är nu vårdslöst ut- och invändigt öfverrappad. Denna byggnad är lika väl beräknad som skickligt uppförd, och har blott en enda remna, nemligen å en sträfpelare, hvars grundval man nyligen skadat genom en graföppning.

Utanför södra ingången ligger ett tornlikt vapenhus, hvilket består af tvenne afdelningar och visar sig vara något yngre än kyrkan. Detta vapenhus, som utvändigt håller i södra sidan 28 och i vestra likasom i östra 27 fot, har på midten af den förstberörda sidan en dörröppning till nedra afdelningen och derifrån en rak trappa i östra muren till den öfra, hvilken inrymmer klockorna. Nedra afdelningen visar förtagningar för korshvalf. Betäckningen är spetsig och spånbeklädd. Utanför norra ingången märkas grundvalar efter ett likadant vapenhus, hvilket äfven varit en sednare tillsats. Vid korets östra gafvelmur ligger en liten fyrkantig utbyggnad med en dörröppning å södra sidan och en sådan till koret samt en liten fönsteröppning åt öster. Denna utbyggnad, som har ett korshvalf, begagnas till sakerstia.

Hvarje byggnadskunnig torde af denna korta framställning finna, att S. Olofs kyrka är skådevärd. Man öfverraskas vid inträdande i denna helgedom af dess ansenliga utrymme, höga takhvalf och herrliga belysning, och man förvånas öfver en dylik byggnads tillkomst i en aflägsen och ofruktbar skogsbygd.

Man hinner knapt hämta sig från detta oväntade intryck förrän de många altaren, som der qvarstå från katholska tiden, ådraga sig vår synnerliga uppmärksamhet. Vid vestra sidan inom södra ingången står S. Annas altare, hvarå sitter i en bred karmstol under en baldakin

nämnda helgon med slöja, och uti dess knå jungfru Maria, som håller sitt heliga barn uti sitt sköte.

Vid vestra sidan af skeppets östra pelare märkes Trefaldighetens altare. Å en uppsats, som framtill liknar en uppnedvänd trappa, står ett skåp, hvilket öfverst prydes med en genombruten rundbåge och å sidorna med flygelstycken samt nederst med rosetter. Ryggen har fönsterlika genombrytningar med många smårum derinnanför. I detta skåp, som saknar flygeldörrar, sitter Gudfader i menniskostorlek med yfvigt skägg, fotsid mantel och liljeprydd krona, och håller mellan sina utsträckta armar ett kors med frälsaren derå. Gudfader i fullrund figur har mild och vördnadsbjudande blick och framför i vänstra handen ett verldsklot, och bakom honom stå två halfupphöjda serafer på lågande hjul. Under den hvalflika betäckningen deröfver har en dufva sväfvat, hvilken förkommit. Att detta skåp betecknar himmelen och bilderna deri Treenigheten, är påtagligt. Den uppnedvända trappan antyder svårigheten att der inkomma, samt bakstyckets genombrytningar med smårum derinom föreställa de saligas boningar.

I skeppets nordöstra hörn finnes S. Marias altare, hvarå står ett skåp med flygeldörrar. Jungfru Maria iförd ljusblå mantel och prydd med krona sitter i detta skåp och håller Christusbarnet i sitt sköte. I flygeldörrarna märkas flere qvinnogestalter, som skola enligt sägen föreställa martyrer. I skeppets sydöstra hörn har ett motsvarande altare stått, hvilket blef 1802 nedbrutit. Ett altare skall enligt berättelse äfven funnits inom norra och ett nära vestra ingången.

Kyrkans högaltare, hvilket ännu begagnas, står nära korets östra gafvelmur. Derpå står ett ansenligt skåp,

som håller $10\frac{1}{6}$ fot i bredd, $6\frac{1}{2}$ i höjd och har dubbla flygeldörrar. I midten föreställes Christus korsfäst mellan röfvarna å Golgatha. En person faller på knä och bedjer, och en annan sitter och skrifver vid frälsarens kors. En stor skara män och qvinnor uppfyller platsen. Christus, omgjordad med en bindel, hänger å ett sirligt kors; röfvarne äro deremot fästade med bakvridna armar vid simpla stockar. I de inre flygeldörrarna stå i tvenne afdelningar öfver hvarandra sexton figurer, nemligen lärjungar och helgon. Hvarje af de yttre flygeldörrarna innehåller fyra afdelningar, föreställande i den norra: fottvagningen och nattvarden, samt derunder förnekelsen och vid sidan derom budfläugningen; i den södra: Christus och röfvarne inför öfverstepresten, derjemte Christus inför Pilatus, som har krona, inunder Christi svepning och gravläggning. Å norra flygeldörrens yttre sida: öfverst Christus i örtagården, Judas med pungen, lärjungarne i sömn, derjemte Judaskyssen, derunder törnekröningen och korsbärningen. Södra flygeldörrens yttre sida: öfverstepresten å domstolen, hvartill Christus framföres, derjemte Pilatus å domstolen, inunder korsnedtagningen, derjemte uppståndelsen. Allt är utfördt i ek, det inre i hel- det yttre i halfupphöjdt snidverk. Denna altarprydnad har blifvit illa tilltygad. Kolonner och baldakiner, som omfattat dessa figurer, äro bortslagne; deremot ha eländiga draperier och löfverk blifvit enligt modernt manér anbragte samt både botten och bilder, hvilka varit pryddе med förgyllningar och bjerta färgor, öfverstrukne med gråaktig oljefärg. Öfver skåpets midtgrupp har en uppsats tillkommit, hvarå uppståndelsen föreställes uti en eländig oljemålning. Allt begrepp om en högre konst har försvunnit, hvarest man gör sig skyldig till dylika förfuskningar.

I korets nordöstra likasom sydöstra hörn qvarstår ett litet altarbord, hvarå både skåp och bildverk saknas. Alla der befintliga altarbord äro murade af tegelsten, af hvilka det största haft midtofvanpå en fördjupning, hvari man funnit under en liten kalkstensskifva linnelappar och en benknota.

Å korets norra sidomur nära dervarande högaltare är S. Olofs bild uppsatt. Den helige konungen har ljusblå mantel, fyra lejonhufvuden såsom bälte och en öppen krona, yfvigt skägg, och han sitter å en hög karmstol, hållande en silfveryxa i högra och en kalk i venstra handen samt trampande på ett svart afgrundsdjur med lejonkropp, draksvans och krönt menniskohufvud. Der föreställes alltså christendomens seger öfver hedendomen. Å karmstolens högra sidostycke står en liten engel, som spelar fiol. Hela detta snidverk håller inalles $1\frac{1}{2}$ fot i bredd, 3 i höjd.

Mången bland allmogen ända från katholska tiden intill våra dagar har ifrån närmare och aflägsnare håll anställt vallfarter till denna kyrka, hvilken isynnerhet blifvit talrikt besökt S. Olofsdag, då man inträdt i denna helgedom, inlagt sin skärf i dervarande offerkista samt under tysta böner nedtagit S. Olofs yxa och dermed strukit sig för återvinnande af sin helsa eller till förekommande af olyckor, hvarefter man begifvit sig till S. Olofs källa samt druckit derur och sedan offrat i densamma. Mången har deraf befunnit sig väl; en naturlig följd af en stark öfvertygelse om S. Olofs undergörande förmåga. Denna vidskepelse blef 1740 allvarligen förbjuden af domkapitlet i Lund; men emedan den person, som till följe deraf åtagit sig att undangömma S. Olofs yxa, iråkade en långvarig sjukdom, blef samma undergörande klenod

återställd, och man har äfven i sednare åren sett en stor menniskoskara S. Olofsdag samla sig vid denna helgedom, hvarest man under natten med förtäring och munterhet firat detta helgons minne. Ja, dylika uppträden ha vid nämnda tid stundom fortfarit hela åtta dagar igenom.

Man synes rätteligen förfara, då man i våra liberalare tider ej söker ytterligare förhindra allmogens uråldriga plägsed, att S. Olofsdag besöka hans helgedom. Den förtjusande skogsbygd, hvari denna vördnadsbjudande kyrka höjer sig, är i jemförelse med omgifvande slättbygd så inbjudande, att äfven den fördomsfriaste kunde af ett dylikt besök känna sig lifvad. I synnerhet skulle det vara helsosamt för våra arkitekter, som alltjemnt framkomma med de andefattigaste planer för gamla kyrkors utvidgande och nyas uppförande, att åtminstone en gång i sin lefnad vallfärdas till S. Olofs kyrka samt betrakta hennes målarsköna belägenhet och andaktsväckande anordning för att fatta om möjligt ett lefvande begrepp om en passande plats för och inrättning af ett Herrans hus.

Vestra Vemmenhögs kyrka består af aflångfyrkantigt skepp och fyrkantigt kor med rak altarvägg. En ingång å skeppets södra sida har utvändigt en tresprångig spetsbågig omfattning, men invändigt en stickbågig betäckning. En motsvarande dörröppning å skeppets norra sida är igenmurad. Triumfbågen är liten och spetsbågig samt utan vederlagskransar. Å altarväggen märkes en liten rundbetäckt fönsteröppning med skråa smygar. Skeppet har två, koret ett korshvalf, som hvila på sviekelkolonner. Fälten, hvilka äro lågkupiga, sakna kantbågar, men prydas deremot med kantlister. Såväl i skeppets som korets sidomurar finnas små skåplika fördjupningar, hvilka tvifvels-

utan tjenat till förvarande af messesaker. Skeppets takfot siras med en rad tandsnitt och korets gafvelröste med prydliga nichfördjupningar, och bådadera ha gafveltinnar. Omgifningsmurarne och takhvalfven äro i spetsbågsstil uppförde af tegelsten med fogstrykning.

Å skeppets södra sida ligger ett vapenhus, som äfven består af tegelsten och synes vara nära samtidigt med kyrkan. Ett torn, bestående af gråsten, har för få årtionden sedan uppstått vid skeppets vestra gafvelmur, hvarföre densamma blifvit genombruten.

På Skånes sydligaste udde, helt nära kusten, ligger Östra Torps kyrka, som utgöres af ett aflångfyrkantigt skepp och ett likformigt dock mindre kor. Skeppets södra dörröppning begagnas, dess norra är deremot igenmurad. Yttre omfattningarne äro tresprångiga, spetsbågiga och anslagsfalsarne rundbetäckte, alla med vederlagskransar, men inre omfattningarne ha deremot stickbågiga betäckningar. Å altarväggen märkes en liten rundbetäckt fönsteröppning och triumfbågen är äfven rundbetäckt. Skeppets och korets östra hörn prydas med fina pilastrar och det förras vestra gafvelröste med fyra spetsbågiga nichfördjupningar, det sednares takfot med en rad tandsnitt. Två korshvalf, som hvila på tresprångiga pilastrar, utgöra skeppets, och ett kupolformigt korshvalf, hvilket uppbäres af små svickelkolonner, bildar korets betäckning. De förre af dessa korshvalf ha höga fält och äro blott 6 tum tjocka; det sednare är dubbelt starkare.

Denna lilla helgedom, som är af tegelsten utförd i äldre spetsbågsstil, har öfver skeppet haft basiliketak, men sedermera fått takhvalf i yngre spetsbågsstil. Korets betäckning synes vara ursprunglig. Vid skeppets vestra gaf-

velmur märkas lemningar efter ett nyare torn af grå-sten, som nedramlat.

Kyrkor med tre- och flersidiga altarväggar i spetsbågsstil.

Några kyrkor i rundbågs- och äldre öfvergångsstil ha åt öster fått ansenliga förlängningar med tresidiga altarväggar i spetsbågsstil. Dessa kyrkor kunna derföre upptagas bland dem, hvilka blifvit uppförde med tre- eller flersidiga altarväggar. Alla dylika kor liksom alla skepp, hvilka äro dermed samtidige, ha tillkommit under spetsbågsåldern, och ingen sådan byggnad består af huggen sten.

Mariakyrkan i Ystad, hvilken har mellan- och sidoskepp med tresidigt korslut och koromgång samt en tvärbyggnad med fyrkantigt torn i vester, röjer till den mellersta delen slutet af tolfte och början af trettonde, till den östra slutet af femtonde och början af sextonde och till den vestra midten af sjuttonde seklets byggnadssätt. Tolf pelare, nemligen fyra å hvarje sida och fyra åt öster uppbära mellanskeppets och korets omgifningsmurar. De sex vestliga af dessa pelare, som äro fyrkantiga, tillhöra kyrkans äldsta del och bestå af huggen kalksten; de öfriga, hvilka äro aflångfyrkantiga med dubbla sidosprång åt söder och norr, härröra från en vida sednare tid, och äro murade af tegelsten. De förre, som ha lika afstånd ifrån hvarandra, förenas med helt låga rundbågar; de sednare, hvilka ha olika mellanrum, uppbära mycket höga spetsbågar. Sidoskeppens äldsta omgifningsmurar äro ut- och invändigt släta, men deras förlängningar ha liksom koromgången yttre sträfpelare och inre pilastrar. Mellanskep-

pets äldsta omgifningsmurar prydas till det yttre med 3 tum tjocka, 2 fot breda pilastrar, som förenas med båggesimser, på hvilka tre enkla skiften bilda taklister. Mellanskeppets nyare delar ha släta utsidor, som krönas med en rad tandsnitt och derpå enkla taklister; men de ha deremot inre pilastrar, hvilka äro fortsättningar af pelarnas sidosprång. Ett tresidigt gafvelröste, som prydes med nichfördjupningar och tinnar, utmärker korshutet. Alla omgifningsmurar äro uppförde af tegelsten och 4 fot tjocka.

Emellan sidoskeppens äldre afdelningar äro breda lågspetsiga skiljobågar anspända, som uppbära korshvalf utan både kant- och korsbågar; deremot ha sidoskeppens yngre samt koromgångens alla afdelningar korshvalf med fina skiljo- kant- och korsbågar. Mellanskeppets äldsta parti har jemväl breda skiljobågar, af hvilka den mellersta hvilar på starka och höga konsoler. Af dithörande afdelningar betäckes den vestra med ett temligen smalt tunnhvalf, som har vederlag i söder och norr, den östra deremot med ett fyrkantigt korshvalf, hvars enstafviga kant- och trestafviga korsbågar hvila på svickelkolonner. De tvenne nyare derpå följande afdelningarne ha fina skiljo- kant- och korsbågar. De äldsta takhvalfvens fält hålla 1 fot i tjocklek och äro flacka, hvaremot de yngre, som äro blott 6 tum tjocka, ha höga kupor. Alla takhvalfven äro slagne af tegelsten. Sidoskeppen och koromgången äro 12 fot breda och 17 höga; mellanskeppet håller 22 fot i bredd och ifrån golfplanen till hufvudqvadratens slutsten 37 i höjd. Långhusets äldsta fönsteröppningar äro mycket smala och temligen höga, samt ha ut- och invändigt skråa smygar och runda betäckningar. Hela tillbyggnaden har deremot breda tvådelade fönsteröppningar med tvåsprångiga omfattningar utvändigt, djupa vinkelräta

smygar invändigt samt spetsiga betäckningar och afskurna hörn. Sidoskeppen och koromgången ha vanliga luttak och mellanskeppet ett högt kroppåstak, hvilket i öster sluter sig till korets tresidiga gafvelröste.

Utanför en ingång till södra sidoskeppets nyare del har ett litet vapenhus legat, som 1840 nedrefs. Detta vapenhus, hvilket betäcktes med ett korshvalf, hade ett nichprydt gafvelröste åt söder och ett kroppåstak, som slöt sig emot sidoskeppets luttak.

Långhusets äldsta pelare, som äro skarpkantige och hålla litet öfver 4 fot i hvarje sida, ha föga framspringande 1 fot höga grundstenar och derpå skråkantiga hälften lägre socklar, samt 4 fot höga stammar med hålkälade 4 tum tjocka kransar. Af dessa pelare har den nordvestligaste fått en förstärkning å vestra sidan för att bereda genomgång upptill predikstolen; de två östligaste äro deremot förstärkta åt öster för att lämpas efter tillbyggnadens anordning. Sidoskeppens motsvarande fönsteröppningar visa sig vara något förändrade, men mellanskeppets äro ursprungliga, och ha endast $2\frac{1}{12}$ fot i bredd och $8\frac{1}{4}$ i höjd.

Kyrkan måste ursprungligen varit något längre åt vester; ty mellanskeppets vestra afdelning, hvilken betäckes med tunnhvalf, är lemning af en qvadrat, som ofelbart haft ett korshvalf. På detta sätt låter det förklara sig, hvarföre denna afdelning fått en opassande betäckning, hvilken genom anspänning i söder och norr tillslutit en fönsteröppning å hvarje sida; då deremot nästföljande afdelning åt söder såväl som åt norr upplyses af två sådana med föga afstånd ifrån hvarandra. Att en sådan stympning inträffat, hvarefter berörda tunnhvalf tillkommit, skall nedanföre ådagaläggas.

Kyrkans äldsta parti måste ursprungligen varit förenadt med ett mindre kor, som blifvit för vinnande af utrymme bortbrutet vid uppförande af nuvarande tillbyggnad, hvars pelare, vida starkare än de nyssberörda, ha afhuggna hörn och sakna både fotställningar och kranslister, och hvars fönsteröppningar äro, ehuru lika höga, dock nära tre gånger bredare än de rundbetäckta. Långhusets äldsta parti röjer således ren rundbågsstil, dess nyare deremot den sednaste spetsbågsåldern och den kyrkliga byggnadskonstens nära förfall. Dessa olika delar stå således ingalunda väl tillsammans med hvarandra.

Det heter i ett kungligt bref af 1648, att en del af Ystads kyrka med torn och spira nyligen till grunden nedstörtat, samt att staden ej förmådde sjelf afhjelpa skadan, hvadan Skånes öfriga kyrkor borde dertill bidraga [46]). Då kyrkans vestra del visar sig vara ursprunglig, måste således det torn, hvilket till grunden nedstörtat, icke hvilat derpå, utan stått derjemte. En bildhuggare Albertus afgaf den 12 Februari 1649 förslag till en tvär- och tornbyggnad i vester, för hvars uppförande Heliggeistskyrkan nedbröts och användes. Tvärbyggnaden blef enligt ett årtal å dess södra gafvelmur uppförd 1650, och tornbyggnaden blef efter Skånes förening med Sverige fullbordad. Till den förra gjordes, jemte betydliga bidrag af Skånes kyrkor och stadens invånare samt upptagande af större penningelån, både ut- och inrikes sammanskott; till den sednare blefvo 1672 och 1673 större summor gifna af konungen och drottningen samt rikets råd och andra förnäma, hvarjemte insamlingar erhöllos i Stockholms alla kyrkor [47]).

---

[46]) Kongl. br. d. 11 Juli 1648. [47]) G. H. Bæijer, Beskrifning öfver Ystad s. 25, 26. G. Baners resolution och förklaring på Ystads in-

För att gifva ett klart begrepp om Mariakyrkans nuvarande utseende hör hennes sista tillbyggnad, ehuru till stor del utförd i barockstil, nu tagas i betraktande. En aflångfyrkantig tvärbyggnad, som invändigt håller 46¼ fot i bredd och 79¾ i längd, öppnar sig å östra sidan med bågar, som ha mellan- och sidoskeppens bredd och höjd, och å vestra med en stor båge, hvilken motsvarar tornets nedersta afdelning. I tvärbyggnaden stå tvenne fyrkantiga pelare, nära 21 fot höga, hvilka motsvaras af de vestligaste pelarne samt af sido- och hörnpilastrar. Hvarje yttre hörn och midten af hvarje gafvelmur förstärkes med en grof sträfpelare. Dessa pelare och pilastrar förenas med breda spetsbågar, som motsvaras af smala kantbågar, och derpå hvila sex korshvalf med enkla korsbågar. Tvenne stora fönsteröppningar å hvarje gafvelmur och tvenne å vestra långsidan gifva tvärbyggnaden en god belysning. Dessa fönsteröppningar ha ut- och invändigt skråa smygar och förtryckta betäckningar. Mellanskeppets kroppåstak sträcker sig till tornets östra sida och intager således midten af tvärbyggnaden, af hvilken hvarje ända betäckes med ett tvillingtak, som sluter sig till två spetsiga gafvelrösten.

Tornet, hvilket har trenne afdelningar, håller i hvarje inre sida 22 fot och ifrån marken till taklisten 75½, och uppbär en mycket hög spira. Yttre hörnspräng, som förenas med en rundbåge å hvarje sida, förstärkas med grofva sträfpelare, hvilka i två afsatser sluta sig med skråa betäckningar. Den nedersta afdelningen, hvari förtagningar märkas för ett blifvande korshvalf, har åt vester en stor

---

sinuerade besvärspunkter d. 14 Juli 1668. R. von Aschebergs bref till borgmästare och råd i Ystad d. 25 Augusti 1688. En gåfvobok för åren 1672 och 1673. Handskrifter.

fönsteröppning och derinunder en mycket bred, men ganska låg dörröppning. I hvarje af de vinklar, som bildas mellan tornet och tvärbyggnaden, ligger en åttkantig utbyggnad, hvilken med en spiraltrappa både ut- och inifrån uppleder till andra afdelningen, som upplyses af tvenne små gluggar å hvarje sida. En stege uppför derifrån till öfversta afdelningen, hvilken å hvarje sida har två ljudöppningar. Tornets spira, som är vidpass 70 fot hög, består af flere afsatser, af hvilka den nedersta med en kalottlik in- och utsvängning öfvergår från fyrkant till åttkant, derpå följer en lodrät åttkant och vidare ett åttkantigt galleri och derpå en ut- och insvängning, som slutas i en hög spets.

Såväl tvärbyggnaden som tornet äro uppförde af tegelsten i kryssband med yttre fogstrykning och inre putsning. Planen för denna sista utvidgning, ehuru med skicklighet utförd, visar, att den kyrkliga byggnadskonsten i högre mening var redan på den tiden förlorad; ty det är uppenbart, att långhuset bort så förlängas, att det fått mellan- och sidoskepp, som stått i noga harmoni med detsammas äldsta parti. Ännu mindre hade man då bort till hälften afstympa mellanskeppets vestligaste afdelning och öfverspänna densamma med ett tunnhvalf. Att i vester förlägga ett tvärskepp med torn derjemte, är rakt stridande mot medeltidens höga konst. Emellertid ådagalägger denna tillbyggnad, att man i midten af sjuttonde seklet med teknisk skicklighet utförde stora hvalfbyggnader, hvilka, ehuru mycket man sträfvade att uppfylla barockstilens fordringar, hufvudsakligen höllos i sednare öfvergångsstil.

Icke långt ifrån landsvägen nära midtemellan Ystad och Malmö ligger å en temligen hög, men inskränkt kulle

Fru Ahlstads kyrka, som, att dömma af denna benämning, varit helgad jungfru Maria. Fordom har denna kyrka varit mycket besökt af sjuklingar, hvilka offrade till densamma och tvådde sig i en helig källa derjemte [48]). Kyrkan skall enligt sägen vara mycket gammal; men hon visar sig likväl vara i yngre spetsbågsstil och således härröra från sednare medeltiden. Det synes dock klarligen, att en urgammal kyrka intaget denna kulle, som vid öfre kanten kringsluten af hennes ringmur varit i händelse af fiendtligt anfall beräknad på försvar. Då denna helgedom blifvit allt mer och mer besökt af botgörande, som dertill offrat, har densamma befunnits allt för liten, hvadan efter bortbrytande af dess kor och rundel ett större kor med tresidig altarvägg i deras ställe uppstått. Någon tid efter verkställande af denna utvidgning har den gamla kyrkans öfriga del, hvilken befunnits otillräcklig, likaledes blifvit bortbruten och ett nytt skepp, torn och vapenhus blifvit i dess ställe uppförde. Den nuvarande kyrkans kor visar sig påtagligen vara äldre än hennes skepp, torn och vapenhus, och det hela röjer genom bristande harmoni något skiljaktiga byggnadstider. Sammanblandning af rund- spets- och stickbågar företer ett vacklande, som tillhör den sednare medeltiden. Denna helgedom har likväl en så egen anordning, att den förtjenar en utförligare beskrifning.

Koret bildar en aflång fyrkant, som åt öster sluter sig med tre sidor af en åttkant och åt vester öppnar sig till hela dess bredd med en halfrund båge. Omgifningsmurarne, 3 fot tjocka, äro ut- och invändigt släta och förstärkas med tre sträfpelare åt öster, och lemningar sy-

---

[48]) Suhm, Saml. B. I. H. I. s. 109.

nas efter en fjerde, som blifvit bortbruten. Hvarje sträfpelare har $2\frac{1}{2}$ fots tjocklek och lika starkt framsprång. I öster höjer sig ett gafvelröste, hvars midt- och sidofält siras med nich- och rundfördjupningar och krönas med tinnar. Detta kor betäckes med ett vanligt stjernhvalf åt vester och ett sexdeladt korshvalf åt öster, hvilkas kant- och korsbågar uppbäras i vester af tresprångiga pilastrar, men för öfrigt af kragstenar. Der märkes en igenmurad dörr- och en fönsteröppning å korets hvarje långsida samt en fönsteröppning å hvarje gafvelsida. Dörröppningarne ha utvändigt haft enkla hörnsprång, invändigt rätvinkliga omfattningar, och till det yttre spetsiga, till det inre stickbågiga betäckningar. Fönsteröppningarnas omfattningar äro utvändigt tre- invändigt tvåsprångiga med spetsbågiga betäckningar, och midtposter deri uppbära små spetsbågar. Bröstningarne, som äro ganska höga, skyddas af vattenlister.

Skeppet består af en fyrkant, som invändigt håller i vester och öster $30\frac{3}{4}$ fot, i norr och söder $41\frac{1}{3}$ och i höjd 20. Denna ansenliga fyrkant har höga nich- och tinnprydda gafvelrösten åt vester och öster. I midten af vestra gafvelmuren står ett torn, hvilket invändigt håller i vester och öster $6\frac{3}{4}$ fot, i söder och norr $8\frac{5}{12}$ och i höjd 54. Tornet, som med ena hälften bildar ett framsprång åt vester och med den andra genom gafvelmuren inskjuter i skeppet, har betydlig höjd öfver dess röste, hvars midt det intager. Skeppets och tornets omgifningsmurar äro släta och endast $1\frac{1}{2}$ fot tjocka; men liksom tornets omgifningsmurar förstärkas genom skeppets gafvelmur och röste tillika med en ansenlig sträfpelare, som mot hvarje sida uppgår derifrån, så förstärkas skeppets omgifningsmurar med inre sido- och hörnpilastrar, af hvilka de förre

äro en- de sednare tvåsprångiga. Dessa pilastrar, som äro 2 fot tjocka och förenas med lika grofva spetsbågar, motsvaras af en stark åttkantig midtpelare, och derpå sammanstöta fyra prydliga sjernhvalf, af hvilka de två södra hålla $20\frac{1}{6}$ fot, de norra endast $15\frac{5}{12}$ i tvärmått. Genom denna anordning har skeppets södra del fått korets bredd, hvarmed det bildar ett helt; men dess norra har deremot fått utseende af en sidobyggnad. Genom samma anordning har midtpelaren och takhvalfven fått en något skef riktning mot tornets inspräng, hvilket är så mycket mer störande, som detsammas nedre afdelning, hvilken betäckes med ett högt korshvalf, har hufvudingång med förplats. Den inre dörröppningen för denna genomgång är igenmurad och förplatsen begagnas nu till kalkbod. I skeppets nordvestra hörn märkes en spiraltrappa, hvilken är väl murad, och som för sitt inrymmande fordrat $1\frac{1}{2}$ fots framspräng åt vester samt en inbyggnad i skeppets hörn. Denna spiraltrappa, hvilken ursprungligen haft en ingång från skeppet och fått en ny sådan utifrån, upplederer till takhvalfven, hvarifrån man genom en smal ingång med stickbågig betäckning inkommer i tornets andra afdelning, som har en liten ljudöppning å hvarje fri sida. Der hänger en klocka, hvilken under ringning nära vidrörer murarnas sidor. Man uppklättrar derifrån på mycket smala stegar till tornets öfversta afdelning, som har tvenne små stickbågiga ljudöppningar å hvarje sida och ett timmadt röste åt vester och ett åt öster. Der hänger äfven en klocka. Man njuter derifrån den vidsträcktaste utsigt öfver de fruktbaraste nejder.

Skeppets sockel är 2 fot hög och består af en hålkäl med en smal rundstaf deröfver. Det vapenhus, som ligger å skeppets södra sida, har släta, $2\frac{1}{3}$ fot tjocka om-

gifningsmurar med tinnadt gafvelröste åt söder och en ingång med stickbågig betäckning samt utvändigt ett enkelt språng, invändigt en vinkelrät omfattning. Från detta vapenhus inleder en lågbetäckt dörröppning i skeppets sydvestra qvadrat. Under hvarje båge, som förenar skeppets sido- och hörnpilastrar, finnes en fönsteröppning, med undantag af de delar, hvilka upptagas af berörda sidoingång och korbågen. Der finnas således sex fönsteröppningar, af hvilka de fem äro vanställde genom uppbrytningar, den sjette igenmurad. Dessa fönsteröppningar äro in- och utvändigt ensprångiga. Yttre betäckningarne likna raka, helt låga spetsbågar, som motsvara de inre spetsbågarnas öfversta delar. Af den fönsteröppning, hvilken är tillmurad, märkes, att alla måste ursprungligen haft två raka poster, 6 tum tjocka, med fyra tvärstänger och således sexton fyrkantiga och fyra sneda rutfack.

Koret, skeppet, tornet och vapenhuset äro helt och hållet uppförda af välbränd tegelsten, som ligger i vanliga munkband, och varit ut- och invändigt fogstruken, men hvilken nu är öfverkalkad. Alla vattentak äro beklädde med tegelpannor. Byggnaden visar ingenstädes sättningar eller remnor, ehuru den blifvit, såsom vi i det föregående sett, illa behandlad genom bortbrytningar, upphuggningar och tillmurningar.

Lübeckarne, som i mängd idkade sillfiske vid och handel i Skanör, ha troligtvis byggt dervarande kyrka, hvaröfver abboten i Lübeck förmodligen af denna anledning fått patronrätt, hvilken vidpass 1220 öfverflyttades på Lunds kapitel. Häraf kan lätt förklaras, hvarföre denna kyrka, ehuru mycket gammal, röjer äldre öfvergångs- och utbildad spetsbågsstil.

Skanörs kyrka, helgad S. Olof eller S. Gertrud, har ett aflångfyrkantigt skepp med ett fyrkantigt torn å södra sidan och ett treslutet kor i öster. Skeppet, hvilket invändigt håller 91 fot i längd, 31 i bredd, betäckes med fyra korshvalf, som hvila på femsprångiga sido- och hörnpilastrar och äro 28 fot höga från golfplanen till slutstenen. Pilastrarne, hvilka utvändigt motsvaras af fyrkantiga sträfpelare, äro $9\frac{1}{2}$ fot höga och förenas med 1 fot breda kant- och skiljobågar, hvarpå 6 tum breda kant- och 3 tum tjocka randlister följa. Hithörande korsbågar äro 6 tum starka, och fälten deremellan äro lindrigt kupiga och 6 tum tjocka.

Å skeppets omgifningsmurar märkas några trebladiga gesimsbågar med två plattlister derpå, och dess vestra gafvelröste, som har tretton tinnar, siras öfverst med en stor dock enkel rundfördjupning och derunder med två dubbla samt vid hvarje sida derom med tre enkla nichfördjupningar. Der finnes en dörröppning på midten af vestra gafvelmuren och en å södra och en å norra långsidan. Vestra dörröppningen, hvars poster uppbära en rundbåge, har utvändigt ett enda hörnspräng, invändigt en lindrig smyg, af hvilka det förra betäckes med en spets- den sednare med en stickbåge. Södra ingångens yttre omfattning prydes med en rundstaf mellan två hörnspräng, men dess inre är rätvinklig och hela betäckningen utgöres af spetsbågar. Norra ingången, hvilken är igenmurad, visar en likadan omfattning som den södra, men den har halfrund betäckning. En fönsteröppning midtöfver vestra ingången och fyra å hvarje långsida, alla temligen små med mycket höga bröstningar, ha gifvit skeppet en svag belysning. Trenne af dessa fönsteröppningar äro blott $1\frac{1}{2}$ fot breda, 3 höga, och ha ganska skråa yttre och inre

smygar samt halfrunda betäckningar; de öfrige ha utvändigt två, invändigt tre hörnsprång och lågspetsiga betäckningar samt äro något större än de förstberörda. Af alla dessa fönsteröppningar äro tre i sednare tider igenmurade och en sådan utvidgad. Å skeppets norra sida nära östra ändan märkes en liten rundbågig dörröppning, hvilken inledt till en sakerstia, som blifvit för några få år sedan nedrifven.

Under koret ligger en krypta, hvartill en trappa från skeppets norra sida nedgår. Fyra väggfasta och sex fristående pelare, som hålla $2\frac{2}{3}$ fot i hvarje sida och föga öfver 2 fot i höjd, sammanbindas med breda stickbågar och bilda två rader från vester till öster. Dymedelst uppkomma tre gångar, af hvilka hvarje betäckes med ett tunnhvalf och håller 8 fot i bredd och 8 i höjd. Denna krypta upplyses af tvenne mycket smala och låga ljusöppningar å södra och tvenne å norra sidan samt en något större från öster.

Koret, 41 fot långt, $38\frac{1}{3}$ bredt, höjer sig 3 fot öfver skeppet och har helt tunna omgifningsmurar, som, utvändigt släta, invändigt förstärkas af åtta grofva sträfpelare med spetsiga föreningsbågar. En tredelad fönsteröppning, 7 fot bred, 20 hög med vinkelrät omfattning och spetsig betäckning intager största delen af dessa sträfpelares hvarje mellanrum. Koret betäckes med ett stjern- och ett korshvalf, som uppbäras af fönsteröppningarnas betäckningar och smärta kragstenar deremellan. Runda ekskifvor, hvilka omgifvas af framskjutande blad och siras med halfupphöjda figurer, äro anbragte såsom takhvalfvens slutstenar. Å den mellersta af dessa ekskifvor, hvilken är något större än de öfriga, föreställes en man, som håller ett rökelsekar i högra och en staf i venstra han-

den; å en annan tre lejon; å en annan åter ett sådant med svärd i ramen. Trenne ekskifvor saknas. Sex trappsteg uppföra från skeppet till koret, som åt söder har en liten dörröppning. Koret, hvars takfot utgöres af ett rätt och ett skråvinkligt framspräng, är bredare än och lyfter sig med ett tinnadt gafvelröste i vester högt öfver skeppet, men det har åt alla andra håll lika sluttande vattenfall.

Tornet, som har en temligen ansenlig höjd, innehåller ett vapenhus, hvilket betäckes med ett korshvalf, och deröfver ett klockrum. Nedersta afdelningen har från söder en ingång och å vestra sidan en fönsteröppning samt å östra en ingång till en trappa, som inifrån genom muren uppleder till öfra afdelningen, hvilken har åt vester liksom åt öster två breda och höga ljudöppningar. Omgifningsmurarne, som äro 4 fot tjocka, sluta sig till tvenne af skeppets sträfpelare och ha åt alla sidor tinnade rösten, hvilka prydas med rund- samt spets- och stickbågiga nichfördjupningar.

Hela kyrkan är uppförd af tegelsten, som varit fogstruken, men blifvit ut- och invändigt öfverrappad. Vattentaken äro på urgammalt sätt belagde med hälsten.

Kyrkans äldsta del utgöres af skeppets två östligaste qvadrater, hvilka ursprungligen haft basiliketak. Efter vestra gafvelmurens bortbrytande har en utbyggnad, lika bred och nära lika lång som skeppet tillkommit, och samtidigt dermed har det hela fått takhvalf. Deraf kan lätt förklaras, hvarföre sidoingångarne, som motsvara den äldsta delens vestra qvadrat, förete en tidigare anordning än hufvudingången, och hvarföre fönsteröppningarne i den östra hälften äro små och rundbetäckte, men deremot i den vestra större och spetsbågige, och hvarföre de förre

ej äro såsom de sednare lämpade efter pilastrarna och takhvalfven. Der måste ursprungligen funnits ett mindre kor; ty det nuvarande röjer ren spetsbågsstil.

Kryptan, hvars pelare äro af klumpig och ojemn grästen med takhvalf af oputsad tegelsten, är alltför låg och mörk för att vara ämnad till firande af någon gudstjenst, och den har ofelbart blifvit anlagd för höjande af korets golfplan samt för hädangångnes jordande. Under koret af S. Knuts kyrka i Odense finnes ett liknande grafhvalf, som lärer tillkommit efter år 1247 [49]). För öfrigt bör anmärkas, att intet spår synes efter någon skiljomur mellan skeppet och koret. Det vill dock synas, som en lätt afskrankning varit der uppställd. Korets ansenliga höjd öfver skeppet gifver helgedomen, betraktad på afstånd, ett sällsamt utseende. Sebalduskyrkan och Lorenzkyrkan i Nürnberg, hvilkas skepp äro vida äldre än deras kor, ha en alldeles liknande anordning. Det är jemväl mer än troligt, att då Tyska handlande till största delen utgjorde Skanörs befolkning, en Tysk byggmästare utfört denna ovanliga tillbyggnad, hvartill blott Falsterbo och det närbelägna Reng ha motstycken. Korets stora fönsteröppningar samt lätta och prydliga takhvalf röja en utbildad spetsbågsstil. Sammanblandade rund- spets- och stickbågar ådagalägga, att tornet tillkommit under den sednare öfvergångstiden, och att detsamma således är den yngsta delen af kyrkan.

Eburu denna helgedom uppstått under skiljaktiga byggnadstider och blifvit utförd i skiljaktiga stilar, så lärer ingen, som lifvas af medeltidens heliga byggnadskonst, deri inträda, utan att intagas af andäktiga känslor. Skep-

---

[49]) S:t Knuds Kirke i Odense af H. P. Mumme, Odense 1844 s. 88.

pets halfdager i jemförelse med korets bländande belysning åstadkommer ett djupt intryck. Man tyckes dernere liksom från jordens halfdunkel uppskåda i en herrligare verld. Huru ofta finner man icke i nyare kyrkor, en alldeles motsatt inrättning. När skola nutidens byggmästare lära sig att rätt fatta, det skeppet bör i berörda afseende alltid stå i ett underordnadt förhållande till koret.

Den fordom folkrika staden FALSTERBO, som numera består af några halmbetäckta fiskarekojor, har en ganska ansenlig KYRKA, helgad jungfru Maria [50]). Denna kyrka består af ett aflångfyrkantigt skepp, som betäckes med fyra korshvalf, ett fyrkantigt kor, hvilket har tresidig altarvägg med trenne korshvalf, samt ett fyrkantigt torn i vester, som innehåller fyra afdelningar med rösten åt vester och öster. Skeppets inre bredd utgör $31\frac{1}{2}$, längd 91, korets bredd 37, längd $46\frac{1}{2}$, det förras höjd under korsbågarnes skärningspunkter 30, det sednares 29; tornet håller i hvarje yttre sida 22 och ifrån marken till takgesimsen 60. Skeppets golfplan är 1 fot lägre än korets. Hela byggnaden är till sina yttre och inre murytor uppförd af välslagen tegelsten med mellanfyllning af gråsten i fast kalkbruk. Ett tornlikt vapenhus af tegelsten har legat utanför skeppets södra ingång, och en sakerstia af kritsten jemte korets södra sida.

Skeppets omgifningsmurar, som äro $3\frac{1}{2}$ fot tjocka, förstärkas å norra sidan med sex yttre sträfpelare och ha ursprungligen haft lika många å den södra. En dörröppning å midten af skeppets vestra gafvelmur och en å midten af hvarje långsida ha fordom inledt i kyrkan.

---

[50]) Dipl. Eccl. Lund. N:o 67.

Dessa ingångar, 4 fot breda, 7 höga, ha utvändigt spetsbetäckta hörnspräng, invändigt rätvinkliga omfattningar och i midten stickbågiga anslag. Fyra tvådelade fönsteröppningar, anbragte å skeppets södra sida och i midten af sträfpelarnas mellanrum, ha ofelbart haft motsvarande å dess norra. Hvarje af dessa fönsteröppningar prydes utvändigt med tvenne, invändigt med trenne rätvinkliga spetsbetäckta hörnspräng, och dithörande infattning består af en midtpost, som upphär två spetsbågar och i deras svickel en öppen cirkel. Fyrsprångiga sidopilastrar och tresprångiga hörnpilastrar uppbära skeppets högspetsiga skiljo- kant- och korsbågar med högspända kupor deremellan. Skiljobågarne äro tvåsprångiga, 2 fot breda, kantbågarne ensprångiga och hälften svagare, korsbågarne endast 6 tum starka.

Korets omgifningsmurar äro endast 2 fot tjocka; men de ha åtta yttre och åtta inre sträfpelare, af hvilka de förre äro hälften svagare än de sednare. En liten dörröppning inleder från söder. Två stora fönsteröppningar å hvarje sida och tre sådana i öster gifva en herrlig belysning. Dessa fönsteröppningar omfattas af ett yttre och ett inre hörnspräng med spetsiga betäckningar och fyrdelas af tre raka poster med lika afstånd från hvarandra. Korets takhvalf, som äro samtidige med dess omgifningsmurar, hvila på de inre sträfpelarnas föreningsbågar, hvilka äro 3 fot breda, och på skiljo- och korsbågar, som blott hålla 6 tum i tjocklek.

Tornets omgifningsmurar äro 4 fot tjocka; dess alla afdelningar betäckas med bjelklager, och hvarje röste har sju nichfördjupningar och sju tinnar. På midten af nedersta afdelningens vestra sida är en dörröppning, hvilken till omfattningen liknar skeppets ingångar, och i samma

afdelnings sydvestra hörn är en inbyggnad, som inrymmer en spiraltrappa. Den andra och tredje afdelningen har hvardera en ljusöppning åt vester, och den öfversta två ljudhål å hvarje sida. Ljusöppningarne och ljudhålen äro spetsbågige; nichfördjupningarne ha deremot dels spetsiga, dels raka betäckningar.

Kyrkans äldsta del är skeppet, som till en början haft platt trätak. Dithörande pilastrar och takhvalf äro obestridligen sednare tillsatser. Om pilastrarne motsvarat stråfpelarne, hade der varit fem, ej såsom nu fyra korshvalf. Genom pilastrarnes och takhvalfvens oregelbundna ställning ha fönsteröppningarne blifvit till en ej obetydlig del bortskymde. Koret, som har en olika anordning med och är yngre än skeppet, står tilt sina omgifningsmurar och takhvalf i den bästa harmoni. Då skeppets fönsteröppningar å södra sidan blifvit på berörda sätt till en del förebyggde och alla å norra sidan blifvit igenmurade, är detsamma ganska mörkt; men koret deremot, ehuru trenne af dess fönsteröppningar äro till en del och en alldeles igenmurad, lifvas af en herrlig belysning. Af tornet, som är en sednare tillbyggnad, undandöljes större delen af skeppets vestra gafvelmur, hvilken har nich- och rundfördjupningar samt tinnar.

Skeppets takgesimser utgöras af ett skifte tandsnitt med ett skifte såsom betäckning, hvarpå två skiften med temligen stora framsprång följa. Motsvarande tandsnitt utan listverk deröfver märkas å vestra gafvelmuren. Koret, som saknar gafvelröste, har fyra skiften tandsnitt med ett skiftes betäckning och deröfver två skiften med framsprång. Korets yttre fönsterplatter äro mycket branta och ha 1 fots framsprång och inunder en fin hålkäl för

vattenafledning. Sträfpelarne prydas med liknande bröstningar, hvarpå en indragning följer.

Vapenhuset, som legat utanför skeppets södra ingång, har med sina sidomurar slutit sig till de tvenne mellersta sträfpelarna och haft öfver nedersta afdelningen ett korshvalf. Denna tillbyggnad blef för två årtionden sedan nedrifven, då de närmaste sträfpelarne blefvo helt och hållet bortbrutne, genom hvilken oförsvarliga vårdslöshet skeppets takhvalf fått betydliga remnor. Vid samma tillfälle blef sakerstian, som låg utanför korets ingång och äfven haft ett korshvalf, nedrifven, då den närmaste sträfpelaren, hvartill densamma slöt sig, till en del skadades. Denna sednare tillbyggnads borttagande har dock icke haft någon menlig inverkan på korets takhvalf. Skeppet, koret och tornet ha höga kroppåstak, som betäckas med hälsten. Skeppets och korets vattentak äro lika höga och ha lika fall åt båda långsidorna samt åt den tresidiga gafvelmuren. Såsom en ovanlighet bör här anmärkas, att skeppet, som är hållet i en utbildad spetsbågsstil, ej fått en passande anordning för inslående af takhvalf. Då omgifningsmurarnas och sträfpelarnas ringa styrka jemföres med takhvalfvens spänningsvidd, visar denna inbyggnad ej mindre skicklighet än dristighet.

Kyrkan har efter det riktande sillfiskets upphörande blifvit hufvudsakligen underhållen med de betydliga offer, som hvarje midsommarsdag blifvit dertill gjorda af den stora folkmängd, hvilken från aflägsnare trakter besökt denna helgedom. Men sedan allmogen numera heldre vallfärdas till ett tivoli än en offerkyrka, har denna inkomstkälla uttorkat. Då således kyrkan saknat medel till sitt underhåll, har man fått tillstånd nedrifva berörda sidobyggnader för att slippa derå underhålla vattentak; men

man har af en vanlig fåkunnighet ej insett, det dylika bortbrytningar, som vårdslöst verkställas, snart leda till det helas förstöring. Då man finner, att denna lika ansenliga som vördnadsbjudande helgedom, hvars stora kyrkogård blott hägnas med vallar af hafstång, allt mer och mer förfaller, och att ett berg af flygsand, hvilket årligen öker sig, hotar med tiden begrafva denna herrliga byggnad, och då man med möda framskrider å den stora torgplats, som fordom vimlade af in- och utlänningar, men hvilken nu höljes af flygsand, så försättes man i vemodiga betraktelser öfver menskliga sträfvanden.

Nära halfannan mil ifrån Falsterbo ligger å en bördig slätt Rengs kyrka, hvars skepp och kor tillhöra rundbågsmen torn och utsprång spetsbågsåldern. Skeppet, som håller $43\frac{1}{3}$ fot i längd samt $26\frac{3}{4}$ i vestra och $27\frac{3}{4}$ i östra ändan, betäckes med sex korshvalf, hvilka, $18\frac{1}{3}$ höga under korsskärningen, hvila på tresprångiga hörn- och sidopilastrar samt två åttkantiga och en fyrkantig midtpelare. Koret, som håller i hvarje sida 20 fot, betäckes med ett tunnhvalf med vederlag i söder och norr och har 21 fot i höjd under slutstenen. Der måste ursprungligen funnits en rundel, i hvars ställe nuvarande utbyggnad har för vinnande af utrymme tillkommit. Denna utbyggnad, hvilken har tresidig altarvägg och sexkupig betäckning, sträcker sig i vester och öster 20 fot och i motsatt riktning $21\frac{5}{12}$ och håller under korsskärningen $21\frac{1}{3}$. Tornet, som är fyrkantigt, ligger i vester och har tvenne afdelningar, af hvilka den nedra är öfverspänd med ett korshvalf, den öfra tjenar till klockrum.

Skeppet, hvars fönsteröppningar äro utvidgade, har ursprungligen haft å södra och norra sidan en ingång.

Man inkommer nu å tornets vestra sida i dess nedra afdelning, som har en genomgång till skeppet och en trappa till klockrummet. Koret har å norra sidan en helt liten fönsteröppning med halfrund betäckning och hög bröstning. Den tresidiga altarväggen uppbär ett gafvelröste, som siras med spetsbågiga och runda murfördjupningar samt tinnar. Ehuru utsprångets omgifningsmurar äro blott 3 fot tjocka, ha de utvändigt helt smula, föga framspringande hörnpilastrar och invändigt fina stafvar och deremellan stora spetsbågiga fönstersmygar. Skeppets gafvelröste har jemväl tinnar, men inga andra prydnader. Tornets rösten, som vetta åt vester och öster, siras med spetsbågiga nichfördjupningar, hvilka motsvaras af vanliga tinnar. Skeppets korshvalf ha rätvinkliga kant- och skiljobågar med vanliga kantlister och hälften finare korsbågar utan sådana. Utsprångets takhvalf ha fina kantbågar och trestafviga kors- och gördelbågar, som nära slutstenen bli enstafviga.

Å skeppets norra sida ligger ett vapenhus. Två yttre murstöd, som i sednare tider tillkommit och motsvara hvarandra, sammanhålla skeppets och två sådana korets östra ända. Kyrkan är uppförd af grå- och sandsten; tornet och utsprånget samt korshvalfven af tegelsten.

Enligt några gamla anteckningar skall Vårfruekyrkan i Helsingborg vara uppförd i det tolfte seklet; men det vill dock synas, som hon tillkommit i det trettonde. Ehuru denna helgedom ligger å en sluttande jordmån och bildar en sned vinkel mot den närliggande torgplatsen och hufvudgatan samt helt och hållet beherrskas af den närbelägna landthöjden med kärnan derpå, gör hon likväl med

sin ansenliga massa och allvarliga hållning ett varaktigt intryck på åskådaren.

Kyrkan, som är uppförd i äldre spetsbågsstil, består af mellanskepp med tresluten altarplats och sidoskepp med likadan koromgång. Sexton pelare i tvenne rader, som i öster förenas med tvenne sådana, uppbära mellanskeppets och altarplatsens omgifningsmurar. Dessa pelare, af hvilka åtta utgöra hvarje rad, motsvaras å sidoskeppens och koromgångens omgifningsmurar af yttre sträfpelare. Vestra gafvelmuren förstärkes i hörnen med sträfpelare och midtemot pelarraderna med yttre trappbyggnader. Mellanskeppet är dubbelt bredare än sidoskeppen, och det förra nära en half gång högre än de sednare, och alla betäckas med korshvalf. De bågar, som förena pelarna sinsemellan och de, hvilka kasta sig öfver mellan- och sidoskeppen samt koromgången, äro lindrigt spetsiga. Mellan- och sidoskeppen ha fyrdelade korshvalf, altarplatsen deremot en sexdelad betäckning, och alla äro lågkupiga.

Kyrkan har en ingång å hufvudfasaden i vester och hon har ursprungligen haft två sådana å södra och två å norra långsidan. Mellan hvarje par sträfpelare har en stor spetsbågig fönsteröppning varit så anbragt, att ingångarne fått tillräckligt utrymme.

Pelarne, som äro fyrkantige, ha pilastrar på midten af alla sidor. De fyra vestra pelarne äro både till stammar och pilastrar skarpkantiga; de öfriga deremot ha afhuggna hörn, och deras pilastrar ha framtill trestafviga förstärkningar. Koromgångens pelare äro så lämpade, att de lemna passande vederlag för dithörande föreningsbågar. De vestra pelarne motsvaras å omgifningsmurarna af enkla, de östra af trestafviga pilastrar. Både förenings-

och skiljobågar ha *listverk*, som öfverensstämma med motsvarande pilastrar. Föreningsbågarne äro lika breda som pelarne. Mellanskeppets skiljobågar, hvilka ha pilastrarnas bredd, äro dubbla; sidoskeppens och koromgångens skiljobågar, som likna korsbågarna, äro deremot enkla. Mellangångens bredd är dubbelt större än pelarnas afstånd, hvadan dithörande korshvalf bilda halfqvadrater. Deremot ha sido- och koromgången, som äro lika breda med pelarnas mellanrum, helqvadratiska korshvalf. Att de fyra östligaste pelarne ha nära hälften mindre afstånd ifrån hvarandra än de öfrige, är en vanlig anordning, som icke allenast bereder synnerlig fasthet för de östligaste takhvalfven, utan jemväl ökar till följe af perspektiviska grunder det inres ansenlighet.

Mellanskeppets omgifningsmurar äro så låga, att afsatsen mellan detsammas och sidoskeppens taklager håller blott 2 fot i höjd, hvadan inga fönsteröppningar kunnat deråt anbringas för mellanskeppets belysning och inga sträfbågar varit af nöden för sammanhållande af detsammas takhvalf. Dessa omgifningsmurar prydas till det inre med lågspetsiga nichfördjupningar, hvilka, lika breda som pelarnas afstånd och 1 fot djupa, uppgå till takhvalfvens kantbågar. Dysterheten, som förorsakas af bristande fönsteröppningar, mildras genom dessa murfördjupningar.

Sträfpelarne, som ha tvenne små indragningar, sluta sig med skråvinkliga betäckningar till omgifningsmurarna nära taklisterna. De trappbyggnader, som finnas å kyrkans vestra gafvelmur, innehålla beqväma spiralgångar till vinden och gifva säkra motstöd för de vestligaste föreningsbågarna och de närmaste takhvalfven, och bidraga i förening med hörnens sträfpelare till en prydlig indelning af hufvudfasaden.

Omgifningsmurarnas och sträfpelarnas socklar ha 6 tums framsprång och äro lindrigt hålkälade. Omkring hela byggnaden sträcker sig vid fönsterbröstningarnas höjd vattenlister, hvilka med 3 tums framsprång ha ofvantill stark lutning och inunder en djup hålkäl. Taklisterne ha ursprungligen bestått af två framspringande platter med mellanliggande tandsnitt. Hufvudfasadens gafvelröste siras med fyra smala höga spetsbetäckta samt med tre rundbågiga nichfördjupningar. Detta gafvelröste krönes med tolf tinnar i tvenne afsatser. Hvarje af koromgångens tre östra sidor har utvändigt två smala höga spetsiga nichfördjupningar, som på lika afstånd omgifva dithörande fönsteröppning. Dessa nichfördjupningar öka i betydlig mån koromgångens yttre prydlighet.

Kyrkans portaler ha till det yttre ganska vida och djupa, till det inre helt grunda omfattningar, af hvilka de inre äro liksom anslagen rundbetäckte, men de yttre äro deremot spetsbågige, till följe hvaraf ansenliga dörrfält uppkomma. De yttre omfattningarne prydas såväl å sidorna som kring betäckningarna med tre karnisade stafvar mellan flacka hålkälar. Anslagen siras i yttre kanten med en staf mellan två hålkälar, men de äro för öfrigt liksom de inre omfattningarne alldeles slätta. Vestra portalens dörrfält har en liten skåplik fördjupning, som troligtvis inrymt en bild af kyrkans skyddshelgon, jungfru Maria. Södra portalens yttre omfattning prydes å dess ena vederlag framtill med en Sfinx och derinnanför med sex menniskohufvuden, men det andra vederlagets motsvarande prydnader äro förstörde. Sidoskeppens fönsteromfattningar ha ut- och invändigt trenne dels skarpkantiga, dels afskurna hörnsprång. Koromgångens tre östra fönsteromfattningar prydas både till det yttre och inre med tre fina rund-

stafvar mellan små skarpkantiga hörnsprång. Alla fönsteromfattningarnas betäckningar äro spetsbågiga.

Denna ansenliga kyrka, som hvilar på säkra grundvalar, är till hela foten och koromgångens fönsterbröstning uppförd af huggen sandsten, men för öfrigt till omgifningsmurar, pelare och takhvalf af röd tegelsten med fogstrykning. Dörr- och fönsteromfattningarne samt vattenlisterne bestå till största delen af finskuren svartglaserad tegelsten, som varit beräknad både på en behaglig färgbrytning och en lång varaktighet. Sandstenen visar sig vara hämtad från ett närbeläget brott vid Helsan och är finkornig och spröd samt bildar tunna skiften. Tegelstenen håller 11 tum i längd, 5 i bredd, 3 i tjocklek och ligger i såkallade munkband med temligen fina fogar i godt kalkbruk.

Sidoskeppens och koromgångens vattentak sluta sig med en temligen brant resning mot mellanskeppets och korändans omgifningsmurar, på hvilka åter dessa sednares vattentak höjer sig i en spetsig vinkel. De öfra och de nedra vattentaken ha emot öster tresidiga afskärningar.

Samma grundtal, nemligen en åtta, som uppenbarar sig uti domkyrkan i Lund, ligger äfven uti Vårfrukyrkan i Helsingborg. Åtta pelare å hvardera sidan om mellangången och lika många fönsteröppningar å omgifningsmurarna samt åtta yttre sträfpelare å hvardera långsidan syfta derpå. De tvenne östligaste pelarne, hvilka begränsa koromgången och uppbära dess takhvalf, synas för byggnadens bestånd vara lika nödvändiga som med grundtalets beräkning oöfverensstämmande; men de utgöra dock i förening med de tvenne närmaste pelarna, hvilka, egentligen tillhörande sidogångarna, äro till ställning och form gemensamma både för koromgången och sidogångarna, till-

hopa fyra. Af dessa fyra pelare bildas en half åttkant, som motsvarar koromgångens omgifningsmurar med sina fyra dithörande sträfpelare. Om man fullbordar denna anläggning i tanken, finner man således, att åttan ligger till grund för korbyggnadens både inre och yttre förhållanden. För öfrigt utgöra hufvudfasadens två trappbyggnader och två hörnpelare med koromgångens fyra sträfpelare tillsammans åtta. Kyrkan har ursprungligen haft åtta dörröppningar, nemligen en från vester, tvenne från söder och tvenne från norr, en från öster samt tvenne ingångar till ofvanberörda spiraltrappor. Af dessa dörröppningar är den sydöstra och den nordöstra igenmurade. Å hvardera långsidan har ursprungligen funnits åtta fönsteröppningar. Koromgången och hufvudfasaden har hvardera trenne fönsteröppningar, och om dertill räknas en åt söder och en åt norr, hvilka jemväl tillhöra koromgången, äro de således åtta. Hela denna anordning synes påtagligen åsyfta åttan såsom ett gifvet grundtal, hvilket hade, såsom vi skola nedanför visa, en helig hänsyftning.

Kyrkan har fått några tillbyggnader, nemligen torn, vapenhus och sakerstia, hvilka, ehuru tillkomna under en tid, då en ädlare konstanda gjorde sig gällande i Norden, stått mindre väl tillsammans med sjelfva kyrkan, och beröfvande henne en dörr- och några fönsteröppningar stört harmonien i hennes välberäknade sträfpelare.

Det torn, hvilket man uppfört vid vestra ändan af södra sidoskeppet, är så anlagdt, att man ärnat framdeles få ett likadant torn midtemot detsamma. Detta torn, som är fyrkantigt och har smärta hörnpilastrar, innehåller fyra afdelningar med bjelklager. Nedersta afdelningen har på midten af vestra och norra sidan en ljusöppning och å den södra en ingång, men ingen genomgång till kyr-

kan. Andra och tredje afdelningen har hvardera på midten af vestra samt norra och södra sidan en ljusöppning. Den öfversta afdelningen utmärkes med trenne ljudöppningar å hvarje sida. Alla dessa muröppningar äro ut- och invändigt dels två- dels tresprångiga och spetsbetäckte. Ett högt röste åt vester och ett sådant åt öster har tretton tinnar och en spetsbågig nichfördjupning under hvardera. Båda dessa rösten äro alldeles lika. Den södra trappbyggnaden är till största delen innesluten i tornets norra sidomur, hvadan man kunnat derigenom uppkomma i detsamma; men nu begagnas blotta stegar. Tornet, som tillkommit mot medeltidens slut, består af tegelsten med fogstrykning. Eburu detta torn beherrskas af den närbelägna landthöjden, ådrager det sig likväl åskådarens uppmärksamhet; men då detsamma saknar ett motsvarande å norra sidan om hufvudingången, störes derigenom det totalintryck, hvilket man annars skulle med skäl vänta af det helas anordning.

Vapenhuset, som låg utanför sydvestra ingången, och sakerstian vid norra långsidan nära koromgångens början, ha nyligen blifvit bortbrutne. Södra tillbyggnaden hade en gafvelmur med dörröppning åt söder och deröfver ett röste med fem spetsbågiga nichfördjupningar och lika många tandade tinnar samt två spetsbetäckta fönsteröppningar å hvarje sidomur, men det saknade takhvalf. Norra tillbyggnaden innehöll tvenne rum, af hvilka hvardera betäcktes med ett korshvalf, och den hade åt norr ett gafvelröste, som pryddes i midten med en stor korsformig och små omgifvande stick- och spetsbågiga samt runda murfördjupningar. En ingång å östra sidan och en sådan från norra sidoskeppet införde i det södra rummet, som hade en genomgång till det norra, hvilket upplystes af en fönster-

öppning från öster. Vestra sidomuren innehöll en trappgång, som med en yttre ingång uppförde på takhvalfven. Vapenhuset bestod af idel tegelsten, sakerstian var liksom koromgången till fönsterbröstningen uppdragen af huggen sandsten, men för öfrigt af tegelsten.

Kyrkans hela inre längd är 171 fot och hennes hela bredd $68\frac{1}{2}$. Mellanskeppet håller $28\frac{1}{2}$ fot i bredd, hvarje sidoskepp 15, hvari pelarne ej beräknas. Omgifningsmurarne äro 4 fot tjocka, men vestra gafvelmuren är till mellersta delen något starkare. Pelarne ha nära 5 fot i hvarje sida, af hvilka de, som bilda mellan- och sidogångarna, stå vidpass 14 fot ifrån hvarandra; de deremot, som skilja altarrymden från koromgången, ha nära hälften mindre mellanrum. Sträfpelarne hålla $3\frac{1}{2}$ fot i bredd, $4\frac{1}{2}$ i framsprång. Mellanskeppet är under korsskärningen 50 fot högt, och sidoskeppen äro enligt en likadan mätning $30\frac{1}{2}$ höga. Hufvudingången håller 6 fot i bredd och midtunder rundbågen 9 i höjd, samt helgonskåpet derunder $1\frac{3}{4}$ i bredd, $2\frac{1}{2}$ i höjd, $1\frac{1}{2}$ i djup. Fönsteröppningarne äro $6\frac{1}{2}$ fot breda, 18 höga. Tornet har invändigt 21 fot i tvärmått och från marken till taklisten 66. Dess murar äro 6 fot tjocka, hvartill komma hörnpilastrarne, hvilka äro vidpass 4 fot breda med hälften mindre framsprång. Vapenhusets inre längd var $28\frac{1}{3}$ fot och detsammas bredd $24\frac{1}{2}$. Sakerstians båda rum voro lika stora och hvardera höll $15\frac{1}{2}$ fot i vester och öster, 14 i motsatt riktning. Vapenhusets murar hade blott 3 fots tjocklek, och sakerstians murar voro föga starkare, med undantag af den vestra, som inrymde en trappgång. Byggnaden med inberäknande af tornet och sträfpelarne håller i utvändig längd 208 fot samt har efter bortbrytning af vapenhuset och sakerstian i utvändig bredd 86.

Efter betraktande af denna kyrka, finner man, att planen derför varit med lika insigt beräknad, som med noggrannhet uppgjord; men efter företagen uppmätning märkes, att åtskilliga mindre misstag blifvit der liksom å flere dylika byggnader begångne under verkställigheten. Alla sido- och korpelare ha icke, såsom de borde, sinsemellan lika styrka och afstånd. Samma anmärkning gäller om de motsvarande stråfpelarna o. s. v. Men en konstnär, som har någon praktisk byggnadserfarenhet, vet, huru ytterst ovanligt det är, att, då man sällan får tillfälle sjelf utföra de byggnader, hvartill man uppgör ritningar, finna någon, som med synnerlig noggrannhet iakttager alla detaljer. Och det tyckes verkligen, som medeltidens byggmästare ej alltid lagt dervid någon ovanligt stor vigt. Man kan ej heller neka, att, då det hela röjer sann ändamålsenlighet, ren hållning och erforderlig styrka, sådana ovarsamheter som de omnämnda måste i och för sig betraktas såsom idel småsaker. Man finner å nyare illa beräknade, effektlösa byggnader stundom en ängslig sorgfällighet i mindre detaljer, som må fritt väcka beundran hos den, hvilken, ur stånd att uppfatta det helas värde, fäster sig vid dithörande obetydligheter.

Liksom man icke kan med någon visshet uppgifva kyrkans byggnadstid, så känner man föga hennes reperationshistoria. Detta tempel har tvifvelsutan undergått flere missöden och troligtvis den förödelse, som 1452 drabbade staden. Att kyrkan ej lidit mycket vid stadens många belägringar, måste tillskrifvas forntidens svaga fältstycken. I vapenhusets vestra sidomur var likväl en rundkula infattad, som blifvit 1658 ditskjuten. Efter Danskarnas sista aftåg från Helsingborg var man så uppskrämd för ett nytt besök, att hamnbryggan afbrändes

till hindrande af en landstigning, och den prydliga spiraltrappan nedrefs för att icke gifva fienden lust till ringklockornas bortförande. Kyrkan, som lyckligtvis ej blifvit till det yttre öfverkalkad, men deremot till det inre hvitlimmad, har ända från Skånes förening med Sverige intill våra dagar blifvit illa underhållen. För några få årtionden sedan ombyggdes fyra af norra långsidans sträfpelare, hvilka tvertemot de gamlas anordning fingo en starkt inåtlutande riktning och en dermed öfverensstämmande skiftegång, hvarigenom desamme, som voro uppförde af en ganska liten och svag tegelsten, söndervittrade. Man har deremot i sednare åren företagit några ändamålsenligare förbättringar. Hela kyrkan och tornets vattentak ha nemligen blifvit till sparrverk iståndsatte och försedde med ny brädbotten och kopparplåtar, och några nya fönsterbågar med hvita rutor ha, enligt en ritning från Stockholm, blifvit insatte.

Ifrån 1843 till 1846 ha följande förbättringar blifvit å kyrkan utförde. Den vanprydliga och förfallna sakerstian, hvars fuktiga rum föga passade för grofva brottslingars inrymmande ännu mindre för sitt åsyftade bruk, och det lika obehöfliga som bristfälliga vapenhuset, hvars fönsteröppningar voro igenmurade, blefvo 1844 och 1845 borttagne. De fyra nyssberörda sträfpelarne, som voro både vanprydliga och ändamålsvidriga, och de fyra sträfpelarne, hvilka blifvit vid sakerstians och vapenhusets uppförande undanbrutne, blefvo åter uppdragne, och de öfrige, som mycket lidit af vittring, blefvo till större och mindre delar ombyggde. Sidoskeppens och koromgångens omgifningsmurar, hvilka somligstädes voro ända till 3 fots höjd jordhöljde och som tagit mycken skada af röta, ha jemväl blifvit till betydliga sträckor samt socklar och ge-

simser iståndsatte. Södra och norra portalerne, af hvilka den förra var sönderbruten och kringmurad, den sednare på ett vandaliskt sätt afhuggen, ha jemväl blifvit återställda. För dessa arbeten har passande tegelsten blifvit anskaffad och det hela utfördt i noggrann öfverensstämmelse med den ursprungliga anordningen. Eburu omgifningsmurarne äro beräknade på sammanhållande af takhvalf och bådadera tillkommit på samma byggnadstid, hade sträfpelarnas försvagande genom vittring förorsakat flere betänkliga remnor, för hvilkas afhjelpande grofva jernstänger med ankarskrufvar blifvit öfver mellan- och sidoskeppen anspända, så att all vidare fara för dessa bristfälligheter försvunnit. De sex fönsteröppningar, som dels blifvit vid tillbyggnadernas uppförande, dels vid andra tillfällen igenmurade, ha blifvit återställda, hvilka liksom koromgångens tre fönsteröppningar fått jernbågar arbetade i rosverk samt dels hvita, dels målade glasskifvor.

Sedan denna kyrka på ofvanberörda sätt återvunnit sitt ursprungliga utseende, lärer ingen, som har något begrepp om kyrklig byggnadskonst, utan sannt intresse nalkas densamma. Vid inträde i denna helgedom, hvilken lyckligtvis fått behålla sitt betydelserika altarskåp, njuter man af en anblick, som ej störes af en opassande altarprydnad. Eburu mellanskeppets omgifningsmurar sakna fönsteröppningar, har det hela en tillräcklig belysning; isynnerhet sprider sig genom koromgångens målade fönsterskifvor en herrlig dager öfver altarplatsen. Då kyrkan haft alldeles otillräckliga medel för en så genomgripande förbättring, som den, hvilken nu blifvit under C. G. Brunii ledning verkställd; så länder det stadens invånare ej mindre till heder än tillfredsställelse att ha med enskilda uppoffringar tillvägabragt ett arbete, hvarigenom

detta Herrans hus kan ännu under sekler äga bestånd. Borgmästaren H. Lundberg har genom sitt varma nit för utförande af detta vackra företag, gjort sig synnerligen förtjent af konstvännens högaktning.

Staden Malmö blef 1319 nedflyttad till det ställe, hvarest den nu ligger, och dess nuvarande hufvudkyrka, helgad S. Petrus, blef samma år grundlagd [51]). Denna kyrka, utförd i den mest utbildade spetsbågsstil, är näst-efter Lunds domkyrka den ansenligaste ej allenast i Skåne utan i hela södra Sverige, hvadan densamma, isynnerhet som byggnadstiden är bekant, företrädesvis förtjenar att närmare skärskådas.

Då Petrskyrkan i Malmö är såsom konstverk så utmärkt och till sitt omfång så ansenlig, att hon vida öfverträffar de större helgedomar, hvilka i nyare tider uppstått i Norden; synes deraf, att man trott nämnda stad bli ganska betydlig. Att Erik Menved uppfattat det stora uti en sådan anläggning, kan lätt slutas af hans synnerliga omtanka för Danmarks uppkomst. Men då denne konungs frånfälle inträffade i November 1319, således samma år detta stora företag började, och då under hans efterträdare Christoffer II en olycksdiger tid inföll; så väcker det förvåning, att detta vidlyftiga arbete ej alldeles afstadnat. Det är nemligen bekant, att Danmark genom okloka förpantningar och inbördes oroligheter råkade under sistnämnde konung på branten af sin undergång. Grefvarne Gerhard och Johan af Holstein, hvilka en tid bortåt undanträngde Christoffer, utplundrade och våldförde till den

---

[51]) A. Hvitfeldt, Krön. s. 409. Erkebiskopen Birgers bref den 29 Maj 1514 i handskrift.

grad Skåne, att invånarne 1332 öfverlemnade detsamma till konungen öfver Sverige och Norrige, Magnus. Skakningarne af dessa oredor fortforo flere årtionden igenom, och det är knappast troligt, att Peterskyrkan kunnat förr än under Valdemar Atterdags regering vinna sin fullbordan. Emellertid visar det stora kapell, som erkebiskopen Carl 1329 uppförde vid södra sidan af Lunds domkyrka, att man under de mest oroliga tider här sysselsatte sig med konstmessiga byggnadsverk.

Peterskyrkan har mellan- och sidoskepp, af hvilka det förra är nära dubbelt bredare och högre än de sednare. På detta långhus följer ett tvärskepp, som har mellanskeppets bredd och höjd, och hvilket å midten öppnar sig till en femsluten altarrymd, som jemväl har detsammas bredd och höjd och omgifves af en femsluten koromgång, hvilken motsvarar sidoskeppen, hvarmed densamma till bredd och höjd harmonierar. Ett fyrkantigt torn höjer sig vid midten af vestra gafvelmuren och ett kapell samt en sakerstia ligga å södra och två kapeller å norra sidan. Både mellan- sido- och utbyggnader äro försedde med takhvalf. Kyrkans hela inre bredd är i vester 71 fot, längd 247; mellangångens bredd 28, sidogångarnas 16, den förres höjd 60, de sednares 28 nemligen från golfplanen till korsskärningen. Sidoskeppens och koromgångens omgifningsmurar äro 4 fot tjocka, utbyggnadernas något svagare, men tornets deremot nederst nära 10, öfverst $5\frac{1}{2}$.

Låtom oss nu närmare skärskåda kyrkans anordning. Byggnaden har tjugotvå pelare, af hvilka de aderton bilda två rader och de fyra öfriga en föreningskrets i öster. Af dessa pelare, som hålla i hvarje sida vidpass 5 fot, äro de två vestligaste vida gröfre än och något olika med de

öfriga och två intaga tvärskeppets midtlinie; ovanliga företeelser, som låta lätt förklara sig. De vestligaste pelarne, hvilka äro aflångfyrkantige, ha å de inre breda, men deremot å de andra sidorna smala pilastrar; de öfriga pelarne äro fyrkantiga och ha å hvarje sida karnisade stafvar. Alla ha afskurna hörn och låga kransar. Spetsbågar, prydda med karnisade listverk, förena alla dessa pelare och uppbära mellanskeppets och korets omgifningsmurar. Vid föreningsbågarnas vederlag märkas i pelarstammarna grofva jernöglor för ankarstänger, hvilka saknas. Fyrkantiga sträfpelare, anbragte å tvär- och sidoskeppens omgifningsmurar, motsvara båda pelarraderna, och uppbära lätta spännbågar, hvilka kasta sig emot fina pilastrar å mellanskeppets sidomurar. Framspringande pilastrar, hvilka öfverensstämma med pelarnas stafvar, förstärka sidoskeppens insidor. Hvarje af korom-
gångens fem afdelningar sluter sig icke enligt vanligheten med en rak, utan med en tresidig mur, hvadan liksom fem sammansatta utsprång uppkomma, hvilkas alla vinklar och hörn förstärkas af yttre sträfpelare, som motsvaras af inre pilastrar. Ifrån de sträfpelare, hvilka intaga vinklarna mellan dessa utsprång, kasta sig spännbågar mot korhörnens yttre pilastrar; men de öfriga dithörande sträfpelarne sluta sig med sneda betäckningar till koromgångens taklister. Kapellerne förstärkas med yttre sträfpelare, men sakna inre mursprång. Sakerstian, som är mer än hälften mindre, har hvarken ut- eller invändigt någon murförstärkning. Kapellerne hålla vidpass 21 fot i invändig bredd och från 32 till 36 i längd och ha sidoskeppens höjd. Tornet, som består af en hög och fem låga afdelningar, håller i hvarje inre sida föga öfver 22 fot och ifrån marken till takfoten 115. Takhvalf-

vens skiljo- och korsbågar uppbäras af och öfverens-stämma med pelarnas listverk och sidomurarnas pilastrar. Mellan- och sidoskeppens vestligaste qvadrater betäckas med stjernhvalf, den öfriga kyrkan med korshvalf. Långhusets och tvärskeppets korshvalf äro fyrdelade, men korets och koromgångens sexdelade. Södra kapellet har två och sakerstian ett fyrdeladt korshvalf, nordvestra kapellet äfven två sådana, men det nordöstra deremot ett kors- och ett stjernhvalf. Tornets nedersta afdelning, hvilken med en ansenlig bågöppning står i förening med och är något lägre än mellanskeppet, betäckes äfven med ett enkelt korshvalf, men tornets öfriga afdelningar, som äro med undantag af den öfversta, hvari klockorna inrymmas, helt låga, ha vanliga bjelklager.

Sidoskeppen sluta sig med halfva gafvelrösten till tornets sidomurar och med temligen branta luttak till mellanskeppets och korets omgifningsmurar. Tvärskeppet har åt söder och norr hela gafvelrösten, som förenas med ett högt kroppåstak. Mellanskeppet och koret har ett likdant vattentak med lika sluttning såväl åt alla sidorna som åt östra ändan. Midtuti skärningen af den korsformiga betäckningen reser sig en ganska smal, men mycket hög spira, hvilken är genombruten och härrörer från en sednare tid. Tornets betäckning företer en ganska nymodig kalottform, som å hvarje sida har en lukarm med en flammande lampa, och hvilken öfverst krönes med en öppen lykta och derpå ett flammande klot och en flögel. Svårligen kan något oskickligare påhittas. Det kapell, hvilket med två ansenliga genombrytningar öppnar sig åt södra sidoskeppet, prydes å långsidan med tvenne gafvelrösten och betäckes med tvillingtak. Sakerstian der bredvid har gafvelröste åt söder med vanligt kroppåstak. Det

kapell, som ligger jemte norra sidoskeppet, öppnar sig dertill med sin östra afdelning och lemnar i sin vestra en genomgång såsom i ett vapenhus, och har för öfrigt det förstberördas anordning. Norra sidans vestligaste kapell intager tornets norra sida, hvartill det sluter sig med ett luttak emellan norra sidoskeppets gafvelröste och ett eget sådant åt vester.

Alla gafvelrösten, ehuru olika, prydas med nich- och cirkelfördjupningar samt tinnar. Tvärskeppets södra gafvelröste har tvenne ansenliga tvådelade nichfördjupningar och vid hvarje sida derom en liten enkel sådan samt derutanför en mindre och midtöfver hela detta parti en ganska stor cirkelfördjupning. Motsvarande gafvelröste åt norr siras med två partier öfver hvarandra, som åtskiljas af en rad tandsnitt; det nedre utgöres af fyra större mellan två mindre nichfördjupningar och vid hvarje sida derom samt i hvarje svickel deröfver af en liten cirkelfördjupning; det öfre består af två större och två mindre nichfördjupningar och deröfver en cirkelfördjupning. Hvardera af dessa gafvelrösten uppbär sjutton enkla tinnar. Södra kapellets hvarje gafvelröste prydes med fyra nichfördjupningar med trestafviga listverk och å hvarje sida derom med en enkel cirkelfördjupning och krönes med nio tinnar, af hvilka den öfversta är tvådelad. Sakerstians gafvelröste har fem enkla nichfördjupningar. Norra sidans östra kapell prydes å hvarje gafvelröste med en högre mellan två lägre nichfördjupningar, som alla äro tvådelade. Det östra af samma gafvelrösten har trenne tinnar, af hvilka de tvenne nedersta äro tvådelade, den öfversta fyradelad; det vestra uppbär fem smala, fristående tinnar. Sidoskeppens och det nordvestliga kapellets gafvelrösten ha enkla nichfördjupningar och tvådelade tinnar.

Mellan- och sidoskeppens samt koromgångens gesimser ha ursprungligen bestått af trenne föga utspringande skiften och derunder ett bredt listverk med dubbla fyrbladiga rosor. Kapellernas och sakerstians taklister utgöras af utspringande skiften dels med, dels utan tandsnitt derunder. Såsom bröstning för tornets ljudöppningar sträcker sig en bandlist af halfrunda gesimsbågar, men dess takfot har vid den nya betäckningens anbringande blifvit jemmerligen moderniserad.

I kyrkan inleda fem dörröppningar, nemligen en större på midten af tornets vestra sidomur, en mindre å södra och en å norra sidoskeppets nästsista qvadrat åt vester, samt slutligen en mindre å tvärskeppets hvarje gafvelmur. Vestra ingångens yttre anslagsmurar äro skråvinkliga med en alldeles slät sockel, hvarpå trenne afhuggna hörnsprång följa. De öfriga ingångarnas yttre omfattningar bildas af fyra smärta karnisade rundstafvar mellan djupa halfrunda hålkälar i perspektivisk anordning. Dörröppningarnas inre smygar äro rätvinkliga, af hvilka den vestra är ganska djup, men de öfriga helt grunda. Ingången å södra korsarmen är enklare än å norra, och ingången till södra sidoskeppet och nordöstra kapellet äro äfven mindre prydlige.

Hvarje af sträfpelarnas och spännbågarnas mellanrum är till största delen upptaget af höga fönsteröppningar, som för koromgången, korrymden och långhusets två östra afdelningar äro två- eller tredelade, men för det sistnämndas öfriga afdelningar deremot fyrdelade. Således har sido- och mellanskeppets hvarje hvalfqvadrat en motsvarande fönsteröppning och hvarje af korets fem sidor en, men hvarje af koromgångens fem afdelningar har deremot till följe af deras tresidiga gafvelmurar trenne sådana. Korsomgångens fönsteröppningar, som äro lika

höga, men mycket smalare än de öfriga, ha förlorat sina poster, hvarefter dock lemningar märkas. Hvarje korsarm har å gafvelmuren två mycket höga tredelade, men å hvarje sida blott en hälften lägre fönsteröppning, af hvilka de förre motsvara långhusets båda fönsterrader, de sednare blott mellanskeppets och korets fönsteröppningar. Således har kyrkan ursprungligen haft den herrligaste belysning, som likväl dels genom uppdragande af utbyggnader, dels genom igenmurningar blifvit i betydlig mån minskad. Kapellerne ha å de längre sidorna tvenne och å de kortare en fönsteröppning, sakerstian å gafvelmuren och å hvarje sida en sådan. Nordöstra kapellets östra sida har två likstora, smala och spetsbetäckta och deröfver en stor rund genombrytning, som alla ut- och invändigt ha en gemensam omfattning och tillsammans utgöra en enda fönsteröppning. Tornets nedersta afdelning har en ansenlig tredelad fönsteröppning öfver ingången och de fem derpå följande afdelningarne ha små oregelbundna ljusöppningar, men den öfversta två stora ljudöppningar å hvarje sida. Fönsteröppningarnas omfattningar äro ut- och invändigt tvåsprångiga och spetsbetäckta och posterne äro lodräta och murade af tegelsten. Tornets ljusöppningar äro nära rakbetäckte och omfattas af spetsbågiga nichfördjupningar; men dess ljudöppningar ha utvändigt tvåsprångiga spetsiga, invändigt rätvinkliga rundbågiga betäckningar.

Norra korsarmens nordvestra hörn förstärkes med ett framsprång, hvari en spiraltrappa uppleder inifrån kyrkan till norra sidoskeppets och långhusets takhvalf. Södra korsarmens båda hörn förstärkas jemväl med likartade dock vida finare framsprång. En spiraltrappa i ett framsprång uppgår från nordvestligaste afdelningen af korom-

gången till densammas takhvalf, och en sådan mellan södra sidoskeppets båda kapellöppningar uppleder likaledes till närmaste takhvalf. Dessa trappbyggnader bilda åttkanter med fem framstående sidor och göra å deras platser sträfpelare obehöfliga. Ifrån tornets nedersta afdelning uppgår en spiraltrappa genom dess södra sidomur till andra och tredje afdelningen, hvarifrån man i östra sidomuren uppkommer på en spiraltrappa, hvilken leder till följande afdelningar och jemväl till mellanskeppets takhvalf. Med mycket skäl har sistberörda spiraltrappa blifvit på detta sätt anlagd, emedan östra sidomuren af lätt begriplig orsak ej såsom de öfriga behöft någon öfre förtunning.

Måhända ha tvärskeppets tvenne pelare ej ingått i den ursprungliga byggnadsplanen, utan tillkommit för bärning af dess takhvalf, emedan tvärskeppet är föga bredare än mellanskeppet, och således bort undvara desamma. Man torde till följe af en sumpig och osäker byggnadsplats ej vågat öfver tvärskeppet inslå vanliga takhvalf, och man har kanske under byggnadstiden förmärkt sättningar, och derföre anbragt dessa pelare för uppbärande af hufvud- och skiljobågar, hvarå man i stället för trenne stora anbragt sex hälften mindre takhvalf. Att man här mer än vanligt befarat en instörtning visa de grofva jernmärlor, som äro inlagda på pelarnas kransar, hvaruti man ämnat, i händelse af behof, insätta säkra jernstänger för sammanhållande både af sido- mellan- och tvärskepp samt koromgång. Flere sättningar röja jemväl, att man icke utan skäl befarat en framtida instörtning. Det är alltså ej otroligt, att ritning till Peterskyrkan, hvilken har en så storartad anordning, blifvit uppgjord af en utländsk byggmästare, som påräknat en god byggnadsplats, samt att

hon, uppförd under mindre säker ledning, blifvit något annat, än hon annars kunnat bli.

Mellan- och tvärskeppets samt korets omgifningsmurar äro invändigt prydde med nichförd jupningar, hvilka, 2 fot djupa och lika breda som men vida högre än pelarnas mellanrum, mycket bidraga till lätthet och förskönning. Dessa nichförd jupningar, hvilka ha rymliga platter, hvartill smala nära rakbetäckta ingångar inleda från sidoskeppens och koromgångens takhvalf, äro deröfver genombrutne af öfra radens fönsteröppningar. Berörda platter, af hvilka hvarje rymmer några personer, likna små balkoner. Korslutets bröstningar, som prydas med rosverk af svartglaserad tegelsten, likna genombrutna läktarskrank.

Både hufvud- och tillbyggnader äro uppförde af tegelsten, som varit ut- och invändigt fogstruken. Tegelstenen i kyrkans ursprungliga murar håller 11 tum i längd, 5 i bredd, $3\frac{1}{2}$ i tjocklek. I nordvestra kapellet är tegelstenen 13 tum lång, 6 bred och 4 tjock. Takfotens rosverk och fönsterbröstningarnas samt sträfpelarnas vattenlister bestå af välformad och svartglaserad tegelsten. Södra och nordöstra kapellets nichförd jupningar omgifvas med rundstafvar, som bestå af grönglaserad tegelsten. I nordöstra kapellets yttermurar äro vattenlister af sandsten insatte, hvilka kröna fönsterbröstningen och bilda en skråkantig bandlist omkring byggnaden. I nordvestra kapellets hvarje sträfpelare är en fyrkantig sandsten inmurad, hvarå Evangelisternas bevingade sinnebilder förestållas. Å sistberörda kapells gafvelfält äro åtta aflångfyrkantiga sandstenar infattade. En sådan, som är dubbelt större än de öfriga, föreställer jungfru Maria med barnet, alla de öfriga siras med helgonbilder, hvilka äro till stor del förvittrade; men S. Laurentius med halstret, Petrus med

går [illegible] och Paulus med svärdet, S. Christoffer med Christus å skuldran samt S. Catharina med hjulet och svärdet [illegible].

Då domkyrkan i Lund endast haft tvenne kapeller, men deremot mer än sextio altaren; så måste Peterskyrkan i Malmö, hvilken är nära lika stor som densamma, haft med sina ansenliga tillbyggnader en mängd dylika stiftelser. Utom ofvanberörda kapeller har Peterskyrkan fått mot medeltidens slut en tillbyggnad, som motsvarade koromgångens mellersta hvalfafdelning och blef 1792 nedbruten. Denna tillbyggnad, hvilken var uppförd af tegelsten med fogstrykning och utgick från de närmaste vinklarnas sträfpelare, bildade sex sidor af en tiokant och hade nära lika höjd som koromgången samt ett kupolformigt vattentak. Hvarje hörn förstärktes med en yttre sträfpelare, och hvarje sida hade å midten en fönsteröppning. Detta kapell, som höll 30 fot i söder och norr samt nära lika sträckning i vester och öster, hade tre stora bågöppningar till koromgången, hvars två östligaste sträfpelare blifvit omdanade till två smärta hvalfpelare. Samma kapell, som ofelbart varit betäckt med ett sjukupigt korshvalf, hade i bågöppningarna åt koromgången afskrankningar, af hvilka den mellersta lemnade en genomgång. Vid kapellets två södra sidor stodo sex och vid dess två norra åtta korstolar med läspulpeter derframför, och nära midten fanns ett grafrum under golfplanen [52]). Uti en af kapellets hvalfpelare var en menniskoskalle med utbrutet pannben inmurad, och för ett sekel tillbaka qvarlågo på dervarande pulpeter 47 folianter fastlästa med jernkedjor [53]).

---

[52]) J. Örngren, Plan af S:te Petri kyrckia och kyrckiogård 1747. Mundtlig berättelse af N. Falkman, som i sin ungdom sett detta kapells nedbrytning. [53]) C. Linnæi Skånska Resa s. 181.

Tillbyggnader åt öster sakna ej exempel vid stora kyrkor utrikes, och man behöfver knappast erinra, att sådana tillkommit för inrättande af hvilorum och hållande af själamessor. Förmodligen har berörda menniskoskalle varit insatt i den ena af koromgångens östligaste sträfpelare, som innefattades i detta kapell jemte ingången dertill. C. von Linné, som förmodar, att densamme tjenat till stänkelsekar, har deruti rätt; emedan vigvattenstenar flerestädes finnas vid ingångarna till Skånes gamla kyrkor, och en sådan menniskoskalle, som den ifrågavarande, är inmurad i vestra sidan af södra ingången till Tranås kyrka. En Dringelberg anlade i merberörda kapell vid reformationstiden en boksamling, hvadan detsamma fått namn af Dringelbergs libreri d. ä. bibliothek. N. H. Sjöborgs uppgift, att detta kapell legat innanför koret bakom altaret, är ett misstag, som en nyare författare upprepat, men hvilket ej förtjenar någon vidare vederläggning [54]).

Undersökom nu, huruvida tornet är yngre än långhuset. De vestligaste pelarne förstärkas å insidorna med breda pilastrar, som uppbära en lika bred skiljobåge, hvaremot de öfriga pelarne endast ha fina listverk, hvarpå likartade skiljobågar hvila. Förstberörda parti är således ojemförligen starkare än de följande, och måste ofelbart uppburit i förening med långhusets vestra gafvelmur och dess pilastrar ett fyrkantigt torn. En dylik anordning var ej ovanlig för treskeppiga kyrkor, som uppstodo omkring den tid ifrågavarande helgedom uppfördes. S. Knutskyrkan i Odense, hvilken af tio pelare i tvenne rader fördelas i mellan- och sidoskepp, har ett fyrkantigt torn, som hvilar på hennes vestligaste pelare och när-

[54]) N. H. Sjöborg, Skånes Historia och Beskrifning. 3 D. 1 H. s. 156, 157.

maste gafvelmur. Att Peterskyrkan haft ett likadant torn torde af följande skäl inhämtas. Å mellanskeppets omgifningsmurar invändigt förekomma tydliga spår efter förtagningar för en grof tvärmur, som hvilat på dess vestligaste pelares skiljobåge. Mellanskeppets vestra gafvelmur, som utgör nedre delen af nuvarande torns östra sidomur, visar sig vara äldre än tornets öfriga sidomurar, samt har för sitt nuvarande ändamål mäst till följe deraf undergå någon förändring. Långhusets tre vestligaste hvalfqvadrater betäckas med stjern- ej såsom de öfriga med korshvalf; ett förhållande, som jemväl röjer en sednare tillkomst af detta parti. Der måste således funnits ett torn, hvilket till följe af sättning nedstörtat, helst stora remnor förmärkas å mellanskeppets omgifningsmurar nära nyssberörda förtagningar. Härtill bör jemväl läggas, att tornets hela anordning företer en sednare byggnadstid än den, hvarunder kyrkan uppstått. Tegelstenen i tornets murar är helt olika den, som förekommer i den äldsta byggnaden, och hörnen förstärkas med huggen grånstensqvader. Tornets dörröppning är högst enkel i jemförelse med sjelfva kyrkans perspektiviska ingångar, och dess ljus- och ljudöppningar, hvilkas betäckningar äro dels spetsiga, dels halfrunda, röja sednare spetsbågsåldern; ett förhållande, som visar sig ännu bestämdare i dess rundbågiga gesimser. Det är nemligen bekant, att man mot medeltidens slut utan urskiljning sammanblandade rundbågs- och spetsbågsformer; ett vacklande, hvartill spår icke finnes i sjelfva kyrkan. Härtill kommer slutligen, att jordmånen har efter vanligheten betydligen höjt sig å sjelfva kyrkans omgifningsmurar, hvaremot tornets, hvilka äro vida yngre, synas väl lämpade efter densammas yta. Af allt detta lärer det väl vara solklart, att kyrkan haft ett torn,

innan hon fått det nuvarande, och det är märkligt, att ett sådant förhållande kan historiskt ådagaläggas. Det heter nemligen i en anteckning, att Peterskyrkans torn genom murarnes oförsvarliga vårdslöshet 1442 nedstörtat [55]). En nyare författare har förmodat, att tornspiran, som skall haft 10 famnars höjd och liknat takspiran, nämnda år nedfallit. I afseende härpå behöfves blott erinras, att man först efter reformationen började upptimra mycket höga tornspiror, samt att dervarande takspira är uti idel barockstil, som ingenstädes fanns under medeltiden. För öfrigt nämner den gamla anteckningen ett vårdslöst murarearbete såsom orsaken till tornets nedrasande. Om något timmermansarbete eller någon spira är der alldeles ingen fråga.

Liksom medeltidens byggmästare sorgfälligt iakttogo den heliga byggnadslinien i vester och öster, så uppgjorde de sina planer efter passande grundtal. Om Peterskyrkans ursprungliga byggnadsverk betraktas för sig skiljdt ifrån sednare tillsatser, så uppenbarar sig deri tian såsom grundtal både i hennes hufvudplan och detaljer. Hvarje rad utgöres af tio pelare, om de båda östligaste, som förena de öfriga, ej tagas i beräkning. Hvarje sidoskepp har sex och hvarje korsarm fyra fönsteröppningar, tillsammans tio, och å mellanskeppets hvarje sida samt närmaste korsarm igenfinnes ett lika antal, då nemligen tvärskeppets höga gafvelfönster, som motsvara långhusets båda fönsterrader, tillhöra beggedera. Koromgången har fem treslutna vinklar och korändan deröfver är femsidig. Dessa

---

[55]) Anno Domini MCDXL secundo, in profesto Sancte Byrgitte, cujus festum tunc fuit in Dominica proxima ante Dionysii, corruit turris Ecclesie beati Petri Malmögis, que possime fuit constructa propter negligenciam et inerciam muratorum, sicut patet omni homini intuenti. Script. Rer. Dan. T. VII. s. 245.

äro således hvar för sig halfva tiokanter. Kyrkan, som ursprungligen haft fem dörröppningar utifrån, har trenne sådana till spiraltrappor inifrån, och hon måste tvifvelsutan haft tvenne ingångar till spiraltrappor vid vestra gafvelmuren, alltså tillsammans tio. Om tvärskeppets bredd ej tvådelas, så utgör kyrkans hela längd tio hvalfafdelningar. Det torde deraf visa sig, att kyrkan varit beräknad efter ett gifvet grundtal. Om man nu åter betraktar, huru denna storartade byggnad blifvit utförd, så röja sig grofva misstag i dess grundutstickning. Hvarken pelare eller omgifningsmurar ha riktiga förhållanden till hvarandra. De östligaste pelarne och hela koromgången har fått en ganska stor dragning åt söder, och afdelningarne hvar för sig röja betydliga skefheter. Deremot visar sig en skicklig murning i noggranna skiftegångar, sköna dörr- och fönsteromfattningar samt vackra hvalfslag och prydliga staf- och listverk.

Kyrkan har ett ofördelaktigt läge, helst hon på nära håll omgifves af större hus och en vanprydlig ringmur. Men ingen byggnadskunnig lärer instämma med de nyare författare, som påstått, att kyrkan "till sitt yttre är nog oformlig" och att hon "ej ådrager sig någon uppmärksamhet." Tvertom från de få punkter, som erbjuda en friare åskådning af denna helgedoms yttre, kan man ej utan hänförelse betrakta densamma. Ja, ehuru ofta man nalkas denna storartade byggnad, är anblicken deraf lika upplyftande, och den måste såsom hvarje sannt konststycke väl studeras för att kunna rätt uppskattas, hvartill erfordras sakkännedom. Ehuru dithörande tillbyggnader stå mindre väl tillsammans med sjelfva kyrkan, och ehuru hon blifvit genom fuskiga förbättringar och framförallt genom en kalottlik tornbetäckning vanställd, och så-

ledes framstår såsom en illa utstyrd och misshandlad skönhet; så både är och visar hon sig vara ett Herrans hus i renare anda, och hon skall äfven dagligen sedd hos den sakkunnige alltid väcka andäktiga betraktelser. Kyrkan är till sitt inre ännu mera upplyftande, emedan detta ej störes af berörda tillbyggnader, men hon visar sig dock der långtifrån hvad hon ursprungligen varit och borde skäligen bli, om hon nemligen befriades från en hop vanställande minnesvårdar och läktare, men framförallt ifrån en af de kolossalaste altarprydnader, som finnas i Norden, af hvilken hennes storartade perspektiv och hennes herrliga belysning i betydlig mån förstöras.

Peterskyrkan, som vid reformationen berövades sin egendom, har sedermera blifvit illa underhållen. Omgifningsmurarne ha genom vittring lidit och flera sträfpelare äro mycket bristfällige och de tvenne östligaste äro bort-huggne. Spännbågarne, hvilka sönderbrustit och nedsjunkit, äro med stockar understödda. Det är således naturligt, att flere takhvalf på ett betänkligt sätt remnat. De sköna taklisterne äro till största delen förstörda genom vittring och förfuskning. Kyrkans inre har genom opassande inredningar och prydnader förlorat mycket af sitt ursprungliga anseende. Sex stora fönsteröppningar äro igenmurade och mellangången vanställd af en oskaplig orgelstruktur. Alla pelarne och de fleste pilastrarne äro mer eller mindre förderfvade genom afhuggningar. Några af dessa ha blifvit å tvenne, de flesta å trenne och somliga å alla sidor på detta sätt försvagade; andra ha jemväl blifvit starkt underhuggna, isynnerhet skeppets sydöstligaste pelare. All denna vandalism är begången för uppsättande af fula minnesvårdar, onödiga läktare och för beredande af obehöfliga bänkrum.

Man har omsider insett nödvändigheten af kyrkans förbättring. Mellanskeppet och koret, hvilkas vattentak voro högligen förfallna, ha 1847 fått en alldeles ny takstol med kopparbeklädnad, och korsbyggnadens höga spira, hvars stjernbjelklag och resvirke voro nästan helt och hållet förmultnade, har utan att nedtagas vid samma tid blifvit försedd med nytt timmerverk. C. G. Brunius, som dermed haft befattning, har jemväl blifvit anmodad att uppgöra förslag till ombyggnad af de förfallna sträfpelarna och spännbågarna samt koromgångens vådliga takhvalf jemte iståndsättning af de förvittrade murarna och förstörda taklisterna samt slutligen återställande af de igenmurade fönsteröppningarna. Då ett så vidtomfattande arbete, hvartill kyrkan saknar medel, af enskilda fordrar betydliga uppoffringar, är det hedrande för staden, som går dermed i befattning.

Kyrkor med tre- och flersidiga altarväggar i sednare öfvergångsstil.

Då spetsbågsstilen i Skåne utöfvades intill fjortonde seklets utgång, ha ganska få kyrkor der blifvit uppförda i sednare öfvergångsstil; men några gamla kyrkor, som saknat torn, ha deremot fått sådana i denna förkonstlade byggnadsart, hvilken består i en sammanblandning af rundspets- och stickbågar utan harmonisk hållning. Ehuru några helgedomar efter reformationen blifvit till största delen utförde i nyssberörda öfvergångsstil, såsom t. ex. Genarps stora kyrka, hvilken, bestående af ett treskeppigt långhus med treslutet kor i öster och fyrkantigt torn i vester, byggdes 1590, så måste sådana här förbigås, enär desamma tillhöra den nyare tiden.

Södra Säby fick 1413 under namn af Landskrona stadsprivilegier. Norrom ej långt ifrån stadens torg uppfördes en ansenlig kyrka, som bestod af tegelsten och helgades S. Johannes Döparen [56]). De uppmätningar och afteckningar, hvilka kort före denna helgedoms rasering 1753 togos deraf, lemna ett temligen klart begrepp om samma byggnad, som hade i anseende till sin ovanliga storlek konsthistorisk märkvärdighet [57]).

Storkyrkan i Landskrona, som troligtvis fått denna benämning för att skiljas från fem mindre helgedomar derstädes, var treskeppig med sexsluten koromgång och ett fyrkantigt torn i vester samt ett vapenhus å södra och en sakerstia å norra sidan. Tjugofem pelare, som fördelade kyrkans inre i mellan- och sidogångar samt koromgång, hade motsvarande sträfpelare å hennes yttersidor. De fyra vestligaste, af hvilka två voro väggfaste, uppburo tornets, de öfriga mellanskeppets och det sexslutna korets omgifningsmurar. Fem ingångar, nemligen en större å tornets vestra sida samt två mindre å hvarje sidoskepp, införde i kyrkan. Uti hvarje af sträfpelarnas mellanrum var en stor fönsteröppning, hvilken motsvarades af en mindre å mellanskeppets och korets omgifningsmurar. Tornet hade jemte några mindre ljusöppningar åt södra liksom åt norra sidan tvenne tvådelade samt å vestra och likaledes å östra fyra enkla ljudöppningar. De fyra vestligaste pelarne voro så grofva, att blott beqväma genomgångar till mellan- och sidoskeppen deremellan lemnades. De fjorton följande pelarne, som voro fyrkantiga, höllo i

---

[56]) M. Matthias de Coronia, handskrift. [57]) Dessa ritningar, hvilka röja mera noggrannhet än man kunde från den tiden vänta sig, äro 1753 uppgjorde af Kommissions-Landtmätaren C. M. Espman, som ej saknade sinne för fornforskning.

hvarje sida 6 fot; de sju östligaste, hvilka stodo på föga afstånd från hvarandra, voro något svagare. Pelarne prydes med trestafviga listverk, som uppburo enstafviga skiljobågar. Sidoskeppen och koromgången betäcktes med kors- och stjernhvalf; mellangången hade dubbelt större korshvalf, af hvilka det mellersta och det östligaste voro tiodelade. Tornets omgifningsmurar och sträfpelare voro ovanligt starka, sidoskeppens och koromgångens omgifningsmurar hade 4 fots tjocklek och dithörande sträfpelare 6 fots framspräng. En spiraltrappa med 6 fots diameter låg uti och utanför tornets sydvestra hörn och uppförde genom en yttre ingång till detsammas andra afdelning, hvarifrån en rak trappa i södra sidomuren uppledde till ringklockorna. En likadan spiraltrappa var nära norra sidoskeppets östra ända uppdragen i omgifningsmuren, i närmaste sträfpelaren och uti en liten tresidig utbyggnad. Denna spiraltrappa, som hade ingång från kyrkan, uppförde till sidoskeppens takhvalf. En tredje spiraltrappa, hvilken med ingång från tornets nedersta afdelning troligtvis uppledt till en läktare, var uppdragen vid inre sidan af norra radens nästsiste pelare. Branta luttak betäckte koromgången och sidoskeppen, af hvilka sednare hvarje hade en skrågafvel åt vester. Ett spetsigt kroppåstak, som i vester slutade sig till tornets sida och åt öster hade en sexsidig brytning, utgjorde mellanskeppets och korets betäckning. Tornets norra och södra sida uppburo höga rösten, som förenades med ett kroppåstak, på midten hvaraf en smal spira höjde sig. Alla dörr- fönster- och ljudöppningar hade spetsbågiga betäckningar. Då genomskärningar af kyrkan ej blifvit, troligtvis af bristande förmåga att uppgöra sådana, tagna, så kunna takhvalfvens bågslag numera icke med säkerhet bestämmas; de ha tvif-

velsutan varit mycket spetsiga såsom de, hvilka förefinnas uti Danska kyrkan i Helsingör, emedan båda dessa helgedomar uppstått på nära samma tid.

Landskrona gamla kyrka var invändigt 238 fot lång, 82 bred i vester, 84 i öster. Sidoskeppens bredd 19 fot i vester och något mindre i öster, mellanskeppets 31 i vester och 35 i öster; de förras murhöjd $36\frac{1}{2}$, det sednares 70. Tornets höjd från marken till takfoten besteg sig till 115 fot och derifrån till dess öfversta knoppar 35, spiran oberäknad. Sidoskeppens vattentak hade 19 fot i lodrät höjd, mellanskeppets 30, tornets $28\frac{1}{2}$. Grundvalarne, som hvilade på fin sandbotten, voro 7 fot djupa. Under tornets grundvalar låg ett illa sammansatt rostverk af klufna bokträd; men under den öfriga byggnaden saknades en dylik bädd[58]). Denna helgedom, hvilken varit nära lika stor som kathedralen i Lund och dubbelt större än nya kyrkan i Landskrona, har således varit beräknad för ett stort samhälle, ehuru sistnämnda stad vid gamla kyrkans rasering blott hade vidpass 150 borgare[59]).

Låtom oss nu närmare skärskåda denna märkvärdiga byggnads särskilda detaljer. Alla sträfpelarne å sido- och koromgången slutade sig till takfoten och hade något öfver midten en indragning, de tvenne, hvilka förstärkte vestra tornsidan och intogo två tredjedelar af tornhöjden, hade två indragningar. Hela byggnaden omgafs af släta socklar, som med 3 tums framsprång voro nära 4 fot höga. Taklister, hvilka bestodo af stickbågar, hvilande på kragstenar, utmärkte sidoskeppen och koromgången samt mellanskeppet och korslutet. Dessa bågar, $5\frac{2}{3}$ fot vida och

---

[58]) C. Hårlemans Dagbok, Stockh. 1749, s. 29, 30. [59]) C. Linnæi Skånska Resa, s. 296.

endast 6 tum höga, slöto sig med en alldeles slät, 1¼ fot hög påmurning till takfoten. Tio tinnar med vattenfall åt motsatta sidor sirade hvarje sidoskepps skrågafvel, och åtta framspringande stafvar, som kröntes med spetsiga knoppar, utmärkte tornets hvarje röste. Dörromfattningarne hade utvändigt fina listverk, invändigt rätvinkliga fördjupningar, och fönsteromfattningarne voro både ut- och invändigt prydde med listverk. Mellanskeppets hvarje fönsterpelare var utvändigt sirad med tvenne fönsterlika nichfördjupningar, som voro 1 fot djupa och något smalare än, men lika höga som fönsteröppningarne.

Vapenhuset och sakerstian voro sednare tillbyggnader. Det förra hade en dörr- och en fönsteröppning samt ett gafvelröste åt söder och tvenne fönsteröppningar åt vester och tvenne åt öster; den sednare deremot en fönsteröppning å hvarje sida samt en ingång från kyrkan. Vapenhusets dörröppning pryddes med rikt listverk och dess gafvelröste med elfva femsprångiga stafvar, som uppskjöto öfver takresningen. Å dettas gafvel- och båda sidomurar nära takfoten voro fyrkantiga kritstenar insatta, nemligen i två rader å den förra och uti en å de sednare. På många af dessa läste namn i dåtidens munkstil, å andra voro sköld- och bomärken inhuggne, och flere voro alldeles släta. Af dessa inskrifter, som tillkommit 1515, inhämtades, att staden då hade tvenne borgmästare, tio rådmän och sex kyrkovärdar. Tvifvelsutan har denna byggnad nämnda år uppstått, då vederbörande velat derå förvara sina namn till efterverlden.

Kyrkan, hvars sidoskepp voro hälften smalare och lägre än dess mellanskepp, har påtagligen varit utförd efter ett gifvet grundtal. Tolf pelare å hvarje sida slöto sig i midten till en pelare, som motsvarade koromgångens

östligaste hörn. Sidopelarnes antal angaf således tolfvan; ty midtpelaren, som tjenar till fyllnad för altarplatsens sexsidiga omkrets, tages ej i beräkning. Koromgångens och korslutets sexsidiga omgifningsmurar utgjorde halfva tolfkanter. Ingångarne voro sex eller hälften af berörda grundtal. Fönsteröppningarne voro tillsammans fyra gånger och ljudhålen en gång tolf. Vi återfinna således der ännu den högre idéen af medeltidens kyrkliga arkitektur; men vi förmärka af denna byggnads detaljer ett sådant förfall i konstutöfningen, att det nästan väcker förvåning.

Omgifningsmurarne saknade invändigt pilastrar för skiljobågarnes uppbärande, hvilka mást liksom i den ofvannämnda kyrkan i Helsingör hvilat på kragstenar och staf-var. Inga spännbågar kastade sig, enligt äldre anordning, ifrån sträfpelarna öfver sidoskeppens vattentak mot mellanskeppets höga af fönsteröppningar och nichfördjupningar försvagade omgifningsmurar. Undrom således icke, om kyrkan, som före raseringen ej visade några sättningar, haft flera remnor. Väl säger C. Hårleman, att dessa förhållanden endast böra och kunna tillskrifvas bristande ankaren. Men ett dylikt påstående röjer en ovanlig brist på insigter i medeltidens byggnadskonst; ty nämnda förhållanden härröra af påtagliga konstruktionsfel. Då denne man yttrar: "att kyrkan i Helsingborg efter allt utseende måste hafva blifvit byggd vid ungefärligen samma tid som den i Landskrona," visar han sig sakna de första grunderna för bedömmande af medeltidens konstverk [60]). En nästan otrolig vårdslöshet förmärktes i nyssbeskrifna byggnads grundutstickning. Norra sidomuren var hela 14 fot längre än den södra, hvadan koromgången fått ett ganska

---

[60]) C. Hårleman, Dagbok 1749, s. 36, 37.

skeft läge, sidoskeppens alla fönsteröppningar kommit i sned riktning mot hvarandra, pelarnes ställning och afstånd blifvit mycket olika, och takhvalfven till följe deraf blifvit i hög grad förskjutne. Att mellanskeppet varit i vester 2 fot smalare än i öster, röjer äfven ett groft misstag; ty ett motsatt förhållande hade enligt vanligheten bort äga rum, då byggnaden, genomskådad från hufvudingången, visat sig ansenligare. Kortligen, konung Erik XIII tyckes oaktadt allt sitt sträfvande i byggnadsväg icke haft bättre byggmästare än han under sitt regeringsbekymmer haft statsmän.

De östligaste pelarne, förenade med låga mellanmurar, omslöto altarplatsen, som höjde sig tvenne steg öfver korets vestra afdelning, hvilken med ett skrank afstängdes från mellangången. Altarbordet, som stod vester om några fot ifrån de östligaste pelarne, pryddes med en altartafla, hvilken tillkommit i Christian IV:s tid. Predikstolen, uppställd på midten af norra pelarraden, hade uppgång vid vestra pelarsidan från norra sidogången. Orgeln har förmodligen stått i mellanskeppets nästsista qvadrat åt vester. Mellanskeppet hade tvenne bänkrader, hvilka, intagande pelarnas mellanrum, lemnade i midten 10 fots mellangång. I sidoskeppen funnos äfven bänkrader, som, slutande sig till omgifningsmurarna, lemnade sidogångar jemte pelarraderna. Predikstolen var ifrån Fredrik II:s, altarprydnaden från Christian IV:s tid, och orgeln hade år 1674 tillkommit.

Denna ansenliga kyrka med sitt 45 fot breda och 115 höga torn måste från vester gjort på åskådaren ett djupt intryck; man måste isynnerhet vid inträde genom hufvudingången haft en upplyftande anblick af hennes mäktiga perspektiv. En väldig byggnad, som blifvit utförd

efter en storartad plan, kan oaktadt en mängd felaktiga detaljer aldrig betraktas utan hänförelse af någon, den der icke är af en förblindande konstbildning missledd. Intet under således, om von Linné fann denna helgedom vacker, då Hårleman ej yttrar något om dess konstvärde. Denna stora kyrka, som ofelbart ännu kunnat flere århundraden igenom genljuda af Herrans lof, nedbröts för anläggande af fästningsverk, hvilka icke fått och troligtvis aldrig få någon fullbordan, och en ny mycket kostsam kyrka uppfördes i dåtidens förderfvade Franska byggnadssmak. Huru många beklagansvärda exempel finnas ej på lättsinniga förstöringar af gamla vördnadsvärda byggnader för att uppföra nya, som snart visa sig vara i mer eller mindre mån förfelade.

Första anblicken af BÅSTADS KYRKA visar, att hon tillkommit för ett talrikare samhälle än det, hvilket nu firar deri sin andakt. Man inser äfven snart, att denna byggnad uppstått omkring medlet af femtonde seklet, och att den blifvit några årtionden dereefter utvidgad. Ett sådant förhållande, som påtagligen röjer sig i kyrkans anordning, bestyrkes deraf, att en stad blifvit kort före 1450 anlagd i Båstad, hvilken dock redan 1624 var åter förvandlad till ett fiskläge [61]).

Båstads kyrka består af mellan- och sidoskepp samt sexslutet kor med likartad omgång samt ett vapenhus å södra sidan och ett fyrkantigt torn vid vestra gafvelmuren. Tvenne väggpelare i vester och sex sidopelare i norra och lika många i södra raden samt en midtpelare i öster, hvilka alla förenas med spetsbågar, uppbära mel-

---

[61]) Kongl. Köpebr. die S. Innocentii 1440. Stiern, Saml. F. B. I. H. s. 135.

lanskeppets och korets omgifningsmurar. Midtemot långhusets pelare framstå tvåsprångiga skarpkantiga pilastrar å sidoskeppens omgifningsmurar, som utvändigt förstärkas å norra sidan med tvenne sträfpelare, men midtderemot å södra af vapenhusets sidomurar. Korets pelare motsvaras invändigt af ensprångiga pilastrar, utvändigt af sträfpelare å koromgångens omgifningsmurar, som äro tunnare än de öfriga. Hela kyrkan och vapenhuset ha takhvalf.

En hufvudingång leder genom tornet i mellanskeppet och en större sidoingång genom vapenhuset i södra sidoskeppets vestra ända, och en mindre utifrån i koromgångens sydvestligaste afdelning. Förmodligen har kyrkan jemväl haft sidoingångar ifrån norr. Mellanskeppet har åt vester en ansenlig fönsteröppning. Hvarje sidoskepp har ursprungligen haft en fönsteröppning å gafvelmuren och fyra å långsidan; men nu upplyses det norra af fyra, det södra af tremne sådana. Vapenhuset, som å gafvelmuren från söder har en ingång, upptager en fönsterplats öfver södra sidoskeppets dörröppning. Koromgången har inalles haft sex fönsteröppningar och vapenhuset en sådan å hvarje sida, af de förra är en, af de sednare alla igenmurade. Tornet innehåller en mycket hög och tvenne hälften lägre afdelningar, af hvilka den nedersta har förtagningar för ett blifvande korshvalf, men den betäckes liksom de öfra med bjelklager. Å nedre afdelningens såväl södra som norra sida finnes en mycket stor spetsbetäckt genomgång, som är igenmurad, men å vestra en dörr- och en fönsteröppning, hvilka till ställning, storlek och anordning öfverensstämma med kyrkans hufvudingång och deröfver befintliga fönsteröppning. Följande afdelning har en stor ljusöppning å hvarje af sina tre fria sidor. Den afdelning, som inrymmer klockorna, har å hvarje sida

två stora ljudhål, således tillsammans åtta. En smal spiraltrappa, anlagd i långhusets vestra gafvelmur, har genom en ingång från mellanskeppet uppfört till de nedra och öfra takhvalfven. Denna spiraltrappa, som i nyare tid fått en yttre dörröppning, uppleder till en rak uppgång genom tornets norra sidomur i dess andra afdelning, hvarifrån stegar vidtaga.

Pelarne äro fyrkantige med ett enkelt framsprång å hvarje sida. Långhusets pelare äro både å stammar och framsprång skarpkantiga. Korets pelare äro deremot till alla hörn afhuggne. De tvenne pelare, hvilka stå midtemellan långhuset och koret, äro i söder och norr lika med, men i vester och öster dubbelt så breda som de öfriga. Takhvalfvens skiljo- och korsbågar, af hvilka de förre äro dubbelt bredare än de sednare, hvila på pelarnas och pilastrarnas framsprång, som midtemellan sidoskeppen och koromgången äro fyra gånger bredare än de andra. Mellan- och sidoskeppen samt koromgången betäckas med korshvalf, af hvilka de större äro åttadelade, men de mindre fyradelade. Altarplatsen har öfver den vestra afdelningen ett stjernhvalf, öfver den östra ett fyradeladt takhvalf i halfcirkelform. Långhusets korshvalf förstärkas med kantbågar, men koromgångens sakna sådana; det förras hvalffält äro temligen lågkupiga, den sednares deremot högspända. Alla dörromfattningar ha utvändigt skarpkantiga hörnsprång med spetsbågar, invändigt rätvinkliga fördjupningar och i midten framstående anslag med stickbågar, hvadan yttre dörrfält uppkomma. Mellanskeppets och tornets stora fönsteröppningar ha ut- och invändigt skråa sinygar, samt lågspetsiga betäckningar. Fönsteromfattningarne i sidoskeppen äro ut- och invändigt tvåsprångige, men i koromgången utvändigt ensprångiga, invändigt rät-

vinkliga, och alla äro spetsbågige. De förre af dessa fönsteröppningar, hvilka ej blifvit igenmurade, äro liksom trenne af de sednare vanställde genom utvidgningar. Tornets ljus- och ljudöppningar äro ut- och invändigt tvåsprångiga samt dels spets- dels stickbågiga. Uti en ljudöppning åt vester, hvilken har alldeles släta vinkelräta sidor och stickbågig betäckning, märkas lemningar efter en inmurad klockstol.

Omgifningsmurarne, som sakna socklar, ha släta ytor och små tvåsprångiga gesimser. Öfver tornets ljudöppningar märkas å hvarje sida tre cirkelfördjupningar och deröfver en rad tandsnitt. Mellanskeppets och korets omgifningsmurar höja sig endast 2 fot öfver sidoskeppens och koromgångens vattentak, och de sakna således utrymme för passande fönsteröppningar. Då mellanskeppet till följe deraf är temligen mörkt, isynnerhet som dess vestra fönsteröppning ej får genom tornet full dager, ha små fönsteröppningar i sednare tid blifvit å korändan upphuggna. Det hade otvifvelaktigen varit planmessigare att återställa de fönsteröppningar, som blifvit å sidoskeppen och koromgången igenmurade, än att på berörda sätt försöka en förbättring. Sidoskeppen ha tinnade gafvelrösten med framstående tandrader. Vapenhusets gafvelröste prydes med en högre och tvenne lägre tvådelade nichfördjupningar och tvenne rundfördjupningar derjemte, hvilka sinsemellan motsvaras af lika många tinnar. Af tornets rösten, som vetta åt vester och öster, har hvardera tio nich- och öfverst en rundfördjupning, hvilka likaledes krönas med motsvarande tinnar. Sidoskeppen och koromgången ha vanliga luttak, mellanskeppet och koret kroppåstak med lika fall åt sidorna och korändan. Vapenhuset och tornet ha äfven kroppåstak.

Tornets omgifningsmurar äro 6, långhusets, korets och vapenhusets 4, koromgångens 3 fot tjocka. Pelarne hålla på det närmaste 4 fot i hvarje sida med undantag af tvenne, som äro mer än dubbelt starkare. Sträfpelarne ha ifrån 2 till 3 fots tjocklek med 3 till 5 fots framspräng. Mellanskeppets och korets invändiga längd utgör tillsammans 91 fot med en bredd af $20\frac{1}{2}$ och deras höjd från golfplanen till korsbågarnas skärningspunkter $34\frac{1}{2}$. Sidoskeppen äro $11\frac{1}{2}$ breda, koromgången $13\frac{1}{4}$, och de förras höjd 16, den sednares 18 från golfplanen till korsskärningen. Tornet, hvars inre bredd utgör i norr och söder 20 fot, i vester och öster $21\frac{1}{3}$, håller från marken till taklisten 77. Omgifningsmurarne bestå af tegelsten med någon gråsten; men alla pelare, pilastrar, sträfpelare, dörr- och fönsteromfattningar, takhvalf och alla gafvelrösten af idel tegelsten. Hela byggnaden har ofelbart varit ut- och invändigt fogstruken, men är nu till det yttre afrappad, till det inre öfverkalkad. Alla vattentaken äro spånbeklädda.

Denna kyrka röjer betydliga förändringar. Till långhuset, hvilket är den äldsta delen, har ofelbart hört ett mindre kor, som blifvit till vinnande af utrymme bortbrutet för beredande af en större altarplats med koromgång. De tvenne pelare, som äro dubbelt större än de öfriga och således ha en alldeles obehöflig styrka, äro lemningar efter en gafvelmur, hvilken i midten haft en bred triumfbåge och vid sidorna derom fönsteröppningar. Olikheten i pelarna, omgifningsmurarna och takhvalfven kan lätt förklaras af en sådan ombyggnad. Ett omsorgsfullt konstruktions- och murningssätt visar sig å mellan- och sidoskeppen, men en vårdslös grundutstickning af altarplatsen och koromgången har deremot förorsakat störande missförhållanden.

Ett torn måste ursprungligen hvilat på långhusets vestra gafvelmur och de tvenne närmaste pelarna. Ett dylikt sätt att å treskeppiga kyrkor anbringa torn var, såsom vi ofvanför anmärkt, mycket vanligt under fjortonde och femtonde seklerna. Men då detta torn, såsom flerestädes inträffat, troligtvis gifvit sig; så lärer man nedtagit detsamma och uppfört ett nytt jemte och på vestra gafvelmuren. Tornets igenmurade genomgångar, som varit nära 9 fot breda och 12 höga, äro troligtvis äldre än dess vestra dörröppning och likna tornets anordning vid kyrkan i Åhus.

Det är svårt att afgöra, huruvida vapenhuset är samtidigt med sjelfva kyrkan. Dess sneda läge tyckes dock visa, att det är en något sednare tillsats. Tornets dörröppning är utvändigt fyrsprångig och vestra gafvelmurens tresprångig, vapenhusets och sidoskeppets tvåsprångig och koromgångens ensprångig; hvilka skiljaktigheter föranledas af omgifningsmurarnas olika tjockleker.

Ehuru en så förändrad och utvidgad kyrkas ursprungliga grundtal ej låter med säkerhet bestämma sig, synes dock hennes första kor att dömma af långhusets pelare hafl en tresidig gafvelmur, till följe hvaraf åttan utgör första byggnadens grundidé. Vid företagen utvidgning är tolfvan antagen såsom grundtal. Sex pelare i hvarje rad utgöra tillsammans tolf, ty midtpelaren i öster tages efter vanligheten ej i beräkning. Koromgången och korändan äro begge sexsidiga, således halfva tolfkanter.

Vid anläggning af Engelholm 1516 måste dervarande kyrka, som helgades S. Botulphus, blifvit uppförd. Denna helgedom har således tillkommit, då medeltidens byggnadssätt gick under, och den är derföre i konsthistoriskt afseende ganska märkvärdig.

Kyrkan i Engelholm är utförd i ett slags Grekisk korsform. De vestra och östra korsarmarne äro liksom den södra och norra sinsemellan nära likstora; men de förre ha tresidiga, de sednare deremot raka gafvelmurar. Dessa tresidiga gafvelmurar, som icke på forntida sätt bilda tredjedelar af åttkanter, äro inåttryckte. Der finnes en hufvudingång å vestra samt en sidoingång å södra och en å norra gafvelmuren, af hvilka den förre är mycket större än de sednare. Hvarje korsarm har å hvarje sida en temligen stor fönsteröppning, men östra korsarmens tresidiga gafvelmur har ursprungligen haft trenne sådana. Af dessa fönsteröppningar äro några utvidgade, men några andra äro deremot igenmurade. En utbyggnad i yttre vinkeln mellan norra och östra korsarmen innehåller en spiraltrappa, som uppleder till vinden. Kyrkan har brädhvalf i tunnform och kroppåstak med vattenfall åt alla sidor samt på midten en tornlik spira.

Det tyckes, som man ärnat gifva denna byggnad stenhvalf. Den vestra liksom den östra korsarmens gafvelmur har nemligen fyra sträfpelare och hvarje af de andra två sådana och midtqvadratens hörn förstärkas med pilastrar för uppbärande af skiljobågar. Då likväl den vestra och östra korsarmen äro vida längre och bredare än de öfriga, skulle takhvalf här blifvit föga passande. Dessutom synas omgifningsmurarne, hvilkas tjocklek är mycket olika och hvilkas sträfpelare endast intaga två tredjedelar af deras höjd, ej egna sig för sammanhållande af större takhvalf. Man tyckes således vid närmare begrundande ha då, liksom nu, ansett det vara säkrast att uppspika en brädbotten. Man har likväl vid södra och norra sidan om midtqvadraten inslagit spetsiga skiljobågar, hvilka i anseende till deras kortare kastning och säkra vederlag

varit minst äfventyrliga och för takstolens understödjande mest behöfliga.

Kyrkans inre längd utgör från vester till öster 80⅚, bredd i vestra 27¾, i östra korsarmen 25¼, och längd ifrån söder till norr 71¼, bredd i södra liksom norra korsarmen 20 fot. Omgifningsmurarne hålla från 3 till 4½ fot i tjocklek och 22 i höjd; sträfpelarne ha från 4 till 4½ fots främspång med 3 till 3½ fots tjocklek. Kyrkan är uppförd af tegelsten och har förmodligen varit fogstruken, men är nu afrappad och hvitmenad.

Det är i sanning en märklig företeelse, att den kyrkliga byggnadskonsten, som under flere sekler varit med stor framgång utöfvad i Skåne, till den grad sjunkit vid reformationstiden, att man vid anläggande af en ny stad uppförde der en helgedom, hvilken hvarken till grundidé eller behandling röjer spår af mästerskap. En tresidig gafvelmur i vester liksom en sådan i öster är en idévidrig anordning, då den förre har hufvudingång och den sednare tjenar till altarvägg. Det finnes ej heller någon antaglig grund hvarföre lång- och tvärskepp skulle, då de såsom der äro anlagde i Grekisk korsform, ha en alldeles olika storlek. Byggnaden saknar fot- och taklister. Dörröppningarne visa lemningar efter yttre och inre hörnsprång, men ha genom förändringar fått dels rätvinkliga, dels skråa omfattningar. Östra gafvelmurens igenmurade fönsteröppningar ha utvändigt varit omgifna med stora tvåsprångiga nichfördjupningar med stickbågiga betäckningar, af hvilka hvarje understödjes af tvenne spetsbågar, som sammanstöta på en kragsten. De öfriga fönsteröppningarne tyckas in- och utvändigt varit försedde med hörnsprång, men ha genom utvidgningar fått skråa smygar. Således röja de få prydnader der förekomma, den högre

konstens djupa förfall. Då flere helt små kyrkor göra ett djupt intryck på åskådaren, kunde mången förundra sig deröfver, att denna, som är temligen stor, ingalunda väcker en sådan sinnesstämning. Att der saknas gafvelrösten ger byggnaden i förening med de redan omnämnda grundfelen en platthet, som knapt höfves ett boningshus. Undrom ej derpå, att sedan medeltidens byggnadskonst så sjunkit, som den visar sig i denna kyrka, man snart var färdig att öfvergå till en annan byggnadsart, likmycket om äfven den icke var mindre andefattig.

Ehuru Hemmingsbynge kyrka, helgad jungfru Maria, uppstått under rundbågsåldern, så synes hon i anseende till en förlängning från sednaste öfvergångstiden höra här tagas i betraktande. Denna helgedom, hvilken är helt liten, utgöres af skepp och kor, hvaraf det förra är två- det sednare enqvadratiskt. Skeppet, som har en igenmurad ingång å den norra sidan och sin ännu brukliga ingång å den södra med ett vapenhus derutanför, betäckes med tvenne korshvalf, hvilka hvila på tresprångiga sido- och hörnpilastrar och ha randlister på sina kant- och korsbågar. Koret är mycket bredare i vester än öster och betäckes af ett liknande korshvalf med likartade hörnpilastrar. Dörröppningarne ha tvåsprångiga portaler utvändigt och skråa smygar invändigt med runda betäckningar. Takhvalfven, som äro yngre än och höja sig öfver omgifningsmurarna, härröra från spetsbågsåldern.

Der måste ursprungligen funnits en rundel, som blifvit i den sista medeltiden bortbruten och ersatt med en tresluten tillbyggnad med yttre sträfpelare. Samma tillbyggnad har lika höjd med koret, så att den förres vattentak undandöljer det sednares gafvelröste, hvilket ur-

sprungligen varit till en del synligt. Berörda tillbyggnad, har ett sexkupigt takhvalf, som, saknande pilastrar och kantbågar, är samtidigt med och vida lägre än dess omgifningsmurar. Dithörande altarvägg utgör ej tre sidor af en åttkant, utan den är såsom östra och vestra gafvelmurarne af kyrkan i Engelholm inåttryckt, och dess sträfpelare intaga liksom å dessa blott två tredjedelar af omgifningsmurarnas höjd. Denna förlängning måste således uppstått på samma tid som kyrkan i Engelholm. Skeppets gesimser bestå af stora rundbågar, som skära hvarandra; korets och tillbyggnadens af helt små rundbågar, hvilka ha midtflikar, och på alla dessa bågar följer en rad tandsnitt och deröfver enkla plattlister. Hela byggnaden är uppförd af tegelsten, 11 tum lång, 5 bred, 4 tjock, hvilken ursprungligen varit fogstruken, men sedermera blifvit utvändigt afrappad, invändigt öfverkalkad.

Tredje Afdelningen.

Kloster, städer, slott och herresäten.

Klosterväsende.

Klosterne, hvilka voro, såsom vi ofvanföre visat, oumbärliga för christendomens spridande och kunskapers vinnande, blefvo samtidigt med hedendomens utrotande stiftade och småningom förökade i Norden. Konungar och biskopar samt klerker och lekmän täflade under hela medeltiden i uppoffringar för klosters stiftande och förbättrande. Dessa tysta boningar för andakt, lärdom och konstflit anlades dels i städerna, dels på landsbygden, och de tillvägabragte en förändrad riktning i folkets tänke- och lefnadssätt. Till Danmark inkommo Benediktiner, Kluniacenser, Augustiner, Premonstratenser, Cistercienser eller Bernhardiner, Johanniter Hospitaliter och Dufvobröder, Dominikaner eller Svartbröder, Franciskaner såkallade Minoriter eller Gråbröder, samt Karmeliter och Birgittiner. Desse olika ordensbröders bostäder kallades efter deras skiljaktiga villkor herre- och tiggarekloster samt helgeandshus. Brödraklosternas invånare voro kaniker eller munkar och konverser; de förre voro klerker, de sednare lekmän. De valde abboter och priorer, som voro deras styresmän. I klosterna antogos i sednare tider särskilda kockar, bagare, bryggare, källare- och bordsvenner, klädmästare och barberare, trädgårdsmästare, fiskare och jä-

gare samt stall- och gårdsdrängar m. fl. Nunne- eller jungfrukloster styrdes af abbedissor eller priorinnor och hade stundom såkallade provisorer, som egentligen voro förvaltare af deras gods. I dessa kloster intogos äfven verldsliga systrar.

Jemte dagliga andaktsöfningar voro Nordens klosterfolk liksom annorstädes sysselsatte med ungdomens undervisning och egna studier samt allehanda konstfärdigheter och handtverk. Det låg i tidens riktning, att man i klostren hufvudsakligen arbetade i theologien, men deras förtjenster af Nordens historia äro dock ovärderlige. Saxo Grammaticus och Sven Åkesson, som enligt Langebeks mening varit kaniker i Lund, ha i betraktande af sin tid stora förtjenster såsom häfdetecknare, att ej nämna en mängd andra klostermän, hvilka författat krönikor. Flere munkar i Danmark utmärkte sig jemväl i läkarekonsten. Henrik Harpestreng, som var kanik i Roskild och dog 1244, författade en läkarebok, hvilken mest begagnades under medeltiden. Kapellanen Heurik i Odense berömdes såsom läkare och abboten Johannes i Lund tillkallades, när Valdemar I farligt insjuknat. Helgeandshus voro egentligen hospitaler, hvarest sjuke intogos och vårdades, och det var derföre af synnerlig vigt att i en större stad såsom Lund ha ett dylikt kloster, då annan offentlig läkarevård saknades. Med S. Laurentii kloster i Lund var redan 1185 en lärdomsskola förenad, hvilken hade en egen boksamling, och vid S. Mickels eller S. Hans kloster i Odense blef 1247 jemväl en sådan läroanstalt stiftad. Någon tid derefter inrättades en lärdomsskola vid S. Knuts kloster i sistnämnda stad. Detta klosters prior och kapitel utfärdade 1321 ett bref, hvari säges, att af annat, som pryder och hedrar Herrans hus, är det icke det min-

sta, att andelige ha vetenskapliga studier, hvarföre en del af klostrets gods anslogs för bröder, som studerade i Frankrike. Med Helgeandskloster i Roskild blef 1253 äfvenledes en lärdomsskola inrättad, hvarifrån tvenne af de utmärktaste ynglingarne fingo hufvudsakligen på klostrets bekostnad resa till Paris för sina studiers fortsättning. Flere andra kloster underhöllo såkallade studier eller läroanstalter och många gjorde likaledes anslag för bröder, som ville idka studier i Frankrike.

Ehuru Norden hade under hedendomen en slags byggnadskonst, så fanns likväl ej före christendomens införande någon sådan i högre mening. Boningshusen äfven för rikare personer voro dock under konung Nils och långt efter mycket simpla, och man erkänner numera, att klosterbyggnaderne framstått såsom mönster för kungshus och herresäten, ehuru man anser smaken deri ej varit den renaste, liksom den moderna ej vore en bedröflig villervalla, alstrad af fornhednisk byggnadskonst[1]). Då för öfrigt konungarne kunde från klostren hämta de insigtsfullaste män för handläggning af vigtigare angelägenheter och ifrån dessa rika stiftelser påräkna under dåtidens osäkra skattebidrag nödiga penningeunderstöd samt genom munkarne utöfva ett vigtigt inflytande på den oroliga menigheten, och då dessa fridens boningar voro tillflyktsorter för betydande personer af båda könen, hvilka ville i stillhet tillbringa sina återstående dagar, var det helt naturligt, att dessa andelige fingo ett mycket högt anseende. Några kungliga personer ingingo i kloster och flere sökte der brödraskap, och många storättade män och qvinnor valde der en fristad mot tidens stormar.

---

[1]) J. B. Daugaard, Danske Klostre s. 101.

Man behöfver knapt erinra, att ingen mensklig inrättning haft en så from syftning och en så vis anordning, att den icke under tidernas lopp förfallit. Hvarföre skulle då medeltidens klosterväsende göra derifrån ett undantag? Inflytande och rikedom alstra öfvermod och sjelfsvåld, lättja och sedeslöshet följa i spåren. Missbruk började temligen tidigt insmyga sig i klostren. Mången redlig och kraftig man sökte hämma det onda i sin uppkomst. Flere brödraskap återfördes till observans, men fromheten och idogheten aftogo. Den lefvande tron hade småningom blifvit af den hycklande vantron tillbakaträngd. På sådant sätt öfvergick omsider munkarnes konstutöfning till lekmän, och dess förfall blef deraf en naturlig följd; enär densamma ej mera understöddes af grundliga studier. Flere sednare författare ha likväl på ett ohistoriskt sätt bedömt Nordens klosterväsende. Det väcker billigtvis förundran, att en häfdeforskare, som företager ett rikes klosterbeskrifning, kan till sådan grad sakna säker kännedom om sitt ämne, att han påstår klostren ha efter sex seklers förlopp från Christi födelse varit lata munkars gödstigor [2]).

Då byggnadskonsten egentligen utgått från klostren, vilja vi kasta en blick på dem, hvilka uppstått i Skåne; men enär de ringa lemningar, som äro deraf i behåll, ej gifva något klart begrepp om dessa rika stiftelsers ansenliga åbyggnader, vilja vi på förhand meddela några upplysningar i afseende på deras arkitektoniska anordning.

Till hvarje kloster hörde en egen kyrka, som utgjorde dess hufvudbyggnad. Vid sidan af och i förening med denna lågo bonings- förråds- och handtverkshus, så

---

[2]) A. O. Rhyzelius, Monaster. Swiogoth. s. 4, 5.

att det hela merendels bildade en sluten fyrkant, som försvarades med fasta portar mot tilltagsna besök, och hvilken invändigt hade omkring gården en betäckt omgång för skyddande mot oväder och solhetta. Klosterkyrkor voro i öfverensstämmelse med stiftelsernas tillgångar mer eller mindre ansenliga och hufvudsakligen lika med stads- och landtkyrkor; de andra byggnaderne innehöllo en mängd sofrum för bröderna och större rumingsrum för abboten, källarmästaren, klädmästaren m. fl., rakstuga, kapitel- eller konventsstuga, matsal, bibliothekshus, större och mindre gästrum, sjukhus, abbotens, munkarnas och svennernas särskilda kök, källar och visthus, flere verkstäder samt häst- och kostallar tillika med andra uthus.

Sonökloster, som 1247 hänjades af en eldsvåda, hade kyrka, biskopskapell och sakerstihus, sofrum för munkar och konverser, en större och en mindre gäststuga, omgång, sjuk- hagare- och bryggbus, klädkammare, källarmästare- och underkällarmästararum, näfkammare, flere verkstäder och trädgårdshus, höstall, porthus och ladugård, en byggnad med hjulverk för vattenuppfordring, en mjölqvarn med fyra hjul samt en hästqvarn. Alla dessa byggnader tillika med allt husgeråd och en ringklocka blefvo af en eldsvåda nämnda år förstörde [3]). Munkarne i Ömkloster nägade 1267 ej träda utom sina murar och förföljden, så att hälften af bröderna i brist på underhåll utvandrade och många af deras verkstäder stodo stilla [4]). Härtf inhämtas, att klostren voro befästade med portar och murar, och att munkarne sjelfve utförde alla nödiga handtverk. Serökloster, hvilket efter branden iståndsattes, bestod af en ansenlig kyrka med treskeppigt långhus

---

[3]) Script. Rer. Dan. T. IV. p. 535. [4]) Script. Rer. Dan. T. V. p. 300, 301.

och en likadan tvärbyggnad, hvilken utgjorde ena sidan af en stor fyrkant med en inre omgång. Efter detta klosters indragning till kronan inrättades der en högre läroanstalt, men de gamle åbyggnadernas ursprungliga anordning blef hufvudsakligen bibehållen ända till 1734, då desamma med undantag af kyrkan och omgången nedbrötos, och nya i dåtidens smak uppfördes. Enligt en god teckning, hvilken blifvit deraf tagen, bildade omgången en regelbunden fyrkant, hvilken i hvarje sida höll nära 115 fot med nära 15 fots bredd. Denna omgång, som anslöt sig till kyrkans södra långsida och de omgifvande klosterhusens inre omgifningsmurar, hade åt gårdsplanen sidomurar och betäcktes med tjugoåtta korshvalf. Hvarje inre sidomur hade sex fönsteröppningar och mellan hvarje sådan en yttre sträfpelare [5]). De nya lärohusen samt omgångens närmaste sidor blefve 1822 nedrifne för uppförande af nya. Kort derefter undergick återstoden af omgången vid kyrkan samma öde [6]). Den herrliga kyrkan fick till följe af detta nutidens förstöringsbegär vådliga remnor.

Sedan vi fått ett begrepp om ett af Danmarks äldsta och berömdaste klosters hufvudsakliga anordning, skola vi nämna ett af dess yngre, hvilket af en egen ödets skickelse nästan alldeles undsluppit den nyare konstens härjningar, nemligen ett Svartbrödrakloster, som enligt Pontoppidan 1242 stiftades i Helsingör och 1536 upplåts till hospital, men nu begagnas för en lärdomsskola och en fattigförsörjning. En treskeppig kyrka med rak altarvägg och tvenne långa temligen smala flygelbyggnader omfatta en fyrkantig gårdsplats, som fordom varit med en

---

[5]) Vitruvius Dan. D. II. s. 168, 173, tab. 96. [6]) Daugaard, Danske Klostre s. 258.

tvärbyggnad tillsluten. En inre omgång sträcker sig omkring tre sidor af denna gårdsplats och tyckes ursprungligen äfven ha intagit den fjerde. Kyrkans mellanskepp är nära dubbelt högre än hennes sidoskepp, och en hufvudingång från vester och tvenne sidoingångar från norr inleda deri. Fjorton pelare i tvenne rader med motsvarande pilastrar åt vester och öster uppbära lätta korshvalf. Flygelbyggnaderne bestå af tvenne våningar, hvaraf de nedre ha dels korshvalf med pelare, dels stjernhvalf utan sådana, de öfra deremot bjelklager. Omgången, som motsvarar båda våningarne, betäckes för den nedra med korshvalf, för den öfra med bjelklager, och har ljusöppningar åt gårdsplatsen. Både kyrkan, flygelbyggnaderne och omgången sakna såväl yttre som inre sträfpelare. Gafvelröstena siras med rika nichfördjupningar samt dörr- och fönsteröppningarne med fina stafverk. Alla dessa byggnader, som äro uppförde i spetsbågsstil, bestå af välslagen fogstruken tegelsten och hålla nära 100 fot i hvarje inre sida.

Då klosterne i Skåne anlades under en kunskapsrik byggnadsperiod, och uppfördes af de andeliga sjelfve, dåtidens insigtsfullaste byggmästare; så ha naturligtvis de mest passande platser blifvit valde för dessa andaktens och fridens boningar. Lund, som länge var hufvudstad och intill reformationen förblef metropolitanstad, fick till följe deraf de fleste klostren, hvarifrån en andelig verksamhet kunde lifligare sprida sig. I de öfriga städerna uppstodo i jemförelse med deras folkrikhet dylika stiftelser för att inverka på menigheterna.

Helgeands- och Spetelehus voro sjukanstalter, som vårdades af andelige och verldslige, och med få undantag lågo utom dock nära städerna. Det är bedröfligt,

att, då man långt tillbaka mäktat i den såkallade mörka medeltiden inse nödvändigheten af dylika lägen för sjukhus, man nu bygger i midten af Skånes universitetsstad ett stort sjukhus, ehuru man blifvit på det klaraste underrättad om ändamålsvidrigheten deraf.

För munkkloster, som förlades å landsbygden i Skåne, valdes herrliga platser nemligen på höjder, i närheten af sköna skogar, fiskrika insjöar och bördiga fält. Att bröderne flitigt arbetat på sina jordars förbättring inhämtas deraf, att de egendomar, hvilka tillhört kloster, äro företrädesvis fruktbare.

De platser, som blifvit utsedde för Skånes jungfrukloster, tyckas företrädesvis vara väl valda. Att erkebiskopsstaden skulle bland sina många munkkloster få ett nunnekloster var i flere afseenden passande, då den andeliga öfverstyrelsen kunde på närmaste håll vaka deröfver. Deremot fanns uti ingen annan af Skånes städer något jungfrukloster. Den inbjudande och ensliga belägenheten af Bosjö- och Börringekloster visar, huru man väl vetat å landsbygden välja platser för Skånes tvenne öfriga systerkloster. Aflägsne från allfarna vägar, omgifne af herrliga bokskogar och större insjöar, äro dessa ställen liksom egnade för stilla andäktiga betraktelser.

Kloster i Lund.

Samtidigt med Lunds biskopsdöme stiftades S. Laurentii gamla kloster, hvarmed ett nytt af samma namn sedermera förenades. Vid detta kloster, hvars tempel var domkyrkan, stiftades Nordens första läroanstalt och boksamling. Detta klosters munkar, som voro kaniker af Augustinerorden, utgjorde Lunds kapitel, och kallades der-

före domherrar. Till Lunds kapitel hörde fyra prelaturer, trettio kanonikater och fyrationio vikariater, hvilkas innehafvare förrättade gudstjensten i domkyrkans högkor och vid hennes sextio altaren. Alla dessa bröder med sin talrika kyrkobetjening kunde naturligtvis ej inrymmas uti ett enda kloster, utan de hade en mängd särskildta residenser, hvaraf några ännu för ett sekel tillbaka funnos, men hvaraf numera föga spår äro öfriga. Man har på goda grunder trott, att samma kloster legat helt nära domkyrkan, hvarjemte en gammal byggnad i äldre spetsbågsstil ännu är i behåll, hvilken i medeltiden begagnades till bibliothekshus, och hvars ursprungliga benämning libraria gifvit anledning till dess sednare namn liberi.

Detta bibliothekshus, som håller 68 fot i yttre längd och 27 i yttre bredd med nära $3\frac{1}{2}$ fots tjocka omgifningsmurar, har å långsidorna temligen grofva sträfpelare och höga nichprydda gafvelrösten med tinnar. Samma byggnad är två våningar hög, af hvilka den nedra betäckes med trenne prydliga korshvalf, och den öfra har jemväl haft sådana, hvilka 1723 nedbrötos. Man har ursprungligen inkommit i nedra våningen genom en dörröppning å södra gafvelmuren, och i den öfra genom en liten utbyggnad å vestra långsidan på en rak trappa, som betäckes med tunnhvalf. Yttre och inre murytorna äro uppförda af välbränd tegelsten i vanliga munkband med mellanfyllning af gråsten och mycket fast kalkbruk. Omgifningsmurarne äro ornamentslösa, men af gafvelrösten a har deremot det södra tre enkla och det norra två dubbla nichfördjupningar. Hela anordningen af omgifningsmurar, takhvalf och prydnader röjer äldre spetsbågsstil, och byggnaden förtjenar, ehuru liten, konstforskarens granskning, isynnerhet som den tvifvelsutan är det äldsta bibliotheks-

hus i Norden. I detta hus förvarades en rik boksamling, hvilken betydligen förökades genom en gåfva af Benedictus Arvidus, som mer än 52 år varit kanik i Lund och hvilkèn 1583 afled [7]).

Domskolan, belägen nära domkyrkans hufvudingång, utgjorde fordom en ringa del af ett ansenligt qvarter, som tillhörande domkyrkan blef år 1702 genombrutet till vinnande af en rakare genomfart. Samma byggnad, 100 fot lång, 23 bred, bestod af tvenne låga våningar, och hade små och oregelbundna fönsteröppningar samt höga sirliga gafvelrösten. Omgifningsmurarne, uppförde till yttre och inre ytor af tegelsten och till kärnan af kullersten i kalkbruk, voro i anseende till sin höga ålder flerestädes svaga; mellanväggarne, trossbottnarne, trapporna och takbetäckningen voro nästan helt och hållet oduglige. Denna märkvärdiga byggnad blef 1730 upplåten åt och iståndsatt af Akademien samt inreddes 1764 och följande år till chemiskt laboratorium och musiksal m. m. Samma byggnad, hvilken ingalunda varit, såsom man trott, den såkallade kyrkoladan, och som genom förändringar helt och hållet förlorat sitt ursprungliga utseende, blef 1842 nedbruten, emedan den befanns vara lika ändamålsvidrig för Akademiens behof, som vanprydlig för domkyrkan.

Man kan icke med säkerhet uppgifva hvad år Allhelgonakloster stiftades. Det stod i brödraskap med S. Laurentii kloster i Lund och Heligkorskloster i Dalby; en förening, som upplifvades 1136 [8]). Allhelgonakyrkan, hvilken invigdes den 25 Juni, var obestridligen redan fullbordad förenämnde år, och deri förrättades efter 1536

---

[7]) Magnus Matthias De Lundia. [8]) Necrol. Lund. in fine.

gudstjenst [9]). Detta kloster upplåts 1559 till Mogens Gyllenstjerna och 1567 till Björn Kaas [10]). Burggrefven Christoffer von Dohna, som lofvat bosätta sig i Danmark och gifta sig med en Dansk fröken, fick 1572 konungens gåfvobref på detta kloster med alla inventarier, hvilket efter hans död hemföll till kronan och upplåts till Corfitz Wiffert [11]). Samma kloster anslogs sedermera till landsdomaren i Skåne och slutligen till biskopen i Lund. Sedan gudstjensten upphört i klostrets kyrka, råkade hon genom bristande underhåll i förfall. Emellertid utgick 1634 en kunglig befallning, att Lunds kapitelbönder skulle bidraga till kyrkans iståndsättning [12]). Efter denna tid började dock kyrkan, att allt mer och mer förvandlas till en ruin, som åren 1693, 1695 och 1707 med minor nedsprängdes. Ickedessmindre qvarstodo betydliga murar, som 1749 användes till Akademiens orangeribyggnad, och det öfriga begagnades 1780 vid uppförande af nya uthus för biskopens ladugård.

Skada, att man saknar närmare underrättelser om denna uråldriga och ansenliga kyrka. Vid en 1840 anställd gräfning upptäcktes en del af kyrkans grundvalar och golfläggning. Långhuset har bestått af mellan- och sidoskepp med kor och rundel. Grundvalarne, blott 2 fot djupa, utgjordes af mindre gråsten, som hvilade på fast lerbotten. Omgifningsmurarne, 4 fot tjocka, hade till yttre och inre ytor tegelsten med vanlig mellanfyllning.

I koret och rundelen funnos flere Attiska baser med skyddsblad och fyrkantiga grundstenar af finhuggen kalk-

---

[9]) Vittnesbref Tisdagen före Heligkorsdag 1563. [10]) Invent. die S. Apostolorum Philippi et Jacobi 1559 och den 20 Maj 1567. [11]) Kongl. br. d. 6 och d. 17 Juni 1572 samt d. 1 Aug. 1584. [12]) Kongl. br. d. 27 Okt. 1634.

sten, af hvilka de förre höllo 1 fot 7½ tum i tvärmått, 1 fot ½ tum i höjd, de sednare 1 fot 9 tum i hvarje sida och 7 tum i tjocklek. Under dessa fotställningar påträffades blott stenskärfvor i kalkbruk å lerbotten. Stycken af kapiteler hittades, hvilka bestodo af sandsten. Berörda baser, som hade endast 7 fots afstånd från hvarandra, motsvarades af baser, hvilka voro väggfaste. Häraf inhämtas, att de fristående och väggfaste kolonnerne varit ganska fina, och måste således haft en ringa höjd och uppburit små korshvalf. Der har således under koret och rundelen varit en krypta, som liknat den, hvilken finnes i Lunds domkyrka. Denna förmodan vinner styrka deraf, att vid en gräfning 1820 påträffades der en stentrumma, hvarifrån vatten mellan två rader kullersten, som nu hittades, förmodligen influtet i en sådan brunn, som vanligtvis finnes i dylika helgedomar.

Den gamla golfläggningen, som isynnerhet var väl bibehållen, bestod af grön- och gulglaserad tegelsten i rutor, hvilka höllo i hvarje sida 2½ och i tjocklek 1 tum. Denna tegelsten var formad i större skifvor, som blifvit rutvis delade med lätta inskärningar; så att de kunnat beqvämt inläggas i hela eller särskildta stycken. De voro utan allt slags murbruk inpassade i fin sand, och lågo så tätt till hvarandra, att de verkliga och skenbara fogarne voro lika stora.

Att kyrkan haft ett ansenligt omfång och en betydlig höjd och varit uppförd i rundbågsstil visar Erik Dahlbergs teckning af hennes storartade ruin 1676. Kyrkan har jemväl haft ett torn, hvari ännu 1559 hängde två klockor, och derjemte fanns en stapel, hvari två mindre sådana funnos [13]).

[13]) Inventarium die Sanctorum Apostolorum Philippi et Jacobi 1559.

Allhelgonakloster har haft den skönaste belägenhet å en landthöjd, hvarifrån man öfverskådar Lunds stad och de bördigaste slätter deromkring samt en betydlig sträcka af Öresund och städerna Malmö, Landskrona och Köpenhamn.

Lund hade redan 1164 ett nunnekloster, som var helgadt S. Maria och S. Petrus [14]). Denna stiftelse, som kallades S. Peders kloster och låg vid stadens vestra port, förpantades 1540 till Åke Sparre, och förlänades följande år till Eske Bilde, men beboddes likväl af jungfrur ända till 1580 [15]). En kunglig befallning utgick 1606, att klosterhusen skulle nedbrytas [16]). Kyrkan, som bibehölls och led mycket under Svenskarnes infall i Skåne, blef på kunglig befallning 1653 iståndsatt [17]).

Den såkallade klosterkyrkan, som nu begagnas af en landtförsamling, är en herrlig lemning af S. Maria och S. Petri kloster. Denna helgedom, som invändigt är 27 fot fot bred, 99 lång, bildar en aflång fyrkant med tresidig altarvägg. Omgifningsmurarne, 4 fot tjocka, förstärkas å södra långsidan af fem samt å östra ändan af fyra sträfpelare, hvilka ha 4 fots tjocklek med föga starkare framsprång. Klostergården, som bildat en stor fyrkant, har med en rad hvalfda celler slutit sig till kyrkans norra långsida, hvadan hon på detta håll ej behöft några sträfpelare. Vestra gafvelmuren saknar äfven sådana. Kyrkan betäckes med fem ursprungliga korshvalf, hvilkas skiljo-kant- och korsbågar hvila på kragstenar. Af dessa korshvalf äro alla fyrkupiga med undantag af det östligaste, hvilket är sexkupigt. Höjden från golfplanen till korsskärningen utgör $29\frac{2}{3}$ fot. En dörröppning å södra sidan mot-

[14]) Thorkelin, Dipl. I. p. 18, 266. [15]) Daugaard, Danske Klostre s. 141. [16]) Kongl. br. d. 19 Sept. 1606. [17]) Kongl. br. d. 23 Maj 1653.

svarar den nästsista hvalfqvadraten åt vester och tvenne å norra ha inledt från cellerna. Fyra ansenliga fönsteröppningar äro anbragte å södra långsidan och trenne å östra gafvelmuren, hvarjemte en mindre funnits öfver södra ingången och en å midten af vestra gafvelmuren. På den vestligaste cellen, den enda som qvarstår af klostergården och betäckes med ett korshvalf, höjer sig ett fyrkantigt torn. Omgifningsmurarne ha skråkantiga socklar, men sträfpelarne prydas med Attiska baser. Fönsteromfattningarne äro till det yttre och inre tresprångiga. Yttre fönsterplatterne äro mycket branta, och sluta med vattenlister, som sträcka sig emellan fönsteröppningarne och omkring sträfpelarne. Vestra och östra gafvelröstena siras med nich- och rundfördjupningar samt tinnar. Tornets rösten, som vetta åt söder och norr, ha äfven tinnar, samt hvarje af dess sidor en lång och smal nichfördjupning, hvari tvenne små ljudhål äro anbragte.

Vid en större reparation, som 1842 verkställdes å kyrkan, märktes efter inre kalkputsens borthuggning tydliga spår efter en läktare, hvilken intagit de tvenne vestligaste hvalfqvadraterna, och bestått af sex korshvalf, som hvilat på nio kragstenar och tre fristående pelare. Det visade sig, att denne läktare blifvit samtidigt med sjelfva kyrkan uppförd.

Södra ingången och alla fönsteröppningarne samt östra och vestra gafvelröstenas nichfördjupningar ha lindrigt spetsiga betäckningar, hvaremot de dörröppningar, som inledt från cellerna, ha stickbågiga, men tornets nichfördjupningar halfrunda betäckningar. Takhvalfven äro äfven lindrigt spetsiga, och deras hufvud- och korsbågar, som hålla blott 6 tum i tjocklek, äro trestafviga, men dithörande kantbågar enstafviga. Omgifningsmurarne bestå

till sitt inre och yttre af god tegelsten med vanlig mellanfyllning i starkt kalkbruk. Hufvud- kors- och kantbågar utgöras af väl formad, men fälten af vanlig tegelsten. Sockelstycken och listverk samt kragstenar äro deremot arbetade af sandsten. Klosterbyggnaderne omslöto enligt en gammal karta en ansenlig gårdsplats, hvaraf kyrkan intog en större del å södra sidan. Klosterhusen måste varit tvenne våningar höga; ty en murfördjupning å kyrkans norra sida tyckes från en öfre våning infört till läktaren.

Då denna kyrka troligtvis uppstått vid eller kort efter klostrets stiftelse, är densamma i hög grad märkvärdig, enär ren spetsbågsstil deri råder. Skepp och kor bilda ett gemensamt helt, utan spår till någon triumfbåge eller skiljomur. Socklarnas profilering hänvisar på rundbågsstil, men fönsteröppningar, nichfördjupningar och takhvalf äro deremot utförde i äldre spetsbågsstil.

Kyrkan har blifvit för längre tid sedan vanställd genom öfverrappning, men hon har nyligen fått prydliga fönsterbågar af jern med passande rosverk och en del målade rutor samt ett sirligt korskrank.

I Lund fanns 1151 ett Trefaldighetskloster, hvars prior och bröder fingo af påfven rättighet att utföra kyrkliga rättsfrågor [18]). Detta kloster låg på södra sidan om ej långt ifrån berörda nunnekloster.

Erkebiskopen Uffo stiftade 1238 eller kort derefter i Lund ett Gråbrödrakloster, i hvars kyrka 1276 tre altaren invigdes, då äfven en dithörande kyrkogård, en omgång och en trädgård helgades [19]). Samma kloster, hvil-

---

[18]) Suhm Hist. T. VI. s. 103. [19]) Script. Rer. Dan. T. V. p. 512.

ket låg norrom icke långt ifrån ofvannämnda nunnekloster, skänktes 1539 till Holger Ulfstand [20]).

Det första Svartbrödraklostret, som stiftades i Danmark, uppstod 1221 eller följande år uti Lund, hvarest erkebiskopen Andreas Sunesson anvisade dertill passande plats och åbyggnader [21]). Detta kloster låg öster om ej långt ifrån domkyrkan.

Samma stad hade äfven ett Frälsarenskloster, som innehades af kaniker [22]). Detta klosters stiftelsetid, läge och öden äro obekanta.

Vid södra tullen låg ett Helgrandshus, som 1283 nämnes, och hvilket troligtvis varit långt äldre. Af denna klosterinrättning, hvilken bibehållit sig såsom hospital till sednare tider, qvarstod en förfallen byggnad, som varit kyrka, och hvilken blef 1834 nedbruten. Denna helgedom utgjordes af en aflång fyrkant med slåta omgifningsmurar och höga gafvelrösten. En dörröppning å vestra gafvelmuren och en å södra långsidan införde i kyrkan, som hade mycket små fönsteröppningar med höga bröstningar. Nära vestra ändan stod en fyrkantig pelare, hvilken med tvenne rundbågar uppbar en skiljomur. I öster syntes ej spår efter någon triumfbåge eller afdelning mellan skepp och kor, utan det hela afslutades med en rak altarvägg. Intet tecken förmärktes efter takhvalf. Omgifningsmurarne, nära 4 fot tjocka, bestodo af tuktad gråsten med hörnstycken och omfattningar af finhuggen sandsten. Dörr- och fönsteröppningarne voro rundbetäckte, och alla listverk röjde ren rundbågsstil. Södra ingången hade ett dörrfält, hvarå tvenne lejon med ett gemensamt

---

[20]) Gåfvobref Thorsdagen efter S. Michaelisdag 1539. [21]) Script. Rer. Dan. T. V. p. 501. Dessa klosters lägen angifvas å en karta öfver Lund vidpass 1580. [22]) Script. Rer. Dan. T. III. p. 488.

hufvud voro afbildade. Omgifningsmurarne, som invändigt varit finputsade, visade lemningar af helgonmålningar. Till vestra gafvelmuren af denna helgedom slöt sig ett envåningsboningshus, som var uppförd af gråsten med omfattningar af tegelsten, och å norra sidan syntes på något afstånd lemningar efter ett större stenhus.

S. Jörgens hospital eller Spetelekloster, Domus leprosorum, låg utanför på norra sidan om och helt nära S. Mårtens tull. Påfliga legaten Otto utfärdade 1231 eller 1232 ett aflatsbref för insamlande af understöd till istånd-sättning af detta klosters kyrka, som var helgad S. Johannes [23]). Påfliga legaten Vilhelm utfärdade 1149 ett öppet bref på 40 dagars aflat för dem, hvilka understödde bröderna i samma kloster [24]). Denna barmhertighetsanstalt, som vårdades af bröder och systrar, fick 1565 stadfästelse på sitt underlydande gods [25]). Spetelöfslyckan erinrar om denna inrättning, hvaraf föröfrigt intet spår finnes.

En Commendator Johannes i Lund undertecknade 1311 ett köpebref [26]). Det vill således synas, som denna stad haft ett Johanniterkloster, hvarom dock vidare underrättelse saknas.

Kloster på landsbygden i Skåne.

Vi ha ofvanföre visat, att konung Sven Estridsson har, enligt en tillförlitlig urkund, grundlagt Heligkorskyrkan i Dalby, hvarest han förordnade Egino till biskop öfver en del af Skåne och hela Blekinge. När Egino efter biskop Henriks död blef ensam öfverherde i Skåne

---

[23]) Dipl. Suec. V. I. n. 838. [24]) Ibd. n. 370. [25]) P. Wieselgren, De Claustris Svio-Gothicis S. II. p. 52. [26]) Pontopp. Annal. Eccl. Dan. Dipl. Th. II. s. 103, 104.

och afflyttade till Lund, inrättade han ett Kanikkloster i Dalby, hvilket tillhörde Augustinerorden och stod i brödraskap med S. Laurentii kloster i Lund samt fick betydliga donationer af flere konungar och många enskilda, och utdelade en mängd indulgentier. En eldsvåda härjade 1388 klosterbyggnaden, sockenkyrkan och hälften af Heligkorskyrkan och två tredjedelar af byn, hvarföre det heliga korset affördes från sistnämnda helgedom till Lund, hvarest detsamma uppsattes i Predikomunkarnes kapitel för insamlande af allmosor [27]). Konung Carl Knutsson afbrände 1452 Dalby, då klosterhusen och kyrkan betydligen ledo. Konung Fredrik I förlänade 1530 Anders Bilde med Dalbykloster mot villkor att underhålla dervarande prost och konventsbröder [28]). En förteckning, som samma år uppgjordes på kyrkans och klostrets dyrbarheter och förråder, visar, att der fanns en betydlig mängd klenodier af guld, silfver, ädelstenar m. m., hvilka grefve Christoffer 1534 tillgrep för krigsförnödenheter [29]).

Heligkorskyrkan i Dalby, hvilken var detta klosters tempel, har blifvit såsom stiftskyrka ofvanföre beskrifven. Vi vilja således nu skärskåda de lemningar, som äro öfriga af hithörande klosterhus.

Norrom och nära intill kyrkan ligger en hufvudbyggnad, hvilken 96 fot lång 30 bred två våningar hög består af tegelsten med gråstensfyllning, har ingång från gårdsplatsen och har troligtvis haft en sådan till kyrkans norra sidoskepp. Omgifningsmurarne, som $2\frac{1}{3}$ fot tjocka äro släta, krönas å båda långsidorna med halfkorsformiga taklister. I nedra våningen jemte östra långsidan, som

---

[27]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 535. [28]) Kongl. br. S. Scolasticæ virginisdag 1530. [29]) Inventarium 1530 och gr. Christoffers br. 1534.

förstärkes med nio fina sträfpelare, märkas tio celler, af hvilka hvarje haft ett prydligt korshvalf och en liten fönsteröppning åt öster. Dessa celler, som hålla 9 fot i hvarje sida, äro nu till största delen bortbrutna och fönsteröppningarna igenmurade. Till venster om förstugan, hvari man inkommer från gården, har fordom varit ett större rum, och derinnanför ett mindre med en cell, måhända priorns honingsrum. Till höger om förstugan har jemväl funnits ett större rum, som kanhända varit brödernas samlingsställe. Öfvervåningen är numera inredd till honingsrum och spannemålsmagasin.

Framför hufvudbyggnaden ligga två flygelbyggnader, som 74 fot långa $29\frac{1}{2}$ breda sträcka sig i vester och öster, hvarigenom en fyrkantig gårdsplats bildas, hvilken numera är öppen åt vester. Flygelbyggnaderne, som äro uppförde af tuktad gråsten med hörnstycken af huggen sandsten, ha några ursprungliga helt små fönsteröppningar med omfattningar af huggen sandsten och väl formad tegelsten, och tyckas fordom varit begagnade till honingsrum och verkstäder m. m., men användas nu till uthus. Intet spår märkes efter någon klostergång.

BosjöklosteR, om hvars stiftelse man är oviss, har enligt Suhms förmodan uppstått vidpass 1088 eller snarare 1110 och tillhörde nunnor af Benediktinerorden [30]). Lunds siste erkebiskop Thornbern Bilde, afsatt 1536, blef följande år förlänad på sin lifstid med detta kloster mot villkor att underhålla dervarande nunnor [31]). Få år efter dennes frånfälle 1560 erhöll fru Thale, enka efter Pauel

---

[30]) Suhm, Hist. T. VII. s. 92. [31]) Pontopp. Annal. Eccl. Dan. Dipl. Th. III. s. 233.

Laxmand, samma kloster med en betydlig del underlydande hemman i utbyte mot gods på Seland, och Sten Rosensparre förlänades samma år med de gårdar, som återstodo efter detta utbyte, med villkor att underhålla nunnorna intill dess de förflyttades till S. Pederskloster i Lund. Kort derefter fick samme herre befallning att anamma och konungen tillställa alla förstnämnda klosters dyrbarheter samt gifva priorissan och hvarje syster tio lod silfver [32]).

Bosjökloster, som ligger på en stor, bördig och skön landtunga i Ringsjön, har ännu sin uråldriga kyrka i behåll. Alla, som besökte denna kyrka, hvilken var helgad S. Nicolaus, fingo fyratio dagars aflat [33]).

Denna kyrka består af ett tvåqvadratiskt skepp och ett enqvadratiskt kor med rundel. Skeppet utgör i inre bredd $29\frac{5}{6}$ fot, i längd $56\frac{1}{6}$; koret i bredd $22\frac{5}{6}$, i längd $20\frac{1}{12}$. Ett torn, hvilket nedrefs för 200 år tillbaka, har legat i vester [34]). Nära midten å skeppets norra sida är en dörröppning, som mähända haft en motsvarande å den södra, och små fönsteröppningar med vida smygar och ganska höga bröstningar gifva en svag belysning. Kyrkan är uppförd af huggen sandsten i ren rundbågsstil, och har i jemförelse med sin storlek en ansenlig höjd. Skeppet och koret, hvilka varit betäckte med basiliketak, ha sedermera fått korshvalf af tegelsten. Skeppet betäckes nemligen med trenne korshvalf, som hvila på tresprångiga hörn- och sidopilastrar; koret med ett sådant, hvilket uppbäres af ensprångiga hörnpilastrar; rundelen, som

---

[32]) Kongl. br. d. 16 och d. 22 Juni samt d. 22 Juli 1560. [33]) Diplomer feria tertia proxima ante ascensionem Christi 1363, Petri et Pauli dag 1374, Octava Petri et Pauli 1413, feria secunda post dominicam lætare 1489. [34]) Rönb. Saml. T. XIII. s. 134.

utvändigt siras med fina pilastrar, har invändigt ett vanligt hjelmhvalf. Ett vapenhus, som är yngre än kyrkan, ligger å skeppets norra sida.

Ifrågavarande kyrka intager norra sidan af en fyrkantig gårdsplats, som omgifves af två våningar höga boningshus, förmodligen uppförda på de gamla klosterhusens grundvalar. När man inträder på denna gårdsplats skulle man icke tro, att der finnes en så märkvärdig och skön lemning af medeltidens byggnadskonst. Kyrkan har nemligen blifvit åt denna sida afrappad och affärgad samt genom anbringande af dels verkliga, dels målade fönsteröppningar försatt i likhet med omgifvande boningshus; men hon har lyckligtvis fått till sitt inre behålla sin sköna anordning.

Börringekloster, helgadt jungfru Maria, tillhörde jemväl nunnor af Benediktinerorden. Detta kloster, hvilket fanns redan år 1231, lemnades 1524 i förläning till Axel Brade [35]). Samma kloster förlänades 1551 åt Knut Gedde med villkor att försörja dervarande nunnor, och Sigword Urne fick 1628 förläning på detsamma [36]). Efter detta kloster, som haft den skönaste belägenhet nära Börringesjö i omgifning af herrliga bokskogar och bördiga fält och hvilket långtefter Skånes förening med Sverige blifvit enskild egendom, finnes intet spår af någon medeltidsbyggnad.

Erkebiskopen Eskil, som 1144 för Bernhardinermunkar stiftat Herrevadskloster, försåg det med herrliga bygg-

---

[35]) Script. Rer. Dan. T. VII. p. 532. Kongl. br. Onsdagen närmast efter S. Johannes Baptistedag 1524. [36]). Kongl. br. Söndagen post exaudi 1551 och d. 8 Nov. 1628.

nader och den 1 Maj 1150 invigde detsamma till jungfru Marias ära [37]). Ännu 1548 innehades detta kloster af en abbot Laurentius, som utverkat sig en kunglig befallning, att dithörande tjenare och bönder skulle lyda ingen annan än honom [38]). Men 1565 fick Sten Bilde befallning att under sin värjo emottaga detta kloster och efterse ordningen derstädes [39]).

Herrevadskloster, som sedermera indrogs till kronan, har haft ansenliga byggnader af huggen qvadersten. Hela femtio år efter reformationen begagnades klosterkyrkan af Riseberga församling till firande af gudstjenst, men hon började sedan af bristande underhåll förfalla och blef slutligen på Carl XI:s befallning nedbruten och qvaderstenen deraf använd vid uppförande af Tyska kyrkan i Malmö [40]).

Herrevadskloster har en ganska skön belägenhet i närheten af södra åsen, som på sina höga branter prunkar med en herrlig bokskog, och på föga afstånd från Sorödssjön, hvilken der utfaller i Rönneå. Den rymliga gårdsplatsen omgifves å ena sidan af berörda vattendrag och tydliga spår förmärkas efter vattengrafvar, som skyddat dess öfriga sidor. En svag lemning qvarligger efter klostrets ansenliga kyrka, som varit uppförd af välarbetad sandsten. Denna lemning begagnas till källare och består föröfrigt af en kulle, hvarå åldriga träd öfverskugga en upprättstående grafsten, som förmodligen legat i kyrkan. À denna grafsten läses: *Her liger begraven Her abbet Lavris, som döde den XXX Octobris anno domini 1572.* Således erinrar samme grafsten om klostrets siste abbot,

---

[37]) Suhm, Hist. T. V. s. 604, T. VI. s. 57. [38]) Pontopp. Annal. Eccl. Dan. Dipl. Th. III. s. 302. [39]) Kongl. br. d. 2 Maj 1565. [40]) Rönb. Saml. T. XIII. s. 330. Rhyzelius, Monaster. Sviogoth. s. 346.

och framstår såsom en dyster vålnad i närheten af den moderna, föga imposanta åbyggnaden. I sednare tider har ett förrådshus blifvit der uppfördt, hvari en mängd välarbetad qvadersten af klosterbyggnaderna blifvit använd. Deribland märkás några listverk, som röja den renaste rundbågsstil, och hvilka således tillhört de byggnader, som erkebiskopen Eskil der uppfört.

Konung Valdemar I, drottning Sophia och erkebiskopen Eskil stiftade för Premonstratensermunkar ett KLOSTER, hvartill biskopen Simon i Odense skänkte 1170 Vä med samma rätt, hvarmed han innehade detta ställe. Erkebiskopen Absalon förklarade 1178 detta kloster med S. Maria kyrka i Vä för ett abbedi, hvartill han lade Kiaby kyrka och ett kapell [41]). Sedan samma kloster afbrunnit 1213, lära bröderne afflyttat till Beckaskog, men bibehållit till reformationen rättigheten till Mariakyrkan i Vä. Suhm säger, att de misstagit sig, som påstått, att klostret i Vä flyttades till Beckàskog, hvarest enligt hans mening en sådan stiftelse gjordes omkring 1169 eller kort före detta år. Denne häfdetecknare yttrar längre ned, att klostret i Vä blef 1165 flyttadt till Beckaskog [42]). Det bör likväl ej förundra någon, att äfven den utmärktaste forskare kan någon gång glömma sig.

Vä nuvarande kyrka, som således uppstått vidpass 1170 och visar tydliga spår efter nyssberörda eldsvåda, förtjenar både i anseende till dess höga ålder och omsorgsfulla utförande att tagas i närmare betraktande. Denna helgedom består af ett tvåqvadratiskt skepp med afbrutna tvillingtorn i vester och enqvadratiskt kor med rundel. Skep-

---

[41]) Dipl. Suec. V. I. N. 78. [42]) Suhm, Hist. T. VII. s. 306 och 329. T. VIII. s. 12.

pet och koret ha släta omgifningsmurar med föga framskjutande hörnpilastrar samt enkla gesimsbågar och vanligt listverk deröfver. Rundelen prydes med fyra smärta halfkolonner, hvilka ha Attiska baser och tärningformiga kapiteler. Midtemellan dessa kapiteler framskjuta sirliga kragstenar, hvilka med dubbla gesimsbågar uppbära ett utspringande listverk.

Skeppet har en ingång på midten af vestra gafvelmuren och en å midten af södra långsidan, och har förmodligen jemväl haft en motsvarande å norra. Båda dessa ingångar ha utvändigt perspektiviska omfattningar, som prydas med afvexlande pelarhörn och kolonner med Attiska baser samt djur- och löfprydda kapiteler. Öfver dessa framsprång kasta sig likformiga rundbågar. Vestra ingångens kapiteler ha följande föreställningar: å norra sidan, det yttersta tvenne djur med ett gemensamt hufvud, det nästföljande en fågel, det tredje ett djurhufvud gapande öfver ett menniskohufvud, det derpå följande en fågel, och det innersta äfven en sådan; å södra sidan, de fyra yttersta hvardera ett Acanthusblad, det innersta tvenne ombundna lejon. Södra ingångens kapiteler ha enklare prydnader, nemligen hvarje af de fyra ytterste har ett Acanthusblad och hvarje af de innersta endast en staf och en hålkäl. De platt- och rundstafvar, som betäcka dessa ingångar, siras med löfverk. Ett dörrfält, som funnits öfver vestra ingången, är utbytt mot ett uselt fönster, en vandalism, hvilken troligtvis tillkommit, då den nuvarande dörren, hvarå står 1782, insattes. Södra ingången har ett dörrfält, som hvilar på konsoler och prydes med liljeslingror.

I skeppets vestra ända till höger och venster om ingången finnes ett fyrkantigt hörnrum, hvars yttre och

inre omgifningsmurar haft en temlig höjd öfver kyrkans gafvelrösten och bildat tvillingtorn. Dessa inbyggnader, sinsemellan lika stora, lemna inom vestra ingången en förplats med tunnhvalf, hvilken med hela sin bredd står i förening med skeppet, och har fordom haft mindre dörröppningar till berörda hörnrum. Från skeppet inleder en dörröppning till södra hörnrummet, hvarest en vinkeltrappa uppförer till ett rum öfver förplatsen, från hvilket man åter genom en dörröppning inkommit på ett bjelklager öfver norra hörnrummet. Det rum, som ligger öfver förplatsen, har å östra väggen en temligen stor nichfördjupning med framspringande omfattning, och vid hvarje sida derom en ljusöppning med en prydlig midtkolonn under rundbågar. Samma midtrum, som äfven haft en liten fönsteröppning åt vester, har finputsade och målade väggar samt lemningar efter ett takhvalf, hvars korsbågar hvilat på sirliga kragstenar. Hvarje hörnrum uppbar ett fyrkantigt torn, hvilket nederst omgafs af en stor rundstaf och hade å hvarje sida två rundbågiga gluggar samt åt söder och norr nichprydda och tinnade rösten [43]). Dessa tvillingtorn voro alldeles lika, och deras afstånd från hvarandra motsvarade midtrummets bredd. Till stor skada för konstforskningen och ringa heder för vår byggnadsstyrelse ha tvillingtornen och midtrummets takhvalf blifvit efter en vådeld 1810 nedbrutne, och det hela betäckes med en förlängning af skeppets kroppåstak.

Triumfbågen är temligen ansenlig, och dess yttersida siras med ett skönt listverk. Tribunbågens vederlagskransar utgöras af stora rundstafvar. Rundelen betäckes med hjelmhvalf, som kastar sig emot tribunbågen. Ett tunnhvalf med vederlag i söder och norr utgör ko-

[43]) Efter en handteckning i Rönb. saml.

rets betäckning. Skeppet måste ursprungligen haft basiliketak, ty å rundelens och korets inre mursidor märkas inga eldskador, men deremot röjas många dylika å skeppets inre väggar. Dessa eldskador härröra troligtvis från branden 1213. Skeppets och korets fönsteröppningar ha ursprungligen varit helt små och haft rundbågiga omfattningar med sirliga listverk och efter gammalt bruk höga bröstningar. En igenmurad fönsteröppning å skeppets södra sida bär derom vittnesbörd. Rundelen har trenne små rundbetäckta fönsteröppningar med breda listverk utvändigt och lindriga smygar invändigt. Kyrkans öfriga fönsteröppningar äro på ett högst opassande sätt utvidgade, och en ny är å rundelsmuren uppbruten, hvilken, lika obehöflig som vanprydlig, bär stämpeln af vår tids dåliga byggnadssmak.

Hela kyrkan är uppförd af väljarbetad sandsten i temligen stora dimensioner. Omgifningsmurarne bestå både ut- och invändigt af qvadersten med mellanfyllning af grå-stens- och sandstensstycken i godt kalkbruk. Skiftegången är icke allestädes väl iakttagen, men fogarne äro fina. Korets och rundelens takhvalf bestå äfven af huggen sandsten.

Å korets norra gafvelhörn är en häst inhuggen och derbakom en man, och å detsammas motsatta gafvelhörn märkes ett underdjur, hvilket har fjällig kropp, stort hufvud, uppstående öron, uträckt tunga, utslagna vingar och ormsvans, samt å skeppets södra sida föreställes en hund i häftigt språng. Dessa figurer äro från 1 till $1\frac{1}{2}$ fot långa, och lätt försänkta i murytan. En sägen förmäler, att en furste der skjutit en örn, af hvilken han blifvit ihjelrifven. Det tyckes visserligen, som en jagt der föreställes; men ofvanbeskrifna underdjur liknar mindre en

örn än en drake. En dylik sägen som denna anföres af Chytræus. Å korets gafvelspets står ett kors på en kula, deröfver en man till häst med lans eller spjut, och öfverst en flögel och deri 1762. Denna prydnad är naturligtvis enligt uråldrig idé återställd nämnda år.

Skeppets omgifningsmurar ha i sednare öfvergångsstil fått $4\frac{2}{3}$ fots påbyggnad för att der inrymma takhvalf med en passande höjd. Denna påbyggnad består af grå-sten och tegelsten, och hvilar på skeppets ursprungliga gesimsbågar och dithörande listverk; en förfuskning, som gör ett obehagligt afbrott emot korets och rundelens omgifningsmurar, hvilka bibehålla sin ursprungliga anordning. I anseende till skeppets bredd ha tvenne kolonner blifvit i midten deraf uppsatta på lika afstånd från gafvelmurarna och från hvarandra. Låga spetsbågar sammanbinda dessa kolonner både med omgifningsmurarna och sinsemellan, hvarigenom sex qvadrater uppkomma, af hvilka de fem bilda korshvalf med kant- och korsbågar, den sjette deremot öfvergår i hjelmhvalf utan både kant- och korsbågar. Berörda kolonner bestå af slipad grå-sten och ha en ovanlig storlek. Deras baser likna tärningformiga kapiteler, som äro uppnedvända, och den enas skaft är rundt, den andras åttkantigt med en passande afsmalning uppåt. Dithörande kapiteler äro tärningformiga. Man ser vid första anblicken, att dessa välarbetade kolonner tillhört en större byggnad i rundbågsstil, och att desamme blifvit efter nedbrytning af en sådan använde vid takhvalfvens anbringande, förmodligen efter den förstöring, som 1452 öfvergått Vä, eller, hvilket är mycket troligare, långt efter denna tid. Skeppet håller i inre längd 62 och i bredd $36\frac{1}{2}$ fot, koret i hvarje sida $24\frac{1}{2}$; skeppets höjd ifrån golfplanen till korsskärningen 34, korets $25\frac{1}{2}$.

Tornen, som invändigt hållit blott $7\frac{1}{2}$ fot i hvarje sida, ha varit alltför trånga för inrymmande af ringklockor, hvilka för öfrigt ej här voro vid deras byggnadstid i bruk. Således ha tornen tillkommit såsom värn emot anfall, i afseende hvarpå de öfra afdelningarnas många genombrytningar varit väl beräknade. Då man sedermera började allmänneligen begagna ringklockor, blefvo staplar eller torn dertill uppförde. Detta är orsaken, hvarföre ett passande torn blifvit långtefter kyrkans byggnad uppfördt derjemte. Detta torn, hvilket höjer sig midtför skeppets södra ingång, bildar nederst en förplats, som har tunnhvalf med vederlag i vester och öster. En vinkeltrappa, påbörjad i yttre dörröppningens vestra anslagsmur, har ej blifvit fortsatt, hvaremot en spiraltrappa blifvit jemte inre genomgångens vestra sida uppdragen till berörda tunnhvalf, hvarifrån stegar vidtaga. Tornet, som ifrån marken till takfoten är 65 fot högt, har en tvådelad ljudöppning å hvarje sida, och ett röste åt söder och ett åt norr. Hvarje röste pryddes, enligt en gammal ritning, nederst med tvenne och öfverst med en knopp och snerklar deremellan. Å tornets kroppås höjde sig en ansenlig spira, som, utförd i barockstil, förmodligen tillkommit 1604, hvilket årtal stod å detsammas norra röste. Tornets omgifningsmurar bestå af gråsten, men alla omfattningar, trappgångar och takhvalf af tegelsten. Nu äro dess båda rösten alldeles släta, och derå står 1760.

Kyrkan har efter reformationstiden fått vid skeppets norra sida en utbyggnad, hvilken intager två tredjedelar af detsammas längd med hälften mindre bredd, och betäckes med två korshvalf utan korsbågar. Denna utbyggnad står med två stora bågöppningar, uppbrutna å skeppets sidomur, i förening med detsamma, har två fönster-

och en dörröppning å norra samt en fönsteröppning å vestra och en å östra sidan. Samma utbyggnad betäcktes med tvillingtak, som slöto sig till tvenne likstora snerkelprydda gafvelrösten åt norr, af hvilka det östra företedde 15 och det vestra har tvifvelsutan haft tvenne siffror, som fyllt ett årtal, då berörda utvidgning blifvit företagen. Både tvillingtak och gafvelrösten ha blifvit i sednare tider utbytte mot ett vanprydligt luttak med vattenfall åt trenne sidor.

Denna korta skildring af Vä kyrka visar, att hon blifvit utförd i den renaste rundbågsstil, men att skeppets takhvalf och tornet å södra samt utbyggnaden å norra sidan derom äro mycket yngre. Vid närmare betraktande af dessa partier vill det synas, som voro de nära samtidige. Man skulle svårligen vågat inspänna skeppets stora takhvalf innan berörda sidobyggnader derför lemnat pålitligt stöd. Väl tyckes en sednare öfvergångsstil finnas både i skeppets takhvalf samt tornets dörr- och ljudöppningar, men dessa partiers hållning är så vacklande, att de röja mindre ett sträfvande till en ny än ett efterhärmande af en förgången konstutöfning. Alltså torde ifrågavarande takhvalf, torn och utbyggnad härröra från sednare hälften af sextonde seklet.

Liksom i de fleste andra städer fanns uti Vä ett HELGKANDSHUS, hvari messa ännu 1528 hölls [44]). Detta var naturligtvis en läkareanstalt, som vårdades af andeliga.

Munkarne i Vä lära efter klostrets brand 1213 afflyttat till Beckaskog, emedan ett sådant i Vä efter denna tid ej omnämnes, men deremot ett KLOSTER i BECKASKOG först derefter omtalas. Sistnämnda kloster, som efter refor-

[44]) Vittnesbref Onsdagen nästefter quasi modogenitisöndag 1528.

mationen upplåts i förläning, blef 1584 gifvet till Henrik Rammel och hans arfvingar [45]). Beckaskog blef 1680 indraget till kronan samt anslaget till militieboställe.

På en smal landtunga mellan Kiaby och Ifö sjöar i omgifning af skön bokskog ligga Beckaskogs åbyggnader, hvilka omsluta en ansenlig borggård. Utanför hufvudfasaden ligger en herrlig trädgård, som genomskäres af den å, hvilken utfallande från Kiaby inlöper i Ifö sjö. Denna å kastar sig under ett hvalf på hufvudbyggnaden och genomströmmar en kanal på borggården. Kyrkan, som intager borggårdens norra sida, bildar en aflång fyrkant, utvändigt 35 fot bred 94 lång med rak altarvägg i öster och ett fyrkantigt torn i vester. Till södra tornsidan sluter sig ett boningshus, utvändigt 29 fot bredt 113 långt, hvilket är två våningar högt. Kyrkans takhvalf ha för några årtionden sedan blifvit nedbrutne. Tornet har fått en påbyggnad, och å dess vestra sida står H. R. M. S. 1640, det är Henrik Rammel och Margareta Skeel, hvilka tvifvelsutan låtit samma år verkställa denna påbyggnad. Boningshuset, hvari ännu märkas några spår efter celler, har fått en ansenlig tillbyggnad åt söder med ett sexkantigt trapptorn å östra sidan, samt ett fyrkantigt hörntorn å södra ändan. På denna tillbyggnad märkas bokstäfverne H. R. E. B. det är Henrik Rammel och Else Brahe; hvadan således densamma blifvit omkring år 1600 uppförd. En byggnad, 31 alnar bred, 44 lång, två våningar hög, med tinnade gafvelrösten, är mycket enkel, och visar sig härröra från katholska tiden.

Kyrkan, uppförd af välbränd tegelsten i vanliga munkband, har å vestra tornsidan en spetsbågig ingång, som är igenmurad, och hon förstärkes med yttre stråfpelare.

[45]) Kongl. br. d. 8 Januari 1584.

Det tyckes, som kyrkan uppstått vid brödernas flyttning från Vä. Den äldre delen af dervarande boningshus består äfven af tegelsten i munkband och antyder samma byggnadstid. Då der icke märkes ringaste spår efter någon byggnad af huggen sandsten ej heller någon rundbågsstil; så lär deraf hämtas ett ytterligare bevis för den meningen, att klostret i Vä varit äldre samt att klostret i Beckaskog ej uppstått före trettonde seklets ingång, då man i Skåne började för fasta byggnader allmänt använda tegelsten och spetsbågsstil. Såväl det gamla tornets påbyggnad som det gamla boningshusets tillbyggnad med dithörande trapp- och hörntorn äro uppförde af tegelsten med kryssband i barockstil.

Det är obekant på hvad tid eller af hvem och för hvad munkorden Öfvedskloster, som var helgadt Treenigheten, blifvit stiftadt. Emellertid uppgifves åren 1165, 1197 och 1201 för detsammas anläggning. Det är sannolikt, att bröderne från Lunds kloster af samma namn utflyttat till Öfved, som vid Vombsjön har en herrlig belägenhet med fruktbara fält och sköna bokskogar. Denna förmodan hämtar deraf styrka, att Trefaldighetskloster i Lund ej nämnes sedan ett sådant uppstått i Öfved [46]). Vid reformationen indrogs Öfvedskloster till kronan, och utbyttes 1614 till Otto Lindenow mot Hammarsgård, hvarjemte Christianstad anlades [47]). Nu finnes vid Öfvedskloster intet spår efter någon medeltidsbyggnad.

Den rika fru Ida Petersen Falk stiftade år 1398 ett nunnekloster i Gladsax. Drottning Margareta, som till-

---

[46]) Suhm, Hist. T. VII. s. 194, 661. T. VIII. s. 398. Daugaard, Danske Klostre s. 167. P. Wieselgren, De Claustris Svio-Gothicis. P. I. p. 22. [47]) Kongl. br. d. 13 Sept. 1614.

bytte sig nämnda egendom, öfverflyttade 1400 denna inrättning till Gavnö [48]). I Gladsax, som på sådant sätt blef ett kronogods, anlades ett slott, då troligtvis dervarande klosterhus blifvit raserade. Åtminstone finnas nu inga lemningar efter några sådana. Gladsax kyrka, som är helgad S. Jacobus, blef redan 1322 anslagen till Tomerups kloster, och hon är således vida äldre än berörda stiftelse; ett förhållande, som jemväl ådagalägges af byggnadsstilen.

Kloster i Skånes öfriga städer.

Erkebiskopen Eskil stiftade af sitt arfvegods ett KLOSTER i den gamla staden TOMERUP, hvilket helgades S. Petrus och S. Paulus och undfick 1155 skyddsbref af påfven [49]). Konung Valdemar I utgaf 1161 ett skyddsbref för detta kloster, som då hade jemte sin egen eller S. Petrus kyrka S. Nicolaus kyrka i Cimbritshamn och sedan fick S. Johannes i Jerrestad, S. Jacobus i Gladsax och S. Laurentius i Vallby, och erkebiskopen Esger lade dertill Vemmerlöfs kyrka i nämnda härad [50]). Detta kloster, som tillhörde munkar af Premonstratenserorden, blef 1532 upplåtet i förläning på lifstid till mynt- och borgmästaren Jörgen Kock i Malmö och försåldes 1540 till Mogens Gyllenstierna [51]).

I sydvest ej långt ifrån Tomerups kyrka synas svaga lemningar efter detta kloster. Hufvudbyggnaden, som haft spetsiga takhvalf och har åt gatan sträckt sig ungefär 150

---

[48]) Hvidfeldt, Krön. s. 620. Suhm, Hist. T. XIV. s. 459, 460. [49]) Script. Rer. Dan. T. III. p. 518. Suhm, Hist. T. VI. s. 201. [50]) Erkebiskopen Esgers bref in vigilia Apostolorum 1322. Erkebiskopen Johan Brochstorps bref die b. Petri apostoli cathedre 1475. [51]) Kongl. br. Tisdagen nästefter S. Bendtzdag 1532. Actum 1540.

fot i längd, blef för något mer än ett halft sekel sedan nedbruten, då en närbelägen bro uppfördes af den huggna kalksten, deri fanns. Mellan hufvudbyggnaden och kyrkan påträffades i klostrets fordna kyrkogård flere likkistor, hvilka, sammansatta af huggen kalksten, innehöllo benragel. Uti en sådan hittades flere små silfvermynt eller brakteater [52]). Emellertid märkes ännu en mursträcka af ett stort boningshus, som bestått af huggen kalksten.

Nära nyssberörda byggnadslemning ligger S. Peders kyrka, en benämning, som intill sednare tider bibehållit sig. Denna helgedom är således berörda klosters egen kyrka, hvartill en församling i den fordna staden hört; ett förhållande, som jemväl bestyrkes genom en handling af 1511, hvari säges, att klostrets hus låg upptill S. Peders kyrkogård [53]). Denna kyrka består af ett aflångfyrkantigt torn, ett tvåqvadratiskt skepp samt ett enqvadratiskt kor, och har ursprungligen haft en rundel. Skeppets inre längd utgör 48, bredd i vester 26, i öster $24\frac{1}{2}$ fot; korets längd 20, bredd $17\frac{2}{3}$ i vester och något mindre i öster. Tornets nedersta afdelning betäckes med ett tunnhvalf, som har vederlag i söder och norr. På denna afdelning, hvilken med en ansenlig bågöppning står i förening med skeppet, följa två sådana med bjelklager. Den öfversta af dessa afdelningar har två gluggar åt vester och två åt öster samt en sådan åt söder och en åt norr, hvilka ha midtkolonner och rundbågar. Man uppkommer på en trappgång inuti vestra tornmuren. Skeppet betäckes med tvenne och koret med ett korshvalf, hvilka uppbäras af hörn- och sidopilastrar samt svickelkolonner. En ingång finnes å skeppets södra lång-

---

[52]) Handskrifven anteckning af Hilfeling. [53]) Köpebref die Benedicti abbatis 1511.

sida, och en motsvarande är igenmurad å dess norra och derutanför ligga vapenhus, som äro yngre än sjelfva kyrkan. Omgifningsmurarne äro af välhuggen kalksten i ren rundbågsstil, men takhvalfven, pilastrarne och svickelkolonnerne af tegelsten i äldre spetsbågsstil.

Utanför Tomerup låg S. Jörans hospital, som hade både stads- och landtegendom och blef 1541 med allt underliggande gods anslaget till S. Annas hospital i Åhus [54]).

Ett Gråbrödrakloster stiftades 1267 uti Ystad af riddaren Holmger och dess fru Catharina, och dithörande kyrka invigdes till S. Nicolai och S. Catharinas āra af biskopen Olof från Reval [55]). Konung Fredrik I förklarade 1532, att klostergården skulle, så snart munkarne lemnat densamma, tillfalla staden för inrättande af ett hospital eller sjukhus, med villkor, att passande rum skulle deri bibehållas för mottagande af kongliga familjens besök, och att klosterkyrkan skulle användas till sockenkyrka [56]). Borgmästaren Hans Hiort med några borgare, lifvade af tidens grymma plundringsbegär, inträngde i samma kloster och fordrade nycklarna, då munken Söfren Jakobson satte sig med våld deremot, men blef derföre så illa slagen, att han deraf afled. Konung Gustaf III lät 1777 i klosterbyggnaden inrätta ett kronobränneri med aderton pannor. Det är svårt att afgöra, hvilkendera af dessa högtprisade konungar ådagalagt i afseende på denna stiftelse större liberalism eller fastheldre större egoism med stöd af en rådande opinion, antingen den der låtit strafflöst ihjelslå en andelig, som försvarade de förmåner, hvilka välgören-

---

[54]) Kongl. br. Tisdagen nästefter S. Matthei Apostelsdag 1541. [55]) Script. Rer. Dan. T. V. p. 513. [56]) Kongl. br. Lördagen nästefter Söndagen Lætare 1532.

heten hopat på hans tiggareorden, eller den der i förening med Guds hus inrättat en kolossal brännvinsanstalt.

Kyrkans äldsta del består af ett treqvadratiskt skepp, hvilket har två sträfpelare å vestra gafvelmuren samt fyra å norra och som förmodligen haft fyra å södra sidan. Betäckningen utgöres af tre korshvalf, och en ingång inleder å midten af vestra gafvelmuren och en sådan är igenmurad å midten af den norra långsidan, och måhända en motsvarande funnits å den södra. Takhvalfvens hufvud- och kantbågar, af hvilka de förre äro dubbelt bredare än de sednare, hvila på tvåsprångiga pilastrar, och dithörande korsbågar, som äro trestafvige, uppbäras af svickelkolonner. Omgifningsmurar och takhvalf äro samtidige. Vestra gafvelmuren har öfver ingången en fönsteröppning, och hvarje långsida har jemväl haft trenne sådana i midten af sträfpelarnes mellanrum. Vestra ingången prydes med en framstående omfattning, hvilken, sammansatt af många rätvinkliga hörnsprång, bildar perspektiviska anslagsmurar med inre skråsmygar. Norra ingångens yttre omfattning företer en vida enklare anordning. Fönsteröppningarnes ursprungliga utseende inhämtas af den vestligaste å norra sidan. Denna fönsteröppning, som är med en tunn mur tillsluten, har med en ganska hög bröstning ut- och invändigt vida smygar samt i midten en temligen grof post, hvilken uppbär två bågar, samt deröfver en rund genombrytning. Mellan sträfpelarna nära norra långsidans takfot sträcka sig dubbla rader tandsnitt, och derpå följa trebladiga gesimsbågar, som krönas med ett listverk. Alla bågar i dörr- och fönsterbetäckningar samt takhvalf och gesimser äro lindrigt spetsiga. Hela byggnaden är uppförd af välslagen tegelsten i munkband med fogstrykning. Skeppet håller i inre längd $74\frac{1}{2}$, i bredd 26, och i höjd 35 fot.

Då denna kyrka, som tvifvelsutan haft ett mindre kor med flersidig altarvägg, blifvit efter någon tids förlopp alltför liten, har ett nytt kor något bredare och högre än och nära lika långt som den nyssbeskrifna delen tillkommit. Detta kor, hvars östra ända är tresluten, har utvändigt sex sträfpelare och ett tresidigt gafvelröste med spetsbågiga dels dubbla dels enkla nichfördjupningar och å midten sju tinnar, men vid sidorna släta gesimser. Tre samtidiga korshvalf med enstafviga kant- och trestafviga skiljo- och korsbågar, som hvila dels på svickelkolonner, dels på smärta pilastrar, utgöra betäckningen. Två dörröppningar å norra och en å södra sidan ha infört i koret, som haft trenne höga fönsteröppningar å hvarje sida och trenne i östra ändan. En dörr- och alla fönsteröppningar siras med trestafviga smygar. Korets mellersta sträfpelare å södra sidan är något gröfre än de öfriga, och innehåller en välbyggd spiraltrappa, som uppför på takhvalfven. Triumfbågen är ganska hög. I korets sidomurar finnas trenne fördjupningar, $2\frac{1}{2}$ fot breda och lika höga samt 2 djupa, och en annan sådan 8 bred och nära 6 hög och 2 djup, alla med stickbågiga betäckningar.

Södra sidan af skeppets östligaste qvadrat har efter korets byggnad blifvit bortbruten, och ett fyrkantigt kapell derjemte uppförd. Sedermera har skeppets två öfriga qvadrater blifvit å samma sida genombrutne och två afdelningar, motsvarande förstberörda utbyggnad, uppdragne. På detta sätt har efter genombrytning af kapellets vestra sidomur ett sidoskepp tillkommit, som betäckes med tre korshvalf och är lika långt, men något smalare och lägre än hufvudskeppet. Det fordna kapellets fönsteröppningar och takhvalf närma sig korets anordning; deremot visa sig sidoskeppets två öfriga qvadrater, som äro sinsemel-

lan samtidiga, både i anseende till fönsteröppningar och hvalförhållanden vara vida yngre; dithörande fönsterbetäckningar äro nemligen låga raka spetsbågar, och takhvalfven ha mycket breda skiljo- och kantbågar samt enkla korsbågar, af hvilka de förre hvila på grofva pilastrar, de sednare på knoppformiga kragstenar. För att kunna intaga detta sidoskepp under hufvudskeppets kroppåstak, har det sednares vestra gafvelmur blifvit i betydlig mån förhöjd, hvadan dess ursprungliga nichfördjupningar fått ett oharmoniskt förhållande till påbyggnadens sirater.

Under den sednare medeltiden har ett fyrkantigt torn, som utvändigt håller blott 14 fot i hvarje sida och hela 65 till takfoten, uppstått å korets södra sida, hvars trappelare utgör en del af detsammas vestra sidomur. Tornets nedersta afdelning, hvilken betäckes med ett korshvalf, har en ingång från söder och en motsvarande till koret samt en fönsteröppning å vèstra och en å östra sidan. Korets spiraltrappa upplèder till tornets andra afdelning, hvarifrån stegar vidtaga till den tredje, som inrymmer klockorna, och hvilken har å hvarje sida tvenne ljudhål med stickbågiga betäckningar. Tornet krönes med ett niotinnadt röste åt söder och ett sådant åt norr, af hvilka det förra siras med fyra smala bågformiga och tre små runda fördjupningar, det sednare med en stor cirkelformig fördjupning.

På en större tegelsten å skeppets norra sida läses: *Sancta Katharina.* Å korets fönsterbröstning voro tunna ekbräder anbragte, hvilka, $1\frac{1}{6}$ fot breda, utgjorde tillsammans en sträcka af nära 60 fot. Denna beklädnad, hvilken till följe af nutidens vanliga putsningsbegär blifvit nedtagen, men lyckligtvis sedan öfverlemnad till

Lunds universitets historiska samlingar, innehåller på kritbotten en svart inskrift i munkstil, hvaraf inhämtas, att Holmger och hans maka Catharina 1267 stiftat Ystads kloster, samt att biskopen Olof från Reval invigt dithörande kyrka till S. Nicolaus och S. Catharina samt dervarande högaltare till S. Petrus. Samma inskrift, som jemväl har en förteckning på kloster af S. Francisci och S. Claras orden i särskildta länder, säger, att Isarnus nämnda år varit erkebiskop i Lund, ehuru hans embetstid inföll under åren 1303 och 1310, hvaraf det visar sig, att denna inskrift tillkommit några årtionden efter hans bortgång [57]). Ehuru kyrkan blifvit invigd till S. Nicolaus och S. Catharina, har hon likväl fått namn af S. Peder, till hvilken hennes högaltare helgades.

Långsefter skeppets norra sida märkas spår efter nedbrutna celler, af hvilka hvarje haft ett korshvalf. En byggnad, som utvändigt håller 60 fot i bredd och 125 i längd, sluter sig med södra gafveländan till korets norra sida och har ett nichprydt gafvelröste åt norr. Detta klosterhus, som har tvenne våningars höjd, förstärkes å båda yttersidorna med tresprångiga sträfpelare, som sammanbindas med spetsbågar. En läng- och flere tvärväggar fördelade nedra våningen i större och mindre rum, af hvilka ett haft längsigenom trenne pelare, som uppburit åtta korshvalf, och tvenne andra rum ha hvardera haft i midten en pelare, hvarpå fyra korshvalf förenat sig, hvaremot de öfriga rummen såsom varande mindre ej behöft några pelare för sina korshvalf. Tvenne ingångar ha inledt från denna våning i kyrkan, och tvenne utbyggnader

---

[57]) Denna inskrift finnes med noggrannhet aftecknad i beskrifning öfver staden Ystad af G. H. Bæijer 1793, handskrift, och är sedermera aftryckt i samlingar för Nordens fornälskare af N. H. Sjöborg, 3 T.

ha legat på norra sidan af densamma. Kor, sidoskepp, torn och klosterbyggnad äro alla uppförda af tegelsten i munkband med fogstrykning.

Då så starka källsprång uppvälla jemte korets och tornets grundvalar, att det vatten, som deraf samlas i en närbelägen dam, bildar en bäck, hvilken i den hetaste sommar aldrig uttorkar; så väcker det förundran, att dessa höga byggnader efter flere seklers förlopp föga lidit af vittring och sjunkning, helst de förbättringar, som blifvit efter reformationen gjorda derå, visa sig dels vara obetydliga, dels ändamålslösa.

I Trelleborg stiftades 1267 ett Gråbrödrakloster, hvartill kaniken i Lund Catho donerade en plats [58]). Då bröderne 1532 öfvergåfvo detta kloster, anslog konungen dithörande egendom till ett hospital och kyrkan till en sockenkyrka [59]). Samma kyrka blef 1616 på kunglig befallning nedbruten, och dess materialier använde till uppförande af en tegelugn vid Lindholm [60]).

Ett Svartbrödrakloster stiftades 1269 i Helsingborg [61]). Samma kloster blef 1556 nedbrutet [62]). Efter denna inrättning finnes numera ej något spår, och man kan icke ens uppgifva den plats, hvarå det legat.

I Åhus fanns redan 1305 ett Svartbrödrakloster [63]). Efter detta kloster, som vid reformationen indrogs, qvarstår ännu en grof sidomur.

---

[58]) Script. Rer. Dan. T. V. p. 513. [59]) Kongl. br. Måndagen näst-efter Söndagen lætare 1532. [60]) Kongl. br. d. 9 Febr. 1616. [61]) Script. Rer. Dan. T. II. p. 438. [62]) Pontopp. Annal. Eccl. Dan. Th. 3 s. 340. [63]) Suhm, Hist. T. XI. s. 510.

I staden låg ett Helgeandshus, hvartill fru Ida till Gladsax 1393 donerade något gods. Erkebiskopen Åke Jeppsson Sparre gjorde 1524 Claus Daune till föreståndare för denna inrättning, som helgades S. Anna och tillades patronrätt till Rinkaby samt fick många andra förmåner. Nämnde föreståndare borde af grundmur uppföra ett sjukhus med badstuga, ett hospitalshus för svaga vandrare och ett herberge för resande borgare och bönder; sjukvård och förplägning borde utan ersättning lemnas. Vid hvarje sjuksäng skulle stå en kista med lås till förvarande af den sjukes tillhörighet, som den tillfrisknade återfick, men den dödes qvarlåtenskap tillföll inrättningen. God och passande kost borde för de sjuka hållas, och rena lakan hvarje Lördag anskaffas [64]). Konung Fredrik I stadfästade 1525 denna stiftelse och Christian III anslog 1541 dertill S. Jörgens hospital vid Tomerup [65]). Detta hospital antvardades 1616 Jens Sparre; som borde dervid förordna två borgare till föreståndare, och sjelf jemte biskopen i Lund granska deras räkenskaper [66]). När Åhus följande år förlorade sina privilegier, blef denna sjukinrättning öfverflyttad till Christianstad, hvars sjukhus således hvilar på berörda stiftelse.

Öster om ett par hundra steg från kyrkan i Åhus finnes en lemning efter en liten helgedom, som tillhört detta Helgeandshus. Skeppets och korets båda sidomurar samt altarväggen äro i behåll; men vestra gafvelmuren och triumfbågen äro bortbrutne. Skeppet håller 35 fot i längd, 28 i bredd; koret 23 i längd, $20\frac{2}{3}$ i bredd. En ingång

---

[64]) Dipl. die Veneris ante dominicam primam adventus 1524. [65]) Kongl. br. feria quinta proxima post festum die virginis Mariæ assumptionis 1525 och Tisdagen nästefter S. Matthei Apostoli dag 1541. [66]) Kongl. br. d. 4 Dec. 1616.

märkes å skeppets hvarje sida. Altarväggen är rak med röste och en stickbågig dörr- och tvenne rundbetäckta fönsteröppningar finnas å densamma. Denna lemning består till sitt inre och yttre af fogstruken tegelsten med mellanfyllning af gråsten i godt kalkbruk. Intet spår förmärkes efter takhvalf eller tornbyggnad.

I Malmö stiftades 1419 ett Gråbrödrakloster, hvartill Erik af Pommern gaf byggnader och anslog S. Annas kapell vid stranden. Bröderne fingo 1487 en byggnadsplats i stadens vestra del och intogo med en högtidlig procession två år derefter sin nya bostad, hvarest de då firade gudstjenst [67]). Det såkallade gamla Gråbrödrakloster har troligtvis legat i närheten af stadens nuvarande torg. Det vill synas, som bröderna efter afflyttningen dragit fördel af sina lemnade hus. På detta sätt låter det förklara sig, att ett Gråbrödrakloster vid stadens stora torg nedrefs, då den nuvarande rådstugan derjemte blef 1546 uppförd; ty det lär svårligen kunna bevisas, att tvenne sådana inrättningar funnits i Malmö.

Konung Christian I stiftade i Malmö ett Helgeandshus, hvartill Oxie kyrka blef 1520 anslagen med villkor, att priorn och konventsbröderne höllo tvenne begängelser för nämnde konung, hans son och efterträdare Hans och båda för Christian II, dess gemål, barn och efterkommande [68]).

Af gamla räkenskaper är bekant, att Malmö haft ett Svartbrödrakloster, hvarom närmare underrättelse saknas. S. Jörgens kapell i Malmö nämnes 1503 [69]). Alltså måste der funnits äfven ett spetelehus.

---

[67]) Script. Rer. Dan. T. V. p. 513, 514. [68]) Kongl. br. feria quarta proxima post dominicam quasimodogeniti 1520. [69]) Testamente die præsentationis Mariæ 1503. Jemf. N. H. Sjöborgs Skånes Historia och beskrifning. H. I. D. 3. s. 109, 110, 111.

Magistraten i Malmö utverkade sig 1528 kungligt tillstånd att få efter munkarnas frånfälle använda Helgeands- och Gråbrödrakloster, hvilket beviljades med villkor, att det ena skulle göras till ett rådhus och det andra till ett hospital [70]). Det vill synas, som borgarne varit föga belåtne med denna kungliga förklaring, helst Claus Töndebinder och Hans Spandemager, den förre munk af Malmö Svartbrödrakloster, den sednare af dervarande Helgeandshus, på det ifrigaste uppträdde emot katholska läran. Borgmästaren Jörgen Kock understödde denna rörelse. Borgarne inträngde 1529 i Gråbrödrakloster och utdrefvo munkarna, som endast fingo medtaga sina sängkläder och bäcken [71]).

Det tvåvåningshus, som sträcker sig jemte Gråbrödragatan och bildar med sin ena gafvelmur fasad åt Vestergatan, anses med skäl vara en lemning af Gråbrödrakloster. Denna byggnad är uppförd af tegelsten i vanliga munkband med fogstrykning. Några nära fyrkantiga fönsteröppningar med stickbågiga betäckningar äro ännu bibehållna, men deremot äro inga gafvelrösten öfriga. Der finnes en prydlig källarvåning, som invändigt är 45 fot lång, $18\frac{3}{4}$ bred. Fyra kolonner, hvilka stå på lika afstånd från hvarandra och motsvarande omgifningsmurar, uppbära tio korshvalf. Dessa kolonner, arbetade af rödaktig kalksten, ha åttkantiga skaft, hvilka öfverst bilda fyrkanter. Fina skiljo- och korsbågar, som uppgå från pelarna och ur omgifningsmurarna, sammanhålla lätta kupor. Denna källarvåning, som visar sig vara till en betydlig del jordfylld, har haft små fönsteröppningar, hvilka nu äro igenmurade. Måhända har der varit ett samlingsrum. Detta

---

[70]) Kongl. br. Thorsdagen nästefter S. Francisci confessoris dag 1528.
[71]) Pontopp. Annal. Eccl. Dan. Th. II. s. 802.

kloster har vid Norra Vallgatan haft sin kyrka, hvars torn 1678 qvarstod, men hvarefter nu inga lemningar finnas [72]).

Åt Vestergatan ej långt ifrån nyssberörda byggnad ligger ett tvåvåningshus, hvars gafvelmur utgör fasad. Å gafvelmuren märkas tre temligen stora spetsbågar, som troligtvis utgjort fördjupningar för rakslutna fönsteröppningar. På dithörande röste, som har tinnar, finnas tre något mindre sådana fördjupningar med rakbetäckta fönsteröppningar och vid sidorna derom märkas små runda fördjupningar samt deröfver två större och öfverst en förvittrad helgonbild å en kragsten. Detta hus, uppfördt af tegelsten i munkband med fogstrykning, tyckes äfven ha tillhört nyssnämnda kloster.

Erik af Pommern stiftade 1410 ett Karmeliter- eller Vårfrukloster i Södra Säby, hvarest kort derefter Landskrona uppstod [73]). Priorn och konventsbröderne öfverlemnade 1530 detta kloster till staden mot villkor att njuta underhåll; en öfverenskommelse, hvarpå en kunglig bekräftelse erhölls [74]). Samma kloster lärer innehaft S. Gertruds kapell, hvilket omnämnes 1469 och nedrefs 1556 [75]). Christian III lät 1549 nedbryta detta klosters hus för slottsbyggnaden i Landskrona [76]). En nyare författare har yttrat, att hufvudbyggnaden å nämnda slott är en lemning af merberörda kloster. Detta förmenande vederlägges af samma byggnads anordning såsom försvarsverk samt dess stilförhållande och murningssätt.

---

[72]) L. B. Falkman, Om vattenledningen i Malmö, i Snällposten från Malmö 1849, N:o 31. [73]) Hvitfeldt, Krön. s. 644. [74]) Kongl. br. Tisdagen nästefter visione Apost. dag 1530. [75]) Pontopp. Annal. Eccl. Dan. Th. III. s. 340. [76]) Hvitfeldt, Krön. s. 1545. Rhyzelius, Monaster. Sviogoth. s. 332.

I samma stad stiftades 1440 af Åke och Povel Laxmand ett Helgeandshus, hvartill déras broder erkebiskopen lemnade sitt bifall [77]).

Utanför Landskrona låg S. Jörgens hospital, som Laurits Frost fick 1526 i förläning [78]).

Skånes städer.

Det behöfves knappt erinras, att då städer tillkommit för gemensam sysselsättning och gemensamt försvar, man tidigt påtänkt desammas skyddande mot fiendtliga anfall. Under hedendomen och äfven långt efter christendomens införande blefvo grafvar och jordvallar med plankverk anlagde kring städerna; men sedan man med christendomen vunnit färdighet i byggnadskonsten, blefvo ej allenast porttorn utan äfven ringmurar uppdragne. Städerna tyckas här liksom i det fordna Hellas blifvit i de äldsta tider anlagde på något afstånd från hafskusten, för att vara någorlunda tryggade för vikingars plundringståg; så att invånarne likväl haft passande hamnplatser för idkande af handel. Hurudana Skånska städernas skyddande murverk varit beskaffade kan numera i saknad af underrättelser härom och lemningar härefter ej närmare bestämmas; men att dessa försvarsverk haft likhet med dem, hvilka under samma tid omgifvit Köpenhamn, är ganska troligt. En teckning af Köpenhamn år 1520 visar tinnade sträckmurar och runda småtorn med skotthål och koniska betäckningar samt fyrkantiga porttorn med skottgluggar och tinnade rösten och kroppåstak, hvilka murverk omgifvas af vattengrafvar med vindbryggor deröfver [79]).

---

[77]) Hvitfeldt, Krön. s. 827. [78]) Kongl. br. S. Vincentii Martyrens dag 1526. [79]) Pontopp. Origines Hafn. s. 134.

Lund, tvifvelsutan Skånes äldsta stad, var redan vidpass år 920 rik och mäktig, och enligt dåtidens bruk befästad med plankverk, när Egil Skallagrimsson intog, plundrade och afbrände detsamma [80]). Då Adam från Bremen omtalar Skåne, nämnes blott Lund såsom stad derstädes, hvilken riktade sig genom vikingståg [81]). Lund kallas i ett konungabref af 1186 Danmarks hufvudstad, och uti en kunglig förklaring 1299 säges det vara rikets sjelfva hufvudstad [82]). Att här fanns tidigt ett kungshus bevises deraf, att Erik Plogpenning vidpass 1245 lade en erkebiskopssätets byggnad till kungsgården; en åtgärd, som erkebiskopen Jakob Erlandsson sedan öfverklagade [83]). Köpenhamn tillhörde denna tid Roskilds biskopsstol och kom icke förr än ett sekel derefter under kronan, då detsamma blef kunglig residensstad. Lund hade ännu på Valdemar Atterdags tid ett gammalt kungshus, som drottning Margareta för firande af denne sin höge faders begängelse öfverlemnade åt domkyrkan, och hvilket låg å vestra sidan derom [84]). Emellertid saknade Lund 1128 både murar och torn, och var liksom Skånes öfriga städer befästadt med träverk och grafvar [85]). Prins Erik, sedan Emun kallad, som med bistånd af erkebiskopen Ascer 1134 slog konung Nils, omgaf kort förut Lund med murar och vallar [86]). Denna är den äldsta befästning med murverk, som här omtalas. Erik Lam, hvilken 1137 uppsteg på thronen, residerade vanligtvis i Lund, som på den tiden var Danmarks rikaste stad, och hvilken han omgaf

---

[80]) Eigils Saga, kap. 47, jemför Torfæus, Hist. Norv. Lib. III. cap 4, p. 153. [81]) Adami Hist. Eccl. cap. 213. [82]) Metropolis Daniæ, Dipl. Eccl. Lund. N. 12. Ipsum caput regni. Script. Rer. Dan. T. VI. p. 349. [83]) Hvitfeldt, Krön. s. 213. [84]) Script. Rer. Dan. T. III. p. 564. [85]) Script. Rer. Dan. T. IV. p. 219. [86]) Script. Rer. Dan. T. I. p. 382, 383.

med murar [87]). Det murverk, som Erik Emun uppdragit omkring Lund, lärer således Erik Lam sednmera ombyggt eller fullbordat. Vidpass 1580 hade denna stad ännu lemningar efter tre portar, nemligen den norra S. Olofs, den östra eller S. Mårtens och den södra eller såkallade röda porten. Vallar och grafvar voro så förstörde, att man kunde deröfver på flera ställen inkomma i staden [88]). Att dessa portar varit fasta torn är, att dömma efter medeltidens befästningssätt, påtagligt, liksom en teckning från nyssnämnda tid visar, att vallarne haft en inskränktare omfattning än de nuvarande, hvilka blifvit uppkastade under den tid, konung Carl XII uppehöll sig härstädes.

Man plägade under medeltiden inmura helgonlemningar i fästningsverk för att dymedelst göra desamma ointagliga. Uti ett stort murstycke, som länge legat i en gärdesgård utom norrtull, fanns vid dess sönderslående en liten fyrkantig kruka med lock, hvilken innehöll bensmulor, förmodligen helgonlemningar, som tillhört S. Olofs port. Denna kruka, bestående af bränd lera och sirad med gesimsbågar, rosverk och liljor i rå rundbågsstil, är, ehuru helgonlemningarne blifvit genast bortkastade, lyckligtvis ännu i behåll och äges af Professorn A. Bruzelius.

Lund, som i hedentima riktat sig genom vikingståg, har under medeltiden och ända till Skånes förening med Sverige idkat sjöfart. Valdemar Atterdag gaf 1360 denna stad tullfrihet öfver hela Danmark, hvilken handelsförmån konung Erik af Pommern stadfästade [89]). Man har enligt en gammal sägen fordom kunnat till Lund uppsegla. Vi tro sannerligen icke så mycket på Skånes sänk-

---

[87]) Knytlingasaga kap. 106. [88]) Braunii theatrum urbium IV. tab. 29. [89]) Hvitfeldt, Krön. s. 524.

ning, att detta synes oss vara annat än en idel fabel; men våra skäl härför tillhöra ej närvarande ämne. Visst är, att Lomma fordom varit af Lunds invånare begagnad såsom hamnplats, hvarpå de 1607 fingo ytterligare bekräftelse [90]).

Staden hade utom domkyrkan tjugotvå sockenkyrkor, sju kloster med tillhörande kyrkor samt tvenne kapeller, ett kungligt slott, ett mynthus, en mängd stenhus, handelsbodar och badhus m. m. Då man betviflat, att Lund haft så många sockenkyrkor, bör härvid erinras, att de kunna alla till sina namn med stöd af diplomer och krönikor uppgifvas [91]). Dessutom berättar Magnus Matthias, att Lund haft tjugotvå sockenkyrkor, templa parochialia, hvilka han uppräknar i följande ordning: Vårfru stora och Vårfru lilla, S. Martinus, S. Johannes, Heligkors, S. Stephanus, S. Godehardus, S. Andreas, S. Botulphus, S. Clemens, Trefaldighetens och tre kyrkor helgade Apostelen Petrus, S. Magnus, S. Jacobus, S. Olaus, S. Paulus, S. Thomas, S. Michaelis, S. Nicolaus samt kryptan, hvilken var upplåten åt Tyska församlingen [92]). Då denne häfdeforskare, som föddes före reformationen och hvilken innehade biskopsvärdigheten i Lund, samt således af domkyrkans rika brefsamling ej allenast kände denna stads alla helgedomar utan jemväl såg ruinerna efter de aldrafleste, måste hans uppgift äga all trovärdighet. En plankarta, som blifvit omkring 1580 tagen af Lund, kan såsom ett ytterligare bevis härför åberopas. Å denna plankarta äro alla nämnda kyrkor angifna till sina både namn och lägen [93]).

---

[90]) Kongl. br. d. 20 Juli 1607. [91]) Jemför S. Bring, De templis Lundensibus. [92]) Magnus Matthias, De Lundia. [93]) I Köpenhamns kongl. bibliotheks gamla samling N. 2336, manusc. in 4:o.

Lund blef 1452 af Carl Knutsson afbrändt, vid hvilket olyckstillfälle endast domkyrkan och erkebiskopens residens samt några få stenhus blefvo oskadde. Efter denna förödelse har staden aldrig återvunnit sin fordna ansenlighet, men den har egentligen börjat efter reformationen, nedsjunka till en usel såkallad axelstad. Att Lund likväl ända till reformationstiden haft många ansenliga byggnader, som kort derefter försvunnit, inhämtas deraf, att konung Christian III år 1536 befallde Lunds borgare att nedbryta torn, kyrkor och kyrkogårdar i staden samt föra timmer och sten till Malmö, och tvenne år derefter att uppgräfva all huggen sten å S. Laurentii kyrkogård och afsända densamma till sistnämnda stad [94]). Några år sednare utgick äfven en kunglig befallning, att den mängd huggen sten, hvilken låg kringspridd i Lund, skulle öfversändas till Köpenhamn för att begagnas vid dervarande slottsbyggnad [95]).

Likväl funnos här efter berörda tid flere ansenliga byggnader och bland dessa domskolan, som var belägen framför helt nära domkyrkans hufvudfasad, samt kapitlets bibliothekshus lika nära hennes södra korsarm. Här fanns jemväl ett stort stenhus, som sträckte sig från Lundagård till domkyrkan, hvilket konungen 1579 upplät till adeln i Skåne för att begagna till ett domhus [96]). Förövrigt voro här åtskilliga stenhus, som tillhörde domkyrkan, men sedermera kommit i enskilda händer och blifvit småningom förstörda. Nu äro blott domkyrkan och klosterkyrkan samt nämnda bibliothekshus och ett litet boningshus i behåll af stadens herrliga medeltidsbyggna-

---

[94]) Kongl. br. 1536, 1538. [95]) Kongl. br. Måndagen nästefter nyårsdag 1552. [96]) Kongl. br. d. 16 Juli 1579.

der. Lundagård, universitetets bibliotheksbus, som tyckes vara en sednare byggnad, skall nedanföre skildras.

Ehuru Lund somligstädes har en sumpig jordmon och ymnig vattentillgång finnes på 15 till 20 fots djup, så har staden likväl haft flere vattenledningar af huggen sten. Sådana anläggningar voro i forntiden ej ovanliga, emedan derigenom erhölls bättre vatten än i brunnar. Då sista lemningarne af Allhelgonakyrka för ett sekel tillbaka användes för en nybyggnad i staden, påträffades en stor kringmurad brunn, ifrån hvilken en kostsam vattenränna af huggen sten nedledde åt staden [97]). När en planering 1820 företogs å Helgonbacken, funnos nordost om grundvalarna för Allhelgonakyrkans kor några likkistor, som dels voro murade af huggen sandsten, dels af tegelsten. Under dessa likkistor, hvilka hade en ganska hög ålder, påträffades en stentrumma, som inledde vatten i nyssberörda brunn. Vi ha ofvanföre omnämnt, att ett ganska friskt vatten inledes i kryptans brunn och derifrån nedledes genom staden. Vid grundgräfningar ha några vattenrännor blifvit i sednare åren upptäckte. Å Stora Gråbrödragatan söder om och nära intill Klostergatan ligger en liten brunn, ur hvilken för några år sedan ett ganska godt och ymnigt vatten alltjemt utströmmade. Då närmaste hörnhus, som bestod af korsverk och intog en del af Klostergatan, med samma läge ombyggdes, så blef vid grundgräfningen en väl sammansatt vattenledning sönderbruten. Genom grundstenens nedstörtande gick denna högst förmånliga vattentillgång till största delen förlorad. Denna vattenledning har ingalunda utgått från stadens norra, utan vestra omgifning. Det vill synas, som sta-

---

[97]) C. Hårlemans Dagbok, s. 28, 29.

dens vattenrännor blifvit ledde från den mycket stora dam, hvilken ligger norrom Helgonbacken, och från någon stor dam vester om S. Peders kloster.

Då Lund är en mycket gammal stad, som lidit af många härjande eldsvådor, har den undergått en mängd förändringar. Många fasta grundvalar och omsorgsfulla stensättningar, hvilka stundom finnas flere fot under jordytan, vittna om sådana förhållanden. Vid grundgräfning till här nyligen uppförda biskopshus, som universitetet 1849 fått i utbyte mot en ny byggnad å Helgonbacken, träffades först grundvalar efter mindre stenhus; derunder på 10 fots djup lemningar af bänkar, som varit begagnade för huggning af sandsten, hvarefter en mängd grus skärfvor och misslyckade stycken qvarlågo; på 14 fots djup märktes svaga lemningar efter trähus, och här fanns jemväl ett slagsvärd från hedniska tiden. Först vid nära 16 fots djup påträffades såkallad lefvande jordmon. Liknande förhållanden ha flerestädes visat sig vid gräfningar inom den del af staden, som varit mest bebyggd. Vi finna således, att Lund, ifrån den tid det uppstått såsom en ordentlig stad, höjt sig i likhet med flere gamla städer utrikes, ungefär 2 fot under hvarje århundrade.

Helsingborg, som väl nämnes, men ej såsom Lund kallas stad af Adam från Bremen, har i anseende till sitt fördelaktiga läge för sjöfart och fiske samt säkerhet genom sitt fasta slott ofelbart haft vid denna tid några invånare. Denna stad, hvilken var isynnerhet ryktbar genom dess närbelägna slott, hade ett kloster och dessutom två kyrkor. Den ena af dessa kyrkor helgad jungfru Maria är väl bibehållen, den andra S. Petrus, hvartill patronrätten omtvistades af konung Christoffer I och erkebi-

skopen Jakob Erlandsson, har för lång tid tillbaka försvunnit. S. Clemens kyrka, som låg på höjden öster om Kärnan, blef kort före reformationen nedbruten. Ingen Skånsk stad har varit underkastad så många plundringar och förödelser som Helsingborg. Också finnas der med undantag af den herrliga Mariakyrkan och den väldiga Kärnan, af hvilka den förra är ofvanför beskrifven och den sednare skall nedanför skärskådas, intet spår efter någon medeltidsbyggnad. En teckning öfver staden af 1580 visar hvarken portar eller vallar deromkring, och de lemningar, som nu märkas efter sådana, äro af en sednare tid.

Malmö, som i Valdemars jordebok 1237 ej räknas till kungsleſsgodsen, men sedermera låg till konungens fatebur, måste således nämnda år varit en obetydlig plats. Först 1256 nämnes Malmö i anledning af ett fartyg, hvilket tillhörande erkebiskopen Jakob Erlandsson der bortogs. Om denna stad, hvilken till en början måhända varit Lunds hamnplats, haft före denna tid något anseende, skulle den utan tvifvel blifvit såsom sådan omnämnd. Lomma, som länge användes af Lunds borgare till hamnplats, tillhörde under nämnde erkebiskops tid konung Christoffer I, som till denne öfverherde stod uti ett fiendtligt förhållande, hvadan detta ställe då svårligen kunnat af samma borgare begagnas. Malmö, som tillika med Trelleborg 1262 eller följande år gafs Danska prinsessan Sofia vid dess förmälning med Svenske konungen Valdemar, hade redan 1269 två kyrkor [98]). Denna stad nedflyttades 1319 till det ställe, hvarest den nu ligger, och blef snart en vigtig handelsplats [9]). Peterskyrkan, som

[98]) Suhm, Hist. T. X. s. 453, 511, 629. [9]) Hvitfeldt, Krön. s. 409.

nämnda år påbörjades, visar, att den beräknades för ett stort samhälle. Dessutom hade Malmö jemte dithörande kloster med kyrkor flere kapeller. S. Simons och Judas kyrkogård, hvartill hörde ett kapell, nämnes 1434 [100]). S. Jörgens kapell och S. Gertruds kapell blefvo 1503 ihågkomne i ett testamente [1]). Uti Heligkorskapell inom och i ett öde kapell på en äng utom staden blefvo Lutherska predikningar 1527 hållne [2]). Samma år upplåts S. Maria Magdalenas kapell till ett bössehus för staden [3]). Konung Valdemar III förunnade 1360 Malmö tullfrihet öfver hela Danmark; en rättighet, hvilken konung Erik af Pommern sedermera stadfästade [4]). Det var naturligt, att staden skulle derigenom snart uppblomstra och få en mängd herrliga byggnader.

Borgarne i Malmö uppdrogo redan 1336 vallar omkring staden. Konung Erik af Pommern anbefallde 1434 alla husägare i Malmö, hvarest ett slott då grundlades, att på egen bekostnad uppföra en ringmur kring staden; ett arbete, som 1438 fortfor. Denna befästning blef 1452 förbättrad af konung Christian I och 1517 af Christian II. Borgmästaren Hans Mickelsson har isynnerhet vid sistberörda tid utmärkt sig genom sin verksamhet för Malmö befästande; han lät uppgräfva Östrasjön eller den såkallade Rörsjön, som i hög grad bidrog till stadens säkerhet från landsidan. Samme embetsman upphöjde äfven stadens gator; ett företag, hvilket den ryktbare Jörgen Kock fullbordade [5]). Malmö slott och flera hus blefvo

---

[100]) Köpebref Tisdagen före S. Pauli dag conversionis 1434. [1]) Testamente die præsentationis Mariæ 1503. [2]) Historia ejectionis fratrum minorum. [3]) Br. vårfrudag 1527. [4]) Hvitfeldt, Krön. s. 524. [5]) Hvitfeldt, Krön. s. 772, 1392. J. L. Gillberg, Beskrifning öfver Malmöhus län, s. 2.

under ett inbördes krig kort före reformationen nedbrutna. Stadens ringmur och vallar äro för längesedan utjemnade, och en herrlig gröda växer på botten af Hans Mickelssons uttappade och uppfyllda sjö. Emellertid äger Malmö oaktadt häftiga belägringar och egna förstöringar samt oaktadt den nya tidens skoningslösa moderniseringsbegär flere herrliga byggnader från medeltiden.

Ett mycket stort boningshus, hvilket tillhörande herrar Barkman och Bergh sträcker sig jemte Adelgatan till Kansli- och Kyrkogränden, har en källarvåning, som troligtvis blifvit kort efter stadens grundläggning 1319 byggd. Denna källarvåning består af en aflång fyrkant, längsigenom hvilken fyra grofva fyrkantiga pelare äro uppdragne på vidpass 20 fots afstånd ifrån hvarandra och ifrån gafvelmurarna, men på nära hälften mindre afstånd ifrån sidomurarna. Pelarne och omgifningsmurarne förenas med fina skiljo- och korsbågar, hvilka omsluta temligen flacka kupor; hela betäckningen består således af tio ansenliga korshvalf. Öfver norra ändan af denna källarvåning, hvilken tvifvelsutan uppburit två eller tre våningar, har sedermera ett annat hus blifvit uppdraget, som med sin ena gafvelmur sträcker sig 8 fot framom berörda underbyggnad åt Adelgatan, och med den andra nära 30 åt gårdsplatsen. Vid uppförande af detta nyare hus har en grof tvärmur blifvit uppförd under tvenne af källarvåningens korshvalf för uppbärande af detsammas södra långsida. Under den del, hvilken åt Adelgatan öfverskjuter den äldre källarvåningen märkes en skiljomur, som å ena sidan uppbär ett kors- å andra ett tunnhvalf, och uti den del åter, som sträcker sig åt gården, finnes äfven en sådan, hvarpå trenne kors- och lika många tunnhvalf hvila. Alla korshvalf ha ovanligt högspända kupor utan skiljo- och kors-

bågar. Denna tvärbyggnad, som är fyra våningar hög med alldeles slåta väggar och spetsiga tinnade gafvelrösten, har å den gafvelmur, hvilken bildar fasad åt Adelgatan, ett långt skifte kritsten, hvarå står en inskrift, som börjar med *anno MDXIX,* men som för öfrigt är genom vittring oläslig. Den öfriga delen af den äldre källarvåningen upphär ett stort tvåvåningshus, som härrör från en sednare tid.

Vid Adelgatan och Jöran Ohlsgatan ligger ett tvåvåningshus, hvarunder finnes en nära fyrkantig källare, som håller 41 fot i ena och $39\frac{3}{4}$ i andra sidan. Fyra väggfasta och fyra fristående pelare, som förenas med rundbågar, fördela denna källare i tre lika stora gångar, som betäckas med höga tunnhvalf. Denna underbyggnad visar en ganska stor likhet med den krypta, som finnes i Skanörs kyrka.

Till samma gård hörer ett tvåvåningshus, hvilket har nichprydda tinnade gafvelrösten. Husets yttre taklist består af stora rundbågar, hvilka, uppburne af prydliga djur- och menniskohufvuden, inuti siras med mindre rundbågar.

Den stora gård, som fordom tillhört mynt- och borgmästaren Jörgen Kock, och nu äges af herr F. H. Kockum, består af tre sammanbyggda hus med en källar- och två öfvervåningar. Det största af dessa hus, har jemte ena långsidan ett mindre samt vid ena gafvelmuren äfven ett sådant, hvilka tillsammans bilda en vinkel åt Vestergatan och Frans Suellsgatan.

Hufvudbyggnadens källarvåning, 49 fot lång, 32 bred, har i midten tvenne fyrkantiga pelare, som sinsemellan och från omgifningsmurarna ha lika afstånd och förenas med rundbågar. Från dessa och motsvarande omgifningsmurar kasta sig sex tunnformiga korshvalf, som sluta sig

till golfplanen. Å yttermurarna märkas stora spetsbågiga fördjupningar, hvari rakbetäckta fönsteröppningar troligtvis varit anbragte, och å långsidan mellan nedra och öfra våningen en hålkälad bandlist och deröfver en likartad taklist. Detta hus prydes med tvenne höga gafvelrösten, af hvilka hvarje har många större och mindre nichfördjupningar öfver hvarandra dels med, dels utan fönsteröppningar, samt elfva tinnar med rundbågiga framsprång hvilande på sirliga kragstenar. I alla bågfälten äro rosverk i åtskilliga former anbragte, och kragstenarne åro arbetade dels i fina listverk, dels såsom djur- och menniskohufvuden. I husets yttre hörn märkes en prydlig murfördjupning, hvari jungfru Maria i halfnaturlig storlek omgifven af en strålglans står under en baldakin med högra foten på nymånan och Christus på venstra armen. Å det gafvelröste, som vetter åt Vestergatan, märkes *anno MCCCCXXXV.*

Det mindre hus, som ligger jemte det nyssberördas gafvelmur, har en källarvåning, hvilken, $40\frac{1}{2}$ fot lång $15\frac{1}{2}$ bred, betäckes med tre korshvalf, som uppgående från golfplanen ha breda skiljobågar och låga kupor utan korsbågar. Samma hus har till takfot och gafvelrösten liknande anordning med det nyssberörda, men derå finnas blott sju tinnar, af hvilka den öfverste prydes med ett bildverk, som mycket lidit af vittring. Detta bildverk tyckes föreställa Jonas, som utkastas till hvalfisken, derunder står *ihesus* och dernedom märkas tvenne sköldar, af hvilka den ena synes innehålla tre rosor, den andra en lilja; således sinnebilder af kärlek och renhet.

Det hus, hvilket är uppdraget vid hufvudbyggnadens ena långsida, röjer numera till sitt yttre intet spår af medeltidskonst; men dess källarvåning visar sig vara

ungefär samtidig med de båda nyssberörda. Denna sednare källarvåning, 36 fot lång, 25 bred, har tvärsöfver en skiljomur, hvadan två afdelningar uppkomma, af hvilka hvarje betäckes med tvenne tunnformiga korshvalf.

Dessa trenne byggnader äro upförde af tegelsten, 12 tum lång, 5½ bred, 4 tjock, och hvarje skifte består med få undantag af löp- och koppsten med fogstrykning. Alla ornamenter äro arbetade af kritsten, och mycket skadade af vittring. Första anblicken af dessa hus röjer deras byggnadstid, som bekräftas af det årtal der finnes, nemligen 1435. Der märkas nemligen lindrigare och skarpare spetsbågar samt dels rund- dels stickbågar, hålkälar och stafvar utan mellanlöpande randlister, kortligen en mångfald af profileringar och en ovisshet samt ett utsiringsbegär, som vittna om den högre konstens förfall, hvilken vid nämnda tid inträdde. De öfra våningarne i dessa hus äro enligt nutidens sätt beqvämt inredde till boningsrum, och innehålla således intet, som erinrar om medeltidskonst. Alla yttermurar, som ursprungligen varit fogstrukne, ha i sednare tider fått en opassande afputsning.

I staden finnas äfven några andra mindre stenhus från medeltiden, hvilka ha nichprydda och tinnade gafvelrösten åt gatorna, men intet af dessa hus förtjenar någon närmare granskning.

À norra sidan om Peterskyrkan sträcker sig en husrad, hvadan ringmur varit åt detta håll öfverflödig. Ibland dessa hus, hvilka bestå af korsverk, ligger ett sådant, som endast håller 24½ fot i längd, 20½ i bredd, två våningar i höjd och har å midten åt kyrkogården en igenmurad ingång, öfver hvars raka tvärstock står MDXXXIII. Sex konsoler å den nedra ytterväggen uppbära den öfra,

hvilken har några tums framspräng. Dessa konsoler, som äro $3\frac{1}{2}$ fot långa, siras med löfverk och menniskohufvuden och äro något olika hvarandra. Samma hus, hvilket åt gårdssidan är vida enklare, måste vid en sednare reparation undergått förändring.

Ifrån en liten bäck, hvilken går genom den såkallade Rådmansvången ej långt ifrån staden, ledes ett ymnigt vatten till en cistern å stadens stora torg, och derifrån under gatorna till 202 pumpar samt en mängd gårdar. L. B. Falkman, som beskrifvit denna lika kostsamma som nyttiga vattenledning, har på goda skäl antagit, att Gråbröderne anlagt densamma [6]). Ostridigt är, att denna vattenledning fanns kortefter reformationen [7]). En såkallad Vaudmester blef 1587 antagen, hvilken det mot årlig lön, bostad och skattefrihet ålåg att iordninghålla vattenrännorna, som bestodo af borrade stockar. Cisternen, en ansenlig tiokant, är under jorden murad af tegelsten och har en öfverbyggnad af plankor, hvilken blott höjer sig vidpass 2 fot öfver torgets plan.

I ålder täflar Skanör med Lund. Ett fartyg tillhörande konung Harald Hårfager i Norrige inlastade år 879 i Skanör malt, vin, spannemål och håning [8]). Sedan det riktande sillfiske, som på kusten af Rügen föranledt Lübecks, Hamburgs, Rostocks och Stralsunds bebyggande, dragit sig kort före år 1200 till Skånska vallen, fingo dessa städer idka sillfiske och drifva handel på Skåne;

---

[6]) Om vattenledningen i Malmö, i Snällposten från Malmö N. 31, 1849. [7]) Est in medio nunc foro cisterna longe capacissima, quæ per canales et cuniculos quosdam subterraneos eo, ex quodam extra urbem rivulo, deducta, ad usus quotidianos et necessarios omnibus in vicinia habitantibus aquam fundit copiosissimam. Magnus Matthias, de Malmogia. [8]) Torfæus, Hist. Norv. T. II. p. 36. S. Bring, Hist. D. I. s. 328.

rättigheter, hvari Venderne såsom ochristne och Danmarks fiender ej fingo deltaga. Detta sillfiske, som fortfor under hela medeltiden, idkades 1522 af 7515 båtar med 5 man på hvarje båt, och tullen besteg sig hvarje år till ungefär 2500 mark, då tullen med accis och sakfall i Malmö endast utgjorde 2000 mark [9]). Valdemar II förunnade 1203 Lübeckarna, att om hösten idka sillfiske vid Skanör och Falsterbo och drifva handel derstädes samt antaga för sig en egen fogde till skipande af rätt med undantag af saker, som rörde blodviten eller dråp, hvilka lågo under Dansk domvärjo [10]).

Andreas Sunesson, som 1201 blef erkebiskop, hade på behaglig tid lemnat patronrättigheten öfver kyrkan i Skanör till abboten i Lübeck. Sedan anslog samme erkebiskop både denna och andra dithörande kyrkor, således det kapell, hvarefter lemningar i närheten synas, och förmodligen någon annan helgedom, till S. Laurentii kloster i Lund. Han anviste jemväl bod- och ståndpenningar i Skanör samt alla vid dervarande marknader fallande allmosor till samma kloster, hvarjemte han strängligen förbjöd falska bilders eller reliqviers försäljande derstädes. Denna stiftelse, som afsåg inrättande af tvenne prebenden vid Lunds kapitel, blef 1226 stadfästad af konung Valdemar [11]). Häraf tyckes det vara klart, att Lübeckarne omkring år 1200 byggt Skanörs kyrka, och att denna stad på nämnda tid varit folkrik och mycket besökt.

Skanör fick stadfästelse på sina privilegier 1562 och samma år tillätos invånarne från Fleusburg att en sommar der idka sillfiske [12]). Falsterbo fick liksom flere

---

[9]) Nye Danske Magazin, B. 6. s. 313. [10]) Hvitfeldt, Krön. s. 165, 166, 171 och 172. [11]) Magnus Matthias, Episc. Lund. p. 63, 64. [12]) Kongl. br. d. 9 Aug. och 7 Nov. 1562.

andra städer i Skåne 1648 sina privilegier förnyade [13]). Men det riktande sillfiske, hvilket man länge der idkat, hade redan då nästan helt och hållet försvunnit tillika med en liflig handelsrörelse, som stått med detsamma i förening.

Det är sannolikt, att dessa städer kort efter sillfiskets början fått kungliga slott för ordningens bibehållande mellan de olika folk, hvilka der sammanträffade, isynnerhet som flere strider derstädes uppstodo. Skanörs stad och slott blefvo 1312 afbrände af Hansestäderna [14]). Svenskarne belägrade 1318 Falsterbohus och konung Olof afled 1387 derstädes [15]). En riddare Styg Agesson var 1397 höfvitsman på båda dessa slott, hvilka sedermera innehades under förpantning af biskopen och kapitlet i Roskild, men 1401 återlemnades till kronan [16]).

Vester om helt nära vid Skanörs kyrka ligger en rund kulle, som höjer sig ungefär 30 fot öfver hafsytan och har 550 i nedre och 300 i öfre omkrets, och omgifves af en rund vattengraf ifrån 20 till 40 bred och derutanför af en jordremsa vipdass 50 fot bred och derefter åter af en rund vattengraf. Åt vester ligga fyra kullar mellan inre och yttre vattengrafven. Alla dessa kullar bestå af jord och sten tillsamman samt tegel- och kalkstycken. Vattengrafvarna äro uppgrundade och till en del hopsjunkna. Sådana äro de lemningar, som finnas efter Skanörs slott, hvilket ofelbart haft en rund kärna på berörda kulle för att bättre beherrska den lilla landthöjd, hvarpå kyrkan och staden ligga, och hvilket åt hafssidan jemväl haft några utanverk å de mindre kullar, som höja

---

[13]) Kongl. br. d. 30 Nov. 1648. [14]) Script. Rer. Dan. T. I. p. 190. [15]) Script. Rer. Dan. T. IV. p. 284, T. VI. p. 534. [16]) Qvittobref Måndagen före S. Bartholomei dag. Danske Magazin, B. 4. s. 310, 312, 313.

sig mellan båda vattengrafvarna. Det tyckes af de kol, hvilka der hittas, att detta fäste afbrunnit. En sumpig hafsvik, som, kallad Baggedjup, sträcker sig vid vestra sidan derom och hållande i sin största bredd vidpass 1300 fot är mycket uppgrundad, visar sig vara en konstgjord hamn, hvilken haft inlopp jemte berörda fäste och varit af en temligen bred och lång landtunga skyddad emot vågornas brytningar.

I söder ej långt ifrån Falsterbo kyrka har Falsterbohus legat jemte strauden. Albrekt Jepssen hade 1523 detta slott under förläning mot skyldighet att förbättra detsamma [17]). Emellertid var detta fäste 1596 så förfallet, att man erhöll kungligt tillstånd använda lemningarna deraf till förbättrande af en kyrka [18]). Falsterbohus, som bestått af ett torn med ringmur, skall ehuru förfallet qvarstått en tid efter Skånes förening med Sverige [19]). Då trakten der varit alldeles slät, har detta fäste ej behöft någon kulle för att beherrska densamma, hvarföre grundvalarne blifvit anlagda på sjelfva marken, hvarest några grundstenar qvarligga.

Från Skanör till Falsterbo sträcker sig jemte kusten en temligen bred vattengraf, som kallas Flommen och tydligen visar sig ha fordom tjenat till hamn för sillfiskarnas många småbåtar. Hela denna trakt består af flygsand, hvadan vallarne blifvit af stormar bortförda samt grafvarne och hamnarne dels igenfyllda, dels uppgrundade af vågornas svall. Dessa fästens belägenhet visar, att de tillkommit för att skydda berörda hamnar samt dominera dessa platser, som i anseende till det lönande sillfisket

---

[17]) Nye Danske Mag. B. 6. s. 284. [18]) Kongl. br. d. 11 Dec. 1596. [19]) Anteckning af en kyrkoherde i Skanör.

och den lifliga handeln starkt besöktes af både infödingar och utlänningar.

När Trelleborg blifvit stad är obekant, men det nämnes redan 1262, och der stiftades fem år derefter ett Gråbrödrakloster. Rådhus och skeppsbro byggdes 1592 i nämnda stad [20]), och dess kyrka fick 1617 ett kostsamt torn. Ehuru Trelleborg, som således var i tilltagande, 1599 fått sina privilegier stadfästade, så blefvo desamme 1619 upphäfde, då borgarne ålades att flytta till andra städer för att upphjelpa Malmö, hvars försvarsverk medförde mycken kostnad [21]). Nu finnes utom den ansenliga kyrkan intet qvar af dess fordna herrlighet. Utanför den nuvarande köpingen, som har ett betydligt antal mindre och större korsverkshus, märkas några grafvar och jordvallar.

Ystad, hvars grundläggningstid höljes i mörker, har troligtvis först efter christendomens införande förtjenat namn af stad, emedan våra äldste häfdetecknare derom ingenting förmäla, och emedan dervarande kyrka, som att dömma af stilen tillkommit i tolfte seklet, ursprungligen varit helt liten och sednmera blifvit två gånger betydligen utvidgad. Måhända har Ystad under medeltiden haft grafvar och jordvallar, men deremot lät Christian IV uppföra de fasta portar, som Rhyzelius omtalar [22]).

Ett fäste har legat utanför ej långt ifrån Österport i nordost, hvarest en fyrkantig plats omgifven af grafvar hade för någon tid sedan namn af Slottsbacken. På denna

---

[20]) Kongl. br. d. 30 Maj 1592. [21]) Kongl. br. d. 20 Okt. 1599 och d. 19 April 1619. [22]) Monaster. Sviogoth. s. 329.

plats ha funnits stycken af murverk och enligt gammal sägen skall en slottsherre der residerat [23]).

På Norregatan ligger ett litet stenhus, två våningar högt, som skall fordom tillhört Braheska ätten, och i sednare tider varit prydt med densammas vapen. Detta hus har måhända varit uppfördt och bebodt af Axel Brahe, som afled 1487, och hvars gråfsten finnes i Klosterkyrkan i Ystad. Ehuru samma hus tid efter annan undergått stora förändringar, så har det ännu sirliga gafvelrösten i behåll, som vittna om femtonde seklets konstutöfning. Ett liknande tvåvåningsstenhus ligger vid Vestergatan ej långt ifrån Mariakyrkan, hvilket undergått förändringar, men likväl fått behålla sina nichprydda och tinnade gafvelrösten. Stilen i detta hus visar, att detsamma är nära samtidigt med det nyssberörda.

Erik Glipping förnyade 1270 gamla privilegier för borgarna i Hærighstath, som Suhm ansett vara Herrestad nära Ystad eller möjligtvis Herrested på Fyen [24]). Intetdera af dessa ställen omnämnes såsom stad i någon annan handling. Herrestad i Skåne kallades 1365 Herwistadh, 1502 Herwestæ, 1514 Hervedstedh [25]). Vi öfverlemna alltså till framtida undersökningar, huruvida Herrestad i Skåne varit en stad. Visst är åtminstone, att detta Herrestad redan 1502 var en herregård, som innehades af väpnaren Jöns Nilsson. Utom den uråldriga kyrkan, hvilken blifvit ofvanför beskrifven, finnes vid Herrestad, som ännu är en betydlig egendom, ingen lemning från medeltiden.

---

[23]) G. H. Bæijer, beskrifning öfver Ystad 1793, handskrift. [24]) Suhm, Hist. T. X. s. 646, 647, 1000. [25]) Köpebref Dominica passionis 1365. Köpebref feria secunda infra octavas corporis Christi 1502. Erkebiskopen Birgers bref d. 29 Maj 1514.

Tomerup, belägget i Jerrestads härad en half mil ifrån Cimbritshamn å en bördig slätt, har varit en af Skånes äldsta och rikaste städer. När konungarne Nils i Danmark och Sigurd i Norrige beslutat en gemensam härnad mot Småland för christendomens utbredande derstädes, uteblef den förre, hvadan den sednare 1123 plundrade nämnda stad [26]). Der stiftades 1155 ett Premonstratenserkloster. Denna stad fick 1514 sina privilegier förnyade såsom andra axelköpstäder i Skåne [27]). Då städerne i Danmark 1538 åtogo sig en silfverskatt, ålades Tomerup 200 lod, men Helsingborg blott 100 lod. Utanför staden låg S. Jörgens hospital, som 1541 anslogs med dithörande gods till S. Annas hospital i Åhus [28]). Kort derefter lärer Tomerup förlorat sina privilegier, ty 1548 räknas detsamma ej mera bland Skånes städer [29]). Nu ha utom den prydliga kyrkan de sista lemningarne af klosterbyggnader och andra stenhus försvunnit.

Cimbritshamn, hvars kyrka år 1161 tillhörde Tomerups kloster, har tvifvelsutan varit till en början en hamnplats för Tomerups stad. Emellertid nämnes Cimbritshamn 1378 såsom stad [30]). I samma stad fanns 1506 ett Trefaldighetens kapell [31]). Denna stad räknas 1536 bland Skånes städer, hvilket år den betalade för befrielse från underhåll af landsknektar 150 mark, då deremot Trelleborg erlade 500. Med undantag af kyrkan finnas der inga byggnadslemningar ifrån medeltiden.

---

[26]) Suhm, Hist. T. V. s. 252. [27]) Kongl. br. feria quinta proxima post dominicam jubilate 1514. [28]) Kongl. br. Tisdagen nästefter S. Matthei Apostoli dag 1541. [29]) Kongl. br. Skärthorsdag 1548. [30]) Erkebiskopen Nils' bref feria secunda ante festum pentecostes 1378. [31]) Gåfvobref dominica IV post festum pascatis 1506.

Uti Vä stiftades 1170 ett Premonstratenserkloster, som afbrann 1213, hvarefter bröderne afflyttade till Beckaskog. Vä bildade sig till en stad, hvilken dock 1250 var så fattig, att den befriades från leding [32]). Drottning Gertrud lät utanför Vä bygga S. Gertruds kapell, och blef der efter sin död 1197 begrafven under en lockformig minneshäll, som igenfanns på A. Hvitfeldts tid [33]). I Vä fanns äfven ett Helgeandshus, hvarest liksom i S. Gertruds kapell ännu 1528 hölls gudstjenst [34]). Denna stad blef under krig med Danmark af Svenskarna åren 1452, 1509, omkring 1570 och 1612 afbränd. Vid Christianstads anläggning förlorade Vä 1614 sina privilegier och förvandlades till en bondby [35]).

Det är endast den herrliga kyrkan, som tillhört ofvannämnda kloster och i vester derom några grofva murar af ett kapell, hvilket förmodligen drottning Gertrud uppfört, hvaraf man kan ana ställets fordna anseende. Lemningen efter detta kapell utgöres af en hög gafvelmur åt vester samt ej obetydliga sidomurar. Gafvelmuren, som å midten har en stor rundbågig fönsteröppning, förstärkes å hvarje hörn med en stråfpelare, och dess röste siras med höga rakbetäckta fält i afsatser. Intet spår märkes af någon dörröppning. Man har förmodligen inkommit från öster, hvarest ingen mur numera finnes. Denna ruin består af gråsten med undantag af gafvelmurens stråfpelare och röste, som äro af tegelsten med fogstrykning.

Sedan Eskil förklarat sig emot konung Sven och 1149 blifvit af honom på ett hånligt sätt fängslad; så

---

[32]) Suhm, Hist. T. X. s. 166. [33]) Hvitfeldt, Krön. s. 163. Suhm, Hist. T. VIII. s. 397. [34]) Vittnesbr. Onsdagen nästefter Söndagen quasimodogeniti 1528. [35]) Kongl. br. d. 23 Maj 1614.

erhöll han i förlikning bondbyn Åhus och Ljunits härad [36]). Kort efter denna tid förvandlades Åhus till en stad, hvarjemte ett fast slott uppstod, som med ett underliggande län innehades af Lunds erkebiskopar ända till reformationen. Åhus fick 1326 sina privilegier förnyade och följande år tullfrihet öfver hela Danmark med undantag af Skanör [37]). Åhus, som hade ett Svartbrödrakloster och ett Helgeandshus och var en ansenlig stad, blef 1452 brandskattadt af Carl Knutsson [38]). Sedan Åhus stad, slott och län blifvit till kronan indragne, så började denna handelsplats att förfalla. En öde kyrka i Åhus såldes 1593 för 300 gamla daler [39]), och en annan kyrka derstädes blef 1614 nedbruten [40]). Denna stad förlorade 1617 sina privilegier och borgarne anbefalldes att afflytta till Christianstad [41]).

Åhus ligger på en sandig slättmark vid Helgeås utlopp, hvarest en hamn med temlig vidd och betydlig längd bildat sig. Denna hamn skyddas från hafssidan af höga sandkullar. Åhus, som genom hamnen å ena sidan haft säkerhet, tyckes å de öfriga haft grafvar och vallar. Der märkes en fast lemning efter ett porttorn, som ligger vid den väg, hvarpå man inkommer från Vidtsköflefärga. Denna lemning kallas Vesterport och består af två fasta grundmurar uppförda af gråsten i kalkbruk, hvilka utgjort underbyggnad för ett porthvalf, hvarpå en tornbyggnad med två eller tre afdelningar troligtvis höjt sig. Åhus slott intogs och nedbröts 1262, hvarefter ett nytt upp-

---

[36]) Saxo p. 254. Jemf. Script. Rer. Dan. T. VI. p. 624. [37]) Kongl. br. die assumptionis Beatæ Virginis 1326, in crastino Beatorum Martyrum Dionysii Sociorumque ejus och die Beati Matthei Apostoli 1327. [38]) Hvitfeldt, Krön. s. 856. [39]) Kongl. br. d. 20 Febr. 1593. [40]) Kongl. br. d. 22 Maj 1614. [41]) Kongl. br. d. 25 April 1617.

byggdes. Peder Knudsen, som 1525 uppgifvit detta slott, dömdes till följe deraf förlustig siua gods [42]). Samma slott donerades 1580 till Arild Ugerup [43]).

Ungefär midtemellan Åhus och inloppet till hamnen ligger på stranden en kulle, som blifvit genom en djup graf afskuren ifrån en sandås. Der höjde sig fordom Åhusslott, som således haft en ganska god belägenhet för hamnens och stadens försvarande. Nederst å denna kulle, som håller 300 steg i nedre omkrets och 25 i brant lutningsvinkel, märkes jemte stranden en grof grå-stensmur i kalkbruk, hvilken är ungefär 12 fot hög. Der-ofvanför vidtager en afsats, som är ungefär 50 steg lång, 30 bred, hvarpå åter en brant följer, och deröfver en helt smal afsats, som sträcker sig åt hamnen och de tvenne närmaste sidorna. Sedan vidtager en brådstört höjd, hvarå en fyrkantig byggnad stått, hvilken i hvarje sida hållit vidpass 18 steg. Efter denna byggnad qvar-ligga några murstycken af grå- och tegelsten i kalkbruk. Muren jemte hamnen har ofelbart tjenat till utanverk och garnisonsrum, och öfverst på kullen måste ett fyrkantigt torn i likhet med Kärnan vid Helsingborg varit uppförd. Att man inkommit i detta fäste på en vindbrygga är der-af bekant, att erkebiskopen Magnus 1390 der nedföll från den såkallade smäcken och ihjelslog sig [44]).

Man njuter från denna kulle en herrlig utsigt. Åt vester framstår den vördnadsbjudande kyrkan samt en mängd större och mindre byggnader deromkring, och der-bortom på tvenne mils afstånd höjer sig södra åsen med sina lummiga bokskogar. Åt norr utbreder sig en vid-

---

[42]) Kongl. br. die Canuti regis 1526. [43]) Kongl. gåfvobr. d. 28 Apr. 1580. [44]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 631, 632.

sträckt slätt med späda furuplanteringar och derbakom skådas på halfannan mils afstånd Balsberg eller den såkallade Fjelkingebacke samt vid horisonten norra åsen. Åt öster öppnar sig hamnen, hvarutanför på några mils afstånd en sträcka af Blekingska kusten höjer sig ur Östersjön. Åt söder sträcker sig på andra sidan om hamnen en kullig landtrygg, beväxt med barr- och löfskog.

Erik af Pommern, som vid Södra Säby 1410 stiftat ett Karmeliterkloster, anlade 1413 derjemte Landskrona, hvarest ett Helgeandskloster eller hospital sedermera uppstod [45]). I staden lågo två kapeller helgade S. Gertrud och S. Nicolaus samt derutanför å norra sidan två andra kapeller helgade S. Olaus och S. Georgius [46]). Fribytare från Hanseståderna utplundrade och afbrände 1428 denna stad, och Carl Knutsson afbrände densamma 1452. Severin Norrby intog och befästade 1525 Landskrona med tillhjelp af en mängd bönder, så att han kunde der uthärda en belägring [47]). Grefve Christoffer bemäktigade sig 1534 nämnda stad, som derpå intogs och afbrändes. Sedan borgarne underkastat sig Christian III, fingo de kort derefter jemte andra förmåner konungens försäkran att ligga under dess fatebur och att behålla sina vallar [48]).

Enligt en plankarta af 1544 hade Landskrona följande utseende. Staden, som bildade en rundel, genomskars af en hufvud- och tre sidogator i öster och vester samt af några tvärgator i norr och söder, och omgafs med vallar och grafvar och skyddades af ett slott. Öster-

---

[45]) Hvitfeldt, Krön. s. 644. [46]) Magnus Matthias, De Coronia. [47]) Hvitfeldt, Krön. s. 741, 1276. [48]) Kongl. br. Måndagen efter S. Dionysii dag 1535.

och Vesterport inledde till hufvudgatan, Säbyport till en sidogata, Norreport till en tvärgata från landsidan och tre portar från hamnen till tvärgator. S. Johannes kyrka, som vi beskrifvit i det föregående, intog ett eget qvarter ungefär i midten af staden jemte hufvudgatan, och å södra sidan derom låg ett fyrkantigt torg och derjemte ett ansenligt rådhus. Hvitfeldt säger, att Landskrona slott började 1549 att byggas och befästas, och Rhyzelius påstår, att en ansenlig fästning blef nämnda år efter klostrets nedbrytande anlagd på detsammas plats [49]). Dessa uppgifter äro ej alldeles noggranna. Karmeliternas kloster låg enligt berörda plankarta mellan Vesterport och närmaste strandport, och jemte detta kloster i nordvest inom vallen låg ett fyrkantigt fäste med runda hörntorn och en hufvudbyggnad åt söder. En samtidig författare säger, att Christian III lade vidpass 1543 första grunden till Landskrona slott, hvilket få år derefter fullbordades [50]). Det är således påtagligt, att slottets byggnad börjat omkring sistnämnda tid, och att Karmeliternas kloster, som låg sydost om detsamma, blifvit sedan bortbrutet för anläggande af de vidlyftiga utanverken åt detta håll. Häraf lärer det vara klart, att slottets hufvudbyggnad ej varit, såsom man trott, något klosterhus.

Stadens kyrkor voro redan omkring 1580 nedbrutna med undantag af stads- och hospitalskyrkan, hvilka under sistförflutna sekel blifvit raserade. För öfrigt har staden, som under katholska tiden haft många stenhus, blott i sitt rådhus några spår qvar af medeltidens konstutöfning. Detta rådhus, som ligger vid torgets södra sida,

---

[49]) Hvitfeldt, Krön. s. 1545. Rhyzelius, Monaster. Sviogoth. s. 332.
[50]) Magnus Matthias, De Coronia.

håller 98 fot i yttre längd, 31½ i bredd och två våningar i höjd, och har en större och en mindre dörröppning å norra långsidan och höga gafvelrösten åt öster och vester. Sockeln består af två skiften huggen gråsten och omgifningsmurarne af fogstruken tegelsten med sju mellanlöpande skiften af huggen kritsten. Östra hälften är utförd i vanliga munkband, den vestra deremot i kryssband. Dörr- och fönsteröppningar ha stickbågiga betäckningar. Det östra gafvelröstet prydes med sju tvådelade spetsbågiga nichfördjupningar och lika många tinnar deröfver; det vestra deremot med nio enkla stickbågiga nichfördjupningar och motsvarande tinnar. Öfver den större ingången står med jernsiffror 1579 och deröfver två kungliga vapen. Vid första anblicken märkes, att den östra delen härrörer från den sednare medeltiden, den vestra deremot samt hela sockeln af gråsten och alla skiftena af kritsten från nyssuppgifna år.

Den jord, hvarpå Båstad var nyligen bygdt, blef 1450 inköpt för kronans räkning [51]). Denna stad, som hade borgmästare och råd, fick 1514 sina privilegier förnyade [52]). Båstad räknades 1523 bland Skånes städer och erlade nära lika stor skatt som Helsingborg [53]). Detta ställe var dock redan 1624 ett fiskläge [54]). Båstad, som ligger längst inuti Laholmsbugten, intager en smal strandbrädd under Halländska åsens brådstörta höjder. Detta läge uti en ödslig trakt medgifver ringa landthandel och är föga passande till idkande af sjöfart. Der finnes utom kyrkan ej någon byggnadslemning från medeltiden.

---

[51]) Köpebr. die S. Innocentii 1450. [52]) Dominica post Egidii dag 1514. [53]) Nye Danske Magazin. B. 6. s. 313. [54]) Suhm, Saml. 1. B. 1. H. s. 135.

Omkring år 1470 byggdes i Rynestad eller Luntertun en ny kyrka [55]). Detta ställe ligger vid Rönneås utlopp, hvarest ett hemman ännu heter Luntertun. Der har förmodligen varit ett lönande fiskläge, hvadan denna plats blifvit folkrik och fått privilegier såsom stad, hvilken konung Christian II lät 1516 förflytta till det ställe, hvarest Engelholm nu ligger [56]). Kyrkan i Luntertun qvarstod dock efter Skånes öfvergång till Sverige, och G. O. Stenbock, ägare af Vegeholm, lät för begagnande af derivarande materialier nedbryta densamma [57]).

Ej långt ifrån Luntertun ligger i Rönneå en holme kallad Rönneholm, hvarest lemningar efter ett slott förmärkas. Detta slott har tvifvelsutan tjenat till stadens skyddande å sjösidan. Mähända var det der konung Magnus Smeks förhatade gunstling Bengt Algotsson blef 1360 ihjelslagen, och icke, såsom Suhm förmodat, på Rönneholms herregård [58]).

Engelholm har i anseende till sin sena anläggningstid ej kunnat få några minnesmärken af medeltidskonst och kyrkan bär jemväl vittnesbörd om den fordna byggnadskonstens djupa förfall, och inga andra byggnadslemningar från stadens grundläggningstid förefinnas. Det vill äfven synas, som Engelholm vid dess anläggning ej fått några fasta boningshus. Då för öfrigt staden 1565 af Svenskarna lades i aska och då den äfven sedermera mycket lidit af vådeld, kan man skäligen ej vänta der någon äldre byggnad.

---

[55]) Magnus Matthias p. 191. [56]) Kongl. br. S. Severini biskops dag 1516. [57]) Rönb. Saml. T. XIII. s. 166. [58]) Suhm, Hist. T. XIII. s. 403, 404.

Blick på medeltidens befästningssätt.

Medeltidens borgar i Skåne hade liksom i den öfriga norden samma grundidé. Skiljaktigheter deri härrörde af olika lägen och behof, då lefnadssätt och sträfvande ej undergingo märkbara förändringar, och då krutets införande ej föranledde ända till reformationen några vigtigare uppfinningar i befästnings- och belägringssätt.

Slotten och borgarna bestodo dels af en hufvudbyggnad, dels af en sådan i förening med flygelbyggnader. Sådana fästen anlades antingen på höjder eller å små holmar eller vid hafsstränder eller nära insjöar. I brist på någon passande höjd sammanfördes en sådan af sten och jord. Ofta äro dessa konstgjorda höjder så små, att derå blott en enda rund eller fyrkantig tornbyggnad kunnat rymmas. Om ett fäste utgjordes af en enda byggnad, var denna ett rundt eller fyrkantigt torn, hvilket med hjelklager eller takhvalf fördelades i flere våningar med små skotthål samt spetsig eller platt betäckning och murade tinnar. En lös trätrappa uppförde till en liten dörröppning i andra våningen, hvarifrån spiraltrappor ledde till de öfriga. Murarna voro så tjocka, att deri funnos eldstäder, trappgångar, till och med smårum. Ett dylikt torn omgafs med grafvar och vallar. Ett starkare fäste hade ett hufvudtorn, som skyddades af en eller tvenne ringmurar med grafvar och vallar derutom. Dessa ringmurar hade port- och småtorn, som, ehuru hufvudsakligen beräknade på försvar, innehöllo förråds- och boningsrum. Både ringmurar och dithörande torn voro försedda med tinnar, de sednare hade jemväl skottgluggar.

Herresätena bestodo dels af en enda hufvudbyggnad, dels af en sådan i förening med flygelbyggnader. Hufvud- och flygelbyggnader voro enligt tidens befästningssätt omgifne med gemensamma grafvar, vallar och plankverk, och derutanför lågo häst- och kostallar, lador o. s. v., hvilka stundom jemväl skyddades med likadana förskansningar. Mellan borgen och ladugården var en vindbrygga samt äfven en sådan öfver yttre grafven. Hufvudbyggnaden, som utgjordes af tvenne eller flera våningar, hade merendels port- äfven hörntorn, af hvilka det förra oftast intog midten af framsidan och innehöll spiraltrappa och fängelserum, de sednare bildade somligstädes utspräng från öfra våningarna och kallades derföre hängtorn. Små utbyggnader framskjöto å baksidan, hvilka kallades hyskener och tjenade till latriner. Om hufvudbyggnaden, som bestod af grofva murar med höga gafvelrösten, hade flygelbyggnader, hvilka stundom voro af korsvirke; så bildades deraf två sidor af en fyrkant, hvars fjerde sida skyddades af en tvärmur med porttorn, hvarigenom en fyrkantig borggård uppkom. Någon gång uppfördes ett herresäte med fyra höga stenhus, som tillsammans omslöto en borggård. Ingången var liten och dörren enkel och tillslöts med bom innanför. Fönsteröppningarne voro mycket små och källarvåningen hade merendels takhvalf. Någon gång funnos äfven hvälfda rum i öfra våningarna. En mängd små skotthål voro nära takfoten anbragte. Å hufvudbyggnadens framsida emot vindbron eller å tvärmuren fanns en väktargång. Omgifningsmurarne höllos merendels släta, men fingo någon gång rundbågiga band- och taklister, men gafvelröstena voro deremot nichprydda och hade liksom tvärmuren tinnar.

Vattentaken voro vanligtvis betäckta med håltegel och prydes med sirliga flöjlar.

Hufvudbyggnaden innehöll en källarvåning, som begagnades till förrådsrum och matlagning samt för tjenstefolk. I följande våningar funnos frustuga med sängkammare, herrns gemak och derinnanför sängkammare, jemväl matsal, borgstuga eller såkallad sladderbur samt gästrum och deröfver riddarsal, stundom intagande en hel våning. Om flygelbyggnader blifvit uppförde, så voro äfven deri stundom källarrum, kök, bryggbus, bagarstuga, badrum samt deröfver skrifvarstuga samt bonings- och gästrum. Dörr- och fönsteröppningar voro merendels oregelbundna både i afseende på storlek och anordning. Omgifningsmurarnas höjning öfver vindsbottnen lemnade fritt tillträde på alla sidor till skottgluggarna. Lönngångar voro under första medeltiden kände i norden, ehuru hvarken så allmänna eller så betydande, som en fortlefvande sägen derom förmäler. Dessa smygvägar, hvilka anlades vid kyrkor eller kloster, användes äfven vid borgar och förde mellan särskilda byggnader eller från kryptor, torn eller källarrum till busktrakter eller stenkummel. Skorstenarne voro ofta anlagde i gafvelmurarna och rummen uppvärmdes med stora spisar. Fönsterrutorna voro stundom målade och infattade i rosverk. Rummen hade anputs merendels utan målning. Bord och bänkar bestodo oftast af finhuggna hällar. Vid högtidliga tillfällen blefvo väggarne öfverdragne med utsydda tapeter och bänkarne med kostbara dynor. Ljuskronor, lampor och ljusstakar blefvo tidigt begagnade i norden och bestodo dels af messing, dels af silfver. Man nyttjade äfven bloss.

Dylika borgar blefvo antingen öfverraskade eller belägrade och dervid begagnades å ömse sidor armborst,

kastspjut och blidor samt efter 1450 äfven bössor, serpentiner, falkonetter och karthauer. De belägrande uppdrogo förskansningar, anlade minor och kastade eldpilar o. s. v. Stormlöpningar afslogos med nedstörtande af stenar och stockar samt sjudande vatten med iblandad kalk och tjära.

Att en borg under medeltiden stundom var ganska ansenlig visar en skildring af Hammerslott, som biskopen Gilbert å Hedemarken 1278 anlade. Detta bestod af en ringmur med ett porttorn, som var lika högt som domkyrkans torn, och derinnanför låg ett stenhus, två våningar högt, med källare, herresal, frustuga, sofkamrar och såkallad sladderbur. Dit hörde jemväl många korsverksbyggnader, som innehöllo borgstuga, frustuga, gästrum, skrifkammare, kök, bagar- och brygghus, badrum och andra boningsrum, så att der kunde i händelse af behof rymmas en besättning af tusen man.

Hertig Knut Lavard, hvilken i sina raskaste år mördades 1131, skall varit den förste, som i Slesvig användt murbruk för befästningar [59]). Då emellertid de äldsta kyrkornas torn äro obestridligen beräknade på försvar, så ha de andelige före berörda tid så vida uppfört fästen af murverk, helst de varit de förste, som i norden uppträdt såsom byggmästare. Biskopen Petrus i Roskild, hvilken afled 1134, byggde både trä- och stenhus på sina gårdar [60]).

Försvarsverk och oroligheter i Skåne.

Om vi efter denna allmänna öfversigt af medeltidens befästningssätt betrakta Skåne, så finna vi, att man der

[59]) F. H. Jahn, Danmarks Krigsvæsen i Middelalderen s. 313, 314.
[60]) Script. Rer. Dan. T. I. p. 380.

en tid bortåt användt en högre byggnadskonst vid uppförande af kyrkor, innan man begagnade densamma för fästningsverk. När biskopen i Bamberg Ottos sändebud 1128 anlände till erkebiskopen Ascer i Lund, voro Skånes städer och slott, hvilka saknade murar och torn, befästade med träverk och grafvar och dess kyrkor och herresäten voro låga och illa byggda [61]).

Emellertid lät, såsom vi ofvanför visat, prins Erik, till hvars fördel Skåningarne gripit till vapen mot konung Nils, kort före eller under år 1134 omgifva Lund med murar och vallar [62]). Ehuru erkebiskopen Ascer var en hufvudman i denna uppresning och bidrog till dess framgång genom ett afgörande slag vid Fotevig, hvarest en mängd biskopar och andelige stupade; så tyckes dock hans efterträdare Eskil, som städse inblandat sig i tidens oroligheter, varit den förste, som i Skåne uppfört fasta borgar på sina gods.

På en holme i Lethre träsk hade Eskil anlagt och befästat en stad, hvilken konung Valdemar I förgäfves sökte med vapen intaga [63]). Det är likväl ovisst, huruvida detta ställe legat i Skåne eller på Seland [64]).

Nära Lund vid Räften funnos 1598 lemningar efter ett herresäte, hvilket enligt sägen tillhört erkebiskoparna, och som blifvit intaget och afbrändt [65]). Förmodligen ha dessa lemningar, hvarefter nu intet spår synes, varit öfverlefvor efter en fast byggnad å det fordom ryktbara Arnadal, som nu heter Arendala. Det var troligtvis i detta slott, hvarest erkebiskopen Eskil och Absalon utfärdade en ny kyrkolag [66]).

---

[61]) Script. Rer. Dan. T. IV. p. 219. [62]) Script. Rer. Dan. T. I. s. 382. [63]) Saxo p. 299. [64]) Suhm, Hist. T. VII. s. 88, 89. [65]) S. Bring, Mon. Scan. p. 295. [66]) Suhm, Hist. T. VII. s. 92.

Uti Riseberga socken märktes för 100 år sedan en temligen stor något upphöjd plats, hvarpå lågo stenhögar efter ett herresäte. Två stenlagda vägar ledde från landsvägen dit öfver en bäck och ett kärr. Enligt en gängse sägen hade der stått ett herresäte, hvarest en biskop vid namn Eskil bott, hvilken haft mycket att syssla vid det närbelägna Herrevadskloster, och som sjelf raserat berörda gård, innan han lemnade detta ställe [67]). Då erkebiskopen Eskil af sitt arfvegods stiftade nämnda kloster, har naturligtvis de gods, hvilka legat under detta herresäte, blifvit dit anslagne, och borgen således såsom öfverflödig kort derefter raserad.

Konung Valdemar I eller den Store utmärkte sig isynnerhet genom anläggande af starka fästningsverk. Han gaf efter Absalons råd Danevirke väldiga rundtorn och stråckmurar af tegelsten, hvaraf ännu några lemningar finnas [68]). Samme konung byggde jemväl mycket på Vordingborg och annorstädes. Helsingborgs slott var redan på denna tid en stark konungaborg, men Skåne tyckes ej förr än någon tid derefter fått några andra kungliga fästen.

Eskils efterträdare Absalon, som afled 1201, byggde några slott, hvaraf Axelhus, hvilket snart föranledde Köpenhamns anläggning, var det ansenligaste. Ehuru sin tids utmärktaste härförare blef han af upproriska bönder nära öfverrumplad på sin gård Sigurdstad (Sigostha). På en sandås, som har en betydlig höjning öfver Söfdesjö och med en låg och smal landtunga förenas med den kulle, som intages af Söfde kyrka och by i Färs härad, var denna gård belägen. Erkebiskopen, som vidpass 1180

---

[67]) Rönb. Saml. T. XIII. s. 330. [68]) Suhm, Hist. T. VII. s. 141.

begifvit sig dit för att stilla allmogen, hvilken samlat sig vid Hvitabeck (Albus fons), lät tvärtöfver landtungan uppdraga en vagnborg, hvarifrån han gjorde på den anryckande skaran ett utfall och segrade. Vid detta tillfälle blef upprorets hufvudman tillfångatagen och afstraffad med prygel [69]). På höjden af denna landtunga uppfördes ett slott, hvilket bestod af höga tegelstenshus, och skyddades åt landsidan af en tvärmur med en vattengraf derutanför. Det var der erkebiskopen Isarnus enligt en sägen, som för nära tvenne århundraden sedan antecknad ännu fortlefver, blef emellan åren 1304 och 1309 anfallen af sina upproriska bönder. Erkebiskopen, i sitt badrum underrättad derom, kastade sig på en häst, hvilken simmade öfver sjön och uppkom på en sandhöjd, der sadeln afföll, hvadan samma kulle ännu kallas Sadelsberg [70]). Redan omkring 1580 var detta slott en ruin. Man har i sednare åren vid uppförande af ett grafkapell på höjden af denna landtunga funnit grundvalar efter ansenliga byggnader och ännu märkas svaga lemningar af tegelsten i kalkbruk efter den tvärmur, som åt landsidan skyddat borgen. Hvitabeck, ett hemman, tillhörande Söfdeborg, ligger ungefär en half mil derifrån. Det tyckes således vara temligen säkert, att Sigostha legat vid Söfdeborg, samt att der funnits ett fast erkebiskopsslott. Söfdegods indrogs efter reformationen till kronan och innehades i lifstidsförläning af Margareta Ugerup och försåldes 1587 till Fredrik Lange [71]). Denne ägare lät 1597 vid en närbelägen insjö uppföra en ny herregård med omgifvande vattengrafvar.

---

[69]) Saxo, p. 364, 365. [70]) Magnus Matthias p. 108—111. [71]) Konungens skötebref på kronans gård och gods Söffvede d. 12 Nov. 1587.

Under Valdemar I började adel, som tjenade i leding, att först uppstå i Danmark, men densammas frioch rättigheter blefvo först sedermera ärftliga [72]). Då den osäkerhet, som rådde i anseende till Vendernas härjande samt inhemska öfverraskningar och plundringar, gjorde en mängd försvarsställen nödvändiga; dröjde det ej länge, innan adeln följde konungarnas och erkebiskoparnas exempel att befästa sina gårdar. Till följe häraf uppfylldes landet med fästen och borgar.

Då de flesta af de herrliga kyrkor, hvilkas kostbarhet väcker vår förvåning, uppstått under Valdemar I, kunde mången förundra sig deröfver, att man mäktat samtidigt uppföra en stor myckenhet slott och herresäten. Häfderna säga oss, huru härmed tillgått. Konungarne samt andelige och verldslige herrar plågade bönderna med stränga arbeten å sina fästningsverk. Sjelfve den store Absalon tyckes ej kunna härifrån fritagas. Hans fogdar läto, såsom vi ofvanför omnämnt, i skogarna fälla grofva träd, hvilka ej kunde i anseende till de oländiga ställena med hästar framköras, hvarföre bönderne tvingades att framsläpa desamma. Detta behandlingssätt var en af orsakerna till Skånska allmogens resning, som 1181 tog ett bedröfligt slut med ett nederlag nära Annelöf under namn af Dysiefall. Efter Valdemars frånfälle 1182, hvaröfver bönderne på Seland lika mycket bedröfvades, som den frisinnade allmogen i Skåne fröjdade sig, uppsteg Knut på thronen. Absalon sökte förgäfves stilla de Skånska bönderna, hvilka, förbittrade öfver de andeliga och verldsliga herrarnas förtryck, grepo till vapen och plundrade och uppbrände adelns gårdar, så att erkebiskopen

---

[72]) Hvitfeldt, Krön. s. 147.

och många herremän flyktade till Seland. Bönderna inkallade från Sverige en Harald, som var af kungligt blod, och valde honom till konung. Emellertid rustade sig adeln å sin sida, och det kom till en drabbning vid Lomma, hvarest bönderne besegrades, hvarefter Absalon gjorde ett lyckligt slut på denna resning. Harald flyktade till Sverige och Knut härjade Frosta härad, men lät sedermera blidka sig af erkebiskopen [73]).

Absalons efterträdare Andreas Sunesson, hvilken i anseende till en iråkad sjukdom nedlade sitt embete, byggde sig på Ifö ett boningshus, hvarest han 1228 afled. Ifiö hus anföres i Valdemar II:s jordebok af 1231 [74]). Nämnda ställe har alltså varit ett fast stenhus eller slott, hvarunder ett större jordagods legat. Mot slutet af sextonde seklet funnos der grundvalar efter en borg, och ett hus af tegelsten qvarstod, i hvilket Andreas Sunesson bott. I samma hus fanns ett bönrum med ett altare [75]). Detta fasta hus, hvilket till A. Hvitfeldts tid bibehållit sig, var likväl för ett århundrade sedan nedrifvet [76]).

Å den såkallade Hofgården finnes källaren af berörda hus ännu oskaďad. Den håller $26\frac{1}{1}\frac{1}{2}$ fot i längd, $19\frac{1}{4}$ i bredd, 9 i höjd och ligger till största delen under jordytan. Väggarne $2\frac{1}{2}$ fot tjocka bestå utvändigt af huggen gråsten, invändigt af tegelsten. I midtlinien stå tvenne fyrkantiga pelare med dubbla pilastrar å alla sidor. Pelarne, som äro uppdragne af tegelsten, ha från gafvelmurarna och sinsemellan lika afstånd och förenas med

---

[73]) Saxo, p. 373, 375. Script. Rer. Dan. T. II. p. 248, 249 och 383. [74]) Script. Rer. Dan. T. VII. p. 532. [75]) H. Chytræus. In eadem insula Jua castelli cujusdam fundamentum apparet, ubi etiam lateritia quædam domus remanet, in qua habitavit Andreas Sunonis filius, Archiepiscopus Lundensis. In eadem domo altare invenitur cum sacrario. [76]) Hvitfeldt, Krön. s. 187. P. Munck, de Villandia. Lundæ 1751—1752 p. 49.

$1\frac{1}{12}$ fot breda rundbågar. På detta sätt uppkomma sex hvalfafdelningar, hvilka betäckas med kupolformiga korshvalf. Hufvud- och korsbågar utgå omedelbarligen ur omgifningsmurarna, hvilka således sakna såväl pilastrar som kragstenar. Takhvalfven äro slagna af upprättstående tegelsten. Å den södra långsidan och å den östra gafvelmuren finnas tvenne små ljusöppningar samt en ingång å den vestra. Både ljusöppningarne och ingången, som alla ha raka betäckningar, omfattas af huggen gråsten. Å den ansenliga sträckstenen öfver dörröppningen ses årtalet *MCCXXII.* Denna byggnad har således blifvit uppförd samma år som Andreas Sunesson hos påfven begärt att få i anseende till sjuklighet nedlägga sitt embete, och den visar med sin sträckning i vester och öster och sin ingång från vester samt med sin likhet af en krypta, att densamma måste tjenat till ett bönrum. Denna byggnad, hvarpå en bonde uppfört ett vanligt boningshus, är ganska väl murad och fogstruken och den befanns, när densamma af mig undersöktes, väl bibehållen.

Sedan många jordagods kommit i de andeliges händer och blifvit befriade från skattebördor, och många adeliga sätesgårdar fått samma förmåner, blefvo de öfriga jordägarne allt mer och mer tryckte. Talrika förläningar och förpantningar af vidsträckta områden till adlige herrar ökade allmogens bördor; isynnerhet som konungarne jemväl bortskänkte flere kronegods till sina gunstlingar. Redan 1240 befann sig staten i en sådan förlägenhet, att påfven i bref tillstadde konung Valdemar II att indraga alla verldsliga gods, som orättmätigt blifvit kronan afhände [77]). Denne konungs efterträdare Erik Plogpenning

[77]) Suhm, Hist. T. IX. s. 711.

nödgades 1249 påbjuda en plogskatt och han reste för att dertill förmå allmogen till Lund, hvarest bönderne grepo till vapen och ihjelslogo flere af hans tjenare. Med stor fara undkom konungen till Helsingborgs slott, hvilket bönderne belägrade, och hvarifrån han flyktade till Seland; men kort derefter återvände konungen till Skåne med mycket folk och besegrade bönderna i en afgörande slagtning, hvilka då underkastade sig ett stort skattebidrag [78]). Konung Abel nödgades 1251 fordra en allmän beskattning för att betala rikets skuld och inlösa förpantade slott [79]).

Detta missnöje ökades genom den orolige Jakob Erlandsson, som 1254 intagit erkebiskopsstolen. Svårligen har någon andelig i högre grad missförstått sitt heliga kall, ty han sökte idkeligen genom konungamaktens kringskärande utvidga sin egen. Jakob Erlandsson, såsom biskop i Roskild, innehade Köpenhamn, hvilket af honom fick bättre försvarsverk och en ny stadsrätt. Han vägrade deri insläppa konung Christoffer I, hvilken efter ett nederlag sökte derstädes en tillflykt. Såsom erkebiskop byggde Jakob Erlandsson trenne slott och en köping på kapitlets område, hvadan konungen förbjöd anläggande af fasta byggnader på de andeliga godsen [80]).

Bönderne, som alltjemt trycktes både af konungen, de andelige och herremännen, gjorde 1256 under den häftigaste tvisten om statens och kyrkans höghet åter uppror och stridde i brist på andra vapen med klubbor, och intogo och förstörde flera slott och fästen. Bönderne blefvo 1528 slagne af konungen på ett ställe, som af en gammal häfdeteckнare kallas Kærstorp och af flere

---

[78]) Suhm, Hist. T. X. s. 122, 123. [79]) Hvitfeldt, Krön. s. 229. [80]) Script. Rer. Dan. T. V. p. 586, 591.

får liknande benämningar. Då det finnes två socknar i Skåne, som heta Kärrstorp; så är det lika troligt, att detta nederlag inträffat i Skåne som på Seland [81]).

Sedan Erik Glipping slagit under sig kyrkans gods och tvifvelsutan bemäktigat sig Åhus slott, reste sig åter Skåningarne 1262 samt belägrade, intogo och nedbröto detsamma [82]). Följande år inträffade ett nytt uppror, då Helsingborgs slott belägrades af bönderna och nödgades till öfvergång [83]).

Konung Erik Menveds egen broder, hertig Cristoffer, som hade Södra Halland i förläning, gjorde gemensam sak med några fredlösa ädlingar. Hertigens länsman Eskil Krake inföll 1316 i Skåne samt intog, afbrände och utjemnade Örkelljunga slott [84]).

Enligt Chytræi berättelse 1598 funnos vid Örkelljunga kyrka grundvalar efter ett fäste, hvarom ingen då hade något att berätta [85]). Det vill synas, som det kungliga slott, hvilket stormades och förstördes af Eskil Krake, legat på detta ställe. De idkeliga förstöringar, som anställdes på dåtidens många slott och den derefter inträffade digerdöden, ha således utplånat all sägen om detta fäste.

Konung Erik Menved intog 1318 Laholms och Falkenbergs slott, som tillhörde hertig Christoffer och hvilka nämnde länsman innehade. Hertigen och erkebiskopen Esger gjorde samma år gemensam sak med Svenskarna, som under Matts Kettilmundssons befäl inbröto i Skåne och brandskattade Lund, Malmö och Skanör, samt här-

---

[81]) Script. Rer. Dan. T. II. p. 263. Suhm, Hiss. T. X. s. 356, 357. [82]) Suhm, Hist. T. X. s. 458. [83]) Script. Rer. Dan. T. I. p. 246. T. V. p. 571. [84]) Script. Rer. Dan. T. IV. p. 284. [85]) S. Bring, Mon. Scan. p. 310.

jade och plundrade vida omkring i provinsen [86]). Hertigen, som efter sin broders frånfälle uppsteg på thronen under namn af Christoffer II, nödgades tillfölje af herremännens tilltagande makt och sin egen svaghet 1320 förpligta sig att låta genast nedrifva alla krönans nya fästen [87]). Under dennes lika svaga, som olyckliga regering förband sig Valdemar, hvilken 1326 uppträdde såsom motkonung, att låta med undantag af Helsingborgs och Skanörs slott nedbryta alla kronans fästen i Skåne; men han förunnade deremot riddare och väpnare att uppföra torn och stenhus å sina gårdar, och borgare att befästa städerna [88]).

I Valdemar II:s jordebok af 1231 upptagas ibland de städer och gods, som voro anslagne till konungens hofhållning (konunglef) Lund, Helsingborg, Skanör, Tomerup, Vä, Sirköpinge, Säby, Hven, Gylle, Ösjö, Steninge, Nosaby, Raflunda, Åsum m. fl. [89]). Uti en förteckning på de städer och härader samt slott och län i Skåne, hvilka 1523 lågo under konungens fatebur, uppräknas jemte de ofvannämnda äfven följande, hvaraf dock några innehades dels under förpantning, dels i förläning och dels på tjenst, nemligen: Malmö, Falsterbo, Trelleborg, Ystad, Landskrona, Båstad och Engelholms städer, Lindholms, Beritzholms och Gladsax slott, Hyby, Gårdstånga och Ishultslän, Onsjö, Frosta, Gärds och Villands härader samt Börringekloster m. m. [90]).

Erkebiskoparne residerade på Lundagård (curia Lundensis), hvartill ett ansenligt län hörde, och de hade före reformationen följande slott, gårdar och län i Skåne: Åhus

---

[86]) Script. Rer. Dan. T. IV. p. 284. Hvitfeldt, Krön. s. 405, 406. Suhm, Hist. T. XI. s. 824, 825. [87]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 521. [88]) Suhm, Hist. T. XII. s. 119, 121. [89]) Script. Rer. Dan. T. VII. p. 530, 531. [90]) Nye Danske Magazin. B. 6. s. 277, 283, 284.

gård och län, Fliinge, Hörbylän, Näsbyholm, Sandbygård, Gislöfsgård, Finjalän, Björkebergalän, Gårdstånga, Glimåkra, Örken, Gisslebergalän, Vesterstadslän, Vram, Esphultslän, Ishultslän, Näsbylän, Häglingelän, Borrestadslän, Fulltofta, Rönnebergalän, Borreby, Högestad, Rörumslän, Strölän, Katslösa, Karlabylän, Ryalän m. m. [91]). Advocati eller officiales, som borde enligt sednare statuter vara andelige och tillsättas af erkebiskopen med kapitlets samtycke, förde styrelsen öfver dessa län. Då konungarnas länsmän och erkebiskoparnas advocati eller officiales behöfde för att trygga sig mot anfall säkra boningsplatser, uppstod en mängd fasta hus.

Adelsmännen fortforo jemväl att förbättra sina gamla och bygga nya borgar, så att ett andeligt och verldsligt herravälde på ett betänkligt sätt utbildade sig jemte konungamakten. Att med bestämdhet uppgifva, huru många herregårdar, Skåne haft under medeltiden, eller att med säkerhet anföra åldern af alla dem, hvilka vi med visshet veta då funnits, är ett fruktlöst försök; men att här redan under tolfte seklet funnos många mäktiga godsägare, och att deras antal ända till reformationen och äfven någon tid derefter förökades, är deremot ostridigt. Af Berntsen Bergen gafs 1656 en förteckning på Skånska herregårdar till ett antal af 116 [92]). I denna förteckning saknas åtskilliga herresäten, som Skåne hade under medeltiden, men deri förekomma tvärtom några, som då varit kungsgårdar och klostergods. Man kan likväl med temlig visshet antaga, att Skåne under medeltiden haft omkring hundra fasta herresäten.

---

[91]) Hvitfeldt, Krön. s. 1489. [92]) A. Berntsen Bergen, Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed. Kiöb. 1656. 1 B. s. 205, 212.

Vi ha ofvanföre sett, att bönderne under Valdemar I plågades med offentliga arbeten. Det vill synas, som det redan 1205 under Valdemar II ålåg allmogen att göra arbete vid slottsbyggnader [93]). Adelsmännen tvungo ej allenast sina hofveribönder utan äfven klosterbönder, att, såsom det heter, ingräfva och inplanka sina borgar; hvadan konung Erik Plogpenning 1249 och Abel följande år deremot utfärdade förbud [94]). Christoffer I förbjöd att under sånings- eller skördetiden tvinga någon till arbete på försvarsverk eller vallgräfning (munitiones vel fossatas facere [95]). Under Erik Glippings tid blef stundom hela allmogen uppbudad till arbete å kungliga försvarsverk. Han förklarade likväl 1284, att bönderna skulle blott i nödens stund förbättra hans torn, fästen och byggnader, samt tvenne år derefter, att de endast skulle med samtycke af rikets råd förbindas dertill [96]).

Under den tid grefvarne Johan och Gerhard af Holstein innehade till följe af förpantningar Skåne, blef allmogen, som i hög grad förtrycktes af utlänningar, bringad till förtviflan. Då konung Christoffer II ej kunde återställa rikets lugn, ville Skåningarne öfverlemna provinsen till konungen i Sverige Magnus Eriksson, och de grepo derföre till vapen emot utlänningarna och inträngde i Lunds domkyrka, hvarest de voro församlade till öfverläggning, och afdagatogo der 300. Bönderne slogo äfven Holsteinarna vid Helsingborg och belägrade dervarande slott. Sedan detta inträffat, blef Magnus 1332 erkänd såsom konung öfver Skåne och han sökte der införa ett rätts-

---

[93]) Suhm, Hist. T. IX. s. 78. [94]) Suhm, Hist. T. X. s. 127, 168. [95]) P. K. Ancher, Lovhist. 1 D. s. 608. Jemför Hvitfeldt, Krön. s. 243. [96]) Suhm, Hist. T. X. s. 839, 882.

tillstånd, hvilket i högsta grad påkallades, emedan inbördes plundringar tillhörde ordningen för dagen.

Lindholms slott, beläget vid Börringesjö, bestod 1339 af ett stentorn med träförskansningar, plankverk och vattengrafvar. Ägaren deraf Johan Offesson, som plundrat och härjat i orten, blef af konung Magnus instämd till ett rättarting på Helsingborgs slott, hvarest denne adelsman erkände sina förbrytelser, förband sig att utjemna sitt fäste och förpligtade sig och sina arfvingar att aldrig uppbygga detsamma samt att till konungen afträda Skytts och Oxie härader och aflemna alla dithörande bref, hvarjemte han lofvade att godtgöra all den skada, han tillfogat rikets rättigheter samt herrar, mäń och undersåtare [97]). Detta slott kom sedermera under kronan. Drottning Margareta, som ofta vistades på Lindholms slott, förband sig 1379 att för detsamma ej besvära Lunds kapitelshönder, hvarjemte hon förklarade sig gerna vilja vara S. Laurentii tjensteqvinna [98]). Sedan konung Albrekt och hans son blifvit 1383 tillfångatagne af Margareta, blefvo de insatte på detta slott, hvarest de i 7 års tid qvarhöllos. Erkebiskopen Hans Laxman fick 1442 af konung Christoffer förläningsbref på Lindholms slott med Oxie, Bara, Jerrestads och Ingelstads härader samt Trelleborgs stad under all konungslig rätt och utan någon afgift på sin lifstid [99]). Axel Brade, riddare, fick 1514 förpantningsbref på samma slott, hvilket han, såsom höfvitsman, borde förbättra [100]). Emellertid måste detta fäste ej långt dereefter kommit i förfall; ty Gabriel Sparre fick 1586 tillstånd att nedbryta en gammal mur derå och bortföra ste-

---

[97]) Suhm, Hist. T. XII. s. 308, 309. [98]) Dipl. Eccl. Lund. N. 66. [99]) Förläningsbr 1442. [100]) Suhm, Nye Saml. B. 2. H. 1, 2. s. 140, 141, 146.

nen för sitt behof [1]). Vid Skånes förening med Sverige förlånades Gustaf Carlsson med denna kungsgård, hvars slott redan länge varit öde [2]). För uppförande af Tyska kyrkan i Malmö lät Carl XI å Lindholms slott nedbryta och ,derifrån bortföra en mur, hvilken var hela 60 fot hög [3]). I Vemmenhögs härad mellan norra och södra Lindved jemte Börringesjö höjer sig en fyrkantig kulle, som, hållande ungefär 200 fot i längd 150 i bredd och 15 i höjd, omgifves af våta grafvar. Alla sidor visa lemningar efter grofva murar af tegelsten i kalkbruk. Det vill synas, som Lindholms slott bestått af en hög fyrkantig byggnad med hörntorn och borggård i midten. Omkring och på murarna växa träd och buskar och borggården är förvandlad till en potatestäppa. Så skämtar tiden med menniskoverk.

Den svage Magnus saknade de egenskaper, som erfordrades för bejdande af en orolig tids allmänna villor. Vi ha i det föregående sett, att ett kyrkomöte 1345 hölls i Helsingborg, hvarest tidens våldsamheter på det förfärligaste skildrades och de verksammaste medel vidtogos för desammas hämmande. Samme konung gjorde 1353 sin gunstling Bengt Algotsson till hertig öfver Skåne, hvarigenom tidens oredor ökades. Hvarken konungens son Erik, som blifvit upphöjd till medregent, ej heller provinsens innevånare fördrogo denne gunstling. Häraf uppstod en stark spänning mellan fadren och sonen. Bengt Algotsson, som 1355 slagit under sig stiftets gods, blef följande år af Erik fördrifven ur Skåne. I Åhus blef erkebiskopen Jakob Nilsson 1358 öfverfallen af Erik, och

---

[1]) Kongl. br. d. 10 Aug. 1586. [2]) J. L. Gillberg, Beskrifning öfver Malmöhuslän s. 55. [3]) v. Linnés Skånska Resa s. 213.

förlorade vid detta tillfälle 60 ryttare och bortfördes i fångenskap. Magnus uppbragt häröfver sökte hjelp hos Valdemar, då åter nya fejder utbröto. Erik afled 1359, såsom det tros, förgifven af sin moder Blanka, och Valdemar Atterdag fick kort derefter Skåne, och intog derpå adelns borgar och fästen, af hvilka han fick Lindholms slott dels med hotelser, dels med penningar[4]).

Under Valdemar Atterdag, som dels förbättrade, dels byggde många slott, blefvo bönderne i hög grad besvärade. Enhvar af hvarje hushåll ålades att under vinter och sommar för konungen göra på egen kost 14 dagsverken, men krono- kyrko- och klosterbönder blefvo efter behag uppbådade härtill och fingo knappt någon rast ellér ro[5]). Jutlänningarne, som sågo att bönderne på Seland till stor del försmäktade, såsom det heter af sten, kalk och dylik börda, och att kyrkornas tionde tillgreps af konungen, förklarade sig hellre vilja dö än se en sådan försmädelse gå öfver sig, hvadan de anföllo konungens fästen[6]). Valdemar Atterdags efterträdare Olof nödgades 1375 förpligta sig att ej ålägga bönderna att utan samtycke af rikets mäktigaste män bygga på kungsgårdar[7]).

Ickedestomindre fortforo tidens oroligheter, hvadan erkebiskopen Nils Jönsson 1376 förnyade de klagomål och hotelser, som blifvit å Helsingborgs kyrkomöte förkunnade. Påfven tillkännagaf 1377 för biskoparna af Camin, Lübeck och Vexiö, att enligt ingångna klagomål andelige i Lunds stift våldfördes, fängslades, pryglades, sårades och dräptes, att kyrkor, kloster och hospitaler röfvades, plundrades och brändes, att dithörande gods och

---

[4]) Hvitfeldt, Krön. s. 508, 510, 511, 517, 518, 519, 521. [5]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 529. [6]) Hvitfeldt, Krön. s. 519, 520. [7]) Suhm, Hist. T. XIV. s. 17.

inkomster tillgrepos, att rofven emottogos och betalades i städerna, slotten och fästningarna, och att förbrytarne beskyddades, till följe hvaraf biskoparne befalldès att bannlysa alla dylika våldsverkare [8]). En skrifvelse af samma innehåll och syftning och under samma år kom äfven till erkebiskopen i Lund [9]). Detta laglösa förfarande bekräftas ytterligare af en förening, som 1380 i Lund ingicks af erkebiskopen Magnus, gilkaren i Skåne Tuve Galen och sju väpnare. De förbundo sig nemligen att allt framgent och obrottsligen hålla landsfred, försvara erkebiskopen, Lunds domkyrka och andra kyrkor, kloster, presterskap och deras tionde, riddare och deras män, väpnare, köpmän, bönder, menigheterna i Lunds stift och deras fri- och rättigheter, och detta med all deras makt, ej sparande häri någon förmedelst slägtskap, gunst eller vänskap. De hängde till yttermera visshet sina insegel under det bref, som derom utfärdades. Dessutom lofvade trettioåtta väpnare, att obrottsligen i sanning på tro och heder hålla allt detta, hvarför äfven de hängde sina insegel derunder [10]).

Men allt detta kunde dock icke försäkra Skåne om något lugn. Ett slott Thurstorpsö, som tillhörde gilkaren Tuve Galen, blef 1382 intaget och dervarande befallningsman ihjelslagen; ett dåd, hvilket troligtvis utfördes af den upproriska allmogen [11]). Drottning Margareta köpte af Tuve Galen Thurstorpsö, hvilket skall legat nära Näsbyholm, och skänkte 1386 detsamma till Lunds domkyrka och kapitel med villkor, att det skulle bero på framtida godtfinnande af hennes son konung Olof att låta qvarstå

---

[8]) Suhm, Hist. T. XIV. s. 45. [9]) Dipl. Eccl. Lund. N. 2. [10]) Suhm, Hist. T. XIV. s. 89 och 519, 520. [11]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 534. Lagerbring, D. 3. s. 691, 692. Suhm, Hist. T. XIV. s. 111.

eller nedbryta dervarande fäste; men tilliggande gods skulle allt framgent tillhöra dessa andeliga stiftelser [12]).

Hafgård, ett hemman, som ligger knappt en half mil ifrån Näsbyholm, blef såsom en kronans egendom 1538 upplåtet till Claus Urne mot vanlig afgift till biskopsgården i Lund, och det var således då nyligen reduceradt. Samma egendom blef 1585 genom mageskifte gifven Tage Krabbe till Jordberga, hvarunder densamma ännu hörer [13]). Hafgård har en herrlig belägenhet med en vacker insjö i omgifning af bokskog. På en holme i denna insjö märkas en större och en mindre kulle, hvaraf den förra håller nära 200 steg i öfre omkrets, och den sednare hälften mindre. Dessa kullar äro ganska höga och branta och ligga på 60 stegs afstånd ifrån hvarandra samt ha lemningar efter grofva murar af tegelsten i kalkbruk. En smal landtunga förenar denna holme med stranden midtemot gården. Utanför samma kullar, hvarpå två fasta byggnader höjt sig, ligga ansenliga vallar, som i öfre omkrets hålla 720 steg och vid sluttningen omgifvas af sjön samt varit af en bred vattengraf skyddade åt landsidan. Tydliga spår märkas efter en upphöjd körväg, som fört till en vindbro, hvaröfver man uppkommit i borgen. Att der legat ett betydligt fäste är otvifvelaktigt; men att detta ej hetat Hafgård är lika säkert; ty denna benämning är en liten förändring af hof- eller hufvudgård, en vanlig inrättning vid dylika anläggningar. Det är således sannolikt, att Thurstorpsö slott intagit denna plats, helst samma egendom tillhört erkebiskopsstolen och ingen annan borgruin i dessa trakter har en sådan belägenhet, att den kunnat skäligen få benämning af ö.

---

[12]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 534. Hvitfeldt, Krön. s. 571. [13]) Kongl. br. feria quinta post Dionysii diem 1538 och d. 17 Febr. 1585.

Valdemar Atterdag fick 1363 å Lunds landsting sköte på Beritzholm med dithörande stenhus, tvenne byar samt en vatten- och en väderqvarn med alla tillhörigheter [14]). Detta slott innehades 1387 af Bydelbach, en kunglig befallningsman, hvilken då gjorde ett stort nederlag på bönder, som sökte försvara sig på Åsums kyrkogård [15]). Af Mogens Munk, som troligtvis fått Beritzholm under förpantning, har drottning Margareta 1401 inlöst detsamma för 700 mark silfver [16]). Christian II förpantade Beritzholm till Olof Jepssen, hvars broder Mauritz Jepssen sedermera fick deraf förpantning på lifstid med villkor att förbättra och vidmakthålla detsamma [17]). En förklaring blef 1526 utfärdad, att emedan Beritzholm hade svag befästning och ej kunde försvaras, så skulle det förläggas under Lindholms slott och birk och innehas under samma förläning af sistnämnde herre [18]). I Färs härad vid Bjerrödsladugård märkas lemningar efter Beritzholms slott, hvilket å ena sidan varit omgifvet af en liten sjö och å de öfriga af vidsträckta moras. Två höga kullar ligga på stranden af sjön och nära hvarandra. Af dessa kullar har den större haft en fyrkantig hufvudbyggnad, den mindre en rund tornbyggnad. Efter hufvudbyggnaden märkas fasta omgifnings- och mellanmurar, efter tornbyggnaden deremot blotta grundvalar. Samma kullar omgifvas af en ganska bred och djup vattengraf, som öppnar sig till sjön, och derutanför åt landsidan höja sig ansenliga vallar, som å midten haft en genomfart till en yttre vattengraf. En ganska stor ravelin, å hvars ytter-

---

[14]) Primebref 1363. [15]) Script. Rer. Dan. T. VI. s. 534. [16]) Mogens Munks bref in crastino octavæ beat. Petri et Pauli Apost. 1401. [17]) Suhm, Nye Saml. B. 2. H. 1. s. 163, 164. [18]) Kongl. br. S. Bartholomei dag 1526.

sta spets grofva grundvalar märkas efter ett porttorn, ligger åt den sidan, hvarifrån en upphöjd körväg inför till borgen från det ställe Bjerrödsladugård är belägen. Utanför ravelinen sträcker sig åter en vattengraf och utanför alla dessa verk märkas spår efter glasiner. Detta fäste har således haft en ganska betydlig utsträckning, och det är märkvärdigt, att en sådan borg uppstått före reformationen och i denna aflägsna trakt. Kullar och vallar äro konstgjorde och bestå af jord med inblandad gråsten. Då sjön nyligen blifvit genom en ganska djup och lång kanal till största delen uttappad, äro alla vattengrafvar numera uttorkade. Åsums kyrka, hvarest Bydelbach vid ett utfall gjorde ett stort nederlag på en hop bönder, ligger en knapp mil derifrån. Det lärer således vara mindre troligt, att Beritzholm är, såsom en lärd forskare trott, detsamma som Bjeresjöholm, hvilket röjer intet spår efter någon borg på medeltidssätt, och som ligger nära tre mil från nämnda kyrka.

En Tysk Snakenborch, befallningsman på Sjöthorps slott, gjorde 1387 ett stort nederlag på allmogen i Jerrestads härad [19]). Detta fäste har troligtvis tillhört Sjöstrupsgård, hvilken Herloff Schafue 1574 fick i byte för en egendom på Seland [20]). Samma slott har således legat i Albo härad och Andrarums socken, hvarest ägarinnan Christina Piper 1737 uppförde en ny åbyggnad, som efter henne fick namn af Christinehof. En liten insjö, hvilken kallades Gammelgårdssjö, blef vid detta tillfälle uttappad, och oländiga platser, förmodligen lemningar efter grafvar och vallar, blefvo igenfyllde [21]). Det har åtmin-

---

[19]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 534. [20]) Kongl. br. d. 3 Febr. 1574. [21]) Rönb. Saml. T. V. f. 10. Gillberg, Beskrifning öfver Christianstads län s. 97, 98.

stone ej varit, såsom man förmodat, detsamma som Sigostha hos Saxo, hvilket sedan kallades Savede samt slutligen Söfde och Söfdeborg.

Att adeln å sina sjelfägande slott stundom var ej mindre våldsam torde följande exempel nogsamt ådagalägga. Jens Grim, herre till Vallen, en borg, hvilken legat nära Tosterups herregård, hade från allmogen i Löderups socken borttagit en hop boskap, hvarföre dervarande kyrkoherde bestraffade honom från predikstolen. Nämnde herre, uppbragt öfver denna tillrättavisning, utsände sina bönder för att hämnas. Då presten flyktat in uti kyrkan, började bönderne sönderhugga dörren dertill, hvarpå den andelige godvilligt utgick och blef genast nedhuggen. Sedan lät samme herre, för att visa sig oskyldig i detta dråp, hårdt bestraffa bönderna. Han undgick derför rättvisans hämnd; men då han dereſter vägrade att följa drottning Margareta mot konung Albrekt, lät hon nedskjuta detta fäste [22]). Chytræus, Bertil Knutssen och Peder Syf omnämna denna händelse, och sägen derom har intill våra dagar bibehållit sig. Den urgamla ekdörr, som ännu begagnas för Löderups kyrka, visar å yttre sidan vårdslösa och djupa yxhugg och bär således ett talande vittnesbörd om denna tilldragelse. Lemningen efter nämnda borg bildar en fyrkant, som med en ansenlig höjd båller 210 steg i omkrets och omgifves med temligen djupa grafvar, som skyddas af höga vallar derutanför. På denna kulle, som består af jord och är gräsbunden, märkas spår efter tegelmurar i kalkbruk.

Björkeberga, en plattgård under Skeinge, har en holme uti en insjö, hvarå finnas lemningar efter en ått-

[22]) Suhm, Saml. B. 1. H. 1. s. 105, 106. S. Bring, De villa nobili Tåsterup, p. 15, 16.

kantig ringmur af gråsten i kalkbruk. Der skall ett fäste, som hetat Scheviaborg legat, hvadan holmen nu kallas Borggården [23]). Peder Oxe skall enligt sägen varit siste innehafvaren af detta fäste, som i anseende till hans grymhet förstördes af allmogen, hvarefter den onde skall bortfört honom lifslefvande till afgrunden [24]). Tvifvelsutan har höfvitsmannen öfver Björkeberga län residerat derstädes. Detta län, som tillhört erkebiskopsstolen och sedan indrogs till kronan, blef 1576 af Jörgen Daa utbytt mot en egendom på Seland [25]).

Ehuru drottning Margareta med sin fina statsklokhet gerna gynnade både adeln och de andelige, så fann hon sig likväl till följe af en mängd våldsamheter nödsakad att 1396 förbjuda flere fästens anläggande, på det att landet måtte, såsom det hette, snarare förkofras och förhjelpas till fred, lag och rätt [26]).

Ickedestomindre lät Axel Thott omkring denna tid uppbygga på en holme i Helgeå ett slott, hvilket fick namn af Lillöhus. Ifvar Axelsson Thott, på sin tid Danmarks mäktigaste ädling, gjorde betydliga förbättringar å detta herresäte, och ehuru han tappert värnat Skåne vid konung Carl Knutssons härjning 1452, så förklarade han likväl en tid derefter, förbittrad öfver en reduktion, sin konung Christian I öppen fejd. Det märkvärdiga härvid är, att, ehuru sistnämnde konung 1467 lät på båda sidor af Helgeå belägra Lillöhus och dermed förtfor ett helt års tid; så förmådde han dock icke intaga det utan sa-

---

[23]) Gillberg, Beskrifning öfver Christianstads län s. 221—223. [24]) S. Bring, de Gothungia p. 58, 59. [25]) Kongl. br. d. 10 Febr. 1576. [26]) Hvitfeldt, Krön. s. 605. Suhm, Hist. T. XIV. s. 361.

ken uppgjordes i godo, hvarpå han lät följande år rasera detsamma [27]).

Konung Hans måste 1483 förbinda sig i sin handfästning att ej förhindra någon andelig eller verldslig herre vid byggande af borg, och han förklarade enhvar vara konung öfver sina bönder [28]). Kort före reformationen, nemligen 1523, förklarade Fredrik I, som ville för de andeliges undertryckande förbinda sig herremännen, att adeln ägde öfver sina bönder och tjenare hals och hand och 40 marks böter.

Det var således ej underligt, att herremännen genom slikt välde öfver sina underhafvande stundom blefvo öfvermodige och tyranniske. På dylika företeelser saknas ej bedröfliga exempel. Den siste katholske kyrkoherden i Kågeröd, benämnd Hans, blef af en Gagge, herre till Simmelsberga, under altartjensten i Kågeröds kyrka ihjelskjuten. Gagge, som för detta missdåd dömdes till döden, anslog ett jordstycke till Kågeröds prestgård, hvartill detsamma ännu hörer. En herreman å Havrelyckegård på Seland ihjelskjöt 1540 sin egen hustru i kyrkan samma dag, de gingo till nattvarden. Denne brottsling skyndade sig till sin borg, hvilken bestod af ett torn, som var fem våningar högt och omgafs med murar, grafvar och vallar. Rättvisans tjenare nödgades med storm intaga detta fäste för att bemäktiga sig missdådaren [29]).

Skåne, som från christendomens införande ända till reformationen varit med föga afbrott en tummelplats för inhemska oroligheter, fick vid denna tidrymds slut erfara

---

[27]) Script. Rer. Dan. T. I. p. 145, T. VI. p. 241, 636. Hvitfeldt, Krön. s. 912, 915 och 916. [28]) Hvitfeldt, Krön. s. 972 och 977. [29]) Gillberg, Beskrifning öfver Malmöhuslän s. 269—270. Rodhes Saml. s. 658, 659.

gräsliga våldsamheter, hvarunder många konstens herrligheter förstördes.

Christian II, som 1523 flyktade från Danmark, efterträddes af Fredrik I. Skåne förklarade sig med undantag af Malmö för den sistnämnde, som samma år anbefallde adeln berânna denna stad. Dervarande borgerskap och garnison gjorde ett utfall och öfverraskade en hop adelsmän på Skabersjö gård, hvilka med möda undkommo från detta herresäte, som genast afbrändes. Samma år nödgades Köpenhamn och Malmö att öppna sina portar för Fredrik. Severin Norrby, innehafvare af Gottland, lät Otto Stigsson 1525 göra en landstigning i Skåne, hvarest Åhus slott och stad intogos. Adeln under anförande af Tyge Krabbe, befallningsman på Helsingborgs slott, sökte genom belägring återtaga berörda fäste, men han blef snart nödgad att draga sig inom Malmö vallar. Severin Norrby infann sig derpå med en ansenligare styrka, och en stor myckenhet bönder ställde sig dels af egen vilja, dels af nödtvång under hans fanor, hvarefter, med undantag af Malmö, alla städer och menige man förklarade sig för den afsatte konungen. Nils Brahe till Vidtsköfle understödde detta uppror, men den öfriga adeln förblef konung Fredrik trogen. En samtida krönikeskrifvare säger, att Severin Norrby genomströfvade hela Skåne, och att den vildsinta folkmassan, som ansåg sig nu helt och hållet försatt i frihet, gjorde med honom gemensam sak, att man förödde allt, gudlöst vanhelgade kloster och kyrkor, plundrade alla adelns borgar och hus, som ej hade fasta torn och förskansningar, och afbrände några. Denna uppresning tog likväl ett bedröfligt slut för Skånska allmogen. Tyge Krabbe vann 1525 en afgörande träffning utanför Lund, hvarest 3500 bönder blefvo på

platsen. Förbittringen vår så stor, att de, som flyktat in i stadens kyrkor, utsläpades och ihjelslogos, vid hvilket tillfälle 60 gamla borgare skola jemväl omkommit. Allmogen led jemväl ett stort nederlag vid den såkallade Bruncketoftalund, hvarest vidpass 2200 bönder stupade. Kort derefter upphörde denna fasansväckande fejd. De bönder, hvilka deri deltagit, blefvo straxt derpå straffade med högst tryckande böter, och Nils Brahe fråntogs sitt gods och dömdes till döden [30]).

Skåne fick ej länge behålla detta dyrköpta lugn. Lübeckarne förklarade 1534 Christian III krig, och antogo hertig Christoffer af Oldenburg såsom anförare för ett anfall på Danmark. Malmö hade ett slott, hvarpå Albrekt Raffnsberg, riksråd, 1529 fått förläning mot skyldighet att årligen förbättra detsamma [31]). Mogens Gyllenstierna, som 1534 var der höfvitsman, inbjöds samma år af myntoch borgmästaren i Malmö Jörgen Kock, en lika listig som tilltagsen man, till en rådplägning, och han blef genast af denne gripen. Jörgen Kock med en hop borgare öfverrumplade slottet och i grund nedbröt den del deraf, som vette åt staden, och han lät äfven fängsla några adelsmän och de adeliga barnen, som gingo i skolan. Kort derefter förklarade sig åter Skåne för den afsatte konungen, å hvars vägnar Christoffer mottog hyllning på Lybershög utanför Lund. Men då grefven affordrade adeln högst obilliga uppoffringar och tryckte densamma genom sitt rofgiriga krigsfolk samt borgare och bönder plundrade och ödelade deras gårdar, hvaröfver man förgäfves klagade; så förenade sig adeln med de hjelptroppar, hvilka till Christian

---

[30]) Script. Rer. Dan. T. II. p. 576, 578, 579. Hvitfeldt, Krön. s. 1254, 1275, 1276, 1278, 1279. [31]) Kongl. br. Lördagen nästefter S. Margaretæ dag 1529.

ankommo från Sverige. En lycklig drabbning vanns straxt derpå vid Helsingborg och Landskrona intogs och afbrändes samma år. Malmö afskars all tillförsel och dess väderqvarnar afbrändes, hvarpå borgarne i grund nedbröto alla adelns hus i staden, men de nödgades dock att 1536 gifva sig, då slutligen dessa våldsamheter upphörde [32]).

Lemningar efter borgar i Skåne.

Sedan vi ofvanför fått en öfverblick af medeltidens befästningssätt samt Skånes behof af och rikedom på fasta hus, torde det ej sakna intresse att utom ofvannämnde fästen öfverskåda några återstående lemningar af dylika byggnadsverk. Då mången borg blifvit så i grund förstörd, att man icke ens kan med någon säkerhet bestämma dess läge, och då mången blifvit efter reformationen så helt och hållet ombyggd, att intet spår märkes af en ursprunglig anläggning, så måste vi inskränka oss till omnämnande af dylika slott och herresäten, hvaraf sådana spår förefinnas, som leda till någon kännedom om medeltidens befästningssätt. Vi skola först kasta en blick på de fästen, af hvilka blott grafvar och vallar återstå, och vi skola slutligen redogöra för de byggnadsverk, som ännu förefinnas.

Nils Gedde, riddare, var 1506 herre till Geddeholm [33]). Detta herresäte, som nu heter Gedsholm, hade ett län med egen birk [34]). Denna herregård har legat på en fyrkantig plats, som håller vidpass 125 steg i hvarje sida

---

[32]) Script. Rer. Dan. T. II. p. 596, 599, 600. Hvitfeldt, Krön. s. 1418, 1422, 1434, 1438. [33]) Dagen nästefter Vårfrudag nativitatis 1506. [34]) Kongl. br. Lördagen nästefter S. Petri ad vincula dag 1552.

och omgifves af våta grafvar. På midten af denna plats höjer sig en aflång temligen hög kulle, som består af tegelstycken, kalkbruk och gråsten; lemningar efter en slottsbyggnad. Midtderemot märkas spår efter en brygga, och derutanför ligger en ladugård, hvartill en gammal allé nedför. Ett drifhus intager denna kulle och ett nytt smaklöst boningshus är i sednare åren uppfördt på en höjd några hundra steg derifrån.

Till Vesterstads län hörde Stjernehus, som ännu 1587 qvarstod [35]). Vidpass en fjerdedels mil ifrån Vesterstads kyrka märkes en slottsplats, omgifven af våta grafvar, på hvilken troligtvis Stjernehus legat.

Ingeborg, enka efter Nils Hack till Sibbetorp, anslog 1350 en gård till Lunds kapitel. Deras son innehade sedan nämnda egendom [36]). I Reslöfs socken ligger Sibbarp, utgörande några frälsehemman, hvarest lemningar finnas efter ett gammalt herresäte.

Anders Martenson Pæp riddare och Jönes Anderson Grym sålde 1402 deras hufvudgård Tostarp i Harjagers härad och Stora Harie socken [37]). Tostarp består af några frälsehemman, som tillhöra Örtofta, och numera finnas ringa lemningar efter det herresäte, som tillhört samma hufvudgård.

Skogholm i Fosie socken var 1410 en herregård, hvilken låg öster om Fosie by vid stora landsvägen ej långt ifrån Malmö och derefter syntes för några årtionden tillbaka vallar och grafvar. En annan herregård, belägen i Fosie by, var ännu 1420 i behåll, och derefter ha i sednare tider vallar och grafvar varit öfriga [38]).

---

[35]) Kongl. br. d. 8 Juni 1587. [36]) Script. Rer. Dan. T. III. p. 493, 518. [37]) C. Molbech og U. M. Petersen, Danske Diplomer og Breve s. 162, 163. [38]) Gillberg, Beskrifning öfver Malmöhuslän s. 8.

I Tygelsjö socken å Pilegården ha i sednare tider funnits spår efter vallar och grafvar, som enligt sägen varit lemningar efter ett herresäte [39]).

En stor del af den jordegendom, som tillhör Trelleborg, kallas Svenstorp, och derå finnes en plats efter ett herresäte, hvilket varit omgifvet med grafvar och vallar. Der har äfven i sednare åren funnits lemningar efter grofva grundvalar.

Heckeberga är ett gammalt herresäte, som ligger på en holme i en insjö af samma namn, hvilken har höga stränder med herrlig bokskog. Esgerus Brok skref sig 1372 herre till Heckeberga [40]). Dervarande boningshus, hvilket är två våningar högt, uppför, 1530 och har i sednare tider undergått vanställande förändringar. En lång stenbro med vindbrygga införde fordom till denna borg, hvilken skyddades af en ringmur med ett porttorn. Denna stenbro har blifvit i sednare tider igenfylld, men vid inkörseln qvarstår ett porttorn, som troligtvis tillkommit under medeltiden.

I Vemmenhögs härad nära Skurups kyrka har legat ett herresäte, hvilket riddaren Oluff Jeppsson innehade 1506 [41]). Efter detta herresäte märktes för 100 år sedan betydliga lemningar af vallar, och då fanns derinom en hop slipad golfsten [42]).

Drottning Margareta köpte 1406 af Stig Andersson och Sven Udsson Torups slott, som lades under kronan [43]). Detta slott har legat på Askebacken, hvarest källrar och andra lemningar efter hus funnits. Fru Giörel Faddersdotter flyttade gården i dalen, hvarest den nu ligger.

---

[39]) S. Bring, de territorio Oxie p. 27. [40]) Script. Rer. Dan. T. III. p. 545. [41]) Dagen nästefter Vårfrudag natIvitatis 1506. [42]) Roub. Saml. T. XIII. s. 77. [43]) Hvitfeldt, Krön. s. 630.

Riddaren Jacobus Mus skref sig 1349 herre till Hyby [44]). Björn Jönsen var 1525 ägare af samma gård, hvilken han, som vid denna tid plundrat i socknen deromkring, skall derföre förlorat [45]). I vester om gården synas lemningar efter en gammal borg, hvarest man funnit bränd spannemål i en källare.

Riddaren Holger Gregersen Krognos, som lefde 1424, var herre till Heireholm [46]). Grofva grundvalar efter nämnde borg finnas å en liten ö, kallad Heireholm, som är belägen i Snogeholmssjö och Färs härad. Midtemot på denna ö har på närmaste strand legat en ansenlig ladugård, hvarefter några grundstenar ännu märkas. Holmen har ungefär 200 stegs afstånd från den närmaste stranden och sjön är deremellan flere alnar djup.

Jens Kanne, riddare, till Hagestad i Löderups socken, skänkte några hemman till presten i Löderup, hvarå konung Erik Menved och Christoffer 1293 och 1310 gåfvo stadfästelsebref. En gård i socknen kallas ännu Hofgården [47]).

Gärsnäs, en gammal herregård, hvaraf Jens Gyorson 1435 var ägare [48]). Der finnes ett ansenligt boningshus med hvälfd källarvåning och två öfvervåningar. I en del af källarvåningen märkas lätta korshvalf i ren medeltidsstil. Byggnaden röjer föröfrigt barockstil och har i sednare tider blifvit på vanligt sätt vanställd med opassande förändringar och pålappningar. Omkring borggården synas tydliga spår efter breda grafvar.

---

[44]) Script. Rer. Dan. T. III. p. 550. [45]) E. S. Bring, de territorio Bara p. 25. [46]) T. de Hofman, Danske Adelsmænd. D. 3. s. 1. [47]) Gillberg, Beskrifning öfver Christianstads län s. 108, 109. [48]) Dipl. S. Thomæ dag 1435.

Våpnaren Thorkel Niclesson var 1364 ägare af Gladsax [49]). Der stiftade 1398 Fru Ida Petersen Falk ett nunnekloster, som drottning Margareta 1400 öfverflyttade till Gavnö. På detta sätt förvandlades Gladsax till ett kronans slott och län. Christian I utfärdade 1449 derifrån bekräftelse på Tomerups privilegier [50]). Detta liksom kronans öfriga domäner förlänades åt gynnade personer och Andreas Sinklar var 1615 embetsman på Gladsax slott, hvilket således då var ännu i stånd [51]). Nära Gladsax kyrka blef för en kort tid sedan vid odling en hög kulle, som bestod af sten och grus, utjemnad, och i denna fanns nedersta våningen af en byggnad, hvilken utvändigt håller 35 fot i längd, 27 i bredd, och har på midten af ena långsidan en ingång samt på midten af hvarje gafvel ett skotthål. Murarne, som bestå af gråsten med dörr- och gluggomfattningar af tegelsten, äro 4 fot tjocka. Intet spår synes af mellanväggar. Denna byggnad har ofelbart varit flere våningar hög och begagnad till boningshus, som varit beräknadt på försvar.

Den mäktiga slägten Egeside skall enligt gammal sägen haft ett herresäte, som hetat Egeside och legat vid Helgeå på en äng med samma namn nära Vidtsköfle färja, hvarest spår märkas efter grafvar och vallar. Gården flyttades sedermera nära intill Vidtsköfle kyrka, hvarvid lemningar i sednare tider funnits efter källrar och grundmurar, omgifne af vattengrafvar. Det var ofelbart från denna gård, som en Svensk ströftropp blef 1452 afskrämd med ett styckeskott från plundring och brand [52]).

---

[49]) Script. Rer. Dan. T. III. p. 551. [50]) S. Bring, de territorio Jerrestad p. 17, 18. [51]) Kongl. br. d. 21 Apr. 1615. [52]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 634.

Vidtsköfle herregårds nuvarande boningshus, som är ganska ansenligt, uppfördes 1553.

I Loshults socken på gränsen emellan Skåne och Småland, har enligt gammal sägen legat på en holme i en å ett herresäte, som hetat Losborg, hvilket vid ett starkt vattenflöde blifvit utskjöljdt [53]).

I Östra Göinge härad och Ousby socken synas lemningar efter en herregård, och platsen, som ligger emellan Hasslaröd och Gallaryd, kallas Snuggerup [54]).

I Vittsjö socken nära en insjö af samma namn har legat ett fäste, som hetat Vittsjöborg, och hvilket skall enligt sägen blifvit af eld förhärjadt. Efter detta fäste funnos för ett sekel tillbaka några lemningar [55]).

Vanås skall enligt Chytræus vara Skånes första herresäte, som blifvit med vallar omgifvet. Den olycklige Nils Brahe ägde 1525 Vanås [56]). Nuvarande boningshus röjer äldre barockstil och det har alltså uppstått kort efter reformationen.

Vid Hanaskog å en holme i Helgeå ha grafvar, tegelsten, jernstycken och bropålar funnits efter ett herresäte, hvilket nedbrunnit, hvarefter Hanaskog byggdes ett stycke derifrån [57]).

Christian IV tillbytte sig 1614 af Otto Lindenow Hammars hufvudgård med många underliggande hemman emot Öfvedskloster med dithörande gods [58]). Det var på förenämnda egendom, hvarest denne konung samma år grundlade Christianstad och hvarifrån han utfärdade flera bref rörande detta företag. Hammars åbyggnad, som

---

[53]) Mon. Scan. p. 303. [54]) Gillberg, Beskrifning öfver Christianstads län s. 146. [55]) S. Bring, de Gothungia p. 62. [56]) Riksrådets dom 1525. [57]) S. Bring, de Gothungia p. 50. Gillberg, Beskrifning öfver Christianstads län s. 178. [58]) Kongl. br. d. 13 Sept. 1614.

låg vid Helgeå nära Christianstad, kallades Hammarhus och omgafs med vattengrafvar, och lärer ända till 1676 varit någorlunda istånd [59]). Nu märkes efter detta slott endast en fyrkantig plats, hvilken å ena sidan omgifves af Helgeå och å de öfriga af sumpiga grafvar.

Nära Häglinge kyrka synas grundvalar efter en fast byggnad, som förmodligen varit säte för höfvitsmannen öfver Häglinge län. I dessa grundvalar skall en lönngång finnas till nämnda kyrka [60]).

Slott och herresäten.

Sedan vi kastat en hastig blick på några svaga spår efter de många borgar, som Skåne fått under medeltiden, vilja vi öfvergå till dem, hvaraf vi kunna hämta klarare begrepp om dåtidens försvarsverk.

På den ansenliga landthöjd, som beherrskar Helsingborgs stad, fanns vid christendomens införande ett vikingsnäste [61]). Då denna plats varit för sundets bevakande och öfverfartens tryggande mellan Seland och Skåne af största vigt, måste ett kungligt slott tidigt der uppstått. Erik Emund uppehöll sig 1135 i Helsingborg, som förmodligen redan då hade ett kungligt fäste. Efter denna tid omtalas Helsingsborgs slott såsom Skånes hufvudfästning, hvarest regenterne ofta vistades och hvarest vigtiga möten höllos.

Denna hufvudfästning var ännu vidpass 1580 någorlunda i stånd. Uti en beskrifning från denna tid skildras nämnda fäste på följande sätt: Helsingborgs slott har ut-

---

[59]) Jemför v. Linnés Skånska resa s. 70. Sviogothia Munita s. 84. [60]) Gillberg, Beskrifning öfver Christianastads län s. 232, 233. [61]) M. Adami Hist. Eccl. cap. 82. familiare latibulum piratis.

seende af en liten stad för sig, i midten hvaraf ett stort fyrkantigt torn med flere våningar höjer sig, så att det visar sig på några mils afstånd. Dubbla murar omgifva tornet; den inre omfattar på nära håll sjelfva tornet, men den yttre innesluter hela fästningen och derjemte många hus, hvilka tjena till besättningens dagliga behof. Yttre muren omgifves åt öster och norr af en temligen djup graf, hvarest lokalen synes mindre skyddad af naturen än å vestra sidan, hvilken är tvärbrant och otillgänglig [62]).

Christian IV försåg 1624 Helsingborgs slott med förskansningar, hvilket dock Gustaf Horn 1644 bemäktigade sig utan motstånd, hvadan nämnde konung kort före sin död ytterligare förbättrade detsamma. Enligt en samtidig författares berättelse gjordes tornet eller den såkallade kärnan vid berörda tillfälle lägre och besattes med stycken, på det man skulle kunna bättre bestryka marken och försvara staden, hvilken vid samma tid fick starkare försvarsverk än den tillförne haft [63]).

Efter Skånes afträdande till Sverige blef under Erik Dahlbergs ledning Helsingborgs slott ytterligare förbättradt och staden försedd med nya försvarsverk [64]). Emellertid nödgades fästningen, hvars torn omgafs af ett hufvudverk med fyra regelbundna bastioner och breda grafvar med glasiner och derutanför med ansenliga jordvallar och palisader samt dels våta dels torra grafvar, att 1676 öppna sina portar för Danskarna samt mot slutet af samma år gifva sig åt Svenskarna, hvarefter densamma genom en krigslist 1677 föll åter i Danskarnas händer.

Sedan detta slott två år derefter blifvit till Sverige återlemnadt, blefvo fästningsverken 1680 och följande år

---

[62]) Magnus Matthias, de Helsingoburgo. [63]) J. L. Wolf, Encomion Regni Daniæ. Kiöb. 1654, s. 644. [64]) E. Dahlberg, Dagbok, s. 202—207.

sprängde, då endast kärnan, såsom oskadlig, fick qvarstå. Danskarne, som 1709 gjorde ett infall i Skåne, företogo genast befästande af Helsingborgs slott och stad, till följe hvaraf de efter ett lidet nederlag kunde med en liflig kanoneld från kärnan och de omgifvande vallarna betäcka sin öfvergång till Seland. Kärnan, som efter fästningens rasering saknat underhåll, har småningom förfallit och blef 1741 upplåten till begagnande af Helsingborgs stad, men borde till konungens vidare förordnande qvarstå, helst den tjenade till ett nödigt sjömärke [65]). Nu märkas kring kärnan endast kullar och dälder efter äldre och nyare försvarsverk. Den betydligaste höjden, som ligger omkring kärnan, består till största delen af murras. Derutomkring märkas ganska vidsträckta lemningar efter de vallar och grafvar, som omgifvit fästningen och staden.

Efter denna korta skildring af Helsingborgs slott vilja vi taga kärnan, hvilken är en lika ovanlig fornlemning, som den gifver ett klart begrepp om medeltidens befästningssätt, i närmare skärskådande.

Kärnan, som ligger på landthöjden midtför staden 150 steg från brantens öfversta afsats, är en fyrkantig tornbyggnad, hvilken utvändigt håller i hvarje sida 50¼ fot i bredd, och från marken till öfversta murkanten 89 i höjd samt har åt den sidan, som vetter åt branten en femsidig- och å nordvestra lemningar efter en fyrkantig utbyggnad. Detta torn omgifves af en gräsbunden sluttning, hvilken, ungefär 25 fot i lodrät höjd, tyckes till stor del bestå af murras. Både hufvud- och utbyggnad ha tvenne indragningar, hvarigenom trenne afsatser uppkomma, af hvilka den första håller 33, den andra 39 och den

---

[65]) Kongl. Res. d. 16 Sept. 1741.

öfversta 25 fot i höjd. Hvarje indragning inskränker sig likväl till 4 tums bredd. Hufvudbyggnadens murar äro i nedersta afsatsen 15 fot tjocka, i den andra genom yttre och inre indragning 1 fot tunnare, och i den tredje till följe af en likadan orsak ännu 1 fot svagare. Utbyggnadens murar hålla deremot nederst blott 4 fot och de få sedan afsatsvis nyssnämnda förtunning. Alla murarnas yttre sidor äro å hvarje afsats lodräta samt alldeles ornamentslösa.

Kärnan har tvifvelsutan varit minst 20 fot högre. Öfversta våningen med dithörande barfreder eller tinnar är nemligen bortbruten. Hufvudbyggnadens inre består af ett fyrkantigt rum, som nederst håller 20 fot i hvarje sida och hvilket i anseende till ofvannämnda murförtunning blir något vidare uppåt. Der ha ursprungligen funnits källare och sju våningar öfver hvarandra med dubbla bjelklager och grofva plankgolf. Alla bjelklager ha, att dömma af spåren efter de borttagna och beskaffenheten af de öfverblifna, bestått af grofva ekbjelkar med blott $1\frac{1}{2}$ fots afstånd från hvarandra, och stråckt sig i motsatta riktningar, och varit till en del förankrade. Sedan ha de öfversta bjelklagren blifvit utbrutne och tvenne korshvalf öfver hvarandra anspände, hvilken förändring torde icke långt efter byggnadens uppförande blifvit i anseende till eldvapnens förbättring vidtagen. Kärnans enda ingång, som vetter åt branten och varit minst blottställd för anfall, inleder till första våningen. Man måste fordom uppkommit på en fälltrappa eller såkallad smäck. Innanför denna ingång finnes i sjelfva muren en temligen rymlig förstuga. Utbyggnaden, som ligger till venster om ingången och är med noggranna förtagningar och helsmidda ankaren sammanbunden med hufvudbyggnaden, in-

nehåller en vindeltrappa, hvilken uppförer till genomgångar för särskilda våningar. Uthyggnaden å nordvestra sidan har äfven varit väl förenad med hufvudbyggnaden och tvifvelsutan innehållit latriner, hvartill man från vissa våningar utkommit genom dörröppningar, som nu äro tillmurade.

Kärnans inre har följande anordning. Källaren, som liggèr till hälften under jorden, är 20 fot hög och betäckes med ett dubbelt bjelklag. På midten af den nordöstra och sydöstra sidan är ett litet lufthål, men intet spår märkes efter någon dörröppning. Man har således endast kunnat genom en lucka å trossbottnen nedkomma i källaren, som tvifvelsutan tjenat till förråds- eller fängelserum. För att inkomma i kärnan måste man nu uppsträfva på en grushög, hvarå man öfverst uppstaplat några gråstenar, som utgöra nio höga trappsteg. Ingången, är temligen liten och har stickbågig betäckning; porten består af upprättstående furuplankor med yttre och inre tvärbeklädnad af sådant virke och den har fyra trekantiga skotthål samt kan inåt tillslutas med en skottbom. I sjelfva muren derinnanför ligger förstugan, hvarifrån man inkommer i första våningen, som, 13 fot hög, betäckes med ett bjelklag. Till venster om ingången och midtå väggen finnes i muren ett rum och midtemot detta samt midtemot förstugan en stor murfördjupning, af hvilka hvarje betäckes med ett spetsigt tunnhvalf och har ett smalt skotthål.

En dörröppning i första våningens vestra hörn inleder till en liten förplats, hvarifrån man på nio trappsteg uppkommer i uthyggnadens spiraltrappa, hvilken vidgar sig något uppåt och har å trenne sidor helt smala, dock temligen höga ljusöppningar samt uppleder till genomgån-

gar, hvilka i yttre ändan haft en inåtgående och i inre en utåtgående dörr för att bereda så mycket mera trygghet mot öfverraskning. Vindeltrappan, som innehåller ett hundra sjutton steg, har ögonskenligen varit mycket högre och är öfverst afbruten och förfallen. Denna snäckgång har ett spiralformigt tunnhvalf, men dithörande genomgångar ha deremot spetshvalf med rundbetäckta anslagsfalsar för yttre och inre dörrar.

Andra våningen, som till betäckning och höjd liknar den sistnämnda, har till höger om ingången en liten spis och derinnanför en rund bakugn och nära bredvid i sydöstra väggen en liten ljusöppning med en såkallad vask för uttömning af diskvatten. I samma vånings östra hörn ligger ett rum, hvilket har genom en liten muröppning en svag belysning. Midtemot ligger i muren ett likadant rum med en liten ljusöppning, hvarifrån en rätvinklig genomgång utledt till en latrin. Dessa rum och berörda genomgång äro betäckta med tunnhvalf. Der torde man få tänka sig en köksinrättning med spiskammare och boningsrum.

Tredje våningen betäckes med ett korshvalf och är 29 fot hög. Vid densammas halfva höjd och ofvanpå dithörande korshvalf märkas i murarna tydliga spår efter tvenne bjelklager, som måste ursprungligen bildat tvenne våningar. Detta takhvalf tyckes dock ha kort efter byggnadens uppförande tillkommit. Ifrån denna vånings fyra hörn framskjuta kragstenar, af hvilka den södra har nederst en knopp öfverst en karnis och deremellan fina vågräta profiler; den norra är bågarformig med loträta ränder; den östra föreställer ett skäggigt manshufvud, hvars hjessa betäckes med ett enkelt listverk; den vestra är kantig och har tvenne qvinnohufvuden, som prydas med

klöfverblad. Från dessa kragstenar kasta sig korsbågar, hvilka nedifrån ända till tvåtredjedelar af höjden äro enstafviga, karnisade och derpå ända till skärningspunkten fyrkantiga. Ifrån samma kragstenar uppgå jemväl enstafviga, men afrundade kantbågar. Korsbågarne äro halfrunda, men kantbågarne spetsiga, och kapporna, som äro spända dermellan, äro lindrigt kupiga och med skicklighet slagne. Till venster om ingången till denna våning ligger i muren ett rum, hvilket har en svag belysning, och derinnanför en genomgång, som utför till en latrin. Detta rum och dithörande genomgång betäckas med tunnhvalf. Till höger om ingången finnes i muren ett rum, hvilket har en alkovlik murfördjupning och betäckes med ett prydligt korshvalf samt ursprungligen haft en stor dörröppning utåt, som förmodligen utfört till en altan med fönsteröppningar å alla yttersidor och vattentak deröfver; en vanlig inrättning i fasta byggnader under medeltiden. På midten af motsatta väggen märkes en stor murfördjupning med ett skotthål. Det ansenligaste af alla ifrågavarande rum ligger snedtemot det förstberörda. Detta rum har ett vackert korshvalf med framstående kant- och korsbågar och låga kupor, står genom en ganska bred bågöppning i förening med sjelfva våningen, och får genom en temligen bred och hög fönsteröppning en klar belysning och prydes vid den ena ändan med en större och två mindre nichfördjupningar samt vid den andra med tvenne små sådana. Allt röjer der en prydlig spetsbågsstil. Den stora ingången, som aldrig varit med dörrar tillsluten, och den ansenliga fönsteröppningen, hvilken troligtvis ensamt haft några glasrutor, de egna nichfördjupningarne samt slutligen belägenheten mot öster synas mig antyda, att der varit ett bönrum eller borgkapell och hela denna

våning boningsrum för de kungliga personer, som under medeltiden ofta vistades derstädes. I samma vånings södra hörn skönjas spår efter en trätrappa, som å midten haft en hviloplats och hvars öfversta hviloplats ännu är i behåll. Samma trappa har uppledt till ett litet rum i sydvestra muren med en ljusöppning åt branten. Denna hviloplats har snarlikhet af en talarstol, hvarför man ansett den för en predikstol; måhända derföre att der varit ett borgkapell. Vid lika höjd med sistberörda rums läge öfver våningens golfplan finnas å midten af dennas öfriga trenne sidor stora murfördjupningar, som hvardera har en smal skottglugg. Samma rum och motsvarande murfördjupningar, hvilka nu ha ganska obeqväma lägen, måste ursprungligen varit lätt åtkomliga från det nedra af de tvenne bjelklager, som före korshvalfvets inspänning blifvit borttagne. En genomgång, hvilken till alla delar liknar de öfriga, har infört från spiraltrappan till detta bjelklag, och den har efter berörda förändrings vidtagande blifvit utan allt ändamål, och är numera af den hvalffyllning, som utrunnit, till hälften igenfylld. Denna våning har således uppkommit af tvenne, nemligen af den tredje och den fjerde, hvilka blifvit på berörda sätt förenade.

Öfversta våningen betäckes med ett tunnhvalf, som har såkallade hundöron eller lågspända utsvängningar och håller 22 fot i höjd. Der finnes å hvarje sida en ansenlig murfördjupning med en smal skottglugg. Å sydvestra sidan $13\frac{2}{3}$ fot ifrån golfplanen ligger ett litet rum, som haft en dörröppning utåt, hvilken nu är igenmurad, och som förmodligen utledt till en altan. Således skulle kärnan haft tvenne sådana. Å de öfriga sidorna vid samma höjd finnas ansenliga murfördjupningar med smala skottgluggar. Spår märkas jemväl der efter ett bjelk-

lag, hvilket ursprungligen utgjort en passande golfplan för ifrågavarande rum och fördjupningar, som nu äro blott med stege tillgängliga. Tvenne våningar äro således äfven der förändrade till en enda. Att en trossbotten der funnits, hvilken vid en dylik förändring blifvit borttagen, är så mycket vissare, som den öfversta genomgången, hvilken inleder från vindeltrappan, motsvarat en sådan, och nu stöter rakt på tunnhvalfvets kupa, så att, ehuru man bortbrutit hela bågen öfver genomgångens inre anslagsmurar, man likväl måste nästan krypa för att uppkomma på samma kupa, fastän dess fyllning blifvit i detta hörn undanröjd. Det är uppenbart, att, sedan man afbrutit vindeltrappan, man på berörda sätt beredt sig genomgång till tornets topp. I hörnen af denna våning och på ett afstånd af 7 fot ifrån golfplanen qvarsitta enkla kragstenar, som uppburit lika enkla kant- och korsbågar hvaremellan hvalfkupor varit spända. Häraf inhämtas, att der varit ett korshvalf, som, ehuru enklare, liknat det nedre, hvilket bevises äfven deraf, att de öfra murfördjupningarne blifvit vid det nuvarande tunnhvalfvets anspänning till en del igenmurade och för vederlagens förstärkning försedda med stickbågiga betäckningar. Kortligen denna vånings takhvalf och öfra murfördjupningar äro i barockstil, hvilken är till sin karakter så egen, att ingen, som har någon byggnadskunskap, kan derom misstaga sig. Denna våning torde ursprungligen tillhört slottsherren.

Kärnans grundvalar, som ligga på 8 fots djup under källarens golfplan, hvila på grusbotten och utgöras af gråsten utan kalkbruk. Murarne bestå af en yttre och en inre beklädnad af tegel- och sandsten med mellanfyllning af tegel- sand- och gråsten, allt i kalkbruk. Yttre beklädnaden utgöres af tegelsten, men dess afsat-

ser betäckas med dropplister af finhuggen sandsten, hvilka, 1 fot tjocka, ligga i lod med de nedra och sluta sig med breda skråkanter till de öfra ytorna. Inre beklädnaden i källaren och första våningen består af grofhuggen sandsten, i de följande af blandad sand- och tegelsten. Alla dörr- och ljusöppningar samt båg- och hvalfslag äro af tegelsten. Sandstenen visar sig vara bruten vid Helsan. Tegelstenen, 11 tum lång, 5 bred, $3\frac{1}{4}$ tjock, är ganska väl formad och bränd, och har i murarna munkband och i bågarna sällan hel- utan merendels såsom i hvalfven halfskiften. Murbruket har i jemförelse med kalken hvarken nog mycket eller rätt tjenligt grus. Kärnan röjer i murarnas hållning och skiftegång synnerlig noggrannhet. Detta visar sig företrädesvis i vindeltrappan, hvilken är i anseende till omgifningsmurarnas noggranna rundning, kärnpelarens jemna vridning, snäckhvalfvets regelbundna utförande och trappstegens välberäknade indelning ett mästerstycke, som hvarje byggnadskunnig måste med synnerligt intresse betrakta. Ingångarne från vindeltrappan till genomgångarna ha anslagsmurar, som äro lindrigt afrundade för att lemna bequämligare tillträde. Man märker, att tegelstenen blifvit före bränningen skuren för berörda ändamål. Murarne äro ut- och invändigt fogstrukne, men våningarnas, förstugans, genomgångarnas och vindeltrappans hvalfbetäckningar äro finputsade.

Der märkes intet spår efter dörr- eller fönsterkarmar, och det är ganska sannolikt, att man för ljusöppningar och skottgluggar endast begagnat luckor. Dock torde det rum, hvilket tvifvelsutan varit bönrum eller kapell, haft uti sin temligen ansenliga fönsteröppning glasskifvor, och sådana måste äfven altanerne haft å sina sidoöppningar. En lucka, som troligtvis är lika gammal

med byggnaden, qvarligger i första våningen och består af mycket breda stycken af ekplankor, hvilka äro korsvis hopslagna med nära 80 grofva spik, hvilkas hufvuden likna åttbladiga blomknoppar.

Den der något befattat sig med byggnadskonstens studium, finner vid första anblicken af kärnan, att den icke har någon hög ålder, och vid inträde deri blir detta ännu påtagligare. Om denna byggnad tillhörde den äldre rundbågsåldern, så skulle man, enär god tillgång på lätt arbetad sandsten finnes i närheten af Helsingborg, icke der användt tegelsten. Man skulle också heldre gifvit tornet en rund än en fyrkantig grundplan. Man skulle också icke förbigått rundbågsstilens vanliga gesimsbågar och i deras ställe tagit enkla vattenlister. Man jemföre gamla vårdtorn i Andernach, Köln samt flerestädes i Tyskland, Valdemarstorn å Vordingborg med ifrågavarande byggnadslemning, och man skall genast finna en högst betydlig skillnad i de förras och den sednares hållning. Härtill kommer, att kärnans större fördjupningar samt några rum och genomgångar i murarna ha spetsiga betäckningar, samt att det takhvalf, som tillhörer tornets nedersta afdelning, är i ren spetsbågsstil. Väl förekomma rundbågar öfver dörröppningar samt tunnhvalf öfver förstugan och några mindre rum i murarna, men der förekomma äfven stickbågar, och det är uppenbart, att man valt denna enklare anordning, emedan den varit lättare och beqvämare att utföra, nemligen der, hvarest en minskad tryckning å vederlagen eller en ökad prydlighet i hållningen voro för berörda detaljer öfverflödiga. För öfrigt röjer en sådan blandning mindre den såkallade öfvergångs- än den sednare spetsbågsstilen, hvari ett vacklande i formernas behandling merendels framstår. Det visar sig nemligen der

ögonskenligen, att, ehuru man med omsorg utfört detta murverk både i anseende till byggnadsämne och arbetssätt, man har dervid mindre afsett en ren byggnadsstil än ett bestämdt ändamål och en erfoderlig fasthet.

Om kärnan jemföres med byggnader, hvilkas grundläggningsår äro bekanta, så inses, att den ovillkorligen måste uppstått under konung Valdemar Atterdags, Drottning Margaretas eller Erik XIII:s regering. Det är bekant, att Valdemar var lika mån om Skånes återvinnande som bibehållande, samt att han gjorde mycket för försvarsverkens förbättrande. Man känner äfven, att Margareta hade förkärlek för Helsingborgs slott, hvarest hon ofta vistades, och man vet, att Erik vida mer utmärkte sig genom byggande af fästningsverk än desammas försvarande. Det är emellertid ovisst hvilkendera af dessa regenter har uppfört samma byggnad. Uti en beskrifning öfver Skåne, författad på Christian IV:s tid, anföres den sägen, att konung Valdemar IV byggt Helsingborgs slott, som bestod af ett ganska högt torn, hvilket omgafs af tvenne ringmurar, och innehöll konungens boningsrum; men enligt några verser skulle detta fäste tillkommit under konung Frodes tid [66]).

Vi ha ofvanföre sett, att Valdemar Atterdag förbättrat många gamla och anlagt flere nya fästen, samt att

---

[66]) Anon. Descriptio Scaniæ, Manuscr. på Kongl. Bibl. i Köpenhamn. Nye Saml. Fol. N. 1403. Arx Helsingburgensis in eminentissimo loco posita et a Valdemaro IV:to, ut fertur, constructa, antiquis prout eorum erat militia, munimenti optimi loco erat circumdata triplici muro, et intra tertium et intimum, qui turrim altissimam efficiebat, ipsius Regis habitaculum continebat. Nunc vallis a rege clementissimo muniri et urbs et arx coeptæ. Alii extructam volunt hanc arcem tempore Frothonis Regis secundum hos duos versiculos, qui circumferuntur.

Tempore natalis Christi turris capitalis
Helsingborg struitur, velut in scriptis reperitur.

han dermed så förtryckt allmogen, att uppror deraf föranleddes. Det vill således synas, som denne konung ombyggt Helsingsborgs slott, hvilket var Skånes hufvudfästning; åtminstone visar den blandade byggnadsstilen, att kärnan måste uppstått vid den tid Skåne åter förenades med Danmark [67]).

Erkebiskoparnas hufvudsäte, Curia Lundensis eller Lundagård, låg i staden Lund och omtalas redan 1294. Det var nemligen i detta residens Erik Menved, som misstänkte erkebiskopen Jens Grand för delaktighet i Erik Glippings mord, lät genom sin broder hertig Christoffer fängsla och derifrån afföra honom till Sjöborgs slott på Seland [68]). Detta hufvudsäte nämnes i de privilegier, som den nyvalde erkebiskopen Jakob Kyrning 1355 beviljade Lunds kapitel och omtalas sedermera i de fri- och rättigheter, hvilka de följande erkebiskoparne gåfvo detsamma. Lunds sista erkebiskop Börge Gunnarsson kallar i sin fundats af 1518 sitt residens än Curia Lundensis, än Lundagård [69]). Detta hus bibehöll ända till sistförflutna århundrade sin uråldriga benämning, och först för ungefär ett sekel tillbaka fick dithörande borggård benämning af Lundagård. Den nyvalde erkebiskopen Peder Kruse förband sig 1410 vid stadfästande af kapitlets privilegier att icke utan detsammas vilja tillsätta några slottsfogdar, advocati, på sina borgar eller några höfvitsmän, officiales, å Lundagård, och icke antaga dylika embetsmän å Lundagård, hvilka ej voro klerker [70]). Härtill fingo föl-

---

[67]) Se utförligare om Helsingborgs slott C. G. Brunius, Historisk och Arkitektonisk Beskrifning öfver Helsingborgs Kärna, Lund 1845. [68]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 627. [69]) Suhm, Saml. B. 1. H. 3. s. 81, 82. [70]) Dipl. Eccl. Lund. N. 54.

jande öfverherdar äfven förpligta sig, hvaraf synes, att samma residens varit ett hufvudslott.

När konung Carl Knutsson om våren 1452 inbröt i Skåne och intog der flera städer samt dels härjade, dels brandskattade detta landskap, blefvo många stiftets slott och gårdar öfverraskade och nedbrände. Bland dessa voro Helsingborg, Landskrona, Borreby och Verpinge. En mäktig godsägare Ifvar Axelsson, som förmärkt konungens ankomst, red bittida en morgon in på Lundagård, hvarest han med åsidosättande af personlig fiendskap utfordrade dåvarande erkebiskopen Tuve till samtal. Denne ädling, seende erkebiskopen, som utkommit på svalen, ropade till honom, att det nu ej vore tid att tänka på gammal ovänskap utan att under påstående ofred samla hvardera å sin sida stridskrafter för att göra fienden motstånd. Carl Knutsson anryckande för Lund uppfordrade med förespeglande af stora fördelar Tuve till undergifvenhet. Man berättar, att erkebiskopen, som fått någon betänketid, hvarunder han samlat manskap, förklarade, det han såsom skolgosse varit så fattig, att han icke kunde bli fattigare, och att han vore såsom erkebiskop Sveriges Förste och Påfvens legat så uppsatt, att han ej kunde mer upphöjas. Konungen afbrände Lund och gjorde några stormningsförsök på erkebiskopsgården och domkyrkan, men blef af Tuve med mansspillan tillbakaslagen. På detta sätt blef den ansenliga metropolitanstaden med undantag af Lundagård och Laurentiuskyrkan samt några små stenhus förstörd. Då erkebiskopen kunnat mot en ansenlig härsmakt, som medförde ett på den tiden ovanligt vapen nemligen 20 fältstycken, försvara sitt residens och domkyrkan, måste tvifvelsutan bådadera varit på något sätt befästade. Emellertid lät han någon tid derefter omgifva Lundagård, räntekam-

maren, camera, lilla salen samt trädgården med en ringmur. Han lät äfven på Helsingborgs slott bygga ett nytt stenhus, hvari funnos inunder en stuga, ofvanpå en sal [71]).

Lundagård med dithörande län indrogs 1536 till kronan och förlänades sedan till åtskilliga herrar. Hack Ulfstand fick 1566 förläning på Lundagård med Torna härad och rättighet att uppbära tionde af alla de socknar i Skåne, hvilka ej förut blifvit åt andra förlänade, hvarförutan alla prester, djeknar, kyrkor, kyrkotjenare och kyrkojordar ställdes under hans befallning [72]). Fredrik III skänkte 1657 detta residenshus till rikshistoriografen Vitus Bering, som iståndsatte och 1660 försålde detsamma med byggnader samt gårds- och trägårdsplats till biskopen Peder Vinstrup [73]). Lundagård blef från nämnde biskops arfvingar 1688 reducerad och öfverlåten till Lunds Universitet [74]).

Flere minnesvärda tilldragelser ha å Lundagård inträffat. Erik XIII firade 1406 derstädes sitt bilager med prinsessan Philippa, dotter af Henrik IV i England [75]). Christian III, som 1535 hyllades på Lybershög, inbjöd vid denna högtidlighet höfvitsmännen för de hjelptroppar, som han erhållit från Sverige, till en måltid å Lundagård [76]). Christian IV blef der sammanvigd med fröken Christina Munck [77]).

Enligt en karta öfver Lund, författad vidpass 1570, intog Lundagård den ansenliga plats, hvilken nu begränsas af kyrkogården samt Bred- Sand- och Paradisgatorna.

---

[71]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 634. Magnus Matthias, Episc. Lund. p. 194—200. Hvitfeldt, Krön. s. 855, 856. [72]) Kongl. br. d. 26 Juni 1566. [73]) Kongl. br. d. 20 Jan. 1657 och köpebr. d. 10 Nov. 1660. [74]) Kongl. br. d. 2 och 16 Mars 1688. [75]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 632. [76]) Hvitfeldt, Krön. s. 1456. [77]) Niels Slange, Christian IV:s Historie, forbedret af Hans Gram s. 372.

Att denna mycket stora plats haft flere fasta åbyggnader är utan allt tvifvel, då erkebiskopen med sin talrika omgifning kunnat der residera; men då dessa efter reformationen dels förfallit och dels blifvit bortbrutne, är det numera svårt att bestämma, när den nuvarande hufvudbyggnaden uppstått. Bönderne i Torna och Bara härader blefvo 1578 anbefallde att biträda vid pågående byggnad å Lundagård samt dertill hämta sten och kalk ifrån Fågelsång [78]). För Christian IV:s hyllning 1584 på Lybershög anbefalldes, att den nya byggnaden å Lundagård skulle vara färdig [79]). Alltså kan den frågan med skäl framställas, om den nuvarande bibliotheksbyggnaden å Lundagård ej vore det hus, hvilket på kunglig befallning uppfördes mellan åren 1578 och 1584. För denna frågas besvarande måste nämnda byggnad, hvars tillstånd 1688 och hvarje derpå följande förändring är nogsamt känd, närmare skärskådas.

Den nuvarande byggnaden, som ligger på midten af Lundagård och i samma väderstrek som domkyrkan, består af tegelsten med fyllning af gråsten och utgör en aflångfyrkant, hvilken har nära midtpå södra långsidan ett rundt trapptorn och som fordom haft ett rundt hörntorn åt nordost. Inuti och långsigenom detta hus ligga grundvalar efter en äldre byggnad, som haft en något olika riktning, och hvilken bestått af tegelsten. I dessa grundvalar funnos flere små fyrkantiga fördjupningar, af hvilka en innehöll ett stycke af en uråldrig grafsten. Här har tvifvelsutan stått ett kapell, hvilket, att dömma af härvarande aska och kol, afbrunnit. Detta hus hvilar således dels på äldre, dels på samtidiga grundvalar och har

---

[78]) Kongl. br. d. 26 Okt. 1578. [79]) Kongl. br. d. 22 Mars 1584.

derföre fått någon sättning. Byggnaden, utvändigt 142 fot lång, 40 bred och 40 hög, pryddes fordom med tinnade gafvelrösten och kroppåstak. Trapptornet hållande 24 fot i tvärmått och 56 i höjd hade en spetsig betäckning; hörntornet var deremot smalare och lägre, men hade en liknande betäckning. Detta hus innehöll utom källare, hvilken i midten troligtvis haft ett kök, tvenne våningar, som hvardera var 14 fot hög. Omgifningsmurarne äro i nedre våningen 4, i öfra $3\frac{1}{2}$ fot tjocka och alla mellanväggarne ha ursprungligen bestått af korsverk och trossbottnarne af hyflade furuhjelkar, $1\frac{1}{4}$ fot i fyrkant. Gafvelmurarne innehöllo stora spisar och eldrör. Nära midten af byggnadens norra långsida fanns en liten utbyggnad, hvilken med $5\frac{1}{2}$ fots utspräng och 10 fots bredd sträckte sig på föga afstånd från marken upptill takfoten och innehöll två latriner, hvartill tvenne ingångar införde från nedra och tvenne från öfra våningen. Denna utbyggnad var uppdragen af enstensmur och hvarje latrin upplystes med tvenne små fönsteröppningar och betäcktes med två tunnformiga enstenshvalf, hvilkas sammanstötande vederlag hvilade på trekantiga ekstycken. En dylik utbyggnad fanns jemväl å vestra gafvelns norra hörn. Fönsteröppningarne, 4 fot breda $6\frac{1}{2}$ höga, voro i jemförelse med husets ansenlighet få och mer beräknade på inre bequämlighet än yttre harmoni, och de hade rutor i murmidten samt utvändigt nära vinkelräta fördjupningar, invändigt vanliga smygar. Fönsterkàrmarne voro starkt fördjupade i väggarna. En bred temligen låg dörröppning med en utspringande omfattning införde å östra gafveln i källaren. Hufvudingången, hvilken pryddes med tvenne kolonner, inledde i trapptornet, som innehöll 80 spiralformiga trappsteg af grofva ekplankor. Derifrån införde temligen smala

och låga dörröppningar till första och andra våningen samt vinden. En smal murtrappa uppledde från vinden i trapptornets öfversta afdelning, som innehöll en kammare med sex fönsteröppningar och en kamin. Hörntornet innehöll ett nedre rum med genomgång från första våningen till trädgården, och ett öfre med ingång från öfra våningen samt fyra fönsteröppningar. Å busets södra långsida ungefär midtemellan trapptornet och östra gafvelns södra hörn fanns en rundbetäckt muröppning, 10 fot bred 12 hög, och derutanför en träkur eller altan, som troligtvis haft inunder en nedåtvänd kupa och ofvanpå en tornlik spira. En mindre dörröppning med en ganska grof ekkarm utförde från andra våningen till denna altan, hvars inre väggar pryddes med åtskilliga djurfigurer och bladsiraler i vattenfärger. En likadan altan framsköt å busets södra sida mellan trapptornet och vestra gafvelns södra hörn.

Eburu den ursprungliga inredningen i detta hus torde blifvit något förändrad af Vitus Bering, förtjenar den anordning, som 1688 förefanns, att här omnämnas. Undervåningen hade en ganska smal och lång förstuga, som införde i den såkallade blåa stugan, hvilken låg i busets östra ända och hade en stor kamin i gafvelmuren; midthäremot i byggnadens vestra ända fanns en sal med tvenne kamrar derinom. Vid förstugans norra sida låg kök samt spis- och pigkammare. Öfra våningen hade en liknande indelning. Alla dörröppningarne voro små och alla taken hade obeklädda bjelkar. Dörrarne, arbetade af ek, voro multnade med förslitna klinkor och bomlås.

Om man närmare betraktar denna byggnad, så visar den sig vara utförd i enklare rundbågsstil. Omgifningsmurarne ha en 6 tum framspringande sockel, och

mellan öfra och nedra våningen, af hvilka den förra har 6 tums utsprång öfver den sednare, sträcker sig en rundbågig bandlist. Trapptornet, som har liknande sockel och bandlist, prydes å dess öfra afdelning med smala och höga rundbetäckta nichfördjupningar. Alla dörröppningarne hade stickbågiga betäckningar och fönsteröppningarne ha troligtvis äfven haft sådana. Dörromfattningarne saknade listverk, men yttre fönsterfördjupningarne sirades med fina qvartstafvar. Öfver dörr- och fönsteröppningarna voro i murarna grofva ekstycken inlagda till förstärkande af de flacka bågslagen. Hela byggnaden är uppförd i oregelmässiga munkband och har utvändigt varit fogstruken.

I detta hus röjes ej ringaste spår af spetsbågsstil, och det måste således antingen uppstått före densammas allmänna användande i Skåne år 1300 eller efter samma byggnadsarts upphörande härstädes vidpass 1550. Omkring reformationstiden användes en blandad rund- och spetsbågsstil, hvarefter man öfvergick till en mycket enkel rundbågsstil med halfcirkelformiga båggesimser, tryckta eller raka bågslag öfver dörr- och fönsteröppningar, tinnade gafvelrösten och rundbetäckta nichfördjupningar, hvarpå barockstilen med sina afarter inträdde. Då denna hufvudbyggnad är till stor del uppförd på gamla grundvalar och gammal välarbetad qvadersten är deri somligstädes använd, och då hela detta hus öfverhufvud hvarken röjer skicklighet eller omsorg, och intet listverk, ingen prydnad blifvit af huggen sten utförd; så kan det svårligen antagas, att ett metropolitanresidens blifvit under en insigtsfull byggnadstid så vårdslöst uppförd, utan att detta hus fastheldre är ett kronoarbete, ehuru vida bättre än hvad som i våra dagar vanligtvis presteras. Härtill kommer ytterligare den omständigheten, att Lundagård varit

efter forntidens bruk en mycket fast plats, men att merberörda hus under dess nyligen verkställda om- och påbyggnad ej företett det ringaste spår efter källarhvalf, skottgluggar ej heller bomhål i dörr- och fönsteröppningar ännu mindre efter fällgaller. Sjelfva hufvudtrappan har emot gammalt bruk ursprungligen bestått af trä och alla mellanväggar af korsverk. Fönsteröppningarne ha äfven varit mycket större än man vanligen använde å fasta hus under medeltiden. Kortligen, jag nödgas alldeles frångträda den meningen äldre forskare haft, och jag äfven tillförne hyst, att merberörda byggnad varit nordens metropolitanresidens, fastän den intager detsammas läge. Ehuru en mängd huggen sten blifvit, såsom vi ofvanför sett, bortförd från Lund till Köpenhamns och Malmö slottsbyggnader; så uppbröts åren 1742—1744 vid uppdragande af ringmurar kring Lundagård mycken grå- sand- och tegelsten, och när samma gårdsplats 1746 uppgräfdes för att planteras, så träffades en myckenhet byggnadssten, som vid värdering beräknades till 3500 lass [80]). Det lärer sålunda vara lätt att inse, det Lundagård haft ansenliga och dyrbara hus, hvilka tvifvelsutan utgjort Lunds erkebiskopssäte, då deremot nuvarande hufvudbyggnad varit ett kungshus för begagnande vid hyllningar och under resor i provinsen.

Erkebiskopen Ascer donerade tre hemman i Borreby och två i det närbelägna Cimbrits i Jerrestads härad till Lunds kapitel, som sedan fick patronrätt till Borreby kyrka. Nära derjemte ligger i en djup dalsänkning en fyrkantig kulle, hvilken omgifves med våta grafvar och kallas herre-

---

[80]) Se Cons. Acad. protoc. för nämnda år.

gården [81]). Å denna plats lärer ett andeligt fäste legat. Borreby gård, som efter reformationen blifvit indragen till kronan, är nu militieboställe.

En del jordagods i Lyddeköpinge donerades 1378 af erkebiskopen Nils och i Borgeby af Torna härad 1410 af hans efterträdare Jakob Gerdsson till årshegängelser i Lunds domkyrka [82]). Borgeby gård, hvilken med dithörande gods innehades af erkebiskopen, blef 1452 afbränd af Carl Knutsson [83]). Denna gård och underliggande gods blefvo vid reformationen indragna till kronan. Hans Spegel fick 1563 konungens köpebref på Borgeby hufvudgård med en bondby af samma namn bestående af 18 gårdar, 4 fäster och en qvarn samt Lyddeköpinge by, utgörande 32 gårdar [84]). Då denna herregård 1589 försåldes till Hans Johansson Lindenow, lågo på vallarna flere koppar- och jernstycken [85]). Under det krig, hvilket Carl XI förde med Danmark, blefvo små garnisoner inlagda på flere af Skånes fasta herresäten för att dymedelst skydda provinsen för ströfverier. Danskarne, som innehade Landskrona, gjorde den 8 Maj 1678 ett utfall derifrån och angrepo Borgeby, hvarest en kapiten och några dragoner voro förlagda. Då den lilla garnisonen försökte manligen försvara sig, inkastade fienden en mängd granater och antände ladugården samt intog borgen [86]).

Borgeby gård ligger på östra brädden af Lyddeå en fjerdedels mil från hafskusten. Boningshusen intaga två sidor af en fyrkantig borgplats, som höjande sig ungefär 60 fot öfver har en ganska brant sluttning åt ån, och hvil-

---

[81]) S. Bring, de territorio Jerrestad, p. 33. [82]) Magnus Matthiae, Episc. Lund. p. 160, 173. [83]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 634. [84]) Kongl. br. d. 4 Dec. 1563. [85]) Köpebr. d. 12 Juni 1589. [86]) Det Svenska Bibliotheket, D. 5. s. 91.

ken haft å de öfriga sidorna djupa vattengrafvar. Denna borgplats sträcker sig åt ån och motsvarande sidan 333 samt åt hvarje af de öfriga sidorna 227 fot.

Nära midten af borgplatsens längre sida, som vetter åt landet, ligger en större och en mindre byggnad, hvilka bådadera äro uppförda af dels tuktad, dels huggen gråsten samt tegelsten. Af dessa byggnader håller den ena $42\frac{1}{2}$ fot i yttre längd, 26 i bredd; den andra 33 i längd, 22 i bredd.

Den större byggnaden bildar till vestra hälften ett yttre framsprång, hvilket, liknande ett torn, inunder har i midten en inkörsport med två fängelserum och en stickbågig genomgång å östra samt två motsvarande smårum och en vindeltrappa å den vestra sidan. Inkörsporten, som håller $30\frac{1}{2}$ fot längsigenom och $7\frac{1}{2}$ i bredd, betäckes med ett högt tunnhvalf. Hvarje fängelserum, 8 fot långt $3\frac{1}{3}$ bredt 7 högt, betäckes jemväl med ett tunnhvalf och har en trång ingång från inkörsporten, och det ena en ganska liten, men det andra alldeles ingen ljusöppning. De motsvarande småother rummen å inkörsportens vestra sida äro på det närmaste likstora med de nyssbeskrifna och hvardera betäckes likaledes med ett tunnhvalf. Man inkommer från inkörsporten genom en liten dörröppning till dessa smårum, och derifrån till ofvanberörda vindeltrappa, hvilken, byggd af tegelsten, håller $4\frac{2}{3}$ fot i tvärmått och nedleder till en underjordisk gång samt uppleder till ofvanrum. Derpå följa två höga våningar och öfverst en vind med höga omgifningsmurar samt ett gafvelröste åt vester och ett sådant åt söder. Samma byggnad har till östra hälften nederst ett kök, hvilket ligger till halfva höjden under jorden och betäckes med ett lågspetsigt tunnhvalf på vederlag i vester och öster.

Man nedkommer från inkörsporten genom nyssberörda genomgång i detta kök, hvilket i vester och öster sträcker sig $16\frac{1}{2}$ fot och i motsatt riktning $20\frac{2}{3}$ och har i östra gafvelmuren tre nichfördjupningar samt tvenne små fönsteröppningar åt söder och en större åt norr. Den mellersta nichfördjupningen har tjenat till rökfång, de mindre till väggskåp. Både fönsteröppningar och nichfördjupningar ha stickbågiga betäckningar. Ofvanpå detta kök ligger ett rum, hvartill man uppkommer på en temligen hög trappa från borggården, och hvars platta betäckning motsvarar inkörsportens hvalfkupa. Derpå följa tvenne rum och en vind med ett gafvelröste åt öster. Dessa rum ha lika höjd med dem, som finnas öfver inkörsporten, och de ha varit med korsverksväggar skiljda från hvarandra. Portomfattningen har inre anslag med grofva jernstaplar å hvarje sida. Utvändigt ligga två urhålkade gråstenar, på hvilka en vindbro kunnat med grofva jerntappar uppdragas uti en rakbetäckt fördjupning å portomfattningens yttre sida. Midtöfver inkörsporten åt vattengrafven märkes en igenmurad dörröppning, och en sådan midtöfver ingången från borggården. Att båda dessa dörröppningar tjenat till försvar i händelse af anfall är uppenbart. Rummen öfver inkörsporten ha i sydöstra hörnen spisar, hvilkas eldrör uppgå genom midten af södra röstet, och rummen öfver köket ha lemningar efter spisar på midten af östra gafvelmuren och dithörande eldrör äro uppdragna till spetsen af röstet deröfver. Å framsprångets vestra sida qvarsitta bärstenar efter latriner. De ursprungliga fönsteröppningarne ha varit små med stickbågiga betäckningar. Omgifningsmurarne äro i källarvåningen 3, i öfvervåningarna 2 fot tjocka. Både långsidornas och framsprångets takfot prydes med mycket breda och helt låga

nichförd jupningar i två rader öfver hvarandra. Dessa nichförd jupningar, som ha inunder hålkälade vattenlister och ofvanpå en rad tandsnitt, äro tillsammans 4 fot höga. Likadana prydnader finnas vid motsvarande höjd å gafvelmurarna. Låga stickbågiga nichförd jupningar sira alla gafvelröstena.

Den mindre byggnaden, hvilken ligger i samma riktning som, men är med halfva bredden indragen inom den större, innehåller en källar- och två öfvervåningar, alla med bjelklag, och den håller invändigt 29 fot i längd, $17\frac{1}{2}$ i bredd. Denna byggnad, som har släta gafvelröstèn i vester och öster, har ursprungligen varit något högre; ty der märkas lemningar efter takgesimser, hvilka liknat de nyssberörda. En ingång på midten af norra sidan inleder i källarvåningen, hvarifrån man utkommit till låga tunnhvalf under vallen jemte inkörsporten. Förbanden i båda byggnaderna utgöras af en löp- och en koppsten alltigenom, och nichförd jupningarne äro dels afkantade, dels afrundade, några hålkälade; allt röjer den sista medeltidens osäkra hållning.

I borgplatsens nordöstra hörn står ett fyrkantigt torn, hvilket har inunder en källare och derpå två rum öfver hvarandra, samt prydes med höga rösten i öster och vester. Källaren betäckes med fyra korshvalf, som hvila på ensprångiga hörn- och sidopilastrar samt en fyrkantig midtpelare. Dessa korshvalf ha 1 fot breda kant- och skiljobågar, men deremot hälften smalare korsbågar och temligen höga kupor. Man inkommer i samma källare från borggården genom en dörröppning, som motsvarar midten af ett korshvalf. Två ganska smala gluggar med stora inre smygar äro anbragte å östra sidan, en igenmurad dörröppning märkes å den norra. De öfra

rummen betäckas med bjelklag, och deras fönsteröppningar äro i sednare tider förändrade. Röstena siras med breda men låga nichfördjupningar, som olika stora ha stickbågiga betäckningar. Lemningar af gesimsprydnader, som liknat de ofvanbeskrifna, visa, att detta torn varit högre. Omgifningsmurarne äro blott $2\frac{1}{2}$ fot tjocka och bestå af tegelsten i vanliga munkband. Midtpelaren har ett prydligt kapitel af huggen gråsten. Källarens inre bredd utgör i vester och öster 22 fot, i motsatt riktning $26\frac{1}{2}$. Denna byggnad, som är väl murad och har ut- och invändigt varit fogstruken, kallas Börjes torn och lärer vara nära samtidig med de nyssberörda. Det vill synas, som dessa tre byggnader blifvit uppförda af erkebiskopen Birger, således omkring år 1500.

Tvenne byggnader sträcka sig emellan de ofvanberörda och bilda i sydost en rät vinkel, så att den ena med gafvelmurens halfva bredd skjuter framom den andra. Hvarje af dessa byggnader har en källar- och en öfvervåning, och den södra håller i yttre längd 117, den östra $115\frac{1}{2}$ fot. Samma byggnader, hvilka äro uppförda af tegelsten i kryssband och hållna i en enkel barockstil, ha tillkommit omkring midten af sjuttonde seklet. Den södra byggnadens källarvåning, som ligger till halfva höjden under jorden, betäckes långsigenom med tunnhvalf, hvilka, 23 fot breda, sakna både pilastrar och pelare. Den östra byggnadens källarvåning har bjelklag.

Borgplatsen har troligtvis varit kringbyggd. På södra sidan af ån och midtemot borgplatsen märkas ej obetydliga lemningar efter en skans, hvilken, bestående af jord, blifvit i sednare åren till en del utjemnad. Grofva grundvalar och många styckekulor, hvilka man funnit i borgplatsens motsatta sida, antyda, att derå stått en fast bygg-

nad, som blifvit från denna skans beskjuten. En af dessa styckekulor, hvilken väger 1 lispund 15 marker, är smidd och ganska ojemn. Carl Knutsson lär ifrån berörda skans, hvilken ännu så kallas af allmogen, angripit Borgeby. Vi ha ofvanför nämnt, att fienden 1678 beskjutit gården från den motsatta landsidan. För öfrigt måste smidda styckekulor ej blifvit på Carl XI:s tid begagnade.

Då man inkommer från de bördiga men soliga slätter, som omgifva detta herresäte, så öfverraskas man af den skuggrika park och den vackra trädgård, man der finner. Grafvarne äro till en stor del igenfyllda och kanonerne ha försvunnit. På vallarna växa skuggrika löfträd, hvarunder slingrande gångar med täcka grottor erbjuda angenäma lustvandringar. Dessa gårdens försköningar hedra grefvinnan F. Hastfer och dess dotter friherrinnan G. Ramel. Man njuter en intagande utsigt från Börjes rum, hvilket är det öfversta i ofvanberörda torn. Man genomskådar åt norr den djupa och långa dalsträcka, som genomskäres af Lyddeå. I vester höjer sig jemte åens utlopp en landthöjd, hvilken krönes af Lyddeköpinge kyrka i omgifning af höga löfträd. Lund och Malmö med sina bördiga slätter visa sig hvardera på en mils afstånd; en tafla, som lifvas af en mängd landkyrkor och åt öster begränsas af Romeleklint och höjderna vid den uråldriga Heligkorskyrkan i Dalby. Åt söder utbreder sig sundet med sina många seglare, och å andra sidan derom ses Seländska kusten och Köpenhamn.

I Vemmenhögs härad ligger Näsbyholms herregård, hvilken riddaren Andreas Jonasson från 1336 till 1347 innehade [87]). Erkebiskopen Jakob Gerdsson köpte denna

[87]) Script. Rer. Dan. T. III. p. 523.

egendom af gilkaren Tuve Galen och lade densamma 1410 till erkebiskopsbordet. Å Näsbyholms slott var Tetlaff Daa 1467 höfvitsman [88]). Vid reformationen indrogs detta gods till kronan och förlänades på vanligt sätt till gynnade personer. Michel Hals var 1546 befallningsman å Näsbyholms slott [89]).

På en temligen rymlig och ganska hög kulle, hvilken varit intill sednare år omgifven af Näsbyholms sjö, ligger Näsbyholms herresäte, som utgöres af en hufvud- och två flygelbyggnader, hvilka, bildande tre sidor af en temligen ansenlig fyrkant, äro tre våningar höga och bestå af grofva gråstensmurar i kalkbruk samt ha kroppåstak. Hufvudbyggnaden och ena flygeln härröra ifrån medeltiden; men den andra flygeln är en sednare tillsats eller ombyggnad. Under hufvudbyggnaden finnes en källare, i midten hvaraf står en fyrkantig pelare, som uppbär fyra prydliga korshvalf i spetsbågsstil. Ehuru detta åldriga slott undergått tid efter annan förändringar för att kunna begagnas som boningshus; så finnas dock derå några små spetsbågiga fönsteröppningar, hvilka äro kringmurade med tegelsten. Deremot märkas inga spår efter skotthål och tinnar eller ringmurar och vallar. Efter medeltidens befästningssätt har detta slott haft en ganska fördelaktig belägenhet, hvadan detsamma ej heller blifvit såsom de fleste af Skånes öfriga herresäten intaget.

Lillöhus, hvilket, såsom vi visat i det föregående, låg på en holme i Helgeå, raserades 1469, men blef någon tid derefter åter iståndsatt. Svenskarne, som under Gustaf Adolfs anförande 1612 härjade i Skåne, sökte

---

[88]) Dipl. Eccl. Lund. N. 96. [89]) Kongl. br. 1546.

förgäfves intaga detta fäste, hvilket ägarinnan Beata Hvitfeldt med eget folk försvarade [90]). Men Svenskarne skola deremot ha den 7 September 1658 intagit, afbränt och sedermera raserat Lillöhus, emedan man ansett det kunna af en fiende begagnas vid belägring af Christianstad. Denna herregård blef den 30 Januari 1682 reducerad och följande år indelad till militieboställe [91]).

Erik Dahlberg besökte 1658 detta slott, hvilket han i sin dagbok kallar Lillö fasta stenhus, och har deraf tagit från tvenne olika håll perspektiviska teckningar, som båda blifvit utgifna af S. Pufendorf och en af dessa i förminskad skala af T. de Hofman [92]). Dessa teckningar jemförda med de grundvalar, som ännu qvarligga af Lillöhus, gifva ett någorlunda redigt begrepp derom. Nämnda herresäte har bestått af en aflångfyrkantig byggnad, som hållit 100 fot i inre längd, 44 i inre bredd och hvilken haft fem våningars höjd och tvenne ansenliga gafvelrösten, hvardera med nio tinnar samt en hög fronton midtå framfasaden. Ett rundtorn, som hållit 17 fot i inre tvärmått, har legat i byggnadens östra hörn och haft fyra våningars höjd samt nederst en ingång från borggården och en dörröppning till jordvåningen. Ett smalare och högre rundtorn har framstått å midten af nordvestra gafvelmuren och en liten utbyggnad med raka sidomurar och halfrund gafvelmur har intagit midten af framfasaden och haft trenne våningars höjd. Hufvudbyggnaden har haft spetsigt kroppåstak, tornen deremot spetsiga kalottak. En ganska hög skorsten har stått å framsidan nära hvarje gafvel-

---

[90]) Anon. Descriptio Scaniæ. Manuscript. [91]) J. Iohsell, Kort berättelse om Lillö kungsgård. Handskrift. [92]) S. v. Pufendorf, de Rebus a Carolo Gustavo gestis, p. 378. T. de Hofman, Danske Adelsmænd, 1 D. s. 131.

röste och en öfver frontonen och en sådan nära nordvestra gafvelröstets öfversta tinne. Hörntornets nedersta skotthål äro ännu oförstörda och hålla invändigt i bredd 3½ fot, i höjd 4 och utvändigt blott 6 tum i bredd, 2 fot i höjd. De fleste af de öfra våningarnas fönsteröppningar ha varit temligen stora, haft halfrunda betäckningar, varit något försänkta i murarna och försedda med lång- och tvärposter; de öfriga ha deremot varit utan profiler och poster. Framfasaden har varit prydd med båggesimser och hörnen ha öfverst haft små tornlika utsprång. Lillö slott har till yttre och inre murytor bestått af tegelsten med en kärna af gråsten, allt i kalkbruk. Hörntornets grundvalar visa en tjocklek af 6 fot. Byggnadens öfriga lemningar äro jordhöljda. Inga spår synas efter mellanmurar eller takhvalf. Förmodligen ha skiljoväggarne bestått af korsverk och trossbottnarne af grofva bjelklager med plankgolf. Vid sydöstra gafvelmuren låg ett litet tvåvånings korsverkshus och helt nära byggnadens norra hörn ett temligen ansenligt tvåvånings stenhus, bådadera med kroppåstak och skorstenar. Det sednare af dessa tvåvåningshus har haft gafvelrösten och en fronton å framsidan med tinnar. Alla dessa byggnader omgåfvos af ansenliga jordvallar och höga palissader och grafvar. Midtframför hufvudfasaden låg en vindbrygga och vid sidan derom en byggnad, som åfven hade rösten med tinnar, och hvilken förmodligen varit stall och vagnshus.

För nära hundra år sedan qvarstod ännu en betydlig lemning af Lillöhus [93]). Nu består borgruinen af en gräs- och trädbevuxen kulle, som höjer sig ungefär 15 fot öfver åens vattenyta och omgifves med breda temligen djupa

---

[93]) C. von Linnés Skånska resa s. 80.

vattengrafvar. Der ligga ännu fasta grundmurar, hvari tegelstenen håller 11½ tum i längd, 5 i bredd och nära 4 i tjocklek, och är af synnerligen god beskaffenhet. Landsvägen skall före Christianstads anläggning gått tvärsöfver den holme, hvarpå Lillöhus legat, och man har i sednare åren funnit på södra sidan af åen borrade stockar, hvarigenom vatten varit på betydlig sträcka ledt under jorden och förmodligen äfven under åen till meranämnda fäste.

Bollerup i Ingelstads härad ägdes 1395 af väpnaren Johan Niclasson [94]). Dervarande borgplats är fyrkantig och håller ungefär 100 steg i hvarje sida samt omgifves af ganska djupa och breda vattengrafvar, som åt norr och vester äro dragna genom en sluttande landthöjd, men åt söder och öster uppdämda med mycket höga jordvallar. Från flere närbelägna källspräng erhålles en så ymnig vattentillgång, att en qvarn deraf drifves. En stenbro å midten af norra sidan inför till denna borgplats, hvarå en gammal byggnad sträcker sig jemte vestra hälften af norra vattengrafven.

Den delen af borgplatsen, som från detta håll har den fastaste jordmånen och ligger närmast den afskurna landthöjden, har varit mest passande för uppförande af en fast byggnad både i afseende på framtida bestånd och behöfligt försvar. Dervarande byggnad, som håller 85⅚ fot i yttre längd 35¼ i bredd, är fyra våningar hög och har spetsiga gafvelrösten. Nedersta våningen, som ligger 5 fot under jordytan, har långsigenom sex åttkantiga kolonner, hvilka uppbära fjorton korshvalf. Vid midten af norra långsidan märkes en köksspis, som sluter sig med

---

94) Molbech og Petersen, Danske Diplomer og Breve s. 38.

den smalare sidan till väggen och är åt båda de längre öppen. Dithörande skorstenspipa, som uppgått nära midten af norra hvalfraden, är bortbruten. Nära hälften af våningens östra ända är afstängd med en tvärmur, och det rum, hvilket på detta sätt uppkommit, fördelas af tvenne långmurar, hvaremellan finnas tre stora aflångfyrkantiga fördjupningar, och vid sidorna derom visthus. Dessa fördjupningar, som äro murade och likna stora grafvar, brukas till saltning. Den öfriga delen af våningen afstänges af några korsverksväggar, och har fordom varit begagnad för betjening. Andra våningen har likadana och lika många kolonner och korshvalf, som den nyssberörda. Der märkas spår efter kaminer i väggarna, och der måste tvifvelsutan funnits korsverksväggar, hvilka bildat åtskilliga herrskapsrum. Öfra våningarna betäckas med bjelklager. Detta hus har å midten af dess inre långsida sin enda ingång, som inleder till andra våningen, hvarifrån man förmodligen på stegar uppkommit genom små öppningar på takhvalfven. Första våningens ljusöppningar äro utvändigt endast 3 tum breda $1\frac{3}{4}$ fot höga med ansenliga smygar inåt. Öfra våningarne ha äfven haft ganska små fönsteröppningar. Omgifningsmurarne, som äro uppförda af kalksten och tegelsten i munkband, äro 5 fot tjocka och alldeles släta. Hvarje långsida krönes af en gesims, som består af ganska grofva kragstenar och derpå tryckta mycket vida bågar. Af gafvelröstena, hvilka tvifvelsutan varit tinnade, har det östra flere stora nichfördjupningar med mindre sådana deri; det vestra har genom fuskiga pålappningar blifvit alldeles slätt.

Hvarje kolonn i första våningen består af ett enda gråstensstycke, som i nedra och öfra ändan är fyrkantigt med afhuggna hörn deremellan och håller i tvärmått $1\frac{1}{2}$

och i höjd 3 fot. Andra våningens kolonner äro något smalare och högre. Korshvalfven ha skiljo- kant- och korsbågar med lätta kupor i spetsbågsstil och äro slagne af tegelsten. Ingången, som är rundbetäckt, håller 4 fot i bredd och $8\frac{1}{2}$ i höjd samt har utvändigt tresprångiga, invändigt rätvinkliga anslagsmurar. Å andra våningens takhvalf märkas i svicklarna af tvenne korshvalf nära fyrkantiga luckor infattade i ramar, som äro förmultnade och visa sig vara ursprungliga. Då dessa öppningar endast hålla vidpass 2 fot i hvarje sida, måste det sannerligen varit nog obeqvämt att uppkomma från andra till tredje våningen.

Byggnaden visar sig tydligen ha uppstått i sednare medeltiden och hufvudsakligen varit beräknad på försvar i händelse af ett fiendtligt anfall. Emellertid märkes, att herrskap bebott detta hus långt efter reformationen; ty å en dervarande spisomfattning i barockstil står 1668. Ickedestomindre var byggnaden, som förmodligen blifvit af Danskarna afbränd 1678, utan tak 1729, och den har i sednare tider blifvit använd såsom förrådshus och spannemålsmagasin, hvarföre man uppbrutit en ingång till nedersta våningen samt genombrutit ett korshvalf i den andra för att beqvämare in- och uppkomma.

Geert Minchwitz Ulfstand, gift med Christense Urup, var herre till Glimminge. Deras son Henrik Ulfstand, gift med Helle och sedan med Kirsten Ovesdotter, var ägare af samma gård. Desse sednares son Holger Henriksson Ulfstand hade med sin tredje fru Christense Rosensparre en son Jens Ulfstand, som ärfde Glimminge. Han förlänades 1492 med Gottland och utnämndes sedan till riksråd och användes i flere vigtiga statsärenden. Under det krig, hvil-

ket Lübeck 1509 började mot Danmark, utrustade han en mängd kapareskepp, hvarmed han tillskyndade fienden stor skada och samlade sig betydlig rikedom. Denne herre stod i den utmärktaste ynnest hos konung Hans, som hedrade honom med den mest smickrande skrifvelse, hvarmed en undersåte kan hugnas af sin furste[95]).

Då Skånes slott och borgar, som under medeltiden utgjort ungefär ett antal af ett hundra, äro så förstörda, att mångas lägen äro obekanta, att efter andra blott svaga lemningar af grafvar och vallar och efter ännu färre några förfallna murverk förmärkas; så förtjenar Glimmingehus, som uppfördes af en sådan herre, och hvilket intill våra dagar undergått högst obetydliga förändringar, en fullständigare beskrifning, emedan man kan deraf göra sig ett klarare begrepp, än man hittills haft om Skånska herregårdars anordning under den sednare medeltiden både i afseende på herrskapets beqvämlighet, tjenstefolkets inrymmande och fiendens afslående; ja man torde deraf få en åskådning af medeltidens lefnadsförhållanden, hvaröfver man kunde i nutidens förgyllda gemak och luftiga salonger förfäras.

I Jerrestads härad och Vallby socken en mil ifrån Cimbritshamn och 2½ ifrån Ystad ligger Glimminge sätesgård uti en ganska bördig trakt. Dithörande åbyggnader ligga på en sidländ mark, som på ett temligen långt afstånd omgifves af mindre landthöjder, af hvilka dock en åt öster är ansenlig. Man har der genom gräfning och uppdämning beredt sig en liten sjö, som på trenne sidor omgifvit åbyggnaderna, och man har tvärsöfver den landtunga, hvarpå man inkommit, skyddat desamma medelst dubbla vattengrafvar och vindbryggor.

[95]) T. de Hofman, Danske Adelsmænd. D. 3. s. 392, 393.

Glimmingehus håller 100 fot i yttre längd, 40 i yttre bredd, och ifrån marken till takfoten 50 i lodrät höjd, och ifrån marken till gafvelspetsen 87. Omgifningsmurarne äro nederst nära 8 fot, öfverst mer än 6 tjocka, mellanmurarne från 2 till 4 fot och gafvelröstena $3\frac{5}{6}$. Man har vid en tillfällig gräfning funnit, att grundvalarne, hvilka ha en större lutningsvinkel nedifrån uppåt, ligga mer än 8 fot under jordytan. Sido- och gafvelmurarne äro alldeles släta, och gafvelröstena ha hvardera tretton tinnar, af hvilka den mellersta är dubbelt bredare än de öfriga.

Byggnaden indelas i fyra våningar, hvilka mot midten afskäras af förplatser och trappor. Första våningen, hvars golfplan ligger 3 fot under marken, är 15 hög, den andra $13\frac{1}{3}$, den tredje 12, den fjerde $10\frac{1}{2}$. Första våningen har å norra sidan en dörröppning, samt fyra ljusöppningar åt öster och tvenne åt vester derom, sex å södra sidan, trenne å östra och tvenne å vestra gafveln. Andra våningen har å den norra sidan fem fönsteröppningar, å den södra fem jemte en genomgång till en utbyggnad, samt tvenne fönsteröppningar å hvardera gafveln. Tredje våningen har å norra sidan fem fönsteröppningar och en dörröppning, å södra sex fönsteröppningar och en inre murfördjupning samt å hvarje gafvel tvenne fönsteröppningar. Fjerde våningen har sex fönsteröppningar och en dörröppning å norra sidan samt sju fönsteröppningar å södra och tvenne sådana å hvardera gafveln. Desse särskilde muröppningar ha således olika antal i de särskilda våningarna, och ha oregelbunden ställning öfver hvarandra. Alla ljus- och fönsteröppningar äro ganska små; de förre äro dock vida mindre än de sednare. Trenne rum i första våningen, alla i andra och tvenne i tredje äro hvälfda; de öfriga äro betäckta med

bjelklager och plankbeklädnad. Å södra långsidan mot vattengrafven framskjuta kragstenar, som uppburit en latrin, hvartill man inkommit från andra våningen, och å norra åt borggården framstår midtöfver hufvudingången en utbyggnad med tillträde från fjerde våningen.

Omgifuings- och skiljomurar äro uppförde af hvitglänsande ohuggen sandsten. Alla yttre hörn samt dörromfattningar och fönsterkarmar, alla hvilo- och sittplatser samt trappsteg intill tredje våningen bestå af hvitgrå finhuggen kalksten. Gafvelröstena samt tak- och trapphvalfven i första och andra våningen äro af blåaktig grofhuggen kalksten, deremot äro taklisterne samt fönsteromfattningarne i fjerde och gluggomfattningarne å vinden samt takhvalfven i tredje våningen slagna af tegelsten, men tredje och fjerde våningens trappor äro af trä. Gesimserne bestå af tegelsten, nemligen af tvenne såkallade rund- eller kantskiften med ett mellanlöpande flat- eller liggskifte af koppar och löpar. Vindskappan är uppförd af tegelsten i munkband med tvenne löpar och en kopp, och har varit putsad. Byggnaden är föröfrigt utvändigt fogstruken, invändigt dels oputsad, dels afputsad.

En trappa, som ligger å norra sidan och har $4\frac{1}{2}$ fots lodrät höjd, uppförer till byggnadens enda ingång. Denna trappa har ursprungligen bestått af hvitgrå kalksten och hvarje steg har haft 6 fot i längd, $1\frac{1}{2}$ i bredd, $\frac{3}{4}$ i höjd. Ingången är i jemförelse med byggnaden ganska liten, $4\frac{1}{6}$ fot bred $6\frac{1}{12}$ hög, tröskeln består af ett enda, hvarje sidostycke af tvenne och betäckningen af trenne block, hvilka äro lika ansenliga som väl sammanhuggna. Deröfver i muren är en minnestafla insatt, som, $8\frac{1}{2}$ fot lång $5\frac{1}{2}$ hög, består af en enda hvitgrå kalkstenshäll. På midten af denna häll står en man uti harnesk

med uppslagen hjelm. Han stödjer sig med högra handen på sitt slagsvärd och omfattar med den venstra sitt sköldemärke. Tvenne qvinnor nemligen en å hvarje sida derom ha vida fotsida drägter och runda hufvor, och hvardera håller sitt sköldemärke. Af dessa utmärker sig den qvinna, som står till venster med en prydlig påse eller ridikyl och en vidhängande nyckel. Alla dessa figurer äro halfupphöjda. Vi se der Ulfstandska, Braheska och Trolleska familjernas vapen. Öfver den mellersta figuren läses: *anno domini mcdxcix annen sancte valborge dagh tha lade iak iens holgerson förste stenen i grundvalen i thet hus.* Öfver den högra: *anno domini mcdxcv sancte elsebe dagh tha dode iak holger axels dotter pa visborgh ok ligger i tomorpe kloster.* Öfver den venstra: *anno domini mcdxcviii sancti olavi dagh tha giorde iens holgerson sit brollop ok med margreta arvits dotter pa visborgh.* Ehuru ofvanberörda figurer omgifvas med framstående kantlister, äro de mycket skadade af vittring. Inskriften är i dåtidens munkstil med upphöjda bokstäfver och utgör fyra rader uti en omfattning, så att man icke vid första påseende märker, att den innehåller trenne särskilda afdelningar, isynnerhet som den så lidit af vittring, att densamma är nära oläslig.

Innanför yttre trappan vidtager en förplats, $12\frac{5}{12}$ fot lång, $5\frac{2}{3}$ bred. Till höger och venster derom är en dörröppning, som hvardera lika stor som hufvudingången nedleder till första våningen. Denna förplats betäckes med ett stickbågigt tunnhvalf, som har å midten en brädbeklädd öppning, $5\frac{5}{12}$ fot lång $\frac{1}{2}$ bred, samt derinnanför en fyrkantig stenbeklädd sådan, $1\frac{1}{3}$ fot i ena och $1\frac{1}{12}$ i andra sidan. Man nedkommer genom venstra dörröppningen på sex breda trappsteg, tillsammans $6\frac{1}{2}$ fot lodrät höga, uti

ett kök, $28\frac{2}{3}$ fot långt $11\frac{1}{3}$ bredt 13 högt, hvilket sträckande sig tvärsöfver byggnaden, belyses genom en liten muröppning å hvardera ändan, och betäckes med tvenne korshvalf, mellan hvilka en stor skorsten är uppdragen. Der finnes dock intet spår efter eldstad. Man har troligtvis eldat på golfplanen, hvadan man för rökens bättre utgång gjort skorstenen nedtill ganska vid. I kökets vestra sidomur är i lika höjd med golfplanen en större, och derinnanför en mindre fördjupning. Den förre är $6\frac{5}{12}$ fot bred, $7\frac{1}{6}$ djup, 5 hög; den sednare $2\frac{3}{4}$ fot bred, $4\frac{5}{6}$ djup, $2\frac{1}{2}$ hög. Uti den innersta fördjupningen finnas tvenne rörlika öppningar jemte hvarandra, af hvilka hvarje håller 6 tum i tvärmått. Man kunde således falla på den tankan, att dessa fördjupningar, som medelst pelarlika utsprång göra vanprydliga inkräktningar på denna vånings vestra hörnrum, tillkommit för att begagnas såsom bakugn. Men der finnas dock inga eld- utan språkrör, af hvilka det ena uppleder till andra våningens nordvestra hörnrum, det andra till tredje våningens motsvarande hörnrum. Man kan derigenom på det tydligaste höra hvad som sagta talas upp- eller nedifrån. Dessa fördjupningar måste alltså varit ärnade till förvarande af matvaror, kärl m. m. och dervarande språkrör så anlagda för undandöljande af en sådan inrättning. En dörröppning, $4\frac{1}{6}$ fot bred 7 hög, som ligger midtemot nedgången till köket, inleder derifrån i en stuga, $33\frac{1}{3}$ fot lång, $28\frac{1}{3}$ bred. Tre små ljusöppningar å hvarje sido- och tre å gafvelmuren gifva der en svag dager. I midten af denna stuga står en kolonn med åttkantigt skaft och likadant kapitel, samt fyrkantig krans. Denna kolonn, $6\frac{5}{6}$ fot i omkrets, $13\frac{1}{3}$ i höjd, är sammansatt af nio finbuggna stycken af hvitgrå kalksten. Bas saknas. Midtderemot å tvärmuren

framskjuter en pilaster, hvarifrån ett underslag sträcker sig till kolonnens krans, och ifrån densammas andra sida sträcker sig åter ett underslag till gafvelmuren. Båda dessa underslag, som naturligtvis ha ett vågrätt läge, äro hvardera sammanhuggne af fyra ekbjelkar, så att de hålla i hvarje sida $1\frac{3}{4}$ fot. Tvärtderöfver ligga grofva fyrkantiga ekbjelkar, som noga sammanpassade utgöra stugans betäckning. Midtemot pilastern märkes en igenfylld brunn, hvars omfattning består af huggen kalksten, $4\frac{1}{6}$ fot lång, $3\frac{3}{4}$ bred. Ehuru denna stuga står genom en rymlig dörröppning i förening med köket, har den likväl på tvärmurens södra ända en ansenlig genomgång, $8\frac{7}{12}$ fot bred, 4 hög. Denna muröppning saknar anslag och tyckes aldrig haft någon dörr. Meningen lärer således varit, att derigenom få i stugan någon värme från köket. Midtuti bågen af muröppningen märkes en rörledning, hvilken sträcker sig ända upp i andra våningens pelarsal, och man kan derigenom med mycken lätthet meddela sig.

En likadan trappa som den, hvarpå man nedstigit i köket, nedför er från nyssnämnda förplats i första våningens nordvestra hörnrum, hvilket, $25\frac{1}{2}$ fot långt, 15 bredt, 15 högt, betäckes med tvenne korshvalf, och har tvenne små ljusöppningar å norra sidan och en å vestra gafveln. Derifrån inkommer man genom en dörröppning, $3\frac{2}{3}$ fot bred 7 hög, uti ett sidorum, hvilket lika långt och högt som det förra och endast $9\frac{1}{3}$ fot bredt har tunnhvalf. Der finnas äfven trenne små ljusöppningar, nemligen tvenne å södra sidan och en sådan å vestra gafveln. Dithörande skiljomur, 4 fot tjock, har vid östra ändan å hvarje sida ett utspräng, som, hållande $4\frac{2}{3}$ fot i längd 3 i bredd och 8 i höjd, endast tillkommit för vinnande af utrymme för kökets inre murfördjupning. Dessa hörnrum ha hvardera

i östra ändan en nichfördjupning. Det yttres är $4\frac{2}{3}$ fot bred, $3\frac{7}{12}$ djup, $5\frac{3}{4}$ hög; det inres $3\frac{3}{4}$ bred, $3\frac{3}{4}$ djup och $5\frac{3}{4}$ hög. I takhvalfven märkas grofva jernringar. Der finnes intet spår till eldstäder eller språkrör, hvadan dessa lokaler troligtvis icke varit ärnade till bonings- utan förrådsrum. Denna våning, som ligger med sin golfplan 3 fot under jordytan, visar påtagligen, att den endast varit ärnad till kök, proviant- och förrådsrum samt garnisonsbarack.

Nedersta våningens ljusöppningar ha raka betäckningar och äro kringmurade med tuktad sandsten, och ehuru utvändigt blott $\frac{1}{2}$ fot breda och 2 höga ha invändigt ansenliga stickbågiga smygar och fulla bröstningsmurar. Dessa ljusöppningar, som aldrig haft några fönsterrutor, äro ganska passande till skottgluggar, men lemna en svag belysning. Å midten af södra långsidan märkes en större muröppning och å vestra gafvelmuren två sådana, hvilka äfven äro rakbetäckta, men ha omfattningar af huggen kalksten. Den förstberörde af dessa muröppningar, hvilka haft fönsterrutor, bereder köket en bättre belysning, och under densamma finnes en såkallad vask eller stenränna. Denna vånings alla väggar och hvalf äro oafrappade, och der finnes intet spår efter någon golfläggning, hvartill på gammalt sätt sjelfva jordmonen tjenat.

Från förplatsen midtför hufvudingången uppleder en rak trappa med $9\frac{1}{6}$ fots lodrät höjd bestående af tio steg, af hvilka hvarje har $5\frac{5}{6}$ fots längd, $1\frac{7}{12}$ fots bredd och 11 tums höjd. Betäckningen deröfver utgöres af ett tryckt tunnhvalf, i midten hvaraf märkes en fyrkantig öppning, hvilken är $1\frac{1}{2}$ fot lång, 1 bred. Samma trappa slutar med en förplats, som, $7\frac{1}{4}$ fot lång $5\frac{9}{12}$ bred, har en smal trebågig fönsteröppning å södra sidan och betäckes

med ett spetsbågigt tunnhvalf, hvarå finnes i midten ett rundt hål, 1 fot i tvärmått. Vid högra sidan om förplatsen märkas två muröppningar, $\frac{5}{12}$ fot breda $1\frac{5}{6}$ höga, hvilka varit ärnade till skotthål. Till venster om förplatsen är en dörröppning, $3\frac{11}{12}$ fot bred 7 hög, den enda, som inför i andra våningen. Man inträder der uti ett slags förmak eller fasthellre en genomgång, hvilken till läge, storlek och belysning öfverensstämmer med köket midtinunder. Betäckningen består af tvenne korshvalf. Midtemot ingången till detta rum inför en annan, hvilken har likadan bredd och höjd, till en sal eller stuga derinnanför. Detta rum sträcker sig öfver stugan i första våningen, mot hvilken detsamma på det närmaste svarar i längd och bredd samt håller $13\frac{1}{3}$ fot i höjd. Der står i midten ett stort stenbord med en fyrkantig fot och åttkantig skifva med 17 fot i omkrets, och derpå står en kolonn med rundt skaft och tärningformigt kapitel. Midtderemot å tvärmuren finnes en väggfast kolonn, hvars kapitel å de öfriga sidorna motsvaras af utspringande kragstenar. Derpå hvila fyra korshvalf. På den kolonn, som med kransen uppbär nedre stugans takbjelkar, hvilar å midten den öfras stenbord, som icke kunde i annat fall uthärda takhvalfvens tryckning, och midtöfver nedre stugans pilaster står den öfras väggkolonn. Tvenne små fönsteröppningar å hvardera sidan och tvenne å gafveln gifva der en svag dager. Till venster om ingången märkes på 8 fots höjd från golfplanen en framstående sten och deröfver en muröppning, som tillhörer det språkrör, hvilket finnes i tvärmuren mellan köket och stugan derinnanför.

Återkommen i genomgången, hvilken å midten till hälften upptages af kökets der uppgående skorsten, träf-

fas till venster en dörröppning, hvarigenom man på trenne trappsteg uppträder till en förplats, och hvarifrån man genom en motsvarande dörröppning nedgår på tvenne trappsteg uti andra våningens vestra hörnrum, hvilka till storlek, takhvalf och fönsteröppningar på det närmaste motsvara dem, som ligga derunder. Hvarje af dessa dörröppningar är $3\frac{1}{2}$ fot bred $6\frac{1}{3}$ hög, och mellanliggande förplats har endast $5\frac{1}{6}$ fot i längd och $3\frac{1}{2}$ i bredd. Det yttre af dessa hörnrum har jemte ingången en dörröppning, $2\frac{1}{2}$ fot bred $5\frac{7}{12}$ hög, till ett litet rum, hvilket ligger midtöfver förplatsen vid hufvudingången. Samma rum, $5\frac{5}{6}$ fot långt $4\frac{3}{4}$ bredt 11 högt, har en spetsbågig betäckning, men deremot ingen fönsteröppning. Vid norra sidan finnes å golfplanen den långa och smala ljusöppning samt å midten deraf det fyrkantiga hål, som omnämndes vid beskrifningen af den nedre förplatsen. Vid vestra ändan öfver den långa och smala öppningen framskjuter en krokformig kalksten, som vid östra ändan motsvaras af ett rundt murhål, hvaruti ett vindspel qvarligger. Det är uppenbart, att ett groft jerngaller der funnits, hvilket kunnat med lätthet nedfällas och upphissas, hvadan den spetsbågiga betäckningen har en fördjupning för att lemna detsamma fullt utrymme. Det fyrkantiga hål, hvilket der märkes, har naturligtvis tillkommit för ytterligare försvar. Man har nemligen derigenom kunnat bruka både stick- och skjutvapen emot samt uttömma sjudande vatten m. m. på inträngande fiender. I det yttre hörnrummets vestra gafvelmur märkes till venster om fönsteröppningen en ansenlig spis, hvars omfattning uppbär ett framspringande rökfång. Å skiljomuren mellan hörnrummen är en dörröppning, $2\frac{5}{6}$ fot bred $6\frac{1}{12}$ hög, och till höger derom en nichfördjupning, $3\frac{1}{2}$ fot bred $3\frac{11}{12}$ hög, och å andra sidan

om samma dörröppning jemväl en sådan, $4\frac{1}{6}$ fot bred 3 hög och $2\frac{1}{12}$ djup. Uti denna sednare ligger en finslipad häll med ett tresidigt framsprång, hvilken höjer sig endast $1\frac{5}{6}$ fot öfver golfplanen och passar således icke till skrif- eller arbetsbord utan till tvättpall. Öfver dörröppningen å skiljomuren är en välarbetad sten infattad, som, $1\frac{5}{12}$ fot bred $1\frac{1}{2}$ hög, prydes med Ulfstands sköldemärke. Inre hörnrummet har å tvärmuren i öster två smala och höga skotthål med ansenliga smygar, hvarigenom uppgången derutanför kunnat med beqvämlighet bestrykas. Södra sidan har i stället för en fönsteröppning en genomgång, som är mycket låg och smal, och derutanför framskjuta kragstenar, hvilka uppburit en latrin. Denna utgång bildar en så stor vinkel, att kulor ej kunnat derigenom intränga. Hela denna våning är till väggar och hvalf afputsad. Borgsalen, som naturligtvis varit ärnad att begagnas vid större högtidligheter och måhända äfven för andaktsöfningar, kallas kyrkan. Hörnrummen, af hvilka det yttre har en eldstad, det inre en latrin, synas påtagligen varit ärnade att bebos. I denna vånings nordvestra hörnrum märkes en framspringande sten under ett spetsigt murhål för ett af kökets språkrör, samt under vestra fönsteröppningen en urhålkad häll eller vask med affallsränna.

Ifrån den förplats, som förenar genomgången och hörnrummen, uppleder en stentrappa med tretton steg till en annan förplats. Denna trappa, $5\frac{1}{6}$ fot bred, betäckes med tvenne hällar och en trätrappa, samt förplatsen deröfver med ett bjelklag. Hvarje steg har 11 tums höjd och lika bredd. Ett af dessa steg har å midten ett rörligt stycke, hvarmed det skotthål, som synes innunder, tillslutes, och öfre förplatsen visar äfven den öppning, hvilken

anmärktes å nedre förplatsens taklhvalf. Den öfre förplatsen upplyses af en smal trehågig fönsteröppning från söder. Till venster derifrån vidtager ett mycket stort rum, hvilket betäckes med ett grof bjelklag och plankor derpå, och hvilket ursprungligen varit medelst korsverksväggar fördeladt i ett större och fyra mindre rum. Det större, 36 fot långt $16\frac{1}{2}$ bredt, har legat närmast förplatsen och haft tvenne fönsteröppningar å södra sidan och en utgång till en latrin, hvarefter grofva bärstenar qvarsitta. Tvenne mindre sidorum, det ena $16\frac{1}{2}$ fot, det andra 14 långt och båda dera 13 bredt, ha legat derjemte, hvilka hvardera haft ifrån norr en fönsteröppning. Derinnanför ha tvenne hörnrum funnits, det ena 14 fot långt 13 bredt, det andra 17 långt 14 bredt, af hvilka hvarje haft en fönsteröppning på gafvel- och en på sidomuren. I gafvelmuren märkes en välarbetad kamin, som tillhört det sydöstra af dessa hörnrum. På en utskjutande fotställning stå smärta sidostycken, på hvilkas öfra framsprång en bärsten hvilar, hvaremot rökfånget stödjer sig. Hela denna omfattning består af blåaktig finhuggen kalksten. Å fotställningens södra hörn och dithörande skråkant ligger en sill, till hvilken en ödla framkryper. Bärstenen utmärkes å midten med Ulfstands vapen och prydnaderne derå utgöras af tvenne bladlösa grenar, hvilka synas liksom fastsatta med breda jernskenor och grofva dragspik. Detta arbete är heluppböjdt och så väl utfördt, att man vore färdig tro, att dessa prydnader icke bestå af sten utan af trä och jern. Till höger derom i södra sidomuren, som tillhört ifrågavarande hörnrum, sitter en sandsten, hvilken uti en stark fördjupning har Rosensparreska ättens vapen med omgifning af ett rikt löfverk.

Ifrån det större sidorummet, som egentligen varit en förstuga, har en temligen smal genomgång ledt jemte det ena af de tvenne mindre sidorummen, till en förplats med en dörröppning midtöfver hufvudingången. Denna dörröppning, $4\frac{5}{12}$ fot bred 6 hög, har tillkommit för att derifrån nedstörta slagbommar, stenar m. m. på anstormande fiender. Från denna plats inleder en rakbetäckt dörröppning, $2\frac{5}{6}$ fot bred $6\frac{1}{12}$ hög, i tredje våningens vestra hörnrum, som ligga öfver dem, hvilka finnas i första och andra våningen. Hvardera af dessa öfversta hörnrum har två fönsteröppningar å sido- och en å gafvelmuren och betäckes med tvenne korshvalf. Dörröppningen å skiljomuren, $2\frac{5}{6}$ fot bred $6\frac{1}{12}$ hög, har spetsig betäckning. Yttre hörnrummet har likasom det, hvilket ligger derinunder, i gafvelmuren en kamin och i fönstersmygen derjemte en urhålkad stenbåll med afledningsränna samt å skiljomuren en oafputsad nichförd jupning, och vid sidan derom ett fyrkantigt murhål till ett språkrör, som sträcker sig till kökets förutnämnda murförd jupning. Vid sidorna af fönsteröppningarna ha stenskifvor blifvit insatta, af hvilka tvenne äro utbrutne, men trenne qvarsitta. Å en sådan, som $4\frac{1}{4}$ fot i tvärmått består af rödaktig kalksten och är till formen åttkantig, föreställes en man, hvilken, iförd full pansarskrud och stödjande sig på sitt slagsvärd, håller i högra handen Ulfstandska, i venstra Braheska vapnet. Deromkring läses: *jak ar en kempe stark och stoor fra gulland jak till schone for mcdlxxxvii.* Figuren utgöres af lätta konturlinier och inskriften är ristad så att bokstäfverne ha stenens yta och framstå genom det omgifvandes nedsänkning. Der föreställes husets grundläggare Jens Holgerson Ulfstand, som 1487 reste öfver från Gottland till Skåne. Han håller i högra hauden sitt eget och

i venstra sin dåvarande frus sköldemärke. Inskriftens början antydes af en hand med utsträckt tumme samt pek- och långfinger, som under medeltiden uttryckte vördnad och välsignelse. De särskildta orden åtskiljas på vanligt sätt med punkter, men derjemte förekomma några ovanliga skiljetecken. En druſklase märkes framför *kempe*, en sugga på ryggen framför *stark*, en ros framför *stoor*, en sittande hare framför *gulland*, en stående oxe framför *schone*, en springande enhörning framför *mcdlxxxviii*, af hvilka tal *mcd* stå i yttre kanten. Dessa skiljetecken torde innebära symboliska hänsyftningar, som visserligen icke voro svåra att förklara. Midtemot denna stentafla står en fyrkantig och något större men alldeles slät sådan, hvarå man tvifvelsutan ämnat göra någon inristning. Å en annan stenskifva ses Ulfstands sköldemärke, som å hvarje sida omgifves af en gren med ett trebladigt löfverk och består af fin sandsten samt håller blott $1\frac{1}{2}$ fot i diameter. Den omgifves af en rund omfattning, som har 3 tums framsprång och 3 tums bredd och hvilken består af rödaktig finslipad kalksten. Till höger om ingången är en sandsten, 2 fot bred $2\frac{3}{4}$ hög, inmurad. Derå framställes i en nichformig fördjupning jungfru Maria, hvilken, iförd en öppen tröja med en rik mantel, håller på armarna Christusbarnet, som leker med den heliga moderns rika hårlockar. Inunder uppgår nymånan med uppåtvändt anlete och derbakom sprider sig en solglans. Detta sätt att föreställa den heliga jungfrun var under medeltiden ej ovanligt och antyder hennes oskuld och herrlighet. Dithörande skiljomur har till venster om dörröppningen en skänklik fördjupning, hvilken tyckes ursprungligen haft träbeklädnad. Midtöfver samma fördjupning är en fyrkantig sandsten insatt, som håller i hvarje sida $2\frac{5}{12}$ fot. Derå

föreställes Frälsaren korsfäst, öfver hvars hufvud bokstäfverne *i n r i* äro inristade å ett språkband. Derunder märkas en hjelm, ett harnesk, en hund och två korslagda benpipor. Å ena sidan knäböjer en man med bart hufvud och hopknäppta händer; å andra stå tvenne qvinnor, af hvilka den ena håller den andra i famn, båda med hopknäppta händer. Alla fästa andäktiga blickar på den korsfäste. Der måste Jens Holgèrson Ulfstand och hans tvenne fruar åsyftas. Denne mäktige herre visas i en obeväpnad och ödmjuk ställning. Rustningen, maktens sinnebild, ligger vid korsets fot, och hunden, trohetens symbol, derjemte, och de korslagda benpiporna erinra om förgängelsen. De båda qvinnornas hopknäppta händer och bedjande åthäfvor ådagalägga deras andäktiga betraktelser. Båda dessa taflor äro utförde i halfupphöjda figurer. Inre hörnrummet har å östra gafvelmuren ett högt och smalt skotthål, hvarigenom förplatsen derutanför kunnat bestrykas. Alla dithörande fönsteröppningar ha å venstra smygsidan en skåplik, $1\frac{1}{2}$ fot bred och ungefär lika djup och hög, murfördjupning, och en sådan finnes äfven i skiljomuren till höger om ingången. Hela denna våning har tvifvelsutan varit egentligen ämnad till boningsrum, och den har äfven varit afputsad med undantag af sistberörda hörnrum.

Andra och tredje våningens fönsteromfattningar ha raka betäckningar och äro anbragte i murarnas ytterkanter, och derinnanför äro ansenliga smygar med vida stickbågar. Dessa fönsteromfattningar, på det närmaste 2 fot breda 3 höga, bestå af fyra finhuggna kalkstenar, nemligen ett bottenstycke, hvarpå två sidostycken äro uppreste, på hvilka åter ett vågrätt öfverstycke hvilar. För- och borgstugans samt båda förplatsernas fönsteröppningar

ha fulla bröstningsmurar, men alla öfriga deremot stora fördjupningar med murade sittplatser å båda sidor. Andra våningens fönsteromfattningar ha dels yttre, dels inre bågfalsar, den tredje har deremot yttre sådana. Der bågfalsar in- eller utvändigt saknas, så finnas skråkanter. Förplatsernas fönsteromfattningar, som äro smalare och högre och betäckas med spetsbågar, sakna både bågfalsar och skråkanter och ha således icke haft några fönsterrutor. I samma våningars fönsteröppningar synas märken efter jerngaller. Uti en fönsteröppning å vestra gafvelmuren finnes ett jerngaller i behåll, hvilket består af tvenne 1 tum tjocka lodräta jernstänger med fyrkantiga hål, hvarigenom tre lika tjocka vågräta jernstänger äro inskjutne, hvadan korsringar blifvit öfverflödige. Sådana jerngaller ha alltså blifvit vid byggnadens uppförande insatte. Båda förplatsernas fönsteröppningar ha blott behöft en upprättstående jernstång. Der märkas mycket grofva fönsterstaplar, som dels sitta till höger och dels till venster utan någon bestämd ordning, och i fönsterhvalfven hänga grofva jernkrokar, som förmodligen tjenat till uppspännande af luckor. Dessa jernkrokar, som äro temligen grofva, finnas endast i tredje våningen, hvilken varit hufvudsakligen ämnad till boningsrum.

Golfven i andra våningens förplats, förstuga och vestra hörnrum äro belagda med stora kalkflisor. Öfra borgstugans golf, som hvilar på ett bjelklag, består af grofva ekplankor. Tredje våningens förplats och vestra hörnrum ha likaledes golf af kalkflisor, men den öfriga delen af samma våning har förmodligen i sednare tider fått golf af bräder.

Vid utgången från tredje våningens vestra hörnrum vidtager till höger en brant trappa af grofva bjelkar med

sjutton smala och höga steg. Man uppkommer på denna trappa i fjerde våningen, som består af ett enda rum, hvilket aldrig haft några mellanväggar eller afskrankningar. Dervarande golf består af furuplankor, och är $1\frac{1}{4}$ fot högre å den del, hvilken motsvarar tredje våningens hvälfda hörnrum, än å den öfriga, som hvilar på ett bjelklag. Detta ofantliga rum, hvilket betäckes med ett groft bjelklag, har fogstrukna väggar och tvenne fönsteröppningar å hvarje gafvel samt sju sådana å södra och sex å den norra sidan med en dörröppning midtöfver hufvudingången. Vid hvarje sida om berörda dörröppning, som är $4\frac{1}{6}$ fot bred $7\frac{1}{2}$ hög, framskjuta trenne kragstenar öfver hvarandra afsatsvis, så att den öfversta har $4\frac{1}{6}$ fots längd. På dessa kragstenar, hvilkas ändar sammanbindas med en sträcksten, hvila korsverksväggar med kroppåstak. Golfplanen derinom består af tvenne luckor. Samma dörröppning saknar anslagsfalsar och det vill synas, som den varit mindre ärnad för upphissande af krigsförråd och lifsförnödenheter än nedstörtande af tyngder på angripande fiender.

Fjerde våningens fönsteröppningar, $2\frac{1}{2}$ fot breda $3\frac{1}{12}$ höga, likna den tredjes till smygar, betäckningar och sittplatser, men de ha för lång tid sedan förlorat sina omfattningar af huggen kalksten och äro kringmurade med tegelsten. Att denna anordning icke är ursprunglig bevises deraf, att flere huggna kalkstenar, som utgjort deras första omfattningar, äro vårdslöst inmurade å bröstningarnas inre platter och några dylika stenar ligga på borggården.

Vid sidan om och ungefär midtemellan hvarje fönsteröppning i fjerde våningen märkas fyrkantiga hål, hvilka i en något utåtlutande riktning gå tvärsigenom murarna. Dessa hål, hvilka äro sinsemellan vågräta, ha nära samma

höjd som fönstersmygarnas sittplatser och de äro beklädda med bräder och hålla 7 tum i hvarje sida. På ett bottenstyckes yttre kanter stå tvenne sidostycken och derpå hvilar åter ett öfverstycke. Likadana hål äro anbragta på det närmaste midtöfver de förstnämnda och något öfver fönstersmygarnas vederlag och ungefär 1 fot nedom våningens taklag. Tillsammans finnas i hvarje rad, å södra sidan åtta, å norra likaledes åtta och å hvarje gafvel trenne sådana hål. Några af dessa äro vårdslöst igenmurade och i några är brädbeklädnaden förmultnad.

Från denna våning uppleder en trätrappa till vinden, som har å hvarje gafvelröste en större fönsteröppning. Den vestra 3 fot bred $4\frac{3}{4}$ hög, den östra $3\frac{1}{2}$ bred $5\frac{1}{3}$ hög. Bådaderas omfattningar äro af tegelsten och synas vara ursprungliga. Byggnadens betäckning utgöres af ganska grofva takstolar och högben och hela sparrar med trenne handbjelkar öfver hvarandra samt lika många underslag å midten. Detta sparrverk förstärkes af ståndarstycken och spännstolar. På grofva läkten ligga takpannor med understrykning. En stor skorsten har uppgått vid inre sidan af hvarje gafvelröstes öfversta tinne och en sådan nära midten af kroppåsen. Alla dessa skorstenar ha varit uppdragna af tegelsten och varit nog vida för att derigenom kunna upp- och nedkrypa.

Alla dörröppningar ha tröskel- sido- och öfverstycken af välarbetad hvitgrå kalksten och inåt breda anslagsfalsar. Somliga betäckas med flacka, andra med förtryckta eller såkallade Burgundiska och några med halfrunda bågar, en är raksluten och en spetsbågig och en åter har utvändigt vågrät, invändigt spetsig betäckning. Sido- och öfverstycken äro rätvinkliga med yttre skråkanter. Derifrån gör likväl dörromfattningen för ingången till andra

våningen ett märkligt undantag; man finner nemligen derå ett yttre listverk sammansatt af två rundstafvar och deremellan en djup hålkäl med fina platter. Tredje våningens yttre hörnrum har en dörromfattning med vågrätt öfverstycke och utvändig rustisering och kälning i modernt manér. Samma vånings inre hörnrum har en ingång med trebågig betäckning, som siras med rosor och löfverk i ren medeltidsstil. Der märkas några ursprungliga dörrar af upprättstående breda plankor, som sammanhållas med grofva tvärklotsar och dragspik samt långa grofva gångjern. Å en sådan dörr synas spår efter grön anstrykning.

I alla ljus- och fönsteröppningarnas smygar finnas å båda sidor fyrkantiga hål, hvarmedelst luckor kunnat med säkerhet tillbommas. Sådana hål finnas äfven i hufvudingångens anslagsmurar för tillslutande af dithörande dörr. Hvarje ljus- och fönsteröppning har endast haft en, hvaremot hufvudingången haft trenne grofva skottbommar.

Vid närmare granskning af byggnadens yttre murytor märkas såväl å sido- som gafvelmurar en hop fyrkantiga hål, som äro mindre än de ofvanberörda, och hvilka ej sträcka sig tvärsigenom murarna, och ha en föga utåtlutande riktning. Dessa hål, hvilka naturligtvis ej kunnat begagnas för skjutning, äro anbragte i en rad mellan andra och tredje våningen samt å båda gafvelröstena ända nedifrån och uppåt. Det finnes ingen grund, hvarföre man för ställningsbommar skulle begagnat dylika hål endast för tredje våningens och gafvelröstenas uppdragande. Ifrågavarande hål ha dessutom ett så ansenligt afstånd från hvarandra, att desamme ej kunnat vara egentligen ämnade för berörda ändamål. Nu kommer härtill den omständigheten, att samma hål äro mindre än så-

dana, hvilka man vanligtvis begagnar för ställningsbommar; men för öfrigt förmärkes deri ingen brädbeklädnad. Hvarje gafvelröste har fem dylika hål, utanför hvilka kalkstenshällar framspringa och hvilka genom en temligen regelbunden ställning utgöra ett slags sirater. Man inser lätt, det merberörda hål äro inrättade för att gifva kajorna tillfälle till beqväma nästen. I båda gafvelröstenas hvarje tinne är å midten en fyrkantig tegelsten insatt. Hvarje sådan tegelsten har ett litet rundt hål i midten. Der äro således passande bon beredda för sparfvar. Om någon skulle tvifla derpå, att man åsyftat ett så eget ändamål med alla dessa hål, kan man derom öfvertyga sig, då man ser hvilken svärm af kajor och sparfvar, som deruti ha sina tillhåll.

Man räknar å hvarje gafvelröste tretton tinnar, nemligen sex mindre å hvarje sida och en större i midten. Ehuru denna anordning, som åsyftade de tolf lärjungarna och Christus, egentligen tillhörde kyrkor och kloster; så användes den likväl i en from mening på slottsbyggnader och boningshus. Ett lejon af kalksten, hvilket, 3 fot långt 2 högt, står på östra gafvelröstets öfversta tinne, slingrar svansen öfver ryggen och vänder sina blickar åt öster. À borggården jemte yttre trappan står en vildman i menniskostorlek, hållande i den högra handen en hare och stödjande sig med den venstra på en klubba. Denna bildstod, som är arbetad af ett enda kalkstensblock, har der ingen passande plats. Vid närmare granskning märkes i ryggen en fördjupning, hvari en jernstång varit fastgjuten, som tjenat denna figur till ett säkert stöd. Det är således ganska sannolikt, att samme vildman haft sin plats på vestra gafvelröstets öfversta tinne och motsvarat nyssberörda lejon. Han måste således vändt sitt ansigte åt

vester. Då skorstenarne och skorstenspiporna, som i betydlig mån bidragit till gafvelröstenas förstärkning, blifvit för tegelstenens begagnande nedbrutne, torde man ansett det säkrast att äfven nedtaga ifrågavarande bildstod. Emellertid har denne vildman, som i sin förnedring väckt förargelse genom sin nakenhet, blifvit för mer än ett århundrade tillbaka stympad. En sägen tillägger, att den blygsamma, som uti sin öfverilning utöfvat sin harm på detta beläte, sedan blifvit deröfver så orоad, att hon insjuknat och aflidit. Lejonet efter medeltidens symbolik merendels föreställande Frälsaren blickar såsom ett himmelskt beskydd mot hafskusten och utländskt anfall derifrån. Vildmannen deremot håller haren och klubban såsom ett tecken på herravälde öfver djuren, och tyckes med sin öfverskådning af landsbygden afse den mäktiga adelns rättighet till hals och hand öfver lifegna bönder. De tvenne taflor, hvilka äro insatte i väggarna af tredje våningens förmak, hvarom vi nämnt ofvanför, röja påtagligen, att man på denna tid haft sinne för symboliska föreställningar.

Enligt en gammal sägen skall konung Hans en gång gästat å Glimminge hos Jens Ulfstand. Konungen, som befunnit sig synnerligen väl hos sin tillgifne värd, bad honom framställa en önskan under löfte om dess uppfyllande. Ulfstand begärde då af konungen att få af angränsande kronojord ett så stort stycke, som han kunde på tvenne timmar omkringgå. Sedan konungen härtill lemnat sitt bifall, kringgick Ulfstand en ansenlig sträcka af en närliggande kronoskog, och infann sig, innan tiden tilländalupit, med en hare i den ena och en afbruten trädstubbe i den andra handen för att visa, att han emellertid haft rådrum att fasttaga haren och upprycka träd-

stubben. Sagan tillägger, att Ulfstand velat med nyssberörda bildstod erinra efterkommande om denna händelse. Det är allmänt bekant, att mången symbolisk framställning från medeltiden blifvit af gemene man, som derom varit okunnig, förklarad på ett icke allenast otroligt utan jemväl på ett ganska narraktigt sätt. Vildmannen har en så sammantryckt ställning och en så ful uppsyn, att Ulfstand, som sjelf kallat sig en kämpe stark och stor, säkerligen ej velat på detta sätt afbildas.

Stränderna vid Cimbritshamn, bestående af en hvitglänsande finkornig och ganska hård öfvergångssandsten, utgrena sig i vidsträckta höjder med mer och mindre mäktiga lager, som låta med lätthet bryta sig i temligen skarpkantiga och regelbundna stycken, hvilka äro mycket passande för fasta murverk. Ibland de ansenligare af dessa höjder räknas Gissleballar, från hvilka, liggande ungefär en half mil ifrån Glimminge, stenen skall enligt sägen vara hämtad till denna väldiga borg. I Skåne brytes oss vetterligen ingen sådan kalksten, som den, hvilken blifvit i samma borg begagnad till hörnstycken, dörr- och fönsteromfattningar, trappor m. m. Denne kalksten, hvilken är hvitgrå, något rödsprängd och brytes i stora block, och som antager, ehuru temligen hård, en fin huggning och länge motstår vittring, måste vara från Gottland hitförd. Jens Holgerson Ulfstand var herre på denna ö och hade flere egna fartyg, och han kunde således lätt öfverföra samma stenart för sitt ståtliga slott. Den blåaktiga kalksten, som brytes i myckenhet vid Komstad på en mils afstånd ifrån Glimminge och å flere andra ställen deromkring, erhålles merendels i temligen tunna lager. Af denna stenart bestå gafvelrösten och tinnar å Glimmingehus samt de fleste takhvalf deri. Sandstenen, som, hållande $1\frac{1}{2}$ till

$2\frac{1}{2}$ fot i längd samt ifrån 1 till $1\frac{1}{2}$ i höjd, ej kunnat utan synnerligt arbete få någon qvaderform, bildar väl jemna ytor och säkra förtagningar, men inga regelbundna skiften; den gör likväl i anseende till sin hvitglänsande färg ett angenämt intryck. Hörnen bestå af välarbetade qvaderstycken ifrån $2\frac{1}{2}$ till $3\frac{1}{2}$ fot långa, $1\frac{1}{2}$ breda och ifrån $1\frac{1}{4}$ till $1\frac{3}{4}$ höga, så att fyratio sådana utgöra omgifningsmurarnas hela höjd. Den kalksten, hvarmed gafvelröstena äro uppförde, gör något afbrott, dels emedan hvarje skifte blott håller 5 à 6 tum i höjd, dels emedan den mörkblåa färgen är alltför dunkel emot omgifningsmurarnas hvitskimrande yta. Men då man märker de väldiga hällar, hvaraf en betäcker hvarje gafveltinne; så förlikar man sig snart med detta ombyte af stenart. Man har dock icke der af blott infall användt kalksten. Man har tvifvelsutan föredragit denna sednare stenart, emedan den hade bättre ligg- och byggsidor och beredde fastare förtagningar. Detta var en temligen nödvändig omtanka, när de smala gafvelröstena höja sig ända till 35 fot öfver omgifningsmurarna. Den tegelsten, som finnes i takgesimser, skorstenar och några takhvalf m. m. är $11\frac{1}{2}$ tum lång, $5\frac{1}{2}$ bred och $3\frac{1}{2}$ tjock och väl slagen och bränd samt röd till färgen. Blott tvenne murankaren märkas å hvarje långsida och fem sådana å hvarje gafvelröste. Allt murverk är utfördt med utmärkt godt kalkbruk, så att det röjer en synnerlig fasthet. Inga sättningar eller remnor kunna någonstädes upptäckas. Byggnaden är utvändigt blott fogstruken, och det hade varit ganska oskickligt att öfverrappa dylika murytor, dels emedan detta förringat byggnadens anseende, dels emedan detsamma lofvat föga varaktighet.

Af medeltidens belägringssätt, som vi ofvanför antydt, inses lätt, hvarföre Glimmingehus fått sitt läge på en sumpig trakt, hvarföre detsamma blifvit med en konstgjord sjö och dubbla vattengrafvar omgifvet, hvarföre byggnadens grundvalar äro mycket djupare och gröfre än som erfordrades för säker bärning, men som behöfdes mot anläggning af minor, hvarföre hufvudingången haft tre grofva skottbommar och ett ofantligt fällgaller, hvarföre alla ljus- och fönsteröppningar ehuru mycket små fått luckor och skottbommar samt dessutom starka jerngaller. Till beredande af mera säkerhet är hufvudingången anlagd inåt borggården, och för anstormande fienders krossande med nedvräkta stockar och stenar äro tvenne dörröppningar anbragte midtöfver densamma. Men om likväl hufvudingången skulle forceras, så kunde sjudande vatten eller kokande tjära nedösas genom nedre förstugans hvalföppning och derpå kunde ytterligare försvar beredas genom skotthål å trappans hvalfkupa och öfra förstugans högra sidomur samt slutligen genom densamnias hvalföppning. Alla ljus- och fönsteröppningar ha naturligtvis kunnat i händelse af belägring begagnas till skotthål, och de fasta takhvalfven äro tvifvelsutan inslagna för besättningens skyddande, i händelse byggnaden blifvit genom skjutning, fyrpilar eller på annat sätt antänd.

De många obeklädda fördjupningarne i sido- och gafvelmurarna samt de små hålen uti tinnarna bevisa, att man i medeltiden försökt medelst fåglar antända fästen. Ehuru redan Sturleson [96]) berättat, att man användt detta medel till antändning af fasta platser, har likväl en utmärkt häfdeforskare i våra dagar betraktat en dylik upp-

---

[96]) Harald Hårdrådes saga, kap. 6.

gift såsom en fabel. Jahn deremot säger sig dock icke finna någon omöjlighet uti samma medels användande [97]). Då jagten öfvades såsom en af medeltidens herrligaste idrotter, var det temligen lätt att för ett vigtigt ändamål fånga fåglar och ännu lättare att vid deras fötter fastbinda med metalltrådar antändt fnöske eller andra brinnande ämnen, hvarefter sådana lössläppte på föga afstånd från sina nästen kunnat deri hastigt inflyga och förorsaka antändning. I förbigående kan nämnas, att man å fasta stenhus; som uppfördes vid slutet af sextonde seklet, ännu inrättade till förekommande af ett dylikt antändningssätt hål i murarna för fågelbon. Å Söfdeborgs herresäte finnes en mängd dylika hål, hvari sparfvar ha sina nästen.

Det kan med mycket skäl frågas, om Glimmingehus, hvars hela anordning visar, att det varit beräknadt på försvar mot en belägring, varit jemväl ärnadt till bostad i fredstider. Då herresäten ej allenast blefvo angripna vid fiendtliga infall, utan jemväl ej sällan öfverraskade under inhemska oroligheter; kunde ett herrskap icke med trygghet uppehålla sig å sin egendom utan att ha en befästad bostad. Stora stugan i nedersta våningen af Glimmingehus synes också ärnad för inrymmande af arbetsfolk och betjening samt rummen i samma våning till förvarande af lifsmedel. Pelarsalen i andra våningen måste varit, såsom den skarpsynte fornforskaren C. Molbech förmodat, den egentliga borgstugan, hvarest man vid högtidligare tillfällen uppehållit sig, och hvarest man, såsom en sägen förmäler, stundom hållit gudstjenst. De öfriga rummen i samma våning tyckas egentligen ärnade

---

[97]) F. H. Jahn, Nordens iser Danmarks Krigsvæsen i Middelalderen, s. 363.

för borgherren. De rum i tredje våningen, hvilka varit med korsverksväggar afdelade från hvarandra, måste begagnats dels såsom bonings- dels såsom gästrum, och de tvenne hvälfda rummen derinnanför ha troligtvis varit borgfruns förmak och sångkammare. Fjerde våningen, som icke haft några skiljoväggar, måste egentligen tillkommit för begagnande af grofva eldvapen, nemligen sten- och lodbössor, slangor och hufvudstycken m. m. Äfven tyckas å vinden sådana pjeser varit uppställda för att genom gafvelröstenas stora fönsteröppningar kunna bestryka några aflägsnare kullar. Om man betraktar dervarande kök, hvarest intet tecken synes efter någon spis, utan kokningen kunnat efter behag göras på golfplanen, och hvarifrån röken uppgått genom midten af hvalfkupan med den stora skorstenen deröfver; så erinras man om våra förfäders sätt att midti stugan ha en eldstad, hvarifrån röken uppgått genom en lucka vid kroppåsen. — Åkarps gård, som tillhör Söfdeborg, ligger på en ganska hög landtrygg och har fordom haft ett fast stenhus med omgifvande vallar och grafvar. Af detta stenhus qvarstår ett kök, hvilket utgöres áf fyra grofva omgifningsmurar, som bilda en temligen ansenlig fyrkant med en stor hvalföppning å ena sidan och hvilka betäckas med en hvalfkupa, från hvars midt en skorsten höjer sig. Detta urgamla kök omgifves af ett korsverkshus och begagnas ännu till sitt ursprungliga ändamål. Man har nemligen å de tremne sidorna inom fyrkanten murat små upphöjningar, hvilka efter beqvämlighet begagnas till eldstäder. — Glimmingehus, hvars små dörr- och fönsteröppningar ha idel stenomfattningar, hvars golf äro till största delen beklädda med stenhällar, och hvars bänkar dels bestå af murverk, dels stenskifvor, hvars massiva stenbord i betraktande af

de få eldstäder, som finnas inom dessa ofantliga murar och hvalf, komma en att skälfva vid åtankan på en strängare vinter, ja detta hus tyckes förutsätta ett helt annat slägte än det, hvilket nu pryder sina herresäten med Engelska mattor och Franska tapeter. De beqvämlighetsinrättningar, hvilka förekomma i de bästa rummen, röja dessutom så grofva seder, att jag endast funnit spår efter dylika påhitt bibehållna på ett och annat ställe hos den råaste allmogen i Bohuslän. Således är Glimmingehus icke allenast en ganska märkvärdig byggnadslemning för krigsutan äfven för bildningshistorien; helst om man besinnar, att Jens Holgerson Ulfstand, som uppfört denna byggnad, var ibland sin samtids mäktigaste och utmärktaste ädlingar och en lika stor krigare som gynnad hofman, samt att han var tvenne gånger gift inom Danmarks förnämsta familjer.

Glimmingehus har, såvidt man vet, aldrig utstått någon belägring. Om en sådan händelsevis inträffat, så kunde den svårligen förblifvit obekant. Men denna borg har dock varit ansedd som synnerligen fast, enär den farlige orostiftaren Otto Stigsson, tillfångatagen efter ett blodigt slag vid Bruncketoftalund 1525, blifvit derå insatt [98]). Denna byggnad tyckes ej heller ha varit synnerligen begagnad till bostad; ty då hade väl icke nedersta våningens kök och stuga förblifvit oafrappade, samt tredje våningens hvälfda förmak haft en nichfördjupning utan anputs och bottenskifva samt sängkammaren derinnanför saknat både å väggar och hvalf denna hyfsning, att ej nämna det föga tecken någonstädes synes efter någon affärgning. I nedersta våningens kök förmärkes desstom intet sot å

---

[98]) Script. Rer. Dan. T. II. p. 579.

murar och hvalf, ett ostridigt bevis derpå, att man litet eller intet begagnat sig af samma kök; men deremot tyckas kaminerne i de öfra våningarna ha varit temligen starkt eldade, och dessa äro alla så stora, att man kunnat med all beqvämlighet begagna desamma för matlagning. Det vill således synas, som meranämnda hus varit någon tid bortåt begagnadt till bostad; men att den stora förändring, som med reformationen inträdde i tänke- och lefnadssätt, gjort ett slut på behofvet af och smaken för en dylik jättebyggnads beboende.

Det återstår att betrakta Glimmingehus i artistiskt afseende, helst detsamma tillkommit på en tid, då medeltidens byggnadssätt i någon mån började i norden att utträngas af det moderna manér, hvilket för längesedan införts i Italien och gjort sig under olika skaplynnen gällande i Frankrike och Tyskland. Vi se i Glimmingehus allt vara hufvudsakligen beräknadt på ett gifvet ändamål i förening med erforderlig fasthet. Prydlighet har, såsom sig bör, der blifvit betraktad för bisak. Deraf finnas hvarken ut- eller invändigt obehöfliga mursprång, allt visar en lika fast som allvarlig hållning. Man märker emellertid, att medeltidens stil ännu spelar hufvudrolen i denna byggnad. Alla mindre ljus- och fönsteröppningar ha, hvilket var vanligt under hela medeltiden isynnerhet å boningshus, raka betäckningar. Fjerde våningens och båda gafvelröstenas fönsteröppningar betäckas med stickbågar. De fleste såväl yttre som inre dörröppningar äro likaledes stickbågiga. Rummen betäckas dels med halfrunda eller spetsiga tunnhvalf, dels med korshvalf. De förre äro endast använde öfver smalare rum och de äro väl beräknade på bärighet och fasthet; de sednare ha dels platta, dels kupiga fält och de sakna kantbågar, blott ett enda

har korsbågar. Man ser således deri ett vacklande hos byggmästaren, som röjer kännedom om nyheter, för hvilka han icke gjort sig full reda. Nästan alla listverk visa ren medeltidsstil, men somliga tillhöra rundbågs- andra åter öfvergångs- de fleste den sednare spetsbågsstilen. Vapensköldar och bildverk äro isynnerhet utarbetade i den sednare spetsbågsstilens anda. Ja, den största delen af der förekommande prydnader förete så fullkomligt samma skaplynne och samma stensnitt som det, hvilket Adam van Duren efterlemnat i sina arbeten å Lunds domkyrka, att det vill synas, som Jens Holgerson Ulfstand hitkallat nämnde Nederländare för uppförande af sitt väldiga och efter dåtidens sätt prydliga hus, och som denne utlänning blifvit efter detsammas fullbordan af erkebiskopen Birger antagen för iståndsättning af Lunds domkyrka. Detta blir dels deraf sannolikt, att Danmark då icke hade någon skicklig byggmästare, och att Glimmingehus anlades 1499, och att van Duren redan 1513 sysselsatte sig med iståndsättning af Lunds domkyrka, med hvilket arbete han ännu 1527 fortfor. Enligt en sägen bland ortens allmoge skall en Krognos byggt Glimmingehus, hvilket skall stått hela sju år under byggnad. Detta namn tillhörde en af dåtidens mäktigaste ätter i Skåne, hvadan det icke är troligt, att en medlem deraf uppträdt såsom byggmästare; men väl torde Ulfstand, såsom höfvitsman å Visborg haft uti sin omgifning en Krognos, som eftersett detta herresätes anordning och utförande.

Jens Holgerson Ulfstand äfven ägare af Örups gård belägen vidpass en mil ifrån Glimminge i Benestads socken skall der låtit åt sig uppföra ett stenhus, som röjer en hög ålder och hvilket i flere afseenden lika med Glim-

mingehus, der uppstått under bemälte herres tid och förtjenar derföre att närmare skärskådas. Detta stenhus ligger på en temligen vidsträckt landthöjd, omgifvet med breda och djupa grafvar, som fordom varit vattenfyllda, hvadan Gillberg säger, att borggården ligger på en holme i en insjö med en bro mellan man- och ladugården [99]). Nu äro dessa grafvar uttappade. Byggnaden, utvändigt 89 fot lång $37\frac{1}{3}$ bred 40 hög ifrån marken till taklisten och 65 från marken till gafvelspetsen, är till omgifningsmurar och gafvelrösten uppförd af kullrig gråsten och ohuggen kalksten, men till dörr- och fönsteromfattningar samt taklister af tegelsten i godt kalkbruk. Alla mellanväggar bestå af korsverk. Detta hus innehåller fyra våningar, af hvilka den första ligger med sin golfplan 4 fot under jordytan och är 9 hög, den andra $13\frac{5}{6}$, den tredje 12, den fjerde $9\frac{1}{4}$. Omgifningsmurarne äro 6 fot tjocka. Alla trossbottnar bestå af grofva bjelkar med bräder derpå. Der finnes blott en enda ingång, hvilken har rundbågig betäckning, och hvarigenom man ifrån borggården uppkommer på en brant trappa i andra våningen.

I första våningen märkas grofva murafsatser för korshvalf, som man ämnat deri inslå på en pelarrad, och fem ljusöppningar å fram- och fem å baksidan samt tvenne å hvarje gafvelmur sprida der en svag dager. Dessa ljusöppningar, som utvändigt ha endast 6 tums bredd och 2 fots höjd samt raka betäckningar, ha invändigt mycket stora smygar med flacka bågslag. Den andra våningen har på hvarje sida om ingången tvenne fönsteröppningar och midtemot dessa lika många å andra långsidan samt tvenne å hvarje gafvelmur. Dessa fönsteröppningar, $3\frac{1}{3}$

---

[99]) J. L. Gillberg, Beskrifning öfver Christianstads län s. 122.

fot breda $6\frac{1}{4}$ höga, betäckas med rundbågar och ha utvändigt rätvinkliga spetsbågiga fördjupningar och invändigt alldeles likadana dock mycket djupare smygar samt deri inmurade sittplatser. I denna våning äro två gamla fönsterkarmar med långposter bibehållna. Dessa fönsterkarmar bestå af ekvirke utan anstrykning och ha tvenne upprättstående och fyra vågräta temligen fina fyrkantiga jernstänger med korsringar. I samma våning finnas å baksidan utgångar till två latriner, af hvilka den ena ännu qvarstår. Den tredje våningen har å framsidan fyra, å motsvarande långsidan tre och å hvardera gafvelmuren två fönsteröppningar, $3\frac{1}{3}$ fot breda 4 höga, med stickbågiga betäckningar samt utvändigt rätvinkliga fördjupningar och invändigt likadana smygar. Denna våning har å framsidan en dörröppning midtöfver ingången från borggården, och å den motsatta en utgång till en bortbruten latrin, hvarefter bärstenar qvarsitta. Uti den fjerde våningen finnas lika många fönsteröppningar, 3 fot breda $3\frac{1}{2}$ höga. Byggnaden, som har höga gafvelrösten, betäckes med grof sparrverk och understrukna takpannor.

För något mer än femtio år tillbaka utstörtade vestra gafvelmuren, hvilken åter uppbyggdes, hvadan denssamme hvarken till tjocklek eller fönsteröppningar öfverensstämmer med den östra, som är ursprunglig. Några af byggnadens ljus- och fönsteröppningar liksom hela dess inredning ha jemväl blifvit något förändrade. Ingången tillslutes med en gammal dörr, som består af trenne ekplankor, hvilka sammanhållas med två grofva tvärklotsar och två långa gångjern, och har lemningar efter grön anstrykning. Andra våningen har i östra ändan haft en ansenlig borgstuga. Der qvarstår i östra gafvelmuren en kamin, hvars omfattning utgöres af en Telamon till hö-

ger och en Karyatid till venster, som uppbära kragstenar, hvarpå ett bjelkverk hvilar med en snärkelgafvel derpå. Detta bjelkverk har till höger ett vapen och deröfver bokstäfverna H R K D, till venster äfven ett vapen och deröfver F V T, som angifva gårdens dåvarande ägare Holger Rosenkrantz och Fru Vibeke Thott. Å snärkelgafveln står 1636. Mellan vapnen läses: TVENDE TING DV ICKE FORGETE AT FROCTE GVD OC GIÖRE HVAR MAND RÄTT. I tredje våningen midtderöfver finnes äfven en kamin, som är murad af tegelsten. Båda dessa kaminer äro fördjupade i gafvelmuren, som öfverst haft en skorsten. Den nedrasade gafvelmuren har tvifvelsutan haft en likadan anordning.

Ehuru denna byggnad är vida enklare än Glimmingehus, visar den sig likväl ha mycken likhet dermed. Första våningens ljusöppningar ha påtagligen varit ämnade till skotthål, liksom den tredjes dörröppning öfver yttre ingången är beräknad på försvar; dock röja fönsteröppningarnas storlek, att samma byggnad snarare tillkommit för att begagnas till bostad än fästning. De rund- och spetsbågar, der förekomma, ådagalägga, att byggnaden uppstått före den tid barockstilen inkommit i Danmark. Att öfversta våningen der såsom i Glimmingehus ej har ringaste spår till skotthål för handgevär gör denna förmodan ännu troligare, emedan en sådan inrättning tillhörer fasta stenhus, som äro uppförda i berörda byggnadsart. Det vill således synas, som Jens Holgerson Ulfstand betraktat Glimminge såsom en säker tillflyktsort i händelse af påkommande fejd, men Örup såsom en angenäm bostad i fredens lugn.

Fjerde Afdelningen.

Bildande konst.

Sinnebilder.

Den christliga arkitekturen hade redan hunnit en hög grad af fulländning, innan tecknande och bildande konster förmådde lyfta sig ur den råhet, hvari desamma efter klassiska kulturens undergång förfallit. Egentliga grunden härtill låg deri, att de christne fordrade för firande af sin gudstjenst större och herrligare helgedomar än hedningarna, men de förre afskydde, att såsom de sednare i menskliga gestalter framställa den guddom, de dyrkade. Kyrkorna konstruerades efter mathematiska grunder, och deri uttrycktes symboliska begrepp; men mödosamma teckningar och skuggläggningar försmåddes. Då bildverk blefvo småningom använda för uttryckande af symboliska och allegoriska föreställningar, vårdade man sig föga om figurernas naturenliga hållning. Sedan bildhuggare- och målarekonsten mot medeltidens slut utbildat sig, blefvo i religiösa föreställningar groteskare former såsom mera passande och allmännare kända till syftning och betydelse merendels bibehållne. Man tillvägagick således i bildhuggeri och målning, såsom mången i våra dagar önskar, att Guds ord föredrages i enkla, ja äfven föråldrade uttryck. Man får således icke här vänta sig något från medeltiden, hvad man i våra dagar anser förtjena namn af konst-

värde. Men såvida ett sannt konstvärde bör egentligen sökas i en andelig eller himmelsk ej i sinnlig eller jordisk uppfattning; så kunna medeltidens bildande konstarbeten ej allenast mäta sig med nutidens, utan de stå fasthellre vida framom desamma.

Sjelfva kyrkan antydde med sitt grundtal och öfriga anordning den stridande och segrande församlingen, och man började tidigt att med yttre och inre bildverk åskådliggöra menniskans kamp mot afgrundens anfall och den rättrognes seger genom Frälsarens försoning. Så föreställes å det yttre Satan under skiljaktiga gestalter i förening med nattugglor, fladermöss och hvarjehanda underdjur; Försonaren deremot i det inre omgifven af profeter, apostlar och en mängd andra heliga föremål. Likaledes förekommer en mängd religiösa och historiska bilder samt mystiska, symboliska och allegoriska föreställningar. Vi ha redan för mer än ett årtionde sedan visat, att dylika företeelser flerestädes träffas å medeltidsbyggnader, och anse oss således icke nu, sedan många utmärkta författare utrikes ha på det klaraste ådagalagt dessa förhållanden, behöfva ytterligare anföra några bevis för verkligheten af ett sådant konstspråk [1]). Vi skola deremot här söka i korthet redogöra för det vigtigare, som Skåne äger i denna väg.

Ett lejon med en mild hållning symboliserar Gud eller Frälsaren, men med glupskhet och draksvans Satan. Lejon, som uppbära kolonner för tak- och altarhvalf eller som intaga triumfbågarnas vederlag, åsyfta, det vår heliga lära grundar sig på Gud och Christus. Sådana djur understödja kolonner i Dalby krypta och vid tvenne

[1]) C. G. Brunius, Beskrifning öfver Lunds domkyrka s. 85—102. Densamme, Antiqvarisk och Arkitektonisk resa s. 230—244.

altarnicher i Lunds högkor, och sådana pryda många gamla kyrkors triumfbågar, såsom i Hammarlöf, Tommarp, Skegrie, Borrie och flera kyrkor. Man besinne i hvilket förhållande skeppet under katholska tiden stod till koret. Dessa figurer betraktades såsom inledare från den yttre helgedomen till det allraheligaste, från jorden till himmelen. Ej sällan föreställas två lejon. med ett gemensamt hufvud, någon gång tillhopa med rosor eller stjernor, hvarmed Guds och Christi innerliga förening ådagalägges. Då ett lejon afbildar djefvulen, har det mellan sina ramar en syndare, öfver hvars hufvud det biter medan det svänger sin draksvans. Två dylika föreställningar finnas å norra dörromfattningen af Lunds domkyrka. Stundom sitter å en sådan afgrundsskepnad en man med fladdrande hår, uppbrytande med båda händerna detsammas tandiga käftar utan att skadas af dess slingrande draksvans. Det är således den himmelske Simson, som besegrar afgrundens vidunder. En sådan skildring förekommer å det dörrfält, hvilket tillhörer vestra portalen af kryptan i Dalby, samt äfven en sådan å det dörrfält, som pryder norra ingången till Lunds domkyrka.

Gud fader föreställes stundom såsom en välsignande hand nedräckt ur en sky, t. ex. å dopfuntarna i Bjeresjö och Hofby kyrkor. Någon gång märkes ett kors under denna hand, hvilken är knuten med pek- och långfinger utsträckta. En dylik skildring ses å ett litet kors af messing. Den helige ande föreställes stundom i menniskogestalt med gloria, men oftast i dufvoliknelse. Exempel härpå förekomma å dopfuntarna i Hammenhögs, Lyngsjö och Gumlösa kyrkor. Christus och evangelisterne afbildas i fotsida drägter med cirkelformiga glorior och attributer. Christus, hvars hufvud omgifves af en kors-

prydd gloria, har ett lamm jemte sig. Evangelisterne utmärkas med enkla glorior, och Mattheus har jemte sig en menniska, Johannes en örn, Markus ett lejon, Lukas en oxe. Stundom föreställes Frälsaren såsom ett lamm, hvilket bär ett kors, och evangelisterne med sina symboler, som ofta ha enkla glorior och utslagna vingar. Ett exempel på en sådan skildring förekommer å dörrfältet öfver södra ingången till Lunds domkyrka, hvarest dessa sinnebilder förenas med fem liljeprydda cirklar, hvarigenom vår heliga läras oupplösliga samband antydes. Å dopfunten i Bjeresjö kyrka ses Christus, som med korsprydd gloria utsträcker högra handen till välsignelse, och med lifsens bok på venstra knät sitter å regnbågen inom en oval. Deromkring märkas evangelisternas symboler med enkla glorior och utslagna vingar. Om meningen af dessa figurer kan så mycket mindre misstag äga rum, som namnen äro deröfver inristade.

Syndaren skildras än såsom en menniska fattad af ett lejon med draksvans eller af en grip, än såsom en hund eller en orm, hvilken ett afgrundsdjur eller en grip håller i sina käftar. Dylika skildringar förekomma å norra portalen af Lunds domkyrka samt å dopfuntarna i Löderups, Hofby och Gumlösa kyrkor. En omvänd menniska afbildas stundom i skepnad af en fågel. Således betecknas en troende med en fågel, som hackar på en druf-klase; ty Frälsaren säger sjelf sig vara ett vinträd. Tvenne dufvor antyda den christliga kärleken. Den förre af dessa skildringar förekommer å hufvudingången till Lunds domkyrka, den sednare fanns å nordvestra portalens ena vederlag, och ett lejon i en mild ställning låg å dess andra.

Allegoriska skildringar äro jemväl vanliga. Jätten Finn och hans qvinna med ett litet barn i famnen,

hvilka äro afbildade på tvenne kolonner i Lunds krypta, antyda såväl med sin klädsel som ställning hedendomens sista ansträngning att ikullstörta christendomen. Denna förmodan bekräftas af en uråldrig ännu fortlefvande sägen. S. Laurentius, christendomen, hade lockat Finn, hedendomen, att upbygga domkyrkan med löfte om sol och måne, det är all verldens herrlighet, eller sina båda ögon, det är ett erkännande af sin blindhet, om han ej gissade jättens namn, och således löste hedendomens gåta. Sedan S. Laurentius fått uppenbarelse om jättens namn och vid byggnadens nära fullbordan tillropat Finn, skyndade denne att med sin qvinna undanrycka kryptans kolonner, då båda genom helgonets böner förstenades. När man besinnar med hvilken otrolig hängifvenhet de nyomvände i Lunds stift framburo till sin förste verksamme biskop Egino de dyrbaraste gåfvor och skänker, och huru allmogen ej långt häreft̃er på det våldsammaste satte sig emot tiondens införande och i Skåne kort efter domkyrkans fullbordan försökte de farligaste uppror emot presterna; så torde ofvanberörda förklaring vara nöjaktig.

Öfver norra kapellets bågöppning ligga två lejon mot hvarandra, och mellan dessa står en seraf, vid hvars fötter två nakna barn sittande på två vilddjurshufvuden omfamna hvarandra. Dessa figurer, som äro temligen stora och helupphöjda, omfattas af en löfprydd rundbåge, hvilken upbäres af två höga kolonner. Med lejonen torde Gud och Christus betecknas, som under skepnad af serafen beskydda den svaga menskligheten mot afgrundens svalg. Kapellets fönsteromfattning prydes med ett lejon, som omslingras af en orm, och derjemte märkes ett vidunder med draksvans, hvilket allt omgifves af en blomsterflåta. Här torde det godas och ondas kamp förestållas.

halster, i den venstra en penningpung, emedan han lidit martyrdöden för kyrkoskattens bevarande. Knut den Helige med kort mantel och krona håller i sin högra hand ett kastspjut, emedan han blifvit med ett sådant afdagatagen, och i sin venstra ett verldsklot. Jemte Maria märkes Oldenburgs och jemte S. Laurentius Sachsen-Lauenburgs eller dåvarande konungens och drottningens vapen och jemte Knut den Helige dåvarande erkebiskopen Birgers sköldemärke, de tvenne förra krönta, det sednare med erkebiskoplig mössa samt krum- och korsstaf.

Den förfallna kryptan återställdes af van Duren, som gjorde der ett nytt brunnskar, bestående af fyra stora hällar. À östra sidan afbildas en konung stående med krona och spira, och midtderemot sitter en krämare med silfverkärl och penningpåsar. Konungen håller en devis, hvarpå står: *1513 er geit bouen alle durck*, öfver krämaren läses: *nein sprickt sik der peninck war ick wende dar heft de leufde en ende.* À motsatta sidan ses en ofantlig lus, hvilken, ehuru bunden med en läst kedja, afbiter strupen på ett får. Deröfver märkes följande inskrift: *de hungerde lus de bit dat scaep dat is wys got betther dat schap dar scoruit is dat dar scoruit is und sic nict kan klowen des moghen sich de hungerdge lus wol vrowen. ADAM 1514.* À södra sidan föreställes en andelig, som med uträckt hand tyckes varna en matrona med korslagda händer; derunder läses: *mannick lert der andern ein got raet vywol he selver dar nicht na en staet;* deröfver står: *dat anbegyn dat heft ein got behagen dat ende dat moct den last dragen. VAN DUREN 1514.* Motsatta sidan innehåller plattyska verser, som visa, att byggmästaren varit föga belåten med sin belägenhet.

Att dessa skildringar äro anspeglingar på dåvarande tidsförhållanden lärer ingen betvifla. Enligt en sägen skall den öfverstora insekten beteckna adeln, som, ehuru hämmad af kyrkans band, sökt att slå under sig presterskapets tillhörigheter. Detta synes deraf troligt, att mången ädling tillvällat sig kyrkans gods, hvadan bannlysning blifvit mer än en gång förkunnad i afseende på dylika tilltag. Man har framkommit med åtskilliga föga tillfredsställande förslagsmeningar till förklarande af dessa figurer och inskrifter, hvilka dock vid närmare begrundande synas mig vara temligen påtagliga. Det tyckes, som van Duren velat å östra sidan antyda den nordiska konungamaktens vådliga ställning genom hansestädernas undergräfvande penningevälde. Å den vestra afses adelns öfvermåttan tilltagande förtryck, som 1526 beseglades med försäkran om domsrätt öfver underhafvandes hals och hand. Det värnlösa och såsom det här kallas skorfviga fåret är alltså ej, såsom man förment, det högvördiga presteutan det hedervärda bondeståndet. Skildringen å södra sidan är, såsom underskriften visar, en hänsyftning på de andeligas fromma uppmaningar, hvarom de sjelfve föga bekymrade sig; och det tankespråk, hvilket läses häröfver, synes vara ett valspråk, som van Duren äfven annorstädes i domkyrkan ställt i förening med sitt namn, och hvilket anstår en erfaren byggmästare. Att mannen haft grundade anledningar till användande af ett dylikt valspråk, inhämtas klarligen af de verser, som förekomma å östra sidan, hvilka, ehuru missförstådda af en nyare fornforskare, blifvit, såsom jag hoppas, nöjaktigt utredda i min beskrifning öfver domkyrkan. Då meranämnde utlänning hitkommit för utförande af en genomgripande förbättring å domkyrkan, och då han härmed varit en stor

del af sin lefnad sysselsatt, och dervid visat en skicklighet, som ingen efter hennes uppförande derå nedlagt; så vill det synas, som mannen blifvit mindre väl belönad, enär det enda vi veta om honom består i hans namnteckningar på tre ställen å de lika fasta som vidlyftiga arbeten, hvilka han utfört, samt å ett enkelt kors öfver hans hustru och tvenne barn, hvilket stått å kraftskyrkogård.

Nämnde byggmästare har å basen af norra radens väggpelare anbragt en åsna, som störtat under sin börda, och derunder: *thet maa vell en asen väre som tagher mer paa änn han kand bäre 1527.* Derjemte föreställes samma kreaturs skinn, hvilket en man med en skrapa bereder, och derå står med runor: GOT HELP; å plinten inunder läses: *o herre gud hvad ende skal thet faa thet vy ey vele vor skrobelighed forstaa.* Man har gissat, att detta åsyftade påfvedömets undergång. Det synes dock troligare, att van Duren, som onekligen var en utmärkt byggmästare, afbildat någon samtidig fuskare; ja, att han äfven velat gifva efterkommande en varning för fåkunnighetens sjelfförtroende i byggnadsväg.

Vi ha ofvanför utredt de bildverk, som förekomma å Skånes öfriga medeltidsbyggnader, hvadan desamme här förbigås. Vi skola deremot vid följande fornsakers framställning taga deras symboliska förhållanden i betraktande.

Dopfuntar eller Dopstenar.

Enligt ett kyrkomötes beslut borde hvarje kyrka ha en dopfunt af marmor eller någon annan fast stenart. I händelse vatten skulle tära sig igenom en sådan dopfunt, borde en förtennad kittel deri insättas, hvilken noga fylldc

densammas urhålkning. Dopfunten borde stå till venster om ingången i en halfcirkelformig nich eller ett hvälfdt kapell eller förses med en himmel af trä eller duk samt omgifvas med en afskrankning af sten, jern eller trä. Christi döpelse af Johannes borde å väggen jemte dopfunten afmålas [3]).

Då det jemväl var förbudet att i kyrkor, som saknade dopfuntar, förrätta döpelsen; så är det mer än sannolikt, att Skånes alla kyrkor under katholska tiden haft sådana. Detta förhållande är så mycket troligare, som, ehuruväl man efter reformationen här såsom annorstädes af ett dåraktigt nit för lärans renhet på ett vandaliskt sätt förstört, hvad våra katholska förfäder ansågo för det heligaste i herrans hus, likväl flere dopstenar qvarstå i Skånes kyrkor. Man bar i städerna och i patronella församlingar sökt företrädesvis ådagalägga sin upplysning genom utbytande af gamla dopfuntar mot nya i barock- och rococomanér eller mot vanliga spegelbord. Lyckligtvis finnas dock några herrliga dopfuntar i de kyrkor, hvaröfver allmogen varit rådande, och några, som blifvit undanvräkta i vapenhusen och på kyrkogårdarna, äro ehuru skadade ännu i behåll. Hade ej Skåne så tidigt genom sin förening med Sverige undsluppit den nyare tidens moderniseringsbegär i Köpenhamn, eller om det ej varit så aflägset från dess nya hufvudstad, hvarest man ej gjort sig mindre skyldig till förstöring af medeltidens konstalster; så hade visserligen denna landsort i berörda afseende icke haft den rikedom, hvilken här oaktadt berörda förstöringsbegär förefinnes.

Ingen dopfunt har numera sin ursprungliga plats vid sidan om ingången i kyrkan. Alla de, som begagnas till

[3]) Acta Ecclesiæ Mediolanensis, Lugduni, 1684.

sitt heliga ändamål, stå under triumfbågen eller derinom. Nu finnas inga omskrankningar och inga baldakiner eller himlar från katholska tiden. Några få dopstenar ha likväl betäckningar i barock- eller rococomanér.

Några ganska få dopfuntar bestå af gråsten, ännu färre af kalksten, flere deremot af marmor, alla öfriga äro arbetade af finare eller gröfre sandsten. Då vatten genomtränger sistnämnda stenart, så fordra de deraf arbetade dopfuntarne kittlar för vattnets innehållande. Å mången dopfunt af sandsten märkes rundtomkring inre kanten en fals för en kittel. Att kittlarne försvunnit, är mindre underligt, enär de kunnat genom försäljning bereda en inkomst, och enär de efter reformationen uppkomne dopfaten gjorde desamma alldeles öfverflödiga. Emellertid ha tre dopfuntar sina ursprungliga kittlar, som bestå af koppar. Högst sällan finnes någon dopfunt, hvars skål icke har ett litet rundt hål i bottnen. Stundom märkes äfven ett sådant genom foten. Dessa hål ha förmodligen tjenat till afledande af vatten, som spilldes på kanten jemte kitteln eller uttömdes efter döpelsen.

Alla Skånes dopfuntar röja med högst få undantag ren rundbågsstil och alltså en hög ålder. De äro dock både till form och utsiring ganska olika, men de kunna likväl indelas i vissa klasser med få afarter, och de ådagalägga således, att man under medeltiden ej tillåtit sig, att såsom i våra dagar af blotta infall behandla formen och prydnaden af kyrkliga konstsaker.

En dopfunt består af fot och skål, hvilka merendels äro arbetade af två sällan af ett enda block. En och annan fot består af två särskildta stycken. Några skålar ha murade fotställningar, och det vill synas, som flere af dessa aldrig haft några fötter af huggen sten. Det tyc-

kes, som de dopfuntar, hvilka äro ovanligt små, ursprungligen haft undersatser, emedan de i annat fall varit alltför låga. Man träffar flerestädes undermurningar af tegelsten, högst sällan upphöjningar af huggen sten.

Dopfuntarne, som hålla vidpass 3 fot i höjd och sällan under 2 mera sällan ända till 3 i öfre tvärmått, äro till fötter och skålar runda eller fyrkantiga, men ganska få mångkantiga. Några mycket ovanliga dopstenar äro liksom sammansatta af fyra utåtvända halfcylindrar; en och annan har fyrkantig fot och rund skål.

Fötter under runda skålar likna merendels Attiska baser, som i mer eller mindre mån afvika från den antika formen och hvilka antingen ha skyddsblad eller i deras ställe mennisko- och djurhufvuden, men som sällan sakna bådadera. Det är bekant, att Attiska basen ofta blef å byggnader i rundbågsstil använd med ganska fria profileringar, men å dopfuntarna röjes ett ännu friare behandlingssätt. Stundom äro öfre och nedre toren lika vida, någon gång träffas ett lodrätt stycke i stället för en mellanliggande hålkäl, ibland saknas derå öfre toren. Såsom ett sällsynt undantag märkes i stället för nedre toren och hålkälen en stor karnis med skyddsblad å dopfunten i Qverrestads kyrka. Någon gång har den nedre toren så ansenlig höjd, att den öfre omedelbarligen följer derpå, såsom å dopfunten i Örsjö kyrka. Skyddsbladen, som med få undantag äro alldeles slätta, äro än korta och tjocka, än långa och smala. Somligstädes förekomma högst ovanliga skyddsblad, hvilka intaga hela plinten och sträcka sig upp nära till öfra toren. Stundom intaga fyra djur nedra toren, så att deras hufvuden öfverskjuta plintens hörn.

Flere dopfuntar bestå af alldeles runda fötter och runda skålar. En sådan fot har nederst en platt och derpå en stor inåtsvängning, öfverst en rundstaf, och den är stundom slät, stundom ornerad. Då foten saknar prydnader, har skålen få sådana. Mången fot af denna form prydes med fyra stora djurhufvuden, som gapa midtöfver mindre odjur. Dessa djurhufvuden framskjuta med lika afstånd från hvarandra dels ur fotens mellanstycke, dels ur derpå följande rundstaf. I mellanrummen föreställas stundom fasansväckande scener i små halfuppböjda figurer.

Flerestädes finnas tärningformiga fötter under runda skålar, då de förre äro jemförelsevis små, och de sednare somligstädes börja vid bottnen såsom fyrkanter och öfvergå i halfklotformer. Sådana fötter afsmalna någon gång uppåt och sluta med en rundstaf, och de siras med åtskilliga föreställningar, då dithörande skålar ha figurer. Stundom träffas runda skålar på fyrkantiga fötter, som något afsmalna uppåt och med afrundade hörn sluta sig till en rundstaf, och hvilka å hvarje sida ha en större rundbåge, hvari mindre sådana eller ett kors eller en slät yta märkes. Dylika fötter likna tärningformiga kapiteler, som äro uppnedvända.

Alla de dopfuntar, hvilkas skålar äro fyrkantiga, ha äfven fyrkantiga fötter, och de äro merendels nära likstora med hvarandra. En sådan fot har å midten en skråvinklig försänkning, hvarur en stor rundstaf framstår, men den saknar alla andra prydnader.

Dopfuntarnas skålar ha jemväl ganska olika former. De allrafleste äro runda. Några af dessa skålar ha lodräta eller föga utåtlutande sidor dels med en fin skråkant eller rundstaf, dels med en stor karnis och derunder en platt botten, flere ha lodräta eller lindrigt kupiga

sidor och likna inunder en afskuren kon, och i alla finnas runda urhålkningar med föga nedåtsvängda bottnar. En del runda skålar äro halfklotformige och några vidare uppåt, några få äro mera smala och höga, flere äro till den nedra delen halfklotformige och ha till den öfra lodräta sidor. Alla dessa skålar ha kalottlika urhålkningar. De skålar, som äro fyrkantige, vidga sig merendels något uppåt och ha med högst sällsynta undantag urhålkningar, hvilka öfverensstämma med deras yttre.

Flere runda skålar ha betydelsefulla föreställningar, men andra äro alldeles släta. Många skålar siras till nedra delen med en rad smala och långa blad, som sträcka sig uppåt och sluta sig i halfcirkelformer och hvilka merendels äro upphöjda, sällan försänkta. Några sådana skålar prydas till öfra delen med enkla rundbågar, hvilka likna vanliga gesimsbågar. Dylika rundbågar ha somligstädes stora trebladiga kragstenar.

Några skålar omgifvas kring öfra kanten med rundbågiga fördjupningar och prydas inunder med upprättstående blad. Af detta slags skålar, som äro för öfrigt släta, har en och annan en fin repstaf eller grof rundstaf kring midten. Andra likartade skålar ha mellan nedra och öfra platt- eller repstafvar sammanvridna kransar, som inuti fyllas med löfverk och drufklasar och omgifvas af trebladiga svickelsirater. Flere ha kring öfra delen en temligen bred remsa, hvilken är liksom sammanknuten till upprättstående half- eller nära helrunda rosor och vecklagda flikar deremellan, så att det hela har snarlikhet af snäckor med rundbågiga omfattningar, hvarifrån bindlar vågvis nedhänga. Detta slags ornering, som vid första påseende tyckes vara sirliga gesimsbågar, liknar omslag af linne och förekommer endast å dopfuntar

och kan för korthetens skull kallas bågformigt rosverk med våglikt omslag. Öfver berörda kransar och rosverk förekomma stundom enkla och dubbla gesimsbågar. Någon gång saknas både stafvar och rundbågar.

Fyrkantiga skålar prydas merendels med smärta hörnkolonner och å hvarje sida med en rundbågig fördjupning och deri en cirkel eller ros. Dessa fördjupningar omgifvas stundom med repstafvar och på kanten deröfver med rosverk och omslag. Några högst få dels runda, dels mångkantiga dopfuntar ha skålar, som siras med stora spetsbågar på uppspirande stafvar. Dessa dopfuntar, hvilka med sina inåtsvängda fötter och stora rundstafvar derå likna kalkar, synas vara vida yngre än de öfriga.

Sedan vi nu sökt i korthet gifva ett begrepp om dopfuntarnas skiljaktiga former och prydnader, skola vi för att närmare belysa desammas förhållanden skildra de märkvärdigare deribland. Skada, att många af dem, hvilka blifvit med noggrannhet aftecknade och beskrifne, här måste för undvikande af vidlyftighet förbigås.

I Bjeresjö kyrka finnes en dopfunt, hvaraf foten och skålen äro runda. Foten har nederst en platt och derpå ett inåtsvängdt mellanstycke och öfverst en stor rundstaf. Skålen, som håller $2\frac{1}{3}$ fot i yttre tvärmått, liknar till bottnen en afskuren kon, till sidorna en cylinder. Fyra lejonhufvuden, som framskjuta från fotens rundstaf, bita öfver ormslingror. Skålen siras å bottnen med upprättstående blad, å sidorna med sju fält emellan en nedre och två öfre platthister. Dessa fält omgifvas af prydliga kolonner, som förenas med släta rundbågar, och dithörande svicklar fyllas med trebladiga flikar. I fälten föreställes. 1. Christus med korsgloria ligger i en liten säng

och deröfver står en oxe och en åsna. Josef med gloria sitter jemte på en stol. Å ett tvärstycke läses: cognovit bos asinvm. Öfver detta tvärstycke sväfva två englar med glorior och utslagna vingar och deröfver ses två åttbladiga rosor. Omkring bågen deröfver läses: iosef rafael iesvs gabriel sedi. 2. Jungfru Maria ligger i en säng, hvarå Simeon sitter vid hennes fötter, båda med glorior. En välsignande hand nedsträckes från himmelen. Deröfver läses å bågen: maria spiritvs sanctvs simeon. 3. Jungfru Maria sitter å en stol och håller Jesus på sitt knä, den förra med enkel, den sednare med korsprydd gloria. Jesus håller ett kors i sina händer och öfver hans hufvud märkes en åttbladig ros. Simeon med enkel gloria står bakom och håller en mantel på sin högra arm. Å bågen läses: simeon stär maria iesus. 4. Tvenne män med kronor och vida mantlar framräcka med högra handen rökelsekar mot Christus och mellan dessa märkes en trädstam. Å bågen läses: asper farpalvs melchior. 5. Åter en man, hvilken med krona, mantel och rökelsekar vänder sig mot Christus; sålunda den tredje af de vise från Österlanden. Bakom honom står Maria med gloria och uppräckta händer i bedjande ställning, och öfver henne nedsväfvar en dufva. Mellan dessa personer märkes äfven en trädstam. Å bågen står: maria spiritvs sanctvs. 6. Christus sitter inom en oval å en båge, hållande i venstra handen en bok och utsträckande den högra till välsignelse. Kring denna oval framblicka fyra bröstbilder med glorior och vingar, nemligen öfverst till höger en menniska, derunder ett lejon, öfverst till venster en örn, derunder en oxe. Å bågen deröfver läses: lvcas mathevs iesvs ioannes marcvs. 7. Christus med korsgloria står i en dopfunt. Till höger står jungfru Maria med gloria

och ett kors, till venster Johannes med gloria och en staf. Öfver Christi hufvud märkes en åttbladig ros. Å bågen läses: IOANNES TOP IESVS MARIA FRVA. Dessa inskrifter röja en hög ålder och läsas dels på vanligt sätt från venster till höger, dels tvertom. Det är märkligt, att Latin och Danska äro deri sammanblandade. De vise män, hvilka vanligtvis kallas Casper eller Jasper, Balthasar och Melchior, ha der fått tvenne ovanliga namn. Inskrifterne, som äro till en del otydliga, röja föga kunskap.

Dopfunten i Tryde kyrka är ganska ovanlig. Både foten och skålen är rund och de likna till formen de nyssbeskrifna. Ur foten framskjuta: ett uppåtblickande menniskohufvud med öppen slöja, ett gapande lejonhufvud, ett djurhufvud, som biter öfver en drake, och åter ett sådant, hvilket biter öfver en hund. Mellan dessa hufvuden, som framskjuta på lika afstånd ifrån hvarandra, äro fyra skråkantiga rum, af hvilka ett är alldeles slätt, ett annat prydes med ett yfvigt blad, uti det tredje sitter en man till venster med lyftadt svärd, en annan står till höger med en framräckt kalk, och i det fjerde ligger en man på hvilken en annan står lutad under en båge. Skålen, som håller $2\frac{1}{3}$ fot i yttre tvärmått, har nederst en stor rundstaf, derpå en skråkant och sedan lodräta sidor med fina kantstafvar. Från rundstafven, som prydes med nedhängande blad, kasta sig fyra halfbågar med lika afstånd från hvarandra, och på hvarje sådan stå tvenne menniskor, hvilka parvis höja sig till skålens öfverkant. Dessa figurer, som äro fullrunda och ovanligt stora, ha följande utseende, nemligen: 1. Tvenne män, hvilka med långa pipskägg och mustacher samt nedhängande hår bära, såsom det tyckes, bröd. 2. En skäggig man till venster bär på båda händer en krona, och en qvinna till höger förer ett svärd i

den venstra och framräcker den högra handen. 3. En barhufvad man till höger och en qvinna med platt mössa eller turban till venster smeka hvarandra. 4. Två qvinnor omfamna hvarandra. Alla der förekommande qvinnor ha tjocka och långa hårflätor, af hvilka några nedräcka öfver midjan. Å skålens lodräta sidor märkas i fälten mellan dessa parvis framstående figurer följande föreställningar. 1. En konung med upplyftadt svärd sitter å en thron. En biskop med gloria sitter derjemte och håller en kräckla i den venstra handen och utsträcker den högra till välsignelse. En man stödjande sig på en stridsyxa står derbredvid. 2. I midten ses en likkista. Vid hufvudändan deraf står en man, hvilken hjelper en uppvaknande att aflyfta lockstenen och uppstiga. Vid fotändan stå tvenne förvånade personer. Ifrån en sky deröfver nedsträckes en välsignande hand. 3. En bedjande man med krumstaf står till venster och en man ligger derjemte baklänges, emot hvilka en man med klöfhatt framräcker den venstra handen och leder efter sig döden såsom ett benragel med den högra. 4. Christus, hållande en bok i den venstra och upplyftande den högra handen, sitter på en bågig sky uti en oval omfattning, hvilken en engel å hvarje sida stödjer. Å skålens botten i halfbågarnas mellanrum märkes: 1. Ett lejon fäller en hind. 2. En plats utan prydnader. 3. En hund biter ett svin. 4. En löfrik blomma.

En dopfunt i Valleberga kyrka har nyssberörda anordning. Ur foten, som är rund, framskjuta: ett menniskohufvud, hvilket har stora mustacher och långa hårlockar; två ryttare, som möta och omfamna hvarandra; två lejonhufvuden, af hvilka det ena gapar öfver en gumse, det andra öfver en hund. Dessa figurer, som äro hel-

upphöjda, ha lika afstånd ifrån hvarandra. Mellan båda lejonhufvudena stå de tre vise män, och mellan det ena af dessa och menniskohufvudet stå tre biskopar med klöfhattar och kräcklor. Skålen, som äfven är rund med konisk botten och raka sidor, prydes med två repstafvar. Skråkanten under den nedra repstafven har följande föreställningar. Tre personer sitta i ett fängelse; till höger derom höjer en konung sina händer mot tre personer, till venster sitter en konung och en man derjemte med en en bok. En man framräcker med hvarje hand ett bröd åt tvenne sittande hundar, och derjemte står en man, hvilken af en annan mottager två bröd, hvartill två hundar framspringa. En man framlemnar, såsom det tyckes, ett hufvud åt en konung, bakom hvilken två män hålla dragna svärd i sina högra och afhuggna hufvuden i sina venstra händer, två stympade kroppar ligga derframför. En konung klappar en qvinna på kinden. Å sidorna mellan repstafvarna märkas följande skildringar. En konung sitter med draget svärd å en thron, en man står framför med upplyftad hand, och derbakom sitter en bedjande på jorden och tvenne stå derjemte. En konung sitter på en thron och jemte honom tre rådsherrar. En man ligger på jorden och ett hufvud under honom. Christus med korsgloria sitter mellan två helgon med enkla glorior, alla ha böcker. Derefter ses tvenne män, hvilka i ett rep leda en fånge. Vidare märkes ett fängelsehvalf, hvari en man med upplyftade händer blickar mot höjden, och en engel sänker sig öfver honom; till venster derom står en man med svärd i högra och ett hufvud i venstra handen och en stympad kropp ligger derunder; vid sidan derom ses en danserska i uppnedvänd ställning, och derjemte stå två varnande personer, och bakom dem står jemte ett

torn Satan med långa horn, kort svans, nedhängande tunga och ett menniskohufvud på sin vinge. Dessa skildringar åsyfta de grymheter, som Herodes den Store och Herodes Antipas föröfvat. Den fånge, öfver hvilken engeln sänker sig, är Johannes Döparen, hvars hufvud frambäres till Salome dotter af Herodias.

Löderups kyrka har en likartad dopfunt af sandsten. Ur foten framskjuta tvenne lejonhufvuden, som gapa midtöfver hundar, samt ett lejon efter midjan, hvilket utträcker tungan, och en qvinna i bröstbild, som prydes med tvenne kors och håller ett lindebarn. Dessa figurer, hvilka ha lika afstånd från hvarandra, intaga fotens mellanstycke och höja sig öfver dess rundstaf. Fotens nedra mellanrum fyllas med bladringar, dess öfra med dubbla löfrader. Å skålens botten: 1. Ett altare med dubbelkors, hvartill en person å hvarje sida framför skänker i skålar. 2. En strid, hvari man dels med dels utan hjelmar och sköldar kämpar med bågar och yxor, och en man neddignar under ett hugg. 3. Ett drakskepp med mast och bomsegel. 4. En man ligger i en säng och trenne andra stå derjemte, af hvilka den närmaste mottager den döendes anda i skepnad af en liten menniskofigur. Å skålens öfra del mellan tvenne fina rundstafvar: 1. Judas kysser Christus; derbakom står en man med rep. 2. Christus med korsgloria ledes med rep inför Pilatus. 3. Judas hänger i en snara. 4. Å ett halfklot står ett kors, hvars ändar siras med evangelisternas sinnebilder inom cirklar; å detta kors fastspikas Christi händer af en, dess fötter af en annan, och dess sida genomborras med ett spjut af en tredje. 5. Två englar med glorior och vingar sitta på en graf och utträcka sina högra händer mot tre ankommande qvinnor med nedsänkta hufvuden. 6. Christus, som undankastat hällen, fram-

går med korsgloria och korsstaf. 7. Frälsaren med korsgloria nedstiger i afgrunden och med sin korsstaf nedstöter der Beelzebub. 8. Inom en oval, som hålles af två englar med glorior och utslagna vingar, sitter Christus såsom verldsdomare på en bågformig sky och utmärkes med korsgloria samt håller en bok i den venstra och höjer den högra händen med två utsträckta fingrar.

Hofby kyrka har en dopfunt, hvaraf foten och skålen likaledes äro runda och bestå af sandsten. Ur fotens hålkäl, som är stor, framskjuta två mennisko- och två djurhufvuden. Det ena af de förra har öppen krona, men intet skägg; det andra deremot bart hår, långt pipskägg och långa mustacher, som omfattas med båda händer; det ena af de sednare är ett lejon- det andra ett griphufvud, af hvilka hvardera gapar öfver en hund. Mellan dessa fyra hufvuden, som ha lika afstånd från hvarandra märkas följande föreställningar. 1. Tvenne dufvor, som stå midtemot hvarandra på en lilja, äta af dess knopp. 2. En sexbladig blomma på en tjock stjelk. 3. Gud väger en själ, hvilken Sátan söker genom skålens höjning med en stång göra lätt. 4. Christus tyckes såsom en annan Herkules med båda händer strypa ett underdjur med draksvans i omgifning af lågor. Skålen liknar till nedra delen en afskuren kon och har till den öfra raka sidor och håller i yttre tvärmått $2\frac{1}{12}$ fot. Å skålens botten. 1. En örn med språkband, Johannes. 2. En bevingad oxe äfven med språkband, Lukas. 3. Tvenne män med glorior omfamna och kyssa hvarandra, christlig kärlek. 4. Ett bevingadt lejon med liljesvans och språkband, Markus. 5. En engel med gloria och språkband, Mattheus. 6. Ett altare med dubbelkors, framför hvilket å ena sidan ett helgon, å andra en menniska knäfal-

lande framräcka skänker å fat. Å skålens sidor: 1. Frälsaren sitter i en fyrkantig omfattning på en sky och håller en bok i den venstra handen och välsignar med den högra; till venster står en engel med gloria och rökelsekar i den venstra och palm i den högra handen; till höger frambär en engel, som äfven har gloria, tre biskopar. 2. En biskop, sittande på en prydlig stol, håller i den venstra handen en krumstaf och framräcker den högra välsignande mot en konung, hvilken med öppen krona står till höger i lutande och bönfallande ställning. Mellan dessa nedräckes en välsignande hand ur en sky. Vid sidan derom märkes å en stol en barhufvad man, hvilken håller med den högra handen om sitt långa skägg, till höger ligger en man på knä med hopknäppta händer, derbakom står en man med rensel. 3. En dödgräfvare och en man med svepduk, dernäst märkes en säng, hvari en konung uppgifver andan i liknelse af ett barn, derjemte står Christus med korsgloria och håller lifsens bok i den venstra handen och välsignar med den högra. 4. Ett kalasbord med fat och skålar, till höger sitter en konung, till venster en barhufvad man, å ena sidan frambär en tjenare ett fat eller en skål, å andra ses en harpolekare, en hornblåsare och en danserska. Till höger derom sitter en biskop med fyrkantig mössa och kräckla och håller en bok i den venstra och välsignar med den högra handen. Christus å skyn framställes såsom verldsdomare. En biskop meddelar syndaförlåtelse. En döende konung, hvars graf öppnas, blir af Christus inskrifven i lifsens bok, och en begrafning firas på gammalt sätt i norden af en thronföljare. Å skålens öfra kant märkas fyra Grekiska kors, och uti densammas urhålkning står en urgammal kopparkittel, som noga fyller hela öppningen.

I Nöbbelöfs kyrka i Jerrestads härad finnes en likartad dopfunt. Både foten och skålen äro runda, af hvilka den förre prydes med en hålkäl och derpå en staf, den sednare liknar till den nedra delen en afskuren kon och har till den öfra lodräta sidor. Ur fotens rundstaf framskjuta fyra djurhufvuden, af hvilka tre gapa öfver hundar, som bita i dessas käftar, och ett gapar öfver en drake. Under skålens botten föreställes den himmelske Simson eller Christus, som uppbryter den bevingade afgrundsdrakens käftar; vidare en engel, en örn, ett lejon och en oxe, alla med glorior, vingar och språkband, evangelisternas sinnebilder. Skålens raka sidor ha mellan en nedre och en öfre fin kantstaf sju vridna kolonner, som förenas med rundbågar, hvilkas svicklar fyllas med tre bladprydnader, ett upprättstående djur och tre bevingade englar. I dessa fält märkes. 1. Gud sitter å en stol och upplyfter den högra handen välsignande och drager med den venstra ur den sofvande Adam ett refben, som har qvinnohufvud; derunder ligger en hund med draksvans, listens symbol. 2. Adam och Eva vid en vinranka, hvaromkring ormen med en drufklase i sitt gap slingrar sig. 3. En person med huggande svärd utdrifver Adam och Eva, som hölja sig med fikonlöf. 4. En qvinna upphackar jorden, en man sår deri. 5. En man behugger en stock med bila och en qvinna spinner på en slända. 6. Christus med korsgloria sitter med en bok i handen å en stol, och en man sitter dernedom. 7. En man med gloria smörjer en död, vid hvars fötter Christus sitter med korsgloria, och deröfver märkes ett ansigte i en sky.

En dopfunt i Cimbrits kyrka är ej mindre sirlig. Foten, som är rund, indrager sig mot midten och prydes med två lejonhufvud i motsatt riktning, hvilka bita öfver

hundar. Midtemellan dessa figurer framblickar å ena sidan en bröstbild af en man, som håller med båda händer i långa mustacher; derunder märkes ett altare med brinnande offer och derjemte en man, som ligger på knä, samt afgrundens lejon, hvilket, klättrande på ett hjul, fasttages och sönderslites af den himmelske Simson. Midtderemot å andra sidan ses en bröstbild af en qvinna, som diande ett lindebarn omgifves af fyra andra personer. Skålen, som äfven är rund, har till öfra delen raka sidor och liknar till den nedra en afskuren kon. Å skålens nedra del föreställes. 1. En engel håller en lilja i den venstra handen och utsträcker den högra till välsignelse. 2. Derjemte sitter en dufva. 3. En sittande qvinna pekar med ett finger åt venster, hvarifrån en dufva nedsväfvar från månen; till höger om samma qvinna märkes en strålande rundel, som innesluter en sol och en halfmåne, förmodligen Marie bebådelse. 4. Derefter ses Maria och Elisabeth. Johannes Döparen nedsänker Christus med korsgloria i en dopfunt och en engel framräcker ett kläde. 5. Maria ligger i en säng och öfver hennes hufvud lyser en stjerna samt vid sidan derom ses en kyrka och derbredvid märkes en krubba, hvari ett barn med korsgloria ligger och hvarjemte en åsna och en oxe stå. Till höger derom kastar solen starka strålar ned på jorden. 6. En engel nedsväfvar till en man, som sitter i mantel, hvarjemte en sol nedstrålar. En hand från himmelen griper en beväpnad man i håret, på hvars rygg två harar klättra. En man, hvilken pekar framåt, håller i den venstra handen ett svärd, hvilket han tagit, såsom det tyckes, från en neddignande eller uppskrämd konung. Derefter ses en man, hvilken i den venstra handen håller ett barn om håret och med ett svärd i den högra

afhugger dess hufvud, Herodes' barnamord. 7. Derpå följa tvenne män, hvilka hålla stenar med upplyftade händer, och en man med gloria knäböjer och sträcker sin hand emot Gud i skyn, förmodligen S. Stefanus, som stenas. Å skålens öfra del märkas emellan en repstaf i nedra och en i öfra kanten följande föreställningar. 1. De tre vise från Österlanden framträda med kronor och rökelsekar, de två främste knäfalla för den heliga jungfrun, som, hållande Jesus i sina armar, sitter på en stol, hvarjemte Josef står. 2. Christus med korsgloria tvår efter nattvarden lärjungarnas fötter. 3. Christus med korsgloria har tre lärjungar på hvarje sida och Judas ligger på knä framför honom. 4. Judas håller i den högra handen en penning, i den venstra en pung och en man står å hvarje sida om honom. 5. Christus med korsgloria står på en klippa och utsträcker högra handen bedjande. Satan med stort hufvud och liten svans står framför med utsträckta armar och fingrar. 6. Derbakom föreställes åter den onde anden med horn, klöfvar och svans framteende dyrbarheter för Christus, som med korsgloria sitter å en stol hållande en bok i den venstra och utsträckande den högra handen med bön. 7. Johannes i lång mantel döper Christus med korsgloria i Jordan och derjemte står en man iförd kort mantel.

Mellby kyrka i Albo härad har en dopfunt, hvartill foten består af kalksten och skålen af gråaktig marmor. Foten utgöres af en fyrkantig plint; derpå följer ett mellanstycke, som nederst nära fyrkantigt öfvergår med lindrig indragning till rundning och krönes med en rundstaf. Öfver plintens hörn framskjuta fyra hufvuden. Skålens nedra del liknar en afskuren kon, den öfra har lodräta sidor. Den nedra delen siras med en vinranka i

spiralformiga vridningar. Den öfra delen prydes med följande föreställningar. 1. Jungfru Maria med gloria ligger i en säng och dess heliga barn med korsgloria jemte henne. Vid sidan af sängen stå en oxe och en åsna. Josef stödjer sig med högra armen på fotändan af Marias säng och håller i venstra handen en staf. En engel, som nedsänker sig ur en sky, fattar med venstra handen uti Josefs venstra arm. Öfver Marias hufvud lyser en stjerna och vid hufvudändan af hennes säng står en man med fotsid mantel, hållande en låda med båda händer, förmodligen en af de vise från Österlanden. 2. Maria, hållande Jesus, som har korsgloria, rider på en åsna, hvilken ledes af Josef, som bär på sin staf en rensel. 3. Christus, som håller en bok i den venstra handen och välsignar med den högra, omgifves af en oval och två englar, alla med glorior. 4. Derefter märkes ett träd, hvari en liten menniska klättrar, och hvars blad och frukter begärligt sökas af två gumsar. 5. En skällande hund hoppar uppåt ryggen på en man, hvilken med spetsig stridshufva och stridsyxa framgår och liksom hugger efter en engel, som står med utslagna vingar. Dessa föreställningar äro mer än halfupphöjda och sträcka sig omkring skålens öfra del och omgifvas i nedra och öfra kanten af skrålister.

I Lyngsjö kyrka står en dopfunt af sandsten. Foten är nära halfklotformig och har öfverst en replik rundstaf. Ur foten framskjuta fyra bröstbilder i motsatta riktningar, nemligen en skägglös man, som, iklädd en vecklagd mantel, med händerna uppvidgar munnen. Midtderemot en skön qvinna, som, hållande två bevingade drakar öfver deras halsar, diar desamma. Mellan dessa å den ena sidan framskjuter ett lejon i lugn ställning, å den andra en gumse. Emellan mannen och gumsen samt mannen

och lejonet slingra sig prydliga bladverk, hvilka motsvaras af drakarna jemte qvinnan. Skålen, som är äfven halfklotformig, prydes till nedra delen med blad. Öfra delen siras med små rundbågar och omkring kanten deröfver med en repstaf. Under dessa rundbågar, af hvilka somliga hvila på kolonner, föreställes. Christi döpelse. En konung sitter på en thron och en krigare i rustning mottager ett språkband. Tre krigare med sköldar och dragna svärd rusa mot ett altare, hvarvid en man nedfaller, och en annan framräcker ett kors. En dufva nedflyger öfver en kalk, hvilken står på detta altare. Två helgon med språkband välsignas af Christus. S. Petrus mottager en nyckel af Frälsaren, som lemnar en bok åt S. Paulus. Christus kröner sin moder, och båda hålla ett språkband. Dessa skildringar ha bjerta färgor, som synas vara ursprungliga. Figurer och bladverk äro med en högst ovanlig skicklighet utarbetade, och man kunde lätt falla på den tanken, att denna dopfunt tillkommit under den sednare medeltiden. Men dopfuntens form och hela dess symboliska syftning ådagalägga, att densamma härrörer från rundbågsåldern. Qvinnan, som diar drakarna, är en ovanlig symbol af lättsinnigheten; allt det öfriga är deremot mycket vanligt och lättförklarligt.

Till Gumlösa kyrka hörer en dopfunt, hvars fot och skål äro runda. Ur foten, som krönes med en stor rundstaf och har blad derunder, framskjuta på lika afstånd från hvarandra fyra lejonhufvuden, af hvilka två hålla lemmar i sina gap, två deremot bita öfver drakar. Skålen är till nedra delen inåtsvängd och derpå lodrät. Den nedra delen prydes med stora blad; den öfra har afvexlande kolonner och kragstenar, som uppbära rundbågar, hvarpå en repstaf följer. Dithörande fält innehålla föl-

jande föreställningar. 1. Christi födelse. 2. De tre vise männen från Österlanden. 3. Jungfru Maria i krubban. 4. Omskärelsen. 5. Christi döpelse. 6. En helig med gloria, till hvilken en dufva nedflyger, och mot hvilken en engel framräcker handen välsignande. Rundbågarne äro fullristade med Latinska inskrifter. Denna märkvärdiga dopfunt, hvilken länge varit begagnad såsom blomkruka, har af frost blifvit söndersprängd, hvadan den fått jernband, som göra inskrifterna oläsliga. Friherre F. Gyllenkrok, nuvarande ägaren af Sinklairsholm, har låtit i den närbelägna kyrkan inflytta denna dopfunt. Måtte detta lika ovanliga som berömvärda exempel på en herrlig fornlemnings räddande från förstöring efterföljas af helgedomarnas målsmän.

I Qviinge kyrka står en dopfunt, som saknar fot, hvilken troligtvis liknat den nyssbeskrifna. Skålen, som till formen öfverensstämmer med den sistberörda, siras å bottnen med blad och å sidorna med följande föreställningar mellan slåta kantlister: Maria med gloria ligger i en säng med sitt heliga barn i linda jemte sig. Bredvid sängen sitter Josef å en stol; derjemte stå en oxe och en åsna och deröfver lyser en stjerna. Å ena sidan derom ses några glada herdar och tre hoppande gumsar; derbortom tyckas de tre vise männen från Österlanden framtåga, men desse sednare figurer äro nog otydliga. Å motsatt sida märkes en öppnad stadsport, hvarigenom Josef leder en åsna, på hvilken Maria sitter med sitt heliga barn i armarna.

I Hörs kyrka står en dopfunt af sandsten. Foten är en Attisk bas med skyddsblad. Skålen, som är rund med lodräta sidor, har emellan yttre platlister och inre

repstafvar sammanflätade löfringar, som inuti fyllas med blad och druſklasar och i svicklarna med tredelade flikar. Skålen sluter sig med en stor karnis till foten. Å skålens kant läses i runor: MARTIN MIK KIARTHI, det är: Martin mig gjorde. Ur en af berörda löfringar framblickar ett långskäggigt gubbhufvud med spetsig mössa. Martin har förmodligen der velat afbilda sig. En likadan dopfunt till stenart, form och ornering samt inskrift finnes i Vestra Sallerups kyrka.

I Söderhviddinge kyrka begagnas en dopfunt af sandsten. Å foten, hvilken är rund, föreställes ett lejon med drakhöfdad svans och en gumse. Det förra biter öfver den sednares hufvud. Mellan dessa djurs bakdelar märkes en man i bröstbild. Skålen, som håller $2\frac{7}{12}$ fot i yttre tvärmått, är rund och prydes med två repstafvar och deremellan tolf löfringar med liljeslingror och druſklasar. Å skålens öfverkant står följande med runor: MARTIN MIK KIARTHI. Å denna dopfunt ligger ett eklock, hvars handtag består af ett lejon, som sitter i midten deraf inom tvenne ringar, af hvilka den yttersta har sex rak- och sex krokspetsiga strålar. Detta lejon är fullrundt och dithörande omfattning inskuren. Kring kanten af samma eklock, hvilket är $\frac{3}{4}$ tum tjockt och håller $2\frac{7}{12}$ fot i tvärmått, står: IHESUS NASERENVS.

Örtofta kyrka har en dopfunt, hvars fot är tärningformig, men hvars skål är alldeles lika med de trenne sistberörda. Foten siras i hörnen med ett gumshufvud. ett lejon gapande öfver ett menniskohufvud, tvenne menniskor omfamnande hvarandra och ett framskjutande lejonhufvud. Å skålens öfverkant märkes en likadan runskrift: MARTIN MIK KIARTHI. Dessa fyra dopfuntar, hvilka ha mycket olika fötter, men deremot alldeles lika skålar.

äro, såsom runinskrifterne visa, huggna af samma man, och de ha tvifvelsutan en hög ålder.

En dopfunt af sandsten står i Reslöfs kyrka. Foten är en Attisk bas utan skyddsblad och skålen liknar de sistberörda, men den saknar repstafvar och inskrift. I Lilla Harrie kyrka finnes jemväl en likadan dopfunt. Foten, som är en Attisk bas, har skyddsblad, men skålen saknar inskrift. Odarslöfs kyrka har likaledes en sådan dopfunt, hvars fot är en Attisk bas med skyddsblad, men hvars skål är alldeles slät och utan inskrift. Det vill synas, som Martin, hvilken inristat sitt namn på dopfuntarna i Hörs, Vestra Sallerups, Söderhviddinge och Örtofta kyrkor, äfven förfärdigat de likartade i Reslöfs, Lilla Harrie och Odarslöfs kyrkor, som alla ligga nära hvarandra.

Heligkorskyrkan i Dalby har en dopfunt af fin sandsten. Foten, som liknar en Attisk bas, prydes med tvenne djur- och tvenne menniskohufvuden, hvilka emellan öfra och nedra toren framskjuta i motsatta riktningar. Skålen, som är rund och håller 3 fot i yttre tvärmått, har raka sidor och sluter sig med en större qvartstaf till foten. Kring skålen märkes. 1. Christi döpelse i Jordan; till höger står Johannes med utsträckta händer, till venster en engel med en duk och deröfver nedflyger en dufva. 2. En fembladig lilja uti en ring. 3. Ett lejon står uti en ring och håller ett svärd i munnen. 4. Tvenne gripar uti en ring strida med hvarandra. 5. En hjort står uti en ring och äter af en lilja. 6. En jägare, som leder en hund, blåser i ett horn, ett parti, som äfven omgifves af en ring. 7. Fyra drufklasar med blad inom en fyrbågig omfattning. Å en plattlist kring kanten står med

Latinska bokstäfver och dels vanliga, dels ovanliga förkortningstecken: IAM RES DECLARAT QVID QVONDAM SIGNIFICARAT IN CRVCE PRODVCTVS CHRISTI DE VVLNERE FLVCTVS.

En dopfunt af sandsten i Fjelie kyrka saknar fot. Dithörande skål, hvilken är rund med lodräta sidor och platt botten, omgifves af åtta kolonner, hvilka förenas med rundbågar. Kolonnerne hvila på en enkel sockel samt särskilda plinter och bågarne uppbära ett enkelt bjelkverk. Uti de åtta fält, hvilka på detta sätt uppkomma, märkas följande föreställningar. 1. Johannes, hållande en bok i den venstra och upplyftande den högra handen förrättar Frälsarens döpelse. 2. Jesus med korsgloria och upplyftade händer står i Jordan och en dufva nedsväfvar öfver honom. 3. En engel med uppslagna vingar utbreder mot Frälsaren en duk. 4. En man med fotsid drägt och bart hufvud framräcker mot Christus med högra handen ett kors. 5. En planta med fyra trebladiga stänglar och öfverst en knopp. 6. Christus med korsglöria och mantel står å en klippa, hållande ett kors i den högra och upphöjande den venstra handen. 7. Satan med stort hufvud, upprättstående hår, långt pipskägg, kort svans och klor å hälar och tär står midtemot Frälsaren framför ett bord och lägger penningar derpå. 8. En växt, hvilken har tre rosor och två hjertblad. Öfver Christus, stående i Jordan, börjas följande inskrift, som går rundtom rundbågarnas bjelkverk: VINCVLA PECATI SOLVVNTVR FONTE RENATI SVRGET CVM CHRISTO FVERIT QVI MERSVS. Såväl dessa figurer, som anförda verser, visa, att det hela egentligen åsyftar Christi döpelse; men derjemte föreställes Frälsarens frestelse af den onde anden i öknen; trons lilja å ena och dess heliga ros å den andra sidan antyda Gudamenniskans seger öfver afgrundsfurstens loc-

kande försök. Denna dopfunt innehåller en kopparkittel, som är inpassad i en fals i inre kanten af skålen.

Flackarps kyrka äger en dopfunt af sandsten. Foten är en Attisk bas med skyddsblad och nedhängande löf kring nedra toren. Skålen, som är rund, har platt botten och lindrigt kupiga sidor. På midten af sidorna märkas fyra sexbladiga rosor inom cirkelformiga fördjupningar med lika afstånd ifrån hvarandra. I Stäfvie kyrka finnes en ornamentslös dopfunt af sandsten. Foten liknar en Attisk bas utan skyddsblad, och skålen är rund med platt botten och lodräta sidor.

En dopfunt i Kerrstorps kyrka af Färs härad har en fot, hvilken utgöres af plint och derpå en tor, hvarifrån ett menniskohufvud framskjuter öfver hvarje hörn, vidare ett mellanstycke, som i midten har en rundstaf mellan två skråkanter och slutligen åter en tor. Dithörande skål är rund till den nedra delen halfklotformig, till den öfra raksidig med en afskärning under bottnen. Kanten prydes med en slingra, hvars krökar fyllas med båglika blad. Under denna slingra finnas följande föreställningar. 1. En konung med krona rider i starkaste språng och tvenne hundar jaga före sig en hjort, hvilken med häftigt lopp skyndar ifrån en till en annan lilja. 2. En sadlad häst ryggar sig tillbaka och nyssberörde höge ryttare ligger på knä och framräcker sin aftagna krona och öfver hans hufvud lyser en sol, och hans båda hundar ligga förfärade framför honom. Mot dessa vänder sig med säker ställning en korsprydd hjort, hvilken har under och bakom sig liljor. 3. Derefter märkes ett slottstorn, hvarifrån en ryttare med en qvinna bakom sig och ett lindebarn i armarna afrider till ett drakskepp, hvari trenne män tyckas med otålighet sträcka sig mot de ankom-

mande. Nedre delen af skålen prydes med upprättstående blad. Förklaringen af dessa egna skildringar är mycket enkel. Vi se der en konung, som vid christendomens införande förföljt dess bekännare och hvilken upplyst af nådens sol erkänner sin vanmakt inför den segrande läran, och vi se hedendomen liksom flykta ur sin borg på stormande haf till andra kuster.

I Östra Vemmenhögs kyrka finnes en dopfunt, som saknar fot. Å skålen, hvilken är halfklotformig, föreställes. 1. Kunskapens träd omslingradt af ormen. Adam stående till höger äter af ett äpple; Eva till venster för rer ett äpple med den venstra handen till sin mun och tager ett annat med den högra ur ormens gap. 2. En engel utdrifver de fallna, och Adam tyckes omfatta Eva för att släpa henne med sig. 3. Gud Fader sitter på en stol och upplyfter sin högra hand öfver en knäböjande med utsträckta armar. 4. Gud med korsgloria uträcker högra handen framför Adam och Eva, af hvilka den ene har en framlutande, den andra en upprätt ställning; båda bedjande med utsträckta armar. Adam gräfver med en spade och Eva svänger en jordhacka. Dessa figurer betäckas med elfva rundbågar, hvaröfver en vinranka slingrar sig kring skålens kant.

En dopfunt af sandsten i Gråmanstorps kyrka är både till foten och skålen rund. Foten utgöres af en ganska stor och en helt liten tor samt deremellan en hålkäl. Å den stora toren ses en jätteqvinna, som, hållande ett barn, omfattar en kolonn, hvilken hon i bukande ställning söker liksom undanrycka. Kolonnen, som saknar bas, har ett kapitel, hvilket siras med sju menniskohufvuden. Midtemot dessa figurer framskjuter ett gumshufvud. Emel-

lan båda dessa sinnebilder framstår å ena sidan ett lejon, som gapar öfver ett menniskohufvud, och å den andra sitter en qvinna å en karmstol och håller på sina knän en qvinna och en man. Derjemte märkas två runda liksom virkade mattor. Skålen, som inunder liknar en afskuren kon, har raka något utåtlutande sidor, och dess enda prydnad består af ett lejonhufvud vid öfra kanten, hvilket har uträckt tunga. Man erinras dervid om en likartad föreställning i Lunds krypta. Jätteqvinnan med sitt barn, hedendomen, söker nedbryta kolonnen, hvars kapitel åsyftar christna församlingen. Gumsen symboliserar den rena christendomen. Å foten föreställes jemväl afgrundens lejon, som uppslukar en syndare, och S. Anna, som håller jungfru Maria och Christus på sina knän. Å skålen afbildas Christus såsom lejon med uträckt tunga, hvilket med lugn ställning liksom betraktar hedendomens kamp emot christendomen. Denna betydelserika dopfunt är undangömd i en vrå och för dopskålen begagnas ett träbord, som liknar en tvättpall; ett bevis bland många andra på den nya tidens okunnighet i den högre konsten.

En dopfunt af sandsten i Tullstorps kyrka har en fot, som liknar en Attisk bas, och en rund skål, hvilken med lodräta sidor och platt botten omgifves kring nedra kanten af en stor karnis. Foten har i stället för skyddsblad tre mennisko- och ett gumshufvud. Skålen siras med två lejon, som ligga emot hvarandra, af hvilka det ena håller i ramarna något, som det slukar, det andra slickar sin högra framtass, och deremellan sträcker sig en bred löfflåta.

I Oxie kyrka står en dopfunt af sandsten. Foten är en Attisk bas, ur hvilken framskjuter öfver pliutens hörn ett mennisko- och ett gumshufvud samt ett varg-

och ett aphufvud. Skålen, hvilken håller 2¼ fot i yttre tvärmått, är rund och lindrigt kupig. Den nedra delen är slät, den öfra intages af tre liggande lejon, och deremellan ses två sammanflätade rosor samt en druſklase. Det ena af dessa lejon äter på en lilja, som utspirar ur en af dessa rosor, och det andra håller druſklasen med sina framtassar. Hufvudena å foten föreställa de goda och onda; lejonen, rosorna, liljan och druſklasen de tre personerna i guddomen jemte kärleken och tron.

Vemmerlöfs kyrka i Skytts härad har en dopſunt, hvartill foten saknas. Skålen, som är rund, prydes å hvarje sida med två liggande lejon, af hvilka två uträcka tungorna och två visa tänderna. Mellan dessa djur sträcker sig blad- och rosverk.

I Färlöfs vapenhus ligger en dopſunt af finhuggen granit. Foten är en Attisk bas, hvaraf nedre toren, som har mycket stora skyddsblad, är dubbelt större än hålkålen och öfra toren tillsammans. Skålen, som är nära halfklotformig, prydes med fyra lejon, af hvilka hvarje par har ett gemensamt hufvud, som vid öfra kanten bilda grepar.

Fjelkinge kyrka har en ovanlig dopſunt af granit. Foten, som är fyrkantig, håller 1 fot i höjd $2\frac{3}{5}$ i hvarje sida. Skålen, som deremot är nära halfrund och har 2 fots höjd med $2\frac{7}{12}$ i yttre tvärmått, prydes kring kanten med en stor rundstaf. Å skålens sidor ses två bevingade drakar parvis strida mot två lejon, hvilka alla äro temligen stora.

En dopſunt af sandsten i Fosie kyrka har en fot, hvilken utgöres af plint, tor och hålkäl. Öfver plintens hörn framstå djur- och menniskohufvuden. Dithörande

skål, hvilken är rund och sluter sig med en lindrig kullring till foten, prydes till den nedra delen med vanliga blad, och har till den öfra sammanflätade kransar med löfverk och druftklasar samt öfverst en bred plattlist.

Å en dopfunt af sandsten i Harlösa kyrka är fotens baksida rå, men dess framsida intages af två liggande lejon, af hvilka det ena biter öfver ett mennisko-, det andra öfver ett gumshufvud. Skålen är rund och till den nedra delen slät; men den prydes till den öfra med nio löfringar mellan repstafvar.

Blentarps kyrka har en dopfunt af hvitgrå marmor. Foten är en Attisk bas, som prydes med tre lejon och en gumse, af hvilka ett lejon gapar öfver gumsens nacke, ett annat biter öfver det förras ormhöfdade svans; men det tredje synes helt lugnt mellan gumsen och sistberörda lejon. Dessa djur ligga och sträcka sina hufvuden från toren utöfver plintens hörn. Skålen har halfklotformig botten med upprättstående blad, hvilka krönas med en replist, och derpå hvila pilastrar, som uppbåra tolf rundbågar.

I Frenninge kyrka står en likartad dopfunt af rödaktig marmor. Foten är en väl profilerad Attisk bas med djurhufvuden öfver plintens hörn. Skålen liknar den nyssberörda; men repstafven mellan bladen och fälten är ovanligt stor.

Borreby kyrka i Jerrestads härad äger en dopfunt af hvitgrå marmor. Foten är rund och består af en inåtsvängd sockel, som sluter sig till ett mellanstycke, hvilket krönes med en rundstaf. Detta mellanstycke prydes med två lejon- och två menniskohufvuden, som framskjuta på lika afstånd ifrån och i motsatt riktning med hvarandra. Dessa lejonhufvuden hålla i sina gap en löf-

ranka, som slingrar sig under och emellan samma hufvuden. Dithörande rundstaf är liksom virad med ett rep. Skålen, som håller $2\frac{2}{3}$ fot i yttre tvärmått, är rund med lodräta sidor och liknar till bottnen en afskuren kon. Öfra delen prydes nederst med en replist, öfverst med en fin skrålist samt omgifves af en stor löfslingra i nio stora spiraler, af hvilka hvarje i midten fylles med ett blad och i hvarje svickel vexelvis med en druſklase och ett blad. Bottnen siras med tre rader upprättstående blad öfver hvarandra.

En dopfunt af sandsten i Ingelstorps kyrka prydes å foten med fyra liggande lejon, som bita hvarandra i bakdelarna, och derpå hvilar en rundstaf. Dithörande skål, hvilken är halfklotformig, siras inunder med upprättstående blad, som krönas med en löfranka. Deröfver märkas å motsatta sidor tvenne små cirklar, af hvilka den ene innesluter ett korsbärande lamm, den andre en bedjande med upplyftade händer. Dessa cirklar förenas med en bladslingra och omgifvas af tvenne perlstafvar. Å foten strida afgrundens andar, å skålen hugsvalar Christus den bedjande.

I Hvitaby kyrka står en dopfunt af sandsten. Foten utgöres af en plint, hvarpå följer ett mellanstycke, som i likhet af en tor slutar med en rundstaf. Å detta mellanstycke ligga fyra lejon, hvilka, sträckande sig öfver plintens hvarje sida, bita hvarandra i bakdelarna, så att deras hufvuden motsvara densammes hörn. Skålen är halfklotformig. Den nedra delen prydes med upprättstående blad; den öfra med tio bågformiga rosor, som äro mot vanligheten uppnedvända. De nedre svicklarne fyllas med upprättstående liljor, hvilka vanligtvis användas med en motsatt ställning såsom kragstenar å dopfuntarnas gesimsbågar.

I Kiaby kyrka står en dopfunt af sandsten. Foten är fyrkantig och prydes å hvarje sida med ett liggande lejon, som biter i bakdelen af ett sådant. Skålen, hvilken håller 2_{12}^{5} fot i tvärmått, är halfklotformig. Nedre delen siras med blad, och derpå följer en bred löfslingra, hvari ett helgon i bröstbild höjer handen välsignande.

Utanför Rinkaby kyrka ligger en dopfunt, som består af hård hvitglänsande sandsten. Foten liknar en Attisk bas, hvars nedre tor prydes med krälande djur, hvilkas hufvuden motsvara skyddsblad. Skålen, som är halfklotformig och har $2\frac{1}{6}$ fot i yttre tvärmått, siras nedomkring med upprättstående blad. Deröfver märkas en brŏstbild, som utsträcker högra handen, ett lamm, hvilket bär ett kors, och en fågel, som utslår sina vingar. Dessa figurer förenas med en ledig löfslingra. Således föreställlas å foten afgrundens redskap, å skålen treenigheten.

En dopfunt af sandsten i Nymö kyrka är till foten en Attisk bas med löfprydda skyddsblad. Dithörande skål, hvilken är halfklotformig och håller $2\frac{5}{12}$ fot i yttre tvärmått, prydes inunder med upprättstående blad, och omkring öfra delen med dubbla löfrankor mellan släta stafvar. Uti dessa löfrankor höjer en brŏstbild med gloria högra handen till välsignelse.

I Fogeltofta kyrka står en dopfunt af hvit marmor. Foten utgöres af plint och derpå en tor med skyddsblad samt deröfver en plattlist och hålkäl samt ett lodrätt öfverstycke. Skålen, hvilken är till den nedra delen nära halfklotformig med upprättstående blad, har till den öfra lodräta sidor med tolf rundbågiga fördjupningar. En dopfunt af sandsten i Rörums kyrka af Albo härad liknar den sistbeskrifna både till formen och prydnaderna.

I Södra Villie kyrka finnes en dopfunt af sandsten, som håller 2 fot i yttre tvärmått. Foten är en Attisk bas med vanliga skyddsblad. I skålen, hvilken inunder prydes med upprättstående blad och å sidorna med tio rundbågar på släta pilastrar, finnes en kopparkittel, som har i inre tvärmått öfverst $1\frac{5}{12}$ fot, nederst $1\frac{1}{6}$ och i djup $\frac{3}{4}$. Å Öfraby prestgård står en dopfunt af hvit marmor. Denna dopfunt, som skall enligt sägen tillhört Nedraby kyrka, är både till formen och siraterna lik den sistberörda, men den har mycket lidit af vittring.

En dopfunt i Konga kyrka har en fot, hvilken liknar en Attisk bas med ett litet djurhufvud öfver hvarje af plintens hörn. Skålen, som är rund, liknar till bottnen en afskuren kon med upprättstående blad och har lodräta sidor med bågformigt rosverk, hvilket inunder prydes med våglikt omslag och ofvanpå med små gesimsbågar. Ifrån Allhelgonakloster blef en dopfunt af sandsten 1595 öfverlåten till Genarps kyrka [4]). Denna dopfunt liknar till form och prydnader den nyssbeskrifna; men plintens hörn siras med små menniskohufvuden.

En dopfunt af sandsten i Finja kyrka har en fot, hvilken är en Attisk bas utan skyddsblad. Dithörande skål är halfklotformig med upprättstående blad, och deröfver märkes bågformigt rosverk samt våglikt omslag utan bågar. I Strö kyrka af Onsjö härad står en dopfunt, som till formen och prydnaderna liknar den sistberörda; men foten har skyddsblad och skålen två repstafvar kring kanten.

I Brågarps kyrka finnes en enkel dock ovanlig dopfunt af sandsten. Foten utgöres af en Attisk bas, hvars

---

[4]) Regerings-Rådets br. den 1 Febr. 1595.

nedre tor har snerkelprydda skyddsblad, som hvälfva sig öfver plintens hörn, och hvars öfre tor har en karnisad profil och derpå en skrålist. Skålen, som håller $2\frac{1}{4}$ fot i tvärmått, är något mer än halfklotformig och den har å midten en upphöjd plattlist, hvarå läses: INFANS ALLATVS ERIT HOC IN FONTE RENATVS. En dopfunt af sandsten i Kjells Nöbbelöfs kyrka har följande anordning. Foten utgöres af en plint och derpå en stor och en liten tor. Skyddsblad intaga plintens hörn och nedre toren prydes med nedhängande blad. Skålen är nära halfklotformig. Den nedra delen prydes med upprättstående blad, den öfra med bågformigt rosverk och derunder väglikt omslag. Kring öfra kanten läses: QICINDIT LAPIDEM LATEMVS BENEDICITVR IDEM MATER IOHANNES BABTISTA. Denna inskrift är ganska läslig, men föga begriplig.

En dopfunt af sandsten i Billinge kyrka har Attisk bas med skyddsblad och rund skål med kullrig botten och raka sidor. Denna skål prydes under bottnen med upprättstående blad och kring sidorna med rundbågar å liljeartade kragstenar. Simlinge och Pehrstorps kyrkor ha liknande dopfuntar. I Södra Åby kyrka finnes en dopfunt, hvilken har rund skål med likartade rundbågar och kragstenar.

I Höxeröds kyrka står en dopfunt af sandsten. Foten, som är fyrkantig, sluter sig med en lindrig afrundning till en stor rundstaf, och hvarje sida har en rundbågig fördjupning. Skålen, som är halfklotformig, siras inunder med upprättstående blad och deröfver med bågformigt rosverk och väglikt omslag samt kring kanten med två repstafvar.

Lyby kyrka har en till formen liknande dopfunt af sandsten. Hvarje sida af foten prydes med en rundbåge. Skålen är inunder slät och har nära kanten en fyrdelad cirkel och å ena sidan derom några hvarandra skärande rundbågar, å andra några sammangyttrade ofullständade blad, och för öfrigt bågformigt rosverk med våglikt omslag. Dessa sirater, som utgöra en omkrets, krönas med en repstaf och röja en stenhuggare, hvilken ej vetat hvad han velat uttrycka.

En dopfunt af sandsten i Saxtorps kyrka har fyrkantig fot, men deremot rund skål. Hvarje sida af foten prydes med en fördjupning, hvilken bildas af hörnkolonner, och en rundbåge deröfver. Alla svicklar fyllas med löfverk. I dessa fördjupningar föreställas. 1. En bedjande i bröstbild. 2. En björn med korsgloria, Christus, framför ett källsprång. 3. En ros med åttbladig korsprydd knopp. 4. En lilja med fyrbladig korsprydd knopp och stängel. Skålen sluter sig med en skråvinklig fyrkant till foten och öfvergår derpå i full rundning. Å sidorna, som äro kupiga, märkas följande skildringar. Christus mellan två englar med utslagna vingar håller en bokrulle i den venstra handen och sträcker den högra välsignande mot ett bedjande helgon. Englarne, af hvilka den ene håller en bokrulle i den venstra handen och pekar framåt med den högra och den andré håller sina händer på sitt bröst, blicka åt samma helgon. Derbakom ses två helgon, som omfamna hvarandra. Christus har korsprydd, de öfriga ha enkla glorior och alla äro i knäbilder skildrade. Mellan och öfver dessa figurer märkas liljor och vinrankor.

I Hannas kyrka ses en likartad dopfunt. Foten är nära fyrkantig, skålen är deremot rund och liknar inun-

der en afskuren kon och har derpå lodräta sidor. Å hvarje hörn af foten föreställes en menniska sittande å en stol, nemligen: 1. En qvinna, som håller ett barn. 2. En långskäggig man, hvilken har fem kulor eller hufvuden på sina knän. 3. En qvinna, som håller en bok. 4. En kortskäggig man, hvilken förer ett kors. Skålen prydes med sju rundbågar, som uppbäras af korta kolonner med stora bladprydda kapiteler. I fälten märkes. 1. En krönt person framter med venstra handen ett kors, till venster derom söker en man draga en knäfallande tillbaka, åt hvilken en engel, stående till höger, utsträcker venstra handen. 2. En engel till höger framräcker en palm emot en person, som, stående till venster, har en korsprydd kyrka bakom sig, båda med glorior. 3. I midten stå tvenne med glorior och kyssas. Vid hvarje sida märkes en korsprydd kyrka. 4. Jungfru Maria ligger till sängs, barnet ligger ofvanför i vaggan och deröfver ses oxen och åsnan. Under den sednare sitter jemte sängens fotända en skäggig man, till höger står åter en annan man. Alla ha vanliga glorior med undantag af barnet, som har en gloria med kors. 5. De tre vise männen framträda med kronor på sina hufvuden och rökelsekar i sina händer. 6. En qvinna med gloria sittande å en stol håller ett krönt barn. På hvarje sida derom ses en korsprydd kyrka. 7. En qvinna med enkel gloria håller ett barn med korsprydd sådan och sitter på en åsna, som en man gifver foder.

Hammenhögs kyrka har en likartad dopfunt. Foten är fyrkantig, och å dess hvarje hörn sitter en menniskofigur och å hvarje sida står ett djur, nemligen ett lamm med kors, två lejon och en hjort. Skålen, som med en skråkant sluter sig till foten, öfvergår från fyrkant till

rundform med lodräta sidor. Skräkanten prydes med bladverk och druſklasar. De lodräta sidorna ha nederst en enkel, öfverst en dubbel repstaf, mellan hvilka följande föreställningar märkas. En engel med en palm nalkas en qvinna, tvenne personer kyssas, alla med glorior. En med gloria ligger i en säng, ett menniskohufvud framblickar på den liggande och en person sitter vid sängens fotända; deröfver står en vagga och deri ligger ett barn med korsprydd gloria och ofvanför märkas en oxe och en åsna. Derefter förekomma tre män med kronor och rökelsekar. Der föreställes således Marie bebådelse, Christi affelse och födelse samt de tre vise männens besök. Vidare föreställes tre personer, som ligga i en säng och derjemte märkes en engel, förmodligen de tre vise männens uppenbarelse i sömnen. Fyra krönta personer, som rida till en korsprydd kyrka, åsyfta mähända den heliga familjens intåg i Jerusalem.

En likartad dopfunt af sandsten står i Oppunanna kyrka. Foten, som är nederst fyrkantig, öfvergår i en hålkäl, hvilken slutar med en ring, och håller $1\frac{1}{4}$ fot i hvarje sida och har lika höjd. Den ena sidan af foten prydes med två upprättstående lejon, hvilka, omfattande hvarandra med bak- och framfötter, vrida sina gap öfver gumshufvuden å plintens hörn. Bakfötterna förenas med en ros och öfver framfötterna märkes en mindre sådan. Å tvenne af de öfriga sidorna är början gjord med liknande figurer, men den fjerde är alldeles slät. Skålen, som håller $2\frac{5}{12}$ fot i yttre tvärmått, är rund och till den nedra delen halfklotformig, till den öfra lodrät. Den nedra delen siras med vanliga blad. Omkring den öfra märkas följande figurer. Mellan två herdar, som stå emot hvarandra, hoppa tre lamm; till höger ligger jungfru Maria

i en säng och deröfver Christus lindad, och ofvanför ses åsnan till höger och oxen till venster. Sängen prydes vid hufvudändan med en kolonn, och deröfver ett gafvelformigt fält med en sexstrålig stjerna; vid fotändan äfven en kolonn och derpå en baldakin. Josef med en hög mössa på hufvúdet och en staf i handen sitter på en stol. Maria besöker Elisabeth, och derjemte ses en sky. En engel med utslagna vingar utsträcker mot Maria sin högra hand. Maria med Christus i sitt sköte, omgifven af två fembladiga rosor, utrider på en åsna genom en uppslagen stadsport, och Josef leder åsnan och bär en rensel på en staf öfver axeln; en vanlig skildring af den heliga familjens flykt till Egypten.

En dopfunt af hvit- och gråspräcklig finslipad marmor finnes i Östra Herrestads kyrka. Denna dopfunt har mycket lidit af vittring. Fyra utåtsvängda halfcirklar bilda fotens och skålens grundform, af hvilka den förre har nedifrån och uppåt en lindrig inböjning och krönes med en rundstaf, den sednare är halfklotformig och slutar öfverst med en hålkäl och en qvartstaf. Foten är ornamentslös. I skålens ena svickel står Christus med gloria och håller i den venstra handen en korsstaf och upplyfter den högra till välsignelse; i svickeln midtderemot står Olof den Helige, som håller en rund sköld i den venstra handen och med ett spjut i den högra nedstöter ett afgrundsdjur. I svickeln till venster sitter Knut den Helige på en stol med en bok i venstra och en liljespira i högra handen; i svickeln till höger står en man, måhända Erik den Helige, som, hållande en bok i den venstra och lyftande ett svärd med den högra handen, trampar på en liggande fiende med afbrutet svärd. Mellan

dessa figurer äro spetsbågar anbragte, som hvila på knoppar, hvarifrån stafvar nedgå till bottnen.

Utanför Holmby kyrka ligger en dopfunt af hvitgrå finslipad marmor. Både foten och skålen äro i grundritning liksom sammansatta af fyra utåtstående halfcylindrar. Foten har till uppritning nederst en platt och derpå en stor inåtsvängning, som krönes med en stark rundstaf. Skålen är till uppritning halfklotformig med sexton rundbågiga fält, och omgifves kring kanten med en hålkäl mellan två platter. Denna ovanliga dopfunt är sönderslagen och mycket skadad af vittring.

I Lunds krypta har foten till en dopfunt blifvit för några år sedan hittad. Denna fot, hvilken i grundritning likaledes består af fyra utåtvända halfcylindrar, har i uppritning en inåtsvängning. Skålen till samma dopfunt har nyligen igenfunnits, och är, ehuru illa skadad, tillvaratagen. Denna skål, hvilken har likadan grundplan, är nära halfklotformig, och siras liksom den sistberörda å sidorna med sexton rundbågiga fält och omkring kanten med en hålkäl och derpå en plattlist. Foten håller $2\frac{2}{3}$ fot och skålen 3 i yttre tvärmått, och bådadera bestå af rödspräcklig finslipad marmor.

I Båstads kyrka ligger en skål, hvilken är grofft tillhuggen af gråsten i nära kubisk form med halfklotformig urhålkning. Denna skål är å de trenne sidorna slät, men å den fjerde ojemn, och måste ursprungligen varit å en passande fotställning inmurad i väggen af en äldre kyrka än den, hvari denna fornlemning nu finnes. Å öfra kanten och ena sidan märkas några runor och Latinska bokstäfver sammanblandade, af hvilka några gått genom vittring förlorade, hvadan denna inskrift ej gifver någon mening.

I Stora Köpinge kyrka af Ingelstads härad står en dopfunt, som är arbetad af sandsten och till foten och skålen fyrkantig. Foten prydes å midten med en rundstaf mellan två skrålister. Skålen, som uppåt vidgar sig, prydes å midten af hvarje sida med en cirkelrund fördjupning, hvilken är sexdelad och omgifves med en stor rundbåge. Hvarje hörn siras med dubbla pilastrar, och öfra kanten har å hvarje sida tre bågformiga rosor med våglikt omslag derunder.

En likartad dopfunt af kalksten står i Vombs kyrka. Foten är fyrkantig med rundstaf och skrålister. Skålen är äfven fyrkantig med hörnkolonner, som å hvarje sida uppbära en rundbåge, hvars fördjupning i midten siras med en fembladig ros, men öfra delen är alldeles slät.

Utanför Linneröds kyrka ligger en något skadad dopfunt af sandsten. Foten och skålen äro fyrkantiga. Den förre har en rundstaf å midten, hvartill skrålister under och öfver sluta sig. Den sednare, som är något smalare nedtill än uppåt, prydes å hvarje hörn med en kolonn och å hvarje sida med en rundbåge, och i midten deraf med en sexdelad cirkel. Öfre kanten krönes med trebågigt rosverk och våglikt omslag.

En dopfunt i Munkarps kyrka är likaledes till foten och skålen fyrkantig. Foten liknar den nyssbeskrifna. Skålen har å hvarje sida mellan dubbla repslingror inunder en rundbåge, och i midten deraf en åttadelad cirkelform och deröfver nyssberörda ornering.

I Ekeby kyrka står en dopfunt, som helt och hållet liknar den sistberörda. Foten är i jemförelse med skålen ovanligt liten. I stället för cirklar innehåller den ena bågen ett korsbärande lamm, den andra en tolfbladig ros, den tredje en cirkel med fem öglor, slagna af skärande

halfcirklar, den fjerde är slät. Der föreställes Christus med lammet, apostlarne med den tolfbladiga rosen, evigheten med cirkeln och Frälsarens fem sår med dithörande halfcirklar.

Norra Svalufs kyrka har en dopfunt af sandsten. Både foten och skålen äro fyrkantiga och i hvarje sida lika breda med hvarandra, men den förre är något lägre än den sednare. Foten har å midten en rundstaf, hvilken omgifves af tvenne skrålister. Å skålens framsida äro två fördjupningar anbragte, som utgöras af en midt- och tvenne sidokolonner med rundbågar derpå. I den högra af dessa fördjupningar står S. Petrus med en enkel gloria och håller i den venstra handen en stor nyckel och den högra på sitt bröst, till venster sitter Christus med korsgloria på en sky och håller i den venstra handen en bok och upplyfter den högra till välsignelse, och öfver hans hufvud märkes en åttbladig ros.

Trelleborgs kyrka har en dopfunt, som består af marmor och är både till foten och skålen åttkantig samt liknar en kalk. Foten utgöres af en platt och derpå en hög inåtsvängning. Skålen, som håller $3\frac{1}{6}$ fot i tvärmått, är halfklotformig, och hvarje sida siras med en trefliklig båge, hvilken hvilar på stafvar och knoppar. Öfra kanten prydes med en hålkäl och platt.

En dopfunt af hvitglänsande marmor står i Skanörs kyrka. Denna dopfunt är jemväl åttkantig och har likhet af en kalk. Skålen, som håller i yttre tvärmått $3\frac{2}{3}$ fot, siras med följande föreställningar. 1. S. Olof håller en yxa i högra och ett korsprydt verldsklot i venstra handen. 2. Till höger står S. Petrus med nyckel i högra, korsprydt verldsklot i venstra handen. 3. S. Paulus förer

ett svärd i högra och ett kors i venstra handen. En biskop håller jemväl samma kors i högra och en kräckla i venstra handen. 4. Två män ha korslagda armar öfver midjan och ett kors mellan sig och ett sådant ses vid hvarje sida. 5. Tvenne män hålla händerna öfver bröstet och en man mellan dem utsträcker armarna. 6. Trenne män stå i samma ställning, som de sistberörda. 7. Tvenne män utsträcka sina armar och hålla en korsprydd fana. 8. Tvenne män utsträcka armarna och mellan dem märkes ett kors. Alla ha öppna något olika kronor med undantag af den förste i fjerde afdelningen, som har en låg och platt mössa.

Falsterbo kyrka har en dopfunt, hvilken till stenart, form och storlek liknar den sistberörda. Å skålen ses följande skildringar. 1. En dubbel hane, och å hvarje sida derom en man med utsträckta armar. 2. Ett lejon med stort hufvud och uträckt tunga samt en man å hvarje sida derom. 3. 4. 5. 6. 7. 8. likna sistberörda föreställning. Alla männen äro lika, men lejonen något skiljaktiga; de förre stå i kanterna, de sednare i fälten derinom.

Mariakyrkan i Helsingborg har en dopfunt, som är huggen af ett enda marmorblock. Foten är nederst fyrkantig, men blir genom en lindrig öfvergång rund. Skålen, som är tolfkantig, håller $3\frac{1}{4}$ fot i yttre tvärmått och prydes å hvarje sida med två spetsbågiga fördjupningar. Till följe af en spricka har skålen fått nära öfra kanten ett jernband, som består af flera leder och anspännes med splintar. Eburu detta jernband, hvilket torde vara lika gammalt som sjelfva dopfunten, röjer skickligt arbete; så bevisar det likväl, att smedkonsten i medeltiden stod långt efter flere andra handtverk.

I Raflunda kyrka står en dopfunt af gråaktig finslipad marmor. Denna dopfunt är till foten och skålen rund och liknar en kalk. Foten utgöres nederst af en platt och derpå följer en indragning, som krönes med en rundstaf. Skålen, hvilken är halfklotformig, håller $2\frac{7}{12}$ fot i yttre tvärmått. Öfra kanten omgifves af en hålkäl mellan två platter, och stafvar, som uppgå från bottnen, förenas med tolf rundbågar.

Bosjökloster har en liknande dopfunt af sandsten. Skålen prydes med sexton treflikiga spetsbågar, som hvila på runda knoppar, till hvilka stafvar uppskjuta från bottnen. Dessa spetsbågars svicklar fyllas med trebladiga rosor.

Strö kyrka i Frosta härad har en bägarformig dopfunt. Foten, som är rund, prydes å midten med en rundstaf mellan två skråkanter. Skålen, som äfven är rund, sluter sig med den nedra hälften i bågform till foten och har till den öfra raka sidor. Den nedra delen siras med stora nedåtsvängda rundbågar, den öfra har nederst en repstaf, öfverst en plattlist och deremellan bågformigt rosverk med rikt omslag. Fotens listverk, som är mycket vanligt på fötter till fyrkantiga dopfuntar, framstår der såsom en egenhet. Skålens uppnedvända rundbågar äro ganska ovanliga. Denna dopfunt har således en sällsynt anordning; men den röjer likväl en ren hållning.

I Stora Slågarps kyrka finnes en dopfunt, som äfven är bägarlik. Foten, som har någon likhet med nedra delen af en Attisk bas, siras med skyddsblad. Skålen, som är rund och vidgar sig något uppåt, prydes kring öfra kanten med femton rundbågar, hvilka hvila på och fyllas med trebladiga knoppar.

En dopfunt i Ignaberga kyrka har en ovanlig form, den är nemligen snarlik en dubbelbägare eller ett timglas. Foten utgöres af en fyrkantig plint, hvarpå ett stycke följer, som med en indragning öfvergår från fyrkant till rundning och hvilken å hvarje sida har en trekantig upphöjning. Derefter följer en något bred ring, hvarpå skålen vidtager med en lindrig utvidgning och öfvergår ifrån rundning till fyrkant och har likaledes å hvarje sida en trekantig upphöjning med en halfcirkelformig inskärning i nedersta spetsen.

I Asmundtorps kyrka står en dopfunt af messing. Skålen är rund, bottnen lindrigt kupig, sidorna, som äro raka, vidga sig uppåt; den nedra kanten prydes med en karnis och en fin rundstaf, den öfra med en bred hålkäl och en fin plattlist. Å sidorna på konsoler stå med lika afstånd från hvarandra trenne figurer i presterliga skrudar med böcker. Skålen uppbäres af tre knäböjande englar, som med fotsida drägter och utslagna vingar hålla kalkar i händerna. Denna dopfunt, som är temligen väl gjuten, röjer både till hållning och bilder sednare medeltidsstil, och är bland Skånes talrika dopfuntar från katholska tiden den ende, som består af messing. Chytræus berättar, att i denna dopfunt fanns på hans tid ett herrligt vatten, hvaraf de förnämare i orten ofta hämtade, utan att tillgången derpå blef mindre, samt att samma vatten under vintern aldrig tillfrös eller om sommaren bortskämdes [5]).

Dopfuntarnas höga ålder ådagalägges både af deras former och prydnader. Ehuru ingen enda af de många dopfuntar, som finnas i Skåne, kan med bestämdhet upp-

[5]) S. Bring, Mon. Scan. p. 313.

gifvas till sin ålder, så tyckas de allraflesta likväl vara samtidiga med de gamla kyrkor, i hvilka de finnas; hvadan det låter lätt förklara sig, hvarföre man högst sällan träffar någon dopsten, som ej företer ren rundbågsstil.

Allmogens religiösa vördnad för dopfuntarnas symboliska föreställningar inhämtas deraf, att många sådana bildverk blifvit för utrotande af vantro skoningslöst öfverrappade. Måhända ha många af de sinnrikaste dopfuntarne blifvit för samma ändamål sönderslagne i kyrkor vid större vägar, hvarest man vid anställda visitationer ansett i sin kortsynta renlärighet dessa uråldriga helgonsaker för styggelser. Denna förmodan vinner styrka deraf, att i flera sådana kyrkor träffas dopfuntar af sten eller trä i äldre barockstil. Sagan rörande dopfunten i Asmundtorps kyrka ådagalägger dock, att der funnits långtefter reformationen andelige, som sökt bibehålla menighetens fattade begrepp om dessa helgonsakers underbara beskaffenhet.

Altarbord och altarskåp.

Vi ha redan ofvanföre visat, att ett altarbord i den äldre katholska tiden borde enligt ett mötesbeslut bestå af murverk, och att intet skåp finge deri göras, men väl å skifvan ett hål för inläggande af helgonlemningar. I hvarje kyrka fanns ett högaltare, summum altare, eller ett större altare, majus altare, och tvenne sido- eller helgonaltaren. Högaltaret hade sin plats i korets östra ända eller i dess utspräng under tribunbågen. Sidoaltarne voro deremot plaserade i skeppets östra ända jemte triumfbågen. Sedan altarnas antal förökades, så valdes derför platser dels i koret, dels i skeppet nemligen i hörnen

och vid sidorna samt jemte pelarna, hvarest sådana funnos. Man träffar sällan något altare af huggen sten, men deremot finnes en stor mängd af tegelsten. Ett altarbord skulle enligt uråldrig föreskrift vara minst 8 fot långt, 4 bredt och ungefär 4 högt, och i hvarje borde en helgad skifva med en bestämd storlek inpassas. På altarbordet skulle ovillkorligen finnas en bild eller åtminstone en målning å väggen, ett kors samt minst tvenne ljusstakar [6]). Högaltarne voro i den äldsta katholska tiden plaserade ett stycke från muren i öster. Presten stod nemligen den tiden på altarets östra sida, så att han vänd mot detsamma var jemväl vänd mot menigheten. En sådan ställning kunde ej äga rum vid sidoaltarna, som slöto sig tätt intill hörnen, murarna och pelarna. Man började småningom att pryda både hög- och sidoaltaren med en eller flere bildgrupper, hvilka, arbetade i hel- eller halfupphöjdt snidverk, inneslötos i större eller mindre skåp med eller utan dörrar. Sedan sådana skåp blifvit å altarborden uppsatte, måste naturligtvis presterne intaga desammas vestra sida.

Ehuru ett altare merendels invigdes åt ett visst helgon, så tillegnades det likväl flere derjemte. Vid invigningen inlades åtskilliga reliqvier i en, sällan två blyaskar, som insattes uti ett hål på midten af bordskifvan och betäcktes med en liten finslipad häll. En mängd lemningar af särskildta helgon nedlades i sådana altaren, som tillhörde ansenligare kyrkor. Förteckningar på reliqvier, som 1123 nedlades i kryptans och 1145 i högkorets hufvudaltare af Lunds domkyrka samt 1191 i Gumlösa kyrkas högaltare, lemna härpå vittnesbörd. Blyaskar med reli-

---

[6]) Acta Ecclesiæ Mediol.

qvier ha blifvit i sednare tider funna med inneliggande pergamentsremsor. I Lilla Harrie kyrka hittades 1729 en liten blydosa med några multnade silkeslappar, träbitar och bensmulor samt en pergamentslapp, hvarå stod: *reliquiæ xi milia virginum* [7]). I Blentarps kyrka fanns 1754 vid altarbordets nedrifning två blyaskar, som stodo öfver hvarandra, af hvilka den öfra innehöll en benbit, som liknade en tand, den andra en sidenlapp samt en pergamentsremsa, hvarå stod: *reliquiæ sanct. xi milia virginum.* Vi ha ofvanföre sett, att 1830 påträffades en blydosa i Tryde kyrkas högaltare, hvari jemte reliqvier funnos två pergamentslappar med följande inskrifter: *anno christi mclx* och *reliquiæ xi millia virginum.* Det altarbord, som 1754 nedrefs i Blentarps kyrka, en ibland de äldsta i Skåne, bestod af stenarter, som voro i orten okände. I detta altarbord fanns en myckenhet små och stora väl arbetade flintknifvar [8]). Häraf inhämtas, att liksom Nordens omvändare stundom å gamla offerställen uppförde kyrkor och deri insatte runstenar, hvarpå flere exempel finnas i Skåne; så tyckas de stundom ha till utrotande af vidskepelse aflockat allmogen sina såkallade Thorviggar för att inlägga dem i altarborden, hvarigenom dessa undergörande redskap skulle undangömmas, och Herrans hus bli för de nyomvände betydelsefullare.

Altarskåpen hade dels enkla- dels dubbla dörrar och innehöllo stundom en, stundom flera bildgrupper. De större skåpen fingo åtskilliga fack eller afdelningar med särskilda bildgrupper, och de dörrar, som liknade sjelfva skåpen till djup och inrättning, inrymde jemväl bildverk; så

---

[7]) Rönbergs Saml. T. XIII. s. 58. [8]) Anteckning i Blentarps kyrkobok för år 1754.

att bådadera tillsammans visade tvenne eller flera bildgallerier öfver hvarandra, dock så att hufvudgruppen, som intog midten, utgjordes af större gestalter. Somliga altarskåp hade både inre och yttre dörrar, af hvilka de förre kunna för korthetens skull kallas hufvud- de sednare flygeldörrar. Å hufvuddörrarnas yttre och flygeldörrarnas båda sidor föreställdes helgon i oljefärg. Bilderne, som skuros af ek, voro half- eller helrunda. Målningarne, hvilka utfördes på kritbotten, förhöjdes med guldgrund. Större skåp voro merendels uppförde på låga undersatser, hvilka hade lika bredd och djup som sjelfva skåpen i förening med deras hufvud- och flygeldörrar. Dessa undersatser voro försedde med tunna dörrar, som voro utsirade med rosetter i snidverk eller målningar i oljefärg. Den som känner, att man i medeltiden icke allenast beräknade en blifvande kyrka efter behof af utrymme och med afseende på prydlighet och varaktighet utan äfven med en symbolisk antydning på hennes byggnadstid, läge m. m. och att man då invigde sin kyrka till det eller de helgon, som man företrädesvis egnade sin dyrkan, inser jemväl, att ett högaltare hufvudsakligen förherrligades med skildringar af det eller de heliga föremål, hvaraf kyrkan benämndes; då deremot sidoaltaren fingo af de helgon, till hvilka de voro invigde, sina benämningar samt pryddes med bildverk, som hade afseende på desamma. Om vi således i en gammal kyrka träffa ett altarskåp, som tillkommit vid hennes första inredning eller blifvit utfördt i den anda, som uppenbarar sig i densamma, kunna vi vara skäligen förvissade derpå, att i dithörande bildgrupper och målningar finna föreställningar, som hufvudsakligen åsyfta det helgon, hvartill kyrkan blifvit invigd. Det är isynnerhet skåpets mellersta bildgrupp, hvilken utförd i större skala

och med mera herrlighet antyder detsammas hufvudföremål. De öfriga bildgrupperna och figurmålningarne afse merendels dithörande förhållanden och tilldragelser.

Låtom oss nu närmare skärskåda de märkvärdigare af de altaren från medeltiden, hvilka undgått reformationens bildstormeri och den antikmoderna konstens förstöringsbegär. Sådana altaren äro ganska få i behåll och af dessa begagnas ett högst ringa antal till sitt heliga ändamål, hvaremot flere äro vårdslöst satta afsides i kyrkorna eller upplagda å vapenhusvindarna.

Domkyrkans högaltare, hvilket 10 fot långt $4\frac{1}{4}$ bredt $4\frac{1}{4}$ högt har smala sidoförlängningar, består af huggen sandsten och betäckes med två hällar, hvarå står ett ekskåp med hufvud- och flygeldörrar. Enär detta bord å östra sidan innehåller tegelsten, och dess täckhällar, som ha olika storlek och tjocklek, ofelbart varit två särskilda altarskifvor, och då intet spår märkes derå efter den eldsvåda, hvaraf murar och takhvalf 1234 mycket ljdit; så torde detsamma tillkommit vidpass år 1400, då dithörande skåp uppsattes. Detta skåp, hvilket står på bordets östra kant och derför afpassade sidoförlängningar, är $12\frac{3}{4}$ fot bredt, 7 högt och $\frac{1}{2}$ djupt och öppnas å midten. Flygeldörrar, af hvilka hvarje utgöres af sex tunna speglar, intaga hela framsidan. Derefter följa hufvuddörrar, hvilka till det yttre ha likadana speglar som de förre. Alla dessa speglar ha varit sirade med målade bildnicher och helgon deri med hjerta oljefärger och guldgrund. Således ha flygeldörrarne uppslagna utgjort i förening med hufvuddörrarna tillslutna den mindre högtidliga altarprydnaden. Hufvuddörrarne visa sig vara, då de uppslås, lika djupa som skåpet och ha en liknande anordning. Skåpet

innehåller tre särskildta fack. I det mellersta af dessa fack sitta nederst två personer, nemligen till venster en man utsträckande den högra handen till välsignelse och hållande en bok i den venstra och till höger en qvinna med hopknäppta händer, båda med kronor men utan glorior, förmodligen Christus och jungfru Maria. Öfver hvarje af dessa figurer märkes en särskild baldakin och högre upp ett sirligt tempel af genombrutet arbete. De tvenne öfriga facken äro tvärtöfver afdelade, så att hvardera utgör två sådana. Nederst i hvardera af dessa båda fack äro fyra bildnicher, hvilkas hvalfformiga baldakiner hvila på smärta kolonner. Under dessa baldakiner stå helgon med olika drägter och attributer, och öfver hvarje märkes en kyrka, som liknar ett treslutet korutsprång, och mellan hvarje sådan uppspringer en smärt sträfpelare med en löfprydd spira och spännbåge. De deremot svarande hufvuddörrarne äro likaledes tvärtöfver fördelade i tvenne fack, af hvilka hvardera är på nyssnämnda sätt prydt med sex bildnicher inunder och sex korlika helgedomar deröfver. Alla helgonbilder, de tvenne inberäknade, som sitta i midten, ha tillsammans uppgått till ett antal af fyratiotvå, och de öfver dem anbragte tempeln äro lika många. Skåpets undersats, som har lika bredd med men dubbelt större djup än detsamma, håller 2 fot i höjd. Undersatsen är efter höjden afdelad i två likstora fack, hvilka i yttre kanten haft tvenne såkallade altarblad med vapenlika trekanter inom genombrutna löfkransar och deremellan fönsterlika öppningar. Till förfärdigande af denna altarprydnad, som är hållen i ren spetsbågsstil, testamenterade 1398 Fru Ida Petersen Falk af Gladsax 10 mark silfver [9]).

[9]) Dipl. Eccl. Lund. N. 365.

Ända ifrån reformationen intill den nya inredningens verkställande har ingen messa varit hållen vid detta högaltare, hvilket till följe deraf saknat all omvårdnad. Af fyratieåtta kolonner, som uppburit bildgalleriernas särskilda betäckningar, var blott en enda i behåll, och de fleste af dithörande spiror och bågar voro äfven förstörde. Altarbladen voro till största delen multnade och sönderbrutne, fjorton helgonbilder saknades och ännu flera tempel. Då detta högaltare skulle till gudstjenst begagnas, så blefvo alla dessa skadade partier återställde i noga öfverensstämmelse med de ursprungliga; men förgyllning och målning uteblefvo under förmodan, att den moderna konsten skulle snart förse kyrkan med en altarprydnad, som harmonierade med den nya orgelfasaden, hvilken olyckligtvis har intet, som erinrar om denna helgedoms allvarliga byggnadsstil.

Af domkyrkans mer än sextio helgonaltaren, som varit plaserade dels i mellan- och sidoskeppen, dels i kryptan, sidokoren och kapellerna, voro några högst få murade bord af tegelsten i behåll; men af dithörande skåp funnos blott trenne mycket skadade, när den nya inredningen verkställdes. Af dessa skåp var det ena, som tillhört jungfru Marias eller S. Georgii kapell, temligen stort och hade fördjupade hufvuddörrar. I midten stod den heliga jungfrun med Christusbarnet omgifven af strålglans, och vid sidorna derom stodo flera helgon och tornlika byggnader i särskildta fack. Alla figurerne voro fullrunda med rika förgyllningar och hjerta färgor. På kransen lästes: *Ave maria ancilla sancte trinitatis ave virgo preelecta dei patris.* De två öfriga skåpen voro helt små, och deraf innehöll det ena S. Georgius i strid med draken, det andra S. Christoffer bärande Christus. Dessa

bildverk voro äfven fullrunda. Alla dessa skåp och bildverk voro arbetade af ek samt prydde med förgyllning och oljemålning och hållningen röjde yngre spetsbågsstil.

Det altarbord, som finnes i Helsingborgs kyrka, är muradt af tegelsten och upptager rymden emellan de tvenne östligaste pelarna och har framtill en slät yta, men å hvardera ändan en fördjupning för rökelsekar och monstrans. Å detta bord står närmast pelarna en uppsats, som håller $7\frac{1}{4}$ fot i längd, $1\frac{1}{12}$ i djup och $1\frac{3}{4}$ i höjd. Den har en enkel skråkantig fotlist, som framspringer 2 tum, och en likadan kranslist, hvilken dock är något bredare. Det bräde, som tillsluter framsidan af denna uppsats, företer Christus med fem lärjungar å hvardera sidan i bjert oljemålning. Alla utmärkas med glorior och ha dels böcker, dels andra attributer. Hvarje ändstycke af samma uppsats har ofelbart förestållt en af de tvenne lärjungar, som saknas.

På nyssbeskrifna uppsats hvilar ett ekskåp, som håller $7\frac{5}{6}$ fot i bredd, 8 i höjd och $\frac{1}{2}$ i djup, och hvilket har hufvud- och flygeldörrar och krönes med en bred kranslist och ett uppspirande löfverk, som tillhopa har 2 fots höjd. Detta skåp och dithörande hufvud- och flygeldörrar hålla tillsammans $1\frac{1}{12}$ fot i djup. Skåpets och hufvuddörrarnas inre fördjupningar innehålla snidverk i hel- och halfupphöjda bilder. Hufvuddörrarnas utsidor samt flygeldörrarnas in- och utsidor prydas med figurmålningar i oljefärg. Der framställas i en fortgående tidsföljd tilldragelser, som afse Frälsarens födelse och lefnad m. m. Jungfru Maria, till hvilken kyrkan blifvit invigd, är föremål för den prydligaste förestållningen i skåpets öfra afdelning. Maria sitter i krubban och håller barnet på ar-

men, och jemte henne stå en röd samt en svart oxe. Till höger om Maria sitter Josef, som håller en staf, till venster de trenne vise män ifrån Österlanden, af hvilka tvenne stå upprāta och hålla rökelsekar och en knäfaller och framräcker ett guldskrin. Öfver krubbans vattentak sträcka två bevingade englar ett språkband, hvarå läses: *Maria in excelsis.* Till höger om denna midtgrupp föreställes omskärelsen, till venster Herodes' barnamord. Skåpets nedra afdelning innehåller sex baldakiner, af hvilka hvarje inrymmer tvenne lärjungar med böcker och vanliga attributer. Dessa gestalter ha naturliga ansigtsfärger samt röda, blå och förgyllda drägter och de äro uppställda mot guldgrund. Hufvuddörrarne ha likaledes hvardera tvenne afdelningar. I den norra hufvuddörren förekomma nederst Marias trolofning och hennes bebådelse; deröfver besök hos Elisabeth, Christi födelse. I den södra öfverst: Marias afresa till Egypten, Christi upptrādande i templet; derunder offrande af dufvor och Christi döpelse i Jordan. Alla dessa föreställningar äro jemväl i snidverk med hjerta färger och förgyllningar. Å norra hufvuddörrens utsida till venster: Christi bön i örtagården, derbredvid hans fängslande; inunder till venster Christi korsnedtagning, till höger hans gravläggning. Södra hufvuddörrens utsida öfverst till höger: Christi ransakning inför öfverstepresten, derjemte Christi hudflängning; inunder till venster Christi uppståndelse, derjemte hans nedstigande till afgrunden. Å norra flygeldörrens insida: krämarnes utdrifvande ur templet, derjemte Christi intåg i Jerusalem; inunder Christi korsbärning och derjemte hans korsfästelse. Å södra flygeldörrens insida öfverst till venster: Christi törnekröning och derjemte hans framställande för folket; inunder till höger Christi uppenba-

relse för Maria, derjemte hans himmelsfärd. Å hufvuddörrarnas ut- och flygeldörrarnas insidor föreställes mellan hvarje öfre och nedre bildgrupp en bröstbild, som håller ett språkband, hvarå namn och embete äro med munkstil antecknade, nemligen å norra hufvuddörren: *Esaias pr. Amos pr. Daniel pr. Josua dux et pr.;* å södra: *Ezechiel pr. Jehu pr. et dux. Ysaias pr. Gideon pr.* Å norra flygeldörren: *Habakuk pr. Jonas pr. Salomon pr. David rex et pr.;* å södra: *Jeremias pr. Joel pr. Osea pr. Aaron pr.* Alla dessa föreställningar å hufvuddörrarnas ut- och flygeldörrarnas insidor äro målade på guldgrund i oljefärg, men efter tidens sätt illa utförde. Flygeldörrarnes utsidor förete hvardera fyra figurer, hvilka äro målade i olja på stjernprydd färggrund. Dessa röja samma hårda stil och äro så skadade, att man svårligen kan utreda, hvilka de skola vara.

Denna altarprydnad, som hufvudsakligen åsyftar ett förherrligande af jungfru Maria, kyrkans helgon, röjer en föga utbildad spetsbågsstil, hvilken förekommer i sjelfva byggnaden. Den uttrycker jemväl kyrkans grundtal. Åttan antydes både å hufvud- och flygeldörrarnas grupper, bröstbilder och figurer, dels efter dubbel, dels enkel beräkning. Ehuru dervarande altarprydnad troligtvis icke äger samma ålder som kyrkan, är den likväl utförd i noga öfverensstämmelse med hennes grundidé. Det är en lycka, att denna kyrka, alltifrån katholska tiden varit fattig, eller att ingen bildstormare tagit med henne någon befattning, hvadan denna ovanliga fornlemning fått der behålla sin heliga plats. Rikedom och fåfänga ha vanställt mången byggnad liksom mången person. Numera kan väl ingen med något fördomsfritt begrepp om en passande altarprydnad i en så beskaffad helgedom stöta sig på dessa

rent bibliska framställningar i snidverk och målningar, helst denna, som mindre åt höjden än åt sidorna utbreder sina sirater, medgifver en stark belysning ifrån de stora korfönstren. Man känner sig tvärtom, såvida man har något sinne för en högre byggnadskonst, liksom nedtryckt vid anblicken af de ofantliga altartaflor, som man med mycken kostnad under sjuttonde och adertonde seklerna upptimrat i Peterskyrkan i Malmö, i kyrkorna i Skanör, Trelleborg, Ystad och flerestädes. Om man lånar ett ögonkast åt hvad den nya tiden i denna väg utfört; så visar sig konstförmågan vara ännu ringare. Altarprydnader ha nemligen i nyare tider blifvit dels i snidverk, dels i oljemålningar uppsatte, hvilka ej allenast sakna all symbolisk idé, utan jemväl själslyftning och konstförmåga. Det är icke allenast i Sverige man på detta klandervärda sätt tillvägagått, hvarföre lärde konstdomare ha i mer än trenne årtionden gisslat ett sådant fåkunnighetens och smaklöshetens förfarande.

Ofvanbeskrifna altare måste både i anseende till dess plats och herrlighet betraktas såsom kyrkans högaltare. Flere altaren ha likväl funnits derstädes, ehuru deras platser och prydnader äro obekanta. En Mattis Vangsson testamenterade 1472 till Vårfrukyrkan i Helsingborg, hvarest han valde sin lägerstad, en postalanzgillen och en sådan till sockenpresten Anders derstädes. Han gaf sitt pantsar till S. Jörgens och S. Gertruds altaren i kyrkan, och förbehöll sig en själamessa [10]). En ung adelsman, Jörgen Göye, som tjenade under Johan Oxe, höfvitsman på Helsingborgs slott, testamenterade 1474 till stadskyrkan i Helsingborg 10 mark, till S. Georgii altare 2 mark, till

---

[10]) Testamente 1472.

S. Erasmi altare 4 mark, till Heligkorsaltare 2 mark, till S. Gertruds altare 2 mark, till S. Annas altare 2 mark, till Kompaniets altare 1 mark, till Vårfrualtare midtpå golfvet 3 mark [11]). Sistnämnda altare är det, hvilket då varit och ännu är kyrkans högaltare.

Hoby kyrka i Torna härad har ett altarbord af tegelsten. På detta bord står en undersats, $5\frac{1}{12}$ fot bred, $1\frac{11}{12}$ hög, $\frac{7}{12}$ djup. Deri föreställes nattvarden med helupphöjda figurer, som ha förgyllda mantlar och anleten med naturliga färgor. Alla ha mer och mindre mörkt hår, Judas deremot rödt. Framföre hänga genombrutna rundbågar, som skära hvarandra. På denna undersats står ett skåp, hvilket, $5\frac{1}{12}$ fot bredt 6 högt, har två dörrar med lika dimensioner. Detta skåp har en midtafdelning, som intager hälften af bredden och hela höjden. Deri föreställes Christus å ett större kors emellan två röfvare å mindre sådana; den förre med utsträckta, de sednare med bakåtvridna armar. Derunder stå många män och några få qvinnor klädda i gröna, blå och röda drägter. Alla figurer äro helupphöjda. I fonden ses Jerusalem och blå skyar deröfver i oljemålning. Denna skåpets hufvudgrupp omgifves af två smalare afdelningar, af hvilka hvardera innehåller tre särskildta fack öfver hvarandra. Hvarje dörr delas långsigenom i två likstora delar, af hvilka hvardera äfvenledes har tre likstora fack. Der finnas således tillsammans aderton fack, hvilka innehållande nära helupphöjda figurer med hjerta färgor ha följande scener. 1. Marie bebådelse. 2. Marias besök hos Elisabeth. 3. Maria med barnet i krubban. 4. De

[11]) Danske Magazin. 6 B. s. 124, 125.

tre vise från Österlanden. 5. Marie kyrkogång. 6. Christi döpelse vid en gyllende dopfunt. 7. Herodes' barnamord. 8. Marias och Josefs flykt med det heliga barnet till Egypten. 9. En skördeman med skära å en sädesåker. 10. Christi bön i örtagården. 11. Judas förräderi genom kyssning. 12. Christus inför Caiphas. 13. Christus inför Pilatus. 14. Christi korsbärning. 15. Christi korsfästelse. 16. Christi nedstigande till afgrunden. 17. Christi uppståndelse. 18. Christi förklaring. Dörrarne äro utvändigt svartmålade. Skåpets öfre kant prydes med ett genombrutet rosverk. Undersatsen består till hela omfattningen af furu, men dithörande bilder och snidverk af björk, hvadan detta parti mycket lidit af trämask. Skåpet och dörrarne med allt dithörande snidverk äro arbetade af ek, och de äro alldeles oskadade.

Både de större och mindre grupperne äro skildringar af Christi lefnad; men de sakna den ordning, hvari händelserna tilldragit sig. Det vill äfven synas, som bildskärarne icke varit synnerligen bibelstarka. Undersatsen, skåpet och dörrarne tyckas icke vara af samma mästare. Den förra röjer vida större skicklighet än de sednare. Figurernas olika behandling i förgyllning och färgläggning visar äfven, att dessa partier icke tillkommit på samma tid. I afseende på den egenheten, att Judas är något mindre och fått ensam rödt hår, kan det anmärkas, att en uråldrig mening hos nordbon dertill gifvit anledning. Konung Sven Estridsson skall enligt en sagotäljare rådt en ibland sin omgifning, att "aldrig tro en liten och rödskäggig man" [12]). För öfrigt är det sätt, hvarpå dessa scener angifvas, ganska enkelt, och det öfverens-

---

[12]) Suhm, Hist. T. IV. s. 481.

stämmer med den sednare medeltidens begrepp. Man låter icke der Christus såsom fullvuxen döpas i Jordan, utan såsom barn vid en mångkantig dopfunt. Man föreställer afgrunden såsom ett gap af ett ofantligt underdjur, hvarur lågor frambryta, och hvari andar i skepnader af nakna menniskor qväljas. Både formen af dopfunten och föreställningen af afgrunden röja nyssnämnda konstperiod, och det hela visar, ehuru mindre påtagligen, samma förhållande.

Nära altarväggen i Hästads kyrka står ett bord, hvilket är muradt af tegelsten. På detta bord hvilar ett ekskåp, som med dithörande dörrar är $4\frac{5}{12}$ fot bredt och lika högt. I samma skåp, hvilket är 7 tum djupt, står jungfru Maria med gyllende krona, hållande foten på nymånen och Christusbarnet på den venstra armen och uträckande den högra till smekning. Barnet håller i den venstra handen verldsklotet och klappar moderns hals med den högra. Dörrarne, blott $3\frac{1}{2}$ tum djupa, äro hvardera i midten fördelade i tvenne fack. I det öfra till höger står S. Gertrud med ett torn och en bok; derunder en qvinna med korg i venstra och bok i högra handen; i det öfra till venster S. Catharina med ett svärd och en bok samt ett sönderbrutet hjul; derunder en qvinna, som med ett spjut dödar en drake. De båda öfre qvinnorna ha gyllende kronor och stå under sirliga bågprydnader; de nedre ha bart hår och inga sirater öfver sig. Bilderna äro helupphöjde och målade samt temligen goda. Skåpets uppsats är en dålig snerkelprydnad, hvarå finnes ett krönt F; således ett nyare arbete. Det är mycket sällsynt att finna en ännu mera tvenne kyrkor af samma gäll, hvilka bibehållit sina katholska altarprydnader. Förmodligen har der funnits en sockenprest, som föga aktat

reformationens bildstormeri. Men man känner icke ens namnet på den man, hvilken på den tiden hade pastoralvården derstädes.

Vid korets norra sida i Saxtorps kyrka står ett altarskåp med två dörrar, hvilket, $3\frac{2}{3}$ fot bredt $4\frac{1}{2}$ högt, innehåller jungfru Maria, som bärande Christusbarnet har krona på utslaget hår och trampar på månen. Till höger om henne står en påfve med hög mössa, fibula och pallium; till venster en andelig med en bok i hvardera handen. I den högra dörren märkes inunder jungfru Maria, som framvisar det heliga barnet för en ankommande qvinna med krona; deröfver ses Gud Fader, hvilken håller den döda sonen på sitt knä. I den venstra dörren märkes inunder S. Christoffer, som bär Christus, deröfver står en grupp nakna menniskor, som med bäfvan se berg störta öfver sig. Alla figurer äro heluppböjda.

I Falsterbo kyrkas kor står ett högaltare af tegelsten, hvilket $4\frac{1}{2}$ fot högt har å östra sidan en förhöjning, som är 1 fot tjock, 2 hög. På detta bord, hvilket inunder har ett litet hvälfdt rum med öppning åt söder, hvilar en undersats, $1\frac{5}{12}$ fot hög, och derpå står ett ekskåp, $3\frac{5}{6}$ fot bredt, $4\frac{7}{12}$ högt. Skåpet har hufvud- och flygeldörrar, af hvilka hvarje är hälften så bred som sjelfva skåpet och lika hög med detsamma. Å undersatsen föreställas två englar, som utsträcka en duk, hvarå den korsfäste Christus med gloria afbildas; till höger märkes ett särskildt fält, och deri ses S. Anna och jungfru Maria med det heliga barnet emellan sig, alla med glorior; derutom en bedjande man med hopknäppta händer, hvilken har öfver sig ett språkband utan inskrift; till venster

i ett motsvarande fält märkes en man med korsstaf och gloria och derutom en bedjande qvinna med sammanknäppta händer, öfver hvilken jemväl ett språkband utan inskrift svåfvar. Dessa figurer äro icke utan skicklighet målade i olja på kritgrund. Midten af skåpet intages af jungfru Maria med barnet. Hon har krona och är helt och hållet omgifven af strålglans; derutom en omgifvande sky, hvari öfverst märkas två englar, som fläta hennes hår, nederst två andra, som uppbära hennes mantel, och en till höger och en till venster, som spela på cittror. Under skyn sitter en bedjande konung till höger å en thron; derbakom en uppåtvisande man, hvilken står i lutande ställning, till venster en knäfallande man midtderemot. Öfver skyn till höger sitta eremiter i en ödemark, till venster står en andelig framför en kyrka. Öfver hufvudgruppen äro två baldakiner, och vid hvarje sida om dem samma äro två sådana ställde, den ena öfver den andra. Hvarje hufvuddörr har å inre sidan jemväl fyra baldakiner, nemligen två under och två öfver. Alla dessa äro sirligt genombrutna och de fleste sinsemellan olika, och utförde i spetsbågsstil. De tvenne förstberörda baldakinerne tjena midtgruppen till betäckning. Under de tolf öfriga stå apostlarne med sina attributer. Dessa figurer, af hvilka fyra saknas, äro halfrunda och uppställda mot guldbotten. Både baldakiner och bilder prydas dels med förgyllning, dels med röd, blå och grön anstrykning. Å norra hufvuddörrens yttersida ses en biskop med klöfhatt och gloria; han håller en kräckla under högra armen och trenne bröd på en bok i vänstra handen, och höjer till välsignelse högra handen med två utsträckta fingrar. Denne andelige har en allvarlig och uttrycksfull blick. På södra hufvuddörrens yttersida står Christus med gloria,

och håller påskalammet på ett fat. Frälsaren höjer högra handen med ävenne utsträckta fingrar och fäster en allvarlig blick på påskalammet, som äfven har en gloria. På baksidan af norra flygeldörren och nedra afdelningen. Ett barn med gloria ligger på ett bord för att omskäras. Till höger derom märkas tre qvinnor med glorior och till venster en qvinna och fyra män. En qvinna tyckes gråta, de öfriga äro sorgsna och männen äro allvarsamma. Öfra afdelningen. En ung qvinna, förmodligen jungfru Maria, med gloria, utslaget hår, nedsänkt blick, sitter på en stol med högra handen på sitt hjerta och en uppslagen bok på sina knän. Derframför står en värdig qvinna, förmodligen S. Anna, som upplyfter högra handen med två utsträckta fingrar. En dufva i en ljusstrimma inflyger genom ett fönster mot den sittande och öfver den stående qvinnan. Dessa skildringar förestälas i rum, hvilka ha rund- och rakbetäckta fönsteröppningar med spetsiga rutor. På baksidan af södra flygeldörren och nedra afdelningen. Jungfru Maria sitter å en stol med Christusbarnet, båda med glorior. Till venster och bakom stå två män med mörka anleten och framför ligger en sådan på knä med hopknäppta händer. De två förre hålla rökelsekar. Christusbarnet har emottagit ett sådant af den tredje, som nedlagt en krona för detsammas fötter. Dessa tre män äro de tre vise från Österlanden. En åldrig man utan gloria och krona inkommer i en fotsid mantel genom en dörr, och en annan man ser in genom ett fönster. En ljusstake, några böcker och några apotheksflaskor stå på ett bord bakom den heliga jungfrun. Öfra afdelningen. Christusbarnet med gloria omgifves med strålglans i en aflång krets. De tre vise männen stå på afstånd. Jungfru Maria med hopknäppta

händer ligger på knä, bakom henne en oxe och framför henne en åldrig man. Flygeldörrarnas föreställningar, som äro i olja målade på kritgrund, äro uttrycksfulla, och i allas anleten röjes lif och varma.

Öfver detta skåp, hvilket öfverst har sirligt genombrutna kransar, hvilar en stor aflångfyrkantig baldakin. Tvenne eksparrar, som ligga tvärtöfver koret, och tvenne andra, som ligga tvärtöfver desamma, uppbära denna baldakin, hvilken, liknande ett sängtak, består innunder af femton speglar och har å sidorna små uppspringande löfprydda torn med sammanbindande rundbågsgesimser innunder och spetslika kransar ofvantill. Denna ansenliga baldakin, hvarunder en dufva sväfvar, är väl arbetad af ek och saknar all anstrykning och är mycket skadad. Å vestra sidan står i upphöjd munkstil med felaktig stafning och stark förkortning: *Matis Skreder Hans Melch Gö anno domini mccccxxii paci domini nostri Ihesu Christi.*

Vid södra sidan om nyssbeskrifna högaltare står ett helgonaltare, som äfven är muradt af tegelsten. Detta sednare, hvilket är 4 fot högt, har å östra sidan en murad upphöjning, som håller 1 fot i tjocklek och lika mycket i höjd. Derå finnes ett skåp med undersats och bådadera utgöra ett helt och hålla $4\frac{5}{6}$ fot i höjd. Dithörande dörrar ha likadan höjd. Skåpets och dörrarnas hela bredd är $7\frac{5}{6}$ fot. Å undersatsen ses tvenne flygande englar, som utsträcka en duk med ett Christushufvud; allt i oljemålning. Skåpet har i midten Christus, som med den högra handen håller på sitt sår i sidan och uppvisar den venstra blödande af törnekronan. Till höger derom ses jungfru Maria med barnet, till venster en man med uppslagen bok, förmodligen Johannes. Dessa bilder, som äro temligen stora och ha hvardera en sirlig genom-

bruten baldakin i spetsbågsstil öfver sig, äro illa arbetade. Å inre sidan af norra dörren föreställes öfverst Christus inför öfverstepresten; å inre sidan af södra dörren öfverst Christus inför Pilatus; under den förra framställningen ses Christus och röfvarne korsfäste; under den sednare Christus nedtagen från korset. Dessa oljemålningar äro på kritgrund, men mindre skickliga och mycket skadade. Yttre sidornas oljemålningar äro affallne. På detta altarbord märkes jungfru Maria, som, hållande barnet, sitter å en praktfull stol med fyra löfprydda tornspetsar och sirligt genombrutna speglar deremellan. Der sitter äfven Christus med hopbundna händer och törnekrona. Derjemte står en qvinna. Dessa bilder äro små, men fullrunda. Der ligger jemväl en duk, hvilken, $7\frac{1}{4}$ fot lång, $3\frac{1}{2}$ bred, liknar en Turkisk matta, och en remsa, $3\frac{1}{2}$ tum bred, hvilken har likhet af bolsterväf; å den förra står tvärtöfver *Jhesus,* å den sednare *Maria.*

Vid korets norra sida i Falsterbo kyrka står ett temligen stort ekskåp, som saknar bord. Dess sidor äro utåtvikte, och dess båda dörrar tillslutas i en trubbig vinkel. Foten är ornamentslös och kransen ett enkelt listverk, som har nederst några bågprydnader, öfverst några fyrkantiga knoppar i likhet af tinnar. I detta skåp står S. Christoffer i nära naturlig storlek, hållande en stor gren i båda händer och bärande Christusbarnet på skuldrorna. S. Christoffer har röd tröja med guldstjernor och gyllende mantel, Christusbarnet har äfven en sådan mantel och gloria af bly. Denna gloria siras med ett kors, hvilket i hvarje vinkel har en ros. Ifrågavarande bilder äro fullrunda. Å högra dörrens insida föreställes en man med hopbundna händer, som bortföres af en knekt. Dessa figurer omgifvas af tvenne män å hvarje sida. Å

venstra dörrens insida märkes under en baldakin en rödklädd, rödhårig och skäggig man, nemligen densamme, som bortfördes, och hvilken nu halshugges. En engel i en sky sväfvar deröfver. Dessa scener äro å dörrarna målade på kritbotten. Skåpets yttre målning är bortfallen.

Vi ha ofvanföre sett, att S. Christoffer, bärande Christus, blifvit i flere Skånska kyrkor afbildad. Offero var enligt legenden en jätte, som sökte tjenst hos den mäktigaste. Då denne omsider förnam, att Satan bäfvade för korset, ville han tjena Christus. En from eremit rådde derföre jätten att för Christi skull föra resande öfver en ström. En natt bar jätten ett barn deröfver, men nedsjönk under bördan. Detta barn var Christus, som yttrade: du bär ej allenast verlden utan äfven dess skapare, och med detsamma blef jätten nedtryckt i strömmen och döpt, och fick sedan namn af Christoffer, det är Christusbäraren. Den omvände jätten nedsatte i jorden sin staf, hvilken utslog blad och blommor, och han förkunnade sedan Herrans ord. Christoffer led under kejsar Decius martyrdöden genom halshuggning, och ansågs tidigt såsom ett helgon. Legenden afbildar den kraftfulla hedendomen, hvilken efter omvändelsen ser sin staf eller stridsklubba utslå blad och blommor. S. Christoffer blef ofta mellan förplats och hufvudskepp uppställd såsom en symbol af öfvergången från hedendom till christendom, och han ansågs så helig, att den dag, på hvilken man sett hans afbild, kunde man ej lida någon bråddöd. Detta helgon var utomdess sjöfarandes beskyddare. Det är således helt naturligt, att Christoffer blef på många ställen afbildad, och det är troligt, att han i Falsterbo kyrka haft ett eget hörnaltare. Häraf är alltså lätt att inse, det de föreställningar, som förekomma på ofvanbeskrifna

och händer målade; den femte eller öfversta, som förlorat sin anstrykning, har troligtvis företett Christi hufvud. I hvarje svickel utanför samma omfattning ligger en liten engel på knä. Det hela begränsas af höga sträfpelare med fyra tornafsatser och betäckes med en trebågig baldakin. Vid hvarje sida om denna hufvudgrupp sitta två personer under tvåsprångiga baldakiner. Frälsaren sitter nemligen öfverst till höger, hållande ett lamm på venstra handen; nederst sitter en bedjande biskop; öfverst till venster åter en biskop med krumstaf i högra och bok i venstra handen; nederst en andelig läsande i en bok. Fyra sirligt genombrutna öppningar, som ha olika former och hvilka afdelas med pilastrar, uppbära vågräta fotställningar för dessa partier. Hvarje dörr innehåller två afdelningar öfver hvarandra, och tre lärjungar med vanliga attributer stå i hvarje afdelning, som betäckes med en trebågig baldakin, så att ett cirkelslag motsvarar hvarje lärjunge. Olikartade gallerverk med pilastrar vid sidorna uppbära fotställningar för dessa figurer. Såväl de stående som sittande figurerna äro fullrunda och plaserade mot guldgrund, hvarå glorior, som motsvara deras hufvuden, äro ristade. Ansigten och skägg äro målade med naturliga färgor och drägterne äro dels förgyllda, dels färglagde. Dessa bilder, som stå på små fotstycken, ha ganska god hållning. Den heliga jungfrun är i halfnaturlig storlek, de fyra englarne derjemte blott 8 tum höga. De sittande figurerna hålla $1\frac{5}{12}$ fot, lärjungarne $1\frac{3}{4}$ i höjd. Baldakinerne ha sirligt genombrutna bågar och löfprydda pelartorn och spiror. Fotställningarne, gallerne, pelarne, bågarne och löfverken, som alla äro väl skurne af ekträ, ha stark förgyllning i förening med blå och röd färg, hvarigenom det hela förhöjes. Dörrarnas

hvarje yttersida har haft tvenne föreställningar öfver hvarandra i oljefärg, målade på kritbotten; blott en sådan är någorlunda i behåll, deri föreställes Christi törnekröning och på ett språkband läses: *Ave rex iudeorum.* Äfven denna målning är uttrycksfull. Hela detta arbete härrörer från den sista katholska tiden.

I Mariakyrkan i Ystad står i koromgången ett altarskåp med undersats. Detta skåp, som förlorat sina hufvuddörrar, håller $9\frac{2}{3}$ fot i bredd och ungefär 8 i höjd och har en större afdelning i midten och två mindre öfver hvarandra å hvarje sida derom. I mellanafdelningen saknas hufvudfiguren, men inunder dess plats sitta fyra andelige i olika drägter. I hvarje sidoafdelning sitta nederst tre andelige med böcker, af hvilka en, som saknar bok, omgifves af tvenne stående. Dessa figurer ha förgyllda mantlar med blått foder och endast tre ha färglagda öfverplagg och alla äro plaserade under prydliga baldakiner å vanliga korstolar och deröfver äro sirliga kapeller anbragte. Baldakinerne ha lågspända korshvalf och löfprydda spetsbågar, kapellerne ha smärta stråfpelare och rosiga fönsteröppningar och äro förgyllda med himmelsblåa randlister. Hela detta snidverk är af ek. Undersatsen indelas i trenne fack, af hvilka hvarje prydes med tvenne genombrutna bågar och tillslutes med tvenne dörrar. Å dessa dörrar, af hvilka den ena håller $4\frac{7}{12}$ fot i bredd och $2\frac{1}{3}$ i höjd och sammanslås å midten, märkas invändigt i fyra runda omfattningar Esaias, Habakuk, Jeremias och Zacharias, som alla hålla språkband. Dessa personer, som föreställas i bröstbilder, namngifvas å omfattningarna. Derå finnas äfven bibliska språk, hvilka äro till stor del skadade. Samma figurer äro målade med

oljefärg på kritbotten och omgifvas af guldgrund. Detta altarskåp härrörer från den sednaste medeltiden. De figurer, som äro målade å samma dörrars yttre sidor, ha tillkommit i sjuttonde seklets början.

I Valleberga kyrka förvaras två hufvuddörrar af ett altarskåp. I hvarje af dessa dörrar stå tre apostlar i en nedre och tre i en öfre afdelning under bågformiga baldakiner. I den ena af samma dörrar öfverst: S. Johannes håller i den högra handen en kalk och stödjer den vänstra på kanten deraf; S. Thomas stöter med den högra handen ett spjut i en drake och håller en bok i den vänstra; S. Bartholomæus förer en knif i högra och en bok i vänstra handen; nederst: S. Andreas håller ett skråvinkligt kors med båda händer; S. Jakob den yngre framför en knölstaf eller klubba i högra och en bok i vänstra handen; S. Petrus har två nycklar i vänstra handen. I den andra dörren öfverst: S. Jakob den äldre håller en lång staf i vänstra handen; S. Mattheus förer en staf i vänstra handen, och har en liten människa jemte sig; S. Matthias förer en yxa i båda händer; nederst: S. Simon håller en såg i vänstra handen; S. Paulus har i högra ett svärd, i vänstra handen en bok; S. Philippus framför i vänstra en korsstaf, i högra handen en bok. Figurerne stå och äro fullrunda med nära halfnaturlig storlek och temligen goda. Detta snidverk härrörer från sista medeltiden.

Brösarps kyrka har ett altarskåp, $5\frac{11}{12}$ fot bredt 3 högt, med hufvuddörrar, som tillhopa ha samma storlek. Detta skåp består af en mellan- och två sidoafdelningar. I mellanafdelningen, som är en enkel fördjupning, föreställes Christus å korset, sex judar och några knektar stå

på den venstra sidan och sex qvinnor på den högra; allt i helupphöjdt arbete. Derbakom äro båda röfvarne målade å plumpa kors. En engel emottager själen ur röfvaren till höger, och djefvulen med lång svans och varghufvud annammar själen ur röfvaren till venster. Dessa själar äro afbildade såsom små nakna menniskór. Hvarje sidoafdelning består af tvenne fack. I den högra föreställes inunder Judaskyssen och Christi fängslande; deröfver Christi hudflängning. I den venstra inunder Christi afförande med bundna händer; deröfver Christi korsbärning. Dessa fyra grupper äro i helupphöjdt arbete. Hvarje dörr har invändigt tvenne fack öfver hvarandra, och i hvarje fack stå sex helgon äfven i helupphöjdt arbete. Figurerne, som äro mindre goda, härröra från den sista katholska tiden. Alla dessa helgon ha målade glorior å kritbotten, men inga baldakiner. Å Christi kors står öfverst: *INRI.* Några spår tyckas tillkännagifva, att der funnits låga baldakiner. Detta skåp är uppsatt à väggen i en tillbyggnad.

Östra Vrams kyrka har i skeppets nordöstra hörn ett altarbord af tegelsten. Derpå stå tvenne baldakiner, af hvilka hvarje inrymmer en bild i nära naturlig storlek. Hvardera af dessa baldakiner utgöres af en fotställning med en stol och derbakom ett högt ryggstycke och två smärta kolonner derframför. På dessa kolonner hvilar en betäckning, som siras inunder med tryckta spetsbågar, i hvilka löfprydda rundbågar äro anbragte. I den ena baldakinen sitter jungfru Maria med Christusbarnet på sitt venstra knä; i den andra, hvars betäckning prydes med en korskyrka, ses S. Olof med en vidöppen man under sina fötter. Dessa tre heliga personer ha gyllende kronor.

Jungfru Maria håller en spira i den högra handen och Christus ett verldsklot i den venstra. S. Olof förer en yxa i den högra handen och håller den venstra på sitt bröst. Vi finna der den heliga jungfrun på vanligt sätt föreställd i sin herrlighet med Frälsaren såsom verldsbeherrskare och S. Olof med sin kathedral öfver sig och hedendomen under fötterna. Detta snidverk visar sig påtagligen ha tillkommit kort före reformationen.

Altarprydnaden i Efveröds kyrka består af en hufvudgrupp i ett ekskåp, $3\frac{3}{4}$ fot bredt, $6\frac{2}{3}$ högt. Der föreställes Christus korsfäst mellan båda rofvarna; den förre har lugn hållning, de sednare vanställas af rysliga vridningar. Rofvaren till höger tyckes dock vara till sitt anlete lugn, rofvaren till venster har en anblick full af raseri. Korsen omgifvas af knektar samt manliga och qvinliga åskådare. Arghet afspeglar sig hos somliga, vemod hos andra, och det hela har en högst betydelsefull hållning. Figurerne, hvilka ha nära naturlig storlek, äro fullrunda och röja en ganska ovanlig konstfärdighet, och en passande färgläggning öker deras lifligbet. Detta altarskåp omgifves af smaklösa kolonner och vid sidorna derom med två flygelstycken i dålig barockstil och deröfver med en ännu sämre sol; ett fåkunnigt utsiringsförsök.

I Lyngsjö kyrka hänger ett altarskåp, som består af ett enda rum. Deri föreställes Christi korsnedtagning. En man utdrager med en tång spikarna och en annan mottager den döde och derjemte står en tredje; alla fullrunda. Denna grupp har inunder en genombruten fotställning och uppöfver en baldakin af två tryckta spetsbågar med löfverk. Blott den ena dörren är i behåll, af

hvilken den inre sidan föreställer i två afdelningar de vise mäns besök vid krubban, den yttre äfven i två afdelningar Christus inför Pilatus och törnekröningen; allt i oljemålning. Detta skåp håller $4\frac{1}{3}$ fot i bredd, $4\frac{3}{4}$ i höjd och prydes liksom flygeldörren med kransar, hvilka, 8 tum höga, likna korsliljor mellan uppnedvända rundbågar. Figurerne, $2\frac{1}{2}$ fot höga, ha bjerta anstrykningar. Snidverket, som består af ek, röjer skicklighet, och oljemålningen är äfven temligen god; allt i sednare spetsbågsstil.

Framför altarbordet i Lyngsjö kyrka är en altarprydnad från den sednare medeltiden insatt. Denna altarprydnad har i midten en aflång sexsidig fördjupning, hvari jungfru Maria sitter å en stol med Christusbarnet i sitt sköte. Öfver och under denna föreställning finnes en halfrund fördjupning, och i hvarje en bröstbild med liljespira i högra och verldsklot i venstra handen. Vid hvarje sida om den heliga jungfruns omfattning märkes en rund fördjupning, och i den högra står Moses med lagens taflor, i den venstra ett helgon med en palm, och båda hålla språkband. Öfver och under dessa runda omfattningar äro två aflångfyrkantiga fördjupningar, och i hvarje står ett helgon med språkband. Alla figurer ha glorior. Såväl omfattningar som alla svicklar deremellan siras med löf- och rosverk. Figurerne äro halfupphöjde, och löfslingrorna dels framstående, dels inskurna, dels fyllda med inbränd svärta. Denna altarprydnad, $4\frac{3}{4}$ fot bred, $3\frac{2}{3}$ hög, består af trä, hvilket har en tjock kopparbeklädnad, som är väl drifven, ristad och inbränd samt förgylld.

I Kiaby kyrka hänger ett altarskåp, som, $3\frac{1}{3}$ fot bredt $4\frac{1}{12}$ högt, ufgöres af ett enda rum, hvari Gud Fader i midten håller den korsfäste. Till höger ses jung-

fru Maria med barnet på sina händer, till venster S. Petrus med draget svärd. Gud Fader har långt skägg och en liljeprydd krona, jungfru Maria en lägre och enklare sådan. Barnet håller en drufklase. Alla figurerne stå på en fotställning under en löfprydd rundbåge. Detta skåp har dörrar, i hvilka de tolf lärjungarne med sina attributer stå uti två afdelningar under genombrutna rundbågar. Dörrarnas yttersidor ha följande föreställningar. Å den högra uppleder S. Petrus iförd purpurmantel på en trappa fyra nakna menniskor. Å den venstra håller en engel med utslagna vingar en våg i venstra handen. Nakna menniskor i bedjande ställning stå i högra skålen, men engeln med ett spjut i högra handen nedstörtar syndare jemte djefvulen ur venstra skålen. Alla figurerne i sjelfva skåpet och i dörrarnes inre fack äro helupphöjda. Figurerne å dörrarnas yttersidor äro målade i oljefärg. Snidverket består af ek och skärningen är temligen rå, teckningen är dålig men färganläggningen god, och hela detta arbete röjer den sednaste medeltiden.

I Oppmanna kyrka förvaras ett altarskåp, som håller $3\frac{1}{3}$ fot i bredd $3\frac{5}{6}$ i höjd, och hvilket förlorat sina dörrar. Detta skåp består af tre afdelningar. I midten håller jungfru Maria, iförd en gyllende mantel och med en hög liljeprydd krona, Christusbarnet i sina armar och har månen under sina fötter. Maria omgifves med full strålglans; det heliga barnet håller en tredelad drufklase, och månen har ett vackert ansigte med stark försilfring. Till höger om detta midtparti står ett helgon med långt skägg, nakna fötter och vid mantel, och håller på venstra handen en bok och derpå ett lamm. Till venster om samma midtparti står ett helgon med bröstsköld och full rustning

samt liljeprydd krona, hållande ett verldsklot i venstra handen. Hvarje af dessa två bilder betäckas med en rundbågig baldakin. Figurerne äro fullrunda och med god hållning skurna i ek och de ha väl färglagda ansigten och äro uppsatta mot guldgrund.

Väggskåp samt uttömnings- och vigvattenstenar.

I de fleste kyrkornas kor- eller utsprångsväggar finnas fyrkantiga fördjupningar, som hålla ungefär $1\frac{1}{2}$ fot i hvarje sida. Sådana fördjupningar, hvilka tvifvelsutan tillkommit för nattvardskärlens förvarande, märkas jemväl i båda kapellerna af Lunds krypta, hvarest ofelbart altaren varit plaserade. Somliga af dessa fördjupningar ha ännu sina dörrar i behåll, hvilka merendels bestå af ekbräder och på några få ställen af jerngaller med enkla lås.

I Veberöds kyrka å norra sidan nära altarväggen finnes en liten inbyggnad, hvilken har röste med timmar och en jernbeslagen dörr med lås. Denna inbyggnad, som består af tegelsten, är i sitt slag ovanlig, men röjer ingen hög ålder. Mariakyrkan i Ystad har å vestra sidan af en pelare i norra raden nära altarplatsen en ovanligt stor fördjupning, som tillslutes af en gallerdörr med ett lås. Omfattningen, som är rakbetäckt, siras med breda listverk, och gallerdörren prydes med sexbladiga rosor i rutornas alla hörn. Öfver detta skåp märkes en spetsbågig fördjupning, hvarur ett Christushufvud med korsgloria framblickar. Samma skåp är samtidigt med nämnda kyrkas förlängning åt öster, och har således tillkommit i femtonde seklet.

Enligt ett gammalt mötesbeslut borde sårskilda monstranshus inrättas och dylika väggskåp igenmuras eller an-

vändas till förvarande af reliqvier eller olja för de sjukes smörjelse [13]). Af vår äldsta ritual inhämtas, att ett väl sammansatt skåp med tvärhylla och inre beklädnad borde finnas i högkoret, och att alla messekärl borde deri förvaras jemte rena handdukar, hvarförutan desamma ej fingo tvättas eller någorstädes bäras. De heligaste kärlen skulle stå i den öfra, de andra i den nedra afdelningen [14]).

Peterskyrkan i Malmö har ett ekskåp, som troligtvis tillkommit för berörda behof. Detta skåp, hvarå står 1518, är $3\frac{2}{3}$ fot bredt, $2\frac{1}{12}$ djupt, $6\frac{5}{6}$ högt. Dörren har två yttre gångjern och ett utvändigt infäldt lås samt ett prydligt handtag. Samma skåp, hvilket saknar speglar och är alldeles slätt och har framspringande kranslister i form af framskjutande tinnar; innehåller nederst en låda med lock och deröfver en midthylla, förmodligen till förvarande af handdukar och messekärl.

Samma kyrka har uti sakerstians gafvelmur jemte fönsteröppningen ett ekskåp, som invändigt håller $1\frac{5}{6}$ fot i bredd $2\frac{2}{3}$ i höjd, och tillslutes med tvenne dörrar, som äro ut- och invändigt släta. Dörrarnas omfattning har följande anordning. Ett understycke, 5 tum bredt, prydes med en ros, två tuppar, en hjort och en hind. Hvarje

---

[13]) Acta Mediol. Antiquæ custodiæ in pariete sanctissimi sacramenti penitus amoveantur; vel signo omnino delcto in alios usus adhibeantur, ut reliquiarum, aut olei infirmorum ad præscriptam formam aptatæ. [14]) Consuetudines canonicæ, cap. IX. Sit autem armariolum in sanctuario optime compaginatum et intrinsecus pannis undique vestitum, in quo nichil aliud recondatur præter illa utensilia, quæ necessaria sunt ad missarum solempnia, scilicet calices cum patenis, corporalia, ampullæ ad subministracionem vini et aquæ, in quibus cotidie ante consecrationem vinum et aqua solet afferri. Ibi lintheola plura sint, sine quibus vasa singula sacra nec lavanda sunt, nec quoquam portanda. Ipsum armariolum in medio habeat tabulatum, ut quæque sacratiora sint sursum, cetera deorsum.

sidostycke, $3\frac{1}{2}$ tum bredt, är tornformigt med tvenne tvådelade fördjupningar öfver hvarandra, hvarpå en löfprydd spira med yfvig knopp följer. Ett öfverstycke deremellan utgöres af tvenne likstora rösten, af hvilka hvarje fylles med en fembladig ros och tre yfviga svickelblad. Ett djur har intagit hvarje sida af dessa rösten. Samma djur, som äro mycket skadade, likna hundar. Tvenne stora blad pryda jemväl hvarje sida och en yfvig knopp lärer funnits å hvarje spets af dessa rösten.

Icke långt från altaret på ett passande ställe borde enligt vår äldsta ritual ett tvättkärl, lavatorium, finnas för rengörning af kalkarna och andra messekärl och för prestens handtvagning [15]). Ett sådant tvättkärl borde bestå af förtennad koppar eller, hvarest tillgångarna medgåfvo, af messing [16]). Intet sådant kärl finnes numera i Skåne. Deremot märkas flerestädes i närheten af altarplatserna såkallade vaskar eller urhålkade stenar med hål i bottnen, hvilka tvifvelsutan tjenat till uttömmande af tvätt- och handvatten. Sådana uttömningsstenar äro merendels skålformiga, sällan fyrkantiga, och de framskjuta ur murarna. Lunds krypta har i södra kapellet en sådan, som är skålformig, och hvilken till hälften framstår ur södra sidomuren. I högkorets rundel vid högra sidan om altarplatsen märkas lemningar efter en sådan uti en liten nichfördjupning. Bosjöklosters kyrka har å altarets högra sida en uttömningssten, som prydes kring öfra kanten med en bladslingra. I Sallerups kyrka af Oxie hä-

---

[15]) Consuetudines canonicæ, cap. IX. Sit etiam lavatorium non longe ab altari in competenti loco, ut ibi calices et alia, quorum usus est ad missam, laventur, et lavatio digitorum sacerdotis post communionem infundatur. [16]) Acta Mediol.

rad ligger en uttömningssten, som tillhört en rundel, i hvars ställe en fyrkantig förlängning blifvit under sednare medeltiden uppförd. Denna uttömningssten har en åttbladig fördjupning med en ränna, som från bottnen utledt vatten genom muren. Nöbbelöfs kyrka af Jerrestads härad har, såsom vi ofvanföre visat, vid rundelens södra sidomur en liten fullrund kolonn, hvars kapitel med sin skålformiga fördjupning tjenat till berörda ändamål. Mariakyrkan i Helsingborg och Peterskyrkan i Malmö ha i koromgången stora fyrkantiga uttömningsstenar, hvilka sakna prydnader. Alla uttömningsstenar, som tillhöra kyrkor från rundbågsåldern, äro runda och mer och mindre sirlige; deremot äro de, hvilka förekomma i kyrkor från spetsbågsåldern, fyrkantiga och ornamentslösa.

Vi böra icke här förbigå, att till höger inom hvarje kyrkodörr borde finnas en vigvattensten af marmor eller någon annan fast stenart. Till en sådan vigvattensten, som borde hvila på en liten kolonn eller en annan fot, hörde en borste för bestänkande af de ingående [17]). Utanför Stora Hammars kyrka och på hvarje sida om vestra ingången står en fyrkantig sten, hvilken, liknande en bas i rundbågsstil, håller $2\frac{1}{12}$ fot i hvarje sida $3\frac{1}{12}$ i höjd, och har i öfra ändan ett rundt hål, 4 tum i tvärmått, 7 tum i djup. Å södra sidan af Strö kyrka i Onsjö härad jemte en igenmurad dörröppning ligger en fyrkantig sten, som är något öfver $1\frac{1}{2}$ fot i hvarje sida och un-

---

[17]) Acta Mediol. Vas pro aqua benedicta in Ecclesia sit, non extra. In ingressu Ecclesiæ, et ad portam unamquamque a dextris, non a sinistris introeuntium. Marmore constet, vel petra solida non lateritia. Columella, vel alia base suffultum sit, aspersorium decens habeat appensum, non ex spongia, sed e setis confectum.

gefär lika i höjd och hvilken har en fyrkantig urhålkning. Att dessa stenar, som röja, liksom de kyrkor, hvarest de finnas, rundbågsstil, stått inom dörrarna och varit begagnade för vigvatten, är mer än sannolikt.

I Konga kyrka ligger en fyrkantig sten, som håller nära 1 fot i hvarje sida och något öfver $\frac{1}{2}$ i tjocklek. Denna sten siras å sidorna med båggesimser och har ofvanpå en konisk fördjupning i hvarje hörn och en sådan i midten. Hvarje fördjupning håller 4 tum i tvärmått och $4\frac{1}{2}$ i djup. Utanför Strö kyrka i Frosta härad ligger en sten, som liknar ett tärningformigt kapitel, och hvilken, hållande 1 fot i hvarje sida, har ofvanpå likartade dock något mindre fördjupningar. Att dessa stenar jemväl begagnats för vigvatten bevises deraf, att en sådan finnes infattad uti en murfördjupning till höger om vapenhusdörren vid Önnarps kyrka. En likartad sten träffades i det vapenhus, som vid Skifvarps kyrka blef 1847 nedbrutet.

Vi ha ofvanföre visat, att Åhus kyrka har till höger om södra ingången en vigvattensten, hvilken är å sjelfva omfattningen utarbetad i likhet med en kragsten. En ej mindre ovanlighet märkes i Tranås kyrka, hvarest till venster om södra ingången en menniskoskalle är inmurad, hvilken troligtvis varit begagnad i stället för vigvattensten. Denna hufvudskål visar sig vara insatt, när kyrkan en längre tid efter dess byggnad fått å södra sidan ett vapenhus med klockrum derpå.

Då man i Skåne å ganska många ställen förstört, såsom vi ofvanföre anmärkt, dopfuntar, hvilka väl kunnat utan all slags förargelse bibehållas; så är det mindre oväntadt, att man på de fleste ställen utbrutit och sönderslagit vigvattenstenar, som efter reformationen ej kunnat vid gudstjensten begagnas. De ofvanberörde och några

få andra, som äro i behåll, bestå af sandsten. De fem fördjupningarne, hvilka förekomma å en och annan vigvattensten, torde åsyfta Christi fem sår, hvilka under medeltiden höllos i helig vördnad.

Krusifixer och kors.

Hvarje kyrka skulle enligt ett mötesbeslut ha en afbild af den korsfäste Frälsaren, hvilken, utförd i skulpturarbete, borde uppsättas på ett öppet ställe mellan högaltaret och församlingen och efter kyrkans ansenlighet göras mer eller mindre prydlig [18]). Dessa bildverk, som fått benämning af krusifixer, blefvo naturligtvis uppsatte, på det att Frälsarens korsdöd skulle lifligt inverka på menighetens sinnen. Att de fleste krusifixer blifvit vid och efter reformationen förstörde, kan ganska lätt inses. Likväl har mången gammal kyrka i Skåne ett krusifix, men ett sådant innehar sällan sin ursprungliga plats i triumfbågen, utan merendels å någon vägg eller i en vrå eller på vapenhusvinden. Dylika krusifixer, som uppsattes midti kyrkorna, kallades triumfkors, Herrans kors eller sanna kors, för att åtskiljas från processions- eller grafkors m. fl.

Dessa krusifixer äro arbetade af ek och merendels målade med naturliga färgor. Korsens stammar äro längre än deras tvärträn, och ändarne, som äro runda eller fyrkantiga, siras med evangelisternas sinnebilder. Frälsaren, hvilken är dels i naturlig, dels i halfnaturlig storlek och stundom ännu mindre, finnes allestädes afbildad i fullrund och hel gestalt; evangelisterne äro deremot halfupphöjde

---

[18]) Acta Mediol. Ecclesia nulla sit, quæ Sanctiss. Crucifixi imaginem sculptam non habeat, loco conspicuo inter Altare majus et populum, sed eo ornatiorem, quo Ecclesia ipsa erit insignior.

i bröstbilder eller i symboliska figurer. Under första medeltiden föreställdes Frälsaren korsfäst med åtskiljda fötter och en spik genom hvardera; under den sednare deremot med korslagda fötter och en enda spik genom desamma. Vi vilja här framställa några af dessa konststycken för att gifva derom ett klarare begrepp.

I triumfbågen af Östra Vrams kyrka finnes ett krusifix. Korsändarne prydas med evangelisternas sinnebilder, och Frälsaren, som är i nära naturlig storlek, har en gyllende kåpa, öppen krona, hvita skor och svarta handskar. I Hvitaby kyrka på väggen i en utbyggnad hänger ett krusifix. Christus i nära naturlig storlek har åtskiljda fötter och förgylld messingskrona och blottad kropp. Denna krona prydes framtill med ett Grekiskt kors och vid hvarje sida äfven med ett sådant. Mellan dessa kors uppspira trebladiga liljor och under hvarje kors är en välslipad kristall infattad. I Tryde kyrka å norra korväggen hänger ett krusifix. Frälsaren har naturlig storlek med naturlig färganläggning. Fötterna äro spikade jemte hvarandra och hufvudet bär en öppen krona af förgylld messing med evangelisternas inristade afbilder. Ramsåsa kyrka har ett krusifix, som blifvit bortsatt i en vrå. Korsändarne prydas med fyrdelade fördjupningar. Christus föreställes i halfnaturlig storlek. En åttbladig ros bildar gloria, och fötterne, som äro åtskiljda, hvila på en upphöjning. Alla dessa krusifixer tyckas både i anseende till korsens prydnader och bildernas hållning tillhöra rundbågsåldern; en mening, som äfven deraf bekräftas, att Christus föreställes med åtskiljda fötter.

Triumfbågen i Björka kyrka prydes med ett krusifix, hvarå Christus föreställes i nära naturlig storlek.

Öfverst läses på Ebräiska, Grekiska och Latin: "Jesus Christus Judarnas Konung." À hvarje sida hänger en röfvare i liten skala på en oformlig stock. En engel, som märkes öfver den botfärdiges hufvud, borttager hans själ under skepnad af ett barn; och öfver den obotfärdiges hufvud har jemväl stått en figur, förmodligen Satan för att bemäktiga sig hans anda. Holmby kyrka har ett krusifix, som hänger i triumfbågen. Christus är fullrund afbildad i naturlig storlek med törnekrona; midjan omgifves med en ledig slöja och fötterne äro fästade med en spik. I korsets hvarje ända finnes en fyrbågig fördjupning med en ros i hvarje svickel. Korsets stam och tvärträ prydas med stora framstående liljor. I hvarje fördjupning sitter en af evangelisternas sinnebilder med språkband. Detta arbete, som ej saknar skicklighet, är ifrån den sista medeltiden. À en bjelke under korets korshvalf i Tolånga kyrka hänger ett krusifix. Frälsaren har något mer än halfnaturlig storlek. Detta krusifix tillhör äfven den sednare medeltiden, och är ej utan skicklighet arbetadt. I Vanstads kyrka hänger i triumfbågen ett krusifix, som omgifves af en manlig och en qvinlig figur; ett dåligt arbete i sednare medeltidsstil. I Kågeröds kyrka i korets hvalfkupa hänger ett krusifix på en jernkedja. Korsets ändar prydas med evangelisternas sinnebilder. Christusbilden har naturlig storlek och å bröstet är en välslipad kristall infattad. Derunder ligger en röd sidenlapp, hvilken innehåller reliqvier, och en pappersremsa, som har en otydlig påskrift. Detta arbete är äfven dåligt.

Sedan en aflidande enligt gammal ritual biktat och fått aflösning, höll presten ett tal och framräckte derpå

åt den sjuke ett kors för att kyssas [19]). Att ett sådant kors, som presten borde enligt samma ritual medföra, icke var synnerligen stort, ligger i sakens natur. Kors, hvilka troligtvis voro helt små, buros jemväl i processioner, vid begrafningar och andra tillfällen.

Små kopparkors, som varit starkt förgyllde, finnas i några få kyrkor i Skåne, och några sådana, som tillhört kyrkor i samma provins, förvaras bland universitetets samlingar. Stammarne hålla från 1 till $1\frac{1}{4}$ fot och tvärstyckena från 10 tum till 1 fot i längd med $1\frac{1}{2}$ till 2 tum i bredd samt $\frac{1}{8}$ tum i tjocklek. Både stammarnas och tvärstyckenas ändar prydas med rundelar. Stammarnas nedra ändar sluta sig i kilformiga spetsar, hvilka, ungefär 4 tum långa, troligtvis varit insatte i passande handtag eller i halfklotformiga fötter. En bågartad löfprydnad fyller hvarje vinkel och fyra trebladiga knoppar kröna hvarje rundel. Å framsidan i midten föreställes den korsfäste Frälsaren, å baksidan Christus bedjande eller något helgon; å båda sidor i ändarnas rundelar evangelisterne, mera sällan bibliska scener. Alla figurerna äro lätt inristade. Den korsfäste föreställes allestädes med åtskiljda fötter; en anordning, hvilken liksom allt det öfriga både till prydnader och figurer röjer en hög ålder. Måhända ha dessa kors, hvilkas bågartade vinkelprydnader bilda genombrutna rosor och hvarå ändarnas knoppar framstå såsom liljor, jemväl blifvit till altarprydnader begagnade under den äldre katholska tiden, då presten stod å östra ej å vestra sidan af Herrans bord.

---

[19]) Consuetudines canonicæ, cap. XXVIII. Deinde ammoneatur infirmus de confessione, et facta ei indulgentia, persequatur sacerdos orationem: Exaudi cum sequentibus. Quibus finitis adhibeat illi crucem, ut osculetur eam.

Blentarps kyrka har tvenne sådana kors, som de sistberörda. Å framsidan afbildas Christus korsfäst och i hvarje rundel en af evangelisternas symboler med vingar och glorior. Å baksidan ses jungfru Maria med sitt heliga barn, till hvilka gåfvor framräckas. I öfversta rundelen märkas tre englar, i nedersta en andelig med tonsur; alla i bröstbilder.

I Konga kyrka finnas två likartade kors, af hvilka det ena är något mindre än det andra. På midten af det större korsets framsida ses Christus korsfäst, en dufva nedsänker sig öfver honom och i ändarna föreställas evangelisternas sinnebilder med vingar och glorior. På midten af baksidan står Frälsaren omgifven af sol och måne, från en sky nedräckes Guds hand och hvarje ända prydes med en bevingad bröstbild. I midten af det mindre korsets framsida afbildas Christus korsfäst och i ändarna evangelisternas sinnebilder, alla med vingar och glorior. I midten af baksidan ses emellan två åttbladiga rosor Frälsaren, som utsträcker den högra handen välsignande och håller en ring i den venstra, och deröfver nedsväfvar en dufva. Öfverst föreställes Gud Fader, och till höger och venster framflyger en engel; alla med glorior och framräckta händer.

Från Norra Svalufs kyrka ha universitetets samlingar fått tvenne kors, hvilka likna de nyssbeskrifna. Å båda korsens framsidor ses Guds hand med tvenne utsträckta fingrar öfver den korsfäste sonen och i ändarna evangelisternas symboler med böcker. Å det ena korsets baksida står i midten Christus bedjande, och i ändarna äro evangelisternas bröstbilder anbragte. Det andras baksida prydes i midten med ett större och å stam och tvärstycke med mindre liljekors inom dubbla cirklar,

hvaraf tillsammans ett stort sådant med trebladiga svickelprydnader bildas. Baksidans ändar siras med evangelisternas bröstbilder. Å det ena af dessa kors föreställes Frälsaren med korsprydd gloria; å det andra deremot med en enkel sådan. Evangelisternas sinnebilder äro anbragte i hela eller i halfva figurer med glorior, och deras bröstbilder dels ha, dels sakna vingar och böcker. Båda dessa kors, hvilka äro till formen och storleken lika hvarandra, siras å framsidorna med pånaglade rundstafvar, som å stammar och tvärstycken utgöra kantlister och å ändarna runda omfattningar.

Ett kors, som tillhört Lilla Isie kyrka och hvilket nu förvaras bland oftanämnda samlingar, har till form och storlek mycken likhet med de två sistberörda. Öfver den korsfäste, som föreställes å midten af framsidan, saknas Guds hand, men evangelisternas sinnebilder med uppslagna böcker äro på vanligt sätt anbragte i ändarna. Å midten af baksidan står Frälsaren bedjande, men vid sidorna och öfver honom saknas prydnader. Af evangelisternas sinnebilder, som intaga ändarna, håller den öfverste högra handen på sitt bröst, den nederste framter en liljespira, och de öfriga framräcka händerna bedjande. Den korsfäste Christus har korsgloria, den bedjande deremot enkel sådan. Evangelisternas sinne- och bröstbilder äro alla prydde med enkla glorior. Korsets ändar ha pånaglade stafvar, som bilda runda omfattningar, och å stammens och tvärstyckets kanter ha äfven funnits likartade stafvar, som blifvit bortbrutne.

Ett liknande kors, hvilket tillhört Fjelie kyrka, finnes bland merberörda samlingar. Å framsidan ses Christus korsfäst och Guds hand deröfver. I den venstra ändan framföres Christus bunden af tvenne personer, och

i den högra stå trenne med utsträckta armar. I öfversta ändan sitter Pilatus å en stol med utsträckta armar och Christus öfverlemnar till honom ett lamm. I nedersta ändan neddignar en man under en stock, förmodligen en föreställning af Christi korsbärning. Å baksidan står i midten Frälsaren med venstra handen på sitt bröst. Öfver och vid hvarje sida om honom är en cirkel med löfprydt kors inristad. I ändarna sitta evangelisterne, af hvilka den öfverste håller en bok i venstra och en liljespira i högra handen; den nederste utsträcker båda händerna, och hvarje af de öfriga håller en bok i venstra och utsträcker högra handen välsignande. Christus föreställes å framsidan med korsprydd, å baksidan med enkel gloria, och evangelisterne äfven med enkla glorior.

I Fledie kyrka har funnits ett likartadt kors, hvilket nu tillhör oftanämnda samlingar. Å framsidan ses i midten Guds hand välsignande den korsfäste Frälsaren och i ändarna evangelisternas sinnebilder. Å baksidan står i midten Christus på verldsklotet, upplyftande korset med sin högra hand. Från höger framräckes Guds hand välsignande, till venster framflyger en engel. I ändarna äro evangelisternas bröstbilder anbragte, af hvilka den öfverste håller en bok i venstra och en liljespira i högra handen, den nederste har en uppslagen bok, den till venster håller en bok och en staf, samt den till höger utsträcker handen välsignande. Christus har äfven der å framsidan en korsprydd, å baksidan en enkel gloria, och alla evangelisterne ha jemväl enkla glorior. Omkring den korsfäste läses å kanten: HIC EST IESVS NAZARENVS REX IUDEORVM. Omkring Markus står genom ett misstag: SANCTVS LVCAS EVVANGELISTA, och omkring Johannes läses: SANCTVS IIOHANNES EVVANGELISTA. De öfriga evangelisterne sakna in-

skrifter. Det tyckes, som konstnären funnit berörda misstag och således ej velat vidare fortsätta för att icke göra sig skyldig till ytterligare misstag. Der förekommande bokstäfver likna dem, hvilka användes i slutet af elfte och början af tolfte seklet.

Att i Skåne funnos flere dyrbara kors, lider intet tvifvel. Domkyrkan hade t. ex. ett större kors, hvilket stod på en förgylld kopparfot, och ett mindre med en trädfot och båda voro besatte med dyrbara stenar, och der fanns jemväl ett litet silfverkors. Drottning Margareta hade ditskänkt ett guldkors, som, vägande $13\frac{1}{2}$ lödiga marker, var å ena sidan besatt med 48 stora safirer, smaragder, ametister och rubiner och med 49 små ädelstenar samt en stor sådan i midten. Alla dessa kors innehöllo reliqvier [20]).

Då Sven Estridsson uppfört Skånes första stiftskyrka, och då man ifrån hans tid icke har något bildverk i denna provins, bör ett kors, hvilket tillhört denne konungs dotter Helena och som förvaras bland Köpenhamns historiska samlingar, här skärskådas. Korsets ena sida prydes i midten med en ros, sammansatt af fyra halfcirklar, och i hvarje ända med en helcirkel. En korsprydd gloria för Frälsarens hufvud och tre bloddroppar för hvarje hand och fyra för hvarje fot bevisa, att en större bild varit derå fästad. I den nedersta cirkeln skildras en död i en kista, hvarå läses: MORS; i den öfversta en qvinna, hållande en liljespira i den högra och pápekande en bok i den vänstra handen, i hvilken bok läses: VITA. I den högra cirkeln står en qvinna med tredelad korsfana och en bok,

[20]) Script. Rer. Dan. T. VIII. p. 446, 447, 454, 455. Erkebiskopen Birgers bref S. Laurentii dag 1498.

hvari står: ECCLESIA sancta. I den venstra ligger en gråtande qvinna med utslaget hår och i hennes skōte en bok med denna inskrift: SYNAGOGA. Ofvanför glorian läses: IHSVS NAZARENVS REX IVDEORVM. Å korsets andra sida finnes i midtrosen en cirkel, hvarest Frälsaren med korsprydd gloria och genomborrade händer och fötter sitter på regnbågen och håller på sitt skōte en bok, hvari $A\Omega$ āro ristade. Kring kanten läses: VIDETE MANUS MEAS ET PEDES MEOS DISCITE DOMINOS. Från den nedra och öfra halfcirkeln sträcker en engel sina armar och vingar, samt i högra och venstra halfcirkeln sitter en engel med bok och utslagna vingar. I nedra ändans cirkel afbildas tvenne menniskor, som, omgifna af lågor, gripas af Satan. Derōfver läses: PATER HABRAHAM MISERERE MEI ET MITTE LAZARUM, VT TINGVAT EXTREMUM DIGITI SVI IN AQVAM, VT REFRIGEMVR. I den öfversta sträcker Gud, omgifven af fem personer, sin hand till välsignelse; derunder följande inskrift: FILI RECORDARE, QVIA RECEPISTI BONA IN VITA TVA. I högra cirkeln stå sex rikt klädda personer, af hvilka den främste har krumstaf; derframför läses: VENITE BENEDICTI PATRIS MEI; i den venstra sex nakna, derframför läses: DICEDITE A ME MALEDICTI IN IGNEM. Å tvärstyckets nedra och å stammens båda kanter läses: QVI ME CERNIT PRO HELENA MAGNI SVENONIS REGIS FILIA CHRISTVM ORET, QVE ME AD MEMORIAM DOMINICE PASSIONIS PARARI FECERat, QVI IN CHRISTVM CRVCIFIXVM CREDVNT LIVTGERI MEMORIAM ORANDO FACIANT, QVI ME SCVLPSERAT ROGATV HELENE, QVE ET GVNHILD VOCATVr. Af denna märkvärdiga klenod inhämtas, att man redan omkring 1050 här använde den heliga symboliken och idkade en finare bildskärning. Christus föreställes å ena sidan såsom återlösare och döden och lifvet samt synagogan och kyrkan såsom motsatser; å den andra Christus såsom verldsdomare samt afgrunden och

himmelen, de rättrogna och de fördömda såsom motsatser. Ehuru figurerna äro hårda, så röjes dock deri en säker hand [21]). Detta kors, hvilket består af vallrosstand, är ungefär lika stort med de ofvanbeskrifna af koppar. Det behöfves knappt erinras, att de bokstäfver, hvilka förekomma å detta kors, likna de äldsta, som finnas i Lunds Minnes- och Gåfvoböcker. Att Liutgerus uppgifvit sig såsom den der arbetat samma kors, är märkvärdigt, emedan vi derigenom fått kännedom om en bildskärare från denna aflägsna forntid. Minnesboken upptager en Lyuthgerus bland de presterliga kaniker, som tillhört S. Laurentii gamla och nya kloster i Lund, och samma urkund uppgifver de dagar, på hvilka Liutgerus en kanik i Roskild och en Henricus Liuthgeri son aflidit. Alla dessa namn äro tecknade med de äldsta skrifdrag, som förekomma i våra Minnes- och Gåfvoböcker. Under den tid, hvarom här är fråga, blefvo likljudande namn ej sällan skrifna på något olika sätt. Således torde någon af dessa personor snidat sistberörda kors. Men enär ett högre konstnärskap då nästan uteslutande idkades af de andeliga; så vill det synas, som endera af nämnda kaniker utmärkt sig med ifrågavarande konststycke.

Korstolar.

Stallar eller korstolar, stalli vel stalla, som uppsattes i kyrkornas kor, begagnades af de andelige under gudstjensten. Af sådana stallar härledas uttrycken installera eller inställa i embete, stallare vel installare. Korstolarne

[21]) Denna fornlemning är afstucken i koppar och intagen uti Suhm, Hist. D. IV. s. 466.

utgjordes dels af enkla, dels dubbla rader, allt efter som mer eller mindre utrymme fordrades, och de voro så med sido- och ryggstöd inrättade, att enhvar kunde ej allenast beqvämt sitta deri, utan ha efter sitsarnas uppslående makliga stöd vid upprät ställning. Dylika stolrader, som arbetades af ek, böllos enligt kyrkornas tillgångar i enklare eller rikare prydnader och blefvo aldrig öfverstrukne, utan blott någon gång försedde med bjerta bottenfärgor för vissa bildverks förhöjning eller med några figurmålningar å släta ytor.

Korstolarne i Lunds domkyrka, hvilka intagit midten af tvärskeppet, äro nu uppställda i sidoskeppen. Vi ha ofvanföre visat, huru midtkoret blifvit af erkebiskopen Jakob Erlandsson utvidgadt och kringstängdt. Korstolarne slöto sig långsefter södra och norra sidomurarna och hade flyglar vid tvärmuren i vester, så att dörröppningar lemnades vid östra ändarna af sidomurarna och på midten af tvärmuren. Dessa korstolar bestå af två rader, af hvilka den nedre är 4 fot, den öfre nära 6 hög med en ryggbeklädnad 5 fot högre. Fot- gafvel- sido- mellan- och karmstycken bestå af hela plankor. Gafvel- och sidostyckena äro intappade i fot- och karmstyckena. Ryggbeklädnaden är med pilastrar afdelad i aflångfyrkantiga speglar, af hvilka en motsvarar hvarje stolrum och de krönas med genombrutna bågstycken, hvarigenom de få utseende af nicher. Öfver ryggbeklädnaden hvälfver sig en halfcirkelformig planka, som öfver hvarje stolrum uppbäres af två sirliga konsoler. Alla sitsar äro fästade med gångjern och kunna med lätthet uppslås. Mellan ändarnas gafvelstycken, af hvilka de nedra äro vida lägre än de öfra, lemnas uppgångar till öfra stolraden. Å mid-

ten och vid vestra ändan af nedra stolraden finnas jemväl uppgångar till den öfra, och vid sidorna om desamma äro låga gafvelstycken anbragte. Stolraderna innehålla tillsammans 78 platser och i de nedras vestra flyglar finnas läspulpeter med bokskåp deri. De större gafvelstyckena siras med olikartade sträfpelare, djupa bildnicher, höga rösten och spetsiga eller tinnade torn; de mindre deremot ha qvadratiska och runda fördjupningar och å öfra kanterna menniske- och djurfigurer mellan lummiga träd. Stolrummens mellanstycken prydas framtill med kolonner, djurhufvuden eller bröstbilder; å sidorna med fyrkantiga fördjupningar och olikartade djurfigurer deri. Under sitsarna äro konsollika klotsar fästade. Gafvelstyckenas nichfördjupningar ha smärta sidokolonner, som uppbära löfprydda spetsbågar med mångartade rosor och svickelblad eller spetsiga löf- och tornprydda betäckningar. Deras rösten ha fönsterlika genombrytningar med spetsiga bågar och sköna rosor, och deras torn ha sirliga fördjupningar och det hela krönes med löf och knoppar. Öfre delen af ett ibland de större gafvelstyckena utgöres af ett slingrande träd med eklöf och ollon, hvaremellan fem nakna menniskor klättra.

Bildnicherne innehålla flera bibliska scener, såsom Noaks ark, Abrahams offer, Simsons och lejonets kamp, Salomos dom, kopparormen i öknen, de tre vise männens besök, Christi döpelse m. m. Jemväl förekomma åtskilliga föreställningar ur helgonhistorien och deribland Laurentii martyrdöd. Å de mindre gafvelstyckena märkas bland andra skildringar bröstbilder. Sitsarnas klotsar äro utsirade med löfverk, djur- och menniskofigurer samt vidunder. Derå ses räfven bjuda storken till måltid på ett flatt fat, och den förre återbjudes af den sednare till spisning i ett

smalt krus. Derå märkas jemväl skepnader, som till nedra hälften likna bakdelen af fäkreatur, till öfra nakna eller klädda menniskor, en af dessa blåser i en stridslur, en spelar harpa, en svänger sköld och svärd, en höjer tvenne bägare, en spelar fiol. Der finnes jemväl en engel, som spelar luta m. m. De plankor, hvilka bekransa ryggbeklädnaden, prydas framför hvarje stolrum med en fördjupning i spetsig ovalform inom en aflångfyrkantig omfattning, hvars svicklar fyllas med löfverk. I dessa fördjupningar skildras å södra raden och dithörande flygel scener ur gamla och nya testamentets heliga skrifter, nemligen skapelsedagarna, Adams och Evas fall, deras utdrifvande samt mödor och bestyr, Cains och Abels offer och deraf förorsakade dråp, syndafloden, Loth och hans döttrar, Jakobs himmelsstege och brottjande, Josef och hans bröder i Egypten, Josefs begrafning, antvardande af lagens taflor till Moses, guldkalfven i öknen, druf-klasens hämtande. Å norra raden och dithörande flygel äro helgon i bröstbilder anbragte, af hvilka de fleste sakna attributer, men de ha språkband, hvilkas inskrifter affallit, till följe hvaraf man ej numera kan med säkerhet uppgifva dessa personers namn. I midten af mellersta uppgången till öfra raden å norra sidan sitter på en fotställning ett stort lejon, som mellan framtassarna håller en menniska, öfver hvars hufvud det gapar. Detta är nemligen Satan, som uppsluker en syndare.

Af denna mängd bildverk äro somliga hel- och andra halfuppböjda och alla väl skurna, ehuru proportionerne enligt forntidens framställningssätt ej blifvit iakttagne. S. Laurentius är t. ex. något mindre än kejsaren och omgifningen är i mån af sin ställning allt mindre och mindre; så att den, hvilken med en pust underblåser el-

den, är knappast större än tyrannens ena fot. Alla bågslag samt ros- och löfverk röja lika mycken säkerhet som ledighet tillika med en förvånande mångfald i uppfinning. Det hela företer en utbildad spetsbågsstil, hvari dock några spår till förfall upptäckas. Stycken af äldre och enklare korstolar hittades i ett lönnhvalf vid tvärmurens bortbrytning, hvilka måhända tillhört Jakob Erlandssons korinredning. De nuvarande korstolarne ha långt efter dennes tid tillkommit; men de äro dock tvifvelsutan något äldre än de, som blifvit 1420 uppsatta i Roskilds domkyrka, emedan de förra visa en renare hållning än de sednare. Att korstolarne, hvarå många partier äro bortbrutna och många våldsamt skadade, blifvit vid eller kort efter reformationen på ett vandaliskt sätt behandlade, ådagalägges af de lappverk, som derå förekomma. Flyglarnas båda gafvelstycken, hvilka varit till öfra delen sönderbrutna, ha nemligen fått tvenne högst opassande delfiner, och de krönande plankornas närmaste fördjupningar siras med kopparormen i öknen och Christi uppståndelse, hvilka skildringar med dithörande svickelprydnader förete idel barockstil; tillsatser, som ofelbart härröra från 1626, då ett nytt orgelverk å tvärmuren uppsattes.

Den såkallade erkebiskopsstolen, som stått å södra sidan af högaltaret, är nu flyttad bakom detsamma. Den innehåller tre sittplatser och har ursprungligen varit längre; ty den venstra ändan har gafvelstycke, men den högra är afsågad och saknar sådant. Ett ganska högt ryggstycke motsvaras framtill af smärta kolonner, som uppspringa med knopprydda spiror och förenas med genombrutna bågar samt löf- och rossmyckade spetsrösten. En bred planka i form af trenne låga korshvalf bildar en betäckning öfver sitsarna. Hvarje af dessa korshvalf har tredelade korsbå-

gar med runda slutstenar, af hvilka den ene prydes med en örn, den andre med ett lamm, den tredje med ett Christushufvud. Gafvelstycket, som håller $14\frac{1}{3}$ fot i höjd, har ett genombrutet spetsröste, hvilket i likhet med de nyssberörda uppspringer öfver betäckningen. Å dettas yttre sida förekommer under en löfprydd spetsbåge, som siras med uppspirande torn, en stor pelikan, hvilken, stående i sitt bo, öppnar sitt bröst för tvenne ungar. Deröfver märkes i en särskild afdelning ett menniskohufvud med buckliga hårlockar och en uppåtsträckt vinge samt en framstickande djurklo. Kroppen tyckes liksom öfvergå i en ansenlig vinranka, som uppifrån slingrar sig nedåt med drufvor och blad, hvaremellan fåglar och drakar m. m. framstå. En fågel står i sitt bo och matar en kläckande unge med en hästsko. På hjessan af detta blida menniskohufvud sitter en räf, hvilken spelar fiol, och en hare, som blåser i en lur, och på detsammas nacke en babian, hvilken slår på harpa. Denna stolrad har tvifvelsutan varit begagnad af prelaterne, som voro tillsammans fyra, ehuru der till följe af ofvanberörda stympning endast tre platser nu äro i behåll. Pelikanen, som öppnar sitt bröst för sina små, är en vanlig föreställning af återlösningen, liksom fågeln, som matar sin kläckande unge med en hästsko, är en symbol af den allvarligt christliga uppfostran; men deremot finnes sällan den onde anden på sådant sätt som der framställd i skepnad af ljusets engel.

Då Heligkorskyrkan i Dalby haft lika grundform och nära lika storlek som kathedralen i Lund, och tillhört ett talrikt brödraskap, måste den tvifvelsutan haft ansenliga korstolar. I förstnämnda kyrka finnas två gafvel-

stycken, hvilka ofelbart tillhört en enkel rad korstolar, helst en del sådana, innehållande fyra platser, der förvaras. Dessa gafvelstycken, som nu begagnas till en klockarestol, ha spetsbågiga löfprydda rösten med smärta sidotorn. Hvardera af samma gafvelstycken, hvilka äro $6\frac{7}{12}$ fot höga, prydas å yttre sidan till den nedra delen med fyra fönsterlika nichfördjupningar, till den öfra med en lutande sköld och deri tre krönta lejon och derpå en högspetsig hjelm med fyra fjäderbuskar. Det ena af dessa gafvelstycken har å den inre sidan en centaur, som, svängande en liljeprydd svans, håller i hvarje hand en ringklocka; det andra har å den motsvarande sidan en björn, hvarpå en spelman rider. Det är bekant, att centauren afser Christi dubbelnatur och ringklockorna åsyfta menniskans väckelse till bättring. Vi ha ofvanföre visat, att Frälsaren stundom föreställes i skepnad af en björn; spelmannen, som rider derå, tyckes antyda den obotfärdiges lättsinne.

I samma kyrka finnes jemväl en lemning, förmodligen af ett korskrank. Denna lemning, utskuren af en ekplanka, är $1\frac{1}{2}$ fot bred och $8\frac{1}{4}$ hög. Fotställningen prydes med en fördjupning, hvilken har sidokolonner med en rundbåge deröfver. I denna fördjupning står jungfru Maria, som framter å en duk Frälsarens törnekrönta hufvud, och bakom henne uppspirar ett palmträd. Vidare följa två torn, hvilka uppbära ett tabernakel med spira, och derunder står jungfru Maria, som, trampande på halfmånen, håller Christusbarnet på högra armen. Kolonnernas skaft äro kannelerade och vridna, och der förekomma perlrader och snerklerier, som röja en påtaglig öfvergång till den äldsta barockstilen. Hela bottnen är röd samt pilastrar och löfverk m. m. gröna. Å denna

mindre vanliga formlemning läses: *Henricus Johannis præpositus Dalbyensis 1520.*

Der märkes jemväl en flygeldörr, som troligtvis tillhört berörda korskrank. Denna dörr har till den nedra hälften sex speglar i tvenne afdelningar öfver hvarandra, och till den öfra sex kolonner, som förenas med hvarandra skärande rundbågar, och den är således till den nedra delen tät, till den öfra genombruten. Speglarne röja äldre barockstil, kolonnerne och bågarne deremot en sednare medeltidsstil.

Vi böra icke här lemna oanmärkt, att i Heligkorskyrkan förvaras en ektafla, hvarå föreställes i nära halfupphöjdt arbete ett Christushufvud i något mer än naturlig storlek. Detta Christushufvud, som har korsprydd gloria, röjer ovanlig skicklighet och en hög ålder och det saknar målning.

Vi ha ofvanföre visat, att Peterskyrkan i Malmö hade utanför koromgången ett kapell, som innehöll två rader korstolar, på hvilkås pulpeter 47 folianter lågo fastläste i jernkedjor. Efter nedbrytande af detta kapell inflyttades korstolarne i kyrkans södra kapell, hvarest de intaga södra sidomuren. Dessa korstolar utgöra en enkel rad, innehållande tolf platser. Gafvel- mellan- och ryggstycken äro lika höga och helt låga, och de förre prydas å kanterna med kolonner och listverk, men de sednare äro slätta. Sittbrädena kunna på vanligt sätt uppslås och de siras inunder med djurhufvuden.

Kyrkan i Trelleborg har två rader korstolar, hvilka, innehållande tjugofem platser, intaga korets södra och norra sidor. Samma korstolar, som jemväl äro låga, prydas å gafvel- och mellanstyckenas framkanter med ko-

lonner samt list- och rosverk; ryggstyckena äro deremot slätta. Dessa korstolar äro alla liksom de ofvanberörda väl arbetade af ek och sakna anstrykning.

I Skanörs kyrka står jemte korets södra sidomur en korstol, som innehåller två platser. Gafvelstyckena, som höja sig med spetsrösten och hörntorn öfver ryggbeklädnaden, siras ut- och invändigt med snidverk. Der märkas två hjortar omgifna af löfverk, tvenne tvåbenta underdjur emot hvarandra samt en andelig. Gafvelröstena prydas med genombrutna rosor och yfviga löfknoppar. Denna korstol är utförd i ren spetsbågsstil och äfven arbetad af ek samt saknar målning.

Murankaren, kyrkodörrar och gallerskrank.

Om sten- trä- och jernarbete från medeltiden jemföras, så röja de förre långt större skicklighet än det sednare. Ett sådant förhållande torde deraf härröra, att smide under den tiden begagnades i byggnadskonsten vida mindre än sedermera. Orsaken härtill måste tvifvelsutan ligga deri, att jern fordom föll sig ganska dyrt, hvadan dess bearbetning mindre öfvades och således föga utbildades. Vi ha ofvanföre sett, att murband i våra äldsta byggnader bestodo af grofva ekbjelkar, hvilka i hörnen sammansattes med jernbultar. Man har måhända förutsett dylika murbands framtida ovaraktighet, men påräknat deras gagn för ogenomtorkade murverk. Jag har ingenstädes funnit någon sådan ankarbjelke, som ej varit nästan helt och hållet förmultnad. En jernbult, som tillhört ett hörnband i domkyrkans södra kapell och hvilken håller något öfver 1 fot i längd och 1 tum i tjocklek, visar en sådan vårdslöshet både i form och smidning, att

den råaste lärling i våra dagar ej förrättar ett så vårdslöst arbete. Under den sednare medeltiden användes jernankaren, som helsmiddes och fästades vid bjelkhufvud med en tapp och en krampa samt en och annan mindre spik. Äfven sådana ankaren, som fordrade mycket arbete, visa föga skicklighet i smidning och ännu mindre i fastsättning. Oförmåga i detta yrke röjer sig äfven i dörrbeslag, gallerskrank o. s. v. Man försökte ickedestomindre att vid utöfning af berörda yrke arbeta enligt den högre konstens idéer. Af de smedarbeten, hvilka här blifvit under medeltiden utförda och nu finnas i behåll, vilja vi omnämna några, som företrädesvis förtjena att skärskådas.

Många gamla kyrkor i Skåne ha dörrar, som obestridligen härröra från medeltiden. Dessa dörrar bestå vanligtvis af tre ekplankor, 2 tum tjocka, som äro invändigt sammansatta med grofva tvär- och stundom äfven med korsstycken, utvändigt med jernband dels med dels utan plåtbeklädnad. Alla dörrar kunde med fyrkantiga träbommar, som in- och utskjötos i anslagsmurarna, tillstängas, men en eller annan försågs med invändiga lås af stora ekklotsar med grofva jernkolfvar och enkla slagfjädrar.

Oppmanna kyrka har en mycket gammal dörr, hvilken består af tre tjocka ekplankor och är $3\frac{2}{3}$ fot bred, 8 hög. Denna dörr, som hänger på två grofva gångjern, är utvändigt beslagen med jernplåtar och breda kant- och tvärskenor och stora spik. Mellan tvärskenorna äro stora fyrkantiga bucklor anbragte, hvilka ha å midten små öglor, hvari långa löf hänga. Hål för nyckeln är äfven anbragt i en buckla, och derundèr hänger en stor ring med trenne knölar. Denna dörrs inre sida förstärkes med två

tvärstycken och ett kors deremellan, och de två trekantiga fördjupningar, som dymedelst uppkomma, äro utsirade med lätta rundbågar, och midten af hvarje fylles med en trebladig lilja; allt i prydligt snidverk af ek. Den gamla dörr, som är använd i en ny sidobyggnad vid Kiaby kyrka, har tvärskenor och fyrkantiga bucklor med nedhängande löf i likhet med den nyss beskrifna.

Den dörr, hvilken tillsluter södra ingången af Vestra Vrams kyrka, är uti sitt slag den märkvärdigaste i Skåne. Denna dörr, hvilken, ofvantill halfrund, är 4 fot bred $10\frac{1}{2}$ hög, består af grofva ekplankor. Inre sidan har två starka tvärstycken och deremellan ett lika grof korsband. Korta gångjern, som äro invändigt påspikade, hvila på grofva staplar, och en ekklots, $1\frac{1}{2}$ fot lång $\frac{3}{4}$ bred $\frac{5}{12}$ tjock, med en innesluten jernkolf och slagfjäder utgör lås. Yttre sidan är beslagen med breda kant- och korsskenor, som till den nedra hälften bilda spetsiga rutor öfver hörn, till den öfra fyrkantiga i vågrät ställning och å midten två gallerilika afdelningar öfver hvarandra. I midten af hvarje ruta finnes en knopp med ögla, hvari hänger ett slingrande löf, och i hvarje hörn märkes en stor buckla, som fasthålles af en grof spik med spetsigt hufvud. Dithörande nyckelskylt är fyrkantigt med enkla ränder och till venster deroni tjenar en ganska grof jernring till handtag. Tvärtöfver dörrens yttre sida läses i bokstäfver af jernbleck: IOHANNES IACOBI ME FECIT. Såväl arbetets hållning, som bokstäfvernas drag visa, att denna dörr, som ännu är ganska väl bibehållen, har en ålder af minst 500 år. Ehuru dithörande beslag röjer insigt i medeltidens konstlynne och kostat mycket arbete, så söker man derå förgäfves noggranna indelningar eller sammanpassningar; ja, man söker förgäfves derå rena hammarslag.

Södra dörren i S. Olofs kyrka består af tre ekplankor. Dörren, som tvifvelsutan är samtidig med kyrkan, är utvändigt beslagen med randade jernskenor, som bilda rutor öfver hörn och siras med runda jernbucklor. Å dessa jernbucklor, som hålla 9 tum i tvärmått och 2 i höjd, märkas öglor för nedhängande löf. Dörren sammanhålles invändigt med tvärstycken och deremellan ett enkelt kors och tillslutes med ett samtidigt trälås.

Torrlösa gamla kyrka har å södra sidan en dörr, hvilken har ungefär samma ålder som den nyssberörda. Denna dörr, som är rundsluten, håller $3\frac{5}{6}$ fot i bredd $8\frac{1}{4}$ i höjd och består af 2 tums ekplankor med inre tvärstycken, gångjern och trälås samt yttre kant- och tvärskenor med bladverk deremellan. Detta beslag utgöres af en yttre och en inre kantskena samt deremellan hjertlika löf. Sex tvärskenor bilda smalare och bredare afdelningar. De smalare afdelningarne innehålla spiral- och rutformiga sirater. Den mellersta afdelningen prydes med en åttbladig ros och den öfversta med ett sjugrenigt träd. Hvarje sidogren af detta träd har fyra, men toppgrenen blott tre knoppar. Spikarne, som äro slagne i hvarje löf och i rutornas hörn samt trädets knoppar, äro åttkantiga. Äfven detta arbete, ehuru sirligt, röjer bristande noggrannhet, och man finner deraf en himmelsvid skillnad emellan de gamles snidverk och smide.

Några gamla dörrar äro sammansatta af dubbla ekplankor, då de inre stå upprätt och de yttre äro tvärtöfver spikade i skef riktning. Sådan är den märkvärdiga dörr, hvilken tillhör södra ingången af Löderups kyrka, och hvarå djupa hugg synas efter de våldsverkare, som på Jens Grims anstiftan sökte omkring år 1400 intränga för att afdagataga sockenpresten. Denna dörr, hvilken är

raksluten, $3\frac{5}{6}$ fot bred $9\frac{1}{4}$ hög, har utvändigt jemte tre tvärskenor två gångjern, som sträcka sig öfver hela bredden. Dithörande skylt liknar en fläckt örn, och en grof jernring deröfver tjenar till handtag.

Många kyrkodörrar från medeltiden äro utvändigt beslagna med smidda jernplåtar samt kant- och tvärskenor och stora spikar. Då kyrkorna begagnades såsom tillflykts- och försvarsställen, voro dylika dörrar med inre bommar nödvändiga; i annat fall skulle de ofelbart blifvit utsirade med snidverk i stället för grofva jernbeslag.

Ehuru gångjern och annat beslag å altar- och väggskåp bära merendels vittnesbörd om en ringa förmåga i smedkonsten; så finnes dock stundom ett och annat bättre arbete i denna väg. I Peterskyrkan i Malmö står ett klädskåp, $7\frac{3}{4}$ fot bredt $2\frac{1}{2}$ djupt $7\frac{1}{2}$ högt, hvilket har till den nedra delen låga och till den öfra höga dubbeldörrar. Gångjernen, hvilka utvändigt äro fästade med spikar, sträcka sig tvärtöfver dörrarna, och hörnen siras med rosor i regelbundna fyrkanter. Låsen, utvändigt infällde, äro jemväl prydlige. Hvarje dörr har ett vackert handtag. Detta smide, som troligtvis härrörer från den sednaste medeltiden, vittnar om mer än vanlig skicklighet i detta yrke.

Emellan domkyrkans tvär- och sidoskepp funnos 10 fot höga skrank med dubbeldörrar. Dessa skrank och dörrar utgjordes af gallerverk i ekrammar. Gallertenarne, hvilka voro fyrkantiga och $\frac{1}{2}$ tum tjocka, hade knölar med fyrkantiga hål, hvarigenom de voro på ett fintligt sätt inskjutne i hvarandra, så att desamme bildade små rutor öfver hörn. Detta smide, som troligtvis tillkommit på samma tid, som kyrkans ofvanbeskrifna korstolar, röjde ovanlig noggrannhet i indelning och utförande.

Bildstoder.

Skånes kyrkor ägde under medeltiden en stor mängd dyrbara bildverk, som vid reformationen utan all ersättning borttogos af de maktägande. Lunds domkyrka hade bland många andra dyrbarheter en stor silfverbild af S. Laurentius och en liten sådan med bok och halster, en förgylld silfverbild af S. Barbara och en af konung Knut den Helige, en stor förgylld silfverbild, som liknade en erkebiskop i sin skrud, ett stort silfverhufvud med krona, en liten bröstbild af silfver med biskopsmössa, en förgylld arm med ett korsprydt klot i handen, två silfverhänder, den ena med förgyllning, den andra med en penna mellan fingrarna, en förgylld törnekrona [22]).

Domkyrkan har nu endast tre bilder af messing i behåll, af hvilka en står å högaltarets hvarje sida, och en intagit midten af mellankoret. De förstberörda, som, 2 fot höga, äro alldeles lika hvarandra, stå på kolonner, hvilka, med 4 tums tvärmått 9 fots höjd, uppbäras af liggande lejon, 2 fot långa. Dessa bilder, som ha utslagna vingar, framräcka sina högra händer, hvari de förmodligen hållit palmqvistar. Kolonnernas skaft bestå af fem särskilda leder, kapiteler saknas. Dessa bilder och kolonner, hvilka tillsammans väga 480 marker, upprätthållas af fyrkantiga jernstänger, som äro i golfplanen fastgjutne och stärkas af runda jernstänger, hvilka äro insatta i närmaste sidomurar. Troligtvis ha förhängen varit å sistberörda jernstänger uppsatta, emedan sådana tillhörde den äldre ritualen. Af Gåfvoboken inhämtas, att förhängen af blå och röd färg emot slutet af fjortonde

[22]) Script. Rer. Dan. T. VIII. p. 447, 455.

seklet skänktes till högaltaret [23]). Dessa bildstoder tillhöra ofelbart kyrkans äldsta inredning, och de måste således ej tillkommit såsom betydelselösa prydnader.

Konung Salomo lät utanför templets förhus uppsätta två höga kopparstoder, af hvilka han kallade den högra Jachin, den venstra Boas [24]). Det första af dessa namn betecknar: "Han skall upprätthålla," det andra: "I honom är styrkan." Härmed antydes således, att Herren upprätthåller sitt hus såsom en väldig borg. Dessa stoder, som betecknade skaparens frambringande och underhållande allmakt, blefvo tidigt upptagne såsom heliga föremål i den kyrkliga byggnadskonsten och betydelsefulla symboler i medeltidens djupsinniga frimureri. Sedan detta till sitt inre väsende helt och hållet förlorat sig, och sedan den moderna byggnadskonsten mer än bildstormeri och härjning förstört medeltidens betydelserika konststycken, ha dylika bildstoder blifvit högst sällsynta; ickedesstomindre finnas vid domen i Würzburg två mycket ovanliga kolonner, af hvilka den ene har påskriften *Jachim,* den andre *Booz,* en namnförändring, som tillkommit genom ett skiljaktigt uttal [25]). Dessa kolonners egna former och symboliska dimensioner skulle äfven utan påteckningar gifva den sanne konstdomaren ett klart begrepp om deras heliga syftning. Man har icke utan goda skäl förmodat, att berörda kolonner ursprungligen stått vid hufvudingången till Neumünster i Würzburg, hvilken biskop Henrik I kort efter elfte seklets början uppförde. Denne biskop var en djupsinnig byggmästare och nämnda kyrka var helgad Johannes Döparen, frimurarnas skyddspatron [26]). Dessa

---

[23]) Lib. Dat. Lund. Vet. VIII. Idus Junii. [24]) 1. Konungaboken, kap. 7 v. 15—21. [25]) Matthei Evang. kap. 1 v. 5. [26]) Jemför C. L. Stieglitz, Geschichte der Baukunst, Nürnberg 1837 s. 621—623.

kolonner skulle således erinra bröderna derom, att de borde, liksom den allvise skapat och upprätthåller verlden, uppföra och vidmakthålla Herrans hus.

Då domkyrkans ofvanberörda kolonner äro i sitt slag de ende, som oss vetterligen blifvit i hela Tyskland bibehållne, så kan det mindre väcka förundran, att Lunds domkyrka är i hela Norden den enda helgedom, som äger dylika sinnebilder. Man borde så mycket mindre väntat, att konstnärer i våra dagar, då medeltidens byggnadskonst numera icke är sluten inom hemlighetsfulla murar, utan är af enhvar med någon högre bildning lika känd som värderad, envisas med undanrödjande af dessa betydelsefulla vårdtecken för att bereda utrymme för ett par kolossala ljusstakar i rococomanér.

Den tredje af domkyrkans bilder, $2\frac{5}{12}$ fot hög, står på en kolonn, som håller 4 tum i tvärmått, $7\frac{7}{12}$ fot i höjd. Denna bild, hvilken stod på vestra sidan om den runda öppningen å kryptans mellersta takhvalf och vände sitt anlete åt öster, står nu i högkorets södra kapell och håller ett halster i den högra handen och har tvifvelsutan haft en palmqvist i den venstra. Drägten utgöres af en fotsid mantel, som kring armarna siras med enkla, kring nedra kanten med dubbla border. Bröstet smyckas med ett ansenligt spänne och ryggen med en likstor stjerna. Kolonnens skaft består af tre leder och hvilar på en stor kupa, uppburen af tre liggande lejon, och det krönes med ett skålformigt rundt kapitel. Det hela upprätthålles af en grof jernstång. Kupan siras med följande föreställningar i genombrutet halfupphöjdt arbete, nemligen: en fågel med klöfvar, omgifven med två fikonqvistar, matar en kläckande unge med en hästsko; en pelikan, omslingrad af två vinrankor, öppnar sitt bröst för tre ungar; en fe-

nix, omflätad af två ekqvistar med blad och ollon, svingar sig med utsträckta vingar från sitt lågande bål. Det vill synas, som denna bild vore ett vida yngre arbete än de tvenne förstberörda. De lejon, som uppbära Jachin och Boas liksom sjelfva dessa bilder förete den äldsta medeltidens stela hållning, då deremot foten under S. Laurentii bild både till figurer och bladverk visar en ledigare teckning. Kyrkans patron har intagit en passande plats. Omfattningen kring nyssberörda öppning var inunder alldeles öfversotad; ett bevis derpå, att man i kryptan anstält rökverk för detta helgon. Fotens bildverk äro sinnrika. Örnen, fåglarnas konung, föreställes hos Hesekiel med oxfötter, och den symboliserar här ett strängt lefnadssätt med sin hårda spis, hvarvid en allvarlig Christen bör ifrån spädaste åren vänjas. Pelikanen och fenix äro vanliga sinnebilder för återlösningen och uppståndelsen. De omgifvande bladen äro äfven öfverensstämmande med berörda föreställningar. Fikonlöfven antyda blygsamheten vid födseln, vindrufvorna Frälsaren, ekqvistarne med löf och ollon medborgerligheten.

Ljusstakar och Ljuskronor.

Midtunder triumfbågen i domkyrkan stod en ljusstake af messing, hvilken nu står i högkorets norra kapell. Denna ljusstake är $11\frac{2}{3}$ fot hög och väger 890 marker. Foten, som är fatformig, hvilar på fyra 2 fot långa lejon, hvilka ligga med framräckta hufvuden. Stammen, som är rund, håller $5\frac{1}{2}$ tum i tvärmått och består af sju särskilda leder, hvilka äro upptrådda på en grof jernstång. Från stammen utspringa ett stycke ofvanom foten fyra armar åt motsatta väderstrek och sluta med

bågarformiga knoppar, som, förstärkta med prydliga jern-byglar, uppbära en menniska, en örn, ett lejon och en oxe, alla med utslagna vingar. Derofvanför utgrena sig tre armar åt norr och tre åt söder, hvilka sammanbindas med sirliga gallerverk. Stammen och de sex armarne ha manchetter, som, $7\frac{1}{2}$ tum i tvärmått, likna öppna kronor, i midten af hvilka 7 tum höga jerntenar uppstå. Efter noggrann undersökning har jag funnit årtalet 1325 inslaget med mycket små Arabiska siffror, så att en sådan finnes å hvarje af de fyra armar, som uppbära evangelisternas sinnebilder. En sjuarmad ljusstake tillhörde förbundets ark, och den är såsom ett segertecken inhuggen på Titi triumfbåge i Rom. Denna symbol upptogs tidigt af de Christna samt finnes inristad i Roms katakomber, på flere graflampor, gemmor o. s. v.

Mindre ljusstakar, som under medeltiden användes å altarborden, äro ganska sällsynte. Vid domkyrkans invigning skänkte erkebiskopen Eskil bland andra messeprydnader tre sköna ljusstakar [27]). Nu äger domkyrkan ingen ljusstake, som tillkommit i katholska tiden.

I Bosarps kyrka finnes en tvåarmad ljusstake af messing. Foten liknar en uppnedvänd bunke. Stammen är sexkantig och utgöres af tvenne kolonner, som, prydde med bågarformiga baser och kapiteler, stå öfver hvarandra och uppbära en smärt spira. Armarne äro i motsatt riktning anbragte å spiran, och hvardera kastande sig i en halfcirkel understödjes till den nedra delen af en korsprydd knopp och uppbärande till den öfra en manchett med en ljuspipa förstärkes af en tvåbågig lilja med ett slingrande blad. Denne ljusstake är blott $1\frac{1}{3}$ fot hög, foten i tvärmått 6 tum och armarne tvärtöfver 10 tum.

[27]) M. Matthias p. 34. Dipl. Suec. N:o 35.

En liknande ljusstake af messing förvaras i Söderhviddinge kyrka.

I Skanörs kyrka står en sexkantig ljusstake, hvilken, $1\frac{5}{6}$ fot hög, saknar armar. Nedra delen, som har någon likhet af en klocka, hvilar på tre fötter; mellersta delen är tornformig med fönsterlika sidor och rosprydda rösten. Öfra delen, som är bägarlik, utgör en manchett med en jernten i midten. Denna ljusstake är liksom de nyssberörde af messing, och härrör från den sednare medeltiden.

Ljuskronor i kyrkorna voro i medeltiden nödvändigare än nu; emedan helgedomarne då ofta upplystes för firande af messor. Drottning Gertrud, som afled 1197, gaf en ljuskrona af guld till Lunds domkyrka, och erkebiskopen Absalon testamenterade 1201 två sådana af silfver till samma helgedom [28]). Ljuskronor blefvo likväl sällan arbetade af så dyrbara metaller utan merendels af messing, någongång af jern.

Skåne har oss vetterligen icke mer än en enda ljuskrona från medeltiden, ehuru här finnas ganska många i barockstil. Denna märkvärdiga ljuskrona, som hänger i Zireköpinge kyrka, är arbetad af messing i spetsbågsstil, hög inalles $4\frac{1}{3}$, bred tvärtöfver $3\frac{2}{3}$ fot. Nedre delen har en nedhängande kupa, som slutar med en sexkantig knopp och derunder ett lejonhufvud. Vid sidorna om denna kupa framspringa från nedhängande knoppar sex större ljusarmar, af hvilka hvarje innuder prydes med fyra rundbågar och å ändan har en manchett med jernten för ljusuppsättning och ofvanpå siras med S. Göran till häst i strid med draken. S. Göran är klädd i harnesk, har stora spor-

[28]) Script. Rer. Dan. T. III. p. 530. Suhm, Hist. T. VIII. s. 397 och Script. Rer. Dan. T. V. p. 424, 443.

rar och runda axelprydnader. Dessa figurer äro utskurne af tjocka plåtar med ristningar å båda sidor. Mellan dessa ljusarmar, af hvilka två saknas och två äro skadade, uppspringa å nedhängande knoppar sex hufvudpelare, hvilka förenas med spetsbågar och uppbära en sexkupig baldakin med sex mycket spetsiga rösten. Hufvudpelarne sluta med löfprydda spiror och spetsbågarne deremellan äro fint genombrutna samt siras med tre löfruskor å hvarje sida samt en blomknopp å toppen. Dessa hufvudpelare förstärkas af sträfpelare, som höja sig något öfver midten, hvarifrån sex mindre ljusarmar utgå, af hvilka hvarje har inunder tvenne rundbågar och ofvanpå en sexflikig ros i tredelade bladverk och å ändarna ljuspipor. Af dessa mindre ljusarmar saknas tvenne och de öfriga äro skadade. Nedre delens prydnader mellan ljusarmarnas och pelarnas utspräng bestå af öfre och nedre listverk och tredelade blad deremellan, hvilket allt krönes med en krans af liljor. Midtemellan röstena uppstiger en spira med en stor knopp, hvarpå en mindre knopp höjer sig. Den förre är slät, den sednare siras med fyra yfviga blad. Derpå följer åter en liten slät knopp. I midten inom pelarna står på en temligen hög sirlig fotställning en fullrund Christusbild, som i den venstra handen håller Guds lamm på en bok och framräcker den högra till välsignelse. Hufvudpelarnas nedra knoppar och öfra spiror, baldakinens sex fält samt tvenne af den öfversta knoppens blommor äro rödmålade, allt det öfriga saknar anstrykning.

Ringklockor.

Ehuru ringklockor i Norden först kommit omkring år 1200 i allmännare bruk, ha de likväl långt före denna

tid varit här kända [29]). Erkebiskopen Absalon, som afled 1201, skänkte ringklockor till Lunds domkyrka [30]). Ringning i domkyrkans torn för själamessor med anslag till ringare omtalas redan 1209 [31]). Dylika anslag gjordes äfven 1248 och 1297 samt blefvo mycket allmänna under följande sekel.

Lunds domkyrka ägde enligt A. Hvitfeldts uppgift en klocka, som, gjuten 1215, var lika stor med en sådan i Erfurt och hvilken höll 13 famnar i omkrets [32]). Denna uppgift är troligtvis behäftad med ett skrif- eller tryckfel, ty här lärer blott menas 13 alnar. Samma klocka, som enligt Chytræus kallades Maria Laura och hade en beundransvärd storlek, säges vara gjuten genom erkebiskopen Birgers föranstaltande; men då Lambertus Arnoldus berättar, att konung Valdemar Atterdag i sin dödskamp åkallat denna bålstora klocka, finnes den förra uppgiften rörande tiden för densammas gjutning vara vida trovärdigare än den sednare [33]). Magnus Matthias berättar, att Maria Laura utrikes varit så namnkunnig, att en mängd främlingar besökt Lund för att betrakta den, och att densamma genom vårdslös ringning remnat samt 1577 blifvit omgjuten till tvenne ansenliga klockor, som finnas på Kronoborgs slott [34]). Berörda klocka, som enligt sistnämnde författares uppgift hängt i domkyrkans södra torn, har icke kunnat deri inrymmas förr än detsamma under bemälte erkebiskops tid mistat sina gallerier och blifvit till öfra afdelningarna vidare. Några mycket grofva ekbjelkar qvarligga, hvaremellan denna klocka svängt, så att

---

[29]) Consuetudines Canonicæ, cap. XIII. [30]) Script. Rer. Dan. T. III. p. 498. Suhm, Hist. T. VIII. s. 582. [31]) Script. Rer. Dan. T. III. s. 477, 478. [32]) Hvitfeldt, Krön. s. 182. [33]) S. Bring, Mon. Scan. p. 292, 293. [34]) M. Matthias, de Lundia.

hon nära vidrört norra och södra sidomurarna, som hållits till vinnande af utrymme tunnare än de öfriga. Det vill således synas, som samma klocka en längre tid hängt i en särskild stapel, hvarifrån den blifvit af erkebiskopen Birger uppflyttad i domkyrkans södra torn, hvadan Chytræus, hvilken skref nära ett århundrade derefter, måhända trott, att densamma genom nämnde erkebiskops försorg blifvit gjuten. Ifrågavarande klocka höll enligt en nyare uppgift 4 alnar i höjd och 14 i omkrets, och klåppen var 3 alnar lång och 5 qvarter tjock [35]).

Domkyrkan och ansenligare stads- och klosterkyrkor hade flere och landtkyrkor merendels två klockor, sällan blott en enda. Ännu i våra dagar begagnas fem klockor för domkyrkan och likaså många för Mariakyrkan i Helsingborg. Olika klockor, som blefvo under medeltiden liksom nu brukade för särskilda ringningar, gifva på en gång dragna en högtidligare samklang. Ehuru de fleste klockor, som Skåne fått under medeltiden, blifvit efter reformationen sönderringde och omgjutne, finnas dock i denna landsort flere sådana af en temligen hög ålder.

Klockornas äldsta form är på det närmaste densamma, som följes i våra dagar. Öfra diametern är ungefär hälften af den nedra, som, kronan inberäknad, på det närmaste motsvarar höjden. Några af de äldsta klockorna äro, med undantag af några smala helt låga ränder kring öfra och nedra kanterna, alldeles släta. Sådana klockor finnas i Helsingborgs, Hardeberga och Önnarps kyrkotorn. Klockor från den sednare medeltiden äro deremot sirade dels med båggesimser, dels med helgonbilder. Somliga klockor sakna, andra deremot ha in-

---

[35]) O. Worm, Dan. Mon. p. 143.

skrifter. Bland dessa inskrifter ha, såvidt man vet, blott en enda bestått af runor. Några få af de äldsta inskrifterna bestå af Romerska karakterer, de öfriga af såkallade munkbokstäfver. Någon gång finnas blott initialer; för öfrigt äro starka dock vanliga förkortningar använde. Inskrifterne innehålla åkallanden af Christus, jungfru Maria eller helgon. Oftast förekommer Elisabeths helsning till Maria. Stundom nämnas personer, prester, kyrkovärdar och klockgjutare. Dessa inskrifter äro författade på Latin, Danska eller Tyska, stundom på Latin och Danska eller Latin och Tyska. Vi kunna här blott omnämna några bland de märkvärdigare af gamla klockor i Skåne.

Å den större klockan i Hardeberga, hvilken sönderringd blef 1846 omgjuten, lästes kring öfra kanten i två rader en runskrift, som innehöll följande hexameter:

Per crucis hoc signum fugiet procul omne malignum.

Framför denna vers stod ett större kors på ett halfklot med fyra fötter och hade i skärningen en cirkel och i ändarna små kors. Att versens innehåll åsyftat denna heliga symbol är solklart, isynnerhet som likartade kors i äldsta medeltiden troddes på ett underbart sätt betvinga den onde anden, hvadan de ofta inristades på runstenar och uthöggos å grafhällar både utan och i förening med inskrifter.

I domkyrkans norra torn hängde en stor klocka, hvarå stod: *Ave Maria gracia plena.* På en mindre klocka i samma torn fanns följande inskrift: *Anno domini mcccxco Margarete Dacie Svecie Norvegie Regine ... Jacobi Archiepiscopi anno iiii circa festum Olavi fusa est hec campana, Suenone Saxtorp Decano procurante. Magister Petrus Englekini me fecit.* Dessa två klockor

åro för lång tid sedan omgjutne. Domkyrkan har i samma torn en klocka, som omkring öfra kanten siras med en prydlig båggesims, hvarunder står: *Anno domini mdxiii reverendissimi patris domini Byrgeri archiepiscopi Lundensis Svecie primatis et apostolice sedis legati xxxx regno vacante. Johannes Fastenoive me fecit.* Denna klocka, som är väl gjuten och har ett vackert ljud, är mycket sliten och måste nu ringas i motsatt riktning.

I Vemmerlöfs kyrkotorn i Skytts härad hänger en klocka, kring hvars öfra kant läses mellan dubbla randlister: *Ave Maria gracia plena,* och i Tofta kyrkotorn å en klocka står: *Ave Maria gracia plena. Onste me fecit;* och å Maglehems mindre klocka: *Ave Maria gracia plena dominus tecum benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus ventris tui Jhesus Christus amen. Facta per Hermannum.* Denna helsning har äfven funnits å Hammenhögs större klocka, och en sådan läses å Querestads klocka.

En klocka i Rödinge kyrkotorn, hvilken håller $2\frac{2}{3}$ i tvärmått $2\frac{1}{3}$ fot i höjd kronan oberäknad, har emellan två platter kring öfra delen följande rim: *Virgo decoris dat pocioris culmen honoris.* Å sidan inom en spetsig oval föreställes jungfru Maria med Christusbarnet och deromkring läses: *Ave Maria sancta mater domini. Johannes me fecit.* I Fågeltofta kyrkotorn hänger en klocka, å hvars sida står en figur i full biskopsskrud med klöfhatt, hållande krumstaf i den venstra handen och upplyftande den högra till välsignelse. Kring kanten läses; *In honore beate Nicole fvsvs est. O rex glorie veni cvm pace amen.* Der läses fvsvs för *fvsa* och *Christe* saknas. Hörs kyrka äger en klocka, som håller $2\frac{7}{12}$ fot i tvärmått med lika höjd, kronan inberäknad. Kring denna

klocka läses mellan fina randlister: *O rex glorie Christe veni cum pace. Help got myt dyner gnade dat my dyn werk wol gerade Jacob Yode eyn knecht gades amen amen.* I Landskrona kyrkas norra torn hänger en klocka, hvilken till formen liknande den sistberörda har en alldeles likadan inskrift med densamma.

Å en klocka, som tillhörer S. Olofs kyrka och hvilken håller $3\frac{1}{6}$ fot i tvärmått $3\frac{1}{4}$ i höjd, läses: *O rex glorie Criste veni cvm pace anno domini mcccxliii. En hederig man Mortin Tvst lodh stvbe tenna kloka gvd til log ok heder oc sancte Olavs kirka i Lonkinna. Magister Hermanvs.* Vid sidan af denna inskrift sitter S. Olof med liljekrona på en thron, och håller ett verldsklot i den högra och ett kors i den venstra handen och omgifves med måne och stjernor. Vid inskriftens slut ses en spetsig sköld och deri en liljekrona. Lonkinna eller såsom detta namn sedermera uttalades Lunkunde hette den socknen, som nu af dithörande kyrka kallas S. Olof. Hvem Martin Tust, hvilken låtit gjuta denna klocka, varit, är obekant; men att Hermanus icke anföres, enligt en sednare forskares mening, såsom kyrkoherde utan såsom klockgjutare, är temligen klart, enär magister i fråga om konstarbeten är detsamma som mästare.

På stora klockan i Lilla Harrie, hvilken har $3\frac{1}{4}$ fot i tvärmått 3 i höjd, finnes följande inskrift: *Anno domini mcccxcv temporibvs dominorum Idzardi cvrati et Goffonis et Ludolfi advocatorvm. Harvmanivs me fecit.*

I en stapel vid Veberöds kyrka hänger en klocka 3 fot i tvärmått $2\frac{3}{4}$ i höjd utan kronan. Å denna klocka står mellan randlister: *O rex glorie Christe veni cvm pace. Help got dat ik beginne dat en gvt ende gewinne. Anno domini mcdxxxii procvrante domino Tvone mester Her-*

man. I Hörups kyrkotorn hänga två klockor. Å den större läses: *Help Ihesvs Maria Anna sancte Susanna os. Ora pro nobis.* Å den mindre: *O rex gloris Christe veni cvm pace. mccccxxviii Hans Ghyse.* Vemmerlöfs kyrka i Albo härad har en klocka, hvarå läses: *Anno domini mcdlvii completa est ista campana in honore sancti Johannis baptistæ in Wehminnelof procurante Magno Jacobi.* Å Elveröds klocka: *Anno domini mccccclxxx Ave Maria o rex glorie Christe veni cvm pace. Help got unde sunte Morten. Jess Klamesen Peer Ogkesen. Jheşus Nasarenus rex.* I Tommarps kyrkotorn i Skytts härad hänger en liten väl gjuten klocka, som håller 2⅓ fot i tvärmått med en likadan höjd. Denna klocka prydes med en rundbågsgesims och har kring öfra kanten följande inskrift: *Anno domini mccccclxxxvi fvsa sum in honore dei et beate Marie virginis sancti Andree Magdalene Georgii.*

Hammarlunda kyrkas större klocka har öfverst: *Jhesvs Nasarenvs rex Jvdeorvm miserere nobis peccatoribvs;* midtpå: *Alpha et o devs et homo o rex glorie Christe veni cvm pace;* nederst: *anno domini mdvi dominvs Joachim Petri fvit plebanvs illo tempore.* I denna inskrift förekommer den ovanligheten, att plebanus eller kyrkoherden ej klockgjutaren nämnes.

Till Oppmanna kyrka hörer en klocka, som håller 3 fot i tvärmått och 2 i höjd utom kronan och hvilken är ovanligt väl gjuten. Nedre kanten omgifves med fina och skarpa randlister. Kring öfra kanten läses i sen munkstil: *Ave regina celorum mater regis angelorum. Henricus de Borch me fecit anno domini mccccclxxxi.* Denna inskrift omgifves inunder och uppöfver med prydliga bågge-simser, som äro uppnedvända och likna rosverk.

Å en klocka, som hänger i Stora Råby kyrkotorn, läses: *Anno domini mccccxviiii Jens grodestebere. Sancte Johannes baptista.* Å en klocka, som för några år sedan låg sönderringd i Fru Ahlstads kyrka, stod: *Maria. Jens grodestever af Lvnd stepte thenne klake anno domini mdxxii.*

I Husie kyrkotorn hänger en väl gjuten klocka, som håller $3\frac{2}{3}$ fot i tvärmått och med kronan inberäknad lika i höjd. Å denna klocka märkas följande helgonbilder. S. Gertrud krönt håller en spira i den högra och en kyrka i den venstra handen, deröfver läses: *S. Giedrvd.* Christoffer, som stödjer sig med en uppryckt trädstam, bär Christus, deröfver: *S. Cristoffer.* S. Göran strider med draken, deröfver: *S. Jvrgen.* Jemte dessa figurer, som äro små och föga upphöjde, läses: *Mattes Scroder. Lavrévs Andersen.* Kring klockans öfra kant står följande inskrift: *O help Got unde Maria sante Anna sulf drudde anno domini mccccc unde xix Michil Stigeman.* Kronan utgöres af sex replika öglor med lejonhufvuden. Att Gud åkallas sjelf tredje med jungfru Maria och hennes moder, är en ovanlig föreställning om trefaldigheten.

I en stapel vid Bonderups kyrka hänger en klocka, 3 fot $1\frac{1}{2}$ tum i tvärmått, 2 fot $5\frac{1}{2}$ tum i höjd, oberäknad kronan. Kring öfra kanten läses mellan två randlister: *Maria es mine namn ick ben ghegoten van Cornélius Waghovens int iaer ons heeren mccccc ende xxxvi.* Å sidorna stå S. Paulus med svärdet och midtderemot S. Petrus med nyckeln, och mellan dessa Maria med barnet och midtemot henne en biskop med kors och kräckla. Dessa figurer äro små och något upphöjde.

Å en klocka, tillhörande Allerums kyrka, läsas tre hexametrar, som röja ovanlig förmåga i Latinsk verskonst:

Egidii natale ferunt, qui natus Althenis
Cecropios inter cives contemsit honores,
Transiit ad superos et in alto vivit olympo.

Dominus Clemens prepositus. Nicolaus Jone Trugillus Petri tutores ecclesie Alleromensis. Johannes Fastenovie me fecit anno Domini mdxx.

Den större klockan vid Bösarps kyrka har en ganska ovanlig inskrift, som röjer en ren medeltidspoesi på Latin:

O huius ecclesie — *Aquam sapiencie*
Doctor veritatis — *Propinasti gratis,*
Rosa paciencie — *Predicator gratie*
Ebur castitatis — *Nos iunge beatis.*

Henricus de Borch me fecit xvcxxi d. ä. *mdxxi.*

Ignaberga kyrka har utanför och helt nära vid triumfbågen en bjelke med tre klotsar, hvaremellan tvenne helt små klockor hänga, och hvilka med snören, fästade i armar, kunnat beqvämt ringas. I Tranås kyrka i korets hvalfkupa nära triumfbågen äro tre klotsar jemte hvarandra inmurade, mellan hvilka märkas två axlar med armar. I den ena af dessa axlar hänger en liten klocka, och maken dertill, hvilken för få år sedan nedföll, öfverlemnades till universitetets historiska samlingar, hvarest den nu förvaras. Sistberörda klocka, som håller $5\frac{3}{4}$ tum i tvärmått och 5 i höjd, har en krona, hvilken består af en ögla, $2\frac{1}{2}$ tum hög, och den har ett mycket genomträngande ljud och tyckes vara starkt silfverblandad. Att denna klocka, som är alldeles slät och saknar inskrift, varit länge brukad, synes af kläppens och anslagens nötning. Dessa små klockor ha tvifvelsutan varit i den äldsta katholska tiden begagnade vid altartjensten.

Monstranser och kalkar.

Monstranser, i hvilka nattvardsbröd, hostia, samt helgonlemningar förvarades, voro enligt kyrkornas tillgångar mer och mindre dyrbara. Domkyrkan hade två monstranser af kristall med förgyldt silfverbeslag, af hvilka den ene liknade trenne torn, den andre pryddes med målade bilder. I samma helgedom fanns jemväl en aflång monstrans af kristall med förgyldt silfverbeslag, hvilken stod på fyra fötter och hade å spetsen denna inskrift: *Maria Jhesus.* En annan ditbörande monstrans, som bestod af silfver med förgyllning, hade öfverst ett krusifix och derjemte jungfru Maria och evangelisten Johannes. I domkyrkan fanns äfven en monstrans af en stor beryll med fot och beslag af rent guld [36]). Landtkyrkor ha jemväl haft dyrbara monstranser. Grönby kyrka t. ex. ägde en monstrans af silfver om 47 lod, och Fuglie en sådan lika vigtig samt Hasslebösarps kyrka äfvenledes en sådan om 40 lod [37]).

Att högst få monstranser i Skåne finnas i behåll, är mindre underligt, enär de merendels voro ganska dyrbara och derföre blefvo under fejderna vid reformationstiden borttagne tillika med kyrkornas öfriga dyrbarheter. Redan 1531 utgick från konung Fredrik I befallning, att allt kyrkosilfver i Danmark skulle till myntning aflemnas för krigets utförande [38]). Kort derpå gjorde grefve Christofer i Skåne en betydlig efterskörd af kyrkosilfver. Bemälde grefve utfärdade en befallning, att domkyrkan och klostren i Skåne skulle aflemna allt guld, silfver och kle-

---

[36]) Script. Rer. Dan. T. VIII. p. 447, 448, 454, 455. [37]) Trolls Thuvessöns bref 1532. [38]) Kongl. br. S. Lucie dag 1531.

noder för underhåll af hans trupper. Anders Bilde, som var förlänad med Dalby kloster, affordrades alla dervarande dyrbarheter med undantag af fem kalkar, och Mogens Gyllenstierna, höfvitsman på Falsterbohus, erhöll qvittens på 93½ mark silfver från kyrkorna i dess län [39]). Kyrkorna blefvo på kunglig befallning åter 1563 berōfvade sina dyrbarheter, ty detta år anbefallides alla stiftens länsmän att sammankalla prostar och kyrkoherdar och göra sig underrättade om, hvilka klenoder, guld, silfver och penningar, som kyrkorna ägde, och att för kronans räkning taga allt utom en kalk och en disk [40]).

Domkyrkan har likväl fått behålla en monstrans af koppar med förgyllning. Detta kärl består af en låg fot, en smal stam med trenne leder, en skål med lodräta sider och en konisk betäckning. Alla dessa delar äro sexkantiga. Foten, som håller 5 tum i tvärmått, prydes med sex pånaglade rundstycken. Stammens mellersta led är helt tunn, men mycket framstående, de två andra deremot ganska små. Skålen, som håller 4 tum i tvärmått, siras å hvarje sida med ett rundstycke, och har kring nedra och öfra kanten ett fint listverk. Locket, som är fästadt å ena sidan med ett gångjern å den andra med ett liknande lås, har en tinnad gesims, och är för öfrigt utstucket i form af spånbeklädnad. Skålens sidor äro med sex naglar fästade vid bottnen, och stammen, som med en hålkäl sluter sig till densamma, är på lika sätt fastgjord. Lockets gesims är fästad med naglar, som öka dessammes prydnad. Rundstyckena, som prydas med helgonbilder, äro väl pressade och påsatta med naglar, och hvarje sådant innehåller en figur med gloria sittande å en

---

[39]) Grefve Christoffers bref S. Calixti dag 1534 och S:t Elisabeths dag samma år. [40]) Kongl. br. d. 10 Juni 1563.

stol. En af dessa figurer beder med utsträckta armar, och hvarje af de öfriga har i den venstra handen en bok, en håller dessutom i den högra ett svärd, en annan en knif och en tredje en palmqvist. Denna monstrans, hvars hela höjd utgör 1 fot $2\frac{1}{2}$ tum, röjer till hela dess hållning ett arbete från den sednaste medeltiden.

En likartad monstrans, som tillhört Cimbritshamns kyrka, förvaras bland universitetets samlingar. Äfven denna monstrans, som består af koppar med förgyllning, är sexkantig. Foten, som håller $6\frac{3}{4}$ tum i tvärmått, är något högre, men stammen, som har en mycket stor led å midten och helt små sådana å ändarna, är deremot vida lägre än å den nyssbeskrifna. Skålen prydes i hvarje hörn med en uppspirande sträfspelare, och locket å hvarje vinkel med en framstående kant i likhet af löfverk. Foten siras med inristade bladslingror. Å stammens mellersta led framstå sex knappar med denna inskrift: *Jhesvs*. Å skålens hvarje sida står en engel med utslagna vingar, hållande ett språkband. Det tornlika lockets sidor äro liksom spånbeklädda. Monstransens särskilda delar äro sammanlödda med undantag af sträfspelarna och figurerna, som äro pånaglade. Alla dessa figurer äro drifna i en och samma form. Allt företer den sednaste medeltidens konstutöfning.

Domkyrkan hade jemte många kalkar af silfver en sådan med en disk, hvilka bestående af fint guld tillsammans vägde 122 lod [41]). Dessa dyrbarheter, som kort före reformationen voro i behåll, ha troligtvis blifvit tillgripne af Johannes Wezs, hvilken emot kapitlets vilja

---

[41]) Erkebiskopen Birgers bref S. Laurentii dag 1498.

af Christian II förordnad till erkebiskop 1523 bortförde domkyrkans dyrbarheter på sin flykt efter den afvikne konungen [42]).

Då för öfrigt höga styrelsen vid utplundrande af kyrkornas dyrbarheter blott qvarlemnade så många kalkar, som oundgängligen erfordrades för nattvardens utdelande, och då Lutheranismen med fåkunnigt nit sökte utplåna alla spår af katholicismens konst; inses lätt, att få kalkar från medeltiden kunnat undkomma rofgirighetens händer, och att de fleste af dessa få blifvit under hela tre århundradens förlopp efter reformationen omarbetade, ehuru den forntida formen blifvit hufvudsakligen bibehållen. Den kalk, hvilken 1827 fanns i erkebiskopen Absalons graf, var till foten, stammen och skålen alldeles rund. Foten var inåtsvängd, och stammen, som var mångkantig, hade å midten en rund kula, och skålen var halfklotformig. Denna kalk bestod af silfver och saknade både inskrifter och figurer [43]).

I Skåne finnes ingen kalk från den äldre och högst få från den sednare medeltiden. Burlöfs kyrka har en förgylld kalk, hvilken tillkommit kort före reformationen. Foten utgöres af sex utåtsvängda halfcirklar eller bladformer och öfvergår med inåtsvängning uti en stam, hvilken har å midten en kula med sex knappar, hvarå läses: *Jhesus*, och i hvarje mellanrum märkes en sexbladig ros. Skålen är halfklotformig och alldeles slät. Å fotens sex halfcirklar finnas följande föreställningar: S. Laurentius med halster och palm; jungfru Maria krönt och omgifven af strålglans med Christusbarnet på armarna och månen under fötterna; Christus å korset och deröfver *INRI;* en

---

[42]) M. Matthias, p. 231, 233. [43]) Nye Danske Magazin. B. 6. s. 81.

biskop med kräckla; S. Göran i strid med draken. Derefter följer denna inskrift: *M. Petrus Seber cantor Lundensis,* och derunder ett vapen med hjelm innehållande en hjort äfven med hjelm. À motsatta sidan står: *Byrlöf kirkis kalk.*

Utom de ganska dyrbara kors, bilder och monstranser, hvilka, såsom vi ofvanföre visat, under katholska tiden funnits i domkyrkan, voro der andra herrligheter för reliqviers förvarande; nemligen ett förgyldt silfverskrin, hvars lock pryddes med ett krusifix samt jungfru Marias och apostelen och evangelisten S. Johannes' bilder; ett stort förgyldt silfverskrin, som rundtom pryddes med skulpterade figurer; trenne skrin, af hvilka ett intog midten, de öfriga deremot ändarna på högaltaret; och tre stora kopparskrin, som stodo på en uppböjning nära erkebiskopens sakerstia vid högkorets norra sida, af hvilka ett omgafs af trettiotvå bilder och uppbars af fyra gjutna lejon; ett rundt silfverkärl med förgyllning, som sirades med bilder och ädelstenar; ett litet silfverkärl, som pryddes med två hufvuden; ett elfenbensskrin, hvilket omgafs med skulpterade fåglar och djur [44]). Vid reformationstiden funnos i Dalby kloster åtskilliga klenoder, af hvilka de märkligare voro S. Karinas och S. Olofs bilder af silfver; en silfvertafla med tretton belåten; två silfverkärl för reliqvier; ett benskrin med förgyldt silfverbeslag [45]). S. Hans och S. Stephans kyrkor i Lund samt Beckaskogs kloster och Asmundtorps, Landskrona, Gislöfs, Torekows och Raflunda kyrkor ägde utom messekärl dyrbara bilder och taflor m. m. [46]).

---

[44]) Script. Rer. Dan. T. VIII. p. 447—455. [45]) Invent. 1530. [46]) Förteckning i Kongl. Geh. Ark. i Köpenhamn.

Af alla domkyrkans fordna dyrbarheter finnes blott en elfenbensask, hvilken, bildande en åttkant, är utskuren af ett enda stycke med en platt botten af en infälld skifva. Denna ask, hvilken troligtvis blifvit något oregelbunden för viddens ökande, har $3\frac{1}{4}$ tum i tvärmått med en lika stor höjd, och den vidgar sig något uppåt. Sidorna prydas med åtta smärta hörnkolonner, som uppbära en vågrätt betäckning, hvilken med åtta hörn- och sexton mellantorn samt skotthål och tinnar liknar en väldig borg. I hvarje af de åtta fält, som dymedelst bildas, stå tvenne personer. Jungfru Maria med krona och utslaget hår framräcker sitt heliga barn åt S. Laurentius, som, iförd en rik messeskrud, håller i den venstra handen ett kors, hvarpå han pekar med den högra. Midtderemot står Christus med korsgloria och framför med den venstra handen ett korsprydt verldsklot och upplyfter den högra till välsignelse, och bredvid ses Paulus med en bok i den venstra och ett svärd i den högra handen. I de sex öfriga fälten stå de tolf lärjungarne med böcker och attributer, nemligen Petrus med nyckel, Johannes med kalk, Andreas med Grekiskt och Philippus med Latinskt kors, Jacobus Major med staf, Mattheus med bila, Bartholomæus med knif, Thomas med lans, Judas förrädaren med pung och gissel, och trenne med svärd i stället för sina vanliga attributer stång, såg och bila. Denna ask, hvilken tvifvelsutan haft omkring den nedra kanten ett silfverbeslag med prydliga fötter, har omkring den öfra en förgylld silfveromfattning med öglor för ett borttaget lock. Då denna ask är utförd i full harmoni med kyrkans grundtal åttan och företer hennes skyddshelgon jungfru Maria och S. Laurentius i förening med Frälsaren och apostlarna; så har densamma ett synnerligt värde, som ökes

deraf, att man kan med temlig visshet uppgifva, hvarifrån detta konststycke erhållits. Aslak Bolt, som 1418 blef Biskop i Bergen och några år derefter erkebiskop i Nidaros, skänkte till Lunds domkyrka en elfenbensask, som, under och öfver förgylld och prydd kring sidorna med apostlarnas utskurna bilder, begagnades till förvarande af åtskilliga helgonlemningar [47]). Då här icke funnits, såvidt man känner, något annat än ofvanbeskrifna konststycke, som liknat bemälte biskops gåfva; så synes detta vara en skänk från Norrige, hvarest man ända från hedendomen visat en ovanlig fallenhet för och förmåga i bildskärning; en färdighet, som ännu i våra dagar flerestädes idkas bland allmogen i detta land.

Rökelsekar och tvagningskärl.

Rökelsekar, som kommo tidigt i bruk vid gudstjenstens firande och funnos i alla kyrkor, begagnades ända till reformationen. Dessa kärl, hvilka stundom gjordes af silfver med förgyllning, blefvo merendels gjutne af messing. I många af Skånes kyrkor förvaras rökelsekar, hvilka till konstforskarens fägnad undgått genom deras ringa metallvärde kyrkoränarnas roflystna händer. Ibland universitetets samlingar finnas äfven några dylika kärl.

Ett rökelsekar består af skål, lock och tre eller fyra sammanhållande jerntenar med en förenande skifva eller bygel och deri en kedja. Skålen är merendels halfklotformig och har en liten fot. Locket liknar en kupol eller tornbetäckning med rosformiga eller fönsterlika genombrytningar. Tenarne, som äro temligen långa och upp-

[47]) Script. Rer. Dan. T. VIII. p. 450.

skjutna genom öglor å skålens öfra och lockets nedra kanter, ha stundom leder å midten. Genom denna anordning kan locket med beqvämlighet upplyftas och påsättas. Stundom finnes en kedja fästad i lockets topp och i midten af bygeln. Då denna kedja är kortare än tenarne, så uppkommer vid rökelsekarets svängning vidpass en tums afstånd mellan detsammas nedra och öfra del. Skålen har omkring öfra kanten gesimsartade prydnader, men locket afvexlar med en rik mångfald af arkitektoniska former. Detta ibland mycket annat visar, att medeltidens konstnärer använde sina stora förråd af effektfulla former å små såsom å stora arbeten, liksom man i våra dagar ser en lika betydelselös anordning i hvarje konstnärligt företag. Då det leder till en tröttande vidlyftighet att beskrifva alla de rökelsekar, som träffas i Skåne, vilja vi blott framställa några deribland.

Brösarps kyrka har ett rökelsekar, hvilket är liksom alla här nedanföre beskrifna af messing. Skålen är halfklotformig med en mycket liten fot och en framstående platt omkring öfra kanten och inristade spetsar derunder, men den är för öfrigt alldeles slät. Locket liknar en praktfull kupolbyggnad. Underdelen siras med inristade spetsar, hvarpå ett mellanstycke har utseende af en korsbyggnad med tvådelade gafvelfönster samt prydliga vinkelkapeller, på midten hvaraf en fyrkantig öfverbyggnad med rakslutna ljusöppningar och korsprydd betäckning höjer sig. Tenarne ha å midten leder. Skålen håller i tvärmått $4\frac{7}{8}$ tum och i höjd $3\frac{1}{2}$, och lockets tvärmått utgör äfven $4\frac{7}{8}$ tum, dess höjd $8\frac{1}{2}$.

I S. Olofs kyrka finnes ett rökelsekar, hvars skål och lock äro runda. Skålen liknar en thekopp med några hål kring kanten. Locket har en kupol med tre större

och tre mindre knopprydda sidotorn samt å midtspiran öfverst en hane på en kula. Skålen och locket förenas med tre tenar, af hvilka två bortkommit. I hanen finnes ett hål, hvari en kedja med en treflikig bygel varit fästad.

I Konga kyrka ligger ett rökelsekar. Skålen är halfklotformig med en liten starkt inåtsvängd fot; kanten prydes med spetsiga och derunder lodräta inskärningar. Locket, som har trebladiga genombrytningar i tre rader öfver hvarandra, är äfven halfklotformigt och bildar öfverst en utåtsvängning med karnisartad betäckning och ett upprättstående kors på midten deraf. Tenarne ha å midten leder och sammanhållas af en treflikig bygel med en genomborrad knopp för kedjan.

I Hörs kyrka hänger ett rökelsekar, hvars skål är trekantig med en qvartcirkelformig utåtsvängning på midten af hvarje sida, och hvars afskurna hörn ha runda öglor för tenarna. Locket, som har motsvarande form och öglor, liknar en inåtsvängd spira med platta hörn samt trebladiga, runda och korsformiga genombrytningar.

Ett rökelsekar, som tillhört Tranås kyrka och nu förvaras bland universitetets samlingar, är till skålen halfklotformigt med rund temligen hög fot, och locket, som äfven är rundt, bildar en inåtsvängd spira med ett klot och derpå ett kors, och till denna sluta sig tre upprättstående rösten med kroppåstak. Mellan dessa rösten, som äro genombrutne med fyrbladiga rosor, äro stora trebladiga liljor anbragte i båglika öppningar, och hvarje sida af berörda kroppåstak har en liten trebladig genombrytning. Skålen och locket ha i kanterna hvardera tre öglor, hvarigenom lika många jerntenar äro insatta. Detta rökelsekar håller i tvärmått $4\frac{1}{4}$ tum och tillsammans i höjd $8\frac{1}{2}$.

Ett rökelsekar, som, hållande 4 tum i tvärmått 6 i höjd, tillhört Kyrkoby kyrka, förvaras bland nyssnämnda samlingar. Skålen är halfklotformig med ett lufthål i bottnen och fyra afplattade sidor samt lika många qvartklotformiga utspång å desamma. Locket liknar en låg tornspira med fyra rösten och qvartklotformiga utspång. Dessa rösten förenas med skråa betäckningar, hvarpå åter fyra rösten höja sig, hvilka äfven förenas med skråa betäckningar, hvaröfver det hela slutar med en åttkantig spets. De nedre och öfre utsprången motsvara hvarandra. Röstena äro genombrutne med runda, men betäckningarne med fönsterlika öppningar. Såväl mellan skålens som lockets utspång äro fyra öglor anbragte för lika många jerntenar.

I universitetets samlingar förvaras jemväl några få andra rökelsekar, hvilka tvifvelsutan tillhört Skånska kyrkor, hvadan vi anse oss böra här skildra de märkvärdigare af desamma för att meddela ett klarare begrepp om den mångfald, som råder i dessa fornlemningars skiljaktiga anordning. Ett ibland dessa rökelsekar, som håller 4 tum i tvärmått 8 i höjd, har en halfklotformig alldeles slät skål. Dithörande lock är nederst rundt med stora trekantiga genombrytningar, hvarpå följa med en stark indragning fyra rösten, på hvilkas korsformiga betäckning en fyrkantig kupol med afskurna hörn höjer sig. Hvarje röste har en tvådelad fönsteröppning och å spetsen en rund knopp. Kupolen har jemväl å hvarje sida en tvådelad fönsteröppning, och dess betäckning, som är temligen låg och sluttar åt alla sidor, har å vinklarna kammar med knoppar i hörnen och en stor sådan å midten och derpå ett kors. Skålen och locket ha öglor med tre korta jerntenar, hvilka med fina kedjor sammanhållas af

en trelikig bygel. I midten af denna bygel finnes öfver och under en ögla och i den nedra hänger en kedja, som är fästad i ofvanberörda kors, och i den öfra har äfven en kedja varit insatt. Genom den nedra af dessa kedjor har locket under svängningen med den öfra lyftat sig 1 tum från skålen för att lättare kringspridа rökelsen.

Ett rökelsekar i samma samlingar, hållande $4\frac{1}{8}$ tum i tvärmått och $8\frac{1}{2}$ i höjd, har följande anordning. Skålen är halfklotformig med fyra platta utsprång och deremellan fyra öglor. Locket liknar en fyrkantig tornbetäckning med fyra höga rösten, hvilka med kroppästak sluta sig till en fyrkantig spira, i hvars nedra hörn öglor framstå. Der märkes ett litet rundt lufthål i skålens botten, och utsprången ha gallerlika genombrytningar. Rösten ha korsprydda spetsar och síras med fönsterlika och rosiga genombrytningar och deras betäckningar med korsformiga öppningar. Spiran är äfven genombruten med fönsterlika och runda öppningar, och spetsen, som är afbruten, har troligtvis varit korspryдd. Kedjor och bygel äro förstörde.

Till merberörda samlingar hörer ett rökelsekar, som håller 5 tum i tvärmått och 11 i höjd. Skålen är halfklotformig med temligen stor fot och med sex framtill halfcylindriska inunder qvartklotformiga utsprång kring öfra kanten. Locket liknar en tornspira med gesims och sex utåtböjda sidor och med lika många halfkoniska utsprång på desamma. Skålen har omkring öfra kanten en gesimsartad list och en rund öppning mellan hvarje utsprång. Lockets hvarje sida har en genombruten ros med fönsterlika och runda öppningar deröfver och nederst å hvarje hörn en genombruten blomma samt å spetsen en knopp med lemning efter ett kors. Hvarje dithörande ut-

språng, som siras å spetsen med en knopp och sluter sig med ett kroppåstak till spiran, har en stor fönsteröppning med en mindre å hvarje sida derom och en liten rund öfverst. Trenne öglor å skålen och trenne motsvarande å locket äro genomdragne med fina tenar, som med fina kedjor äro fästade vid en treflikig bygel med ett lekande, hvari en kedja varit fästad. Detta rökelsekar erinrar om medeltidens borgtorn med sina hängtorn, och detsammas mångfald af rosornas, fönsteröppningarnas och blommornas anordning påminner om de gamles outtömliga tillgångar på vexlande former.

Det tillhörde, såsom vi ofvanföre nämnt, den äldsta ritualen, att presten före och efter gudstjenstens förrättande tvådde sina händer. Att för denna symboliska förrättning funnits passande kärl lider intet tvifvel; att likväl högst få sådana äro i behåll ligger i sakens natur, då de för sitt metalliska värde blifvit kyrkorna afhände. Enär man fordom liksom nu nyttjat både gjutkanna och handbäcken, måste man äfven för detta heliga bruk begagnat bådadera.

Borreby kyrka i Jerrestads härad äger en oval kittel, som är gjuten af messing och håller ungefär 1 fot i långmått. Denna kittel har en drakformig pip i hvarje ända samt omkring öppningen en utstående kant och en ögla på midten af hvarje sida samt deri en trebågig bygel med en ring. Samma kärl prydes med en bred staf mellan piparna och är för öfrigt slätt. Det vill synas, som detta ovanliga kärl varit för ofvanberörda bruk begagnadt till vattenkanna.

Uti P. Thams samlingar på Dagsnäs i Vestergötland fanns en kittel, som, bestående af metall, liknade den nyss-

berörda. Detta sednare kärl var så mycket märkvärdigare, som detsamma hade sitt lock i behåll, hvilket öfverst sirades med knopp och å sidan med ett djurhufvud. Å randlisten mellan piparna lästes i munkstil: *sælan gaar skaam ensamber til by, ten komber skaden;* det är: sällan går hin onde ensam till bys, dådan kommer skadan; en passande erinran på ett tvagningskärl. N. H. Sjöborg, som af detta kärl lemnat en teckning, har, rörande detsammas ändamål framlagt en onöjaktig förslagsmening [48]).

Från Fjelie kyrka har ett lejon, gjutet af messing, inkommit till universitetets samlingar, hvilket, 10 tum långt och lika högt och vägande $4\frac{1}{2}$ marker, står upprätt och håller en pip mellan tänderna, och har ett litet hål med lock mellan öronen. Från bakdelen kastar sig mot nacken ett bågformigt handtag, som till öfra delen liknar en bitande hund. Mot detta handtag kröker sig lejonets svans. Ifrån öronen nedåt bröstet är en cirkelformig inåtsvängning, som begränsas af en nedskärning och omgifves af elfva strållika lockar. Å svansen märkas fyra lockar på lika afstånd från hvarandra. Lejonets form symboliserar Frälsaren. Bröstets egna anordning liknar en gloria med strålar, hvilkas antal åsyfta lärjungarna med uteslutande af Judas. Då ett lejon, hvars svans utmärkes med ett drakhufvud, betecknar Satan, och ett sådant, hvars svans slutar med en lilja, åsyftar Frälsaren; så synes det vara mer än troligt, att svansens fyra lockar beteckna de fyra evangelisterna.

Ett likadant lejon, som är 2 tum längre men $\frac{1}{2}$ lägre än det förstberörda, har från Ullstorps kyrka in-

---

[48]) N. H. Sjöborg, Samlingar för Nordens fornälskare. T. II. s. 22. Pl. 5. f. 15, 16.

kommit till nyssnämnda samlingar. Detta lejon, som äfven består af messing och väger 6½ marker, har likadan anordning och handtag, men dess hållning och blick äro något uttrycksfullare. Bröstet har en liknande gloria, men de strålformiga lockarne deromkring äro tretton; ett antal, som angifver Christus och lärjungarna tillsammans. Svansen utmärkes med fyra rundelar på lika afstånd från hvarandra. Båda lejonens svansar, hvilka troligtvis haft liljeprydda ändar, äro förmodligen afbrutna för handtagens beqvämare omfattning. Hela hållningen af dessa lejon röjer en hög ålder, och de tyckas ha i den äldre katholska tiden varit begagnade till handtvagning, helst vatten kunnat deri med lätthet in- och uttömmas, och en betydelsefull anordning deri visar sig.

Dopfat.

Sednare tiders forntorskare i Danmark, Sverige och Norrige äfven i Tyskland och Frankrike ha användt mycken möda på förklaring af dopfat, som, drifna af messing, merendels äro runda med 1½ till 2 fots diameter, sällan deröfver. I bottnen föreställas Adam och Eva vid kunskapens träd, tvenne Israeliter bärande från Canaans land en druskläse å en stång, Simson upprifvande lejonets gap, Marie bebådelse, Christi döpelse i Jordan, S. Göran i strid med draken o. s. v. Hvarje af dessa midtgrupper omgifves med en inskrift, och ytterkanten prydes med hjortar eller stjernor och derinom äfven med en inskrift i kretsform. Man har ansett dessa dopfat härröra från katholska tiden och man har trott inskrifterna bestå af ett eget slags medeltidsbokstäfver. Stundom förekomma i bottnen på dessa dopfat figurer, som äfven den,

hvilken ej befattat sig med någon konstforskning, bort utan svårighet betrakta såsom nyare konstformer, t. ex. två qvinnor med englavingar och rospryddа fiskstjertar, ett antikt hufvud i förening med Ciceros namn, yfviga rosor o. s. v. Flere dopfat ha å kanterna inristade vapen och initialbokstäfver tillhörande personer, som enligt bifogade årtal lefvat mer än ett sekel efter reformationen. Inskrifterne, som äro å alla dopfat nästan alldeles lika, bestå af några korta formler, hvilka merendels äro fem gånger upprepade. Man har med synnerlig ihärdighet bemödat sig att reda dessa formlers innehåll, och framkommit med en mängd högst skiljaktiga förslagsmeningar, som synas nästan alla lika onöjaktiga. Man har väl beqvämat sig till den bekännelsen, att desse inskrifter äro svårlästе; det hade dock varit enklare liksom säkrare att förklara dem för rent af olåsbara. Vi skola här söka i korthet visa, att man förgäfves velat gifva dessa fornlemningar liksom fordom runstenarna en vida högre ålder än dem tillkommer.

Intet enda af den myckenhet dopfat, som finnas i Skåne, har något drag, som röjer det ringaste spår af verklig medeltids- utan fasthellre af idel barockstil. Marie bebådelse, den vanligaste föreställningen, är härpå liksom det öfriga det klaraste bevis. Den heliga jungfrun står i en långsläpande drägt med vårdslöst nedhängande hår, håller handen under sitt alldeles blottade bröst och stödjer armbogen på en kommod. Engeln i fotsid drägt faller på ett knä med bortvändt anlete, i sanning en passande blygsamhet. Mellan dessa figurer står en stor blomsterkruka utan all symbolisk hållning. Deröfver sväfvar en dufva med ett slags gloria och ett strålsken. Allt detta har intet gemensamt med medeltidens framställningssätt.

Enahanda förhållande äger rum med S. Göran och dopfatens öfriga figurer. Sedan man efter reformationen ej mer enligt gammal ritual begagnade dopfuntarne, ha dopfaten, som ingalunda passa med dessa, tillkommit. En nyare författare har rätteligen anmärkt, att dopfaten, som, från femtonde till sjuttonde århundradet i stor mängd förfärdigades af bleckslagare i Nürnberg, Augsburg, Braunschweig och flerestädes och spriddes äfven utom Tyskland, väckt en oförtjent uppmärksamhet [49]). Det vill synas, som någon putsmakare under en tid, då man mycket sysselsatte sig med antiqvariska spetsfundigheter, velat med berörda inskrifter gifva de lärde något att begrunda, och att denna form sedermera blifvit omtyckt och efterföljd. Det väcker billigtvis förundran, att man kunnat åt dylika handtverksmessiga och betydelselösa arbeten egna den allvarligaste forskning, då man deremot alldeles förbisett de högst märkvärdiga dopfuntarna, på hvilka desamme äro uppsatte, att ej nämna de herrliga tempel, hvarest bådadera finnas. Vi ha således här vidrört dopfaten, för att ej synas af glömska eller okunnighet ha förbigått desamma.

Messekläder.

Af den mängd dyrbara messeskrudar, som funnits i Skånes stifts- kloster- stads- och landtkyrkor, förvaras bland universitetets historiska samlingar en korkåpa, pallium, och ett ryggstycke, humerale, hvilka tillhört domkyrkan.

Korkåpan består af rödt sammet med rikt guldbroderi. Sidokanterne prydas med sex helgon, som stå

[49]) H. Otte, Kunst-Archäologie des Mittelalters s. 86.

uti spetsbågar, och underkanten har röda och gröna silkesfransar.

Berörda ryggstycke, som hängdes öfver axlarna och tillknöts med två band öfver bröstet, är 9 fot långt $1\frac{1}{4}$ bredt, och är på groft linne broderadt med mycket guld och tjockt silke i bjerta färgor samt fodradt med gult siden. Samma ryggstycke siras med 1 tum breda galloner, som bilda åtta fyrkantiga fält, af hvilka tre på hvarje sida omgifvas af sirliga kolonner under löf- och liljeprydda bågar. Uti det fält, hvilket motsvarar högra axeln, föreställes jungfru Maria knäfallande med utslaget hår och hopknäppta händer, och å ena sidan står Gud Fader med gyllende krona, verldsklot och spira, å den andra Christus med törnekrona, och de hålla öfver hennes hufvud en krona, hvaröfver den Helige Anda sväfvar i skepnad af en hvit dufva. Derbakom stå två unga personer och deröfver läses: CORONACIO BEATE MARIE. I följande fält sitta S. Anna och jungfru Maria på en soffa, af hvilka modern emottager af dottern det heliga barnet, alla med glorior. Derbakom står en med mössa och en annan med bart hufvud och ofvanför läses: SANCTA ANNA, BEATA MARIA. I nedersta fältet ses S. Laurentius med halster i högra, bok i venstra handen, och S. Vincentius med bok i högra handen och en lia under venstra armen. Mellan dessa helgon, som båda ha glorior, står en sirlig kolonn med vridet skaft och Korinthiskt kapitel, och deröfver läses: S. LAVRENCIVS, S. VINCENTIVS. Uti det fält, som motsvarar venstra axeln, afbildas Christus sittande midtför ett bord och lärjungarne med bara hufvuden deromkring; ofvanför läses: CENA VICTIMA DOMINI. I närmaste fält skildras Frälsaren korsfäst och en person på knä framför och en stående på hvarje sida om korset, alla

med glorior; deröfver läses: CRUCIFIXIO DOMINI JESV. I nästföljande fält håller en qvinna, som prydes med gloria, den döde Christus på sina knän; en person med slöja och tre med blottade hufvuden stå vid sidorna deromm; ofvanför läses: DEPOSICIO JESV DE CRVCE. Det nedersta fältet till höger och venster är på röd silkesbotten fördeladt i smårutiga fönsterfack, och öfver bådadera finnes en likalydande inskrift, nemligen: ACTVM ANNO DOMINI M.VXC.IX. Långsefter den ena kanten läses: MAGISTER OVWARDVS JERPSEN GENEROSVS AC P .... ET DOMINVS, och långsefter den andra: ECCLESIÆ SVMMÆ SANCTI LAVRENTII .... DOMINVS. PETRVS PAVLI DECANVS. Detta arbete, som röjer ovanlig skicklighet i utsömning, visar sig både till figurer, prydnader och bokstäfver härröra från den sista katholska tiden, och derå uppgifna årtal måste vara 1509.

Ofvanberörda messekläder med ett dithörande bröststycke, pectorale, hvarå stod med munkbokstäfver insydda i guld *Help Jhesus amen*, begagnades år 1628 af superintendenten Mats Jensön vid invigningen af Trefaldighetskyrkan i Christianstad. Denne Lutherske öfverherde, som således uppträdde i katholsk messedrägt, har i korthet beskrifvit densamma [50]).

Vägg- och takmålningar.

Under medeltiden stod målarekonsten lågt i jemförelse med den fulländning, som densamma efter reformationen upphunnit. Det måste likväl beklagas, att få målningar från den katholska tiden bibehållit sig intill våra dagar. De svaga lemningar af medeltidens målningar,

---

[50]) Mats Jenssons Indvielses Prædiken den 8 Juni 1628 s. 14 och 15.

hvilka i Skåne undgått det religiösa nitets och den moderna konstens förstöringsbegär, böra dock, ehuru i sig mindre betydliga, här omnämnas.

Till en början böra vi erinra, att kyrkor, som ej voro uppförde af qvader- eller tegelsten, merendels fingo invändigt anputs, hvarå religiösa föreställningar målades. I de flesta af Skånes kyrkor märkas vid hvitlimningens afskrapning hjerta målningar, som förete scener ur Bibeln och Legenderna. Ja man finner i många af dessa tempel sådana målningar å de delar af väggarna, som öfverskjuta takhvalfven; ett bevis derpå, att samma helgedomar till en början haft basiliketak.

Ehuru figurerne förete grofva fel i teckning, proportion och perspektiv, och ehuru de sakna ledighet och riktiga dagrar och skuggor, och ehuru slutligen färgorna äro mycket skärande; så har likväl det hela genom sin mångfald och hjerthet stundom ett lif, som väcker sannt intresse. I den äldre tiden utmärktes helgonens hufvuden med cirkelformiga från den öfriga ytan starkt upphöjda glorior, hvarefter lemningar märkas flerestädes å öfverkalkade väggar och takhvalf i Skånes kyrkor. Sådana glorior blefvo merendels förgyllde och en ovanlig mängd deraf finnes å Bjeresjö kyrkas korhvalf.

Ornamenterne i den sandstensnich, som igenfanns efter nedbrytande af den höga tvärmuren i Lunds domkyrka, hade svarta och röda anstrykningar samt en deri inmurad och afputsad tegelbeklädnad hade en blå, röd och gul gardinmålning i hjerta färgor. Dessa målningar, som tillkommit före tvärmurens uppförande emellan åren 1252 och 1259, bevisa, att man i en aflägsen forntid användt dylika prydnader. Kolonnerne å samma tvärmur sirades å skaften med blåa och röda ränder samt å kapitelerna

med brokiga anstrykningar, och hufvudbågens bladprydda staf var blåmålad. I norra sidonichen syntes efter hvitlimningens afskrapning spår efter målningar, som föreställde Christus korsfäst och derjemte två personer, båda med upphöjda och förgyllda glorior. Öfver den södra sidonichen förmärktes dylika lemningar, som visade Christi gravläggning och några helgon.

I högkorets södra kapell å södra väggen fanns på berörda sätt en bred bordmålning och derunder en båt, hvarur två personer utkastade en tredje med en qvarnsten om halsen, och i bakgrunden skildrades skärselden, hvari en syndare, omgifven af lågor, sönderslets af en orm, en varg och en örn, och hvarofvanför Satan tycktes sväfva. Å hvalfkupan deröfver stodo några helgon med glorior och knektar i Romerska drägter. Ett helgon framlutade sitt hufvud och en knekt höjde deröfver ett svärd. På södra sidan om kapellets bågöppning föreställdes en man med ett språkband, hvarå stod med urgamla bokstäfver: *Samson.* Öfver sydöstra kordörren fanns en blå, röd och gul bordmålning, hvaraf hufvudprydnaden bestod i några hästskoformiga bågar. Det norra kapellets bågar och bilder företedde rika utsiringar. Flere af dessa målningar voro anlagda å sjelfva sandstenen, de öfrige å en fin kalkputs. Eburu samma målningar blifvit mycket skadade af ofta förnyad hvitlimning, så hade de till stor del bibehållit sina bjerta färgor. Såväl drägter som ornamenter ådagalade, att några bland samma målningar hade en hög ålder, och att alla härrörde från den katholska tiden.

Domkyrkan hade redan 1317 ett orgelverk, och läktaren, hvarpå detsamma stått vid norra sidan inom hufvudingången, fanns vid den nyas uppförande i behåll. Denne

läktares underbyggnad bestod af en ansenlig rundbåge med en inåtsvängd framsida, hvarå yttersta domen skildrades i hjerta färgor. Öfverst sågs på en stjernströdd himmel Frälsaren med utsträckta armar och gloria; till höger intågade en menniskoskara, hvaribland de främste hade biskopsmössor och helgonsken, uti en korsprydd kyrka; till venster stod Satan omgifven af en menniskomassa; öfver de förre svängde en engel ett rökelsekar, nedemot de sednare stötte en annan i basun. Dessa grupper omgåfvos af språkband, hvilkas skadade och oläsliga inskrifter röjde en temligen hög ålder. Ifrågavarande målningar voro utförde på ek med kritbotten, till följe hvaraf åtskilliga partier affallit.

För ett sekel tillbaka fünnos i Välinge kyrka å inre murarna öfver takhvalfven målade helgon och andra figurer, hvaribland sågs S. Gertrud med krona och namnteckning i munkstil. Vid samma tid fanns i Väsby kyrka å takhvalfven en mängd målningar, som föreställde åtskilliga bibliska scener, såsom skapelsen, Adams och Evas fall, Jobs historia, Christi födelse m. m. Bland dessa skildringar sågs jemte flera andra figurer S. Olof krönt och hans namnteckning i munkstil. Å korets ena vägg föreställdes Gud Fader, som höll den korsfäste Frälsaren, i hvars venstra sida en liten fördjupning till förvarande af helgonlemningar förmärktes [51]). Likaledes hade vid berörda tid Hesslunda och några andra kyrkor dylika målningar, som blifvit sedermera öfverkalkade [52]).

I Hellestads kyrka upptäcktes för få år sedan, att väggarne helt och hållet varit sirade med målningar, som blifvit för ett halft sekel tillbaka öfverkalkade. Dessa mål-

---

[51]) Rääb. Saml. T. XIII. s. 197. [52]) Ibd. s. 191.

ningar, som rengjordes af prosten J. Åkerman, förestälde bibliska berättelser, träd, blommor och stjernor. Å norra väggen fanns en målning, som, ehuru stympad genom uppbrytning af en fönsteröppning, visade, att den skildrat Christi korsfästelse. Under denna målning märktes i gammal munkstil en afstympad inskrift och ett årtal. Å triumfbågen öfver dopfunten var Johannes Döparen målad och derunder lästes: *Sanctus Johannes Baptista, ora pro nobis* [53]).

Vid utvidgning af Asmundtorps kyrka märktes å de finputsade murarna öfver skeppets och korets takhvalf åtskilliga helgon och andra figurer i hjerta dock mycket skadade målningar. Vid förbättring af takhvalfven, som blifvit långt efter kyrkans byggnad inslagne, upptäcktes jemväl likartade målningar.

Då Stäfvie kyrka, som var enskeppig, 1848 gjordes treskeppig, måste det gamla skeppets båda korshvalf nedtagas och ombyggas. Vid detta tillfälle visade sig omkring triumfbågen aderton helgon i halfnaturlig storlek målade på en tunn anputs. Dessa figurer, som varit till största delen öfverbyggda med det gamla skeppets östra korshvalf, röjde en hög ålder. S. Göran, stridande med draken, hade väl bibehållit sig. De öfriga voro mer och mindre skadade.

Å det tunnhvalf, som utgör korets betäckning i Vä kyrka, ha åtskilliga figurmålningar efter hvitlimningens afskrapning 1848 framkommit. Då dessa målningar samma år blifvit under en fuskig reparation skoningslöst öfverkalkade, så kunna derom inga närmare upplysningar här meddelas.

---

[53]) J. Åkerman, Beskrifning öfver Hellestads pastorat. Lund 1828 s. 56, 57.

I Brösarps kyrka på omgifningsmurarna öfver takhvalfven, af hvilka de förre äro vida äldre än de sednare, märkas å anputsen bjerta målningar, som föreställa menniskor och afgrundsandar. Bland dessa figurer, hvilka till större delen bortskymmas af takhvalfven, finnas några runor, som icke gifva någon full mening. Enligt en äldre anteckning fanns i Brösarps kyrka följande inskrift: *Anno domini millesimo quingentesimo undecimo in profesto virginis Margarethæ completa est ecclesia hæc* [54]). Då denna kyrka företer, såsom vi ofvanföre visat, ren rundbågsstil och således uppstått i tolfte eller början af trettonde seklet; så måste samma inskrift, som nu är öfverkalkad, afsett takhvalfven, hvilka troligtvis tillkommit 1511.

Å rundelens hvalfkupa i Löderups kyrka sågos 1833 efter kalkanstrykningens afskalning Gud Fader och evangelisterna föreställde i bjerta färgor. Denna hvalfkupa, hvarur ett stycke nedstörtade, måste kort derefter till en del ombyggas, hvadan dess målningar gått förlorade. Vid samma tid upptäcktes å skeppets korshvalf några figurmålningar, som ännu bibehållne sakna konstnärligt och symboliskt intresse.

Kort före nedbrytande af Borreby kyrka i Jerrestads härad upptäcktes 1833 efter hvitlimningens afskrapande å takhvalfven ornaments- och figurmålningar, som röjde en temligen hög ålder. Skiljo- och korsbågar sirades med spetsiga löf och öfverst med trebladiga rankor. Hvalfkuporna omgåfvos med spiralformiga qvistar och trebladiga rosor och hvarje hvalfspets pryddes med en stor lilja i urgammal vapenform. Löfven, rosorna och liljorna, ehuru

---

[54]) Rønb. Saml. T. XIII. s. 340.

hufvudsakligen öfverensstämmande med hvarandra, företedde en rik mångfald i detaljer. Midten af hvarje hvalfkupa inneböll en biblisk scen. Fyra af dessa skildringar omgåfvos af rosprydda fotställningar, låga sidokolonner och trebågiga betäckningar med smätorn deröfver; de återstående grupperna hade deremot runda omfattningar.

Uti en af förstberörda omfattningar suto å en soffa på hyenden två qvinnor, måhända S. Anna och jungfru Maria, den ena med gloria och den andra med krona, och vid sidorna derom sågos sol och måne samt öfverst en stjerna. I en annan af samma slags omfattningar satt jungfru Maria å en karmstol, hållande Christus i sitt sköte och de tre vise män framburo sina skänker. Den främste af dessa låg på ett knä, och öfverlemnade sina gåfvor åt Christus, hvaröfver den ledstjerna, som visat sig i Österlanden, åttastrålig nedskimrade. Alla pryddes med kronor med undantag af Christus, som hade gloria. I nästa omfattning framräckte Maria öfver ett altare, upplyst af två ljuskronor, sitt heliga barn, som emottogs af Simeon. Bakom Maria, hvilken liksom Christus hade gloria, stod en qvinna med bart hufvud, och bakom Simeon, som hade långt skägg och hög mössa, stod en man med gloria och en annan med mössa upplyftande handen till välsignelse. I den sista af dessa omfattningar föreställdes Christus naken i Jordan, till höger sågs Johannes Döparen, till venster en engel framhållande en handduk; alla med glorior.

Uti en af de runda omfattningarna föreställdes ett lyckohjul med åtta ekror, hvartill två spirallika vägar framförde i omgifning af sexbladiga rosor. Å venstra sidan sågs en framstupad man fasthålla sig i detta lyckohjul och inunder låg en vidöppen man gripande i detsamma, och

å högra sidan fattade en man med den högra handen deri och upplyftade en krona med den venstra, öfverst stod en upprät man med utsträckta armar, krona på sitt hufvud och ett riksäpple i sin högra hand. Uti en annan cirkel föreställdes inunder en menniskoskara, som aflyftade sina grafstenar, och främst stod en biskop med krumstaf. Deröfver stötte två englar i långa basuner och jemte dessa stod å den högra sidan en biskop med krumstaf, å den venstra en ändelig med kalk. Bredvid samma omfattning stod å hvarje sida en engel, som, likaledes stötande i en lång basun, hade en bedjande menniska jemte sig. I en annan rund omfattning skildrades yttersta domen. Frälsaren satt å en regnbåge med utsträckta armar och korsgloria samt ett spjut utgående å hvarje sida från hans heliga mun. En engel stående å den högra sidan framtedde törnekrona, spikar och kors; en annan engel å den venstra framvisade gissel, svamp och spjut. Under Frälsarens fötter stodo å en mindre regnbåge sex bedjande helgon med glorior och derunder sågs en salig menniskoskara. Till höger utanför denna cirkel framgick en menniskomassa, för hvilken två biskopar tågade i spetsen, och hvaribland ett helgon, som åtföljdes af två krönta qvinnor, bar en kyrka. Alla bådo med uppräckta och sammanknäppta händer. Till venster skådades en rysvärd hop nakna menniskor, som alla om halsarna sammanbundne med ett rep bortsläpades i lågor af djefvulen, hvilken hade långa klor å fötterna, en nedhängande svans och tvenne utstående öron och fyra horn, och en annan afgrundsande med vingar pådref de fördömde med en spikklubba. Äfven uti en rund omfattning sågs en seraf, som vägde själar i skepnader af menniskohufvuden. Två djeflar försökte med gafflar lyfta den ena och två andra

afgrundsandar med sådana verktyg nedsänka den andra skålen. Dessa afgrundsandar hade långa klor och svansar samt framstående öron och horn. Utanför denna omfattning stod till venster ett krönt helgon, hvilket framtedde ett kors, till höger äfven ett krönt helgon, som i den ena handen höll en korg med saliga och i den andra en niogrenig ros, herrlighetens sinnebild. Framför hvarje af dessa helgon lågo två nakna menniskor på knä. Uti en annan rund omfattning sågs Gud Fader på en ros- och liljeprydd thron utsträckande med båda händer en slöja. En seraf å hvarje sida höll mellan händerna en själ i skepnad af ett barn, och ifrån skyar deröfver nedsträckte sig två englar, som mottogo själar i berörda liknelser. Utanför omfattningen stod till venster Christus med korsgloria och lamm, till höger ett krönt helgon med ett kuggbjul i venstra och ett svärd i högra handen.

Dessa ornaments- och figurmålningar röjde, ehuru åtskilliga gånger öfverkalkade, klara färgor. Ornamenterne voro på vanligt medeltidssätt utförde enligt geometriska grunder och symboliska hänsyftningar, och figurerne, ehuru felaktiga i teckning, perspektiv och färganläggning, saknade ej konstvärde. Man skall sannerligen ha ett eget begrepp om renlärighet och sakna allt konstintresse, då man öfverkalkar dylika föreställningar; isynnerhet som en helgedom, till murar och takhvalf hvitmenad, är i högsta grad skärande för ögonen och ingalunda upplyftande för fromma sinnen. Dessa skildringar ha blifvit något utförligare beskrifna, emedan de blifvit med synnerlig skicklighet aftecknade af ritmästaren J. Boström och äro de ende, som efter alla Skånska kyrkors öfverkalkande lemna något klarare begrepp om dessa helgedomars forntida takmålningar.

Glasmålningar.

Ej allenast större utan äfven mindre kyrkors fönsteröppningar blefvo under medeltiden försedde med målade glasskifvor, som innefattades i gröfre och finare bly. Dessa glasskifvor voro än enfärgade nemligen röda, blåa, gula, gröna o. s. v. än föreställdes derå helgonbilder samt bibliska och historiska scener. Ehuru Skånes kyrkor ofelbart haft dylika prydnader, så saknas derom närmare kännedom, och högst ringa lemningar deraf ha i anseende till tidens och fåkunnighetens förstöring bibehållit sig intill våra dagar. De svaga spår, som förefinnas af detta slags konstalster, böra dock icke med tystnad förbigås.

För några årtionden sedan sågs i Fogeltofta kyrkas korfönster en stor ruta med inbränd målning. Å denna ruta föreställdes å gul botten jungfru Maria, som höll sitt heliga barn i famnen [55]). Mariakyrkan i Ystad har öfver koromgången en fönsteröppning, hvari en röd glasskifva, som liknar en skosåla, är infattad. Denna egna föreställning skall vara ett minne af stadens fordna skomakarelag, som 1480 fått ett eget gilleshus, kallades S. Jakobs lag och hade i Mariakyrkan en egen altarstiftelse till nämnde helgon och vissa stolrum, hvaremot det ålåg samma lag att underhålla en af kyrkans fönsterluftер, som förmodligen är den nyssberörda [56]).

Uti ett fönsterfack, som tillhört Wallkärra kyrka och nu förvaras bland universitetets historiska samlingar, är en ruta, liknande en forntida sköld, hvari S. Petrus, hållande en stor nyckel i den högra och stödjande densamma

---

[55]) Rönb. Saml. T. XIII. s. 142. [56]) G. H. Bæijer, Beskrifning öfver Ystad s. 101—104.

med den venstra handen, står i omgifning af en strålsky. Denna ruta omfattas af fyra små rutor på lika afstånd från hvarandra, och mellan dessa äro smala rutor inpassade, som tillsammans utgöra en cirkel med $7\frac{1}{2}$ tums tvärmått. Denna omfattning prydes med åtta helt små rutor i form af spetsar, af hvilka fyra äro anbragte på lika afstånd från hvarandra, hvarigenom ett slags dubbelkors bildas. Figuren är utförd i ljusare, omfattningen i bjertare färgor. Denna framställning, som är mycket solbränd, röjer en temligen hög ålder.

Kyrkan i Skanör, hvilken i anseende till sin aflägsenhet mera än de fleste helgedomar i Skåne undgått den Lutherska renlärighetens och den moderna konstfåfängans förstöringar, hade i korfönstren flere glasmålningar, som, mycket skadade af tidens åverkan, blefvo till en del uttagne för att ibland universitetets samlingar bevaras från förstöring. Dessa korfönster tycktes ha ursprungligen bestått af fyrkantiga fack, af hvilka hvarje innehållit nio små qvadratiska rutor med afskurna hörn och med ganska små rutor deremellan. I förening med dessa fack, i hvilka hvarje större ruta siras med två eklöf och alla mindre äro blå eller röda, ha nedanberörda föreställningar, ehuru solbrända, bibehållit sina klara färgor. Christus med törnekrona och korsgloria hänger å korset, på hvars öfra ända dessa vanliga munkbokstäfver märkas: *INRI.* Frälsaren har likfärg, törnekronan och korsglorian äro höggula, korsets stam röd och dithörande tvärstycke gult med röda kanter. Detta krusifix, som är till nedre delen afbrutet, har varit vidpass 2 fot långt. Å en alldeles rund ruta står Johannes med gloria, hållande en kalk i den högra och välsignande med den venstra handen. Denna ruta omgifves med fyra små bladformiga

rutor på lika afstånd från hvarandra, hvilka förenas med lika många rundstycken. Figuren är i ljusa, omfattningen i mörka färgor, och yttre ringen håller 8 tum i tvärmått. Å en annan ruta står S. Laurentius med gloria, hållande en bok under högra armen och upplyftande sitt halster med venstra handen. Äfven denna ruta är alldeles rund, och har en liknande omfattning med $8\frac{1}{2}$ tums tvärmått. Bland dessa glasmålningar föreställes jemväl ett helgon med gloria och fotsid drägt i upprät ställning, hållande den högra handen på bröstet och den venstra i mantelu. Denna figur, $1\frac{5}{12}$ fot hög, är utförd i ljusa färgor och omgifves af en mörkblå omfattning. Glorian har mellan en inre och en yttre rand ett slags omskrift, som, liknande munkbokstäfver, tyckes blott vara en prydnad.

Mynt.

Sedan Knut den Store med bibehållande af Danmark bemäktigat sig England, lät han i båda sina riken prägla silfvermynt, som icke allenast äro mycket lika hvarandra utan jemväl med dem, hvilka hans närmaste företrädare på Engelska thronen låtit slå. De mynt, hvarå denne konung kallar sig REX DANORUM och hvarå myntmästarens namn och LVNDI eller LVND angifvas, ådagalägga, att ett mynthus före nämnde konungs frånfälle **1035** funnits i staden Lund. Det myntverk, som under Knut den Stores tid uppstått i Lund, kom, sedan Knut den Helige **1085** tillagt dervarande kapitel fjerdedelen af detsammas afkastning, i synnerlig verksamhet, hvilken dock småningom aftog efter inrättande af ett mynthus omkring **1400** i Malmö och torde alldeles upphört kort före reformationen, emedan ett nytt sådant **1524** öppnades i Landskrona.

Man vänte sig icke här någon numismatisk redogörelse för de mynt, hvilka blifvit slagna i Skåne. En sådan framställning fordrade ej allenast ett eget verk, utan den vore här rent af öfverflödig, då flere värderika arbeten i denna väg redan utkommit. För öfrigt ha mynten för arkitekten ett helt annat intresse än för numismatikern. Vi vilja således blott gifva en öfverblick af de mynt, hvilka blifvit slagna i Skåne, för att lemna ett begrepp om desammas konstnärliga förhållanden.

Den påtagliga likhet, som råder emellan Knut den Stores Engelska och Danska mynt, ådagalägger, att han här begagnat Engelska myntmästare. Framsidan af denne konungs mynt visar merendels hans bröstbild från venster med krona, hjelm eller stormhatt och dels med dels utan spira. Än omgifves hufvudet och än hela bröstbilden af en rund omfattning, som någongång är sammansatt af fyra cirkelstycken. Kring blotta bröstbilden eller kring dess omfattning namngifves konungen med Latinsk omskrift, som stundom omslutes med en yttre perlring. Kronan är öppen och liljeprydd; hjelmen merendels låg, stundom liksom omknuten med ett diadem eller en segerkrans, stundom med upprättstående borster; stormhatten är hög och spetsig. Baksidan företer ett kors, hvilket än prydes med en mindre eller större, än en enkel eller dubbel midtcirkel, och hvilket dels har dels saknar vinkelliljor, och detta kors har stundom en sferisk midtqvadrat med enkla eller dubbla hörnknoppar och stundom äro vinkelcirklar dervid anbragte. På dessa skiljaktiga sätt uppkomma olikartade dubbelkors, och man ser af desamma en mångfald, som påtagligen visar den stora vigt, som lades på dessa heliga tecken. Än sträcker sig ett dylikt kors med sina armar till myntets ytterkanter, då inskriften, som angifver mynt-

mästarens och myntställets namn, är inpassad mellan desamma, än har ett sådant korta armar, som med eller utan en omgifvande ring omslutas af inskriften. Denna ring är merendels cirkelformig, men den består någongång af fyra cirkelstycken med lika många liljeknoppar. Korsändarne äro rakslutna eller halfrunda och ej sällan inskurna i form af enkla eller tredubbla bågar.

Knut den Stores son och efterträdare Hardeknut, som var konung i England och Danmark, och Magnus den Gode i Norrige och Danmark, ha låtit i Lund prägla silfvermynt, hvilka ha mycken likhet med några af de nyssberörda. Framsidans bröstbild har hjelm, stundom med diadem eller segerkrans, stundom med uppstående borster; baksidan prydes med ett kors, hvars ändar sträckande sig till myntets ytterkanter utmärkas med trebågiga inskärningar, vinklarne äro dels toma, dels prydda med punkter rundbågar och ringar. Omskrifterne, som angifva konungarnas och myntmästarnas namn samt LVD eller LVND, anses på goda skäl vara slagna i staden Lund [57]). Dock inträdde under Magnus den Gode en betydlig skiljaktighet ifrån ofvanberörda stämpelskärning. Flere af de mynt, hvilka tillhöra honom, ha på framsidan en sittande konung, som med framvändt anlete håller ett korsprydt riksäpple och en liljespira, och vid sidorna derom läses: MAGNVS REX med Latinska bokstäfver, och det hela omgifves af en perlring eller slät cirkel. Baksidan prydes med ett kors, hvilket utgöres af en midtros och fyra qvadratlika armar med enkla knoppar å sidorna och tredubbla å ändarna. Stundom består ett sådant kors af en midtros och tvådelade armar med mindre och större punkter samt

[57]) Jemför B. E. Hildebrands förtjenstfulla arbete Anglosachsiska Mynt, Stockh. 1846 s. 252, 253.

halfrunda vinkelbågar. Dessa kors, hvilka än kringslutas af perlformiga eller enkla ringar och än sakna sådana, ha omskrifter med Latinska bokstäfver eller runor, som angifva myntmästarnas namn och LVD eller LVNDI [58]). Att Magnus den Gode här begagnat Engelska myntmästare inhämtas deraf, att några af de mynt, hvilka tillegnas honom, ha å baksidan dessa omskrifter med runor: VATI ON LVNTI, VIGIL ON LVNTI. Af ett myntfynd, som 1846 gjordes på Bornholm, har man fått ett ytterligare bevis derpå, att Magnus den Gode här användt Engelska myntmästare. Till detta fynd hörer ett obekant silfvermynt, som å framsidan har en bröstbild vänd åt venster och omkring kanten: MAHNVS REX; å baksidan ett dubbelkors och deröfver en sferisk fyrkant med hörnknoppar samt omkring en dubbel ring LEFPINE ON LINCO. Då Magnus, som aldrig varit konung i England, ej kunnat i Lincoln prägla mynt, så måste han hitfått en myntmästare, hvilken derifrån medfört och här begagnat en stämpel för ifrågavarande mynt. Detta är så mycket troligare, som under Hardeknuts regering samma stämpel blifvit i Lincoln använd vid myntning [59]).

Under Sven Estridsson, som uppsteg på thronen 1047 och afled 1074 eller 1076, uppkom en ännu större förändring i präglingen. Framsidan har i stället för bröstbild ett kors, hvilket utgöres af fyra inåtsvängda rundstycken med knoppar i ändarna, som sammanbindas med dubbla linier, små kors, cirklar eller rosor. Dessa kors, som sträcka sig till myntens ytterkanter, fyllas inuti med stjernlika kors, hvilka i midten ha små ringar och i hvarje arm tre punkter och på hvarje ända tre knoppar. I det

---

[58]) Jemför Beskrivelse over Danske Mynter och Medailler, Kiöb. 1791, Tab. III, IV. [59]) Antiqvarisk Tidskrift 1846, 1848. I. H. s. 51.

yttre korsets vinklar läses i runor konungens namn. Baksidan tvådelas af en vågrät arm, hvilken i midten prydes med en ring och i ändarna med halfrunda utskärningar; öfver och under märkes en gesimsartad prydnad, som liknar kragstenar mellan perlstafvar. Till de yttre af dessa perlstafvar sluta sig andra sådana, så att de förre bilda mot de sednare räta vinklar, hvarigenom det hela får utseende af ett större kors. Mellan de sednare perlstafvarna äro dels små kors, dels ringar och rosor insatte. I vinklarna af de större korsen förekomma halfcirklar med och utan punkter eller runbokstäfver. Ehuru många mynt blefvo under Sven Estridsson slagne, och den högre konsten började under honom att få inträde i Danmark; så äro dessa dock vida råare i anseende till prägling och omskrifter, än de, hvilka tillkommit under hans företrädare. Orsaken härtill måste tvifvelsutan ligga deri, att de förre konungarne begagnat Engelska, den sednare deremot inländska myntmästare.

Sven Estridssons närmaste efterträdare, Harald Hein, hvilken ej allenast i Lund utan äfven i Roskild och annorstädes lät prägla silfvermynt, vidtog en betydlig förändring i stämpelskärningen. Å framsidan föreställes konungen än i krönt bröstbild hållande ett svärd, än i höftbild framräckande en kräckla eller korsstaf. Sidorummen intagas af konungens namn. Baksidan å somliga har ett mindre kors inom en cirkel, å andra ett större sådant med rundslutna sidor och en ring i midten samt dels med dels utan prydnader i vinklarna. Dessa kors omslutas af myntmästarnas och myntställenas namn. Alla hithörande omskrifter äro med Latinska bokstäfver utförde.

Knut den Helige, som 1185 donerade Lunds domkyrka, bibehöll det hufvudsakliga af sin företrädares mynt-

anordning. Framsidan af nämnde konungs mynt har en bröstbild med krona och upplyftadt svärd i högra handen. Denna bröstbild, som visar högra sidan, omgifves af en ring, hvaromkring läses: CNVT REX och stundom CNVT REX D, DA eller DANOR. Baksidan framter ett litet kors med rakslutna ändar inom en slät eller perlformig ring, som stundom har små halfcirklar midtemot detsammas vinklar, och hvilken omgifves af myntmästarens och myntställets namn i Latinska karakterer. Å flere af Knut den Heliges mynt finnes ett sådant kors å hvarje sida med likadana omskrifter. Å baksidan af dessa sednare mynt läses: I LV, I LVND, I LI eller I LVNI, hvadan de blifvit präglade i Lund. Bland samme konungs mynt förekomma äfven å framsidan höftbilder med framvändt ansigte och krumstaf samt å baksidan ett större kors med midtcirkel, rundslutna ändar och vinkelprydnader.

Ibland de silfvermynt, hvilka 1835 hittades under en grundsten i domkyrkans södra yttermur, hade alla, med undantag af ett, följande utseende, nemligen å framsidan en krönt höftbild, vänd åt sidan, upplyftar ett svärd med den högra och håller en falk på den venstra handen och deromkring NICOLAVS; å baksidan en hufvudfasad af en kathedral med en portal på midten samt två sido- och ett kupoltorn, allt inom en ring, och derutom BIORN I LVNDE; å ett likadant mynt slutade baksidans omskrift med PAX P; å ett annat med PAX POR; å ett lästes å framsidan N X, det är NICOLAVS REX; å baksidan VFE ME FECIT. Jag har vid ett föregående tillfälle yttrat den förmodan, att PAX P och PAX POR å dessa mynt betyda asylum eller fristad [60]). Då meningen af denna inskrift ej

---

[60]) C. G. Brunii Beskrifning öfver Lunds domkyrka s. 323.

hittills blifvit med någon nöjaktighet förklarad; så torde några skäl för berörda förmodan böra här anföras. Det är bekant, att Lunds domkyrka haft en såkallad barfred, pax ecclesie, salvitas, eller rättighet att skydda ditflyktande brottslingar. I England, hvarifrån Danmark vid christendomens införande fått många kyrkostadgar, rådde den författning, att en förbrytare, som flyktade till en kyrka med fristad, kunde, antingen han var blott anklagad eller redan sakfälld, der tillgodonjuta fyratio dagars säkerhet. Men om en sådan brottsling ville undkomma, så borde han färdas å kungsvägen och utan att afvika derifrån, och utan att någorstädes uppehålla sig tvenne nätter begifva sig till någon hamn, hvarifrån han kunde, såvida sjölägenhet fanns och oväder ej hindrade, på bestämd dag afsegla [61]). Det vill således synas, som PAX tillkännager kyrkans både vigtiga och inbringande skyddsrätt, asyli privilegium, och som PAX P eller POR betyder PAX PORTUS, det är hamnfrid eller säkerhet att begifva sig till någon hamn. Då för öfrigt portus figurligt är detsamma som tillflyktsort, refugium, är PAX PORTUS en enkel öfversättning af barfred eller fristad. Måhända har passe-port eller pass deraf fått sin benämning. Då några religiösa förhållanden af högre betydelse ha flere århundraden efter deras upphörande bibehållit sig i vissa talesätt; så är det sannolikt, att det uttryck, som i några lekar vanligtvis brukas, nemligen att sätta PAX för mig och sätta P för, härleder sig från ofvanberörda inrättning. Då dessa mynt blifvit före 1134 slagne i Lund, och då domkyrkans barfred ännu kan enligt sägen till sjelfva platsen uppgifvas, liksom den är genom sin prydliga golfläggning

---

[61]) C. Dufresne. T. III. p. 166.

utmärkt; så synes detta förhållande gifva styrka åt ofvanberörda förmodan.

Vid uppbrytningen af domkyrkans norra kortrappa 1835 hittades derunder trenne små högar af silfvermynt, som, utgörande tillsammans 54, hade två olika prägtar. Å ena sortens framsida föreställes en framvänd bröstbild med krona, till höger en liljespira, till venster ett riksäpple med ring deromkring och kors ofvanpå; å baksidan ses en framvänd bröstbild med spetsig biskopsmössa, pallium och axelprydnader, till höger en krum- till venster en korsstaf, deröfver en trebågig baldakin med en korsprydd betäckning. Å den andra sortens framsida en krönt bröstbild med riksäpple och liljespira och en cirkel öfver hvarje axel; å baksidan en bröstbild med klufven biskopsmössa, pallium och bröstprydnader samt till höger en kors- till venster en krumstaf. Dessa mynt likna mest dem, hvilka föreställa å framsidan en krönt bröstbild med framvändt anlete samt korsprydt riksäpple i den ena och liljespira i den andra, eller svärd i den ena och liljespira i den andra, eller slutligen ett riksäpple i hvardera handen; å baksidan en framvänd bröstbild med biskopsmössa och än med krum- och korsstaf, än med korsstaf och halster och stundom blott med krumstaf. Enär dessa mynt, som tillegnas Valdemar I, sakna inskrifter, så kunna de således ej med visshet till åldern bestämmas. Då den trappa, hvarunder nyssberörda tre mynthögar 1835 hittades, obestridligen var ursprunglig, och således måste vid domkyrkans invigning 1145 funnits; så måste dessa mynt, hvilka tvifvelsutan blifvit slagne i Lund, tillkommit före Valdemar I:s uppstigande på thronen, emedan han 1154 hyllades i Viborg och blef först 1157 konung öfver hela Danmark.

Å de mynt, hvilka tillägges Erik Plogpenning, Christoffer I, Erik Glipping och Christoffer II, träffas sällan figurer utan enkla eller dubbla kors i varierande former, stjernor, lyckohjul, kronor, svärd, nycklar, halster, krum- och korsstafvar, rosor, liljor, tre- fyr- och mångkanter m. m. Konungarnas namn, hvilka merendels angifvas med blotta initialer, äro mindre bestämda, och präglingen röjer snarare ett tillbaka- än ett framåtskridande i konsten; en naturlig följd af den tidens förvirring. De mynt, hvilka tillegnas Valdemar IV, ha på framsidan två pelare inom en perlring och derutom VALDEMARVS; å baksidan ett kors inom en perlring och deromkring REX DANORVM. Å dennes son Olofs mynt märkas å framsidan fyra svärd lagda i korsform med ó REX i vinklarna, å baksidan en krumstaf och en nyckel och vid sidorna I A.

Under Erik af Pommern infördes en bättre stämpelskärning. Å framsidan ses ett krönt E eller en stor krona eller tre små kronor i en sköld med omgifvande perlring, och deromkring ERICVS REX D: S: N; å baksidan ett kors inom en perlring och deromkring MONETA LVNDENSIS eller något annat myntställes namn. Å ett och annat mynt förekommer å framsidan ett krönt hufvud, å baksidan ett korsadt E. Denne konung lät slå både guld- silfver- och kopparmynt, och var den förste, som å sådana använde vapen; ett bruk, hvilket hans efterträdare på Danska thronen sedermera bibehöllo. Erik af Pommern lät före sin afresa till Jerusalem prägla i Lund ett guldmynt med krona å fram- samt kors å baksidan och med nyssberörda omskrifter. Detta mynt, hvilket ej ingick i rörelsen utan användes till skänker, skall vara det första, som blifvit af guld slaget i Norden. Nämnde konung aflyste allt gångbart silfvermynt och slog deremot ringhaltigt kop-

parmynt, som borde vid strängt vite vara i handel gällande.

Malmö hade redan 1409 en Tysk myntmästare Hans Sever, hvars hustru och dotter blefvo nämnda år begrafna å mellangången i Lunds domkyrka [62]). I Malmö var 1446 en kunglig fogde och myntmästare Hans Mindel [63]). Christoffer III af Bayern lät i samma stad prägla åtskilliga silfvermynt, som ha å framsidan ett krönt K i en perlring och derutom CRISTOFER REX DACIE; å baksidan en korsdelad sköld med perlring och deromkring MON MALMOIENS. Några af samme konungs mynt visa å framsidan en sköld med trenne lejon och å baksidan äfven en sådan med Bayerns vapen. Kring dessa sköldar, som båda omgifvas af perlringar, läses: CRISTOFER D. G. REX och GLORIA IN EXSELSIS DEO.

Christian I lät i Malmö prägla små silfvermynt. Framsidan prydes med ett krönt R inom en perlring och deromkring: CRISTIERN D G R D; baksidan med en sköld inom en perlring och derpå ett kors, uti hvars vinklar läses kring kanten: MON MALMOIENS.

Hans, hvilken 1481 uppsteg på thronen, var den förste, som i Danmark införde en utbildad stämpelskärning samt en väl ordnad vapenform. Denne konung slog både större och mindre silfvermynt, då före honom blott små sådana varit gängse, och han var den förste, som i detta rike präglade silfverstycken, hvilka likna de sedermera i Tyskland slagne Joachimsdalrarna. Under Hans inträdde således en ny period i Danmarks myntväsende [64]). I Malmö präglades under denne konung ett mindre silf-

---

[62]) Liksten i Lunds domkyrka. [63]) Salubref Fredagen nästföre Kyndelsmessodag 1446. [64]) Holberg, Dan. Hist. T. I. s. 853, 854. Danske Mynter og Medailler. Kiöb. 1791 s. 127.

vermynt, som hade å framsidan en sköld med Oldenburgs vapen på ett kors och en perlring, derutomkring: IOHS DEI GRA REX DACIE; å baksidan en sköld med tre lejon inom en perlring och omkring kanten: MONETA NOVA MALMOensis 1512. Å detta slags mynt, hvilket har några mindre skiljaktigheter, visar framsidan en slät sköld och derunder ett kors, samt baksidan i stället för en sköld ett krönt H. På framsidan af denne furstes stora silfverstycken står konungen med harnesk, kappa och krona samt spira i högra och riksäple i venstra handen och en sköld med Oldenburgs vapen mellan fötterna. Kronan omgifves af en cirkelbåge, som motsvarar sköldens nedra rundel, och sidorna omslutas af en cirkel, hvarinom små gesimsartade rundbågar äro anbragte. Omkring kanten läses i munkbokstäfver: IOHANES DEI GRATIA REX DAR. På baksidan märkes en krönt sköld, hvilken innehållande tre lejon ligger på ett kors, som omgifves af en slät ring och af enkla rundbågar derinom; kring kanten läses: MONET. ARGENT. REGNI. DACIE. Hans lät äfven slå stora guldstycken. Å framsidan föreställes konungen med mantel och krona sittande på en thron med en liljeartad spira i den högra och ett korsprydt riksäple i den venstra handen. Thronen omgifves med tio utåtsvängda cirkelstycken och deromkring läses mellan två perlringar: IOHS DEI GRA REX DANOR JVSSIT ME FIERI AN. 1496. Å baksidan ses en krönt sköld och derpå ett enkelt kors med en mindre sköld och i fälten riks- och provinsvapen. Kring kanten läses mellan perlstafvar: DEXTERA DNI EXALTAT ME DEXTRA DNI FECIT VIRTV. Man anser, att denna penning, hvilken blifvit slagen samma år som ett härtåg beslutades mot Sverige, blifvit utdelad för tapperhet, och att den blifvit buren i en kedja [65]). Denne

[65]) Danske Mynter og Medailler. T. I. s. 125.

penning äger i konstnärligt afseende stor märkvärdighet. Thronen består af en soffa, från hvars hörn fyra tornlika spiror med löfprydnader uppgå. Dessa spiror sammanbindas å hvarje sida med två armar och baktill med ett genombrutet ryggstycke och framför konungens fötter ses en fembladig ros. Ehuru man i denna penning varseblir en utbildad stämpelskärning, är medeltidens konstlära ännu iakttagen; men deri märkes dock ett vacklande mellan rund- och spetsbågsformer. Samma penning ådagalägger jemväl en utbildad vapenkonst.

Dynes, kunglig myntmästare i Malmö, fick 1513 af Christian II befallning att enligt bestämda föreskrifter slå både silfver- och guldmynt med rättighet att endast inför konungen stå till ansvars [66]). Denne konung lät i Malmö slå åtskilliga mynt och klippingar, som hufvudsakligen likna dem, hvilka hans fader låtit prägla. Ett mindre mynt har å framsidan ett krönt C i en perlring och derutom: CRISTIERN D. G. R. D; å baksidan en sköld med en perlring och derpå ett kors samt omkring kanten: MON MALMOI 1513. Ett större mynt har å framsidan en okrönt sköld med tre lejon inom en perlring; kring kanten: MONETA NOVA MALMOG. 1514; å baksidan en slät sköld omgifven med en trebågig omfattning och en perlring samt öfver allt detta ett kors med Oldenburgs vapen i midten, kring kanten: CHRISTIERN. DE GR. REX DACIE. Ett annat mynt visar å framsidan konungen, som stående håller i den högra handen en liljespira, i den venstra ett korsprydt riksäple samt mellan fötterna Oldenburgs vapen; omkring en perlring: CHRISTIERN DE GR REX DACIE; å baksidan tre lejon i en krönt sköld och derunder ett prydligt kors med en perl-

---

[66]) Kongl. br. S. Petri dag ad vincula 1513.

ring; kring kanten: MONETA NO MALMOG 1515. Christian II slog jemväl silfver- och guldstycken, å hvilkas framsida konungen sitter å en thron med krona, spira och riksäple och kring kanten läses: CRISTIERNVS DEI GRACIA REX DACIE SVECIE AC NORVEG; å baksidan ses en krönt sköld med rikenas och provinsernas vapen och deromkring: XPS IHS, Christus Jesus, ELEGIT ME REGEM POPVLO SVO med årtal. Dessa mynt ha mycken likhet med ofvanbeskrifna guldstycken, som konung Hans låtit slå.

Åtskilliga ganska små och helt tunna silfvermynt kallade brakteater eller hålpenningar voro under medeltiden mycket gängse. Då dessa mynt, hvilka blott äro präglade å ena sidan, sällan utmärkas med mera än en bokstaf inom en ring; så äga de lika litet intresse i artistiskt afseende, som de kunna till åldern bestämmas. Det är likväl sannolikt, att sådana mynt blifvit kort efter upprättande af Lunds mynthus der slagne, liksom det är väl bekant, att dylika präglades under den sednare medeltiden. Såkallade klippingar, hvilka slogos under Christian I samt dennes son och sonson, bestå af oregelbundna fyrkanter, som äro präglade å båda sidor med stämplar ernade för större mynt af vanlig form. Man behöfver knappast anmärka, att detta slags mynt likna sönderklippta penningar, hvaraf de fått sin benämning, och att de äro till sin idé lika konstvidriga, som de under Christian II blefvo till sitt värde underhaltiga.

Fredrik I förklarade 1523, att han för allmänt bästa aflyst den flyktade konungens klippingar samt att han ifrån Tyskland införskrifvit en god myntmästare till Landskrona, hvarest sådana penningar kunde mot full ersättning aflemnas [67]). Nästföljande år öppnades ett mynthus

[67]) Söndagen nästefter S. Bartholomæi dag 1523.

i nämnda stad. De silfvermynt, som slogos i Landskrona, prydas å framsidan med Oldenburgs vapen i en krönt sköld, hvilken ligger på ett kors. Omkring denna sköld, som omgifves med en perlring, läses: FREDERICVS D G REX DACIE; å baksidan stå tre lejon i en okrönt sköld, hvilken inneslutes af en perlring; kring kanten läses: MONETA NOV LANDSKRO 1524. Dylika mynt med obetydliga förändringar blefvo derpå följande år slagne i samma stad, hvarefter präglingen derstädes upphörde. Fredrik I lät 1524 slå silfvermynt i Malmö. Jörgen Kock, hvilken var mynt- och borgmästare derstädes, fick samma år befallning om klippingars ommyntning och föreskrift på det nya myntets blifvande utseende och värde [68]). Malmö myntverk, som 1525 var upplåtet under förpantning, borde såsom varande af synnerlig vigt inlösas, och dithörande mynthus skulle för stadens beskydd befästas [69]). Silfvermynt, som liknade de nyssbeskrifna, slogos i Malmö. Efter denne konungs död präglades i nämnda stad ett silfvermynt, som å framsidan har tre lejon i en okrönt sköld med en perlring och deromkring: SENATVS REGNI DANIE; å baksidan Slesvigs vapen i en sköld på ett kors och derunder en större sköld inom en perlring och derutom: MONETA NO MALMO 1533.

Fredrik I lät liksom dess närmaste företrädare slå både silfver- och guldmynt. Å några af dessa mynt föreställes konungen å framsidan sittande med mantel och krona på en thron och hållande en liljespira i högra, ett korsprydt riksäple i venstra handen; å baksidan en krönt sköld med rikenas vapen. Omskrifterne innehålla enligt vanligheten å framsidan konungens namn, å baksidan: MONETA NOVA samt myntställe. Å andra mynt föreställes ko-

---

[68]) Rikets Råds bref Matthie dag 1524. [69]) Tractatus Haffnie 1525. Nye Danske Magazin. B. 5 s. 97, 102.

nungen i knäbild med pansarrustning, hållande ett svärd i den högra och stödjande den venstra handen mot höften. Andra mynt ha å framsidan konungens bröstbild sedd ifrån sidan och å baksidan en krönt sköld med tre lejon på ett kors. Under konung Fredrik blefvo äfven större guldmynt slagne, som å framsidan ha konungens och drottningens krönta bröstbilder, hvilka vände mot hvarandra omgifvas af genier och bladverk eller af två pelare och rosartade bågar. I en afskärning derunder: FREDERICVS ET SOPHIA D G REX ET REGINA DACIE; å baksidan ses i midten Oldenburgs och Delmenhorsts vapen i en sköld, omgifven af en rosenkrans och uppburen af en genius, derutom rikenas och provinsernas vapen, omkring kanten läses mellan två perlringar: IN MANV DOMINI OMNIS POTESTAS TERRE 1532.

Alla de mynt, som Fredrik I, en ifrig befordrare af religionsförändringen, låtit å särskildta myntverk slå, röja väl till idéen likhet med de mynt, hvilka hans närmaste föregängare låtit prägla, men de visa deremot en bestämd öfvergång till den antikmoderna konstarten. Thronen har väl uppstående hörnspiror och ryggstycke, men dessa prydnader äro arbetade i idel barockstil. Sköldarne äro nedåt tillspetsade eller inskurna, och omskrifterne äro sällan med munkbokstäfver utan med vanliga Latinska karakterer utförde. De guldmynt, som prydas med konungens och drottningens bröstbilder, ha intet, som visar någon medeltidsstil. Det är således på mynten vi först finna den bestämdaste öfvergång till en ny konstform. Ehuru denna nyhet snart blef allmänt rådande och otroliga summor derå användes, så har likväl denna konstart, som saknade religiös anda och vetenskaplig grundval, aldrig mäktat att lyfta sig till någon högre skapelse.

Sedan grefve Christoffer af Oldenburg lyckats att få den afsatte Christian II hyllad på Seland och i Skåne, lät han i Malmö slå silfvermynt, å hvilkas framsida konungen sitter å en thron med yxa i högra och korspryd riksäple i venstra handen; deromkring läses mellan två perlstafvar: CRISTERNVS D G REX DACI 1535; å baksidan ses Oldenburgs och Delmenhorsts vapen i en krönt sköld, och mellan två perlstafvar läses: CRISTOPHORVS COMES OLDENBV, äfven: MONETA NO MALMOGENSIS XXXV. Å Christian III:s mynt röjes intet spår af medeltidens ornamentik, och alla omskrifterne äro utförde med Latinska bokstäfver.

Det vill synas, som Lunds myntverk genom tidernas oroligheter kommit i overksamhet före 1536, då alla biskoparne afsattes, hvarefter konungen dock begagnade en del af deras mynthus till prägling. Det är ej osannolikt, hvad man påstått, att, medan kapitlen och flere städer ägde mynträttighet, konungarne ej kunde oaktadt sitt allvarliga bemödande tillvägabringa ett säkert myntväsende, då dessa enskilda inrättningar täflade med hvarandra att slå underhaltiga penningar [70]). Men man erinre sig likväl, att Erik af Pommern och Christian II gått i myntförsämring längre än någon samtidig i Danmark, samt att en konung under kronans uteslutande mynträttighet till den höjd drifvit detta nesliga yrke, att man ej skulle utan de ojäfaktigaste bevis kunna dertill sätta någon tro. Fredrik II lät under det krig, hvilket 1563 utbröt mot Sverige, prägla klippingar, och han utfärdade en befallning till borgarne i Åhus, Helsingborg och Landskrona att vid påföljd af lifvets förlust ej vägra af knektarne mottaga sådana penningar i betalning. Straxt derefter utgick en

---

[70]) Holberg, Dan. Hist. T. II. s. 400.

förordning till borgare och bönder i Skåne, Halland och Blekinge, att konungen erfarit, det de emot hans förra befallningar ej mottaga klippingar till åsatt värde, utan fordra dubbelt mer för den vara, som med detta i stället för ett annat mynt godtgöres. Sådant förbjudes med befallning, att eho, som föraktar samma mynt och ej tager det för sitt fulla derå utsatta värde, skall straffas med lifvets förlust. Kort derpå förnyades samma förordning med befallning till länsmännen att i galge genast hänga de treskande [71]). Denna förordning, hvilken trycktes och äfven utfärdades till andra rikets provinser och kungjordes från predikstolarna, kunde minst väntas af en konung, som flitigt läste den heliga skrift och ifrade för religionens renhet [72]). Det är emellertid en obillighet, hvilken man börjat i sednare tider allmänt inse, att jemnt klandra våra katholska förfäders förhållanden, utan att betrakta deras Lutherska afkomlingars beteenden. Sedan man vid och kort efter reformationen slagit de andeliga godsen under kronan eller bortskänkt dem till enskilda, och sedan man tillgripit klosternas och kyrkornas guld och silfver, så utspriddes på berörda sätt en mängd underhaltiga penningar, hvilkas vägrade mottagande medförde lifvets förlust.

Sigiller eller insegel.

En förtjenstfull häfdetecknare har nyligen anmärkt, att läran om sigiller är både i historiskt och artistiskt afseende vigtig [73]). Då man träget sysselsatt sig med un-

---

[71]) Kongl. br. d. 26 och 27 Mars samt d. 28 April 1564. [72]) Danske Magazin. T. III. s. 111, 112. Holberg, Dan. Hist. T. II. s. 514, 515. [73]) H. Reuterdahl, Svenska kyrkans historia s. 181.

dersökning af vapen, måste det beklagas, att man föga befattat sig med utredning af sigiller; ty de förre äro vida yngre och fåtaligare och alltså mindre upplysande än de sednare, isynnerhet hvad den äldre tiden beträffar. Ända från en aflägsen forntid hade ej allenast konungar och biskopar samt andelige och verldslige män och jemväl qvinnor, utan äfven kyrkor, kloster, städer och härader samt gillen och embeten sina särskildta sigiller med figurer och inskrifter, hvadan dessa fornlemningar förtjena en vida noggrannare undersökning än den, hvilken man hittills egnat deråt. Sigiller voro nemligen fordom af en vida större betydelse än i våra dagar. Intet köpe- gåfvo- eller vittnesbref, ingen dom eller någon annan offentlig handling ägde laglig kraft eller verkan, om derunder fattades sigiller, eller om sådana voro sönderbrutne eller skadade. Då underskrifter i medeltiden ej voro bruklige, utan handlingars vitsord berodde på underhängande sigiller; så var det högligen angeläget att tillse, det stämplarne ej kommo i obehöriga händer, och att desamme efter ägarnas frånfälle förstördes. Huru härmed tillgick är nogsamt bekant. Sockenpresterne i Glemminge, Löderup, Bollerup och Ingelstorp och hjelppresten å sistnämnda ställe bevittnade 1477 i ett öppet bref med underhängda sigiller, att de åsett, det Agge Troelssön vid sin hustru Botilds jordande uti Ingelstorps kyrka kastade hennes insegel i grafven [74]). Priorissan i Vårfrukloster i Roskild intygade tillika med andra personer derstädes, att fru Bienthes insegel blifvit straxt efter hennes död 1502 sönderhugget [75]). Det är således lätt förklarligt, hvarföre ganska få sigiller efter enskilda personer hittas, och att

[74]) Vittnesbref Måndagen nästefter heligkorsdag 1477. [75]) Vittnesbref Biskopen och Martyren S. Bonifacii dag 1502.

några sådana ha djupa hugg. Att bruk af sigiller varit både gammalt och allmänt ådagalägger ett vittnesbref rörande en jord tillhörande Broby kyrka, hvilket med sex underhängande sigiller 1196 utgafs på Göingehärądsting [76]).

Ehuru sigiller äro af synnerligt intresse både för häfde- och konstforskaren; så kan i detta arbete till följe af bristande utrymme blott en flyktigare blick kastas på dessa konstlemningar, som ganska väl tåla en egen afhandling. De fleste sigiller äro blott bekanta genom aftryck; men i Skånska samlingar finnas dock många stämplar, som skola nedanföre omnämnas.

Forntidens sigiller bestodo vanligtvis af koppar- eller messing- sällan af silfverskifvor, hvilka merendels voro alldeles runda eller spetsigt ovala, men stundom tre- fyr- eller mångkantiga. På dessa skifvor, som voro å ena eller båda sidorna försedde med ingräfda figurer och omskrifter, intrycktes vax, hvilket i snören hängdes under öppna bref. Enkla sigiller hade figurer och omskrifter å framsidan, men å baksidan en något uppstående midtkant, som merendels var lägre ned- än uppåt, hvarigenom misstag vid aftryckningen kunde med säkerhet undvikas. Dubbla sigiller hade å båda sidor särskilda föreställningar och omskrifter.

Det äldsta sigill, man i Norden känner, är det, hvarmed Knut den Helige 1085 bekräftat sin stora donation till Lunds kapitel. Detta sigill, som är alldeles rundt, håller $3\frac{3}{8}$ tum i tvärmått. Å ena sidan föreställes konungen med krona och mantel sittande å en tältstol och upplyftande ett korsprydt riksäple med den venstra och stödjande den högra handen på sitt knä, omkring kan-

---

[76]) Vittnesbref å pergament nästa Måndag före S. Olavi dag 1196.

ten läses mellan två slåta ringar: PRESENTI REGEM SIGNO COGNOSCE CNVTONEM; å andra sidan ses konungen med krona, bälte och sporrar ridande i galopp och hållande en falk på högra och tygeln i venstra handen, hvaröfver en falk svåfvar i luften, omkring kanten mellan två slåta ringar står: HIC NATVM REGIS MAGNI SVB NOMINE CERNIS [77]).

Erik Plogpennings sigiller af 1232 och 1241 äro jemväl runda med $3\frac{1}{2}$ tums diameter. Å ena sidan ses konungen med krona och mantel samt en liljespira i högra och ett korsprydt riksäple i venstra handen sittande å en thron med fotpall och ryggstycke samt bågformiga genombrytningar och rutformiga utskärningar; kring kanten mellan två perlringar läses denna omskrift: ERICVS DEI GRACIA DANORVM SLAVORVMQVE REX; å andra sidan märkes en spetsbågig sköld och deri tre krönta lejon öfver hvarandra omgifna med hjertan; kring kanten mellan två perlringar: CLIPEVS ERICI DANORVM SLAVORVMQVE REGIS. Dennes efterträdare Valdemar II, Abel, Christoffer I, Erik Glipping och Erik Menved hade sigiller, som både till form, storlek, figurer och omskrifter på det närmaste likna det sistberörda. Några throner sakna sidor och ryggprydnader och några sköldar ha ofvantill afrundade hörn. Å Erik Menveds sigill ifrån 1288 och 1289 märkas vid hvarje sida om konungen en krona och vid hvarje sida om skölden en fågel. I Valdemar II:s sigill af 1241 äro lejonen okrönte [78]).

Ehuru P. H. Resens teckningar af sigiller ej synas fullt nöjaktiga, så anse vi oss likväl, i brist på säkrare upplysningar, kunna deraf hämta en öfversigt af några följande regenters sigiller. I Christoffer II:s sigill före-

---

[77]) J. Peringskiöld, Ättartal, s. 70, 71. [78]) G. J. Thorkelin, Diplomatarium Arna-magnæanum. T. I. Tab. I, II, III.

ställes å den ena sidan konungen på ofvanberörda sätt omgifven af tre lejon, nemligen ett vid fötterna och ett vid hvarje sida; å den andra ses två fyrvingade drakslingror, som, vända mot hvarandra, sammanhållas af en hjelm. Samme konung hade ett mindre sigill, hvilket var enkelt och äfven rundt med krona och omskrift.

Valdemar IV begagnade två större sigiller, som äro enkla och runda, och två dubbla, hvilka likna spetsiga sköldar. Det ena af de runda utmärkes med tre lejon i en sköld och derpå en menniskoskalle, hvarur två fyrvingade drakar kasta sig emot hvarandra. Det andra med sistberörda form, har tvenne likartade drakslingror förenade med en hjelm. Det ena af de sköldlika sigillerna innehåller å ena sidan ett kors med nio kronor, å andra ett språkband. Det andra af samma form har å ena sidan ett rosprydt kors, å andra en tvärbjelke med inskrift [79]).

Olof Håkansson hade tre sigiller, af hvilka det större begagnades under rikshandlingar och det ena af de mindre under gåfvo- fäste- och förläningsbref m. m., det andra under rättshandlingar. Båda dessa mindre sigiller äro enkla och runda samt hålla hvardera $2\frac{1}{4}$ tum i tvärmått. Det sigill, som begagnats under nämnda bref, har i midten en krönt sköld och deri tre lejon, hvaromkring fyra rundbågar bilda en omfattning, och omkring kanten står: *secretvm olavi dei gracia danorvm slavorvm gothorvmqve regis.* Det sigill åter, som finnes under rättshandlingar, utmärkes med en krona och deröfver ett kors samt följande omskrift: sigillum *olavi dei gracia regis danorvm ad cavsas* [80]).

---

[79]) P. H. Resen, Frederichs II:s Krönicke. Kiöb. 1680, s. 466. Tab. 2. n. 14, 17, 18, 19, 20, 21. [80]) Danske Magazin. B. I. s. 33, 225.

Margaretha, hvilken begagnade flere små enkla och runda sigiller, var den första, som deri använde tre kronor. Hennes efterträdare Erik af Pommern, hvilken liksom på mynten så äfven på sigillerna använde en mera utbildad vapenkonst, hade större och mindre sigiller, som voro runda och dubbla. Å ena sidan af dessa sigiller håller en engel en sköld, som fyrdelas af ett kors, och i fälten ses de tre nordiska rikenas och Pommerns vapen, nemligen tre lejon i förening med hjertan, tre kronor, ett lejon med yxa och en grip med krona; å andra sidan ett lejon och en grip hållande en krona, eller ett kors och derpå en sköld med tre kronor.

Christoffer af Bayern hade 1443 ett stort sigill. Å ena sidan ses konungen med krona samt riksäple på högra knäet och spira i venstra handen sitta å en thron under en sirlig baldakin, till höger och venster stå i mindre betäckningar en qvinna och en engel, som hålla okrönta sköldar med de kungliga och hertigliga vapnen; kring kanten läses: *sigillvm maiestatis cristofori d g dacie slavorvm gotorvmqve regis comitis palatin reni et dvcis bavarie;* å andra sidan ses i midten en okrönt sköld, som korsdelad har i fälten nyssberörda vapen, kring kanten: *secretvm cristofori dei gra dacie slavorvm gotorvm regis comitis palatini reni dvcis bavarie.* Det är märkligt, att Christoffer låtit enligt de andeligas föredöme anbringa i sitt sigill en prydnad, som liknar ett altarskåp. Det kan likväl ej nekas, att en dylik form med skicklighet använd, vida öfverträffar i högtidlighet ett hopande af sköldar med oharmoniska vapen. Christian I:s sigill af 1464 har en liknande anordning. Å ena sidan föreställes konungen med spira och riksäple sittande på en thron under en baldakin, nedom och vid sidorna hållas sköldar af två genier

och två englar, och derutom läses å språkband: *sigillum maiestatis cristerni dei g dacie norvegie slavorvm gotorvmque regis comitis oldenborg et Delmenhorst.* Å andra sidan ligga tre sköldar på hvarandra, af hvilka de större äro korsdelade. Dessa sköldar, af hvilka den största är krönt och hålles af en manlig och en qvinlig figur, prydas med rikenas och provinsernas vapen inom en likadan omskrift. Å ett annat denne konungs sigill föreställas samma vapen utan krona, och vid sidorna derom en konung med krona och pansarklädnad samt en naken man, deromkring ett språkband med nyssanförda inskrift [81]).

Erkebiskopen Andreas Sunesson, hvilken afled 1228, hade ett enkelt sigill, af hvilket ett aftryck i ljusrödt vax röjer, ehuru kanterne blifvit skadade, en oval form. I midten af detta sigill, som håller ungefär $3\frac{1}{2}$ tum i längd $2\frac{1}{2}$ i bredd, sitter å ett slags tältstol med djurhufvuden nämnde erkebiskop i full skrud med krumstaf i den venstra handen och med den högra upplyftad till välsignelse. Omskriften har genom sigillets skadande blifvit förstörd. Figuren visar mera skicklighet i stämpelskärning än man kunde under berörda tidrymd vänta [82]).

Erkebiskopen Jakobs sigill, som finnes i aftryck af åren 1258, 1261 och 1266, är äfven ovalt, $3\frac{1}{4}$ tum långt $2\frac{1}{4}$ bredt. I detta sigill ses å ena sidan erkebiskopen i full skrud sitta å en likartad stol med djurhufvuden, hållande en krăckla i den venstra handen och upplyftande den högra till välsignelse, och vid hvarje sida märkes en lilja. Figuren är något skadad och omskriften förstörd. Å andra sidan föreställes i en något mindre men äfven oval omfattning S. Laurentius naken å ett

---

[81]) P. H. Resen, Frederichs II:s Krönicke. Tab. 2. n. 28. Tab. 3. n. 29, 32, 34, 36. [82]) H. Reuterdahl, Svenska kyrkans historia s. 295 n. 10.

halster och derunder två kolonner, som uppbära en trebågig betäckning, i hvilken fördjupning erkebiskopen ligger på knä bedjande, och öfver allt detta uppflyga två englar, hållande en duk, hvarå S. Laurentius med krona sitter med hopknäppta händer. Mellan två perlringar finnas dessa lemningar efter en omskrift: ARCHIEPISCOPI SWETHIE.

Erkebiskopen Thrugoti sigill af 1278 liknar till storlek och form det sistberörda. Den ena sidan visar erkebiskopen å en stol, hvars fötter och armleder likna framdelar af tvenne hundar, och han är likaledes iförd full skrud och håller en krumstaf i venstra och utdelar välsignelse med högra handen. Kring kanten märkes följande lemning af en omskrift: HR . . . IS ECC . . . ARCHIEP, det är Thrugotus Lundensis ecclesie archiepiscopus. Den andra sidan har uti en något mindre och jemväl oval omfattning två kolonner, som uppbära en trebågig betäckning och derpå ett tempel. I denna bildnich står S. Laurentius framteende en palm i den högra och upplyftande sitt halster med den venstra handen, och framför honom ligger erkebiskopen på knä bedjande, kring kanten läses: sigillum LVNDEN ARCHIEPI SWESIE PRIMATIS.

Erkebiskopen Johannes hade 1299 ett sigill, som till form och storlek har mycken likhet med de föregående. Å ena sidan sitter erkebiskopen i full skrud och lika hållning å en stol, hvars fötter och sidostycken bestå af två lejons framdelar; å hvarje sida ses en sexstrålig stjerna; kring kanten finnas lemningar af en omskrift, nemligen IOI . . . NDEN . . . ARCHIE. . . ECIE PMAS: det är Johannes Lundensis archiepiscopus swecie primas. Å andra sidan ses i en liten alldeles rund omfattning en trebågig bildnich, som uppbär ett tempel, och i denna står S. Laurentius med palm i högra och halster i venstra handen, och framför honom

ligger erkebiskopen på knä bedjande; kring kanten läses: sigillum ARCHIEPISCOPI LVNDENSIS SWECIE PRIMATIS [83]).

Erkebiskopen Birger, som afled 1519, hade ett enkelt och rundt sigill, som höll $2\frac{1}{8}$ tum i tvärmått. I detta sigill stå tvenne torn, hvilka mot midten förenas med en väktargång och öfverst sammanbindas med fyra stickbågar. Under denna väktargång ses Birgers vapen med klöfhatt, krumstaf och patriarkalkors. Å samma väktargång till höger står S. Laurentius med halster, till venster Knut den Helige med två korslagda spjut. I stickbågarnas svicklar äro torn anbragte, och vid hvarje sida om hela detta parti höja sig ett större och ett mindre torn med fönsterlika fyllnader deremellan. Spetsiga rösten intaga tornens mellanrum, och omkring kanten läses: *Sigillum birgeri dei gra archiepi Lunden* [84]). Detta sigill röjer till hela sin anordning den högre konstens djupa förfall.

Förnäme mäns sigiller voro dels runda, dels spetsbågformiga, och merendels små och enkla. Drotsen Andreas och gilkaren i Lund Nils Erlandssöner, bröder med erkebiskoparna Jakob och Erland Erlandssöner, begagnade runda sigiller, som, utgörande nära $1\frac{3}{4}$ tum i tvärmått, innehålla spetsbågformiga sköldar med omskrifter. Andreas Erlandssons sköld är på tvären fördelad i sex vågrätta fält vexelvis slätta och rutiga med prickar. Denna sköld, hvilken omgifves med en femkant, har följande omskrift: sigillum ANDREE FILII ERLANDI. Nils Erlandssons sköld utmärkes med likadana fält, hvilka äro dels slätta och dels löfprydda. Samma sköld har å hvarje sida tre rosor och omslutes af en ring, hvaromkring läses: sigillum NICOLAI FILII erlandi. Jon Litle, dessa herrars samtidige, som ef-

---

[83]) Thorkelin, Dipl. Arna-magn. T. I. Tab. VII, VIII. [84]) Beskrivelse over Bornholm, Kiöb. 1756 s. 188.

ter Nils Erlandsson blef gilkare i Lund, hade ett spetsbågformigt sigill, som till skölden på det aldranärmaste liknar nämnde företrädares, och hvaromkring står: sigillum IOON FILII ioon liTTI. Ett sigill, tillhörande Esbern Vagnsson, en mäktig man, hvilken äfven lefde på denna tid, hade en likartad sköld, men deri en ringklocka och derutom å hvarje sida samt midtöfver en lilja. Denne sistnämndes svåger Nils Krok begagnade äfven ett spetsbågformigt sigill, hvars sköld prydes med en liggande lilja och hvaromkring läses: sigillum NICOLAI CROC [85]).

Bland universitetets samlingar förvaras ett sigill i spetsbågform af messing. Detta sigill innehåller en sköld med tvenne utslagna vingar och derunder en båt i svallande vatten; kring kanten står: SIGNETUM IOANNIS BAT BERING. Detta sigill, som är enkelt, visar sig både till skärningssätt och bokstäfver ha en temligen hög ålder, och det har måhända tillhört någon af den mäktiga ätten Baath, af hvilken Abraham Brodersson, drottning Margaretas gunstling, blef genom sitt rysliga öde den ryktbaraste. Å ett litet rundt sigill, som tillhör berörda samlingar, ses i midten en spetsbågformig sköld med ett varghufvud, deromkring läses mellan två perlringar: sigillum NICOLAI GAGE. Detta sigill är, såsom det tyckes, lika gammalt, som det sistberörda, och lär tillhört någon af familjen Gagge, hvilken under medeltiden hade stort anseende i Skåne. Ett helt litet och jemväl rundt sigill, som äges af prosten M. Bruzelius, innehåller i midten en likadan sköld med två tvärbjelkar; kring kanten står mellan två perlringar: sigillum IOHANNIS LAURENTII.

Uti ett sigill, som tillhör nyssnämnda samlingar, ses i midten en spetsbågformig sköld med en lilja, och om-

[85]) Thorkelin, Dipl. Arna-magn. T. I. Tab. IX, X.

kring kanten läses mellan två släta ringar: *sigillum andree sacerdotis.* Andelige, ehuru ej af adelig härkomst, ha ofta användt sköldar med passande sinnebilder deri. Skölden antyder i andeligt afseende ett beskydd mot synden och afser äfven den stridande församlingen, liljan är renhetens afbild. Ett sigill i spetsig ovalform, hvilket äges af prosten M. Bruzelius, har i midten H A, deröfver en hand med två utsträckta fingrar och under dessa bokstäfver en lilja. Kring kanten står mellan två släta ringar: *sigillum haqvini presbyteri de asuru.* Den utsträckta handen, en mycket vanlig sinnebild af Herrens välsignelse, är, såsom man säger, Guds finger, och den betecknar ingalunda, hvad N. H. Sjöborg trott, presteden, liksom *asuru* snarare torde betyda Åsum än Asarum, då detta sigill blifvit hittadt i Skåne ej i Blekinge. Å ett litet rundt sigill, hvilket äfven är enkelt och tillhör prosten J. Bruzelius, ses i midten ett P, som omgifves med sju stjernor; omkring kanten läses mellan två perlringar: *sigillum petri kanuti presbyteri.* Ett annat sigill af lika form och storlek innehåller en sferisk triangel med en lilja i hvarje spets och i midten af densamma J O; kanten har mellan två perlringar denna omskrift: *sigillum iohannis petri presbyteri.* Å ett sådant ses i midten ett halster, och deromkring mellan två släta ringar: *sigillum pedher gutmunsen.* Ett likadant sigill prydes i midten med ett springande lejon framför ett löfrikt träd; kring kanten mellan två perlringar läses: *sigillum iohannis get filii nicolai kyth.* Detta sigill, som att döma af inskriften har temligen hög ålder, röjer ovanlig skicklighet i stämpelskärning, och lärer till följe af lejonets symboliska hållning äfven tillhört en andelig. Dessa sednare sigiller förvaras bland merberörda samlingar.

Några andra sigiller, af hvilka ofrälse lekmän troligtvis varit ägare, äro likaledes små, enkla och runda. Ett sådant sigill, som finnes i nyssberörda samlingar, har i midten en rutig botten och derpå ett T, och kring kanten mellan två perlringar: *sigillum thorini thormodi.* Ett annat sigill, som äges af professor A. Bruzelius, har i midten tre förenade trianglar med ett tvärstrek deröfver, och kring kanten mellan två släta ringar: *sigillum niels andersen.* Ett sigill åter, som tillhör meranämnda samlingar, framter i midten ett bomärke och deromkring mellan två perlringar: *sigillum erik mangcuson,* det är Erik Magnusson. Detta sigill, som består af messing, har en knopp eller ett handtag, hvarpå samma bomärke inom en slät ring finnes, hvadan detsamma är dubbelt och således i sitt slag ovanligt.

Enär qvinnor sällan behöfde med sigiller bekräfta handlingar, så är orsaken uppenbar, hvarföre sådana stämplar äro ovanliga. Ett sigill, som är enkelt och rundt och håller $1\frac{3}{4}$ tum i tvärmått, hittades å Hyby sätesgård och äges af friherre C. G. Vrangel von Brehmer. I detta sigill, hvilket består af koppar, sitter jungfru Maria med krona å en prydlig karmstol med fotpall och håller Christusbarnet på sitt venstra knä. Den förra har enkel, den sednare korsprydd gloria, och båda omgifvas med sju stjernor. Till venster ligger en qvinna på knä bedjande. Omkring kanten finnes mellan två släta ringar följande inskrift med Latinska bokstäfver: sigillum DOMINA ISSEFRIDI. Både figurer och bokstäfver röja en hög ålder. En liten fingerring har äfven blifvit å samma sätesgård hittad och äges af nyssnämnde friherre. Denna fingerring består af silfver och är helt liten och smal samt prydes med fyrbladiga rosor. Ofvanpå märkes en aflångfyrkantig plåt

med afskurna hörn, och i midten deraf sitter jungfru Maria, som håller Christusbarnet på sitt högra knä; bådadera äro helupphöjde. Afbildningarne å sistberörda sigill och å denna fingerring äro således till idéen lika hvarandra, och det tyckes, som båda dessa fornlemningar tillhört samma qvinna, hvilken i stället för ett symboliskt vapen valt en rent religiös föreställning.

Bland universitetets samlingar finnes ett aflångfyrkantigt temligen stort sigill, som å hvarje sida har två särskilda föreställningar, hvilka äro vända mot hvarandra. Den ena sidan af detta sigill framter följande figurer. Å ena halfdelen sitter jungfru Maria under en baldakin på en stol, hållande Christusbarnet på sitt venstra knä, och derjemte står inom en perlring en andelig, som omgifves af liljor och utsträcker sin hand till välsignelse; å andra halfdelen märkes ett lamm med gloria och korsfana mellan två stjernor, allt inom en perlring, och derjemte står ett helgon med gloria, uppräckande högra handen. Den andra sidan deremot prydes å ena halfdelen med en sexbladig ros inom en perlring och derjemte med en lilja inom en fyrkantig något hoptryckt omfattning; å andra halfdelen ses en spetsig sköld och deri ett springande lejon och derbredvid en stor lilja hvilande på en aflång fyrkant. De figurer, som der förekomma, äro i ren medeltidsstil arbetade och ha symboliska betydelser. Då detta sigill saknar omskrifter, så låter det svårligen afgöra sig, huruvida det tillhört enskilda personer eller andeliga stiftelser. Måhända det hela är stämpelprof.

Lunds kapitel begagnade 1259 ett enkelt och rundt sigill, som håller nära $2\frac{3}{8}$ tum i tvärmått. I midten föreställes S. Laurentius med gloria och messeskrud samt palm i högra och halster i venstra handen. Till

höger om detta helgon ses domkyrkan med sina båda torn, men utan sträfpelare och spännbågar, som hon då saknade. Kring kanten läses: ECCLESIE LVNDENSIS DANORVM METROPOLIS. Lunds kapitel hade 1376 ett till formen liknande sigill, som håller $3\frac{1}{8}$ tum i tvärmått. Detta sigill föreställer S. Laurentius liggande på ett halster i lågor, deröfver ses till höger en engel, som ur en sky svänger ett rökelsekar, till venster en hand, hvilken ur en sky nedsänker ett kors, och mellan dessa en sexstrålig stjerna; kring kanten följande inskrift: sigillum CAPITVLI LVNDENSIS ECCLESIE DANORVM SWEVORVMQVE METROPOLIS [86]). Häraf visar sig, att domkyrkan redan tidigt haft ett sigill, som hennes högsta målsmän erkebiskopen och domherrarne begagnat för sina brefs bekräftande, samt att samma sigill föreställt denna helgedoms patron, ehuru han på olika tider blifvit på olika sätt afbildad. Att äfven andra kyrkor haft för bekräftande af handlingar egna sigiller, som likaledes varit enligt samma form och idé utmärkte, torde följande ådagalägga.

Vallby kyrka, hvilken var liksom domkyrkan helgad S. Laurentius, har ett mindre sigill, i midten hvaraf detta helgon står med gloria och håller ett halster i den venstra handen och uppräcker den högra till välsignelse; kring kanten läses mellan två släta ringar: *sigillvm ecclesie waldby in eparchia,* och öfver S. Laurentii hufvud: *ierrestad.* Detta sigill, som är liksom andra kyrkors sigiller rundt och enkelt, visar sig, ehuru hufvudsakligen hållet i urgammal anda, härröra från en sednare tid.

I ett sigill, som tillhört Heligkorskyrkan i Dalby och nu finnes i universitetets samlingar, står en person *med*

---

[86]) Thorkelin, Dipl. Arna-magn. T. I. Tab. VII. och K. Stobæus, De nvmis et sigillis Lvndensibus. Tab. II.

gloriä och ett lamm på högra, en korsprydd bok på venstra handen; kring kanten läses: *s*igillum *dalby kirkies*. I detta sigill, som består af koppar, föreställes Christus, hvilken med Guds lamm och den heliga skrift antyder, att nämnda kyrka varit till Frälsaren invigd med hufvudsakligt afseende på hans rättfärdighet och korsdöd.

Baldringe kyrka har fordom haft ett liknande sigill, som nu förvaras bland oftanämnda samlingar. I detta sigill ses Frälsaren med gloria, hållande med den venstra handen ett lamm på en bok och med den högra pekande på detsamma; kring kanten läses: *s*igillum *baldringe kirke*. Figuren och bokstäfverne röja ovanlig konstfärdighet och tyckas äfven härröra från en sednare tid. Ett sigill tillhörande Ramsåsa kyrka föreställer ett helgon med gloria hållande med högra handen ett lamm på en bok med denna omskrift: *Ramosse kierke*.

Klosterkyrkan i Ystad, egentligen helgad S. Petrus, äger ett litet rundt sigill, hvari denne apostel föreställes med en nyckel i den högra och utsträckande den venstra handen; kring kanten står: *s. pedrs kyrckias sigil vthi ystad* och jemte figuren 1681. Ehuru detta sigill på urgammalt sätt visar kyrkans patron, så är denne med sitt bara hår samt sin moderna drägt och ställning liksom dithörande omskrift sådan, att der ej behöfves något årtal för att inse, det samma sigill tillkommit långt efter reformationen. Peterskyrkan i Malmö har fordom haft ett sigill, hvari hennes patron S. Petrus föreställes med gloria samt en stor nyckel i högra och en uppslagen bok i venstra handen; kring kanten: *s*igillum *ecc*lesi*e divi petri apos*toli *malmogia lundensis diece*seos [87]). Gessie kyrka

[87]) N. H. Sjöborg, Samlingar för Nordens fornälskare. T. II. s. 119 f. 191.

har fordom haft ett sigill med en afbild af S. Petrus. Tranås kyrka har ett sådant, hvari en nyckel mellan två stjernor föreställes, och hvaromkring läses: *tranes kiercke seil.* I Gislöfs kyrka har äfven funnits ett sigill med en nyckel och följande omskrift: *sigillvm ecclesie Gïslöf*, och i Reslöfs kyrka ett sådant med en nyckel och deromkring: *Rederslö sagen* och i Högestads kyrka likaledes ett dylikt med en nyckel [88]).

Mariakyrkan i Ystad har ett rundt sigill, hvari den heliga jungfrun står med Christusbarnet på venstra armen; båda ha glorior och omgifvas af strålglans; kring kanten läses: *sigil*lum . *templi domine marie ydst 1615.* Man har troligtvis nämnda år låtit sticka detta sigill efter ett aftryck af ett gammalt sådant. Hemmingsdynge kyrka har fordom haft ett litet rundt sigill med ett framvändt ansigte i midten och med denna omskrift kring kanten: *sancta maria.*

I Löderups kyrka förvaras ett rundt sigill af koppar. S. Olof med krona stående i midten och hållande en yxa på venstra axeln och ett riksäple i högra handen trampar på ett odjur, nemligen hedendomen. Kring kanten läses mellan två ringar: sigillum *lodorp kirke.* Detta sigill, som troligtvis tillkommit långt före reformationen, visar enligt vanligt föreställningssätt nämnda helgon, hvartill kyrkan förmodligen varit invigd. Liksom S. Petrus stundom blifvit i sigiller betecknad med en nyckel, så har S. Olof blifvit angifven med en yxa. Onslunda kyrka har nemligen haft ett sigill, hvari lästes omkring S. Olofs yxa: *Onslunne kirckes inseile,* och likaledes har Hallarööds kyrka enligt ett skadadt aftryck i vax haft ett sådant, hvari ses S. Olofs yxa och deromkring: *sancte . . . hallerod.*

[88]) Rönb. Saml. T. XIII. s. 98, 155, 219.

I Dalby kloster funnos 1530 konventsinsegel af silfver med förgyllning, hvilka förmodligen blifvit med detsammas andra dyrbarheter af grefve Christoffer tillgripne. Om Skånes öfriga kloster haft lika dyrbara sigiller, är orsaken lätt att inse, hvarföre intet sådant numera finnes. Estred, enka efter Peder Erlandsson och priorissa i Börringekloster, hvartill hon donerat betydliga gods, begagnade 1268 ett enkelt sigill, som har spetsig ovalform. Detta sigill, som håller $3\frac{1}{8}$ tum i längd och $2\frac{1}{8}$ i bredd, har i midten en thron med rutig fotpall och likadana sidostycken samt knopprydda spiror. Å denna thron sitter jungfru Maria krönt å ett rutigt hyende, stödjande med den venstra handen Christusbarnet i sitt sköte och framräckande med den högra en menniskoskalle; derinunder ligger en munk på knä bedjande med utsträckta armar, och vid sidan om denne läses: DAMUS TIBI SERVIRE; kring kanten finnes mellan två släta ringar en något skadad omskrift, nemligen: SIGILLVM SANTE MARIE de BYRTHINGE [89]). N. H. Sjöborg har lemnat teckning på ett sådant sigill, som tillhört Helgeandshus i Malmö. Detta sigill, som äfven är enkelt med skarpspetsig ovalform, håller $3\frac{3}{4}$ tum i längd och $1\frac{3}{4}$ i bredd. Prydnaden utgöres af ett stort dubbelkors, som omgifves af små stjernor, och deromkring sträcker sig ett språkband, mellan hvars veck läses: *sigillum anculumi sancti spiritus malmoe*nsis [90]). Då nämnde forskare blott haft tillgång på en teckning af samma sigill, torde det svårtydda *anculumi* innehålla något misstag af tecknaren. Säkert är, att N. H. Sjöborgs förklaring af detta ord är föga antaglig. Vi beklaga, att kännedom om de öfriga klosternas sigiller saknas.

---

[89]) Thorkelin, Dipl. Arna-magn. T. I. Tab. VII. [90]) N. H. Sjöborg, Samlingar för Nordens fornälskare. T. II. s. 118, 119. f. 190.

Trelleborg hade ett rundt sigill, som C. G. G. Hilfeling aftecknat. Detta sigill, hållande $2\frac{5}{8}$ tum i tvärmått, föreställer en rundbetäckt stadsport med murtinnar och derpå ett torn med väktargång samt en fana å hvarje sida med solen till venster och månen till höger; kring kanten: *sigillum consvllvm et civivm de threlleborgh.* Den fordna staden Vä hade ett sigill, hvari ses en stadsport med vågräta murtinnar och å sidorna språkband [91]). De Skånska städernas nuvarande sigiller ha alla tillkommit långt efter reformationen, och de ha således hvarken artistiskt eller symboliskt intresse.

Ehuru häradernas sigiller äro alla nyare, så tyckes dock ett och annat bibehålla sin urgamla idé, då deremot andra röja moderna infall. Villands härads sigill utmärkes med en hammare och en tång, hvilka redskap skola afse Verland, som enligt sagan varit en ryktbar smed i hedendomen [92]). Ljunits härad har ett sigill, hvari ett lejon står med uträckt tunga; Bara härad ett sådant, hvari ett lejon utan hufvud står under en sol. Af de sigiller, som tillhöra Södra och Norra Åsbo härader, innehåller det ena bakdelen, det andra framdelen af en stående häst, hvarmed förmodligen antydes, att desamma egentligen utgöra blott ett enda härad. I Oxie härads sigill står en krönt oxe, och i Harjagers springer en hare. Alla dessa sigiller, som äro temligen små, runda och enkla, ha mellan två ringar omskrifter med häradernas namn. Att Skånska bönderne fordom ha högst sorgfälligt bevarat sina häradssigiller, inhämtas af följande tilldragelse. Allmogen i Bjära härad, som genom tingsfogden fått konungens befallning att till Köpenhamn öfversända fyra danne-

---

[91]) Rönb. Saml. T. XIII. s. 75. [92]) S. Bring, de Villandia p. 18, 19.

mån med sitt häradssigill för hörande af konungens framställningar, förklarade uti en skrifvelse sig väl vilja skicka fullmäktiga men ej medsända sitt sigill samt likväl vara benägna ingå på detsamma, som den öfriga menigheten i Skåne beslutar och beseglar [93]).

Under medeltiden uppkommo i Skåne flere lag eller gillen, som voro ett slags skyddsföreningar med särskildta skrån eller egna stadgar. Aktade personer af båda könen ingingo i sådana samfund, som vördade vissa skyddshelgon, af hvilka desamme benämndes. Dessa brödraskap, som förestodos af åldermän, hade egna gilleshus och stundom betydliga fastigheter. Ehuru dylika föreningar dels bestodo af verldslige, dels andelige medlemmar, så blefvo dock klerker upptagne i de förre liksom lekmän i de sednare, och qvinnor blefvo jemväl för gemensam uppbyggelse och ömsesidigt beskydd inskrifna såsom systrar i bådadera. Då dessa fromma och nyttiga inrättningar under tidernas lopp dels urartade till utsväfningar och dels ansågos i politiskt afseende farliga, blefvo de såsom sådana efter reformationen förbjudna, hvarpå gilleshusen användes till främmande behof och inkomsterna anslogos till fattigas understöd [94]).

De gillen, som vördade Knut den Helige såsom skyddspatron, voro ibland de äldsta och mest ansedda. Sådana samfund, hvilka kallades Knutsgillen, funnos i Skanör, Falsterbo, Malmö, Lund, Ystad, Tomerup och Landskrona samt i flere andra Danska och äfven i några Svenska städer. Skanörs Knutsgille, som redan 1256 omarbetade sina stadgar, hade ett slags domsrätt öfver Knutslagen i Skåne och kunde till sitt allmänna möte, ge-

---

[93]) Br. Grefvie S. Hansafton 1524. [94]) P. Terpager, Ripæ Cimbricæ Descriptio p. 418—429.

neralis synodus, inställa medlemmar från Skånes öfriga Knutslag. Intet Knutsgille i detta landskap kan till stiftelsetid bestämmas, men det tyckes, som Skanörs varit det äldsta och Landskronas det yngsta. Dessa brödraskap fortlefva ännu i Malmö, Lund och Ystad; men det är obekant, när sådana upphört i Skanör, Falsterbo och Landskrona. Liksom de Skånska Knutslagens stadgar voro hufvudsakligen lika, så voro deras sigiller på det närmaste öfverensstämmande med hvarandra. Dessa sigiller, som alla äro enkla och runda, föreställa Knut den Helige med omskrift.

Malmö Knutsgille har fordom begagnat ett större och ett mindre sigill, som äro till figurer och omskrifter nästan alldeles lika. I det större af dessa sigiller, hvilket har $3\frac{1}{2}$ tums diameter, sitter Knut den Helige krönt med liljespira i den högra och korsprydt riksäple i den venstra handen, en halfmåne ses å högra och en sexstrålig sol å venstra sidan, kring kanten läses mellan två ringar: sigillum CONVIVII SANCTI KANVTI DE MALMÖHE; kring kanten af det mindre, som har en likadan föreställning, står: SIGILLUM CONVIVII SANCTI KANŪTI MALMOGIensis. Bokstäfverne visa, att det större af samma sigiller är vida äldre än det mindre. Det sigill, som tillhör Ystads Knutsgille, är jemväl nästan alldeles lika med de nyssberörda, men håller endast $2\frac{5}{8}$ tum i diameter och har denna omskrift: sigillum CONVIVII SANCTE KANUTI DE YSTEDE. Det sigill, som fordom begagnats af ett Knutslag i den gamla staden Tomerup, äges nu af Lunds Knutslag. Detta sigill håller 3 tum i tvärmått och föreställer nämnda skyddshelgon sittande med ett korsprydt riksäple i högra och en liljespira i venstra handen samt en sjustrålig sol vid högra och en halfmåne vid venstra sidan; kring kanten: si-

GILLVM CONVIVII SANCTE KANVTE IN TVMATHORP. Då Skanörs Knutsgille öfvergått till Malmö, är det mer än troligt, att det förras sigill, som förkommit, helt och hållet liknat det sednares. Det sigill, som tillhört Falsterbo Knutsgille och intill sednare tider förvarats bland dervarande kyrkas handlingar, har nyssberörda anordning och följande omskrift: SIGILLVM CONVIVII SANCTI KANVTI IN FALSTERBODE [95]). Landskrona Knutslags sigill, som fått en plats på kungliga konstkammaren i Köpenhamn, håller nära 4 tum i tvärmått och föreställer Knut den Helige med riksäple i högra och liljespira i venstra handen omgifven af kronor; kring kanten läses: SIGILLUM FRATERNITATIS SANCTI CANUTI LANDESCRONE IN SCANIA [96]). Den hufvudsakliga skillnaden, som förekommer i dessa sigiller, består deri, att meranämnda helgon håller spira och riksäple än i högra än i venstra hauden. Omskrifterne, som äro på de fleste lika både till innehåll och bokstäfver, skilja sig dock ifrån den, hvilken finnes å det sistberörda, som naturligtvis tillkommit efter stadens grundläggningsår 1413. Men det är ovanligt, att alla omskrifterne bestå af Latinska karakterer.

I universitetets samlingar finnes ett rundt sigill med $2\frac{1}{4}$ tums diameter. I midten föreställes å en rutig prickad botten S. Petrus med gloria, hållande en nyckel i högra och en bok i venstra handen; kring kanten läses mellan två perlringar: sigillum *convivii beati petri in fa'relde.* Detta sigill har enligt omskriften tillhört ett Pedersgille. "Namnet Fa'relde är, säger N. H. Sjöborg, besynnerligt, men man får intet deraf, om man ej antager hans gissning, att det betyder Falsterbo i Skåne" [97]).

---

[95]) V. Flensburg om S. Knutsgildet s. 22, 49, 50. [96]) J. Laverentzen, Museum Reg. Dan. p. 187. [97]) N. H. Sjöborg, Samlingar för Nordens fornälskare. T. II. s. 188.

Denna gissning synes oss vara ganska lycklig, emedan samma sigill, om det ej tillhört ett samfund i denna landsort, troligtvis ej inkommit i universitetets samlingar, och emedan stämpelskärningen, ehuru både figur och omskrift röja en hög ålder, är med ovanlig skicklighet utförd och således blifvit af någon utländsk mästare utförd i Falsterbo eller Skanör, hvarest i äldre tider en mängd utlänningar vistades, och emedan slutligen *Fa'relde* endast är en förkortning med en obetydlig bokstafsomkastning af *Falsterbode.*

I den fordna staden Trelleborg har funnits ett Johannesgille, hvars sigill, som är enkelt och rundt och håller $2\frac{1}{4}$ tum i tvärmått, består af messing och äges af prosten M. Bruzelius. I detta sigill föreställes ett fat, hvari Johannes Döparens hufvud ligger. Samma fat, som är skålformigt, har en hög fot, hvilken står på en kragsten. Två smärta pelare med knoppar och löfverk uppbära en tornlik betäckning öfver berörda fat, hvilket bestrålas af två stjernor å hvarje sida. Kring sigillets kant läses mellan två släta ringar: *sigillum conviti beati iohannis in threlebwrgh.* I samma stad har funnits ett Jakobsgille, hvars sigill, som äfven är enkelt och rundt och har endast $1\frac{3}{8}$ tum i diameter, föreställer å rutig botten nämnde apostel med vid men kort kappa samt vid och låg mössa, förande en staf i den högra handen och hållande den venstra mot midjan; kring kanten läses: *sancte iacobs gildes signete i threlebwrgh.* Uti ett annat sigill af likadan form och med $2\frac{1}{8}$ tums diameter står S. Jakob i vid kappa och en låg nedhängande mössa, stödjande den venstra armen på ett svärd och nedsträckande den högra jemte sidan; till venster ses solen, till höger månen och deröfver en stjerna; kring kanten mel-

lan två släta ringar: sigillum FRATRIS IOHANNIS ORDINIS sancti IACOBI. Samma sigill, som således tillhört en Jakobsbroder och nu finnes i universitetets samlingar, röjer ringa konstfärdighet. Dessa tre sistberörda sigiller visa sig både till figurer och omskrifter härröra från den sednaste medeltiden.

Att handtverksföreningar under medeltiden ingingos med samma syftning som andelige och verldslige brödraskap ådagalägga de smed- och skomakarelag, hvilka under namn af S. Olofs- och S. Jakobsgillen omkring år 1400 funnits i Ystad. Dessa gillen ha haft sina skyddsbelgon, till hvilkas åminnelse årliga messor blifvit hållne, och de ha jemväl haft egna gillesbus och särskilda skråartiklar.

Smedlagets stadgar innehålla, att martyren S. Olof, som varit smed och biskop, är dess skyddsbelgon. Detta lags sigill, som har spetsig ovalform, $1\frac{1}{2}$ tum bredt och $2\frac{1}{4}$ tum långt, visar i midten en biskop med full skrud och hammare i högra och krumstaf i venstra handen; kring kanten läses: *sigillum officii fabrorum ystanensium.* Hvem denne S. Olof varit, är ganska svårt att uppgifva. Då lagets stadgar säga, att dess embete vore för lekmän det värdigaste i verlden och att ingen kan hjelpa sig derförutan, och att likasom grammatikan visar vägen till andra kunskaper, så visar smedkonsten vägen till hvarje annan konst, och att både påfve, kardinaler och biskopar äro komne af smeder och att äfven kejsare och konungar af dem uppstått; så visar detta, att berörda stadgar ha sitt ursprung från en aflägsen forntid, när förmågan att arbeta jern endast tillhörde de insigtsfullaste, hvilka vid christendomens införande och långt derefter voro präster och synnerligast biskopar, emedan de andelige, såsom vi ofvanföre utredt, ej allenast innehade utan äfven utöfvade den högre konsten.

Skomakarelagets sigill är rundt med $1\frac{5}{8}$ tums diameter, i midten hvaraf ses tre suäckor å en sköld och deröfver en fläckt örn, inunder *ystad;* kring kanten läses: *sanctus iacobus maior.* Detta gille hade, såsom vi ofvanföre nämnt, i Mariakyrkan ett eget altare, som var helgadt detsammas patron S. Jakob. Samma embetes gesäller hade äfven ett eget sigill, som, nära lika stort med det sistberörda, föreställer å rosprydd botten S. Gertrud med ett kapell på venstra armen; kring kanten står: *sigillum societatis sancte gertrvdis* [98]).

I ofvanberörda smedgille intogos äfven medlemmar af andra yrken, nemligen guld- sporr- och grytsmeder, svärdfejare, pungmakare och remsnidare, och qvinnor blefvo jemväl deri inskrifne. På sådant sätt kunde ett dylikt gille vinna styrka. Dock synas äfven mindre handtverkslag ha under medeltiden bildat sig. Ett rundt sigill, som håller blott $1\frac{1}{4}$ tum i tvärmått, har i midten ett lamm med bortvändt hufvud; kring kanten läses mellan två perlringar: *sigillvm pellificvm malmö.* Detta sigill, som att dömma af bokstäfverna, härrör från den sednaste medeltiden och nu äges af prosten J. Bruzelius, visar, att Malmö då haft ett sämskmakaregille.

Vapen.

Ingen, som söker kännedom om vapen, kan deröfver beklaga sig, att man sparat möda vid utredande af sådana, men de äro deremot i afseende på de förhållanden, hvilka för konstforskaren äga hufvudsakligt intresse, föga skärskådade. Vi mena vapnens symboliska och ar-

---

[98]) G. H. Bæijer, Beskrifning öfver staden Ystad s. 92—104.

tistiska förhållanden, som ingalunda böra i en konsthistoria förbises. Man vänte sig således icke här ett försök att framställa alla de vapen, som man under medeltiden brukat i Skåne. Vi skola blott söka bevis för det påståendet, att vapen ha rent religiöst ursprung, och att desamme utvecklat sig i noggrann öfverensstämmelse med den högre konstens skaplynne.

Ehuru utmärkande bildverk i en ganska aflägsen forntid användes å ryktbare krigares sköldar; så äro dessa något helt annat än såkallade vapen, som uppkommo under korstågen och gingo med bestämda former öfver till vissa ätter. I trettonde seklet började man, såsom vi ofvanföre visat, att ej allenast å mynt och sigiller utan äfven å grafvårdar m. m. anbringa sköldar med bestämda prydnader. Både verldslige och andelige antogo utan afseende på börd vissa symboliska tecken, som dels öfvergingo till utmärkelse af embeten, dels af slägtskap.

Ett vapen utgöres af sköld och hjelm, af hvilka den förra, som innehåller ett gifvet märke, är hufvudsak, den sednare; hvilken stundom får en viss prydnad, är uti sig bisak, och derföre ej nödvändig; men ickedestomindre förekomma i den sednare medeltiden vapen, som utan sköld bestå af blott hjelm. Skölden har hos olika nationer och på särskilda tider haft skiljaktiga former. Under den äldre medeltiden liknade skölden en spetsbågig triangel, som vid basen hade dels raka, dels afrundade hörn. Skölden bildades sedermera såsom en rundsluten fyrkant, hvilken snart utdrogs i en spets. Mot reformationen fick skölden än utåtsvängda hörn, än inskärningar i kanterna. Skölden, som merendels står upprät på spetsen, lutar stundom till höger eller till venster, men ligger någongång på sidan, och finnes mera sällan uppned-

vänd. Man började redan i den äldre medeltiden fördela skölden med kors- samt tvär- och länglinier i fält; men så länge den egentligen utmärktes med någon symbolisk föreställning, blefvo sådana indelningar icke antagne såsom hufvudsakliga bestämmelser. Väl blefvo färgor under medeltiden stundom använde på vapen, men mera till prydnader än några gifna kännetecken. Det är en nyare uppfinning att å vapen med punkter och linier utmärka färgor, hvarom således ingen fråga kan här uppstå. Mot medeltidens slut pryddes en kunglig sköld med krona, en erkebiskoplig deremot med mössa samt kors- och krumstaf. Hjelmen var dels en enkel sådan, dels en stormhatt med brösthärnesk. Erik Menved och hans närmaste efterträdare anbragte fyrvingade drakar såsom hufvudprydnader. Ibland hade skölden och hjelmen enahanda märke.

Sedan vi kortligen omnämnt dessa allmänna förhållanden, vilja vi kasta en hastig blick på de tre nordiska rikenas vapen och sedan skärskåda några af de sköldmärken, som förekomma å gamla minnesvårdar i Skåne. Vi förmoda oss på detta sätt kunna klarare ådagalägga, det vapen ha rent symboliskt ursprung.

Konung Erik Knutsson i Sverige hade i sitt vapen två krönta lejon ställda mot hvarandra, och dennes son tre dylika öfver hvarandra. Magnus Minnisköld och hans son Birger Jarl till Bjälbo förde i sitt vapen ett upprättstående lejon; ett tecken, som sedermera konung Magnus Ladulås och hans gemål Helvig använde. Birger Jarl omgaf detta djur med rosor, som dereſter utbyttes mot hjertan [99]). Erik Plogpenning i Danmark hade 1232 å sin sköld trenne lejon kringströdda med hjertan; en föreställning, som

---

[99]) J. Peringskiöld, Ättartal s. 57, 58, 72—76.

flere hans efterträdare bibehöllo. Erik Håkansson i Norrige förde 1283 i sin sköld ett upprättstående lejon med S. Olofs yxa och omgifvande rosor [100]). Då ett lejon i medeltidens symbolik betecknar Christus och två sådana jemte eller förenade med hvarandra antyda Gud fader och Guds son; tyckas tre lejon afse gudomens trefaldighet. Att samma djur ha en sådan hänsyftning synes deraf vara antagligt, att Erik Håkansson i sitt sigill insatte ett lejon till höger och ett svin till venster vända mot hvarandra, troligtvis med afseende derpå, att det förra betecknar Christus, det sednare Satan och således christendomens och hedendomens motsatser. Rosen är en afbild af öfverjordisk oskuld och kärlek, och 'blef derföre ofta använd i medeltidens symbolik. Påfven Urbanus öfverlemnade 1374 en gyllende ros åt konung Valdemar IV [1]). Ett hjerta betyder en varm och lefvande förtröstan på Frälsaren, hvadan ett sådant ofta finnes i förening med ett krusifix eller en törnekrona. Ett, två eller tre lejon omgifna af hjertan äro alltså en passande symbol för en sann Christen; de synas åtminstone icke mig, såsom man trott, afse förfäders mandom [2]). Att man i Norrige tillsatt S. Olofs yxa är lätt förklarligt af Norrmännens förtröstan på deras skyddshelgon.

Sveriges omtvistade vapen tre kronor synes äfven ha helt och hållet religiöst ursprung. Magnus Ladulås hade två något olika sigiller, af hvilka det enas sköld omgafs med tre kronor, det andras med *X A Ω*. Att dessa tillsatser utgjorde passande fyllnader kring spetsbågformiga sköldar i runda sigiller är uppenbart; men att sådana

---

[100]) Thorkelin, Dipl. Arna-magn. T. I. Tab. I, II, III. T. II. Tab. II. [1]) Script. Rer. Dan. T. VI. p. 533. [2]) Danske Magazin. B. 5. s. 34.

tillsatser ha ren religiös hänsyftning är lika påtagligt. Det har enligt Talmud varit ett uråldrigt bruk att smycka en brud med en krona. Denna symbol i den christliga urstiken åsyftar själens jungfruliga renhet med afseende på Christus såsom brudgum. Derföre föreställas många helgon med kronor utan afseende på deras börd. Att denna fromhetens och herrlighetens sinnebild blifvit upptagen och bibehållen af furstliga personer är lätt förklarligt; emedan de, upphöjde öfver folkets trångmål, böra framför delsamma vara i stånd att behålla en sådan själens renhet. Emellertid fortlefver ännu denna symboliska betydelse i allmogens bruk att kläda en brud med krona, som efter vigseln bortdansas. I det sigill, som Erik Menved begagnade 1288 och 1289, ses en krona å hvarje sida om thronen; samma sigill har å hvarje sida om skölden en flygande örn, af hvilka sinnebilder de förre åsyfta själens renhet, de sednare andens uppåtsträfvande. Att *X A* och *Ω* ha ren religiös hänsyftning lärer enhvar inse, det är nemligen Christus såsom begynnelsen och ändan. Tre kronor, som gifvit en beklagansvärd förevändning till ett blodigt krig mellan Sverige och Danmark, ha icke blifvit före Kalmareunionen använde såsom sjelfständigt vapen, men väl efter denna tid antagne af Margareta och hennes efterträdare [3]). Under hela medeltiden bibehölls ett klarare begrepp om kronors religiösa betydelse, som ej allenast visade sig deri, att helgon afbildades med kronor, utan jemväl deri, att dessa heliga föremål genom fromma gifvare fingo sådana, hvarmed desamma vid högtidliga tillfällen pryddes. Det vill likväl synas, som kronor mot medeltidens slut stundom använ-

[3]) Thorkelin, Dipl. Arna-magn. T. I. Tab. III. P. H. Resen, Frederichs II:s Krönicke. Tab. 2. n. 25.

des såsom blotta sirater; ty såsom sådana måste väl de nio kronor, hvilka förekomma å ett sköldkors i ett Valdemar IV:s sigill, betraktas; enär samme konung å ett sköldkors i ett annat sigill anbragt blotta löfslingror.

En aflångfyrkantig grafsten i Lunds domkyrka har en åt höger lutande sköld i spetsbågform. En sidovänd bröstbild med uppstående mössa ses i denna sköld, hvilken krönes med en likadan bröstbild; kring kanten läses: *hic dvo fratres sacerdotes canonici lvndenses. ioseph et petrvs botvlphi svnt sepvlti, qvorvm anime reqviescant in pace.* Man har förmodat, att detta vapen är adeligt, men det vill dock tyckas, som nämnde bröder af infall blifvit på berörda sätt afbildade; ty svårligen lärer något sådant ättvapen kunna från medlet af fjortonde seklet uppletas, från hvilken tid denna minnesvård visar sig härröra.

Å en annan aflångfyrkantig grafsten i samma kyrka ses en spetsbågformig sköld, som föga lutar till venster. I midten af skölden innehålles en lilja, och grafstenens hörn intagas af evangelisternas sinnebilder, och deremellan står: *hic iacet dominus laurencius nicholai qvondam decanus lundensis qui obiit anno domini mcdlx cuius anima in pace requiescat.* Att här icke är, såsom man påstått, ett klart bevis derpå, att dekanen Lars Nilsson varit liksom hans samtida erkebiskopen Tufve, å hvars grafsten ett likadant vapen förekommer, af adelig börd, lärer vara af det föregående uppenbart, då liljan är en rent symbolisk föreställning, och då nyssnämnde öfverherde var af så ringa härkomst, att han under sin skoltid lifnärde sig genom almosor.

Å erkebiskopen Laxmans grafsten af 1450 finnes en lindrigt spetsig sköld, hvars högra hörn har en bågformig inskärning. Skölden, som lutar åt höger, upp-

bär en hög hjelm och derpå en klöfhatt. En svan, hvilken simmande i vågor förer en ring i näbben, är sköldmärke. Hjelmen siras med fläddrande löf och klöfhatten med ett verldsklot och derpå ett kors. Redan i den klassiska forntiden betraktades svanen såsom en symbol af sången, och den synes, ehuru den sällan förekommer i medeltidens mystik, ha öfvergått i sådant afseende till christlig symbol. Stallaren Johan Nilsson förde 1268 en svan med utslagna vingar i sitt vapen [4]). Emellertid är det vapen, som här förekommer, Laxmanska familjens sköldmärke, ehuru klöfhatten med dithörande korsprydda verldsklot antyder den erkebiskopliga värdigheten. Å erkebiskopen Johannes Brostorps grafsten af 1497 ses jemte hans fötter två lutande vapen med hjelmar och nedhängande bladslingror. Det högra af dessa vapen innehåller hans fäderne- det venstra hans möderneskköldmärke. Högra hjelmen prydes med klöfhatt, den venstra med en spetsig mössa och bådadera med horn. Der visar sig således en utbildad vapenkonst. Att likväl ofrälse på denna tid antogo på eget bevåg vapen, bevisar följande exempel.

Erkebiskopen Birger, den sistnämndes efterträdare, antog ett vapen, nemligen en spetsbågformig sköld, krönt med en klöfhatt samt kors- och krumstaf. I skölden står en lind, hvilken har tre rötter och sprider fem grenar, af hvilka hvarje prydes med en ros mellan två blad. Marken är beströdd med sju stenar af olika färgor och en blå sky öfversväfvar det hela. Detta vapen finnes uthugget å domkyrkans sydöstra sträfpelare och å nämnde öfverherdes minnesvård i kryptan. Birger blef i sittande råd angripen af riddaren Henrik Krummedige, som ansåg

---

[4]) Thorkelin, Dipl. Arna-magn. T. I. Tab. IX. Suhm, Hist. T. X. s. 617.

detta vapen vara sitt fädernesköldmärke och således ej tillkomma erkebiskopen, hvilken var af ringa härkomst och ofrälse. Härtill genmälte Birger, att han genom Guds miskund och konungens ynnest från ringhet och fattigdom erhållit sin nuvarande höghet, att han bär vördnad för adelns glans och heder, och att han hvarken velat eller vill begagna dess vapen, att han väl erkänner linden vara den Krummedigeska ättens sköldmärke, men att han brukar till sitt embetstecken en lind, hvilken har intet gemensamt med Krummedigernas eller andra familjers träd, och att han velat med några sinnebilder erinra andra om sitt embetskall. På det alla må förstå, hvad denna lind betyder, så säger han sig vara född i norra Halland och Lindbergs by, hvarom detta träd och marken derunder erinrar. Lindens tredelade rot antyder treenigheten såsom den christna trons och eviga salighetens grundval; stammen är en liksom gudomen gemensam för tre personer, som deri bestå. Grenarne och rosorna äro hvardera fem, hvilka åsyfta Frälsarens fem sår och hans rosenfärgade blod; de tio bladen beteckna de tio Guds bud, de sju stenarne med särskilda färgor lika många dödssynder, af hvilka den röda afser vreden, den svarta afunden och andra antyda andra laster, som böra förtrampas. Himmelen betecknar ej allenast Himle härad, hvari Lindbergs by ligger, utan hufvudsakligen vårt rätta fädernesland himmelen, hvartill vi böra genom tron och goda gerningar och med onda lustars kufvande sträfva. Detta är min lind, tillade han, enhvar inser, att densamma är olika med Krummedigernas lind, hvilken är både till rötter och blad olika med min och saknar tillsatser och mähända ej har något slags sådan betydelse. Denna framställning skall ha mycket behagat konung Hans och riks-

råderna, och ingen försökte sedan den tiden att antasta Birger för sitt symboliska embetstecken [5]).

Å en grafsten i Skanörs kyrka har en tjock kopparplåt, $1\frac{3}{4}$ fot bred $2\frac{11}{12}$ lång, varit infälld. På denna plåt, hvilken nu tillhör universitetets samlingar, ses en spetsbågformig sköld i lutande ställning och derpå en hjelm. I skölden står en tupp i nära naturlig storlek, och hjelmen prydes med framdelen af en sådan. Sköldens botten är öfver hörn randad i fina rutor, och tupparne ha i stället för bröst- och halsfjädrar äfven dylika; kring plåtens kant läses: *hier leghet diederic brant van campen die staerf vp den vii dach in pietmaent anno domini mcccclxviii bid over de ziele;* det är: här ligger Didrik Brant van Campen, som afled på den sjunde dagen i skördmånaden år efter Herrens börd **1368**: bed öfver själen. Denna inskrift är utförd i dåtidens vanliga munkbokstäfver, som äro upphöjda å finrutig botten. Den man, hvilken der nämnes, har säkerligen varit en ibland de många utlänningar, som fordom vistades i Skåne, men hans vapen synes snarare vara en sjelftagen sinnebild af vaksamheten än ett adeligt sköldmärke. Den rutiga bottnen, som der förekommer, kan icke antyda någon färganläggning, utan den är endast använd för figurernas och bokstäfvernas förhöjning; isynnerhet som det varit vida svårare att å tupparna utmärka de fina fjädrarna och att hålla de försänkta ytorna fullkomligen jemna än att på berörda sätt rista dessa fördjupningar.

I klosterkyrkan i Ystad ligger en grafsten, som å midten har två vapen jemte hvarandra. Sköldarne, som luta åt höger, krönas med hjelmar, af hvilka den högra

---

[5]) Magnus Matthias, p. 225.

prydes med två horn, den venstra med en spets och derpå sex rosor. Den högra sköldeu är fyrdelad, den venstra innehåller en flygande örn. Grafstenens hörn intagas af evangelisternas sinnebilder, och i kanten deremellan läses: *hic iacet iacobus absolonis quondam armiger de syothorp qui obiit anno domini mccc . . . hic iacet margareta bonda dotter uxor eius que obiit anno domini mccc . . . quorum anime in pace x,* christi, *requiescant.* Å denna grafsten, som troligtvis blifvit i nämnda personers lifstid förfärdigad, äro uti årtalen rum lemnade för framtida införande af dödsåren. Såväl vapnen som omskriften visa, att desamma tillhöra Thottska och Bondeska familjerna. Enligt ett arfskifte af 1419 efter riddaren Jakob Axelsson Thott fick en Jakob Axelsson Thott Krageholm och Christiancia Thott med andra medarfvingar Syothorpa med flere gårdar [6]). Detta ådagalägger, att Jakob Axelsson en längre tid varit vanliga namn inom Thottska familjen. I Danmark, Sverige och Norrige funnos särskilda ätter med namn Bonde, hvilka hade olika vapen. En Sven Bonde, som 1307 var riksråd i Danmark, förde en örn med utslagna vingar i skölden [7]).

Å en annan grafsten i nämnda klosterkyrka ses Braheska och Lungeska vapnen, som, placerade öfver hvarandra i lutande ställning, ha hjelmar med brösthamesk. Sköldarne äro nederst rundade och spetsade och de ha öfverst tvenne lindriga inskärningar. Hjelmarne, som äro alldeles lika, prydas hvardera med tvenne horn samt två upprättstående och två nedhängande löfruskor. I grafstenens hörn ses evangelisternas sinnebilder inom sammanvridna roskransar, och kring kanten läses mellan ros-

---

[6]) Arfskifte die b. Fransisci confess. 1419. [7]) Lexicon over adelige familier i Danmark, Norge og Hertugdömmene. Kjöb. B. 1. s. 68.

prydda bladslingror: *anno domini mcdlxxxvii obiit strenuus ac nobilis vir dominus absolon brade miles cum uxore sua domina marina et filiabus cum suis liberis.* Dessa vapens hjelmprydnader, som äro jemförelsevis mycket stora, visa således redan år 1487 en stark öfvergång till det moderna manérets öfverlastande löfverk, ehuru grafstenens öfriga sirater äro hållna i en ädel men sen medeltidsstil.

Bland Skånes märkvärdigaste vapen är ofelbart det, som Erik af Pommern 1437 gifvit Malmö stad, emedan konungens originalbref, hvari en noggrann beskrifning och en utförlig ritning på detsammas utseende framställas, ännu är i behåll [8]). Detta vapen består af sköld och hjelm med prydnader. Skölden, som är spetsbågig och lutar till höger, har å hvit botten ett rödt griphufvud med gyllende krona. Hjelmen, som jemväl är hvit, prydes med ett likadant griphufvud, hvilket midt i dess gyllende krona förer en stor omlindad buske af hvita och röda strutsfjädrar, och hvarifrån en tvåklufven bladslingra i hvita och röda färgor nedhänger. Vi se således deri en mera utbildad vapenkonst och ett sorgfälligare utsiringssätt än vi kunde från denna forntid förvänta. Detta sköldmärke har för öfrigt intet slags afseende på Skånes forminnen, utan är endast ett litet lån af Pommerns vapen, som består i en röd grip med gyllende krona.

Under den äldre medeltiden brukades inga sköldhållare. Erik af Pommern, hvilken, såsom vi ofvanföre yttrat, i Norden införde en utbildad vapenkonst, anbragte bakom de tre rikenas förenade sköldar en engel för att framhålla desamma; en olycksbådande symbol, emedan

---

*) Kongl. br. die beati Georgii martyris 1437.

denne himmelske varelse liksom ledsen vid detta uppdrag omsider bortflög med hela herrligheten, då konungen mera sysselsatte sig med utsirande af rikenas vapen än vårdande af folkens angelägenheter. Emellertid använde både Christoffer af Bayern och Christian I sköldhållare, och man ser under sistnämnde konungs regering dels en man och en qvinna, dels tvenne män hålla rikenas vapen. Å de siste erkebiskoparnas grafstenar äro deras vapen ställda vid deras fötter; en likadan anordning märkes jemväl å adeliga personers grafvårdar från medeltiden. Å flere minnesvårdar i Skåne föreställas adeliga män och qvinnor, som ha sina vapen framför sig, och stundom äro ädlingar så afbildade, att de hålla sitt eget i högra och sin frus vapen i venstra handen.

Huru vapnen på olika sätt blifvit ända inemot medeltidens slut framställda till formen, ådagalägga de, som finnas i Glimmingehus, hvilket grundlades 1499. Dessa vapen, som obestridligen blifvit inmurade vid uppförande af samma hus, äro väl till sköldmärkena bestämda, men deremot skiljaktiga till sköldformerna, och somliga ha, andra sakna sköldprydnader. Vi ha ofvanföre vid beskrifningen af berörda hus kortligen omnämnt dessa sköldmärken och anfört dervid förekommande inskrifter; vi vilja således här närmare skärskåda desamma i ett sammanhang för att dymedelst belysa vapnens egna utsiringssätt och arkitektoniska användning; ty enär en herre, hvilken på sin tid var ibland de mäktigaste och anseddaste i hela Danmark, uppfört merberörda hus; så måste den deri iakttagna anordningen af vapen gifva säker kännedom om dåtidens smak i detta afseende.

Å den stora stentaflan, som är infattad öfver ingången till Glimmingehus, ses i midten ägaren Ulfstands

och till höger hans första fru Holger Brahes samt till venster hans andra fru Margareta Trolles vapen. Alla sköldarne prydas med hjelmar och äro inunder rundbågiga, ofvantill vågräta med framstående men utskurna hörnlikar. Ulfstandska och Brabeska vapnens hjelmar ha hvardera tvenne horn. Den Trolleska skölden, som utmärkes med ett hufvud af ett troll, uppbär en hjelm och derpå kroppen af detsamma. Från hvarje sida af hjelmarna sträcker sig en grof gren med lindriga och regelbundna krökningar samt stora symmetriska blad. Dessa löfverk sänka sig till nedra sköldkanterna och höja sig vida öfver hjelmprydnaderna. Jemte ifrågavarande vapen stå nyssnämnda personer och hvardera håller i en af dithörande grenar. Öfver dörröppningen från andra våningens nordvestra till dess sydvestra hörnrum är Ulfstands vapen i en fyrkantig omfattning inhugget. Skölden saknar både hjelm och andra prydnader. I tredje våningens östra hörnrum siras rökfångets härsten med samma vapen, som äfven saknar hjelm. Två qvistiga och bladlösa grenar, hvilka äro liksom fastslagne med breda jernskenor och grofva dragspik utgöra ett slags sidoprydnader. Vid sidan derom, i södra långmuren är en sandsten infattad, hvari denne herres mödernevapen nemligen det Rosensparreska föreställes i en stark fördjupning. Detta vapen omgifves med ett yfvigt löfverk i en sednare tids rococomanér. I samma vånings nordvestra hörnrum prydes en fönstersmyg med Ulfstands vapen i fin sandsten. Detta vapen siras å hvarje sida med en gren och trebladigt löfverk och omgifves med en rund omfattning af rödaktig kalksten. I en annan fönstersmyg af samma rum föreställes å en stor åttkantig kalkstensskifva Ulfstand stående med framvändt ansigte i full rustning, hållande en två-

hornig hjelm med en nedåtböjd löfruska i hvarje hand. Under den högra af dessa hjelmar hänger samme herres vapen i sköldens högra hörn och under den venstra dess förste frus i dëtsammas venstra; hvadan alltså det förra af dessa vapen lutar åt venster, det sednare åt höger; då deremot alla de öfriga stå upprätta. Alla dessa vapen och dithörande prydnader äro upphöjda med undantag af de sistberörda, som äro lindrigt inristade.

Grafvårdar.

Vid en klosterbroders död borde enligt vår äldsta ritual ett kors, vigvatten och ljus frambäras och sedan rökelse brännas och vigvatten stänkas öfver den aflidne, som derefter lades på en bordskifva, hvilken blott begagnades vid tvagning och svepning. Då ingen likkista enligt nutidens sed brukades, så blef svepningen, hvartill äfven skor hörde, sammansydd, hvarpå händerne blefvo nedåt sammanlagda. Sedan upplades den döde på en bår, betäcktes med ett svart kläde och afbars till kyrkan under sång och klockringning. Före bröderna, som gingo i procession, fördes ett kors och derefter följde bärarne. Efter likets nedsättande i kyrkan fästes vid brinnande ljus ett kors derpå. Följande dagen anställdes rökelse å altaret och öfver den döde, hvarefter jordfästning under likets bestänkande med vigvatten och anställd rökelse förrättades med sånger och böner. Sedan utsläcktes ljusen och den döde utbars och nedsänktes i grafven under klockringning, som upphörde när presten återgick derifrån [9]).

I äldsta tider begrofvo de Christne sina döda omkring ej uti kyrkorna, som derföre omgåfvos med murar,

[9]) Consuet. Canon. cap. XXX, XXXI.

hvarå portarne i bottnen hade jerngaller för hindrande af kreaturens inträngande. Inga fruktträd fingo å kyrkogårdar planteras. Sedan man allmännare börjat nedsätta lik i kyrkorna, borde enligt ett mötesbeslut dervarande grafvar till förekommande af stank betäckas med dubbla hällar på 8 tums mellanrum, som borde fyllas med jord [10].

Grafvarne, hvari liken nedlades i blotta svepningar, voro vid bottnen murade i form af likkistor, som bestodo af tuktad eller huggen grå- sand- eller kalksten eller af vanlig tegelsten. Stundom bestod en sådan kista af ett helt block, någon gång insattes deri en kista af väl sammanfogade blyskifvor. Hvarje kista rättades till storleken efter det lik, hvilket skulle deri nedläggas, och den var för axlarna bredare än för fötterna med en passande fördjupning för hufvudet. Den döde lades merendels på ryggen sällan på sidan med hufvudet åt vester och fötterna åt öster. Flere murade kistor ha i sednare åren blifvit i Lund funna å fordna kyrkogårdar, äfven å den plats, hvarest Allhelgonakyrkan stått, samt vid Heligkorskyrkan i Dalby. Sådana kistor af kalksten ha äfven blifvit funna i närheten af Tomerups gamla klosterruin. I dylika kistor hittas mer och mindre multnade benragel, men sällan några lemningar efter likbeklädnader. Såsom en ovanlighet bör anföras, att man vid nämnda klosterruin hittat i en sådan kista en hop smått silfvermynt mest brakteater och några hopsmälta silfverstumpar [11].

I Lunds domkyrka påträffades i nedersta fönsterbröstningen af tvärskeppets norra gafvelmur, hvarest ärkebiskopen Andreas Sunesson 1228 fick sin lägerstad, en kista af ofvanberörda utseende, hvilken var uthuggen af

---

[10]) Acta Mediol. [11]) Anteckning af C. G. G. Hilfeling.

ett enda sandstensblock. I denna stenkista, som betäcktes med en slät mindre väl passande marmorsten, stod en blykista med blylock. I sistberörda kista låg ett benragel och några sidenstycken efter beklädnad samt läderlappar af skor. Der hittades jemväl två runda axellappar af silke broderade med guldtråd, hvilka, hållande $2\frac{1}{2}$ tums diameter, hade insydda omskrifter. Å den ena, som i midten pryddes med ett korsbärande lamm, lästes:

PERPETUE DONO VITE BENEFACTA CORONO.

Å den andra, hvars sinnebild var otydlig:

PER ME SACRANTUR SI QUE SACRA RITE PUTANTUR.

Der låg jemväl en mössa, hvilken prydd med tvenne lågspetsiga flikar hade å hvarje sida tre smala och långa remsor, som i nedre ändarna förenades med aflångfyrkantiga lappar och underhängande fransar; allt af guldtyg med silkefoder. Å en smal remsa kring mössan stod: BENEDICCIO DOMINI SUPER CAPUT. Till höger i blykistan, som syntes tydligen vara sönderskuren och ofelbart blifvit plundrad, lågo några multnade trästycken och förkalkade tennklumpar, som troligtvis tillhört en kräckla, helst spår förmärktes å de sednare efter stark förgyllning [12]).

Erkebiskopen Absalons graf i Sorö kyrka öppnades 1827. Denna graf, hvilken var med tegelsten murad i ofvanberörda form, innehöll jemväl en blykista med blylock, och deröfver låg en täckhäll, hvarofvanpå sido- och gafvelmurar voro med en tvärmur i midten uppdragne till 3 fots höjd. Det tyckes, som en grafsten hvilat på dessa omgifningsmurar, för hvars understödjande desamma och isynnerhet dithörande tvärmur varit beräknade. Man har på välgrundade skäl ansett en murning, som funnits öf-

[12]) Se vidare härom C. G. Brunii Beskrifning öfver Lunds domkyrka, s. 283 och följande.

ver den sistberörda, härröra från en sednare tid, då kyrkans golfplan blifvit upphöjd. Blykistan innehöll ett benragel af den vidtfrejdade Absalon, som höll mellan händerna en silfverkalk, och derjemte fanns en guldring med en infattad safir, och vid högra sidan lågo flere benstycken med skrufvar, som voro lemningar af en herdestaf. Vid skuldrorna hittades stycken af en söndervittrad blyplåt, hvars stympade inskrift gaf visshet derom, att denne erkebiskop blifvit der jordad [13]). Nedre täckhällen har tvifvelsutan brustit genom tvärmurens påtryckning, helst jord- eller grusfyllning måste enligt ofvanberörda beslut ursprungligen funnits mellan täckhällen och grafstenen.

I Lunds krypta fanns i södra korsflygeln midtför den mellersta fönsteröppningen åt söder en kista, som var murad af huggen sandsten med kalkbruk. Denna kista, hvilken jemväl hade ofvanbeskrifna anordning, innesl ett benragel, hvars hufvudskål var något olika dem, som vanligtvis hittas. Erkebiskopen Isarnus, en utlänning, hvilken 1303 valdes till erkebiskop i Lund, skall enligt A. Hvitfeldts uppgift blifvit begrafven vid södra sidan i kryptan [14]). Då denna graf varit så blottställd för fukt och röta, att sandstenen till betydlig del söndervittrat och benen äfven blifvit deraf angripne; så kunde intet spår efter likbeklädnad eller embetstecken finnas, hvadan det lemnas derhän, huruvida Isarnus hvilar på detta ställe; helst han skall enligt en annan uppgift blifvit utrikes begrafven.

Att äfven mindre namnkunniga personer nedlades i likkistor af huggen sten inhämtas af följande underrättelse af prosten J. Åkerman, en förtjenstfull iakttagare

---

[13]) Nye Danske Magazin. B. 6. s. 81—94. [14]) A. Hvitfeldt om Jens Grand. Jemför Script. Rer. Dan. T. VI. p. 644. Suhm, Hist. T. XI. s. 643, 644.

af fornsaker. Silfåkra lilla kyrka uppförd i rundbågshar fått korshvalf i spetsbågsstil, af hvilka den förra är vida äldre än de sednare. Då ett af dessa korshvalf, som hotade med instörtning, nedtogs, så fanns uti dess ena pilaster en upprättstående likkista af sandsten, ditsatt såsom murfyllnad. Denna likkista har mycken likhet med den ofvanbeskrifna, hvari erkebiskopen Andreas Sunesson blifvit nedlagd, och densamma var således bredare i hufvud- än fotändan samt hade en särskild fördjupning för den dödes hufvud och ett hål midti bottnen för likflytning.

Man brukade under medeltiden liksom derefter utmärka bortgångnes hviloställen med grafstenar, hvilka dels restes på dels lades öfver desamma. De grafstenar, som upprestes, äro helt låga och ofvantill halfcirkelformiga. De minneshällar, hvilka i den äldre medeltiden lades på grifterna, äro något bredare i öster än i vester och merendels något kullrigá åt sidorna, sällan alldeles platta. De äldsta grafstenarne, som oftast äro temligen små, och merendels sakna inskrifter, prydas dels med kors omgifna af cirklar, dels med kors ställda på rundbågar, en och annan har ett korsbärande lamm. Under spetsbågsåldern gjordes minneshällarne mera ansenliga, och blefvo ej sällan utmärkte med de bortgångnas afbilder i naturlig storlek, hvilka omgåfvos med rika prydnader. Stundom anbragtes i midten symboliska föreställningar, och i hörnen evangelisternas sinnebilder samt deremellan korta inskrifter. Stundom blefvo å grafhällar kopparplåtar fästade med beck. En sådan plåt intog än hela grafstenen med undantag af en smal infattning, än en större eller mindre del af midten.

Efter denna allmänna öfversigt af minnesvårdarnas förhållanden, skola vi redogöra för de märkvärdigare i

Skåne, hvilka tillkomne under medeltiden bibehållit sig intill våra dagar, och vi skola först taga de äldre och sedan de yngre i betraktande.

Å Bosarps kyrkogård står en rundsluten grafsten, som, 2 fot bred 3 hög och 7 tum tjock, företer å ena sidan ett korsbärande lamm, å andra en biskop med vanlig skrud och krumstaf i högra handen. Å denna minneshäll märkes en inskrift med Latinska bokstäfver, hvilken är så skadad genom vittring, att deraf ej fås något sammanhang. Hästveda kyrkogård har en grafsten, som stått upprät, och hvilken till form och storlek liknar den nyssberörda. Ena sidan företer lemningar af en inskrift med runor mellan två halfcirklar i förening med två parallela linier, men andra sidan är alldeles slät. Eburu samma minneshäll består af gråsten, har den likväl så lidit af vittring, att inskriften är oläslig.

En aflångfyrkantig och ofvanpå slät grafsten, som legat på Allerums kyrkogård i Luggude härad, hade å midten ett kors och omkring kanterna lästes i runor: *ave maria gratia dominus tecum benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus ventris tui amen. her ligr hildulf suin sun under.* Denna grafsten, $6\frac{1}{2}$ fot lång 3 bred, var redan för 200 år sedan på tvären afslagen och mycket af vittring angripen [15]). En likadan grafsten, hvilken, bestående af kalksten, legat å Hofby kyrkogård i Ingelstads härad, hade å de längre sidornas kanter följande inskrift i runor: *anima famuli tui benedicti tecum sine fine requiescat in pace amen* [16]). Denna grafsten, som fanns på berörda tid, har troligtvis genom vittring numera försvunnit; den har åtminstone ej nu kunnat på uppgifna ställe hittas.

[15]) O. Worm, Dan. Mon. p. 175—177. [16]) Ibd. p. 180, 181.

Å Valleberga kyrkogård ligger en grafhäll af kalksten, $5\frac{1}{6}$ fot lång samt $1\frac{1}{2}$ i hufvud- och $1\frac{1}{4}$ bred i fotändan, $9\frac{1}{2}$ tum tjock. På öfra sidan af denna grafhäll, som har uppomkring en bred skråkant, ses två knäböjande personer med uppräckta händer inom en fyrkantig omfattning; derpå står ett helgon i fotsid mantel med rund gloria och derframför märkes en sexbladig ros. Detta helgon, som emot de knäböjande nedsträcker sin högra hand välsignande med tvenne framräckta fingrar, omgifves af tvenne kolonner, hvilka uppbära en rundbåge och derpå trenne små torn med knopprydda rösten. Denna minnesvård, som saknar inskrift, röjer en hög ålder.

En grafsten, som legat å Löderups kyrkogård och nu förvaras i kyrkan, liknar en låg kista med högt lock. Denna grafsten, hvilken består af hvitgrå marmor, är $5\frac{1}{2}$ fot lång och 2 bred i östra och $2\frac{1}{6}$ i vestra ändan samt 1 tjock. Sidor och ändar äro lodräta och öfvergå med en lockformig kullring till en lång och smal yta, som är vågrät. Hvarje hörn prydes med ett fullrundt lejon, $1\frac{1}{2}$ fot långt, hvilket i liggande ställning liksom framsträcker sitt hufvud för att bevaka denna minnesvård. De kullriga sidorna prydas med löfringar under rundbågiga gesimser, och hvarje ända med en lilja. Den platta ytan har å midten ett kors och i nedra och öfra ändan en bedjande man med utsträckta armar. Dessa löfverk och figurer äro något upphöjde.

Vid Heligkorskyrkan i Dalby ligger en minneshäll, hvilken, bestående af fin sandsten, $6\frac{1}{4}$ fot lång och $1\frac{5}{6}$ i vestra $1\frac{3}{4}$ i östra ändan samt åt sidorna kullrig och ovanligt tjock, prydes å den bredare ändan med ett Grekiskt kors, hvilket kring midten skäres af en cirkel och har åt öster en spets. Denna minneshäll har, att dömma af

dess nuvarande läge, intagit midten af kyrkans kor, och den skall på Carl XII:s befallning blifvit undermurad. Enligt en ännu fortlefvande sägen skall samma minnesháll blifvit lagd öfver Harald Heins hviloruun [17]). Det är allmänt bekant, att Harald Hein, som fullbordat Heligkorskyrkan i Dalby, afled 1080 och blef derstädes begrafven. Vi se således här den äldsta grafsten, som kan i Skåne uppvisas, och troligtvis den äldsta, som finnes å en konungagrift i Norden, och vi måste derföre högligen beklaga, att densamma blifvit, sedan Carl XI låtit nedrifva kyrkans kor, blottställd och ännu blottställes under bar himmel för tidens åverkan.

I kryptan af Lunds domkyrka ligger en minnesháll af fin sandsten, $5\frac{2}{3}$ fot lång, $1\frac{2}{3}$ i vestra och $1\frac{1}{2}$ i östra ändan. Inom en platt kantlist är en biskop uthuggen i full skrud med kräkla i högra handen. Drägten är fotsid med runda axelprydnader och ett bröstkors, skorna äro utsömmade, mössan lågspetsig. Figuren är föga upphöjd; kring kanten läses följande verser i Latinska bokstäfver:

presulis hermanni . . . . . anni
cui sine fine diem det deus et reqviem.
orbita celestis et vite fvlgida vestis
assint Hermanno longevo temporis anno.

Såväl stensnitt som bokstäfver tillkännagifva, att denna grafsten tillkommit omkring medlet af tolfte århundradet. Herman, som hvilar under berörda minnesvård, var biskop i Slesvig och hade, nödgad att under ett uppror flykta, begifvit sig till Lund, hvarest han af Erik Lam 1138 fick betydliga gods till underhåll, och hvarest han

[17]) Teckningar af denna grafsten finnes i Suhm, Hist. T. IV. s. 600 och uti J. Åkerman, Beskrifning öfver Hellestads pastorat s. 140.

inskrefs bland kanikerna. Denne andelige, som nämnes såsom biskop närvarande vid domkyrkans invigning 1145, afled några år derefter i Lund [18]).

I domkyrkans södra sidoskepp ligger en grafsten, som, bestående af gråaktig marmor, har ofvanpå en platt yta och håller 6 fot i längd och i östra ändan $3\frac{1}{6}$, i vestra $2\frac{1}{4}$ i bredd. Samma grafsten har kring kanten mellan två linier följande inskrift: *hic iacet frater hachn qvondam minister dacie cvivs anima requiescat in pace amen.* Denna minnesvård röjer både till formen och inskriften en hög ålder; men det blir, då årtal saknas, svårt att afgöra, hvilken den Håkan, som hvilar derunder, varit. Det torde äfven vara svårt att bestämma, hvad som i denna inskrift menas med minister dacie eller minister i Danmark. Det är emellertid bekant, att minister under medeltiden var en benämning, som ej allenast gafs kyrkans lägre och högre tjenare utan jemväl åtskilliga statens embetsmän; så kallades en diaconus för minister och stundom skref sig en biskop för ecclesiæ minister. De Anglosaxiske konungarne hade ministri, som näst efter biskopar, abboter och hertigar underskrefvo deras diplomer och hvilka någongång kallades nobiles och præpotentes. I Frankrike funnos ministri palatii, äfven omnämnas ministri reipublicæ och ministri regni. Häraf torde det vara uppenbart, att minister dacie måste icke förstås såsom en ringa kyrkans tjenare utan såsom en hög rikets embetsman. Det tyckes, som den Håkan, hvilken 1157 förmått Sven att våga ett fältslag på Grathehed, tagit efter detsammas olyckliga utgång och till undvikande af Valdemars hämnd sin tillflykt till S. Laurentii kloster i

---

[18]) Thorkelin, Dipl. Arna-magn. T. I. p. 7. Script. Rer. Dan. T. III. p. 435, 436, 455.

Lund, hvarest hans broder Eskil var erkebiskop. Märkligt är åtminstone, att bland detta klosters kaniker en Haqvinus och erkebiskopen Eskil äro med samma handstil och lika bläck antecknade i brödernas minnesbok.

Vid södra ändan och ofvanpå de korshvalf, som voro inslagna mellan kryptans vestra sidomur och mellankorets vestra tvärmur, låg en grafsten, $5\frac{1}{2}$ fot lång och i vestra ändan $1\frac{3}{4}$, i östra $1\frac{7}{12}$. Denna grafsten, som var något kullrig och bestod af sandsten, utmärktes med ett kors, hvilket pryddes med en midtcirkel och stod på en halfcirkel, allt i konturer. Under samma grafsten fanns en kista, som, murad af tegelsten i kalkbruk och $1\frac{1}{2}$ fot djup, hade en vanlig förlängning för hufvud och större bredd för axlar än för fötter. Då högkorets utvidgning måste, såsom vi ofvanföre visat, blifvit kortefter år 1250 verkställd; så inhämtas af berörda minnesvård, att hällar ännu på denna tiden blefvo i ren rundbågsstil huggne och kistor murade för nedläggande af lik. Såsom en ovanlighet bör nämnas, att i denna kista funnos hufvudskålar samt arm- och lårpipor m. m. af flera benragel, hvadan det är sannolikt, att någon from broder vid reformationstiden i denna graf nedlagt en del af kyrkans helgonlemningar. Vid berörda utbyggnads bortbrytning blefvo ifrågavande liksten och derunder befintliga bensamling i kyrkan väl förvarade.

För meddelande af ett klarare begrepp om högt uppsatte mäns griftprydnader under medeltiden, vilja vi uti ett sammanhang skärskåda de minnesvårdar, hvarmed några af erkebiskoparnas hvilorum i domkyrkan blifvit utmärkta. I ofvanberörda mötesbeslut, som upplifvar den fordna goda plägseden att begrafva å kyrkogårdar och

anbefaller att grafvar i kyrkor väl tillslutas med dubbla hällar, föreskrifves, att den öfre grafstenen skall vara alldeles jemn med golfplanen och ej ha bildverk eller inskrifter, som höja sig deröfver [19]). Till följe af en dylik författning, som ej allenast afsåg förekommande af likstank utan jemväl golfplanens jemnhet, ha troligtvis grafvarne öfver de äldre erkebiskoparna liksom öfver andra mäktiga män fått alldeles platta och släta täckstenar med försänkta bokstäfver.

Vid öfra ändan midtpå mellangången i domkyrkan låg en hvit temligen stor marmorsten öfver erkebiskopen Esger Jul, hvilken afled 1325. Denna grafsten var alldeles slät och genom gående så sliten, att derå kunde för två sekler tillbaka endast läsas denna rimmade hexameter, hvaraf ingen bokstäf numera är öfrig:

sum iutia natus esgerus ivl vocitatus.

Å en stor aflångfyrkantig kalksten vid vestra ändan af mellangången var en kopparplåt infälld inom smala kantlister och fastsatt med beck. Å denna kopparplåt, hvilken för mera än ett sekel tillbaka blifvit använd till föga gagn för kyrkan, stod: *hic iacet petrus d g sancte lundensis ecclesie quondam archiepiscopus svecie primas qui obiit kal. mai xvii anno domini mccclv cuius anima per dei misericordiam cum domino in pace perpetua requiescat amen.* Erkebiskopen Petrus, hvilken fått denna minnesvård, var son af riddaren Johan Nilsson till Näsbyholm, och samme öfverherde var den förste, som för kanikerna utfärdade en författning rörande nådår.

Erkebiskopen Magnus, som genom ett fall från vindbryggan vid Åhus slott afled 1390, fick sin lägerstad å

---

[19]) Acta Mediol.

mellangången midtför predikstolen. Denne öfverherdes grafsten, som består af rödaktig marmor, är $8\frac{2}{3}$ fot lång. $4\frac{2}{3}$ bred och prydes å midten med en spetsbågformig sköld, hvilken, lutande åt höger, innehåller tre halfva tvärbjelkar. Kring kanterna af denna minneshäll, som är mycket sliten och vittrad, finnas lemningar efter en försänkt omskrift, som enligt en gammal anteckning har följande innehåll: *anno domini millesimo trecentesimo nonagesimo obiit magnvs dei gratia archiepiscopvs londensis orate pro eo.*

Öfver erkebiskopen Jakob Gertsson Grubbe, som afsomnade 1410 och jordades i mellangångens vestra ända, lades en stor slät minneshäll af rödaktig marmor, $9\frac{5}{6}$ fot lång $5\frac{1}{2}$ bred. Å denna grafsten föreställes den aflidne med full skrud och kräkla i venstra handen stående under en löfprydd spetsbåge, som uppbäres af smärta kolonner. Till höger deröfver ses hans slägtvapen, till venster en hjelm; hörnen prydas med evangelisternas sinnebilder inom cirklar och deremellan läses inom två linier: *anno domini millesimo cdxxiiii kal. maii obiit venerabilis pater dominvs iacobvs archiepiscopvs londensis orate pro eo.* Både figurer och ornamenter samt bokstäfver äro lindrigt försänkte och så af nötning och vittring skadade, att man blott genom en äldre afteckning får derom klart begrepp.

I S. Dionysii kapell, som erkebiskopen Carl uppfört vid östra ändan af domkyrkans södra sidoskepp, fick samme öfverherde, som afled 1334, sitt hvilorum. Å midten af golfplanen höjde sig en rödaktig slät marmorhäll, hvilken, $7\frac{5}{6}$ fot lång $4\frac{2}{3}$ bred, blifvit efter detta kapells rasering uppsatt vid södra sidan inom kyrkans hufvudingång. Denne grafsten är ofvanpå alldeles slät och har omkring kan-

terna mellan två linier följande inskrift: *hic iacet dominvs karolvs qvondam archiepiscopvs lvndensis swecie primas qvi obiit anno domini mcccxxxiiii xvii kalendas ivnii orate pro eo.* Bokstäfverna, hållna i äldre munkstil, äro stora och liksom de omgifvande linierna försänkta.

Vid vestra ändan af samma sidoskepp byggde Peder Lycke ett kapell, som benämndes af S. Georgius, och hvari han blef 1435 eller 1436 begrafven. Då bemälte öfverherde troligtvis uppfört detta kapell för att få deri hvila, är det märkligt, att man för ett sekel tillbaka ej derstädes funnit någon grafvård öfver honom; men då ej allenast flere Peder Lyckes efterträdare fått grafvårdar i samma kapell utan jemväl mäktiga personer efter reformationen köpt grafställen och upprättat minnesvårdar derstädes, torde denne erkebiskops liksten blifvit derifrån utflyttad i kyrkan för beredande af utrymme. Denna förmodan vinner sannolikhet deraf, att i södra sidogången, hvarifrån man ingått till ifrågavarande kapell, ligger en grafsten, som tvifvelsutan betäckt en erkebiskops lägerstad. Samma grafsten, $6\frac{5}{6}$ fot lång $4\frac{1}{2}$ bred, föreställer ett benragel, hvilket, omslingradt af stora maskar, har öfver axlarna ett pallium. I hörnen ses evangelisternas sinnebilder inom åttkantiga omfattningar, och deremellan förekommer en omskrift. Figurer och bokstäfver äro upphöjda. Skada, att denna minnesvård, som består af kalksten, mycket lidit genom slitning och röta, så att figurerne ej äro nog tydliga och omskriften till större delen oläslig. Man tycker sig dock deräi skönja Petrus och ett årtal, som närmar sig den tid, hvarpå Peder Lycke afli dit. Både idé och stensnitt röja den seduare medeltiden, hvadan samma minnesvård lärer tillhört denne öfverherde.

Erkebiskopen Laxman, som 1443 afgick med döden, fick sin lägerstad i S. Georgii kapell under en hvit marmorhäll, hvilken, 9 fot lång 5 bred och ofvanpå slät, hade samma höjd som golfplanen. På midten af denna grafsten ses den aflidnes slägtvapen med löfsirad hjelm och klöfhatt samt korspryd verldsklot. Å öfra ändan står i tvenne rader: *hic iacet biscop hans laxman archæbiscop i lundh ao dni mccccl.* Både sköldmärke och inskrift äro lindrigt nedsänkta. Det väcker förvåning, att en grafsten öfver en erkebiskop röjer en sådan total okunnighet i Latin som i denna inskrift, och att hans dödsår ej derå uppgifves, utan förmodligen det år, hvarpå samma grafsten blifvit huggen.

Äfven erkebiskopen Tuve, som afled 1472, fick sitt hvilorum i samma kapell under en grafsten, hvilken var upphöjd öfver golfplanen. Denna minneshäll, som består af svart kalksten och håller $8\frac{1}{12}$ fot i längd $5\frac{7}{12}$ i bredd, föreställer å midten nämnde erkebiskop i full skrud med krumstaf i den venstra handen och den högra upplyftad till välsignelse. Vid hans högra sida står en spetsbågformig sköld med lilja, i hörnen ses evangelisternas sinnebilder inom åttkantiga omfattningar, och mellan dessa läses kring kanterna: *hic iacet sepultus reuerendissimus in christo pater ac dominus tuo dei gratia archiepiscopus lundensis artium magister ac in sacra theologia doctor qui obiit anno domini mcdlxxii.*

Erkebiskopen Johannes Brostorp blef vid sin död 1497 jordad i sistberörda kapell, och hans graf, hvilken betäcktes med en ljusgrå minneshäll af kalksten, var upphöjd öfver golfplanen och deröfver sågs den aflidnes fäderne- och mödernevapen målade å takhvalfvet. Denna grafsten, som håller $10\frac{3}{4}$ fot i längd $6\frac{5}{12}$ i bredd, är

uppsatt vid södra sidan om kyrkans hufvudingång. Erkebiskopen ses å denna minnesvård liksom slumrande i naturlig storlek och i full skrud med korslagda händer samt kräkla vid högra sidan och korsstaf under venstra armen. Till höger ses hans fäderne- till venster hans mödernevapen. Omfattningen utgöres af en aflång fyrkant, hvari en rundbåge är ofvantill inslagen och hvaröfver trebladiga svickelprydnader äro insatte. Grafstenens hörn intagas af evangelisternas sinnebilder och språkband i tre- och sexbågiga ut- och inåtsvängda infattningar med liljeknoppar. I kanterna mellan dubbla linier läses i stora bokstäfver: *hic iacet reuerendissimus in christo pater et dominus dominus iohannes brostorp dei gratia quondam archiepiscopus lundensis suecie primas et apostolice sedis legatus nec non decretorum baccalaurius cuius anima requiescat in pace qui obiit anno domini mcd97.* Å hvarje sida af denna inskrift slingrar sig i regelbundna vågor en vinranka med sirliga blad och drufklasar. Alla figurer, ornamenter och bokstäfver äro temligen uppböjda, och det hela röjer idel medeltidsstil, ehuru deri yppar sig ett vacklande i former. Måhända har Brostorp, som var älskare af prakt, sjelf anordnat sin minnesvård och låtit för densammas insättande utflytta Peder Lyckes ofvanberörda grafsten.

Af det föregående inhämtas, att många erkebiskopar fått sina lägerstäder å domkyrkans mellangång, men att deremot ingen, såvidt man vet, blifvit i hennes sidogångar jordad. Det är sannolikt, att erkebiskoparne Carl och Peder Lycke byggt sina kapeller för att få deri hvila i upphöjda grafvar, som ej voro å kyrkans golfplan tillåtne, och måhända för att få själamessor, hvilka vanligtvis höl-

los efter ansedda män vid kyrkans sidoaltaren, förrättade å mera afstängda platser.

Erkebiskopen Birger, som ärnat vid vestra ändan af domkyrkans norra sidoskepp uppföra ett kapell för att deri bereda sin lägerstad och stifta en särskild messa, lät, såsom vi visat i det föregående, till detta ändamål iståndsätta den förfallna kryptan, i hvars korrundel hans grafvård upprättades och messa borde i evig tid hållas. Denna grafvård är den ansenligaste af alla, som i Skåne tillkommit under medeltiden, och den är ofelbart ett arbete af den utmärkte byggmästaren Adam van Duren, hvilken under mer än trenne årtionden, var allvarligen sysselsatt med iståndsättning af domkyrkan. Samma grafvård, som håller 8 fot i längd $4\frac{1}{6}$ i bredd och 5 i höjd, består af sandsten och är utförd i sen dock väl hållen medeltidsstil. Hvarje sida utgöres af fyra och hvarje ända af en fyrkantig spegel inom djupkälade ramar. Hela foten är slät och skråkantig, hörnen förstärkas med släta pilastrar och lockhällen består af ett enda block. De mellersta speglarne å den norra sidan prydas med den afdödes vapen och en ros, de motsvarande å den södra med ett sådant vapen och en lilja, spegeln å den vestra ändan med tre menniskoskallar, och å den östra med samma vapen. Alla dessa prydnader äro upphöjda öfver omgifvande ytor. Å lockhällen, som har ansenlig tjocklek och bildar en kranslist, ligger erkebiskopen i fullrund figur och naturlig storlek med hela sin skrud samt patriarkalkors vid högra och krumstaf vid venstra sidan. Den slumrandes hufvud hvilar på ett hyende och hans fötter stödja sig emot ett lejon med en sköld, händerna äro korslagda öfver bröstet. Ofvanför hufvudet ses ett halster på en upphöjning, och å den ena sidan ligger en liten man, hvilken hållande han-

den på en hatt bläser med spända kinder; å den andra står en sådan, hvilken bläser med en handpust. Å lockstenens skråkanter läses med starka förkortningar i munkstil: *hic iacet reuerendissimus dominus birgerus de norrehallandia dei gratia archiepiscopus lundensis svecie primas et apostolice sedis legatus huius crypte reformator ac horarum beate marie virginis in ea inceptarum fundator, qui obiit anno domini mdxix sabbato post festum anne vidue.* De vapen, hvilka äro anbragte å sidorna, bestå blott af sköldar, men det, som förekommer å östra ändan, uppbär en hjelm och derpå en spetsig mössa, och från hvarje sida utgår en tvågrenig bladslingra och under det hela ligga patriarkal- och krumstaf i kors. Rosen, som är dubbel och fembladig och liljan tvådelad, ha lätt förklarliga betydelser. Ett lejon under ett helgons eller en aflidens fötter antyder den besegrade verldsfursten eller menniskans onda lusta, som förtrampas. På en sednare minnesvård betecknar ett lejon hjeltemod [20]). Då det lejon, som här afbildas, har en lika lugn som trygg hållning samt med ena ramen förer en sköld för sitt bröst, måste Christus dermed antydas såsom lejon af Juda, och till följe deraf såsom ett säkert värn för den bortgångne mot afgrundens furste. Att det halster, som underbläses vid den aflidnes hufvud, åsyftar S. Laurentius såsom kyrkans patron, behöfver knappast erinras.

Torbern Bille, som utvald till erkebiskop afsattes vid reformationen, fick såsom underhåll dekanatsinkomsterna och Bosjökloster. Denne öfverherde afsomnade 1553 och blef i domkyrkans mellangång jordad under en grafsten, som ännu är väl bibehållen. Ehuru samma graf-

---

[20]) H. Otte, Kirchlichen Kunst-Archäologie s. 109.

sten tillhör en tidrymd, som ej utgör föremål för närvarande undersökning; så anse vi oss dock för jemförelsens skull böra här omnämna densamma. Å midten af ifrågavarande grafsten, som är aflångfyrkantig, föreställes Torbern Bille i nära naturlig storlek med kanikdrägt, hållande den högra handen på bröstet och i den venstra en bok och en mössa. Omfattningen består af två breda pilastrar med grofva fotställningar och yfviga kransar samt deröfver en flersprångig rundbåge; å hvarje pilaster hänga tre sköldar och i hvarje svickel står en sådan, af hvilka de förre sakna, men de sednare ha hjelmar med *horn* och löfverk. Dessa vapen innehålla den aflidnes fäderne- och möderneköldmärken. Inunder ses en aflångfyrkantig spegel, hvarå står: *dominus torbernus bille archielectus lundensis sedit annos* xxx *et postea per rerum vicissitudinem et pontificatus sui destitutionem egit vitam privatam contentus suis et decanatu lundensi cum monasterio bosie ac tandem obiit anno domini* mdlxx *die* xxvii *decembris.* Figuren, omgifningen och vapnen äro upphöjda, bokstäfverna deremot nedsänkta, och hela detta arbete, som ej saknar skicklighet, har ej det ringaste spår af medeltids- utan företer idel barockstil; äfven inskriften visar en ny hållning. Så hastigt förändrades med reformationen byggnadskonstens skaplynne i Norden. Att detta framåtskridande, såvidt det rörde arkitekturen, tog en förvänd riktning, har på det solklaraste visat sig under denna nyhets utveckling.

Vi vilja slutligen kasta en blick på några af Skånes minnesvårdar, hvarmed frägdade lekmäns lägerstäder blifvit utmärkte. Ehuru sådana grafvårdar, af hvilka många blifvit genom nötning, vittring och vårdslöshet förstörda,

ej äro talrika; så skulle det leda till för stor vidlyftighet att här skildra alla; hvadan vi inskränka oss till omnämnande af de märkvärdigare deribland.

Vallby kyrka, som består af torn och skepp i rundbågs- men af takhvalf i spetsbågsstil, måste ursprungligen haft kor och rundel, hvilka blifvit för uppförande af en utbyggnad nedrifna. Skeppets östligaste hvalfafdelning röjer en blandning af den sednare spetsbågs- och den första renaissancestilen. I denna nyare hvalfafdelning hvilar Holger Henriksson Ulfstand, som afled 1485. Hans grafsten af hvitgrå marmor är aflångfyrkantig. I midten deraf är Holger Henriksson i naturlig storlek afbildad med full rustning, hållande i högra handen sitt eget, i venstra sin frus Birgitta Rosensparres vapen. Denna rustning prydes med runda axelrosor, trebladiga bröstliljor och spetsiga knäbucklor. Sköldarne siras med hjelmar, horn och fina bladslingror. En smärt kolonn å hvarje sida upphär en lågspetsig båge, som inunder prydes med tio fina rundbågar och ofvanpå med sex tredelade blad och å toppen med en uppspringande knopp eller såkallad korsblomma. Evangelisternas sinnebilder med språkband äro i hörnen anbragte inom sirliga omfattningar. Hvarje af dessa omfattningar utgöres af fyra utåtsvängda halfcirklar, som förenas med utstående spetsvinklar. Kring kanterna läses: *anno domini mcdlxxxv obiit nobilis vir holgerus henrici qui fuit hic sepultus cum uxore sua domina birgita requiescant in pace amen.* Både figuren och ornamenterne äro halfupphöjda och arbetade i ren medeltidsstil.

I samma helgedom ligger nära nyssnämnde herre dess ryktbare son, Jens Holgersson Ulfstand, som afled 1523. Hans grafsten, som är äfven af hvitgrå marmor, håller $9\frac{3}{4}$ fot i längd och $4\frac{5}{6}$ i bredd. Å midten deraf

föreställes denne Ulfstand med tillslutna ögon. Han är iförd full-rustning med axelrosor och handskar, och håller i den högra handen sitt slagsvärd och stödjer den venstra på sin hjelmprydda sköld. En smärt kolonn å hvarje sida uppbär en lågspetsig betäckning, som har tredelade bågslag med kupor inunder samt eklöf och druf-klasar ofvanpå. Från bågens knopp utspringer en yfvig och skön bladprydnad, som slingrar sig åt båda sidor. Bakom hans hufvud sträcker sig ett större språkband, på hvars högra ända står: *fraus mundi,* och på hvars venstra: *sors,* och deri fattar en padda. Jemte hans högra knä nedhänger ett mindre språkband, hvarvid en padda fasthåller sig och hvarå läses: *mors.* I hörnen äro evangelisternas sinnebilder anbragte, hvilka ha snäcklika glorior och hålla språkband med sina påtecknade namn. Hvarje af dessa sinnebilder omfattas med tvenne kors-lagda qvadrater och trebladiga rosor i de uppkommande vinklarna. Dessa hörnstycken förenas af sköna löfslingror med rosor, frukter och druſklasar och derinom två slåta upphöjda ränder, hvaremellan läses:

hic dominus miles jens holgerssen requiescit
strenuus et miles qui de glemminge recessit
mortuus in festo dorothee mane in festo
m d bis denis anno domini quoque trino 1523.

Denna grafsten är visserligen till hela sin grundidé hållen i medeltidsstil, men både löfrankor och sinnebilder röja en stark öfvergång till en prålsigare konstutöfning. Den ryktbare mannen är med sådan skicklighet framställd, att han synes vara väl träffad. Bokstäfverne, ehuru enligt den tidens munkstil, äro mer än vanligt sirliga. Inskriften, som äfven röjer medeltidsanda, består af fyra rimmade hexametrar, hvari orden *miles* och *in festo* äro

två gånger upprepade. Det är märkligt, att man icke rätt läst eller förstått denna inskrift, som blifvit flere gånger aftryckt. Man har nemligen läst *miles* på det sednare stället, hvarest detta ord förekommer, för *mitis,* ett misstag, hvilket vid närmare undersökning förmärkes, och man har utslutit *mane in festo,* hvarigenom en hexameter stympas och förlorar sitt rim, och den notisen, att ifrågavarande herre aflidit på morgonen, försvinner.

I Klosterkyrkan i Ystad ligger bland några märkvärdiga grafstenar, af hvilka två blifvit ofvanföre omnämnda, en sådan af år 1524. Å denna grafsten äro riddaren Axel Brade till Krageholm och hans fru Anna Brok, dotter af riddaren Lage Brok till Eltorp, afbildade. Förstnämnde herre är iförd dåtidens rustning med axelrosor och håller den högra handen om sitt svärd och hvilar den venstra på sitt framförstående vapen. Dennes fru, iklädd en vid kjortel och smyckad med ett halsband och deri ett kors, håller sina händer öfver midjan och har sitt vapen framför sig. Båda ha blottade hufvuden och tillslutna ögon. Sköldarne krönas af hjelmar med bladslingror. Två qvistar med skiljaktiga löf, rosor och drufklasar omgifva dessa makar. En femstrålig stjerna ses till höger om mannen och en padda till venster om qvinnan och emellan dem en sammanrullad mask. Hörnen intagas af evangelisternas sinnebilder, som, hållande språkband, omgifvas af bladprydda cirklar, och deremellan läses: *hic iacet dominus absolon brade miles ex krogeholm et uxor eius domina anna filia lagonis brok militis ex eltorp que obiit festo simonis et iude apostolorum anno domini mdxxiiiito.* Å ett språkband öfver Brades hufvud står: *anno domini mdxx.* Att paddan betyder förgängelse ha vi redan funnit af Jens Holgers-

sons grafsten, hvarå två sådana förekomma i förening med förklarande språkband; att masken, som föreställes å nyss-beskrifna grafsten, har en likadan hänsyftning, är allmänt bekant, och att slutligen stjernan afser himmelen och uppståndelsen är uppenbart.

Å gången i Gladsax kyrka ligger en grafsten, $7\frac{1}{2}$ fot lång $3\frac{7}{12}$ bred. Å midten af denna grafsten föreställes en man, hvilken i full rustning stödjer sig med högra handen på ett slagsvärd och omgifves af två qvinnor med åtspända klädningar och vida hufvudbonader samt halsband och deri kors. Öfver hvarje person står dess vapen. Sköldarne äro till formerna något olika med hvarandra, men alla ha lika hjelmar med horn och bladslingror. Å hörnen äro evangelisternas sinnebilder med språkband anbragte i cirklar och omkring kanterna läses: *anno domini mdxvi dodhe velbirdige mand her knud bildhe af gladsaxe strenge riddere* med *ii sine hustruer fru dorotea Olvfogs dottir af rannstorp .. berithe her markor rönnos dottir af hvidkilhe hues siele gledes* med *gud evindelig*, och öfver qvinnan till höger *mdxii*, samt öfver qvinnan till venster *mdxxvii*. Både figurer, vapen ornamenter och bokstäfver äro upphöjde. För öfrigt röjer detta arbete föga skicklighet.

I Näs kyrka ligger en grafsten, $10\frac{5}{12}$ fot lång $6\frac{5}{12}$ bred. Midten intages till höger af en härklädd man, som stödjer sig på en staf, och till venster af en qvinna, hvilken hopknäpper händerna. Dessa personer, som ha under fötterna Thottska och Rosensparreska vapnen, betäckas med två löfprydda spetsbågar, hvilka uppbäras af smärta pilastrar. I hörnen ses inom cirklar evangelisternas sinnebilder och kring kanterna läses: *hic sepultus est honorabilis et nobilis vir andreas stigch armiger de Nees-*

gordh anno domini mccccxcvito cum uxore sua domina katerina que obiit anno domini md... À en annan grafsten i samma kyrka är å midten en man afbildad i hofdrägt. Denne figur omgifves af pilastrar och kolonner, som uppbära ett starkt bjelkverk, och betäckes med en rundbåge, hvars svicklar prydas med Thottska och Rosensparreska vapnen. Under fötterna läses: *her leger tages broder salig erig tot som döde vdi lund onsdag nest effter penetzedag oc var ta pa sit xix aar oc tiente beskop torben bilde anno domini mdxxxiii.* Af dessa två minnesvårdar, som ligga i samma kyrka och i ålder skilja sig föga mer än tre årtionden, är den förra i ren medeltids- men den sednare i idel barockstil.

På mellangången af Peterskyrkan i Malmö ligger en hvit marmorsten, hvarå en man med hopknäppta händer betraktar ett benragel, hvilket i svepning och med slingrande maskar framter ett timglas. Denna grafsten, hvarpå figurerne äro upphöjda och ha nära naturlig storlek, är så sliten och afslagen, att dess omskrift, utförd i munkstil, är till största delen oläslig; men man inhämtar dock deraf, att samma minnesvård tillkommit 1536, således det år reformationen egentligen vidtogs i Danmark. Denna enkla skildring är onekligen betydelsefull; en lefvande bör nemligen noga efterse, hvad tiden lider, isynnerhet med afseende på sin förestående hädanfärd.

Förklaring öfver ofvananvända konstord.

Ehuru den klassiska arkitekturen såsom en utbildad vetenskap hade ett rikt konstspråk, så var detta för den christliga, som utvecklade sig i en motsatt riktning, i flere afseenden mindre användbart. Till följe häraf uppkom såväl i Grekiskan som i Latinen ett eget konstspråk, som, bibehållande det gamlas passande uttryck, antog många nya termer för åskådliggörande af konstbegreppen. De nyare språken finge under medeltiden ett rikt förråd på konstord, af hvilka en mängd bibehållit sig i gamla byggnadsurkunder, men hvilka vid återgången till den klassiska arkitekturen blifvit såsom till stor del oanvändbara utträngde af moderna termer. Det är häraf klart, att en konsthistoria, som för medeltiden författas på ett nyare språk isynnerhet på Svenska, medförer stora svårigheter att finna passande uttryck för undgående af tröttande omskrifningar. Vi ha visserligen sökt undvika alla mindre nödvändiga konstord, men vi ha naturligtvis måst använda flere sådana. Då likväl enhvar, som intresserar sig för ett konststudium, kan med lätthet inhämta de allmännare konstord, hvilka äro äfven bland handtverkare vanliga; så vilja vi här inskränka oss till de vigtigare.

Altarvägg korets östra gafvelmur. En rak altarvägg är en tvär gafvelmur i öster. II. 1. GH. En tresidig altarvägg utgöres af tre sidor af en åttkant. En flersidig altarvägg bildas af halfva tio- och tolfkanter o. s. v.

Anslagsmur kallas en dörröppnings sidomur med anslagsfals.

Bas se kolonn.

Basiliketak består af bjelkar eller sparrar med brädbeklädnad, hvaraf en platt, lindrigt kupig eller lågspetsig betäckning bildas.

Bipelare se pelare.

Bröstning, nedre delen af en vägg eller en omstängning, som från markon eller golfplanen räcker till en menniskas bröst, t. ex. fönster- trapp- och predikstolsbröstning.

Båge, en betäckning, hvaraf sträckningen merendels är större än bredden. En båge har af dess form sin benämning. En så-kallad Burgundisk eller förtryckt båge liknar en halfellips. XVI. 3. En stickbåge består af ett rundstycke, som är mindre än halfcirkel. XVI. 4. En rundbåge är deremot halfcirkelformig. XVI. 1. En rak spetsbåge bildar i förening med basen eller vederlagslinien en rätlinig triangel, och en sådan båge är trubbig, om basen är längre, men deremot spetsig, om densamma är kortare än sidorna. XVI. 5. En vanlig spetsbåge består af två lika cirkelstycken, som sluta sig tillsammans. XVI. 6. 7. 8. En låg eller trubbig spetsbåge är bildad med lika cirkelstycken, som, uppdragne från två punkter å vederlagslinien, hvardera äro kortare än densamma. Ju närmare dessa punkter tagas midten, desto lägre blir bågen. En spetsbåge är vanligtvis uppslagen efter en liksidig triangel; men en hög spetsbåge är uppdragen från två punkter på samma vederlagslinies förlängning. En omvänd spetsbåge är å sidorna inåtböjd och en svängd spetsbåge är till nedra delen utåt- till öfra inåtböjd. XVI. 9. 10. För öfrigt visa många exempel, att man bildat spetsbågar af kroklinier, hvilka blott styckevis öfverensstämma med cirkelslag ifrån skiljaktiga punkter. En styltad båge kallas den, öfver hvars vederlagskransar lodrätta stycken böja sig, innan betäckningen börjar. XVI. 2. En båge, som saknar språng, kallas enkel, men en sådan, hvilken har ett eller flere dylika, säges vara dubbel eller flerdubbel. En större båge, hvarunder tre eller flere mindre bågar äro inslagna, kallas tre- eller flerbladig. XVI. 11. 13.. Stundom förekomma i en större båge mindre bågar, som prydas med ännu mindre sådana, deraf säges den förstberörde bågen ha dubbel bladprydnad. XVI. 12. 14. Stundom äro i cirklar min-

dre bågar inslagne, hvilka tillsammans bilda en krans. XVI. 15. 16. 17. 18. En dylik cirkel säges efter bågarnas antal vara tre- fyr- fem- eller sexbladig o, s. v.

Båggesims en takfot, som utgöres af rundbågar, hvilka hvila på kragstenar och uppbära listverk. Sådana rundbågar äro en- eller tvåsprångiga och kallas derföre enkla eller dubbla. XVI. 25.

Bär- eller tvärsten är en sådan bindare, hvilken med den ena ändan bildar krans på ett kapitel och som med den andra inspringer i en anslags- eller sidomur och utgör vederlag för en båge. Bär- eller tvärsten kallas äfven en konsolartad sträcksten, hvilken, bildande krans å en midtkolonn i en muröppning, utgör vederlag för två breda bågar.

Dörromfattning, mur- eller träverk, som närmast omgifver en dörröppning, således yttre anslag, inre smygar, poster, tröskel och betäckning.

Ensprångig se pilaster.

Femsprångig se pilaster.

Fotlist se sockel.

Fyrsprångig se pilaster.

Fönsteromfattning kallas en fönsteröppnings botten- och sidostycken samt betäckning.

Förkroppning är ett framsprång, som bildas af en gesims omkring en pilaster eller en sträfpelare.

Gesims, begränsande eller krönande listverk.

Gördelbåge, staf å kupolhvalf.

Hjelmhvalf se kupol.

Hufvudbåge se skiljobåge.

Hufvudpelare se pelare.

Hufvudskepp se mellanskepp.

Hvalf är en kupig betäckning öfver ett rum och får af dess skiljaktiga former olika benämningar. Ett tunnhvalf är en halfrund betäckning, som uppbäres af två vågrätta vederlag i motsatt riktning. Ett enkelt korshvalf utgöres af fyra, ett sammansatt af flera kupor. Ett korshvalf i rundbågsstil bildas af två tunnhvalf, som våg- och vinkelrätt skära hvarandra. Ett korshvalf i spetsbågsstil består af två korsbågar, som från alla hörnen kastande sig emot en gemensam slut-

sten sammanhålla fyra trekantiga fält eller kupor. Ett sammansatt korshvalf består af mer än två korsbågar, som skärande hvarandra i skiljaktiga punkter, dana olikartade kupor. Stjernhvalf är ett sammansatt korshvalf, hvars bågar bilda en fyr- eller mångstrålig stjerna. XVI. 27, 28.

Hörnpilaster se pilaster.

Hörnsprång se språng.

Kantbåge begränsar en sida af ett korshvalf, så att fyra sådana vanligtvis utgöra detsammas hela omfattning. En korsbåge skär ett korshvalf öfver hörn. En kant- eller korsbåge är än fyrkantig än rund, af hvilka den förre merendels är grövre än den sednare. En korsbåge är stundom till hälften eller långsigenom utinåtsvängd eller å båda sidor liksom profilerad med en karnis, hvadan den säges vara karnisad. XVI. 24.

Kantlist utgöres af en tegelsten, hvilken med 2 till 3 tums framsprång ligger å en kant- kors- eller skiljobåge. En sådan kantlist är än skarpkantig än halfrund.

Kapitel se kolonn.

Karnisad se kantbåge.

Kneckt se svickelkolonn.

Kolonn är ett väggfast eller fristående murstöd för uppbärande af ett framsprång eller en båge. Kolonnen, som består af bas skaft och kapitel, var väl i forntiden vida mångfaldigare än man enligt de såkallade ordningarnas inskränkta regler antagit; men den blef dock under medeltiden vida friare både i anseende till styrka och hållning. Fotställningen utgöres merendels af en fyrkantig grundsten och en Attisk bas med fri behandling. En bas har ej sällan fyra näbb- eller bladlika förlängningar, som utskjuta ur nedra toren öfver plintens hörn. Sådana förlängningar, hvilka egentligen tillkommit för skyddande af plintens hörn, kallas derföre enligt medeltidens konstspråk skyddsblad. Basen utan plint består af en större och en mindre tor eller dyna och en hålkäl deremellan, hvilka delar åtskiljas af randlister eller platter. XVI. 26. A. Men häruti råder dock mycken frihet, så att något af dessa partier än saknas än fördubblas. Skaftet eller mellanstycket afsmalnar uppåt och är merendels å

midten något svällande. XVI. 26. BC. Kapitelet eller hufvudet är tärning- eller bägarformigt; det förra har inunder afrundade hörn, som sluta sig till en ring; det sednare deremot liknar dels det Joniska kapitelet med snäckor eller voluter, dels det Korinthiska med akanthusblad; allt likväl med fri behandling. XVI. 26. D.

Konsol se kragsten.

Korsblomma, en liljeartad korsformig prydnad å spetsen af en båge, gafvel eller spira. XIV. D.

Korsbåge se kantbåge.

Korshvalf se hvalf.

Korslut se korutsprång.

Korutsprång, absis concha, en halfrund tre- eller mångsidig utbyggnad vid östra korgafveln. I. 1. E.

Kragsten, en konsolartad bärsten, som framskjuter ur en muryta och uppbär båge eller dörrfält m. m.

Kupa är ett hvalffält, som äfven kallas kappa.

Kupol, halfklotformigt hvalf öfver ett rundt mång- eller fyrkantigt rum.

Listverk eller gesims utgöres enligt olika byggnadsarter af skiljaktiga partier nemligen: staf, hålkäl, karnis, rand eller platt. Dessa partier variera till sina former, så att stafven, bildad enligt qvart- eller halfcirkel, stundom tryckes, att hålkälen får mer eller mindre fördjupning efter olika cirkelslag, att karnisen stiger eller faller än upprät än omvänd, och att randen eller platten stundom hålles smalare eller bredare med rät spetsig eller trubbig vinkel. XVI. 20.

Luttak, som äfven kallas pulpettak, är ett halft sadeltak, t. ex. en betäckning å ett sidoskepp.

Långhus är en kyrkas långskepp. Om en kyrka har ett, två eller flere långskepp, så utgöra de tillsammans hennes långhus, hvartill således hvarken tvärskepp, kor eller torn räknas.

Mellanskepp se skepp.

Motståndslinie se vederlagslinie.

Nich en smal och hög murfördjupning med bågformig betäckning.

Omgifningsmur, det är yttermur till skillnad från mellan- eller skiljomur.

Pelare, en fristående bärare af en båge eller ett hvalf. En pelare är merendels fyrkantig, men äfven mångkantig, sällan deremot rund, och den skiljer sig hufvudsakligen från en kolonn genom sin större massa och friare form. Då ett mellanskepps omgifningsmurar hvila på stora bågar, som understödjas af små sådana; så kunna de pelare, som utgöra vederlag för stora bågar, benämnas hufvudpelare, de deremot, hvilka blott uppbära små bågar, kallas bipelare. Hufvudpelare äro merendels dubbelt starkare än bipelare.

Pelarhörn är detsamma som hörnsprång eller språng.

Pilaster, väggfast qvart- eller halfpelare, hvarpå en båge eller gesims hvilar. En eller flere pilastrar användas äfven såsom förstärkning å en pelare. En pilaster, som anbringas i ett hörn eller å en sida, kallas hörn- eller sidopilaster. Om en sådan är fyrkantig, håller den merendels 4 fot i hvarje sida och kallas ensprångig. Om deremot en pilaster förstärkes med en eller flere sådana, hvilka merendels äro hälften svagare, så säges densamma vara en- två- tre- fyr- eller femsprångig. XVI. 19.

Plint, undersats eller fotstycke, det är en framstående grundsten, som merendels är fyrkantig och skarphörnig.

Qvartstaf se staf.

Ring, halfrund staf nedomkring ett kapitel.

Rund- och spetsbågsstil. Den äldre och yngre medeltidsstilen har fått flere skiljaktiga benämningar, men den förre har af nyare författare blifvit allmännast kallad Romanisk, den sednare Germanisk stil. Ehuru dessa benämningar äro vida nöjaktigare än de förut använde, så synas desamma ej vara till sina begrepp nog allmänna. Dessa byggnadsarter tyckas derföre kunna enligt deras hufvudkarakterer benämnas rund- och spetsbågsstilar; emedan rundbågen är i den ena, spetsbågen i den andra rådande. Vi ha till följe deraf trott oss kunna äfven kalla de särskilda tidrymder, hvarpå dessa särskilda byggnadsarter varit företrädesvis använde, rund- och spetsbågsåldern.

Rundel, halfrund utbyggnad vid korets östra ända. Se korutsprång.

Rundfönster. I den utbildade rundbågs- och framförallt i den blomstrande spetsbågsstilen användes ansenliga rundfönster, hvilka prydde med poster, som liknade åkror i förening med rosverk, under medeltiden fingo namn af Katharinahjul.

Rundstaf se staf.

Sadeltak, en betäckning med lika fall åt två motsatta sidor.

Sidopilaster se pilaster.

Sidoskepp se skepp.

Skepp. En kyrkas hufvudsakliga beståndsdelar äro skepp och kor. Om en kyrka utgöres af två, tre eller fem gångar, har densamma två, tre eller fem skepp, hvilka tillsammans kallas långhus. Af dessa skepp heter det mellersta hufvud- eller mellanskepp, de öfriga sidoskepp. Mången större kyrka har mellan långhus och kor en tvärbyggnad, som får benämning af tvärskepp eller korsflyglar.

Skiljobåge, en hufvudbåge slagen mellan två korshvalf, hvarigenom desamma ehuru tillhopa utgörande en betäckning framstå såsom skiljaktiga afdelningar. XI. 1. A B C D E F och G.

Skyddsblad se kolonn.

Smyg, en dörr- eller fönsterfördjupning, som merendels är skrå- sällan rätvinklig, och hvilken stundom prydes med skarpkantiga språng eller sirliga listverk.

Sockel, en fot å en byggnad eller å en pelare. En sockel i rundbågsstil består merendels af en låg grundsten, som utspringer 6 tum med en bred skråkant, hvilken är skuren efter en qvadrats diagonal. En sockel på en prydligare byggnad och oftast på en pelare från rundbågsåldern, utgöres af en Attisk bas, sällan af en fallande karnis med staf. En sockel, som under spetsbågsåldern bestod än af en större hålkäl, än af två eller flere små språng, saknas på mången enklare byggnad från berörda tid. XVI. 21.

Spetsbågsstil se rundbågsstil.

Språng eller framsprång kallas en framskjutande rätvinklig murförstärkning, hvilken är fyrkantig eller aflångfyrkantig, enkel eller sammansatt. Ett hörnsprång liknar ett hörn på en fyrkantig pelare. Yttre dörromfattningar i rundbågsstil och fönsteromfattningar i spetsbågsstil blefvo stundom utförde med

idel hörnsprång, som merendels hålla vidpass 6 tum i hvarje sida. Deraf sägas dylika omfattningar vara liksom pilastrar en- eller flersprångiga. Se pilaster.

Spännbåge, en half rund- eller spetsbåge, som kastar sig mot yttersidan af en omgifningsmur till förstärkande af ett takhvalfs motståndslinier.

Staf eller rundstaf är en framstående list, hvars genomskärning bildar en qvart- half- eller treqvartscirkel. En båge, som utgöres af en staf, kallas enstafvig, och en båge, hvilken är liksom sammansatt af tre stafvar, säges vara trestafvig.

Stjernhvalf se hvalf.

Stickbåge se båge.

Stråfpelare, en väggfast pelare, som utvändigt sällan invändigt förstärker en omgifningsmur å hörn eller mellan dörr- och fönsteröppningar.

Styltad båge se båge.

Svickel, ett tresidigt murstycke mellan två sammanstötande bågar eller hvalffält.

Svickelkolonn, en väggfast hörn- eller sidokolonn, hvilken i likhet med en kragsten uppbär kant- och korsbåge.

Tor eller dyna se kolonn och derunder bas.

Tornbåge, rund- eller spetsbetäckt öppning emellan torn och skepp.

Trebladig båge består vid hvarje vederlag af en qvartcirkel, hvilka tillsammans uppbära en vågrät, en halfrund eller spetsig betäckning, hvadan en sådan båge kallas rak- rund- eller spetssluten.

Tresprångig se språng.

Trestafvig se staf.

Tribunbåge se nästföljande ord.

Triumfbåge rund- eller spetsbetäckt öppning mellan skepp och kor; tribunbåge, en sådan öppning mellan kor och utsprång.

Tunnhvalf se hvalf.

Tvåsprångig se språng.

Tvärskepp se skepp.

Utsprång se korutsprång.

Vederlag bågars och hvalfs fotstöd.

Vederlagslinie betraktas såsom dragen emellan en båges eller ett hvalfs båda vederlag.

Volut, en spiralformig prydnad å ett kapitel.

Öfvergångsstil. Mellan öfvergången från rundbågs- till spetsbågsstilen inträdde ett vacklande i användning af rund- och spetsbågsformer, hvadan en egen byggnadsart inträdde, hvilken med skäl kan kallas öfvergångsstil. Då åter spetsbågsstilen mot medeltidens slut började småningom utträngas af cinquecento- renaissance- och barockstilarna, uppkom en sådan brytning i arkitekturen, att mången dåtidens byggnad åter röjer en öfvergång. Till följe af dessa förhållanden yppa sig en äldre och en yngre öfvergångsstil, af hvilka den förre är ojemförligt ädlare än den sednare.

Rättelser.

Sidan 12 raden 11 läs koret. — Ibd. noten l. Acta Ecclesiæ Mediolanensis, Lugduni, 1684. — S. 22 r. 24 l. har. — S. 185 r. 16 l. BASILISCVS. — S. 249 r. 19 l. 60 fot. — S. 270 r. 32 l. koromgången. — S. 287 n. l. 1450. — S. 379 r. 29. l. 1258. — S. 498 r. 27 l. MERSVS IN ISTO. — S. 520 r. 1 n. l. Rönb. — S. 580 r. 12 l. trenne. — S. 633 n. r. 3 l. B. 2. s. 181.

Förteckning på bifogade plancher.

I. Tryde kyrka, sidan 118. 1. grundritning. AB skepp, CD kor, E utsprång eller rundel i öster, FG aflångfyrkantigt torn i vester, H trappgång. 2. genomskärning. AB skeppets korshvalf, C midtpelare under hufvudbågen, D korets korshvalf, E utsprångets hjelmhvalf, F triumfbåge, GH och I tornets första andra och tredje afdelningar, K trappgång.

II. Gumlösa kyrka, s. 204. 1. grundritning. AB skepp, CD kor, EF torn, GH rak altarvägg. 2. länggenomskärning. AB skeppets korshvalf, C korets korshvalf, DE och F tornets första andra och tredje afdelningar, G triumfbåge, H tornbåge. 3. skeppets tvärgenomskärning. A skeppets korshvalf, B triumfbåge, C och D altarnicher.

III. Gumlösa kyrka. 1. långuppritning i öfverensstämmelse med byggnadens ursprungliga utseende. AB skepp, C kor, D torn, E sidoingång. 2. uppritning från öster. A och B korets och skeppets gafvelmurar, C och D tornets östra sidomur och röste.

IV. Vårfrukyrkan i Helsingborg, s. 254. 1. grundritning. AB mellanskepp, CD och EF sidoskepp, GHI kor, KLM koromgång, N torn, O och P spiraltrappor till takhvalfven. 2. länggenomskärning. AB mellanskepp, CD koromgång.

V. Vårfrukyrkan i Helsingborg. 1. tvärgenomskärning. A mellanskepp, B och C sidoskepp. 2. uppritning från vester. A långhusets vestra gafvelmur, B tornets vestra sidomur, C hufvudingång, D spiraltrappa. 3. uppritning från öster. ABC koromgång, D tornets östra sidomur.

VI. Peterskyrkan i Malmö, s. 265. 1. grundritning. AB mellanskepp, CD och EF sidoskepp, GHIK tvärskepp, LMN kor OPQ koromgång, RS torn, TU och V kapeller, X sakerstia, Y och Å spiraltrappor till takhvalfven, Ä spiraltrappa till tornets andra afdelning.

VII. Peterskyrkan i Malmö. 1. långgenomskärning. AB mellanskepp, CD tvärskepp, EF kor, GH koromgång, I tornets nedersta afdelning, KL spiraltrappa, M stråfpelare, N spännbåge.

VIII. Södra portalen till Åhus kyrka, s. 200. 1. grundritning. AB och CD yttre anslagsmurar, EF poster, GH och IK inre smygar. 2. uppritning. AB dörröppning, C lätt inhuggna figurer, D vigvattensten.

IX. 1. och 2. triumfbåge i Stora Slågarps kyrka. 1. grundritning. A genomgång, B och C altarnicher. 2. uppritning. A genomgång, B och C altarnicher. 3. och 4. triumfbåge i Borrie kyrka, s. 193. 3. grundritning. A genomgång, B och C altarnicher, D och E altarbord. 4. uppritning. A genomgång, B och C altarnicher, D och E altarbord.

X. Kyrkodörrar. 1. i Torrlösa, s. 572. 2. i Vestra Vram, s. 571. 3. och 4. i Oppmanna, s. 570, nemligen A yttre och B inre sidan.

XI. Lemning af erkebiskopen Andreas Sunessons hus på Ifö, s. 377. 1. grundritning. ABCDEF och G enkla hufvud- eller skiljobågar, HIKLM och N trestafviga korsbågar. 2. långgenomskärning. A dörröppning, B fönsteröppning. 3. anblick från vester. A dörröppning, B det inre.

XII. Dopfuntar. 1. i Hör, s. 495. 2. i Tryde, s. 484. 3. i Blentarp, s. 503. 4. i Saxtorp, s. 508.

XIII. Dopfuntar. 1. i Genarp, s. 506. 2. i Munkarp, s. 513. 3. i Löderup, s. 487. 4. i Borreby, s. 503.

XIV. Ljuskrona i Ziereköpinge kyrka, s. 579. A Christusbild, B och C S. Görans strid med draken, D korsblomma.

XV. Grafsten i Vallby kyrka öfver Jens Holgersson Ulfstand, på sin tid en af Danmarks ryktbaraste män och uppbyggare af Glimmingehus, s. 687.

XVI. Detaljer för upplysande af föregående ordregister.

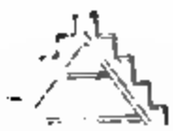

2

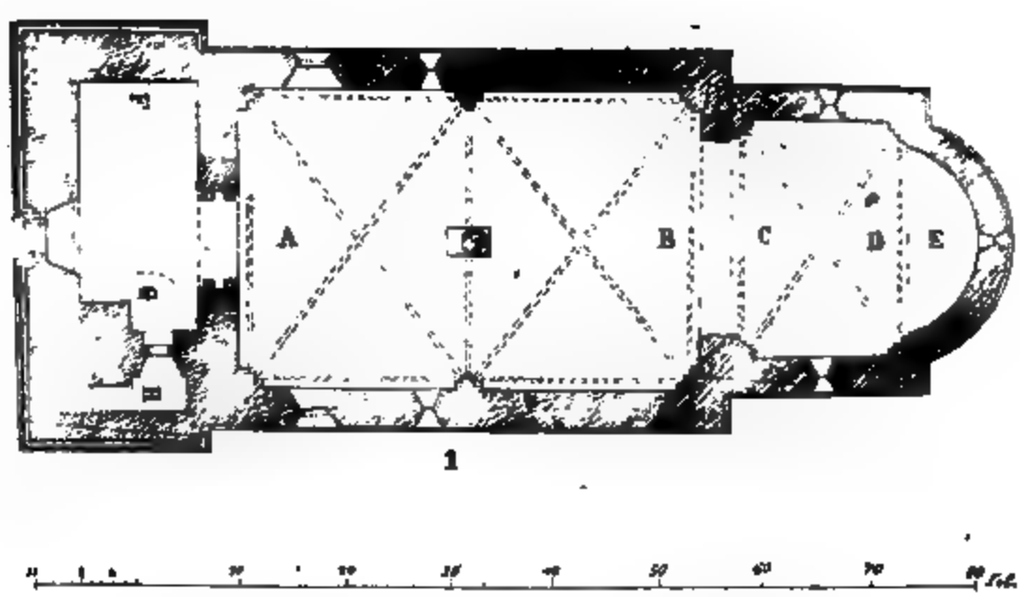

1

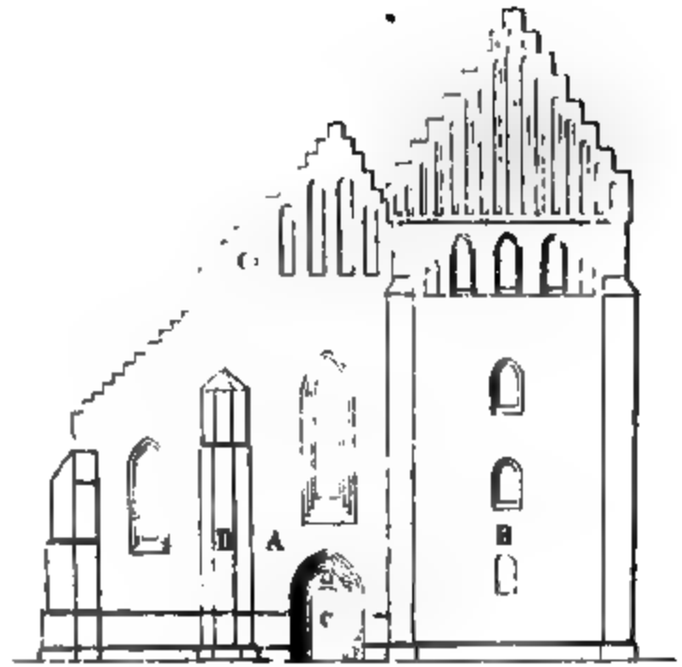

3. 1. 2.

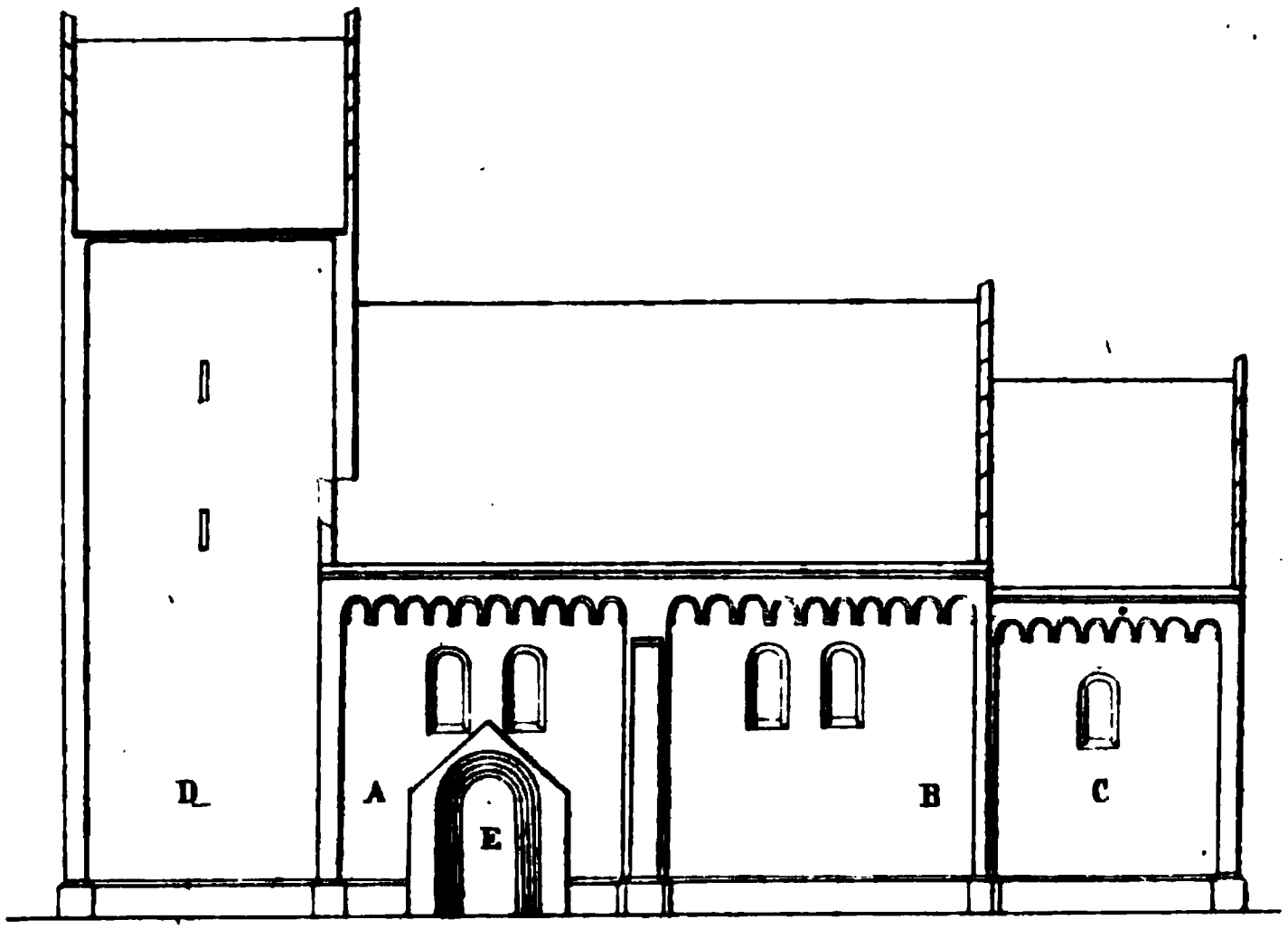

1.

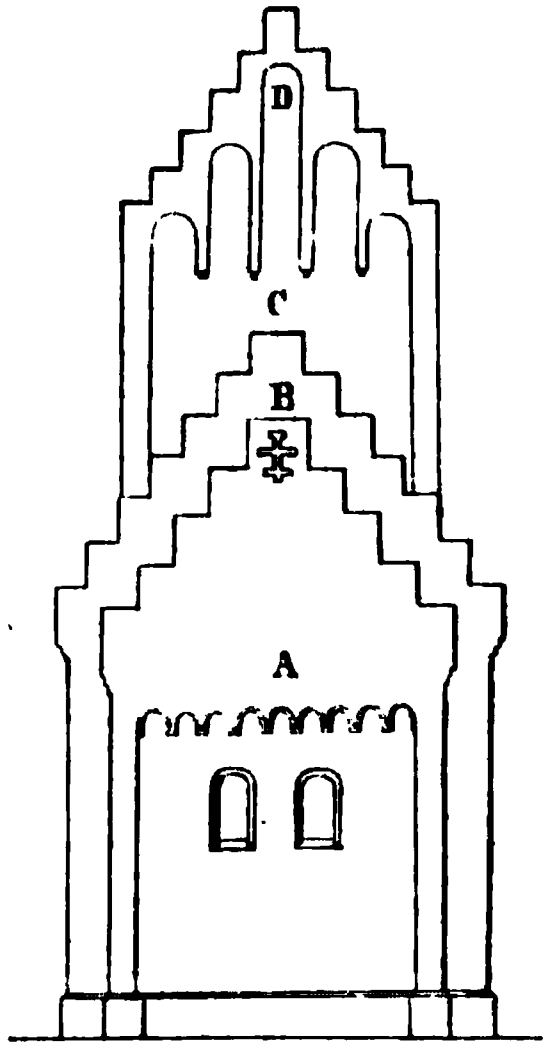

2.

III.

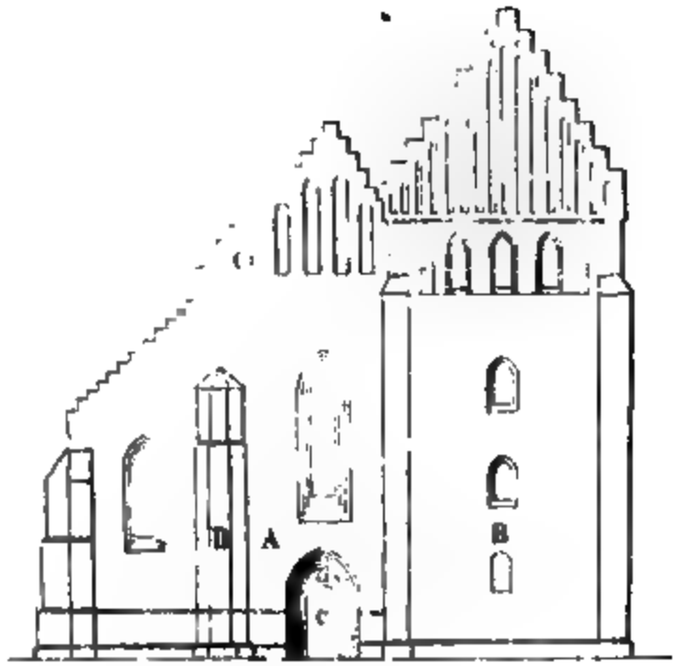

3. 1. 2.

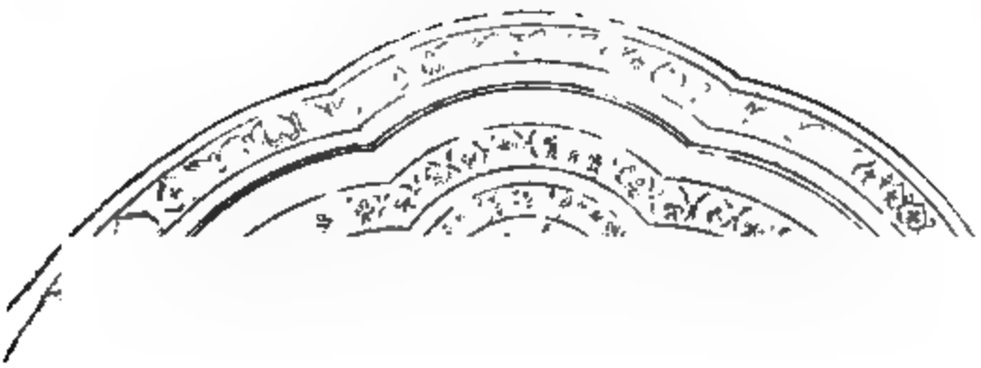

D

2.

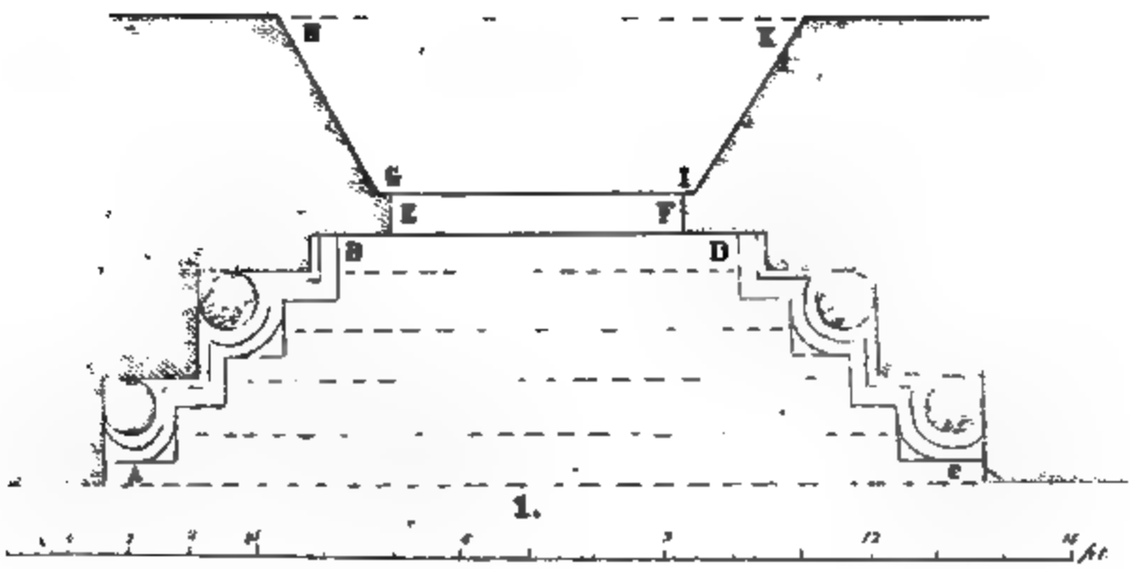

1.

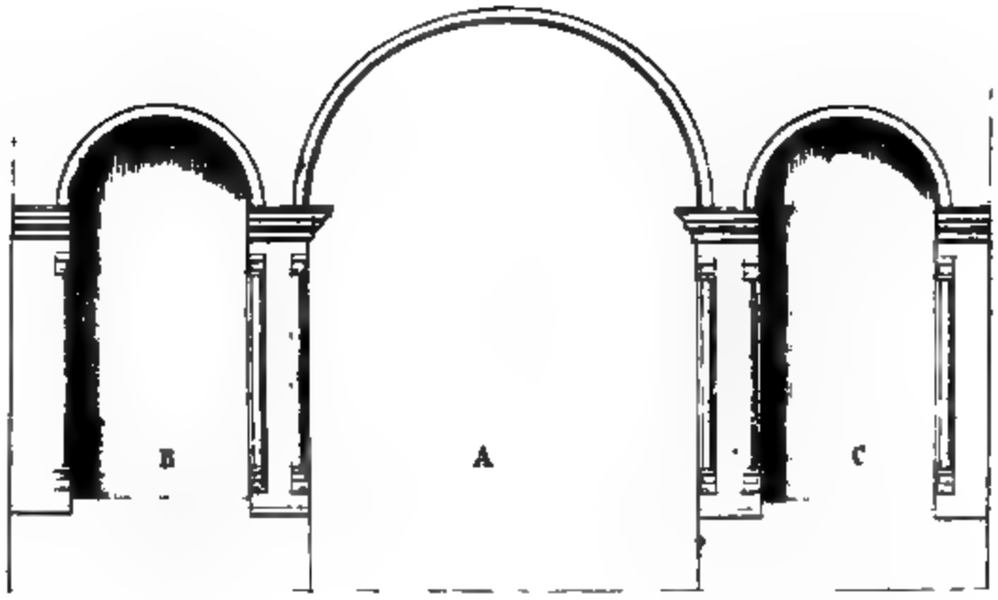

2.

1.

3.

1.

2.

3.

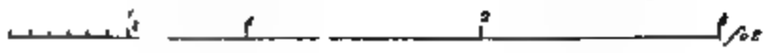

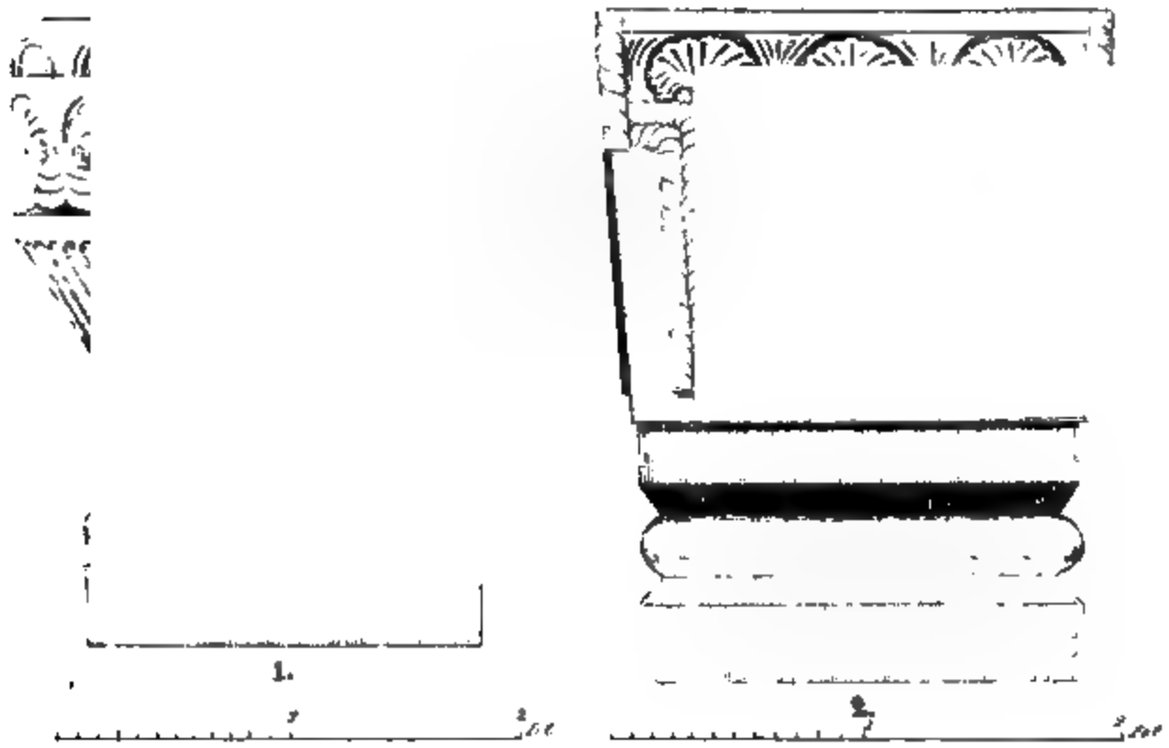

1.

2.

3.

4.

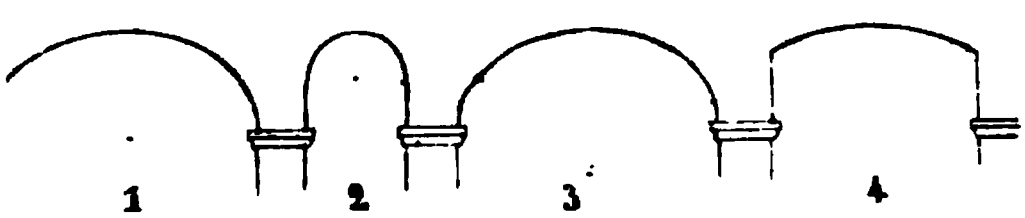
1 2 3 4

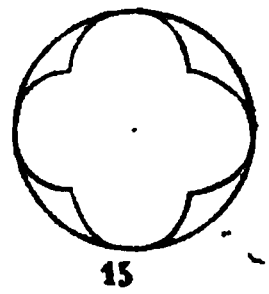
15

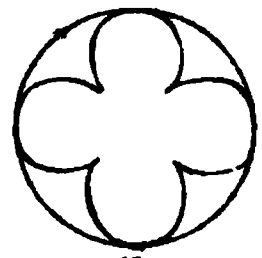
16

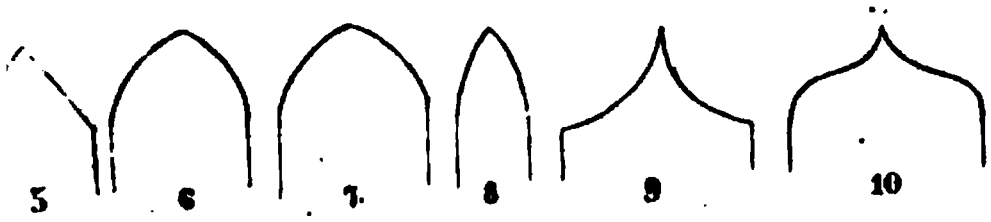
5 6 7 8 9 10

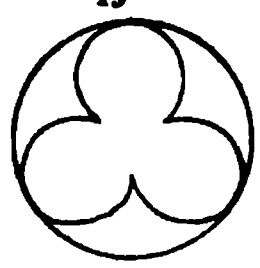
17

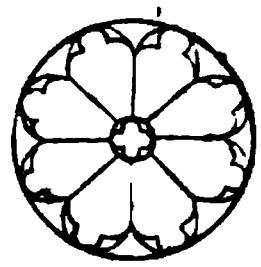
18

11 12 13 14

19

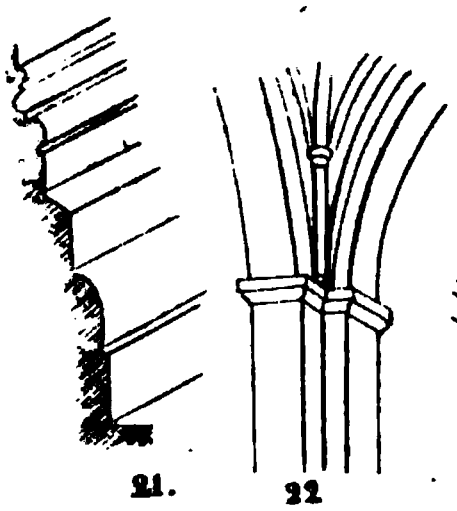
21.

22

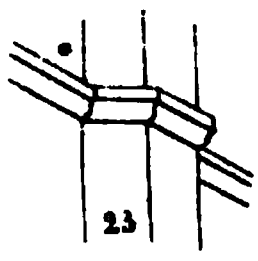
23

20

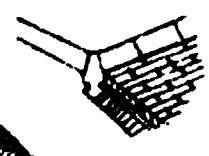
24

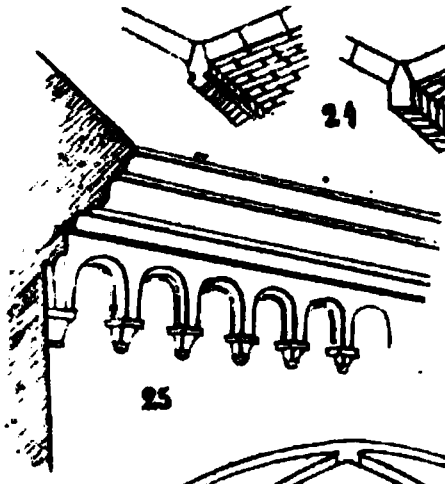
25

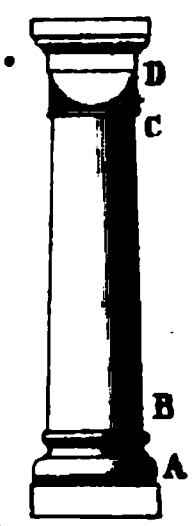
D C B A
26

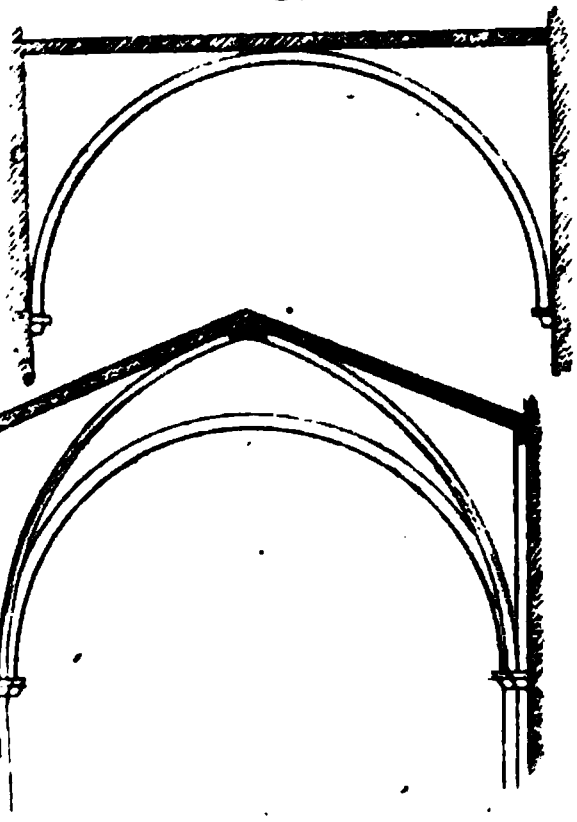
27

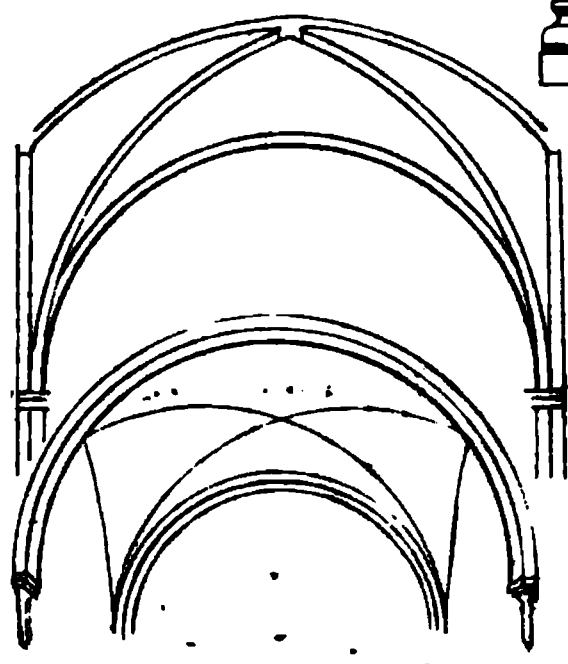

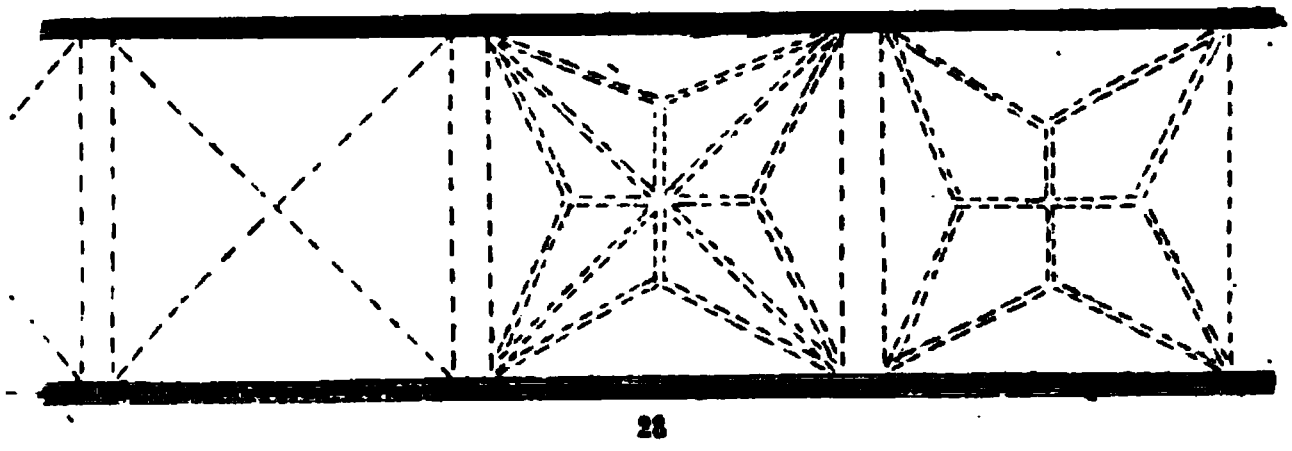
28

77A1289

783722

Sc B7

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

3,50